

T. C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER VE TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

Doktora Tezi

TERCÜME-İ NÜZHETÜ'L-KULÛB
(vr. 188a-308b)
Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin

Hazırlayan
Güneş EKMEKÇİ AŞAN

Danışman
Doç. Dr. Faruk GÖKÇE

Diyarbakır 2020

T. C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER VE TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

TERCÜME-İ NÜZHETÜ'L-KULÛB
(vr. 188a-308b)
Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin

Hazırlayan
Güneş EKMEKÇİ AŞAN

Danışman
Doç. Dr. Faruk GÖKÇE

Diyarbakır 2020

TAAHHÜTNAME

TAAHHÜTNAME EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “ **TERCÜME-İ NÜZHETÜ’L-KULÛB (vr. 188a-308b) Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

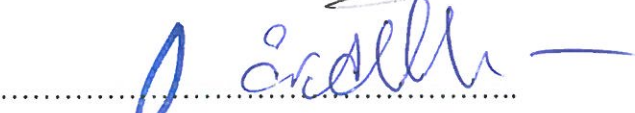

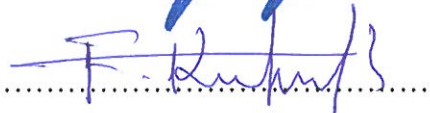
..../..../2020

Güneş EKMEKÇİ AŞAN

KABUL VE ONAY

Güneş EKMEKÇİ AŞAN tarafından yapılan “**TERCÜME-İ NÜZHETÜ’L-KULÛB (vr.188a-308b) Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin**” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalında **DOKTORA** tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesinin

<u>Ünvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Başkan: Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER.....	
Üye : Prof. Dr. Ercan ALKAYA.....	
Üye : Doç. Dr. Faruk GÖKÇE.....	
Üye : Doç. Dr. M. Abdulbasit SEZER.....	
Üye : Doç. Dr. Fırat Kıyas BİREL.....	

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 20/03/2020

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../.../2020

Prof. Dr. İlhami BULUT

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ÖN SÖZ

Asıl ismi, Nüzhetü'l-Kulûb olup Hamdullah Müstevfi tarafından Farsça yazılan ve H.740/M.1339 yılında tamamlanan bu ansiklopedik eser, kozmografyaya ilişkin bir girişten sonra tabiat olaylarından, antropolojiden ve coğrafyadan bahseden üç makaleden meydana gelmiştir.

Eserin Farsça metni, 1650'den önce Bitlis Bey'i Abdal Han bin Ziyaeddin Han için "Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb" adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. 1668 yılına kadar yaşamış olan Abdal Han'ın, sarayında bulunan ilim adamlarından birine tercüme ettirildiği bilinen eserin müterciminin kimliği hakkında elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Çalışmamıza temel teşkil eden kısım, ansiklopedinin coğrafya bölümüdür. Farsça metnin müellifi kendisinden önce yazılmış coğrafya kitaplarının çoğundan istifade ettiği bu bölümde, o dönemdeki Anadolu ve İran'ın coğrafi ve iktisadî durumundan bahsettiği gibi İlhanlıların ekonomik yaşantısı, vilayetlerin yönetim ve teşkilat yapısı hakkında resmi vesikalara dayanarak ayrıntılı bilgiler verir.

Ankara Millî Kütüphane bünyesinde bulunan ve biri tam diğeri ise eksik iki ayrı nüshasını tespit ettiğimiz eser, gerek içerdiği değerli bilgileri gün yüzüne çıkarma gerekse de XVII. yüzyılın dil özelliklerini yansıtması açısından önem teşkil etmektedir. Varak sayısı tam olan nüsha üzerinde çalışma yapmak suretiyle eser bilim dünyasına kazandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmalarım esnasında değerli bilgileriyle tezime önemli katkıda bulunan danışman hocam Doç. Dr. Faruk GÖKÇE'ye teşekkürlerimi sunuyorum. Tez izleme jürisinde yer alan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Abdülbasit SEZER ve Doç. Dr. Fırat Kıyas BİREL'e sunmuş oldukları destekten dolayı teşekkür ederim.

Güneş EKMEKÇİ AŞAN

Diyarbakır 2020

ÖZET

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb, 1650'den önce Bitlis Bey'i Abdal Han bin Ziyaeddin Han için tercüme edilmiş bir eserdir. Varak sayısı en fazla olan bölüm olması ve o dönemdeki değişik coğrafyalar hakkında verdiği bilgiler (yerleşim yerlerinin enlem ve boylamları, yetişen bitkiler ve meyveler, iklim şartları, insanların fiziksel ve psikolojik yapıları, gelir kaynakları v.b.) yönünden kayda değer ayrıntılar ihtiva eden önemli bir eserdir.

Çalışmamızın konusu, XVII. yüzyılda Farsçadan Türkçeye tercüme edilen Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb adlı eserin coğrafya bölümünün tetkikidir. Barındırdığı dil malzemesi itibariyle XVII. yüzyıl Türkçesine katkıda bulunabilecek bir eser olması açısından önemli bir yapıttır. Türk dilinin izlediği seyir ancak bu tarz eserlerin fonetik ve morfolojik yapılarının ayrıntılı tespitiyle mümkün olabileceği aşikârdır. Bu yönüyle eserin, bu yüzyıldaki dil gelişimi hakkında fikir vermesi açısından faydalı olacağı inancındayız.

Eser; giriş, dil incelemesi, metin ve dizin bölümlerinden oluşmuştur.

Giriş bölümünde; eserin orijinal kaynağı ve müellifi, tercümenin mütercimi ve yazılış tarihi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Tez

üzerine yapılan akademik çalışmaların yanısıra tezin kapsamı ve nasıl hazırlandığı üzerinde durulmuştur.

Dil İncelemesi bölümünde; çalışmamızın özünü oluşturan eserin dil incelemesi yer almaktadır. Metnin dil özellikleri, yazım, ses ve biçim bilgisi bölümlerinden oluşturulmuş olup dönemin dil özelliklerini yansıtacak örneklerle bu alana katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Metin bölümünde; elde bulunan Osmanlıca nüsha çeviri yazıya aktarılmıştır. Aktarma işlemi yapılırken silik olup okunamayan yanlış harekelendirilmiş veya yanlış yazılmış kelimeler için eser Farsça aslıyla kıyaslanmak suretiyle düzeltme yapılmış ve dipnotta belirtilmiştir. Özellikle metnimizde yüzden fazla yer ismi bulunmaktadır. Aynı özel ismin yer yer farklı yazım şekilleri bulunmaktadır. Doğru yazım şeklini tespit etmek için metinde geçen yer isimlerinin tümü, özel isimlerinden ise bazıları Farsça aslıyla bire bir karşılaştırılarak okunmuştur.

Dizin bölümünde; eserde yer alan kelimeler genel adlar dizini ve özel adlar dizini olmak üzere iki ayrı başlık altında sınıflandırılmıştır. Özel adlar dizini kendi içinde kişi adları, eser adları, yer adları, ulus ve kabile adları dizini olarak bölümlere ayrılmıştır.

Sonuç bölümünde; tezin geneliyle ilgili ulaşılan sonuçlara maddeler halinde yer verilmiştir.

Kaynakça bölümünde; yararlanılan kaynakların ismi alfabetik sıra gözetilerek oluşturulmuştur.

Eserin elde mevcut olan nüshasının tıpkıbasımından örnek birkaç sayfa ile çalışma sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb, Dil bilgisi, XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi, Tenkitli metin

ABSTRACT

Nuzhat al-Qulûb is a study which was translated for Abdal Khan the governor of Bitlis before 1650. It is an important work that contains considerable details (latitude and longitude of the settlements, plants and fruits grown, climatic conditions, physical and psychological structures of the people, income sources etc.) due to the fact that it is the section with the highest number of leaf and the information it gives about the different geographies of that period.

The subject of our study is the study of the geography section of the Translation of the Nuzhat al-Qulûb, which was translated from Persian into Turkish in the 17th century.. It is an important work in terms of being a work that can contribute to 17th century Turkish in terms of the language material it hosts.

It is clear that the course followed by the Turkish language can only be possible with detailed determination of the phonetic and morphological structures of the works of this period. In this respect, we believe that this work will contribute to the language development of this century.

The work consists of introduction, analysis, text and index.

In the introductory section, the information about the original source and author of the work, the translator's translation and the date of writing is given. In addition to the academic studies on the thesis, the scope of the thesis and how it has been prepared are emphasized.

In the analysis section, the language analysis of the work that constitutes the essence of our work is included. The language features of the text were formed from the spelling, phonetic and morphology sections and it was tried to contribute to this field with examples that reflect the language characteristics of the period.

In the text section, a copy of the Ottoman Turkish translation was obtained. In the process of transferring, for the faint, unreadable, incorrectly mobilized or misspelled words, the correction was made by comparing the work with the Persian original and this was stated in the footnote.. There are more than a hundred place names in our text. There are different types of spelling of the same specific name. In order to determine the correct spelling, all the special names in the text have been compared with their Persian origins.

The index section was given with its index. Words in the work were classified under two titles as general names and special names section. Separate subtitles were opened under the main names of special names for person, place and work (book) names.

In the conclusion part of the study, the determinations related to grammar are included. The references section was created in alphabetical order. The study was concluded with the same edition of the existing copy of the work.

Keywords: Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb, Grammar, 17th century Ottoman Turkish,
Critical text

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Numarası</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Kıble Yönünü Gösteren Pusula.....	290

HARİTALAR LİSTESİ

<u>Harita Numarası</u>	<u>Harita Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
	1. Dünyanın Enlem ve Boylamı	287

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf Numarası	Fotoğraf Adı	Sayfa No
1.	Farsça Metnin Giriş Sayfası	7
2.	Osmanlıca Tercümenin Tam Nüshasının İlk Sayfaları	16
3.	Osmanlıca Tercümenin Nüshasındaki Derkenar Notları.....	17
4.	Şerefnâme'nin Oxford Nüshasındaki Derkenar Notları.....	19
5.	Osmanlıca Tercümenin Eksik Nüshasının İlk Sayfaları	20
6.	Osmanlıca Nüshadaki Harita.....	24
7.	Enlem ve Boylam Cetveli	25

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	III
KABUL VE ONAY	IV
ÖN SÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
HARİTALAR LİSTESİ	IX
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	X
KISALTMALAR	XXVII
İŞARETLER VE SEMBOLLER	XXIX
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ	XXX
GİRİŞ	1
1. AMAÇ VE KAPSAM	1
1. 1. Araştırmanın Amacı	1
1. 2. Araştırmanın Önemi	1

1. 3. Araştırmanın Varsayımları	2
1. 4. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1. 5. Eserin Araştırılması Safhasında Kullanılan Yöntemler	2
2. NÜZHETÜ'L-KULÛB	4
2. 1. Eserin Müellifi.....	9
2. 2. İslâm Dünyasında Yazılan İlk Coğrafya Eserlerinin Özellikleri ve Konuları..	9
2. 3. Nüzhetü'l-Kulûb'den Önce İran'da Yapılan Tarih veya Tarihî Coğrafya Çalışmaları.....	11
2. 4. Osmanlı Döneminde Yazılmış Olan Coğrafya Eserleri	11
3. TERCÜME-İ NÜZHETÜ'L-KULÛB	13
3. 1. Eserin Mütercimi ve Yazılış Tarihi	14
3. 2. Eserin Nüshaları ve Şekil Özellikleri	16
3. 3. Eserin Bölümleri ve Konuları.....	23
4. TERCÜME-İ NÜZHETÜ'L-KULÛB'UN COĞRAFYA BÖLÜMÜ (vr.188a-308b).....	24
4. 1. Bölümün Konuları.....	27
4. 2. Bölümün Dili ve Üslûbu.....	33
4. 3. Bölüm Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	34
4. 3. 1. Kitaplar.....	35
4. 3. 2. Tezler.....	36

4. 3. 3. Makaleler ve Bildiriler	36
--	----

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ.....	38
---------------------	----

1. 1. YAZIM ÖZELLİKLERİ	38
-------------------------------	----

1. 1. 1. Ünlülerin Yazılışı	39
-----------------------------------	----

1. 1. 1. 1. “a” Ünlüsünün Yazılışı	40
--	----

1. 1. 1. 1. 1. Ön Seste Kullanımı	40
---	----

1. 1. 1. 1. 2. İç Seste Kullanımı	41
---	----

1. 1. 1. 1. 3. Son Seste Kullanımı	43
--	----

1. 1. 1. 2. “e” Ünlüsünün Yazılışı	44
--	----

1. 1. 1. 2. 1. Ön Seste Kullanımı	44
---	----

1. 1. 1. 2. 2. İç Seste Kullanımı	45
---	----

1. 1. 1. 2. 3. Son Seste Kullanımı	46
--	----

1. 1. 1. 3. “ë” Ünlüsünün Yazılışı	47
--	----

1. 1. 1. 3. 1. Ön Seste Kullanımı	49
---	----

1. 1. 1. 3. 2. İç Seste Kullanımı	49
---	----

1. 1. 1. 4. “ı” Ünlüsünün Yazılışı	50
--	----

1. 1. 1. 4. 1. Ön Seste Kullanımı	50
---	----

1. 1. 1. 4. 2. İç Seste Kullanımı	50
---	----

1. 1. 1. 4. 3. Son Seste Kullanımı.....	51
1. 1. 1. 5. “i” Ünlüsünün Yazılışı.....	51
1. 1. 1. 5. 1. Ön Seste Kullanımı.....	51
1. 1. 1. 5. 2. İç Seste Kullanımı.....	52
1. 1. 1. 5. 3. Son Seste Kullanımı.....	53
1. 1. 1. 6. “o” Ünlüsünün Yazılışı.....	53
1. 1. 1. 6. 1. Ön Seste Kullanımı.....	53
1. 1. 1. 6. 2. İç Seste Kullanımı.....	54
1. 1. 1. 7. “ö” Ünlüsünün Yazılışı.....	55
1. 1. 1. 7. 1. Ön Seste Kullanımı.....	55
1. 1. 1. 7. 2. İç Seste Kullanımı.....	55
1. 1. 1. 8. “u” Ünlüsünün Yazılışı.....	56
1. 1. 1. 8. 1. Ön Seste Kullanımı.....	56
1. 1. 1. 8. 2. İç Seste Kullanımı.....	57
1. 1. 1. 8. 3. Son Seste Kullanımı.....	57
1. 1. 1. 9. “ü” Ünlüsünün Yazılışı.....	58
1. 1. 1. 9. 1. Ön Seste Kullanımı.....	58
1. 1. 1. 9. 2. İç Seste Kullanımı.....	58
1. 1. 1. 9. 3. Son Seste Kullanımı.....	59

1. 1. 2. Ünsüzlerin Yazılışı	59
1. 1. 2. 1. “ç” Ünsüzünün Yazılışı	59
1. 1. 2. 1. 1. Ön Seste Kullanımı	59
1. 1. 2. 1. 2. İç Seste Kullanımı	60
1. 1. 2. 1. 3. Son Seste Kullanımı	61
1. 1. 2. 2. “g” Ünsüzünün Yazılışı	61
1. 1. 2. 2. 1. Ön Seste Kullanımı	61
1. 1. 2. 2. 2. İç Seste Kullanımı	62
1. 1. 2. 3. “p” Ünsüzünün Yazılışı	62
1. 1. 2. 3. 1. Ön Seste Kullanımı	63
1. 1. 2. 3. 2. İç Seste Kullanımı	64
1. 1. 2. 3. 3. Son Seste Kullanımı	64
1. 1. 2. 4. “s” Ünsüzünün Yazılışı	65
1. 1. 2. 4. 1. Ön Seste Kullanımı	65
1. 1. 2. 4. 2. İç Seste Kullanımı	66
1. 1. 2. 4. 3. Son Seste Kullanımı	67
1. 1. 2. 5. “t” Ünsüzünün Yazılışı	68
1. 1. 2. 5. 1. Ön Seste Kullanımı	68
1. 1. 2. 5. 2. İç Seste Kullanımı	70

1. 1. 2. 5. 3. Son Seste Kullanımı.....	71
1. 1. 2. 6. “η” Ünsüzünün Yazılışı	71
1. 1. 2. 6. 1. İç Seste Kullanımı.....	71
1. 1. 2. 6. 2. Son Seste Kullanımı.....	72
1. 1. 3. Bazı Eklerin Yazılışı.....	72
1. 1. 3. 1. +lar / +ler Çokluk Eki	72
1. 1. 3. 2. +de / +da Bulunma Durum Eki.....	73
1. 1. 3. 3. +den / + dan Ayrılma - Çıkma Durum Eki	74
1. 1. 3. 4. + dur / + dür Bildirme Eki	74
1. 1. 3. 5. + lar / + ler Çokluk 3. Kişi Eki	75
1. 1. 3. 6.+ I / +sI Teklik 3. Kişi İyelik Eki.....	76
1. 1. 3. 7. +nuη / +nüη İlgi Durum Eki	76
1. 1. 3. 8. +ları / +leri Çokluk 3. Kişi İyelik Eki.....	76
1. 1. 4. Bazı Bağlaç ve Edatların Yazılışı.....	77
1. 1. 4. 1. “daηı” Bağlacı.....	77
1. 1. 4. 2. “ kadar” Edatı.....	77
1. 1. 4. 3. İle / + (y) (i) la / + (y) le Edatı	78
1. 1. 4. 4. “ (i)çün” Edatı.....	79
1. 1. 4. 5. “ki” Bağlama Edatı	79

1. 1. 4. 6. “kim” Bağlama Edatı	79
1. 1. 5. Harekeli Yazım.....	79
1. 1. 6. Şedde (َ) Kullanımı	80
1. 1. 7. Tenvin (َّ) Kullanımı.....	81
1. 1. 8. Hemze (ؤ) Kullanımı	82
1. 1. 9. Yazımı Yanlış Olan Arapça ve Farsça Kelimeler	84
1. 1. 9. 1. Arapça Kelimeler.....	84
1. 1. 9. 2. Farsça Kelimeler	84
1. 1. 10. İkili Yazım Şekilleri	85
1. 2. SES BİLGİSİ (FONETİK).....	95
1. 2. 1. Ünlüler.....	95
1. 2. 1. 1. Ünlü Uyumu	95
1. 2. 1. 1. 1. Kalınlık - İncelik Uyumu.....	95
1. 2. 1. 1. 2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu (Dudak Uyumu).....	97
1. 2. 1. 1. 2. 1. Köklerde Görülen Aslî Yuvarlaklık.....	97
1. 2. 1. 1. 2. 2. Köklerde Görülen Yuvarlaklaşma	97
1. 2. 1. 1. 2. 3. Eklerde Yuvarlaklaşma.....	98
1. 2. 1. 1. 2. 3. 1. Yapım Eklerinde Yuvarlaklaşma.....	98
1. 2. 1. 1. 2. 3. 2. Çekim Eklerinde Yuvarlaklaşma	104

1. 2. 1. 1. 2. 4. Düz Ünlü Taşıyan Ekler	119
1. 2. 1. 1. 2. 4. 1. Düz Ünlü Taşıyan Çekim Ekleri.....	119
1. 2. 1. 1. 2. 4. 2. Düz Ünlü Taşıyan Yapım Ekleri	122
1. 2. 1. 1. 2. 5. Hem Düz Hem Yuvarlak Ünlü Bulunduran Ekler.....	125
1. 2. 1. 2. Ünlü Değişmeleri.....	127
1. 2. 1. 3. Ünlü Birleşmeleri.....	128
1. 2. 1. 4. Ünlü Düşmeleri.....	128
1. 2. 2. Ünsüzler.....	130
1. 2. 2. 1. Ünsüz Değişmeleri.....	130
1. 2. 2. 1. 1. Tonlulaşma.....	130
1. 2. 2. 1. 1. 1. t, t̄ > d.....	130
1. 2. 2. 1. 1. 2. ç > c.....	133
1. 2. 2. 1. 1. 3. k > g.....	133
1. 2. 2. 1. 1. 4. k̄ > ğ.....	135
1. 2. 2. 1. 2. Tonlulaşma.....	137
1. 2. 2. 1. 3. Süreklileşme.....	138
1. 2. 2. 1. 3. 1. Sızıcılaşma.....	138
1. 2. 2. 1. 3. 2. Akıcılaşma.....	140
1. 2. 2. 1. 3. 3. Dudaksıllaşma.....	140

1. 2. 2. 2. Ünsüz Düşmesi	140
1. 2. 2. 3. Ünsüz Türemesi	142
1. 2. 2. 4. Ünsüz İkizleşmesi	143
1. 2. 2. 5. Göçüşme	144
1. 2. 2. 6. Ünsüz Tekleşmesi	144
1. 3. ŞEKİL BİLGİSİ	147
1. 3. 1. Yapım Ekleri.....	147
1. 3. 1. 1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	147
1. 3. 1. 2. İsimden Fiil Yapım Ekleri	151
1. 3. 1. 3. Fiilden İsim Yapım Ekleri	152
1. 3. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	155
1. 3. 1. 4. 1. Çatı Ekleri	155
1. 3. 1. 4. 2. Diğer Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	159
1. 3. 2. Kelime Türleri.....	160
1. 3. 2. 1. İsim	160
1. 3. 2. 1. 1. İsim Çekim Ekleri.....	160
1. 3. 2. 1. 1. 1. Çokluk Ekleri.....	160
1. 3. 2. 1. 1. 2. İyelik Ekleri	163
1. 3. 2. 1. 1. 2. 1. Teklik 1.Kişi İyelik Eki	163

1. 3. 2. 1. 1. 2. 2. Teklik 2. Kişi İyelik Eki	163
1. 3. 2. 1. 1. 2. 3. Teklik 3. Kişi İyelik Eki	164
1. 3. 2. 1. 1. 2. 4. Çokluk 1. Kişi İyelik Eki	164
1. 3. 2. 1. 1. 2. 5. Çokluk 3. Kişi İyelik Eki	165
1. 3. 2. 1. 1. 3. Hâl Ekleri	165
1. 3. 2. 1. 1. 3. 1. Yalın Hâl	166
1. 3. 2. 1. 1. 3. 2. İlgi Hâli	167
1. 3. 2. 1. 1. 3. 3. Yükleme Hâli (Belirtme Hâli)	168
1. 3. 2. 1. 1. 3. 4. Yönelme Hâli	169
1. 3. 2. 1. 1. 3. 5. Bulunma Hâli	170
1. 3. 2. 1. 1. 3. 6. Ayrılma Hâli	172
1. 3. 2. 1. 1. 3. 7. Vasıta Hâli	175
1. 3. 2. 1. 1. 3. 8. Eşitlik Hâli	177
1. 3. 2. 1. 1. 4. Hâl Eklerinin Birbirinin Yerine Kullanılması	178
1. 3. 2. 1. 1. 5. Aitlik Eki	178
1. 3. 2. 1. 1. 6. Soru Edatı	179
1. 3. 2. 2. Sıfat	179
1. 3. 2. 2. 1. Niteleme Sıfatları	179
1. 3. 2. 2. 2. Belirtme Sıfatları	181

1. 3. 2. 2. 2. 1. İşaret Sıfatları.....	181
1. 3. 2. 2. 2. 2. Sayı Sıfatları	181
1. 3. 2. 2. 2. 2. 1. Asıl Sayı Sıfatları.....	181
1. 3. 2. 2. 2. 2. 2. Sıra Sayı Sıfatları	182
1. 3. 2. 2. 2. 2. 3. Kesir Sayı Sıfatları.....	182
1. 3. 2. 2. 2. 2. 4. Üleştirme Sayı Sıfatları.....	183
1. 3. 2. 2. 3. Soru Sıfatları	183
1. 3. 2. 2. 4. Belirsizlik Sıfatları.....	183
1. 3. 2. 3. Zamirler	184
1. 3. 2. 3. 1. Kişi Zamirleri.....	185
1. 3. 2. 3. 2. Dönüşlülük Zamirleri.....	186
1. 3. 2. 3. 3. Belirsizlik Zamirleri.....	187
1. 3. 2. 3. 4. İşaret Zamirleri	189
1. 3. 2. 3. 5. Soru Zamirleri.....	190
1. 3. 2. 3. 6. Bağlama Zamirleri	190
1. 3. 2. 4. Zarf (Belirteç)	191
1. 3. 2. 4. 1. Zaman Zarfları	191
1. 3. 2. 4. 2. Yer-Yön Zarfları	194
1. 3. 2. 4. 3. Miktar Zarfları	194

1. 3. 2. 4. 4. Durum Zarfları.....	195
1. 3. 2. 4. 5. Soru Zarfları.....	197
1. 3. 2. 5. Edat.....	197
1. 3. 2. 5. 1. Bağlama Edatları (Bağlaçlar).....	198
1. 3. 2. 5. 2. Son Çekim edatları.....	203
1. 3. 2. 5. 3. Ünlem Edatları.....	205
1. 3. 2. 6. Fiil.....	205
1. 3. 2. 6. 1. Yapı Bakımından Fiiller.....	205
1. 3. 2. 6. 1. 1. Basit Fiiller.....	205
1. 3. 2. 6. 1. 2. Türemiş Fiiller.....	205
1. 3. 2. 6. 1. 3. Birleşik Fiiller.....	206
1. 3. 2. 6. 1. 3. 1. İsim + Yardımcı Fiil ile Yapılan Birleşik Fiiller.....	206
1. 3. 2. 6. 1. 3. 2. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller.....	208
1. 3. 2. 6. 1. 3. 3. Sıfat Fiil+Fiil Şeklinde (ol- Fiili) Kurulanlar (Karmaşık Fiiller)	209
1. 3. 2. 6. 1. 3. 3. 1. Öncelik Fiilleri (-miş ol-):.....	210
1. 3. 2. 6. 1. 4. Tasvir Fiilleri.....	210
1. 3. 2. 6. 1. 4. 1. Sürelilik Fiili.....	210
1. 3. 2. 6. 1. 4. 2. Tezlik Fiili.....	210

1. 3. 2. 6. 1. 4. 3. Yeterlilik Fiilinin Olumsuz Şekli (yetmezlik fiili)	210
1. 3. 2. 6. 2. Fiil Çekimi	211
1. 3. 2. 6. 2. 1. Haber Kipleri (Basit Kipler)	211
1. 3. 2. 6. 2. 1. 1. Geniş Zaman	211
1. 3. 2. 6. 2. 1. 1. 1. Geniş Zamanın Olumsuz Şekli	212
1. 3. 2. 6. 2. 1. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	214
1. 3. 2. 6. 2. 1. 2. 1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli	215
1. 3. 2. 6. 2. 1. 3. Gelecek Zaman	216
1. 3. 2. 6. 2. 1. 3. 1. Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli	217
1. 3. 2. 6. 2. 1. 4. Görülen Geçmiş Zaman	217
1. 3. 2. 6. 2. 1. 4. 1. Görülen Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli	219
1. 3. 2. 6. 2. 1. 5. Emir Kipi	219
1. 3. 2. 6. 2. 1. 5. 1. Emir Kipinin Olumsuz Şekli	221
1. 3. 2. 6. 2. 1. 6. İstek Kipi.....	222
1. 3. 2. 6. 2. 1. 6. 1. İstek Kipinin Olumsuz Şekli.....	223
1. 3. 2. 6. 2. 1. 7. Şart Kipi.....	224
1. 3. 2. 6. 2. 1. 7. 1. Şart Kipinin Olumsuz Şekli	227
1. 3. 2. 6. 2. 1. 8. Gereklilik Kipi	227
1. 3. 2. 6. 3. Birleşik Fiil Çekimi	228

1. 3. 2. 6. 3. 1. Hikâye Birleşik Çekimi	228
1. 3. 2. 6. 3. 1. 1. Geniş Zamanın Hikâyesi.....	228
1. 3. 2. 6. 3. 1. 1. 1. Geniş Zamanın Hikâyesinin Olumsuz Şekli.....	229
1. 3. 2. 6. 3. 1. 2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	230
1. 3. 2. 6. 3. 1. 3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	231
1. 3. 2. 6. 3. 1. 4. İstek Kipinin Hikâyesi	231
1. 3. 2. 6. 3. 1. 4. 1. İstek Kipinin Hikâyesinin Olumsuz Şekli	231
1. 3. 2. 6. 3. 1. 5. Şart Kipinin Hikâyesi.....	231
1. 3. 2. 6. 3. 1. 5. 1. Şart Kipinin Hikâyesinin Olumsuz Şekli.....	231
1. 3. 2. 6. 3. 2. Rivayet Birleşik Çekimi.....	232
1. 3. 2. 6. 3. 2. 1. Geniş Zamanın Rivayeti	232
1. 3. 2. 6. 3. 4. Şart Birleşik Çekimi.....	232
1. 3. 2. 6. 3. 4. 1. Geniş Zamanın Şartı	232
1. 3. 2. 7. Fiilimsiler.....	233
1. 3. 2. 7. 1. İsim -Fiiller	233
1. 3. 2. 7. 2. Sıfat-Fiiller.....	235
1. 3. 2. 7. 3. Zarf-Fiiller	237
1. 3. 2. 7. 3. 1. Zaman Zarf-Fiilleri	238
1. 3. 2. 7. 3. 2. Bağlama Zarf-Fiilleri	240

1. 3. 2. 7. 3. 3. Durum Zarf-Fiilleri	241
1. 3. 2. 8. İsimlerde Bildirme	242
1. 3. 2. 8. 1. Geniş Zaman	243
1. 3. 2. 8. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	245
1. 3. 2. 8. 3. Görülen Geçmiş Zaman	245
1. 3. 2. 8. 4. Şart Kipi	246
1. 4. FARŞÇAYAPILAR	247
1. 4. 1. Türemiş İsimler	247
1. 4. 1. 1. Yer İsimleri	247
1. 4. 2. Sıfatlar	248
1. 4. 2. 1. Karşılaştırma Sıfatları	248
1. 4. 2. 2. İsimden Türemiş Sıfatlar	249
1. 4. 2. 2. 1. Ön Eklerle Yapılan Sıfatlar	249
1. 4. 2. 2. 2. Son Eklerle Yapılan Sıfatlar	250

İKİNCİ BÖLÜM

METİN	253
--------------------	------------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN	444
3. 1. GENEL DİZİN	447

3. 2. ÖZEL ADLAR DİZİNİ	715
3. 2. 1. KİŞİ ADLARI.....	715
3. 2. 2. ULUS VE KABİLE ADLARI.....	766
3. 2. 3. KİTAP ADLARI.....	771
3. 2. 4. YER ADLARI	773
SONUÇ	867
KAYNAKÇA	875
TIPKIBASIMDAN ÖRNEKLER	883

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
age.	: Adı geçen eser
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
ET	: Eski Türkçe
Erm.	: Ermenice
Far.	: Farsça
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İbr.	: İbranice
Kat.	: Katalog
krş.	: Karşılaştırınız

Lat. : Latince
M. : Miladi
MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
No. : Numara
S. : Sayı
s. : Sayfa
Soğd. : Soğdca
T : Türkçe
TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK : Türk Dil Kurumu
vb. : ve benzeri
vr. : Varak
Yay. : Yayını / Yayınları
Yun. : Yunanca
Yz. : Yazma

İŞARETLER VE SEMBOLLER

A, I, U : Sırasıyla a/e, ı/i, u/ü değişmelerini gösterir

G, K : Sırasıyla g/ę, k/k değişmelerini gösterir

-
1. Fiilin mastarını belirtir.
2. Ekten önce ise ekin fiile geldiğini gösterir.
3. Ekten sonra ise fiil türetme işlevinde kullanılır.

+ Ekin isme geldiğini gösterir.

< : 1. Hangi dilden alıntı olduğunu gösterir.

2. İlgili dil içindeki gelişim şeklini gösterir.

[....] : Belirsiz sayıda kelime veya cümle

[...] : Tenkitli metinde varak numaralarının içine alındığını ve yazmada olmayan, metin tamiri yapılan kelimeleri, ekleri gösterir.

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ع	: ʿ	ش	: ş
آ	: a, ā	ص	: ş
ا	: a, ā, e	ض	: d, z
ب	: b, p	ط	: t
پ	: p	ظ	: z
ت	: t	ع	: ʿ
ث	: s	غ	: ğ
ج	: c, ç	ف	: f
چ	: ç	ق	: k
ح	: h	ك	: k, g, ŋ
خ	: h	ك	: ŋ
د	: d	ل	: l
ذ	: z	م	: m
ر	: r	ن	: n
ز	: z	و	: v, o, ö, u, ü, õ, ū
ژ	: j	ه	: h, a, e
س	: s	ی	: y, ı, i, ī, î, è

GİRİŞ

1. AMAÇ VE KAPSAM

1. 1. Araştırmanın Amacı

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb adlı eserin, çalışma kapsamımıza giren coğrafya bölümünün dil incelemesi yapılmak suretiyle XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin gelişim ve değişim seyrine katkıda bulunmak öncelikli amacımızdır. Gramer özelliklerinin tespitinden sonra metinde geçen kelimeler ile sözlüklerimize yeni kelimeler kazandırmak, metnin açıklanması ve yorumlanması ile o dönemki kültürel ve sosyal hayat hakkında bilgi edinmemizi sağlamaya çalışmak da diğer amaçlarımız arasında yer almaktadır.

1. 2. Araştırmanın Önemi

Eser genel olarak bir coğrafya eseri görünümde olsa da sadece ayna tutulan dağlar, ovalar, şehirler veya mesafeler ile sınırlı değildir. Eserde farklı coğrafyalarda yaşayan insanların, adeta kişilik, gelenek, meslek haritası çıkartılmıştır. Eser bu yönüyle sosyoloji ilmine katkı sunabilecek mahiyettedir. Farklı yörelerde yaşayan insanların karakter özellikleri ve ruh halleriyle ilgili yapılan tespitler ile psikoloji ilmine, inanç sistemi, inanılan mezhepler gibi açıklamaları ile teolojiye, değişik bölgelerde yetişen ürünlerin çeşitliliği ve kalitesi ile ilgili tarım coğrafyasına, beldelerin mimari özellikleri ile mimarlık bilimine, kurulan devletler ve bunlar arasındaki savaşlar, yöneticiler ve yönetim şekilleri ile ilgili olarak tarih ve siyaset bilimine, madenler ve madenlerin özellikleri ile nerede buldukları, depremler ile jeolojiye, konuşulan lehçeler ve diller ile dil bilimine katkı

sağlayabilecek mahiyette bir eserdir. Bunların dışında ekvator, meridyen, enlem ve boylam, beldelerin ticaret şekli, vergiler, İslâmiyet'in ne zaman ve kim tarafından getirildiği, beldelerin adını nereden aldığı veya adını kimin koyduğu gibi çok çeşitli ve değişik bilim dallarına kaynaklık edecek bilgilere sahip olmasıyla önem teşkil etmektedir. Eserin aslının Farsça olması sebebiyle böyle bir eserin hangi ihtiyaçla ve neden yazıldığını tespit etmek önemlidir. Halkın günlük hayatına dair bilgiler veren yani üst bir perdeden değil de birebir gezerek veya duyarak yazılan eserlerin dil malzemesi sağlaması noktasında daha önemli veriler sağlayacağı inancındayız.

1. 3. Araştırmanın Varsayımları

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb adlı eser içerik olarak hangi konuları kapsamaktadır? Hangi ilim dallarıyla alakalı yazılmıştır? XVII. yüzyıl Türkçesinin dil gelişimine nasıl bir katkı sağlayacaktır? Dil yapısı olarak aynı dönemde yazılan eserlerle benzer ve ayırt edici özellikleri nelerdir? Sözlüklere ne gibi kelimeler kazandırılacaktır? Bu gibi sorulara verilecek yanıtlar tezin varsayımlarını oluşturacaktır.

1. 4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamızın konusu, Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb adlı eserin coğrafya bölümüyle sınırlıdır. Çok az nüshası bulunan eserin çalıştığımız bölüme sahip bir tek nüshası bulunmaktadır. Eser hakkında yazılan herhangi bir kitap, tez veya makale bulunmamaktadır. Yol gösterici ve yardımcı bir kitabın olmayışı işimizi zorlaştıran faktörlerden biridir.

1. 5. Eserin Araştırılması Safhasında Kullanılan Yöntemler

Çalışmanın konusu ve içeriği belirlendikten sonra bunlarla ilgili detaylı bir araştırma yapılmıştır. İlk olarak *Nüzhetü'l-Kulûb* isimli Farsça eserin XVII. yüzyılın ortalarında Bitlis Bey'i Abdal Han için yapılmış tercümesine ait el yazma nüshaların

tespitine çalıştık. Bu amaçla yurt içinde ve yurt dışındaki el yazma eserleri barındıran kütüphanelerin kataloglarını taradık. Türkiye kütüphaneleri için Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Kütüphanesinin veri tabanını (<http://ktp.isam.org.tr>) taradık.

Öte yandan Türkiye Yazma Eserler Kurumunun veri tabanını (www.yazmalar.gov.tr/detayli_arama.php) taradıktan sonra Millî Kütüphane bünyesinde eserin biri tam diğeri eksik iki nüshasını tespit ettik. Öte yandan internet arama motoru (Google) üzerinde yaptığımız tarama neticesinde bu linkte (<http://k-tb.com/manuscrit/81023>) eserin eksik bir nüshasının Kuveyt Devlet Üniversitesi Kütüphanesinde kayıtlı olduğunu gördük. İlk iki nüshayı temin etmekle birlikte son nüshanın dijital kopyasına tüm uğraşlarımıza rağmen ulaşamadık.

Yazma eserler kataloğundan yapılan tarama sonucu nüshalar tespit edildikten sonra eksik nüshada araştırma konumuza dair bölüm bulunmadığı için çalışma tek nüsha üzerinden yürütülmüştür. Araştırma kısmında diğeri iki nüshadan eserin tercüme edilme süreci ve ithaf edildiği kişinin tespiti konusunda yararlanılmaya çalışılmıştır.

2. NÜZHETÜ'L-KULÛB

Hamdullah Müstevfî'nin, dostlarının ricası üzerine telifine başlayıp H. 740/ M. 1340 tamamladığı eser, coğrafya ve kozmografyaya dairdir. Farsça olan bu eserde, özellikle 1336 yılı İlhanlı bütçesinden bahsedilirken anlatılanlar, Anadolu'da hangi vilâyet ve şehirlerin fiilen Moğollara tâbi olduğunu göstermesi bakımından büyük değer taşımaktadır (Özaydın, 1997:454). Ansiklopedik bir eser olması sebebiyle de değişik bölümlerden oluşmaktadır.

Müstevfî bu kitabı yazarken Ahmed b. Ebû Abdullah'ın *et-Tibyân*, İbn Hurdâzbih'in *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Ebû Zeyd el-Belhî'nin *Şuverü'l-Ekâlim*, Ebü'l-Fidâ'nın *Takvîmü'l-Büldân*, Zekeriyâ el-Kazvînî'nin *Acâ'ibü'l-Mağlûkât*, *Âsârü'l-Bilâd* ve *Ahâbârü'l-İbâd*, İbnü'l-Belhî'nin *Fârsnâme* adlı eserinden ve birçoğu günümüze ulaşmayan çeşitli kaynaklardan faydalanmış ayrıca derlediği bilgilere önemli ilâveler yapmıştır. İlhanlılar hakkında verilen bilgiler tamamen devletin resmî vesikalarına dayanmaktadır; Selçuklular hakkındaki bilgiler ise *Risâle-i Melikşâhî* ve *Risâletü's-Senceriyye* gibi günümüze intikal etmeyen kitaplardan alınmıştır (Özaydın, 1997 : 88).

Metnimiz için yararlandığımız Farsça metnin girişi şu şekildedir:

Belde, bölge ve vilayetler hakkındadır. Bunlar dört kısımdan oluşur. Birinci kısım; Hameyn-i Şerifeyn -Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî (Allâh üstünlük ve yüceliklerini artırsın) ile Mescid-i Aksâ'nın Zikri Beyanındadır.

Her ne kadar bu kitabın yazılış amacı İran coğrafyasına hasredilmiş olsa ve mezkûr yerler, İran topraklarından sayılmasa da; ilkin, dünyanın en şerefli bölgeleri ile iman ehlinin kıblegâhı olan bu yerlerden başlamayı, imkân ölçüsünce söz konusu yerleri beyan etmeyi, teberrük ve teyemmün¹ niyetiyle kitabın yazımına o bölgelerden başlamayı uygun görüyoruz. Böylelikle kitapta pek çok bölgeye

---

¹ Allah'a yakınlaşma.

değinilmiş ve oralar hakkında söylenilmesi gerekenler de tamamen söylenmiş olacak. Söz konusu bu kutsal bölgeler, Kur'ân ve hadislerde pek çok defa zikredilmiştir. [Tıpkı] Allâhu Te'âlâ'nın kelâmındaki [şu ayette olduğu] gibi:

*“Kulu Muhammed'i geceleyin, Mescid-i Haram'dan kendisine bazı ayetlerimizi göstermek için etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allâh, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz ki her şeyi hakkıyla işiten hakkıyla gören O'dur.”*²

Allâh Resûl'ünün (Allâh'ın selamı üzerine olsun) yol gösteren o aydınlatıcı hadisinde ise şöyle buyurulmuştur:

“Mescid-i Haram, Mescid-i Aksâ ve benim Mescidim -Mescid-i Nebi-dışında hiçbir mescidi ziyaret etmek için sefere çıkılmaz.”

İşte Allâh'ın o yüce evi Kâbe-i Haram -Allâh kadrini yüceltsin- Mescid-i Haram'da yer alır. Mescid-i Haram ise Mekke şehrindeydir. Mekke ise Hicaz vilayetindedir. Hicaz vilayeti de ikinci iklimde³ yer alır. Halidat adalarından⁴ boylamı “İ'z”⁵, Hatt-ı istivâdan ise enlemi “Kam” dır ki son derece münasıptır, enlem ve boylamda İ'z ve Kam derecesindedir. Bir de bir vadide vakidir. Doğu yönünde Ebu Kubeys ve Ku'eykian Dağları yer alır. Ebu Kubeys Dağı daha büyüktür. Onun batısında da Minâ ve Nebir Dağları vardır. Yüksek bir dağdır. Minâ ve Müzdelife Dağlarını, bir de İsmail'in kurbanlık koçunun indiği dağı görür. Bu dağın (Ebu Kubeys) kuzeyinde Safâ, güneyinde ise Merve Dağı yer alır. Büyük bir şehirdir. Etrafı on bin adımdan fazladır. Şehrin içi harap ve atıl durumdadır. Pek çok dağ ve

² İsra Süresi/1

³ Dünya coğrafik olarak yedi iklimden oluşur. Buradaki ikinci iklimden kasıt, söz konusu yedi iklimin ikincisidir.

⁴ Cezair-i Halidat: Cezair-i Saâdat ya da Cezair-i Saâdet de denen altı adadan oluşur. Fas/Mağrib ülkesinin karşısında, Kuzey Afrika sahillerinin batısındaki Bahr-ı Muhitte yer alırlar. Ebu Reyhan Biruni genişliklerinin 200 fersahlık olduğunu yazar. Günümüzde İspanya'ya bağlı adalardır. Büyük kanarya, Lan Serot, Forta, Antora, Gomra, Palema ve Tanrif adlı takımadalara verilmiş isimdir.

⁵ İ'z, coğrafyada bir tür ölçümü ifade eden kodlamadır. Nitekim Müstevfi bu eserde (Nüzhetü'l-Kulûb) buna benzer pek çok kodlama yapmıştır.

tepelik vardır o şehirde. Kur’ân ve hadislerde o şehirden pek çok kez bahsedilmiştir: [Tıpkı] Allâhu Te‘âlâ’nın kelimindeki [şu ayette olduğu] gibi:

“*Hani İbrahim; Rabbim bu beldeyi emin bir yer kıl demişti de...*”⁶ Allâh’ın Resûl’ü de (Allâh’ın selamı üzerine olsun) şöyle buyurmuştur:

“*Burası -Mescid-i Haram- Allâh’ın yeri ve göğü yarattığı andan itibaren Allâh’ın Haremi kılınmıştır. Kıyamete dek oraya saygı göstermek, Allâh’a saygı duymakla eş değerdir.*” Aynı şekilde Peygamber [Efendimiz] Hezvere’den⁷ geçerken durmuş ve şöyle buyurmuştur:

“*Allâh’a yemin ederim ki sen-yani Mekke- Allâh’ın yarattığı en üstün topraksın (ya da Allâh’ın yarattığı topraklardan bana en sevimli gelen sensin) ve eğer beni senden ayırmasalardı asla senden ayrılmazdım.*”

Ve orası -Mekke- zirâat ve tarımın yapıldığı bir yer değildir. Allâhu Te‘âlâ’nın [da] buyurduğu gibi:

“*...Senin dokunulmaz beytinin/evinin yanında, bitkisiz bir vadiye yerleştirdim...*”⁸ ve o şehirde tüketilen şeyleri başka vilayetlerden getirirler.

Taif vilayeti, Mekke şehrine sekiz fersahlık mesafede yer alır. Mekke şehrinin medarı, Taif vilayetinin irtifâi üzerindedir. Taif Ğazvan Dağına yakın bir yerdedir. Ğazvan Dağının üzerinde kar ve buz olur. Arap topraklarında kar ve buzun olduğu başka bir yer yoktur. Bu dağ sayesinde, Taif’in havası [daima] hoştur. Meyvesi güzel ve boldur. İbn-i Kuteybe’nin *Mearif* isimli kitabında Vehb b. Münebbih’den şöyle rivayet olunmuştur:

“*Adem, Cennet’ten kovulup Serendib’e⁹ indirildikten sonra yüz yıl boyunca ağlayıp af diledi. [Ve nihayet] Tövbesi kabul oldu. Cennetten ayrı düştüğü için son*

⁶ Bakara Süresi/126

⁷ Mekke’deki Pazar alanlarından birisidir.

⁸ İbrahim Süresi/37

derece hayıflanıyor, üzülyordu bunun için Yüce Hak Tealâ ona cennetten bir ev gönderdi. O evi Kâbe'nin toprağına indirdiler. O ev, tek parça yakuttan yapılma içinde altın kandillerin olduğı bir evdi.”

Başka kitaplarda da o evin Beytü'l-Ma'mûr¹⁰ olduğı yazılıdır ve Âdem'e o evi ziyaret etmesi emredildi. Âdem o evi ziyaret ettikçe [Cennetten ayrılığını unutuyor], orada huzur buluyordu. O ev, bir rivayete göre Tufan'a kadar, başka bir rivayete göreyse Adem'in vefatına kadar... (Siyâki, 1958: 1).

---

⁹ Serandib de denir. Hindistan'da bir dağ veya bir ada olduğı söylenmiştir. Bazı İslâm Müfessirleri buranın Keşmir'deki bir dağ olduğunu iddia etmiştir. Âdem peygamberin Cennet'ten kovulduktan sonra Havva peygamber ile ilk olarak bu dağa indirildiklerine inanılır.

¹⁰ Göğün dördüncü tabakasında duran ve Kâbe'ye paralel olduğına inanılan yakut ve zümrütten yapılma bir ev veya mescittir. İnanışa göre oradan bir şey kopup düşecek olsa Kâbe'nin damına düşermiş. Nuh tufanından önce ise Kâbe'nin yerinde o duruyormuş.

مقاله سیم

در صفت بلدان و ولایات و بقاع . و آن بر چهار قسم است :

قسم اول

در ذکر حرمین شریفین شرفهما الله تعالی و مسجد اقصی

اگر چه آن مواضع^۱ از ملک ایران نیست، و بیشتر غرض از تألیف این کتاب شرح احوال ایران است، اما چون افضل بقاع جهان و قبله اهل ایمانست تیمن و تبرک را ابتدا کردن بدان و قسمی علیحده در شرح احوال آن بقاع نوشتن اولی است، تا این کتاب مر اکثر^۲ احوال را شامل باشد و در اقوال کامل . و ذکر این بقاع شریفه در قرآن و حدیث بسیار آمده، منها قوله تعالی: «سبحان الذی أسرى بعبده لیلاً من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى بارکنا حوله لنریه من آیاتنا إنه هو السميع البصیر»^۳.

و در مصابیح^۴ از رسول (صلعم) مرویست: « لا تشد الرحال^۵ الا الى ثلثة مساجد، مسجد الحرام و مسجد الاقصی و مسجدی هذا ».

حرم^۶ الکعبه المعظمه عظم الله قدرها - خانه کعبه در مسجد حرام است . و آن مسجد در شهر مکه است . و آن شهر در ولایت حجاز و از اقلیم دویم است . و طولش از جزایر خالدات « عز »، و عرض از خط استوا « کام » و نیک مناسب^۷ افتاده که در طول و عرض مرتبه عز و کام دارد . و در دره بیست^۸ که طرف شرقی آن کوه ابو قبیس و کوه قعیقاعان است و ابو قبیس بزرگترست و طرف غربی آن

۱- بجز «ر» : موضع - ۲- «ج» : اکثر ؛ «ا» : من ... ۳- سوره ۱۷ (اسری) آیه ۱ .
۴- ج ۱ ص ۲۹۹ - ۵- بجز «ج» : لا یشد الرجال . ۶- حاشیه «ج» : اینجا و موارد دیگر . «حرم» یا «حرام» بی اختلاف . ۷- «ج» : نیک و مناسب . ۸- «ج» : دره است .

(Fotoğraf-1)

2. 1. Eserin Müellifi

Hamdullah Müstevfi diye meşhur olan müellifin tam adı Hamdullah b. Ebi Bekr b. Ahmed Kazvinî'dir. Arap asıllı Şîî bir ailenin çocuğu olarak H. 680/M.1281'de Kazvin'de doğdu. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in saflarında savaşarak şehit düşen Hür b. Yezîd er-Riyâhî'nin ahfadındandır. Ailesi, onun doğumundan uzun zaman önce Kazvin'e gidip yerleşmiş ve Abbâsî Hâlife Mu'tasım-Billâh döneminden (833-842) Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'ye kadar (998-1030) bazı aralıklar hariç şehrin idaresini elinde tutmuştur. Büyük dedesi Emînüddin Nasr, dedesi ve babası Irak'ın müstevfisi oldukları için aile "Müstevfiyân" lakabıyla anılır. Hamdullah'ın kardeşi Zeynüddin Muhammed de İlhanlılar'ın meşhur veziri Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî tarafından Müstevfi tayin edilmişti. Hamdullah da onun hizmetine girdi ve Nüzhetü'l-Kulûb'u tamamladığı H.740/M.1340 yılından sonra Kazvin'de vefat etti (Özaydın, 1997: 454).

Müstevfi'nin Nüzhetü'l-Kulûb dışında yazmış olduğu iki eseri daha bulunmaktadır. Bunlar *Târîh-i Güzîde* ve *Zafernâme*'dir.

2. 2. İslâm Dünyasında Yazılan İlk Coğrafya Eserlerinin Özellikleri ve Konuları

Dolaylı olarak çalışma alanımıza girdiği için bu dönem yazılan coğrafya eserlerinin özelliklerinin ve konularının neler olduğu sorusuna verilecek olan yanıt bize Nüzhetü'l-Kulûb adlı eserin nasıl bir ilmî atmosferde yazıldığı ve kendisinden önce yazılan eserlerin konuları oluşturulurken izlenen yöntemlerden ne kadar etkilendiğini göstermesi açısından önemlidir.

İslâm alimleri coğrafya sahasında değerli eserler yazmışlardır. Ekvatoru, enlem ve boylamı (meridyen), dairelerinin uzunluğunu, aralarındaki mesafelerin uzaklığını bugünkü hesapların sonuçlarına çok

yakın değerlerde bulmuşlardır. Müslümanlarda ilmî anlamda coğrafya önce tercüme ile başlamıştır. Daha sonra orijinal eserler yazılmıştır. Bu konuda ilk tercüme edilen eser Kuteyb b. Müslim tarafından Horasan'da bulunup Haccac'a gönderilen İran coğrafyasına ait bir eserdir. Bu eser Haccac'ın Divan el-Mal başkanı Zâdenferruh b. Perî Arapçaya çevirmiştir. Dünyanın kuzey yarım küresini yedi iklime ayırma düşüncesi bu yollarla İslâm âlemine girmiş olmalıdır. Coğrafya kitaplarında önce dünya ve âlem hakkında bir girişe yer verilmiştir. Daha sonra karalardan, denizlerden, dağlardan, nehirlerden söz eden fiziki coğrafya kısmı gelmektedir. Bu kısımları ülkelerden bahseden siyasî, sosyal ve ekonomik coğrafya kısmı takip etmektedir. İklimle göre tertip edilen eserlerde batıdan doğuya doğru iklimlere göre anlatılmaktadır. Bu arada büyük şehirlerden, ülkelerdeki halklardan, sosyal hayattan, üretimden, zirâatten bahsedilmektedir.

İslâm coğrafyacılarına göre meridyenlerin başlangıç noktaları Kanarya Adaları'dır. Buradan doğuya doğru ölçülüyordu. İklimlerde batıdan doğuya doğru anlatılıyordu. Enlemlerin başlangıç noktası Ekvator'du. Eserlerde genellikle haritalar bulunuyordu (Şeşen, 1998).

Nüzhetü'l Kulûb'den önce yazılan eserlerin içerik ve yöntemlerine bakıldığı zaman Nüzhetü'l Kulûb'un da bu yazım geleneğinin tesirinde kaldığı ifade edilebilir; çünkü eserde fizikî coğrafyanın inceleme alanına giren yeryüzü şekilleri (dağlar, ovalar...), iklim (sıcaklık, nem, rüzgar, yağış...), sular coğrafyası (deniz, göl, akarsu...), canlılar coğrafyası (bitki ve hayvanların dağılışı) gibi konuları içeren bölümlerden oluşmaktadır. Eserde, kendinden önceki eserlerde olduğu gibi meridyenlerin başlangıç noktası *Cezâir-i Hâlidât* yani Kanarya Adalarıdır. Enlemlerin başlangıç noktası *Haft-ı İstivâ* yani Ekvator'dur. Yedi iklim teorisi geçerlidir ve ölçümler burdan doğuya doğru yapılmıştır. Şehirler batıdan doğuya doğru

anlatılmıştır. Konu olarak daha çok çalışma alanlarına giren sosyal iktisadî hayatla ilgili içerdiği bilgiler açısından da önem teşkil etmektedir.

2. 3. Nüzhetü'l-Kulûb'den Önce İnan'da Yapılan Tarih veya Tarihî Coğrafya Çalışmaları

Nüzhetü'l-Kulûb adlı eserin yazıldığı 13. yüzyıldan önceki tarih ve tarihî coğrafya yazıcılığına baktığımız zaman, İnan bölgesindeki tarih yazıcılığı geleneğini şöyle aktarabiliriz:

İnan'da tarih yazıcılığı, Moğol öncesi ve Moğol sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Moğol öncesi dönemde tarih yazıcılığı Hindistan mektebi ağırlıklı ve eski kaynaklardan özetler aktaran Arapça eserlerden taklit ve kopya şeklinde derlemelerden ibarettir. Bu eserler genellikle kritik eksikliği gösterirler. Moğol dönemi sonrası ise bu coğrafyada İlhanlı-Moğol mektebi etkisi görülürken Farsça ön plana çıkmaya başlamıştır. X. asırda başlayan Farsça tarih yazımı, Irak coğrafyasının yanı sıra Orta Asya şehirlerine de girmeye başladı. Yazılan ilk Farsça tarih kitapları, Arapça tarih kitaplarının tercüme veya muhtasarları şeklindeydi. Bu dönemde ilk ciddi çalışmayı yapan Samani vezir ve tarihçisi Belamî'nin Taberî Tarihi'nin Farsça tercümesinin ardından Gerdizî, Beyhakî gibi tarihçiler Farsça kaleme alınmış orijinal tarih-coğrafya kitaplarıyla ansiklopedik eserler vücuda getirdiler. Yine bu dönemde Meliknâme, Siyasetnâme, Mücmelü't-Tevarih gibi Farsça eserlerin yanı sıra şehir tarihçiliğinde de önemli adımlar atıldı. Tarih-i Sistan ve İbn Funduk Beyhakî'nin Tarih-i Beyhak adlı eserler bunlara örnek olarak gösterilebilir (Demir, 2007:57-258).

Bu bilgiler ışığında Nüzhetü'l-Kulûb de içerik ve yöntem itibariyle Moğol öncesi tarih yazıcılığı veya coğrafi tarih yazıcılığının tesirinde kalınarak yazılmış bir eserdir denilebilir. Ansiklopedik mahiyette eser yazma tarzının o dönemden itibaren sürdürüldüğü gözlemlenmektedir.

2. 4. Osmanlı Döneminde Yazılmış Olan Coğrafya Eserleri

Orta çağın diğer ilimlerinde olduğu gibi ilk yapılan coğrafik eser çalışmaları daha çok tercüme tarzındadır. Bu konular hakkında yazılmış olan en detaylı araştırmalardan biri olan *Osmanlı Türklerinde Coğrafya* adlı eserdir. Bu eseri temel alarak bu konuyu şöyle özetleyebiliriz:

Türkay (1999)'a göre

Osmanlı sahasına baktığımızda, Ali bin Abdurrahman'ın Edirne'nin yeni başkent olduğu sırada, Türkçe olarak yazdığı, *Acâibü'l-Mahlûkat* adlı eserin yazılış tarihi yaklaşık 1365-1370 olabilir. Daha sonra Kazvinî'nin meşhur *Acâibü'l-Mahlûkât*'i ilk defa Arapçadan Türkçeye çevirerek Çelebi Sultan Mehmet'e takdim eden Rükneddin Ahmet'in aynı isimdeki eserini görüyoruz. Bunu takiben, İstanbul'un fethi yılında yani 1453'te Yazıcıoğlu Ahmet Bican, yine Zekeriya el-Kazvinî'den alıntı şeklinde *Acâibü'l-Mahlûkât* ile *Dürr-i Mekkûn* adlı bir orijinal eseri kaleme almıştır ki Yazıcıoğlu'nun bu iki kitabı, kozmografya karakterindedir. Kazvinî'nin yazdığı ve yukanda adı geçen eserler istisna edilirse; Osmanlı Türklerinde astronomik coğrafyanın esas alan Fethullah Şirvanî ve ünlü matematikçi Ali Kuşçu'nun eserleriyle başlar. XV. asırda, Fatih Sultan Mehmed, Batlamyüs'un coğrafyasıyla bizzat meşgul olmuş, hatta emir vererek Arapçaya tercüme ettirmiştir. XVI. yüzyılda, imparatorluğun sınırları genişleyince pratik ve faydacı coğrafya, belirli bir yön almış ve deniz coğrafyacılığı şeklinde, büyük bir gelişme göstermiştir ki, bu devrin deniz coğrafyasına dair en mükemmel eserleri, Pirî Reis'in *Kitab-ı Bahriyesi* ile Seydî Ali Reis'in *Kitâbü'l-Muhît'idir*. Yine aynı asırda, deniz coğrafyasından başka uzak ülkeler hakkında bilgiler veren önemli coğrafi ürünler ortaya çıkmış olup bunlar sırasıyla Seydî Ali Reis'in *Mir'âtü'l-Memalik'i*, Ali Ekber'in Farsça *Hitay-nâme'si*, Selimiye Camii muvakkiti Mustafa bin Ali'nin *Tuhfetü'z-Zamân* ve *Hâridâtü'l Evân* ile *ilâmü'l-îbad fî Âlâmü'l-Bilâd*'i, Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ı, Siphâzade'nin *Evzahü'l-Mesalik* ilâ Ma'rifetü'l-Memalik'i, Mehmed bin Emir el-Hasan es-Suudî'nin *Tarih-i Hind-i Garbî'si*, Nasûh el-Silâhî'nin *Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn'i* ve nihayet Mehmet bin Ömer bin Bâyezid el-Âşık'ın *Menazirü'l-Avâlim* 'dir (s. 12-13).

Tezimize konu olan eserin yazıldığı yüzyılda XVII. yüzyılda çok önemli eserler yazılmıştır. Katip Çelebi ve Evliya Çelebi eserleriyle döneme damgalarını vurmuşlardır.

Türkay (1999), bu konuyla ilgili şunları belirtir:

Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zünûn'u* ve bilhassa *Cihan-nümâ'sı*, büyük Türk seyyahı Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*, milletlerarası bir değer taşımaktadır. Bu asrın ikinci yarısında, coğrafyada Avrupa'nın tesiri açık olarak görülür. Bu tesiri aksettiren en büyük eser, Ebubekir bin Behram Dımışkî'nin Lâtineden dilimize çevirdiği *Nusratü'l-İslâm ve's-Sürur fî Terceme-i Atlas Mayor* adındaki 9 ciltlik kitabıdır. Bu devirde, Fransa'dan Türkiye'ye gelerek İslâmiyeti kabul eden Şeyh Mehmed Ihlâsî adında coğrafyaya vakıf bir zat, bizde mekân bilgisinin bir dereceye kadar modernleşmesinde mühimce bir rol oynamış, Kâtip Çelebi'ye *Atlas Minör* tercümesiyle *Cihannüma'yı* meydana getirmesinde büyük yardımlarda bulunmuştur. Osmanlı Türkiyesinde, coğrafyada Avrupa'nın katı olarak tesiri, XVII. yüzyılın ortalarında başlar. Bunda, Kâtip Çelebi'nin payı büyüktür (Türkay, 1991:17).

Osmanlı döneminde coğrafyadaki gelişme Kâtip Çelebi ile başlar ve Kâtip Çelebi, *Cihannüma* adlı eserinde bir memleketin tasvirine başladığı

zaman, idare merkezinin mevkiî, coğrafi durumu, saltanat ve riyaset ahvâli, başlıca belgeler, havası ve suyu, nehirler, göller, dağlar, ovalar, bitkiler, toprak mahsuller, mesafeler, idari taksimat, dini ve ilmi hayat, sanat, ticaret, adâb, ahlak, adât, vb. birçok konuda bilgi verir (Karlığa'dan aktaran: Eker, 2008: 4)

Nüzhetü'l-Kulûb'un büyük bölümünün Katip Çelebi'nin *Cihannümâ* adlı eserinde aynen tekrarlandığı kaynaklarda belirtilmiştir (Çelebi'den aktaran : Demir, 2007: 262).

3. TERCÜME-İ NÜZHETÜ'L-KULÛB

Eserin Farsça metni, 1650'den önce Bitlis Bey'i Abdal Han bin Ziyaeddin Han için tercüme edilmiştir. Zira Abdal Han bu tarihe kadar Bitlis'te beylik yapmıştır. Tezimiz bu bölümünde, o dönemki edebî ve ilmî hayata verdiği önem ve destek sebebiyle Abdal Han için ayrı bir parantez açmayı uygun gördük.

Tercüme eserin ithaf edildiği Bitlis Beyi Abdal Han (ö.1668) hakkında yaptığımız araştırmada *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde ayrıntılı bilgilere ulaştık. Evliya Çelebi, eserin tercüme edildiği dönemlerde Bitlis'te Abdal Han'a misafir olmuş ve onun ilme verdiği değerden söz etmiştir. Öte yandan Han'a ait zengin bir kütüphaneden bahsetmiştir (Çelebi, 2001: 71).

Buna göre Abdal Han 1639-1655 yılları arasında Bitlis'te idarecilik yapmıştır. Evliya Çelebi 1655 tarihinde dayısı Melek Ahmet Paşa ile birlikte Bitlis'e geldiğinde Abdal Han'a misafir olmuştur. Eserinde ayrıntılı bir şekilde bundan bahseden Evliya Çelebi, Abdal Han'ın siyasi yönünden bahsettiği gibi ilmî ve edebî yönünden de bahseder. *Hezârfen Abdal Han* diye bahsettiği bu beyin, kimya ve simya ilimlerinde derin bilgiye sahip olduğunu kaydeder. Öte yandan tıp ilmiyle de iştigal ettiğinden özellikle de göz hastalıklarını iyileştirdiğine dair tıbbî

tecrübelerinden bahseder. Abdal Han'ı Ciltçilik, minyatür ve hat gibi sanatlarda mahir biri olarak tanıtır (Çelebi, 2001 : 70-73).

Evliya Çelebi'nin kaydettiğine göre Abdal Han'ın çok zengin bir kütüphanesi vardı. Bu kütüphanedeki eserlerin çoğu sanatlı bir şekilde yazılıp ciltlendiği gibi bir kısmı da minyatür ihtiva etmekteydi. Çelebi, bu kütüphanedeki kitapların isimleri ve yazarlarına dair ayrıntılı bilgiler verir. Hemen her ilimden yüzlerce kitaptan bahseder. Bu kitapların büyük bir kısmı el yazması iken bir kısmının da Avrupa'da matbaalarda basılmış eserler olduğunu belirtir. Özellikle coğrafya kitapları ve atlaslar bu nevidendir. Abdal Han'ın kendisi de eser kaleme almıştır. Nitekim Farsça, Arapça ve Türkçe yetmiş altı eser kaleme aldığı kaydeden Evliya Çelebi eserlerinin çoğunun Farsça olduğunu ifade eder (Çelebi, 2001: 147-151).

Kimi kaynaklarda 1668 yılına kadar yaşamış olduğu kaydedilen Abdal Han'ın ölüm sebebi ve şeklinden de bahsedilmektedir (Von Hammer, 1830: 188).

Şemseddin Sami ise *Kāmūsü'l-A'lām* isimli eserinde Abdal Han ile ilgili şunları kaydeder:

Abdāl Hān devr-i Sulṭān İbrāhīm'de Bitlīs hākimi olup ref' -i livā-yı ' işyān etmiş olmağla Melek Aḥmed Paşa tarafından mağlūb olup Derse' ādet'e getirilmiş ve bir müddet şoḡra evzā' -yı nā-marziyyesine bināen ḡatl ve i' dām olunmuşdur (Sami : 521).

3. 1. Eserin Mütercimi ve Yazılış Tarihi

Dönemin âlimlerinden olduğunu düşündüğümüz ancak adını tespit edemediğimiz ilim erbâbından biri Müstevfi'ye ait *Nüzhetü'l-Kulûb* isimli bu Farsça ansiklopediyi Türkçeye çevirmiştir. Tercümenin dibâcesinde Han ibn-i Han Abdal Han bin Ziyaeddin Han el-Bidlisî'nin bir işareti ile bu eseri tercüme ettiğini

kaydeder. Millî Kütüphane Yazmalar Bölümü nr. 979'da yer alan ansiklopedik eserin girişi şu şekilde başlamaktadır:

Hamd-ı bî- kıyās ol Hālık-ı bî-naẓîr kim naẓar-ı ‘acāiyib-i maḥlūkātda mücib-i Nüzhet-i ḳulüb ve irtiyāḥ-ı ervāḥ kıldı ve şükr-i ḡāyet esās ol şāni‘-yi ḳadîre kim fikri ḡara’ib maşnū‘ātda medār-ı selāmet ve necāḥ ve menāṭ-ı fevz ve felāḥ eyledi. Ol mükevvin-i bî-mu‘āvin kim müşennāy-ı kāf ve nūn ile müşelleş mevālīdūḡ zūhūrī nihān-ı ni‘met ḥānesinden rāmūz ve terceme-i āyāt-ı āfāk ve enfüsūḡ sūṭūrī ḥikmet ḥazānesinden bir münteḥab mermūzdur. Müheymen ve müfeyyezdur. Kim vücūdī ḳayyūmiyyetile ezvāc ve aḥāda vāşıl vücūdī deymūmiyyetle ‘ibād ve bilāda belki nāmı ve cemāda şāmil ve mütevāşıldur. Anuḡ ḥükmünde gerdān-ı çerḡ-i gerdūn anuḡ emrinde sākini-ı rüb‘-ı meskūn müşārikden biri yerden münezzeh te‘ālā şānuhu ‘ammā yeḡülüne ve ḥabbezā ḥabībi kim muḥīṭ-i merkez-i ‘adālet ve merkez-i muḥīṭ-i risāletdür. A‘nī emīn-i maḡzen-i mā evḡā ve maḡrem-i ḡarem-i ev ednā, fātiḡa-yı

[1a] *dīvān-ı mezāḡir ve ḡātime-yi ‘ünvān-ı zāḡir, seyyidü’l-enbiyā Ebü’l-Ḳāsim Muşṭafā kim ḡulāşa-yı kün fekāne ve berzaḡ-ı vücūb ve imkāndur. Vücūdī oldı mebde-yi feyż ü cūda ki yoḡdan māsivā geldi vücūda. Şühūd-ı ‘adli birdür. Ḳavl-i levlāke ḡafī olmaz bu remz-i aşıl şühūda. Ekmel-i şalavāt ve eşmel-i taḡiyyāt anuḡ cenābına vāşıl ve āl ve aşḡābına nāzil ola. Mādām ki ṭabāyi-yi erkāna mülāzim ve zamān-ı mekāna lāzımdur. Erbāb-ı yaḡīne müz‘in ve naẓar-ı dūrbīnde rüşendür kim mülāḡaza‘-yı ekvān ve müşāhede-yi a‘yān başīret fezāy belki insāna rehnümāydur ve ehl-i ma‘rifetler bu ḡuşūşda teşānīf-i fāḡire étmişlerdür ve cümlesinden Ḥamdullāḡ Fārisī’nüḡ Nüzhetü’l-Ḳulüb kitābı ḡüher-i ḡüner ve maḡzen-i dürerdür. Ammā ne deḡlü kim kemāl-ı vecāzet ile ḡāyet meşmül ve nihāyet-i ḡuşūlda idi. Lākin Fārisī olduḡı ecilden Fārisī dilin bilmeyen andan maḡzūz ve mütemetti‘ olmaz idi. İmdi Fārisī dilinden mütercem Türki dilin libāsında cilveger kıldı. Bir işāre-yi şerīf ile kim şādır olup ‘ayn-ı ‘ayān-ı insān ve insān ‘ayn-ı a‘yānuḡ cenābından a‘nī ḳadr-ı baḡr-ı ferāset ve dürr-ü āsimān-ı ma‘rifet, fihrist-i*

fünûn-ı maḥāsın ve menbā'-yı iḥsān-ı ḥāsın Ḥān bin-i Ḥān Abdāl Ḥān bin Ziyāüddīn Ḥān el-Bidlīsī. Lā zāle min velāhu fī

[1b] *es-sürūr ve mā beriḥa min 'ādāhu fī'ş-şübūr mā şabā şabā ve debbere'd-dübūr ve kitāb-ı mezbūr mütercem olmağıla ol cenāb-ı sāmīnün nisbetinden sümüvv-ü semāya erişdi. Lā cereme ferīḳaynuḡ dīllerinde menḳül ve dillerinde maḳbül oldu* (nr. 957:1b/1-3).

3. 2. Eserin Nüshaları ve Şekil Özellikleri

Eserin biri tam diğeri eksik iki nüshası bulunmaktadır. Tam olan nüsha Ankara Millî Kütüphaneler Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz B 979 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 309 varaktan oluşan nüshada sayfalar 17 satırdan oluşmuştur. Nesih yazı çeşidiyle yazılmış olup kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. Söz başları kırmızıdır.

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb başlığını taşıyan eserin yazarı yanlış bir surette *Ziyâed-dîn Han Bidlīsî* şeklinde kaydedilmiştir. Oysaki eserin dibâcesinde de açıkça belirtildiği üzere Ziyâed-dîn Han oğlu Abdal Han için tercüme edilmiştir.

Çalışmamızda başvurduğumuz bu nüshanın ilk üç varağında sayfa numarası yazılmamıştır. İlk varağın ön yüzünde eserin adı ve içeriğine dair ayrıntılı bir fihris bulunmaktadır. Buna göre eserin adı *Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb* şeklindedir. İlk varağın arka yüzü ile ikinci sayfanın ön yüzünde ise etrafı çiçek motifleriyle bezeli, ortasında cetvelli ve taç kısmında küçük bir şehri tasvir eden resim bulunmaktadır. İkinci varağın arka yüzünde ise eserin dibacesi başlamaktadır. Dibacenin taç kısmında köşkü andıran avlulu bir ev resmedilmiş ve etrafı çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir. Sayfa numarası ise üçüncü varağın ön yüzünden itibaren yazılmıştır. Dolayısıyla dibacede sayfa numarası yoktur. Sanatsal değeri itibarile bakıldığında bu nüsha özel bir kütüphane için hazırlanmış olduğu görünümüne sahiptir. Aşağıda yer alan fotoğraf -2 'de bu durumu daha açık görmek mümkündür:

(Fotoğraf-2)

Bu nüshanın hattının okunaklı oluşu, âyet ve hâdislerin harekelenmesi, imlâsında problem olma ihtimali bulunan bazı kelimelerin harekelenmesi dikkat çekicidir. Zaman zaman unutulmuş bazı satırların nüshada kenar notu şeklinde derc edilmesi elimizdeki bu nüshanın mütercimim kendi nüshası olmaktan ziyade mütercimim nüshası esas alınmakla birlikte hattat bir müstensih tarafından hazırlandığı düşüncesini akla getirmektedir.

وَصَبَّحِي دَاخِي أَوَّلَ يَوْمٍ إِذْ أَيْدِي رُلُرٍ وَبَطْنُ حَسَنِ بِرُؤَايِدِ رَمْنِيَا لِهَ مَزْدُ
 أَرَا سِنْدِيهِ وَكُوهِ حَرَا طَرَفِ مَكَّةَ دَرَكَةَ حَفْرَتِ أُنْفِ طَوَافِ أَيْدِي رُلُرٍ أَوَّلِ
 دَاخِي حَرَكَتِهِ كَالْوَرْدِي حَضْرَتِ رَسُولِ اسْكُنْ يَا حَوْرِي دِيوَامِ أَيْدِي رُلُرِي وَ
 مَجْرَعَةُ شَقِّ الْقَمَرِ أَوْلَادِ قَدْرِهِ أَوَّلِ طَاغِ أَيُّكِي يَا رَهْ أَوْلُو بَصَكُوهِ قَمْرِي سِنْدِيَا
 أَوْلَدِي وَبَطْحَا دِي كَلِي مَكَّةَ دَرِ حَضْرَتِ رَسُولِكَ غَارِي أَوْلُو دُوغِي
 طَاغِ مَدِينَةِ نَالِ بِرُقُوسِنَكُنْدِهِ دَرِ نَامَنَهْ طَلَلِ دِيرِ لِرُو آدَمِ وَحَوَانِكِ
 قَبْرِ لِي أَبُو قَيْسِ طَاغِنْدِهِ دَرِ وَصَالِحِ بِيغْمَبْرِكِ قَبْرِ مَكَّةَ شَهْرِي نِي
 دَارِ التَّدْوِيهِ قَرِيبِ جَانِبِ غَرْبِيهِ وَحَضْرَتِ اسْمَاعِيلِ وَأَنَا سَيِّدِي
 هَاجِرُهُ كَعِينِهِ مَدْفُونِ دُرُلُرِي وَحَضْرَتِ رَسُولِكَ خَيْرِ حَيَاتِي أَوْلَانِ
 أَوْ غَالِي رِي كِهْ هَجْرَتِي نَ مَقْدَمِ قَوْلِي لِي دِيرِ مَكَّةَ نَالِ قَبْرِ سِتَانْدِيهِ
 شَهْرُكَ طَرَفِ قَدْرِهِ دُرُلُرِي وَصَحَابِيهِ عِظَامِ مَدِينَتِ جَوْقِ كَسَلِ مَدْفُونِ دُرُلُرِي
 وَمَقْتَدِرِ يَا لَلَّهِ خَلِيفَهُ زَمَانَتِيهِ قَرَامَطِهِ طَائِفَهُ سَيِّحِ مَحَلَّتِيهِ
 مَسْأَلِ نَدِيَا لِهَ عَظِيمِ جَنَالِ أَيْدِي رُلُرِي وَقَتْلَانِ عَامِ قَدْرِ يَا رُشِي لِهَ كِهْ
 چَاهِ زَفْرَمِ كَشْتَهْ دَنْ مَالِ مَالِ أَوْلَدِي وَطَوَافِ مَكَاهِدِهِ أَوْجِ بِيَا
 لَشْرَدِ وَشَدِي آخِرِ الْأَمْرِ حَجْرِ الْأَسْوَدِي التُّوبِ خَوَارِقِ لِقَالِ قُلُوبِ
 چَاهِ مِيرِ زَاوُسْتِنَهْ صَالِحِي دِيرِ تَمَامِ أَيُّكِي بِيَا حَجْرِ الْأَسْوَدِ قَرَامَطِ
 الْبَدْرِهِ قَالِدِي تَأْسِنَهْ بَسْعِ وَثَلَاثِينَ وَثَلَاثَ مَائَةٍ كَوْقَدِهِ مَطِيحِ

غیا حضرت رسول اکرم

نبی صلی علیہ وسلم

براسمیر علیہ السلام

تعالی

کتاب حج و عمره زائرین لقرآن

بِاللَّهِ

(Fotoğraf - 3)

Bu nüshanın bir diğer hususiyeti ise sayfa kenarlarında Arapça olarak içeriğe ilişkin yazılmış kısa notların varlığıdır. Bu notların hattı ile Abdal Han'ın kendi el

yazısıyla *Şerefnâme*¹¹ isimli eserin (Oxford Bodleian Elliot 332) numarada kayıtlı nüsha üzerine kaydettiği notların hat benzerliği nüshanın Abdal Han'ın özel kütüphanesi için yazılan nüsha olduğu ve eseri mütâlaa eden Abdal Han'ın üzerine kendi eliyle notlar yazdığı ihtimalini akla getirmektedir. Zira Abdal Han *Şerefnâme*'nin yazarı olan *Şeref Hân 'in* torunudur (Köhler, 1989: 39).

---

¹¹ Şerefnâme, Bitlis hükümdarı, tarihçi, yazar Şeref Hân tarafından 1597 tarihinde Farsça olarak yazılmış olan bir eserdir.

مقتضای عنایت حضرت و آنکه شریاری در باره خود مرتب علی و درجه قصوی تصور فرمایید
 و در پیشگاه پناه احدی تسعی و تسعانه که فرما و پاشا و وزیر ایروان را پیش کرده قلع
 و آنجا بنام که قهر را بجهت ایصال خیرین و ذخیره تفلیس جانب کرجستان همراه حسن پاشا
 میرزاان شاه روانه گردانید و در آن سفر بعضی خدمات از قهر بوضع پوسته تاجیه نوشتن را
 با دوستی نه از قهر ترقی الحاق ایالت بدست کرد و آنکه مجموع خواص قهر بجهت جواز صدق از قهر عثمانی
 و در زمان سلطانی آل عثمان خواقین عالیشان این دو دمان پیشکسب از امر او حکام و شیخان
 این نعمت و عنایت شده و امر و آنکه در تاریخ حبری در سلسله شریفی چه سینه چمن و اوست
 پس دولت خان عالیشان ابوالمظفر سلطان محمد خان بخط استدعای عن الاوقات الدوران حکومت
 میدوشی در تصرف قهر نسبت اگر با طبع ازین امر خطیر اجتناب نموده و اشغال آنرا در عهده و
 ایش و فرزند اجدادش با جلاق بنیک ابوالمعالی شمس الدین بیک طول استدعای عمره و ضما
 غافل قهر کرده و بنام شرف قهر تندی بنام اب مولانا نسبت جدیت در نصیحت و در تقیام ملت خواهد

از نفاذ نفاذ تحقیق رسید که نثر خان
 در باب الحاق موش رجانامه استانه
 دولت عثمانیه نوشته در این چندین
 در رخر عبارات مانده خرج و
 این با ثانی جارخانه با قهر شد
 با دوازده روز کرده است نمود
 بپس همین سبب که ما
 موش هزار کشته شد در
 باشد دلا امینه خلک را

پهلای بیک کوشه زدن	بیزکوشن کو هر پیر من	صدف در ششین دم لب جو
بکوشش نام من از کوشش	شستونید و دانش بان یار کن	چو دانستی آنکه بان کار کن
بندکان که کعبه دین کند	بخردان نصیحت چمن کرده اند	که ای بخور شید روش
چو صاحب صفا بشود صدق	بهر کار دل با خدا رست	که از راهت کاری شوی رچو
اگر اکلان می بود کار جو شیر	نماید ترا پیش و شو آرز	از کار تو دشمن هر اچان شود
بهر کار با تو آسپان شود	و کز خبر بد و فکنی کار را	شانه شوی تیرا و بار را
چو غالب شود و جوی بد بر هر رخ	بناشد کج جوی نیکش علاج	بزن شیشه چشم را نیک ظلم
بشکست چنان از آب علم	مزن شست پا بخت فرور را	بقیمت سپه کن هر شمار و را
بکشد و بکشید و بکشید کداز	که در و شستنی بر عیب عا	بدانش شو اندر دوم کار
بهر پانی و دانش بر سپر	نچوان و فکر کنکان و نوان	بهر کسور پس کج حن پروان

(Fotoğraf - 4)

Yukarıda yer alan ve bizim eserimizden alınmış olan fotoğraf -3 ile Oxford'da bulunan ve adının yukarıda zikrettiğimiz eserden alınmış olan fotoğraf-4'e bakıldığında derkenarlar arasındaki el yazısının benzerliği fark edilecektir.

İnceleme alanımıza giren nüsha, şu şekilde başlamaktadır: *Ḥamd-ı bī-kīyās ol Ḥālīk-ı bī-naẓīr 'Acāiyib-i Maḥlūkāt'da müceb-i Nūzhet-i ḡulūb ve irtiyāḡ-ı ervāḡ kıldı.*

Şu şekilde de sonlanmaktadır: *Ve Ḥāzramevt daḡı bir küçük şehrdür. Hūd Peyğamber anda medfūndur ve 'Amān 'aẓīm şehrdür.*

Eserin eksik olan diğer nüshası da yine Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 957/1 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Hamd-Allāh b. Ebû Bekr el-Mustevfî el-Kazvinî (680-750/1281-1349) olarak yazar adı belirtilen bu nüshanın coğrafya bölümü eksiktir. Nüsha 206x160-170x115 mm. ölçülerine sahiptir. 190 varaktan oluşan eserin satır sayısı 11-15 satır arasındadır. Nesih yazı çeşidiyle yazılmıştır. Söz başları kırmızı mürekkepli, şemseli, miklebli bordo meşin eski bir cilt içerisinde yer almaktadır.

(Fotoğraf-5)

Eserle ilgili Millî Kütüphane kayıtlarının notlar kısmında, şu bilgiler yer almaktadır: *Bir fatiha, üç makale ve bir hatimedir. Felekler, unsurlar, iklimler, madenler, nebatlar, hayvanlar, insan, vilayet ve şehirlerle acayip olaylardan bahseder. Abdal Han b. Ziyaeddin Han el-Bitlisî adına tercüme edilmiştir. Eserin bittiği yerde Menafü'n-Nas isimli bir tıp kitabı başlamaktadır.*

Çalışma konumuzu oluşturan coğrafya bölümünün bu nüshada eksik olması nedeniyle bu nüshadan sadece dibâcede yer alan ithaf bölümündeki bilgilerden yararlanılmıştır.

Nüsha, şu şekilde başlamaktadır: *Erbâb-ı yaķîne müz'in ve nazâr-ı dÛrbinde rÛşendÛr kim mÛlâhaza 'ı ekvân ve müşâhede-i a'yân başîret fezây belki insâna rehnümâydur.*

Şu şekilde de sonlanmaktadır: *Ekşer yedükleri meyve ve ağaçlar yaprağıdır. Ekşerî siyâh olur, şÛretleri zîbâ ve sîretleri nâ-sezâdır. Temmet.*

Avrupa kütüphanelerinin matbu kataloglarında yaptığımız taramalar sonucunda herhangi bir nüshaya ulaşamadık. Ancak dijital veri tabanlarını inceledikten sonra Kuveyt Devlet Üniversitesi, Külliyyetü'l-Âdâb (Edebiyat Fakültesi) Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümünde 681/1 numarada kayıtlı eksik bir nüshasına ait kayıtlara ulaştık. *Tercümetü NÛzheti'l-Kulûb mine'l-Farisiyye ile't-Türkiyye* adı ile kayıtlı olan eserin yazarının bilinmediği yazılmıştır. Konu olarak “tıp” yazılan bu nüshanın istinsah tarihi H. 1150 civarı şeklinde not düşürülmüştür. 14 x 19.8 cm. ölçülerinde olan eserin varak sayısı 70, satır sayısı 11 olarak belirtilmiştir. Nesih yazı şekliyle yazılmış olup bir mukaddime ve üç makaleden oluştuğu yazılmıştır. Bu tercüme ise sadece ilk makaleyi içermekte olup nüshanın son makalesi eksiktir.

Nüsha, şu şekilde başlamaktadır: *Maķâle-i evvel mevâlîd-i şelâşenÛñ ya'ni ħayvân ve nebât ve me'âdinÛñ beyânındadır.*

Şu şekilde sonlanmaktadır: *Hüdhüd ma'rûfdur (...) kanâtını bir yatmış kimsenün başı altına kosalar herkez bîdâr olmaya kemüğünü.*

3. 3. Eserin Bölümleri ve Konuları

Çalışmamızda başvurduğumuz nüshanın girişinde eserin içeriğine dair Arapça yazılmış ve sayfa numaraları belirtilmiş ayrıntılı bir fihrist yer almaktadır. Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb, kozmografya hakkında bir giriş, üç esas bölüm (makale) ve bir hâtimedden oluşur. Eldeki nüshaya göre varak 1b-31a mukaddime; 31b-46b arası Astronomi ve Astroloji; 47a-61a arası madenler ve bitkiler; 71a-93a arası ağaçlar ve meyveler; 93a-121a arası Zooloji; 121a-188a arası insan Anatomisi ve Psikolojisi; 188a-308b arası ise coğrafya ilmine ilişkin kısımları içermektedir.

Araştırma kısmında yararlandığımız eksik nüshanın girişinde ise eserin içeriğine ilişkin şöyle bir taksim yapılmıştır:

“*Ve kitābuñ mecmūyı bir fātiha ve üç maqāle ve bir hātıme üzerine mürettebdür. **Fātiha** felekiyyāt ve ‘unşuriyyātñ beyānlarındadır ve cümlesi bir muqaddime ve bir dībāceye müştemildür. **Muqaddime** besāyiğ-i felekiyye ve ‘unşuriyye ve āşār-ı ‘ulviyye ve süfliyyenün aḥvāllerindedür ve **Dībāce** rub‘-ı meskūnı taqđır ve eḳālīm-i seb‘a’ı tefsīr eder ve **Evvelki Maqāle** mevālīdünñ beyānıñ eder ve ma‘zamı üç mertebeye müştemildür. **Evvelki Mertebe** ma‘deniyātñ zikirlerindedür. **İkinci Mertebe** nebātātñ zikirlerindedür. **Üçüncü Mertebe** Cevānātñ zikirlerindedür ve **İkinci Maqāle** insānñ beyānındadır ve ma‘zamı dört nazara müştemildür. **Evvelki Nazar** insānñ a‘zālarındadır. **İkinci Nazar** insānñ sıfatlarındadır. **Üçüncü Nazar** nüfusunñ aḳsāmlarındadır. **Dördüncü Nazar** ‘aşk-ı ḥaḳīḳinünñ keyfiyetindedür. **Üçüncü Maqāle** vilāyetlerünñ ve şehirlerünñ beyānındadır ve Cümlesi dört kısma müştemildür. **Evvelki Kısım** Ḥarameyn ve Mescīd-i Aḳşā’yı beyān eder. **İkinci Kısım** İran diyārlarınñ beyān eder. **Üçüncü Kısım** İran’dan ḥariç birkaç vilāyātı beyān eder. **Dördüncü Kısım** Rub‘-ı meskūnñ meşhūr şehirlerin*

*beyān eder ve **Hātime** Rub‘-ı meskūnda olan ‘acāyibleri beyān eder. **Fātiha** ol dağı bir dībāce üzerinedür. **Muqaddime** muqaddime felekler ve encümler ve ‘anāşır-ı erba‘a ve āşār-ı ‘ulviyye ve süfliyye beyānındadır”*(nr. 957/1, 2a-2b).

4. TERCÜME-İ NÜZHETÜ’L-KULÛB’UN COĞRAFYA BÖLÜMÜ (vr.188a-308b)

Çalışmamızın temelini teşkil eden coğrafya bölümünün varak sayısı 120’dir. Ancak nüshada varak 284 ve 285 eksiktir. Bu varaklar muhtemelen nüsha yıprandığı için düşmüştür. Bunların yerine boş sayfalar yerleştirilmiştir. Böylelikle eksik sayfaların başka bir nüshadan tamamlanması amaçlanmış olmalıdır. Nüshanın bütününde satır sayısı 17 iken varak 199b ve 200a’da satır sayı 18’dir. Varak 200b ve 201a ise haritadan oluşmaktadır. Nüsha 308b ile son bulmaktadır; fakat vr. 308b’nin sayfa sonunda takibiye bulunmasına rağmen karşılaştırma için başvurduğumuz *Debir Siyaki* tarafından yapılan Farsça edisyon, coğrafya kısmının tümünü kapsamamaktadır. Yaptığımız karşılaştırmada Farsça matbu kısım 267b’de son bulmaktadır. Yani 267b-308b arasındaki kısmı karşılaştırma yapabileceğimiz Farsça matbu bir metin elimizde bulunmamaktadır.

4. 1. Bölümün Konuları

Coğrafyaya ayrılmış olan bu bölüm -ki tezimizin kapsamını oluşturmaktadır- dört kısımdan oluşmaktadır.

Birinci bölüm: *Mekke, Medine, Kudüs ve Mescid-i Aksâ*

İkinci bölüm: *İran'ın maliyesi, coğrafyası, eyalet, vilâyet, kaza, nahiye ve köyleri, yol ve menzilleriyle dağları, nehirleri, deniz ve gölleri, maden ve mineralleri*

Üçüncü bölüm : *Komşu ülkeler*

Dördüncü bölümde ise diğer *bazı ülkelerin coğrafik durumu* incelenmektedir.

İhtivâ ettiği coğrafya ve sosyal tarih bilgileri açısından önemli bir kaynaktır.

Bu bölümler eserde şu şekliyle kaydedilmiştir:

188a-198b *Maqāle-i siyüm; vilâyetler ve şehirler ve buqā'ları beyân eder. Ol dağı dört kısımdur. Kısm-ı Evvel; Mekke ve Medine ve Mescidü'l-'Aqşâ'yı beyân eder.*

198b-205b *Kısmı düvüm der şerh-i İrân-ı zemîn; ve ol dağı bir maṭla'a ve maqşada ve bir maḥlaşa ve bir maḥtama müştemildür.*

205b-215a *Maqşad: İrân zemînün şehirleri beyânındadır ki cümle igirmi bâbdur ve her bâb bir memleketi beyân eder. Bâb-ı evvel der zıkr-i Bilâd-ı 'Irâq-ı 'Arab*

215a-227b *Bâb-ı düvüm 'Irâq-ı 'Acem bilâdların zıkr eder cümle kırık pâre şehrdür.*

227b-234a *Bâb-ı siyüm der zıkr-i Bilâd-ı Āzerbâycân, Āzerbâycân'da vâqî' olan şehirler*

234a-235a *Bāb-ı çehārüm Tümen-i Arrān; Īne, Mūgān ve Arrān'ın beyānındadır.*

235a-235b *Bāb-ı pencüm Şīrvān vilāyetlerūn bildürür.*

235b-236a *Bāb-ı şeşüm Gürcüstān'ı beyān eder.*

236a-239a *Bāb-ı heftüm Mülk-i Rūmi beyān eder.*

239a-240a *Bāb-ı heştüm Vilāyet-i Ermeniye'yi beyān eder.*

240a-242a *Bāb-ı nehüm Diyār-ı Bekr'i beyān eder.*

242a-243a *Bāb-ı dehüm Kürdistān'ı beyān eder.*

243a-244b *Bāb-ı yanzdehüm Kişver-i Hūristān'ı beyān eder.*

244b-256a *Bāb-ı devāzdehüm der Şān-ı Berr ū Baħr-i Fāris*

256a-256b *Bāb-ı sīzdehüm der zıkr-i Şebānkāre*

256b-257b *Bāb-ı çehārdehüm der zıkr-i Mukrān ve Hürmüz*

257b-258a *Bāb-ı pānzdehüm Nāhiye-i Mağāra ve Mābeyn-i Kirmān ve Kūhistān*

258a-260a *Bāb-ı şanzdehüm der zıkr-i Kūhistān ve Nīmrūz ve Zābulistān*

260a-265b *Bāb-ı hefdehüm der zıkr-i Erbā'-ı Hōrāsān*

265b-266a *Bāb-ı heşdehüm der zıkr-i Māzenderān*

266a-267a *Bāb-ı nozdehüm der zıkr-i Kūmiş ve Tabersitān*

267a-267b *Bāb-ı bīstüm zıkr-i Kaşābāt-ı Ceylān*

267b-275a *Muḥtemmete; tağlar ve ma‘denler ve arklar ve çeşme ve kuyular ve deryāları ve tariḫleri beyān eder beş faşıl üzerine. Faşıl-ı evvel tariḫleri beyān eder.*

275a-280b *Faşıl-ı düvüm meşhūr olan tağları beyān eder.*

280b-280b *Faşıl-ı sivüm cemi‘-i ma‘denleri beyān eder.*

280b-282a *Bāb-ı evvel; Filizzāt*

282a-283b *Bāb-ı düvüm Hacerleri beyān eder.*

283b-291a *El-Edviyyetü’l-Kibār*

291a-294b *El-Edviyyeti’ş-Şigār*

294b-301a *Bāb-ı pencüm deryālar ve deryāçeleri bildürür.*

301a-307a *Bāb-ı siyüm; şol vilāyetler ki Īrān-zemīnden ḫāric*

307a-308b *Ḳısm-ı çehārüm rub‘-ı meskūnda olan şehirleri beyān eder.*

Eser içinde genel hatlarla belirlenmiş ana başlıklar ve konular yukarıda belirttiğimiz gibidir. Metindeki bu ana başlıklar işlenirken hangi konulara değinilmiş olduğunu belirtmek eser hakkında daha açıklayıcı fikir verecektir. Eserde yer alan şehirler hakkında bilgi verilirken genelde şehrin hangi bölgede yer aldığı, enlemi ve boylamı, şehri kimin inşa ettiği veya yıktığı, eski isminin ne olduğu veya ismini nereden aldığı, şehirde yetişen tarım ürünleri veya meşhur olan sebze ve meyvesi, su kaynakları, madenleri, geliri, ödediği vergi, bu şehirde yetişen ünlü şahiyetler, şehir insanının dinî inançları veya hangi mezhebe bağlı oldukları, ten renkleri, mizaçları gibi birçok konu bir arada işlenmiştir. Bunların dışında tarihi hikayeler, siyasi konular hakkında bilgiler, mimari yapılar hakkında verilen bilgiler gibi çok çeşitli

konular yer almaktadır. Eser konu itibariyle dağınıktır. Aşağıda yer alan şehir bilgileri bu konunun anlaşılabilirliğini arttırmak açısından önemlidir:

Zencân: iklim-i râbi‘ dendür tûlî fc -m ‘arzî lv -l Erdeşîr Bâbekân düzmişdür. Şahîn derler devr-i bârûsı on biñ adımdur. Fetret-i Moğol’da harâb oldu havâsı serddür şuyı Rûdhâne çayından gelür Sulţâniye’den geçüp Sedîdrûd çayına akar ve Rûdhâne şuyı üstinde penbe ve birinc çok ekerler ol şehrde meyve olmaz halkı Şâfi’îdürler ammâ istihzâya râğîbdurlar. Dilleri Behlevî’dür ve anda Şeyh Ferrah Zencânî ve ‘Abdullâh Sekkâk ve Şeyh ‘Îsâ-yı Kaşânî ve bunlardan gayrı meşâyihler kabrı çokdur vilâyeti yüz pâre köydür hukûk-ı tamğayla muğarredür on iki biñ dînâr altun iltizâmudur ve vilâyetden dahı sekkiz biñ tevcîh olur cümlesi iki tûmendür (vr. 222a/1-9).

Zencân: dördüncü iklimde yer almaktadır. Boylamı (Halidat Adaları) fc-m, enlemi ekvator çizgisinden lv-l’dir. Şehri inşa eden kişi Erdeşir Bâbekân’dır. Buraya “Şâhin” derler. Surlarının çevresi on bin adımdır. Şehir, Moğollar döneminde yıkılmıştır. Havası soğuktur. Suyu Rudhâne çayından temin edilir. Bu su, Sultaniye çayından geçip Sedidrud çayına akar. Çay suyunun aktığı bölgelerde çoğunlukla pirinç ve pamuk yetiştirilir. Zencân’da meyve yetiştirilmez. Halkı Şafii mezhebindendir. Eğlenceye ve alaya düşkünlüdürler. Dilleri Pehlevicedir. Şeyh Ferrah Zencânî, Abdullah Sekkak, ve Şeyh İsa Kaşânî ile bunların dışında ile bir çok şeyhin mezarı bu şehirde bulunmaktadır. Yüz pare köyden oluşmaktadır. Vergisi damgaya bağlıdır. On iki bin dinar ve altın uygun görülmüştür. Bu köylerden sekiz bin dinar yani toplam iki tümen vergi toplanır.

Tümen-i Hoy: dört şehrdür. Hoy ve Salmâs ve Ūrûmiye ve Uşneviye. Hoy; iklim-i râbi‘ dendür. Tûlî cezâyirden ‘aynt-mv ‘arzî hatt-ı istivâdan lr-m. Bir meyâne şehrdür. Devri altı biñ bês yüz adımdur. Havâsı ıssıya mâyil. Şuyı Salmâs tağlarından gelür. Aras’a tökülür. Bâğ-istânî çokdur. Ūzümi ve emrûdı gâyet eyü

olur. *Halkı sefīd çehre. Hıtâyī nejad hūb şūret. Bu sebebden Hoy'a Türkistān-ı Īrān dērler* (vr. 232a/1-8).

Hoy birliği dört şehirden oluşur; Hoy, Salmās, Ūrūmiye ve Uşneviye. Hoy, dördüncü bölgede yer alır. Boylamı Halidat Adalarından 'Ayn t̄ –m, enlemi ekvator çizgisinden lr-m'dir. Vasat bir şehirdir. Çevresi altı bin beş yüz adımdır. Havası sıcağa meyillidir. Suyu Salmas dağlarından gelir ve Aras Nehrine dökülür. Bağları çoktur. Üzümü ve armudu lezzetlidir. Halkı beyaz tenlidir. Hıtây neslinden olup güzel yüzlüdürler. Bundan dolayı Hoy'a, Īran'ın Türkistan'ı derler.

Göller ve denizlerden bahsederken genel olarak gölün veya denizin nerede bulunduğunu, kenarında yer alan yerleşim yerlerinin adı, suyunun tadı, balık bulunup bulunmadığı, derinliği gibi özelliklere değinilir. Metinden alınan birkaç örnek şu şekildedir:

Deryāçe-i Erciş: *Ermen vilāyetinde tavīl deryāçedür lākin 'arzı ol kadar ki bu cānibden ol cānibi mer'ī olur. Anda turunc bālıđı eyü olur. Devri seksen fersengdür* (vr. 300b/12-13).

Erciş (Van) Gölü, Ermen vilayetinde yer alan uzunlamasına bir göldür. Eni o kadar geniştir ki bir taraftan diğer taraf görülmez. Bu gölün "Turunc" balığı iyi (lezzetli) olur. Çevresi seksen fersahtır.

Deryā-yı 'Ummān ve Fārs: *bir lüccedür. Hind Deryāsından taraf-ı şarkī Fārs diyārına ve taraf-ı ğarbī 'Arab ve Yemen ve şimāl-ı 'Irāk ve Hūristān ve taraf-ı cenūbı bađr-ı Hind'dür ve bu lüccenün 'arzı yüz yētmış ferseng ve güneş ki sūnbüle burcına tađvīl eder tā altı ay kāmīl-i temevvūc eder. Şonra sākin olur ve cezr meddi tā Şaţtü'l-'Arab'a çıkar ve Başra bāđları ekşer bundan sađy olur ve Başra'ya medd olduğda gemile giderler yoksa gemi yere oturur ve bu deryāda cezāyir çoğdur. Meşhūr olanlardan Hürmūz, Kīş ve Bađreyn ve Hārīk ve Haşık ve Kind ve Anāşek ve Ebrekākān ve bunlardan ğayrı çoğdur ve bu deryāda incü çoğdur. Büyük incüler*

olur ki sâyir deryâda mişli olmaz ve bu deryâda ‘anber çok olur lâkin bâlıklar yéyerler. Balık karnından ‘anber çıkarurlar. Fe-emmâ ol kadar renk ve levni olmaz. Elvân-ı yâkût ma‘âdini ve ‘aķık ve altun ve gümüş ve demür ve mis ve mıknâṫis bî-şümârdur ve gird-âblar vardur ki ‘avnillâhdan ğayrı ħalâş olmaz (vr. 298a/2-13).

Umman ve Fars Denizi bir denizdirler (Hint Okyanusunun bölümleridir). Hint Okyanusunun doğu tarafında Fars memleketleri, batı tarafında Arap ve Yemen memleketleri, kuzey tarafında Irak ve Hûristân, güney tarafında ise Hint Okyanusu bulunmaktadır (Hint Okyanusunun bir parçası, uzantısı). Bu okyanusun eni 170 fersahtır ve Güneş sümbül burcuna geçtiği (döndüğü) zaman altı ay boyunca yüksek bir seviyede okyanusta dalgalanma meydana gelir. Sonra durulur. Buradaki medd-cezir Şattü’l Arap’ a ulaşır ve Basra’nın bağları veya bostânları bu sudan beslenir. Basra’daki okyanus suları yükseldikten sonra gidilmesi gerekir yoksa gemiler karaya oturur. Bu denizde bir çok ada bulunmaktadır. En meşhur olanları Hürmûz, Kîş , Bahreyn, Hârik, Haşık, Kind, Anâşek ve Ebrekâķân’dır. Bunlardan başka adalar da bulunmaktadır. Bu denizde inci bulunur ve öyle büyük incilerdir ki diğer denizlerde bir benzeri yoktur. Anber de çok bulunmaktadır; fakat balıklar yer. Balıkların karnından anber çıkarırlar; fakat o kadar renkli olmaz (rengi farklılaşır).Yakut, gümüş, bakır, akik, mıknatis, altın ve demir madenlerinin renkleri sayısızdır. Denizde öyle eğrimler (girdap) vardır ki Allah’ın yardımı olmadan ordan kurtulmak mümkün olmaz.

Metinde inanılması güç bazı halk inanışlarının konu edildiği bölümlerin yanı sıra bilimsel değeri olan bilgileri ihtiva eden bölümler de bulunmaktadır. Bunlardan biri med-cezir olayının nasıl gerçekleştiğinin anlatıldığı bölümdür.

Ħalîclerde ğeçe ve gündüz cezr ve medd olur. Sebebi mâhuṅ ķurb ve bu‘dudur. Meşelâ ay ṫulû‘ étse medd olur ya‘nî deryâ suyu yüksek olup çaylara revân olur. Ay ğurûb étdukde cezr olur ya‘nî deryâ çekülüp çaylar deryâya revân olur ve cezr ve meddüṅ ziyâde ve noķşân oldığı mâhuṅ nûrına müte‘allıķdür. Ya‘nî ne kadar

ki ayuñ nûrı ziyâdedür şu dañı ziyâde olur ve ayuñ nûrı noķşân olduğda şu dañı noķşân olur lâkin deryâ-yı muñîñ cezr ve meddi yılda bir kerre olur ve afitâba müte‘allıķdur (vr. 295a/1-7).

Haliçlerde gece ve gündüz med-cezir olayı meydana gelir. Sebebi ayın yakınlık ve uzaklığıdır. Örneğın; Ay doğduğu zaman deniz suyu yükselir ve çaylara doğru akar. Ay battığında ise sular geri çekilir ve çaylar denize dökülür. Yani med-cezir olayı ay ışığının azlık ve çokluğuyla alakalıdır. Ay ışığı ne kadar fazla olursa sular da o kadar yükselir ve Ay’ın ışığı ne kadar az olursa su da o kadar az olur (geri çekilir); fakat denizin med-ceziri yılda bir kere olur ve Güneş’e bağlıdır.

4. 2. Bölümün Dili ve Üslubu

Türkçe kelime sayısı, Arapça ve Farsça kelime sayısından daha az olan mensur bir eserdir. Metnin dili genel olarak ağır değildir; fakat coğrafyayla ilgili kullanılan terimler, eserin dilini halkın anlayabileceği bir tarzdan kısmen de olsa uzaklaştırmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinden Klasik Osmanlıcaya geçiş dönemi özelliklerini gösteren eserin XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi eserlerinde görülen dil hususiyetleriyle örtüşen gramer yapılarına sahiptir. Eserin giriş kısmı diğer bölümlere göre daha süslü ve ağırdır. Metnin bazı bölümlerine Farsça şiirler, bazı yerlerinde ise Arapça ayet ve hâdisler yer almaktadır. Dikkat çekici diğer bir özellik de yer yer aynı anlama gelen kelimenin, hem Arapçası hem Farsçası hem de Türkçesi kullanılmak süretiyle mütercimın çeşitli dillere hâkimiyetini ispat çabası içine girmesidir. Aynı varakta yer alan şu örneklerimiz bu ifademizi destekler niteliktedir:

Ar > ‘add etmek gerekdür 204b/5, Far. > şümâr gerekdür 204b/7, T. > şaymaķ gerekdür 204b/9

Alıntı kelimelerin bazıları hem Türkçe çokluk ekiyle hem de kendi dilinin kurallarına göre çokluk yapılmıştır:

Ar. > *āṣār* 268b/17 *eṣcār* 294b/17; *aṣḥāblardan* 220b/3 ;
melā'ikeler 195a/ 2

Bazı kelimelerde ekleşme görülmektedir; metinde en çok kullanılan eklerden biri olan “dur” (turur > dur) buna en bariz örnektir:

köyleri+dür 220b/ 6; ortasında *+dur* 229b/8

Eserde yer alan yer isimlerinin metnin değişik yerlerinde birkaç farklı şekilde kullanılmasını mütercimim, eserin Farsça orjinalinden tercüme ederken yanlış okumasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Metinde yer alan konular üzerinde daha önce durmuştuk. Bu konular ele alınırken nasıl nakledildiği yani anlatış biçimi, üzerinde durulması gereken diğer önemli bir husustur. Metinde delil ve ispat yoluyla ikna etme üslubu görülmektedir. Örneğin; Hacer'ül Esved taşından bahsedilirken bu konu hakkındaki rivayetlerden yararlanır. Daha sonra bu fikri daha da inandırıcı kılmak için Hz. Muhammed'in hadisi nakledilir. Metinde özellikle kutsal sayılan yerlere değinilirken ayetler ve hadislerden delil sunulmuştur. Değişik halk inanışlarına yer verilmiştir. Bu bölümler ise oldukça açık ve sade bir üslûpla anlatılmıştır.

Üzerinde durulması gereken bir hususta metinde sıkça geçen birleşik fiillerle ilgilidir. Kullanılan bu yapılar metnin dilini anlamca güçlendirmiştir: *Cümle yère yeksân olurdı* 275b/1 ; *lâkin zamāna emān vèrmedi* 260a/10 ; bunların *nāmıyla nām buldılar* 192a/13 vb.

4. 3. Bölüm Hakkında Yapılan Çalışmalar

Eldeki verilere göre, Tercüme-i Nüzhetü'l Kulûb hakkında yapılan herhangi bir kitap veya tez çalışması bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar eserin Farsça aslı olan Nüzhetü'l -Kulûb hakkındadır. Bunlar da sınırlı sayıdadır.

4. 3. 1. Kitaplar

İlhanlılar devrinde İran'ın beşerî coğrafyası, idarî teşkilâtı, ticarî ve iktisadî hayatı için yegâne kaynak olan Nüzhetü'l-Kulûb'un tamamı ilk defa Melikü'l-küttâb Mirza Muhammed Şîrâzî tarafından Bombay'da H.1311/M. 1898 yılında neşredilmiştir.

C. Schefer de Irâk-ı Arab, Irâk-ı Acem, Azerbaycan, Mugan, Arrân, Şirvan ve Gürcistan'la ilgili kısmını Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâmesinin zeylinde yayımlamıştır (Supplement au Siassetnameh, Paris 1897: 141-230). Bundan başka kitabın tamamı Muhammed Debîr-i Siyâki tarafından H.1336/M. 1958 yılında Tahran' da basılmıştır. Daha sonra Guy Le Strange eserin coğrafya kısmının tenkitli neşrini yapmış (E. J. W. Gibb Memorial Series, nr. XXIII/1, Leiden-Londra 1915; Tahran 1362; Frankfurt 1993) ve arkasından da İngilizceye çevirmiştir (aynı seri, nr. XXIII/2 [1919]; Zoolojiye ait kısmı ise İngilizce tercümesiyle birlikte John Stephenson tarafından 1928 yılında Londra'da yayımlanmıştır.

Guy Le Strange'nin, eserin coğrafya bölümünü Farsçadan İngilizceye çevirmesi eserin ilim alemine tanıtılması açısından önemlidir; fakat bizim çalışmamızda çok fazla istifâde edebileceğimiz bir kaynak niteliğinde değildir. Konulara bakıldığı zaman bizim çalışmamızda dağlar, nehirler ve göller kısmı bulunmasına rağmen Guy Le Strange'ın kitabında coğrafya bölümünün sadece şehirler kısmı bulunmaktadır.

Bu bölümde yer verdiğimiz bilgilere de dayanarak şunu diyebiliriz ki elimizde bu eserin geneli veya bir bölümüyle ilgili olarak Türkçeye aktarılmış herhangi bir kitap bulunmamaktadır.

4. 3. 2. Tezler

Eser ile ilgili yazılan tezler tarih anabilim dalında, özellikle de Orta çağ Tarihi bilim dalındaki çalışmalara dayanmaktadır. Tez isimleri ve içerikleri genel olarak şu şekildedir:

1. Hamza, M. (2008). Hamdullah Müstevfi ve Eseri Nüzhetü'l- Kulûb. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Tezin kapsamı, Guy Le Strange tarafından ilim alemine kazandırılan Nüzhetü'l Kulûb adlı eserin coğrafyaya dair olan üçüncü bölümünün tercümesidir (2008: 51). İngilizceden Türkçeye tercüme edilen bu eserde coğrafya bölümünün konuları üzerinde durulmuştur.

2. Çiftçi, F. (2016). Hamdullah Müstevfi'nin Nüzhetü'l-Kulûb adlı Farsça eserine göre Moğollar Devrinde Azerbaycan, Mezopotamya ve Anadolu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Ege Üniversitesi, İzmir.

Tezin kullanımı 2020'ye kadar kısıtlanmıştır. Bundan dolayı tezin içeriği hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmamız mümkün olamamıştır.

Bu iki tezden de anlaşılacağı üzere Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb başlığı adı altında müstakil bir başlık veya çalışma bulunmamaktadır.

4. 3. 3. Makaleler ve Bildiriler

Nüzhetü'l - Kulûb veya Tercüme-i Nüzhetü'l - Kulûb adı altında herhangi bir bildiri veya makale bulunmamaktadır; fakat muhtelif bazı makalelerde Nüzhetü'l Kulûb'den alıntı yapılmıştır. Özellikle tarih ile ilgili yazılmış makalelerde bu husus göze çarpmaktadır. Bazı makaleler şunlardır:

1. Özdal, A. N. (2008). “Müslüman Seyyah ve Coğrafyacıların Gözünden Seylan Adasında Doğal Hayat ve Kültürel Yaşam (8.-14. Yüzyıllar)” *Journal of*

History Studies Volume 10 Issue 2 March 2018, s. 130. doi no: 10.9737/hist.2018.587

2. İpek, A. (2017) “Yukarı Mezapotamya’da Sâsâni Siyaseti ve Hakimiyeti”, *Turkish Journal of TESAM Academy Temmuz - July 2017 4 (2). s. 101.*

3. Küçükbeğir, E. (2017) “ Küçük Luristan Atabeyliğinde Kadın Bir Hükümdar Devlet Hatun” *Uluslararası Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (SSAD) International Journal of Strategic and Social Researches Sayı/Issue:1 Cilt/Volume:1 Temmuz/July 2017*

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

1. 1. YAZIM ÖZELLİKLERİ

Eserin bölüm sayısı tam olan bir tek nüshası mevcuttur. İki nüshası bulunmakla beraber bu nüshaların, tezimin konusunu teşkil eden ve üzerinde çalıştığımız coğrafya bölümleri eksiktir. Ansiklopedik bir eser olan Tercüme-i Nüzhetü'l- Kulûb'un coğrafya kısmının tercih edilmesinin sebebi varak sayısı en fazla olan bölüm olmasından ileri gelmektedir. Nesih hattıyla yazılmış olan eserimizde hareke sistemine dayanan Kur'an imlası, Arapça ayet ve hadisler, Farsça bölüm başlıkları ve kelimeler ile Türkçe bazı kelimelerde kullanılmıştır. Bunun dışında kalan kısımları genel itibariyle harekesiz yazılmıştır.

Eserin yazıldığı yüzyıl itibariyle de olsa gerek ünlülerin çoğu kez yazılmaması veya yazılışlarında birliğin bulunmaması kelimelerin okunuşunda güçlük çıkarmaktadır. Kelimelerin daha doğru okunmasını kolaylaştırmaya yarayan hareketler Türkçe kelimelerdeki ünlüleri tam karşılayamamaktadır. Harekeler sadece ünlülerdeki düzlük yuvarlaklık özelliklerini gösterir. Dolayısıyla kalınlık/incelik, genişlik/darlık gibi özellikleri karşılayamamaktadır. Eserde Türkçe kelimeler, yabancı kökenli kelimelere nazaran daha azdır. Eserin orijinalinin Farsça olması yani Farsçadan tercüme bir eser olması sebebiyle metinde Farsça kelime oranı yüksektir. Metinde bazı kelimelerde yanlış ve eksik yazılışlar görülmektedir. Yanlış yazıldığına kesin kanaat getirilen bu tür kelimelerin doğru yazım şekli dipnotta verilmiştir. Özel

isimlerde özellikle yer isimlerinde mütercimin yanlış okumasından kaynaklı hatalar bulunmaktadır. Bu özel isimlerin doğru yazım şekli, eserin Farsça orijinali ile karşılaştırılmak suretiyle düzeltilip dipnotta belirtilmiştir.

Metnin genelinde ikili yazılış şekillerinin hatta daha fazla farklı yazılış şeklinin olduğu görülmektedir.

Metinde “ç” ve “p” ünsüzlerinin ج (c) ve پ (b) olarak yazılması ve bazı eklerin kelime tabanından ayrılması Uygur yazı geleneğinin; (چ) “ç” ve (پ) “p” nin kullanılması, bazı eklerin kelime tabanından ayrılmaması, “η” için ك kullanılması gibi Arap ve Fars yazım geleneğinin de sürdürüldüğü görülmektedir. Dönem özelliklerinden dolayı da yazı dili ve konuşma dili birbirinden ayrılmış olduğundan, bu değişim ve gelişimi paralel olarak Osmanlı imlâsı da çok defa telaffuzla bağlantısı bulunmayan bir klişe imlâsı durumuna gelmiştir. Bu klişe yapı metin içerisinde bazı yerlerde kendini hissettirirken bazen de bunun dışına çıkılarak farklı yazım özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Metin içerisinde yeri geldikçe bu konularla ilgili örnekler sunulacaktır. Bütün bu özelliklerin yanı sıra eklerin yazımında da bir standart söz konusu değildir. Aynı ek hem ayrı hem bitişik, hem harekeli hem de harekesiz yazılmıştır.

1. 1. 1. Ünlülerin Yazılışı

Metinde ünlülerin yazımıyla ilgili belirli bir standart yoktur. Ünlüler bazen hareke ile yani üstün (َ), ötre (ُ) ve esre (ِ) ile gösterilirken bazen de elif (ِ) vav (ِ) ve y (ِ) ile gösterilmiştir. Ünlüler gösterilirken ön seste, iç seste ve son seste kullanımları şeklinde sıralandırılmıştır.

1. 1. 1. 1. “a” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 1. 1. Ön Seste Kullanımı

“a” ünlüsü ön seste genellikle elif (ا) ile gösterilmiştir. Dik üstünlü elif (أ) ve medli elif (آ) in kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Dik üstünlü elif (ا) ve medli elif (آ) daha çok Türkçe kelimelerde kullanılmıştır.

Elif (ا) ile gösterilen örnekler:

اچلمش : açılmış 197a/13	اقر : aqar 287a/12
التون : altun 298a/12	انلرگ : anlaruğ 265a/4
ارقه بيله : arqasıyla 287a/17	ارشون : arşun 190a/3
اناسينك : anasınuğ 223b/11	يازار : yazar 278a/15

Medli elif (آ) ile gösterilen örnekler:

آج : ac 257a/5	آچوب : açup 242a/12
آدملر : ademler 306/10	آدیم : adım 302b/14
آلمة : alma 233b/12	آرپه : arpa 222b/9
آغچ : ağaç 279a/13	آت : at 243b/1
آزدور : azdur 308a/5	آقوب : aqub 189b/1
آثار : āşarı 307a/10	آیت : āyet 188b/11
آرشون : arşun 222a / 15	آرتجی : artcı 289a / 8
آی : ay 295a / 2,3,5	آولاقي : avlağı 208b/13

Dik üstünlü elif (ا) ile gösterilen örnekler:

أَغَاجِنْدَن : ağacından 190a/4	أَكَر : akar 216b/8
أَنَك : anuñ 306a/7	أَلْتِ : altı 298a/5
أَصْلَا : asla 298a/1	أَتَشْ خَانَه : āteş-hāne 224b/12

1. 1. 1. 1. 2. İç Seste Kullanımı

“a” ünlüsü iç seste çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Üstün işaretiyle (َ) gösterilen örnekler:

وَصَاتِنْدَه : vasatında 200a/17	طَاغَلَرْدَن : taşlardan 232b/5
بِرَاقْسَالَر : bıraqsalar 266b/7	چِقْسَالَر : çıqsalar 221a/9

Elif (ا) ile gösterilen örnekler:

بَسْتَانَلَر : bostānlar 190b/7	چِقَارُوب : çıkarup 195b/17
قَامْتَدَر : kāmētdür 279b/4	مُنَاسِيب : münasib 214a/4
قَرَارَدَه دُر : qarardadur 191b/5	أُورْتَايِنْدَن : ortasından 202b/15
قَالَلَر : kıllalar 195/17	يُوقَارُو : yuqaru 189a/16
قُرْبَاغَالَر : qurbağalar 295b/14	أُولْنَانْدَن : olunandan 202a/10

İşaretsiz olarak gösterilen örnekler:

اَغْلِيُوب : ağılayup 189a/15	قَنْدِيل لَرِيْلَه : kandilleriyle 189a/8
-------------------------------	---

قصبه در : қашабадур 239/12	طرفنده : җарафанда 191b/12
صودنڈر : şudandur 189a/14	طوتارلر : җутарлар 267a/1
أولمق : olmaq 308b/12	اوزاقدن : uzaqdan 241a/7

He (ه) ile gösterilen örnekler:

قصبه در : қашабадур 308b/16	قصه لر : қишсар 234b/7
آر قه لرينه : арқаларына 202a/7	آينده قه : айындаки 286a/

Medli elif (آ) ile gösterilen örnekler:

İç seste sadece bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

دآيره ه هندی : dāyire-i Hindī 203a/ 7

Dik üstünlü elif (ا) ile gösterilen örnekler:

باشين : başın 256/8	دریاچه نك : deryāçenüj 301a/1
غایت : gāyet 202b/2	انواع : envāc 256a/14
قبرستانى : qabr-istānı 196a/9	کنارنده : kenarında 209b/13
قازوب : qazup 302b/17	شیرازدن : Şirāz'dan 274b/2
يولداشى : yoldaşı 263a/12	زماننده : zamanında 256a/6
داخى : daħı 286b/13	ارالرنده : aralarında 243b/9
آولاقى : avlaķı 208b/13	بر اقسارلر : biraqsalar 266b/7

Üstün (َ) ve he (ِ) ile gösterilen örnekler:

پارچہ لر : parçalar 282a/14	قصبہ لری : kaçabaları 227a/1
-----------------------------	------------------------------

1. 1. 1. 1. 3. Son Seste Kullanımı

“a” ünlüsü son seste genellikle he (ِ) harfi ile gösterilmiştir. Medli elif (ِ) kullanımına rastlanmamıştır.

Elif (ِ) ile gösterilen örnekler:

Nadir de olsa elif (ِ) ile biten örnekler bulunmaktadır.

بُوکا : buğa 204b/11, 304b/4	باڭا : bağa 207b/2
------------------------------	--------------------

Dik üstünlü elif (ِ) ile gösterilen örnekler:

اڭا : ağa 279/1	هوا : havā 283a/1
مثلا : meşelā 295a/1	اولا : ola 204b/6, 256b/14

He (ِ) ile gösterilen örnekler:

دقیقه : daqīqa 204a/16	دیوانه : dīvānina 267a/7
اُورتاسنده : ortasında 268a/2	شماته : şamāta 282a/4
طرفنه : tarafına 244a/ 12	دیارده : diyārda 248a/3
اُوزرینه : üzerine 268a/1	وارنجه : varınca 2356/17
اَصِلده : aşıl-da 192a/4	اَسْمَانه : āsumāna 279b/3

حَقَّقْدَه	: hakkında 279b/4	طَاعْنَه	: ağına 192a/2
------------	-------------------	----------	-----------------

Üstün (َ) ve he (ه) ile gösterilen örnekler:

بَارُوسِنَه	: bārūsına 220a/8	بَاغْرِينَه	: bağlarına 231b/3
بَيْرَامْلَرْدَه	: bayramlarda 196a/7	حَالْنَه	: hāline 282a/4
حَانَنَه	: hānına 268a/11	دِيَارْدَه	: bahārda 243b/6
حَاصِلْدَه	: hāşılđa 267b/8	مُسلْمَانلَرَه	: Müslimānlara 208a/1

1. 1. 1. 2. “e” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 2. 1. Ön Seste Kullanımı

“e” ünlüsü, ön seste genellikle üstünlü elif (ا) ile yazılmıştır.

Üstünlü elif (ا) ile gösterilen örnekler:

أَجْلَدِن	: ecilden 1a/7	أَلْمَاسِي	: elması 221b/14
أَلِّي	: elli 214/a1	أَلِيْلَه	: eliyle 210a/10
أَكْسَلِر	: ekseler 216a/4	أَمْرِيْلَه	: emriyle 233a/7
أَمْرُود	: emrūd 228b/13	أَنْدَرُود	: Enderūd 221b/14
أَثْرِيْدِر	: eşeridür 241a/14	أَيْوَا	: eyva 22b/ 3
أَنْسَلِرَنْدِن : enselerinden 202a/6			

Elif (ا) ile gösterilen örnekler:

اجلدين : ecilden 213b/9	امين : emin 258a/12
افك : Efek 236b/15	الندن : elinden 206b/11
انسيدُر : ensebdür 307/10	اطرافنده : etrafında 227a/3
اسكي : eski 226/17	امير المؤمنين : emirü'l-mü'minîn 29b/1
اونده در : evindedür 195a/11	ايلمشلردى : eylemişlerdi 264a/2

1. 1. 1. 2. 2. İç Seste Kullanımı

“e” ünlüsü, iç seste genellikle he (ه) harfi veya üstün (ُ) işaretiyle gösterilmiştir.

He (ه) ile gösterilen örnekler:

ديسه لر : déseler 21a/15	چشمه دن : çeşmeden 223a/7
ميوه در : meyvedür 224b/17	پاره لري : pareleri 281a/1
اوستنه دُر : üstinedür 195/2	

Üstün (ُ) ve he (ه) ile gösterilen örnekler:

دانه سبي : danesi 281b/14	ملا عكة لر : melâ'ikeler 195a/2
پاره لري : päreleri 281a/1	

Üstün (َ) ile gösterilen örnekler:

دَرِنْدَن : derinden 195a/10	دَرَلْيُوب : derleyüp 195a/10
كُورْسَلَر : görseler 232b/2	تُوكْسَلَر : tökseler 202b/3
كَلَن : gelen 188a/2	سَبَبِن : sebebden 232b/1

İşaretsiz gösterilen örnekler:

دَرَلْمِيَه : derlemeye 252b/12	كُچَر : geçer 211b/15
كُورْسُور : gösterür 279a/6	رَابَعْدَنْدَر : rābi‘ dendür 225a/7
اَيْلَمَك : eylemek 188b/2	اَوْزَرِيْنَه : üzerine 195b/1

1. 1. 1. 2. 3. Son Seste Kullanımı

Metnin geneline bakıldığı zaman son seste “e” ünlüsünü karşılamak için he (ه) harfinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

He (ه) ile gösterilen örnekler:

بِرْبَرِيْنَه : birbirine 288b/2	دَرِيَاچَه : deryaçe 223a/7
اَيْتَمِيْنَجَه : étmeyince 214a/10	هَرْبَرِنْدَه : her birinde 190a/4
شَهْرِيْنَه : şehrine 212b/13	كِمْسَه : kimse 212b/3
مُلْكِنْدَه : mülkinde 281b/4	اَوْزَرِيْنَه : üzerine 203b/9
وَلَايَتِيْلَه : vilayetiyle 224b/4	يَاپْدُقْدَه : yapdukda 214a/14
يِيرْلُويَه : yerlüye 208b/9	زَمِيْنْدَه : zeminde 204a/8

Üstün (َ) ve he (ِ) ile gösterilen örnekler:

دبندة : dibinde 194b/7	دوندرة : döndürse 203b/6
ايتمينجة : étmeyince 224b/13	ايلية : eyleye 227a/1
اكسية : ekseye 203b/7	كيرمية : girmeye 195a/2
شمدية : şimdiye 197b/8	كندوية : kendüye 243a/1
خليفة : ħalīfe 245a /7	بيرلرينة : yerlerine 282a/12

1. 1. 1. 3. “ é” Ünlüsünün Yazılışı

W. Radloff ve V. Thomsen tarafından runik harfli metinlerin okunuşu sırasında ortaya çıkan kapalı “é” sorunu günümüze kadar tartışılmalı bir konudur. Arap alfabesinin ünlü sisteminin yetersizliği bu sesin tespitini zorlaştıran etkenlerden biridir.

Kapalı “é” nin varlığını kabul eden dil bilimcilerden biri olan Emine Yılmaz’ın (1991) “Ana Türkçede Kapalı é” adlı makalesinde, kapalı “é” ile ilgili olarak diğer filologların fikrine yer verdikten sonra Tarihî Türk lehçelerinde kullanılmış olan farklı alfabelerdeki gösterimler ve çağdaş Türk dillerinde kapalı “é” sesi veya Ana Türkçedeki e/ é karşılığına işaret eden seslik izler dikkate alındığında , birincil bir “é” sesi bulunduran kökler için yaklaşık bir liste oluşturmanın mümkün olduğunu belirtir. Ünlü niceliğini dikkate alarak e/é ‘li kökleri belirten bir liste sunar (s.525-527).

Kapalı “é”nin varlığını ispat etmeye çalışan diğer bir dil bilimci olan Kocaoğlu (2003)’na göre, Eski Türkçe (Göktürk ve Eski Uygur), Orta Türkçe (Karahanlı, Harezmi, Çağatay, Eski Anadolu Türkçesi) dönemlerine ait eserlerin

transkripsiyon metinlerinin hazırlanmasında, genel Türkçenin bütün eski dönemleri ve bugün yaşayan yazı hem de konuşma dillerinde var olan kapalı “ë” nin gösterilmesine özen gösterilmesi gerektiğini belirtir. Nevâyî'nin 1499 yılında yazdığı *Muhâkemetü'l-Lugateyn* adlı eserini örnek vererek bu eserde kapalı “ë” sesi için özel bir kullanım olduğunu ifade eder. Daha sonra şöyle bir eleştiride bulunur:

Genel Türkçedeki kapalı “ë” ünlü sesi meselesi üzerindeki tartışma ve incelemelerde Göktürk, Eski Uygur ve Arap alfabeleriyle yazılmış metinlerden örnekler seçildiği halde, 14. yüzyılda Latin alfabesiyle yazılmış *Codex Cumanicus* metninden örnekler bugüne kadar gözardı edilmiştir. K. Grønbech yayınladığı *Codex Cumanicus* sözlüğünde kapalı “ë” ünlü sesini göstermezken, Sir G. Clauson ise Etimolojik sözlüğünde kapalı é“ë” ünlü sesini transkripsiyonladığını ifade eder. Bunların yanı sıra Çağatay Türkçesi metinlerin transkripsiyonlanması yolundaki çalışmalarda “yazım (imlâ)” ile “ses bilgisi (fonetik)” birbirine karıştırılmakta ve bazı yazım özellikleri de yanlış olarak “ses değişiklikleri” diye algılanmaktadır (s.1-13).

Duman (1999) ise, kapalı “ë” ünlüsünü dokuzuncu ünlü olarak kabul eden bazı dil bilimcilerin adını verdikten sonra standart Türkiye Türkçesine göre kök hücredeki ünlüleri e > i veya e < i istikametine değişmiş kelimelerin bir listesini yapmıştır. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kök hecede “i” bulundurduğu halde bugün standart Türkiye Türkçesinde “ë”li olan kelimelerin listesini vermiştir. Daha sonra, bugün standart Türkiye Türkçesinde “i”li olan bazı kelime kökleri tarihî dönem metinlerinde düzenli olmamakla beraber “ë”li gözüktüğünü ifade etmiştir ve daha çok kapalı “ë”nin nasıl okunması gerektiği ile ilgili önerilerde bulunmuştur (s. 67-68).

Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada kök hecede “ë” için ى” yazılışı yaygındır. İncelediğimiz metin içerisinde kapalı “ë”, “ye” (ى), elif + ye (ى ل) ile yazılmıştır. bununla beraber işaretli olarak gösterilen örnekler de bulunmaktadır. Aynı örneğin hem işaretli hem de “ye” (ى) ile kullanımı da dikkat çekicidir.

1. 1. 1. 3. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif (ا) ve ye (ي) ile gösterilen örnekler:

ایشکن	: eşekin	263a/12	غرق ایدوب	: ğarq̇ édüp	190b/14
اینی	: éni	258a/9	امرایذدی	: emr éderdi	192b/3
ایتسم	: étsem	195a/6	ایتمهکه	: étmegi	214a/
ایرشدیلر	: érişdiler	301b/11	ایتدیلر	: étdiler	242a/12

1. 1. 1. 3. 2. İç Seste Kullanımı

“ye” (ی) ile gösterilen örnekler:

بیش	: bêş	194a/3	دیدکلری	: dédükleri	235a/10
دیرسن	: dêrsen	289a/9	کیجه سی	: gécesi	237b/6
ییلی	: yéli	243b/6	نیره سینّه	: nèresine	202b/11
ییکڈر	: yéğdür	235b/3	یڈی	: yèddi	193a/5
ییمکه	: yémege	261a/1	ییمک اولور	: yémek olur	237a/17
ویرورلر	: vèürler	239a/9	ییرلرن	: yèrlerün	215b/9
ییرلویه	: yèrlüye	208b/9	ییرلر	: yèyerler	243b/8

İşaretsiz olarak gösterilen örnekler:

اتمكى : ètmeği 226a/10	كچت ويرمز : geçit vermez 293a /15
يدیلر : yédiler 306/10	یلی : yèli 262b/4, 306/10

1. 1. 1. 4. “ı” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 4. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif (ا) ile gösterilen örnekler:

ارماقلری : ırmaqları 283b/14	اسی : ısı 243b/11
------------------------------	-------------------

“ye” (ی) ile gösterilen örnek:

یلدوز : yılduz 298b/17

Elif + ye (ای) ile gösterilen örnek:

ایشق : ışıq 299a/4
----

1. 1. 1. 4. 2. İç Seste Kullanımı

“ye” (ی) ile gösterilen örnekler:

کناهارینی : günāhlarını 219b/15	قاتمینجه : qatmayınca 247a/13
قیلجی : kılcı 281b/5	نوش قلدیلر : nūş kıldılar 303a/14

Esre (ة) ile gösterilen örnekler:

اطرافنک : eṭrafınuḡ 198b/8	مغارة سینده : mağarasından 291a / 15
----------------------------	--------------------------------------

اورتاسىندە	: ortasında 246/13
------------	--------------------

İşaretsiz olarak gösterilen örnekler:

خلقى	: halkını 306b/1	حسابىچە	: hisābınca 200a/8
أوغلى	: oğluna 199a/1	قالار	: kıllalar 195b/15

1. 1. 1. 4. 3. Son Seste Kullanımı

Genellikle “esreli ye” (ي) ve “ye” (ى) ile yazılmıştır.

خلقى	: halkı 222a/5	هواسى	: havāsı 208/8
صوى	: şuyı 258b/5	مزارى	: mezārı 250a/17
اولىدى	: olaydı 259b/11	قرلدى	: kırıldı 197b/12

1. 1. 1. 5. “i” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 5. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif + ye (ى) ile gösterilen örnekler:

ايچىندە	: içinde 196b/4	ايچۇن	: için 192a/2
ايشلرلر	: işlerler 283a/1	ايلرۇسۇردى	: ilerü sürdi 207a/17
ايكيوز	: iki yüz 270b/10	ايلتدىلر	: iletdiler 219b/5
ايله	: ile 256a/11	ايچرلر	: içerler 224b/1
اينجه	: ince 202b/6	ايكىندى	: ikindi 192a/15

ايكنه : igne 281a/9	ايكسنى : ikisini 192a/1
اينمينجه : inmeyince 224b/13	

Nadir de olsa esreli elif (ا) de kullanılmıştır:

اخراج ايلدي : ihrāc eyledi 190a/7	امدى : imdi 203b/16
-----------------------------------	---------------------

Elif (ا) ile gösterilen bir tek örneğe rastlanmıştır:

ايني : ipini 214b/9

Esre (و) ile gösterilen bir tek örneğe rastlanmıştır:

كيسلر : kimseler 303a/13
----

1. 1. 1. 5. 2. İç Seste Kullanımı

“ye” (ي) ile gösterilen örnekler:

بيلمك : bilmek 301a/1	درينلكن : derinligin 301a/1
ديلد ي : diledi 260a/8	كيتديلر : gitdiler 301b/8
يديلر : yédiler 306b/10	

Esre (و) ile gösterilen bir tek örneğe rastlanmıştır:

دوزمشدى : düzmişdi 258b/5

İşaretsiz olarak kullanımı:

بر : bir 283a/7	ساحلنده در : sâhilindedür 306b/8
شهرنده دُر : şehrindeür 308b/12	

1. 1. 1. 5. 3. Son Seste Kullanımı

Genellikle “esreli ye” (ي) ve “ye” (ى) ile yazılmaktadır.

میلی : meyli 196/b2	اللی : elli 216b/14
هَرَبِرِي : herbiri 229b/14	دورِي : devri 224a/1
سَرَوِي : servi 258b/7	أوزمي : üzümü 232a/5
يَدِي : yèddi 193b/6	يِيرلَرِي : yèrleri 221b/10
يُوزِينِي : yüzini 203b/3	

1. 1. 1. 6. “o” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 6. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif + vav (او) ve ötreli elif + vav (أُو) ile gösterilen örnekler:

أولدقده : olduqda 249a /2	اولان : olan 247b/11
أوتوز : otuz 248a/10	اوتليوب : otlayup 260b/14
أولوغي : oluğı 191a/14	اوتوز : otuz 193b/6
أوغلی : oğı 248b/5	اوتی : otı 255a/11

اوقوردى : oqurdi 196/8	اوقودى : oqudi 247b/9
اُورتاسىندە : ortasında 248a/15	اورىيە : oraya 194a/7

1. 1. 1. 6. 2. İç Seste Kullanımı

Vav (و) ilen gösterilen örnekler:

چوقدر : çokdur 190b/7	دوستلغە : dostlığa 228b/16
دولو : dolu 286b/7	دولاب : dolab 244a/12
قوقو : қоқу 195a/10	نوش قلدیار : nüş kıldılar 303a/14
شول : şol 255a/14	شوملغندن : şomlığından 212b/7
يوغرت : yogurt 231a/2	يولداشى : yoldaşı 263a/12
زور : zor 247b/7	

Ötre (ُ) ve vav (و) ile gösterilen örnekler:

كؤندردى : gönderdi 257a/1	ليمون : limün 244a/2
نام بولدىل : nām buldılar 192a/3	سفرة سى : sofrası 267a/17
يوغون : yoğun 202b/5	يوقش : yokış 275b/3
يولندن : yolından 268b/2	يوقسه : yoksa 275/7

İşaretsiz gösterilen örnekler:

نقصان : noqşān 265b/11	نقطه دن : noqţadan 203a/8
------------------------	---------------------------

طبراً قدن	: toprakdan 265a/14
-----------	---------------------

Sadece ötre (ُ) ile gösterilen örnekler:

صكره	: sonra 197b/6	طقوز	: tokoz 193b/14
------	----------------	------	-----------------

1. 1. 1. 7. “ö” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 7. 1. Ön Seste Kullanımı

Ötreli elif + vav (أو) ile gösterilen örnekler:

أوكوز	: öküz 206b/4	أولوم	: ölüm 281a/3
أوته سي	: ötesi 277a /6	أولچمكه	: ölçmege 267b/13
أويله	:.öyle 282a/5		

Elif + vav (او) ile gösterilen örnekler:

اوكلرنده	: öñlerinde 202a/7	اوكوز	: öküz 206b/1
اوكنه	: öñine 189b/1	اوته	: öte 299b/1

1. 1. 1. 7. 2. İç Seste Kullanımı

Ötre (ُ) ve vav (و) ile gösterilen örnekler:

بويلجه	: böylece 268a/3	دورت	: dört 276b/8
دوكلور	: dökülür 283b/8	كولكسندَه	: gölgesinde 305a/5
كوز	: göz 308b/15	كُتريسندن	: köprisinden 292a/12

كُوشكك : köşkünj 305b/14	سُويلمشدر : söylemişdür 276b/13
سُوز : söz 276b/1	

Vav (و) ile gösterilen örnekler:

دورت : dört 294a/8	كوكن : gökini 279b/9
كورنور : görünür 276b/6	كوئك : köyünj 277a /1
كوكنه : kökine 282b/14	شويله : şöyle 276a/8
طوكمش : tökmiş 282b/1	توكلور : tökülür 287a/14

1. 1. 1. 8. “u” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 8. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif + vav (او) ile gösterilen bir tek örneğe rastlanmıştır:

اورسه : ursa 287a/17

Ötreli elif + vav (أو) ile gösterilen örnekler:

أوغرر : uğrar 194a/7	أوجوزلقدر : ucuzlıqdur 208b/10
أوستاده : ustāda 283a/10	أولوساتی : ulusātı 227a/11

Üstün işaretli elif + vav (أو) ile gösterilen bir örneğe rastlanmıştır:

أوجدَه : evcde 280a/9
----

1. 1. 1. 8. 2. İç Seste Kullanımı

Vav (و) ile gösterilen örnekler:

قېوجسى : kapucısı 233b/9	قويون : koyun 221a/11
قېولر : kıyular 283b/11	يواسى : yuvası 221b/7
بۇلۇنور : bulunur 246a/8	قرشوسنده : karşusunda 241a/1
يوجالكي : yüceligi 277b/1	

Ötre (ُ) ve vav (و) ile gösterilen örnekler:

بغلنوب : bağlanıp 286b/6	دوينجه : doynca 280a/13
صويى : şuyı 280a/12	صالور : şalur 244a/1
أوزون : uzun 244a/1	يؤمرته : yumurta 260b/16

İşaretsiz gösterilen örnekler:

أزجق : azcuğ 288a/10	بچوق : bucuğ 268b/11
حبوبات : ħubübāt 208b/11	

1. 1. 1. 8. 3. Son Seste Kullanımı

Vav (و) ile gösterilen örnekler:

ألچقلو : alçaqlı 251b/4	بو : bu 218b/3
قناتلو : qanatlı 191a/4	قانو : qapu 191a/5

قويو : kıyu 207a/5	يوقارو : yuçaru 244a/12
--------------------	-------------------------

1. 1. 1. 9. “ü” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 9. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif + vav (او) ile gösterilen örnekler:

اوچ : üç 190b/1	اوزنده : üzerinde 235b/10
اوزوم : üzüm 218a/13	اوزولوب : üzölüp 214b/9

Ötre (ُ) ve vav (و) ile gösterilen örnekler:

اوچنجی : üçüncü 258b/11	اوستندن : üstinden 191a/16
-------------------------	----------------------------

Ötre (ُ) ile gösterilen örnekler:

حکم : hükm 227b/17

İşaretsiz gösterilen örnekler:

بيوك : büyük	جملدن : cümleden 221b/2
--------------	-------------------------

1. 1. 1. 9. 2. İç Seste Kullanımı

بيوكدُر : büyükdür 228b/4	بيولرلردي : bilürlerdi 301b/12
درلودُر : dürlüdü 280b/12	کندوی : kendüyi 221a/7
اوکوز : öküz 206b/6	

1. 1. 1. 9. 3. Son Seste Kullanımı

ديو : d�y� 282b/14	فائده لو : f�'idel� 281/2
كيرو : g�r� 302b/2	انجو : �nc� 260b/17

1. 1. 2.  ns zlerin Yazılışı

1. 1. 2. 1. “ ”  ns z n n Yazılışı

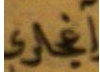
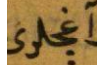
1. 1. 2. 1. 1.  n Seste Kullanımı

Metnimizde “ ” ünsüzü  n seste “ im” ( ) harfi ile yazılmıştır.

��mlr : �eşmeler 288a/14	��maq : �a�maq 283a/9
�aindn : Çayından 265a/5	�nar�k : �in�ruş 261/5
��mlr : ��lmekler 295a/16	��bn : �oban 260b/16
�raġ : �ir�ġ 299a/3	�ehrelr : �ehrelr 199a/1
�uq : �oġ 288a/13	�k�b : �ek�l�p 295a/3
�onke : Çünki 288b/6	��r : �ı�ar 289b/16
�kmlş : �ekilmiş 256b/1	�raġile : �ıraġıyla 238a/12
�aldi : �aldı 207a/4	�amurdn : �amurdan 189a/11
�tin : �etin 252a/5	�evrese : �evresi 190a/10

1. 1. 2. 1. 2. İç Seste Kullanımı

İç seste “ç” ünsüzünü karşılamak için genellikle “çim” (چ) harfi kullanılmasına rağmen nadiren de olsa “cim ” (ج) ile yazılan örnekler de bulunmaktadır. Bu özellik aynı kelimenin farklı yazım şeklinin bir örneği olarak da karşımıza çıkmaktadır:

 :ağaçları 295/12	 ağaçları 190b/14
--	--

“çim” (چ) harfi ile gösterilen örnekler:

اَاجمه :açmağa 191b/10	الچق :alçaq 202b/2
اچمش :açılmış 197a/13	باغچه لرندن :bağçelerinden 195b/10
بچاغله :bıçağla 231a/2	بچق :buçuk 220b/11
كچورمشلردر :geçürmüşlerdür 190a/4	كچمه سي geçmesi 245b/17
شجرچه در :şehirçedür 207b/15	اكرچه :egerçi 188a/15
پنجه سنك :pençesinüñ 207a/4	قاچن :kaçan 197b/17
نچه :niçe 198b/10	كوجك :küçük 194b/11
كرپچدن :kerpiçden 210a/8	اچرلر :içerler 250a/12
اچنده :içinde 188b/3	اُچنجي :üçinci 198b/14
اُچمكه :uçmaga 191a/17	پارچه لر :parçalar 282a/14
اُولچمكه :ölçmege 267b/13	

1. 1. 2. 1. 3. Son Seste Kullanımı

Son seste yer alan örnekler uzun ünlüye sahip kök olduklarından dolayı “ cim ” (ج) harfi ile yazılmışlardır:

اج : aç 257a/5	أعج : ağaç 244a/14
كوج : göç 247b/6	

Son seste “ çim ” (چ) harfi ile yazılan örnekler:

برقاچ : birkaç 253a/1	أوچ : üç 254a/2
هيچ : hiç 289a/10	أوچ : avuç 219b/14

1. 1. 2. 2. “g” Ünsüzünün Yazılışı

Metnimizde ön iç ve son seste “ kef ” (ك) kullanılmıştır. Son seste bir tek örnekte “ üç noktalı kef ” (ك) kullanılmıştır.

1. 1. 2. 2. 1. Ön Seste Kullanımı

كلور : gelür 270b/13	كركدى : gerekdi 259b/10
كوردكده : gördükde 257a/2	كيرو : gèrü 257a/6
كوزدر : gözdür 244a/10	كميلرده : gemilerde 255b/11
كوچ : göç 247b/ 6	كوننده : gününde 252b/11
كنوروب : getürüp 247b/5	كبي : gibi 248b/15
كنوررلر : götürürler 249b/6	كيجده : gècede 251b/6

گنأ هلرینی : günāhlarını	219b/15	گنر ایدر : güzer éder	227a/14
--------------------------	---------	-----------------------	---------

1. 1. 2. 2. İç Seste Kullanımı

ایکرمی : igirmi	239b/4	اوکنده öñinde	241b/17
ییکو : yègü	246a/6	چچکی : çiçegi	244a/14
اکر چه : egerçi	244b/14	بکلری : begleri	244b/14
توکسکلکندە : yüksekliginde	202b/5	اتکندە : eteginde	249a/10
ذکر من : degirmen	251b/17	دکلدر : degüldür	253a/17
حفظ اتمکه : hıfz étmege	254a/17	نرکس دُر : nergisdür	255a/12
بئوکي : büyügi	255a/16	دوکشه : dögüşe	257a/5
یمکه : yèmege	261a/1	اتمکی : etmegi	261a/1

1. 2. 2. 3. Son Seste Kullanımı

بک : beg	262b/2
----------	--------

1. 1. 2. 3. “p” Ünsüzünün Yazılışı

Sadece Türkçe eklerde ve Farsça kelimelerde bulunan “pe” harfi metin içerisinde Arap- Fars ve Uygur yazı geleneğinin devamı olarak hem “ be” ب hem “pe” ث harfi ile karşılanmıştır. Özellikle Türkçe bazı kelime sonlarında “pe” yazılması gereken yerlerde “be” kullanılmıştır. Bunun en karakteristik özelliği olan “-up “ zarf-fiili daima “ be” harfi ile yazılmıştır.

1. 1. 2. 3. 1. Ön Seste Kullanımı

پنجره : pencere 191b/10	پاره : pāre 192b/4
پنیر : peynir 275b/6	پیغمبرک : peyğamberüñ 192b/7
پناه : penāh 195b/17	پادشاهلرندن : pādişāhlarından 198a/2
پشداد : pişdād 206b/14	پنبه : penbe 207a/1
پنجه سنک : pençesinüñ 207a/4	پول : pul 209a/3
پشه سی : peşesi 213b/5	پیوسته در : peyvestedür 216b/16
پرشانلقلرین : perişānlıqların 219b/5	پندا : peydā 192b/4
پاقرک : pāqıruñ 281b/16	پارچه لر : parçalar 282a/14

Metnimizde yer alan ve bugün “pe” ث harfi ile karşılanan Türkçe iki kelimenin ön seste “be” ب harfi ile kullanıldığını tespit ettik.

برماغندن : barmağından 278b/6,289b/3	بشمش : bişmiş 210a/8
--------------------------------------	----------------------

1. 1. 2. 3. 2. İç Seste Kullanımı

قپولرندن : қапуларından 219b/13	یپایدم : yapaydum 220a/6
قارپوز : қарпоз 220a/14	آرپه : arpa 221b/12
دپه نك : depenüñ 223a/5	قپو جسی : қапучısı 233b/9
كؤپر ی : köpri 233b/14	كرپچدور : kerpiçdür 233b/17
اپنی : ipini 214b/9	طپراق : topraқ 237b/7
كوپلر : küpler 242a/13	كؤپرینك : köprinüñ 247a/11
یپراقلری : yapraқları 295a/13	

İç seste “be” ب harfi ile yazılan örnek:

قابلمشلردر : қаблаmışдур 191a/4
----

1. 1. 2. 3. 3. Son Seste Kullanımı

Son seste daima “be” ب harfi kullanılmıştır.

دلؤب : delüp 247b/8	بغلیوب : bağlayup 248a/5
كلمیوب : gelmeyüp 249a/3	وارؤب : varup 251b/7
براقوب : biraқup 257b/8	اوتلیوب : otlayup 260b/14
ویوغروب : yoğırup 283a/4	ایرؤب : erüp 292a/8
انجنؤب : incinüp 303a/16	یانوب : yanup 306a/4
مناسب : münāsib 214a/4	صاحب : şāhib 232b/2

1. 1. 2. 4. “s” Ünsüzünün Yazılışı

Türkçe kelimelerde “s” ünsüzünü karşılamak için kalın sıradan ünlüler ile “sad” (ص) ince sıradan ünlülerle “sin” (س) harfi kullanılır. Metnimizde Türkçe kelimelerde bulunan “s” ünsüzü genelde kalın sıradan ünlüye sahip olan kelimelerde “ sad ” (ص), ince sıradan ünlüye sahip olan kelimelerde “sin” (س) ile yazılmıştır. Buna karşın kelime tabanına gelen eklerde kalın sıradan veya ince sıradan olması hususiyetine bakılmadan daima “sin” (س) harfi ile karşılanmıştır.

1. 1. 2. 4. 1. Ön Seste Kullanımı

“ sin ” (س) harfi ile yazılan örnekler:

سَقِي : sāki 298a/6	سَحُولَت : suhūlet 200a/16
سَمَت : semt 204b/5	سَاكِن : sākin 205b/12
سَكْسِن : seksen 205b/16	سَوَزَلِرَنَه : sözlerine 206b/11
سُوَيْلِك : söyleş 207b/2	سُوْرِدِي : sürd 207a/17
سَنَه : sene 208a/11	سَدِي : sedi 243b/3
سَرِيْن : serin 210b/3	سِيَاه : siyāh 210b/8
سُوْرُوْلِدِكْدَه : sürüldükde 210b/10	سَرْحَدِيْدِيْر : serḥaddidür 210b/15
سُنِّي : sünnī 216a/16	سَرْدِدُر : serddür 221a/10
سَكْز : sekiz 212a/2	سَرُو : serv 224b/12
سَرَاي : sarāy 213b/3	سَبِيْدِن : sebebden 200a/17
سَن : sen 214a/11	سَرْمَايَه دُرْلَر : sermāyedürler 243b/10

“ şad ” (ص) harfi ile yazılan örnekler:

صُكْرَه : şoŋra 213b/14	صُويِنْدِن : şuyından 189b/15
صَيْدِي : şaydı 300b/7	صَالْدِي : şaldı 301a/1
صَنْعَاتِلَر : şan'atlar 307b/8	صَبَاح : şabāḥ 189b/17
صَاتُون : şatun 193a/1	صَدَقَه دَر : şadaqadur 196b/15
صَرْف : şarf 305a/12	صَاغ : şağ 202a/6
صَارِي : şarı 244a/14	صَاقِلَر : şaqlar 215b/17
صَاوُغَه : şavuğa 218b/9	صَفَه سِي : şofası 228b/3

Kalın ünlülü olup “ sin ” (س) harfi ile yazılan örnekler:

سَحْرَه لَرِي : saḥraları 306a/17	سَرَاي : sarāy 308a/5
سُوقَاقِلَرِي : soqaqları 245b/16	سَازْكَارْدُر : sâz-kârdur 208b/9

1. 1. 2. 4. 2. İç Seste Kullanımı

“ sin ” (س) harfi ile yazılan örnekler:

جُمْلَهْسِي : cümlesi 203a/9	قِسْم : kısm 203a/8
اَكْسَه سِنَه : eŋsesine 203b/4	اَكْسِيَه : eksiye 203b/7
اِيكِيْسِنَه : ikisine 204a/14	اَوْرْتَاْسِنْدَه : ortasında 204b/2
اَكْسُوك : eksük 189a/1	حِسَاب اَوْلْمِسِنَه : hisâb olunmasına 205b/17
مُسْلِمَانِلَرَه : müslimānlara 205b/16	مَسَافَتِي : mesâfeti 206a/1

اڪلسه	: ekilse	206a/6	پنجه سنڪ	: pençesinüñ	207a/4
ڪليسايه	: kilisāye	207a/12	ڪمسه	: kimse	207a/14
درستدر	: dürüstdür	208b/8	مدرسلر	: medreseler	246a/16
ديسه لر	: déseler	210a/ 15	يوكسڪدر	: yüksekdür	210b/6
آسر	: eser	213a/13	اسى	: ıssı	213a/13
يڏيسي	: yèddisi	213b/11	استمز	: istemez	214a/11
ڪندوسى	: kendüsi	211a/8	اوستنده	: üstinde	211b/13
نسلندن	: neslinden	213a/2	خستلق	: hastalık	215b/17
آلماسى	: elmasından	221b/14	اناسنڪ	: anasınüñ	223b/11
بستدر	: bestedür	225b/12	اسمر	: esmer	246a/7

İç seste “şad” (ص) harfi ile yazılan örnekler:

عرصه سي	: arşası	302b/7	اصلا	: aşla	298a/1
نقصان	: noqşān	265b/11	اصلده	: aşılđa	192a/4
مقصده	: maqşada	198b/7	قصه لر	: kışşalar	234b/7
قصبه	: qaşaba	300b/2	تصرف	: taşarruf	198a/12

1. 1. 2. 4. 3. Son Seste Kullanımı

Bir tek örneğimiz mevcuttur ve kalın sıradan ünlüye sahip olmasına rağmen “sin” (س) harfi ile yazılmıştır.

أرس : Aras 272b/9

Bunların dışında “ş” ث sesi Türkçe kökenli kelimelerde kullanılmayıp sadece Arapça ve Farsça kelimelerde kullanılmaktadır.

أشردن : eşerinden 189a/17	اكثر : ekşer 190a/9
مثالث : müşelleş 275b/15	ارثي : ırşımız 196b/14
ثلاثين : şelāşīn 192b/17	مثالنده : mişālinde 276a/3
حديث : ḥadīş 210b/14	ملوث : mülevveş 279a/10

1. 1. 2. 5. “t” Ünsüzünün Yazılışı

1. 1. 2. 5. 1. Ön Seste Kullanımı

Metinde “te” (ت), “tı” (ط) ve “dal” (د) harflerinin yazımında tutarlılık olmadığı görülmektedir. Genellikle kalın sıradan ünlülerle ön seste “tı” (ط), ince sıradan ünlülerle “te” (ت) kullanılmıştır.

“tı” (ط) harfi ile gösterilen örnekler:

طاغلردن : tağlardan 224a/10	طقسان : toqşan 203a/8
طولودندر : tołodandur 283b/5	طشره : taşra 283b/1
طپراق : topraq 237b/7	طوغورة : toğura 287b/1
طوغرو : toğru 269b/14	طوررکن : tururken 197b/10
طاش : taş 198a/17	طلسم : tılsım 213b/5
طیب : tabīb 217b/16	

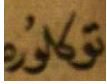
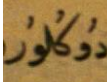

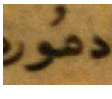
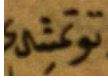

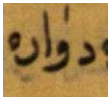

Ön seste “ te” (ت) harfi ile yazılan örnekler:

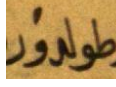
تصرف : taşarruf 224a/13	تختی : tahtı 209b/16
تمام : tamam 210a/12	تمور : temür 235a/17
ترك ایتمك : terk etmek 214a/14	تخم : tuhum 208b/12
تمیز : temiz 245b/17	ترك :Türk 230a/14
تجارته : ticārete 252b /12	تورنج : tūrunc 212b/16

Aşağıda yer alan iki örneğimizde -bunlardan biri aynı zamanda ünsüz ikizleşmesi örneği (deppe) olarak da gösterilir- ön seste yer alan “ te“ (ت) harfi tonlularak “dal” (د) harfine dönüşmüştür.

دپه لر : deppeler 188b/11	دورلودور :dürlüdü 282a/7
---------------------------	--------------------------

Metin içerisinde yer alan ikili yazıma örnekler (t-d)

 :tökülür 292a/16	 :dökülür 283b/ 9
 : temür 235a/1	 : demür 280b/7
 : tutmuşdı 256b/13	 : tutarlar 301b/12
 : davara 255a/3	 : tavara 255a/9

 :dolu 286b/7	 :toludur 224a/17
--	--

1. 1. 2. 5. 2. İç Seste Kullanımı

İç seste genel olarak “te”(ت) harfi ile yazılmıştır:

التتده : altında 292b/14	الت : altı 293a/13
آتمى : atımı 294b/2	التوندر : altundur 295a/16
أورتالقه : ortalıkda 298b/3	اتوز : otuz 298b/11
ایتدکه : êtdükde 295a/3	اوته : öte 299b/1
قتى : katı 293a/10	کتابلرنده : kitablarında 294b/15
ولایتندن : vilâyetinden 292b/9	صورتدرلر : şuretdürler 295b/8
یتمش : yêtmış 298a/4	اوتورر : oturur 298a/7
أوزاتمشدُر : uzatmışdur 299b/4	إلتورلر : iletürler 300b/4

İç seste “tı” ط harfi ile yazılan örnekler:

خاطرندن : hâtırından 197b/17	سلطانلری : sultānları 198a/8
اطرافده : eṭrāfda 198b/13	نقطه دن : noḡṭadan 203a/8
شیطان : şeyṭān 210b/10	لطیف : laṭīf 216a/7

1. 1. 2. 5. 3. Son Seste Kullanımı

Kalın sıradan ünlüye sahip kelimeler genel olarak “te” ت ile yazılmıştır:

آت :at 300b/16	جَنَّت : cennet 304b/15
حَرَكَة :ḥareket 306/1	دُورْت : dört 300b/12
حُبُوبَات :ḥubūbāt 301a/16	عِمَارَت : ‘imāret 302b/16
اوت : ot 234a/17	

Son seste “tı” ط harfi ile yazılan örnekler:

خط : ḥaṭ 202b/15	متوسط : mutavasıṭ 213a/7
وسط : vasaṭ 234b/11	

1. 1. 2. 6. “η” Ünsüzünün Yazılışı

Ön ses durumunda bulunmayıp sadece iç ses ve son ses olarak kullanılan “η” ünsüzü genellikle “kef” (ك) harfi ile yazılmıştır.

1. 1. 2. 6. 1. İç Seste Kullanımı

اكا : aḡa 279a/1	انكله : anuḡla 190a/1
اناسينك : anasınuḡ 255a/5	دكز : deḡiz 292a/14
بوکا : buḡa 204b/11	صكره : ṣoḡra 280a/5
بكرز : beḡzer 237a/16	اكسه سينه : eḡsesine 203b/4
سكا : saḡa 286b/15	

Bir örneğimizde “üç noktalı kef ” (ك) kullanılmıştır ve aynı zamanda ikili kullanım örneği olarak da karşımıza çıkmaktadır.

 : siḡegi 242a/9	 : siḡek 242a/ 14
---	--

1. 1. 2. 6. 2. Son Seste Kullanımı

Daha çok ilgi durum ekiyle kullanılan bu ünsüzün kullanım örnekleri şunlardır:

التونك : altunuḡ 280b/12	بيك : biḡ 192b/14
شهرُك : šehruḡ 192b/11	كتَابك : kitabuḡ 236a/14
سُويلك : süyleḡ 207b/ 2	عمّوزَادك : ammūzādeḡ 214b/1
چايك : çayuḡ 252b/6	بَالِغُك : balıḡuḡ 260b/16

1. 1. 3. Bazı Eklerin Yazılışı

Metin içerisinde eklerin yazılışında belli bir kural söz konusu değildir. Bu istikrarsız yazı şeklinden dolayı aynı ekin bazen kelime tabanına bitişik bazen de ayrı yazıldığı görülmektedir.

1. 1. 3. 1. +lar / +ler Çokluk Eki

Kalın sıradan kelimelerle bitişik yazılma oranı ince sıradan ünlülerle ayrı yazılma oranına göre daha yüksek olan bu ek, kendinden önce yer alan güzel he (ه) den sonra kelimenin kalın ya da ince ünlüye sahip olma özelliğine bakılmadan - bir örnek dışında (ḡān-ḡāhlar 191b/7)- ayrı yazılmıştır.

Ayrı yazılan örnekler:

قلعة لَر : ƣal'alar 252b/9	ميوه لردن : meyvelerden 248a/6
چشمه لَر : çeşmeler 226a/9	كوره لرك : kûrelerüñ 245a/14

Bitişik yazılan örnekler:

التونجیلر : altuncılar 226a/6	باغلر : bāğlar 220a/13
كویلر : köyler 225a/7	دینلر : dīnler 228b/15

1. 1. 3. 2. +de / +da Bulunma Durum Eki

Metin içerisinde sadece tonlu şekilleri kullanılmıştır. Ayrı yazılmakla beraber bitişik yazılan örnekleri de bulunmaktadır.

Ayrı yazılan örnekler :

خانه ده : hānede 306a/1	دره ده : derede 188b/5
سنه ده : senede 196a/14	

Bitişik yazılan örnekler:

کتابلرنده : kitāblarında 295a/9	گيجه ده : gēcede 251b/6
جنوبنده : cenūbında 300a/5	ولایتنده : vilāyetinde 300b/2

1. 1. 3. 3. +den / + dan Ayrılma - Çıkma Durum Eki

Daima tonlu şekilde yazılan bu ek, ünsüz uyumuna bağlı değildir. Eklendiği isim tabanlarına hem bitişik hem de ayrı yazım örnekleri bulunmaktadır. Ayrı ve bitişik yazım noktasında dikkat çekici olan durum, genellikle güzel h (ه) ile biten kelime tabanlarından ayrı , kalın sıradan ünlülere sahip kelime tabanlarına ise bitişik yazılmasıdır.

Ayrı yazılan örnekler:

کشته دن : küşteden 192b/14	درجه دن : dereceden 200a/17
دائرة دن : dā'ireden 203a2	کمسّه دن : kimseden 214b/8
دره دن : dereden 287b/17	طشّره دن : taşradan 302a/1

Bitişik yazılan örnekler:

چايدن : çaydan 232b/8	ولايتندن : vilāyetinden 234a/12
آيدمن : adımdan 188b/10	قوتلرندن : kuvvetlerinden 244b/17

1. 1. 3. 4. + dur / + dür Bildirme Eki

Metin içerisinde ekin sadece tonlu şekli kullanılmıştır. Ünsüz uyumuna bağlı değildir. Kalınlık-incelik uyumuna bağlı olan ek, dudak uyumuna aykırıdır. Hem bitişik hem de ayrı yazılmış şekilleri mevcuttur.

Ayrı yazılan örnekler:

حدودنده دُر : ħudūdundadur 295b/1	اراسنده در : arasındadur 192a/9
بچینجی دُر : biçincidür 259a/16	دَره دُر : deredür 192a/9
اُوره دُر : üzredür 193a/4	قصبَه در : қаşabadur 210b/7

Bitişik yazılan örnekler:

خوشدُر : ħoşdur 189a/2	لازمدر : lāzımdur 203a/11
چوقدُر : çoқdur 200a/12	قافیدر : kāfīdūr 204b/10

1. 1. 3. 5. + lar / + ler Çokluk 3. Kişi Eki

Metin içerisinde genellikle bitişik yazım şekline sahip örnekleri bulunan eklerden biridir. Ayrı yazım örnekleri de bulunmaktadır.

Ayrı yazılan örnekler:

ایده لر : edeler 202b/13	یوله لر : yolalar 202b/14
طوره لر : turalar 243b/12	

Bitişik Yazılan Örnekler:

کازمیشلر : қазmışлар 248b/16	ایرشدیلر : erişdiler 301b/11
قودیلر : қодılar 223b/13	دوزدیلر : düzdiler 260b/3
کوردیلر : қурділар 189a/7	

1. 1. 3. 6.+ I / +sI Teklik 3. Kişi İyelik Eki

Metin içerisinde sadece ayrı yazım örnekleri bulunan bir ektir.

بعضى سى : ba'zısı 246b/4	قلعة سى : al'ası 256/15
ميوه سى : meyvesi 257a/12	چوره سينده : evresinde 258b/16
قبله سى : kıblesini 198b/9	جزيره سينده : ceziresinde 278b/3

1. 1. 3. 7. +nu / +n İlgili Durum Eki

Belli örnekler dışında imlâ kurallarına bağılı olarak bitişik yazılmıştır.

Ayrı yazılan örnekler:

دريآچه نك : deryāen 301a/1	خانه نك : ānen 189a/11
مغار ه نك : maāran 257b/17	قوفه نك : Kūfe'n 207a/13

Bitişik yazılan örnekler:

آياغينك : ayaın 189a/17	طاغينك : aın 194b/7
طرفك : araf 194a/6	زمينك : zemn 199b/14

1. 1. 3. 8. +ları / +leri Çokluk 3. Kişi İyelik Eki

Genellikle kelime tabanından ayrı yazılan bu ekin, bitişik yazım örnekleri de bulunmaktadır:

Ayrı yazılan örnekler:

آرقه لر ينه : arqalarına 202a/ 7	قصبه لري : qaşabaları 227a/1
نقطه لري : noqţaları 304b/3	قصة لري : kışşaları 277b/12

Bitişik yazılan örnekler:

مقاملر يدر : maqamlarıdur 196b/5	بکری : begleri 244b/14
ناملری : nāmları 192a/15	دېدکری : dēdükleri 258a/15

1. 1. 4. Bazı Bağlaç ve Edatların Yazılışı

1. 1. 4. 1. “dağı” Bağlacı

“dağı” bağlacı, metinde “ol dağı” söz kalıbı şeklinde yer alan örneklerde bitişik yazılmıştır.

اولداخی : ol dağı 216a/16, 188a/13...

1. 1. 4. 2. “kadar” Edatı

Bu konu, iki başlık altında ele alıp değerlendirilmiştir.

“ne kadar”

Miktar zarfı olan kullanılan “ne kadar” söz kalıbı, metin içerisinde 9 yerde geçmekte olup istisnasız bir şekilde bitişik yazılmıştır.

نقدر : ne kadar 207a/17, 234a/16...

“ol kadar”

Metin içerisinde 23 yerde geçen “ol kadar” söz kalıbı istisnasız bir şekilde bitişik yazılmıştır.

اولقدر : ol kadar 198a/9, 230b/14...

1. 1. 4. 3. İle / + (y) (ı) la / + (y) le Edatı

Metnimizde “ile” edatı +(y)ıla, +(y)la, +(y)le gibi farklı yazım şekilleriyle karşılanmıştır. “ile” edatı da genellikle kelime tabanına bitişik yazılmış olsa da metinde ayrı yazılmış örnekleri de mevcuttur. Çok değişik yazım şekilleri bulunan bu edat, cümlenin bağlamına göre ve aldığı ünlülere göre okunmuştur.

İyelik eki alan örneklere “y” yardımcı sesi getirilerek “birliktelik” anlamına vurgu yapılmış bu da diğer kullanımlardan farklılığı yansıtmak açısından önemlidir.

كثيله : kişile 191b/17	نمازيله : nemâzıyla 192a /17
طیراغيله : toprağıla 189b/2	ظلميله : zulmıyla 206a/12
صوٰلريله : şularıyla 290a/13	سببيله : sebebiyle 189a/2

“ile” edatını aynı kelimedede bile çok farklı yazım şekilleriyle görmek mümkündür.

 : tamğayıla 218b/15	 : tamğayla 211b/2
 : tamğayile 216b/13	 : tamğayla 222b/14
 : tamğayıla 231b/1	

1. 1. 4. 4. “(i)çün” Edatı

Son çekim edatı olan “içün” kelimesinde ses düşmesi görülmektedir. Ünlü düşmesinin meydana geldiği örneklerde “çün“ şeklinde ve bitişik yazılmıştır. Bitişik yazılmış örneklerinin yanı sıra nadir de olsa “içün” şeklinde (ایچون) ayrı yazım örnekleri bulunmaktadır.

Bitişik Yazılan şekiller:

خچون : haqqıçün 210a/14,15	انطا کلیسایچون : Anṭākiye Kilisāsiçün 190b/13
----------------------------	--

Ayrı yazılan örnekler:

ایچون سهولت suhulet için 204a / 6	کندوسی ایچون kendüsü için
-----------------------------------	---------------------------

1. 1. 4. 5. “ki” Bağlama Edatı

Metin içerisinde çok sık kullanılan bu edat istisnasız ayrı yazılmıştır.

طاشدن که taşdan ki 240a/9	هرکیم که her kim ki 242b/14
---------------------------	-----------------------------

1. 1. 4. 6. “kim” Bağlama Edatı

Bu edat daima ayrı yazılmıştır.

نیجه کیم nice kim 256a/17	بلکیم kim 203b /16
---------------------------	--------------------

1. 1. 5. Harekeli Yazım

Genellikle harekesiz olarak yazılmış bir metindir. Aynı kelimeler veya ekler metnin herhangi bir yerinde harekelendirilmişse metnin diğer kısımlarında

harekelendirme yapmaktan kaçınılmıştır. Harekeler Arapça ayet ve hadislerde, bazı Türkçe ve Farsça kelimelerde kullanılmıştır.

1. 1. 6. Şedde (َ) Kullanımı

Arapçada aynı türden iki ünsüz yan yana geldiğinde bunlar birbirine kaynaşmış gibi kabul edilir. Harf tek olarak yazılıp üzerine konulan ünsüzü çift okutmak için üzerine şedde işareti konur. Türkçe kelimelerde ise genellikle aynı iki ünsüz yan yana bulunmaz. Ancak çok az da olsa aynı iki ünsüzün yan yana geldiği kelimeler vardır. Yine kelimenin sonuna ek getirildiğinde benzer durumla karşılaşmak mümkündür. Arapçada böyle durumlarda sessiz harfi iki defa okutmak için şedde (َ) adı verilen bir işaret kullanılmaktadır. Osmanlıca imlâsında şedde işareti kullanmak yerine aynı sessiz harf iki defa yazılır.

Aşağıdaki örneklerde yer alan Türkçe kelimelerde iki sessiz harf bulunmasına rağmen sessiz harf iki defa değil bir defa yazılmıştır. Yazılması gereken ikinci sessiz harf yerine şedde işareti kullanılmıştır.

دَپَّه : deppe 236a/6	اسسى : issı 210b/2
يَّدي : yèddi 241a/10	سكز : sekkiz 194a/2

Aşağıda yer alan örnekte ise Türkçe bir kelime tabanına gelen eki karşılamak için şedde kullanılmıştır.

سودن : südden 189b/11

Metin içerisinde aşağıda yer alan ve Arapça özel isme gelen Türkçe eki karşılamak için de şedde işareti kullanılmıştır:

بغدادَ : Bağdād'da 206b/1

Metnin genelinde Arapça kaideye bağılı kalınarak bir sessiz harfi iki defa okutmak için şedde (ّ) işareti kullanılmıştır.

میسّر : müyesser 254a/15	قصّه لر : kışşalar 234b/7
خاصّیتی : hāşşiyeti 279a/7	حجاجنك : huccācınun 194a/6
تكبّر : tekebbür 218b/3	كرّه : kerre 206a/1
منجم : müneccim 228a/3	غله : galle 306a/16

Şeddeli yazılması gereken fakat yazılmayan iki örneğimiz de Arapça aslına sadık kalınarak şeddeli okunmuştur.

عدايدوب : ʿadd édüp 204b/1	اصح : eşahh 214b/17
----------------------------	---------------------

Metin içerisinde yer alan birkaç kelime hem şeddeli hem de şeddesiz yazılmış olup ikili yazım örneği özelliği göstermektedir. Bu kelimelerden şeddesiz olanları da çift okuma yolunu tercih ettik.

بی خدّ : bī-ḥadd 308b/8	بی خد : bī-ḥadd 207a/7
جَنَّةُ : cennete 278a/16	جنتدن : cennetden 278b/4

1. 1. 7. Tenvin (ّ) Kullanımı

Arapça kelimelerin sonuna sâkin bir “nun” getirmek suretiyle oluşturulur. Okunuşta ortaya çıkan bu ses yazıda harfle gösterilmez. Hareke işaretlerini ikiye çıkarmaktan ibarettir. Sadece zamme işareti iki kat yazılmaz. Tenvinli fetha “+en,+an”, tenvinli kesre “+ın”+in”, zamme “+un,+ün” şeklinde okunur.

Metinde bulunan örnekler:

تَحْمِيناً : taḥmīnen 193b/5	تَقْرِيْباً : taq̄riben 193b/5
عَقْلًا : ʿaqlen 210a/16	بِنَاءً : bināen 200a/13
حُشُوشًا : ḥuṣūṣan 220a-15	

1. 1. 8. Hemze (ء) Kullanımı

Arapçaya özgü seslerden biri olan hemze (ء) gırtlak çarpması sonucu oluşur. Farsça asıllı kelimelerde bulunmayan bir sestir. Metin içerisinde “ayn” ع işaretliyle birbirlerinin yerine kullanılmışlardır.

Metnin dikkat çekici bir özelliği de sonu güzel he (هـ) ile biten bazı alıntı kelimelerde +ı/+i belirtme durum ekini göstermek için hemzenin kullanılmış olmasıdır.

قَالَعَةً : ḳalʿaʿyi 256b/7	كَعْبَةً : Kaʿbeʿyi 190b/12
تَرَكَهٖ : terekeyi 243b/13	كُورَهٖ : kūrēyi 248b/1
نَامَهٗ : nāmeyī 257a/5	مِشَهٗ : miṣeyī 257a/11
چَشْمَهٗ : çeşmeyi 266b/8	مِیْوَهٗ : meyveyi 216a/9

Bir Türkçe kelimenin sonundaki +ı/+i belirtme durum eki de hemze ile ayrılmıştır.

صُوِيَّ : şuyı 207a/5

Sonu ha-i resmiye (ه) veya “ye” (ی) ile biten kelimelerin üstüne hemze getirilerek izafet kesresi oluşturulmuştur.

	: kıble-i ehl-i ĩmāndurlar	188b/1
	: bülendi-i hāne	191b/13
	: karye-i Ḥāzret-i Resūl	196b/16
	: Qal‘a-ı ateş-gāh	258b/13
	: hāne-i Ka‘be’yi	190b/15
	: qaşaba-ı Zerkān’dur	256a/4
	: Nāḥiyye-i Serdrūd	229/5
	: şuffe-i şebdīz	268a/17
	: Dicle-i Tüster	288b/5
	: kışsa-ı Mūsā	234b/3
	: meyve-i germ-sīri	251a/3

1. 1. 9. Yazımı Yanlış Olan Arapça ve Farsça Kelimeler

1. 1. 9. 1. Arapça Kelimeler

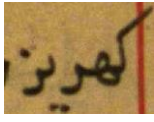
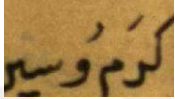
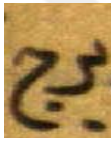
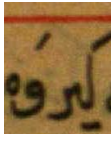
Metin içerisinde yazım yanlışlarının tespit edildiği örneklerde genelde noktaların ihmalinden kaynaklı olduğu görülmektedir. Metinde yer alan bu tür yanlış yazımların doğru şekli çeviri yazıda verilmiş olup dipnotta belirtilmiştir.

Arapça kelimelerde yazım yanlışının az olması bizi müstensihin bu dile hâkim olduğu yönünde bir sonuca da ulaştırabilmektedir.

Yanlış Yazım Şekli	Doğru Yazım Şekli
 : cācet 203b/13	حاجت : ḥācet
 : baʿşı 215b/9	بعض : baʿzı
 : becire 225a/10	بحيره : buḥayre
 : fāzl 251a/17	فاضل : fāzl
 : sūfīd 234a/1	سفید : sefīd

1. 1. 9. 2. Farsça Kelimeler

Aşağıdaki tabloda yazımı yanlış olan kelimelere yer verilmiştir.

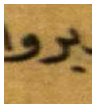
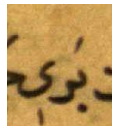
Yanlış Yazım Şekli	Doğru Yazım Şekli
 kehriz 211a/2	کاریز : kariz
 : şikārehler 220a/15	شکارگاهلر : şikār-gāhlar
 : germ ü sir 221b/11	گرمسیر : germ-sir
 : biric 259a/17	برنج : birinc
 : girve 247b/1	گریوه : gerive

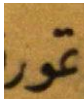
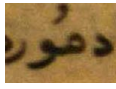
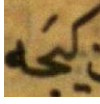
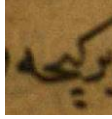
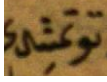

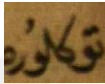
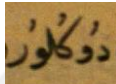

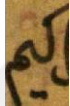
1. 1. 10. İkili Yazım Şekilleri

Metnimizde hem kelime hem de ek düzeyinde farklı yazım şekilleri bulunmaktadır. Bu yüzyıl düzeyinde bakıldığı zaman birçok eserde ikili hatta daha fazla farklı yazım şekliyle karşılaşmak mümkündür.

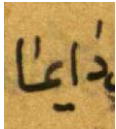
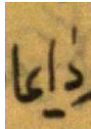
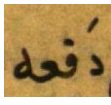
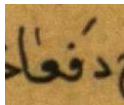
Metinde yer alan ve ikili yazım örneği özelliği gösteren ek ya da kelimeler, metinden fotoğraflanmak suretiyle gösterilmiştir:

İkili yazım şekline sahip Türkçe kelimeler:

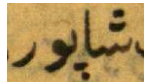
 : berü 264a/4	 : beri 242a / 13
--	---

 : temür 235a/1	 : demür 280b/7
 : gèce 210b/ 3	 : gèçe 301b/ 4
 : tutmışdı 256b/13	 : tıtarlar 301b/12
 : tøkölür 292a/16	 : døkölür 283b/ 9
 : sıneği 242a/9	 : sıneğek 242a/14
 : kim 189b/9	 : kim 203b/16

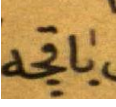
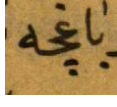

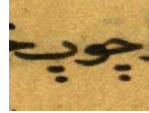
İkili yazım şekline sahip Arapça kelimeler:

 : dāīma 190a/5	 : dāīmā 209a/2
 : def'a 190a/7	 : def' ā 249a/2

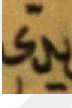
İkili yazım şekline sahip Farsça kelimeler:

 : Şābūr 209b/10	 : Şāpūr 208a/7
---	---

 : bağçedür 241a/15	 : bağçe 195b/7
 : çüb 191b/3	 : çüp 195a/16

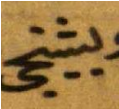
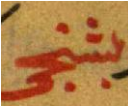
Metnimizde “yedi” sayısı, 5 örnekte şeddesiz ve kapalı “è “ ile yazılmışken 36 örnekte şeddeli ve kapalı “ é ”ile yazılmıştır.

 : yedi 245a/12,...	 : yèddi 271b/9,...
--	--

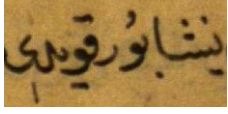
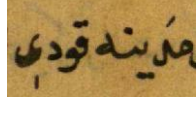
Metinde bir diğer yazım örneği “beş” sayısının yazımıyla ilgilidir. “beş” sayısı 15 örnekte ünlüsü olmadan yazılmıştır. 181 örnekte ise ünlüsü gösterilmiş olup kapalı e (è) ile yani “bèş” şeklinde yazılmıştır. Metindeki bu yazım özelliğine dikkat çekmek için bu yazım şeklini de bu başlık altında ele aldık.

 : bèş 306b/10	 : bèş 217a/17
---	---

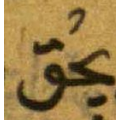

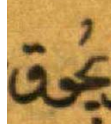
Aynı durum beş sayısının sıra sayı sıfatında da görülmektedir. Metin içinde 5 yerde ünlüsü gösterilmeden yazılmıştır.

 : bèşinci 199b/16	 : bèşinci 198b/16
---	---

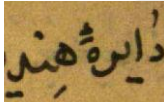
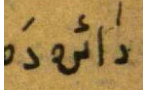
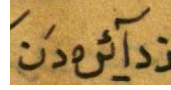
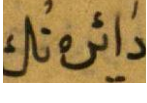
Metin içerisinde “adlandırmak ” anlamında kullanılan “ko-”fiili ikili yazım özelliğine sahip başka bir örneğimizdir. Eski ve yeni şeklin bir rekabeti olarak 4 yerde “kòdı ” , 7 yerde ise “koydı ” şeklinde yazılmıştır.

 :Nişābūr qoydı. 260a/16	 :Medīne qodı. 194b/4
---	---

Metin içerisinde 9 yerde geçen “buçuk” kelimesi üç farklı yazım şekliyle yer almaktadır:

 : buçuk 207a/16	 : buçuk 220b/5-7,193b/1,222b/9	 : buçuk 252a/14,224a/8-9.
---	--	---

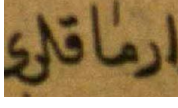
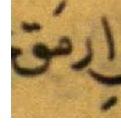
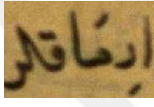
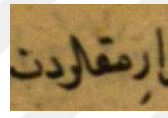
Aşağıdaki örnekte ise “daire” sözcüğünün farklı yazım şekilleri yer almaktadır. Metne sadık kalınarak yazıldığı şekliyle okunup yazılmıştır.

 : dāyire-i Hindī 204b/1	 : dāyire-i Hindī 203a/7, 204a/1-4,205a/1-4.
 : dā'īrede 203a/1	 : dāireden 203a/2
 : dāyire 205a/2, 205a/4	 : dā'irenün 202b/13-16

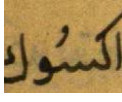
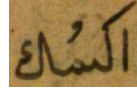
Metin içerisinde 5 yerde geçen “çok” manasında kullanılan “kātı” sözcüğü bir örneğinde diğerlerinden farklı şekilde yazılmıştır:

 : qatı 295b/7	 : qatı 295/14
---	---

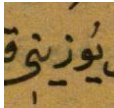
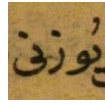
Metinde 15 kez geçen “ırmak” kelimesi gerek hareke gerekse ünlü harfin kullanımını açısından farklılık arz etmektedir:

 : ırmakları 210b/4	 : ırmak 287a/5
 : ırmaklar 287b/6	 : ırmaklardan 287b/6

Metinde 9 kez geçen “eksük” kelimesi bir örnekte diğerlerinden farklı olarak “vav” (و) ile yazılmıştır:

 : eksük 203b/5	 : eksük 203b/11
--	---

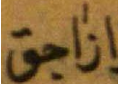
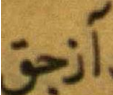
Metinde 5 kez geçen “yüz” kelimesinin ekte yer alan ünlüsünün, bazı kelimelerde gösterilmediği tespit edilmiştir:

 : yüzini 203b/3	 : yüzini 203b/6
---	---

Eski Türkçede “kentü”olarak geçen “kendi” kelimesi metinde, 27 yerde “kendü”şekliyle 3 yerde de uyuma dahil olup “kendi” yazım şekliyle karşımıza çıkmaktadır:

 : kendü 263a/10	 kendi 263a/13
---	---

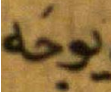

“azcuk” kelimesi metinde 3 yerde “azacuğ” bir yerde ise “azcuğ” şeklinde geçmektedir:

 :azacuğ 236a/6, 238a/17,260a/6	 : azcuğ 288a/10
--	---

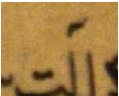

“su” kelimesine gelen iyelik eki iki ayrı şekilde yazılmıştır:

 :şuyı 207a/5,6	 : şuyı 210b/3
--	---

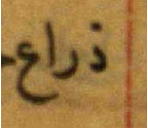
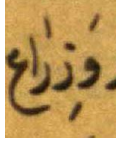
Metinde yer alan kelimelerden biri olan “yüce” sona aldığı ünlü ile farklılık arz etmektedir.

 : yüce 279b/3	 : yüce 277b/16
---	--

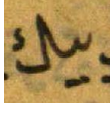
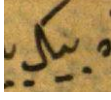
Metnimizde 149 kez geçen “altı” sayısı harekelerin kullanım şekliyle farklılık göstermektedir. Bazen hareke kullanılırken bazen ihmal edilmiştir:

 : altı 267b/1	 : altı 268a/1
---	---

Alıntı bir kelime olan ve Arapça uzunluk birimi manasına gelen “zirā” kelimesi “z” (ذ) ile yazılması gerekirken bir örnekte “z” (ز) ile yazılmıştır:

 : zirā ^c -ı 267b/12	 : zirā ^c -ı 268a/4-6
--	---

Aşağıdaki örnekte aynı satırda ve ikileme şeklinde yazılmış olan “bin” sesinde yer alan “n” sesinin farklı yazım örneğine yer verilmiştir.

 : biḳ 206a/1	 : bin 206/1
--	---

Metin içerisinde gerek farklı yazım şekilleriyle gerekse de sıkça geçen örnekleri bulunması sebebiyle *i- fiilinin görülen geçmiş zamanı* ve *i-fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı* üzerinde durulması da önem teşkil etmektedir. Bu sebepten bu konuya da burada yer verme ihtiyacı duyulmuştur.

Eski Türkçede er- yardımcı fiilinin “er->ir->i-“ şeklinde ekleşmiş olan biçimidir. Dildeki görevi isim soylu kelimeleri fiil durumuna getirmek ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler oluşturmaktır (Korkmaz, 2003: 702).

i- fiiliyle ilgili olarak Ergin (1997) şöyle bir tanımlama yapmaktadır:

Bu çekimde i- kökü Batı Türkçesinin başından beri düşme, böylece çekimde ekleşme temayülü gösterir. Eski Anadolu Türkçesinde normal olarak umumiyetle i- muhafaza edilmektedir. Metinlere çok dikkat etmek, vezin zarurietini yoksa fiili ekleştirmemeye, bu hususta imlânın şaşırtıcı taraflarına kapılmamaya çalışmak lazımdır (s.318).

Bu bilgiler doğrultusunda hareket ederek metnin orijinaline sadık kalınarak okuma yapılmıştır. Metinde sadece 3. teklik ve çokluk kişi ekiyle kullanılan bu ekler, üç yazım şekliyle karşımıza çıkmaktadır.

-i Fiilinin Görülen Geçmiş Zamanı

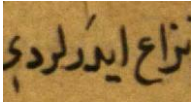
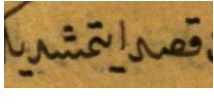
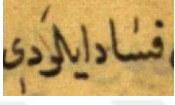
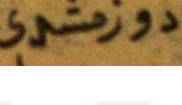

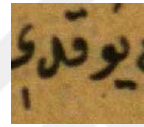
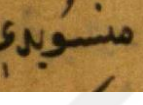
“-i fiilinin görülen geçmiş zamanı” metnimizde üç farklı yazım şekliyle kullanılmıştır. Bunlardan ilki başında “elif” (ل) harfi kullanılarak yazılan “idi” (یدی) şeklidir. Metnin içerisinde bu şekliyle 90 yerde kullanılmış olup kelime tabanından ayrı yazılmıştır.

: hâkim idi 228a/3	: şehr idi 252a/10
: mağamları idi 301b/10	: bi-ğhaber idiler 301b/13
: olmaz idi 302a/6-7	: kaçmışlar idi 304a/9
: acib ederler idi 303a/12	

İkinci yazım şekil ise başında “elif” (ل) harfi olmadan yazılan “idi” (یدی) şeklidir. Bu kullanım şekliyle 22 yerde geçmektedir. Kelimeye bitişik yazılırken ünlü kaybına uğramayan bu ek, imlâ gereği ayrı yazılan örnekler dışında bitişik yazılmıştır. Ek, metne sadık kalınarak eserde yazılan şekliyle okunmuştur.

: varıdı 222a/10,302a/3	: veziridi 305a/1
: vâkı'ydi 305b/10	: mağamıdı 235a/1

Üçüncü yazım şekil ise “-di ” (دى) ek-fiil (i-) görülen geçmiş zaman ekinin, önceki kelimeyle bitişik yazıldığında düşmüş olan şeklidir. Metnimizde 7 yerde bu yazım şekliyle karşımıza çıkmaktadır

 : nizā' éderlerdi 230b/6	 :kaşd ètmişdi 228a/8
 : fesād eylerdi 287a/2	 :düzmişdi 307a/2
 : vardı 223a/12	 :yoқdı 214b/8
 : mensūbdı 218b/4	

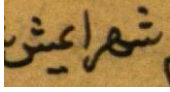
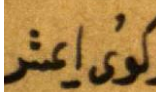
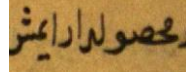
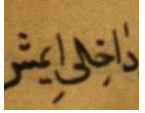
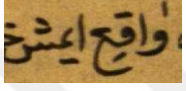
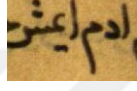
Aşağıdaki tabloda, aynı kelimenin aldığı ek itibariyle farklı yazım şekilleri verilmiştir:

 : köyidi 250b/17	 : köy idi 256/6
 : varıdı 210a/3	 : vardı 223a/12

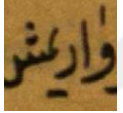
i- Fiilinin Öğrenilen Geçmiş Zamanı

“i- fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı” metnimizde iki şekilde kullanılmıştır. Bunlardan ilki başında “elif” (ل) harfi kullanılarak yazılan “imiş” (ايمش) şeklidir.

Metin içerisinde 9 yerde bu şekilde kullanılmış olup kelime tabanından ayrı yazılmıştır:

 : şehir imiş 215a/2	 : köy imiş 218a/17
 : mahşuldâr imiş 235a/12	 : dâhili imiş 249a/10
 : vâқи' imiş 226a/6	 : âdem imiş 251a/15

İkinci şekil ise sadece “var” kelimesinde, başında “elif” (ل) harfi olmadan yazılan “im(i)ş” (يمش) şeklidir. Metnimizde 4 yerde kullanılmıştır:

 : varımış 223b/1,226a/6, 302b/7-8
---

1. 2. SES BİLGİSİ (FONETİK)

Dilin seslerini, oluşumlarını, özelliklerini, değişmelerini ve görevlerini ses bilgisi başlığı altında ele aldık.

1. 2. 1. Ünlüler

İncelediğimiz metinde Türkçede kullandığımız “a, e, ı, i, o, ö, u, ü” ünlüleri ile kapalı “ê” kullanılmıştır.

1. 2. 1. 1. Ünlü Uyumu

1. 2. 1. 1. 1. Kalınlık - İncelik Uyumu

Dil uyumu veya kalınlık-incecik uyumu olarak bilinen fonetik hususiyet, Türkçenin içinde bulunduğu dil ailesinin en belirgin niteliğidir. Eski Türkçeden süregelen uyumdaki bu sağlamlık metin içerisinde kendini göstermektedir. “ile, için, i- fiilinin geçmiş zamanı, rivâyet ve hikâye”şekilleri kalın sıradan kelimelerle uyuma girmişlerdir. Aşağıdaki tabloda bunu destekler nitelikte örnekler yer almaktadır:

anuñçun 253b/15	varıdı 211b/9
tamğayıla 218b/15	

Metin içerisinde yer alan ünlü uyumuna sahip olan diğer kelimelerden örnekler:

ayağınuñ 189a/17	boğazlamâğı 206b/4
derinlikde 218b/10	dökmişlerdür 190b/6
egilmiş 207b /10	geçdükde 207b/11
gönderüp 304a/2	kendüsi 305b/13

ortasında 257b/5	tağlarından 293a/3
taşrasından 202b/10	oldığı 295a/4
üstinde 303b/13	varduğda 216b/11

Arapça ve Farsça alıntı kelimelere gelen Türkçe ekler kelimenin son ünlüsüne uygun olarak kalınsa kalın, ince ise ince ünlülü olarak yazılmıştır:

‘alefzārılıkları 216a/10	bāğ-istānı 240a/3
fersengindedür 306a/1	germ-sīrdür 243b/13
‘imāretleri 305b/15	muttaşıldur 243a/15
peşimānlık 304a/9	sermāyedürler 243b/10
şīnligi 238a/17	şomlığından 212b/7

İnce ünlüye sahip olan kelimeler kalın ünlüye geçiş yapıp sıra değiştirmiştir.

amtı > imdi 203b/16	bış- > biş- 210a/8
yana > yine 292b/15	

Günümüz Türkçesiyle kıyaslandığında uyum dışında kalan aşağıdaki örneklerin metin içerisinde uyuma bağlı oldukları görülmektedir:

hangi < kanķı 280b/11	dahi < daķı 228a/10
-----------------------	---------------------

1. 2. 1. 1. 2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu (Dudak Uyumu)

Düzlük- yuvarlaklık bakımından ünlü uyumunun Türkçenin ilk devirlerinden beri umumileşip sağlam kaideler olarak ortaya çıkmadığı malûmdur. Eski Türkiye Türkçesinde ise bu hâl devam etmekte ayrıca eski ve yeni yazı dilimizden farklı olarak birçok kelimedede bir yuvarlaklaşma kendini göstermektedir (Timurtaş, 1994: 26).

Şahin (2009)'e göre, Eski Anadolu Türkçesinde de dudak uyumu bugünkü duruma göre epeyce bozuktur. Ünlülerdeki genel yuvarlaklaşma eğilimi ve bazı eklerin devamlı düz veya yuvarlak ünlü ile kalıplaşması uyumu bozan asıl etkendir (s. 42).

Dudak uyumu köklerde ve eklerde olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1. 2. 1. 1. 2. 1. Köklerde Görülen Aslı Yuvarlaklık

Eski Türkçeden beri süregelen ikinci hece yuvarlaklığına sahip örneklerimiz şunlardır:

altuna	193a/1	berü	199a/3
gêrü	283b/3	içerü	263b/14
eyü	216a/5	kendü	252b/9
ilerü	207a/17	yaruç	287b/12
çarşu	280a/2	yuçaru	283b/6
yağmur	215b/15	yılduz	298b/17

1. 2. 1. 1. 2. 2. Köklerde Görülen Yuvarlaklaşma

Yuvarlaklaşma; düz bir ünlünün, yanındaki dudak ünsüzünün veya kelime içindeki yuvarlak bir ünlünün etkisiyle yuvarlak sıradan bir ünlüye dönüşmesi olayıdır. Benzetme olayıyla açıklanabilen bu olayda, kelimedeki

dudak ünsüzü ya da yuvarlak ünlü düz ünlüye dudaklılık ya da yuvarlaklık özelliğini verir (Savran, 2018: 90).

Metnimizde, Eski Türkçedeki “ğ/g” sesinin erimesi sonucu meydana gelen yuvarlaklaşmaya örnek tek bir kelitemiz bulunmaktadır:

ķapığ > ķapu 302a/8,

Metinde kelime sonundaki “ğ/g” sesleri düştüğü hâlde yuvarlaklaşmamış kelimelerde mevcuttur:

açığ > acıdur 207a/6	tirig > diri 220a/5
ķatıg > ķatı 288a/11	şuvğar > şuvarurlar 259a/1

1. 2. 1. 1. 2. 3. Eklerde Yuvarlaklaşma

Bu bölümde, harf ya da hareke ile karşılanmayan ekin ünlüsü parantez içinde gösterilmiştir.

1. 2. 1. 1. 2. 3. 1. Yapım Eklerinde Yuvarlaklaşma

+ IU: İsimden İsim Yapma Eki

Bu ek, Eski Türkçede +IIg biçimindedir. Ercilasun (2008), bu ekte meydana gelen yuvarlaklaşmanın birden bire olmadığını, doğrudan doğruya “g” düşmesi ünlünün yuvarlaklaşması için bir sebep olmadığını belirtir. Yuvarlaklaşmayı meydana getiren gelişme şeklinin -g>-ğ>-w>-Ø değişmesinin olduğunu ifade eder (s.453-454).

İncelediğimiz metinde ek daima yuvarlak ünlülüdür ve dudak uyumuna aykırıdır. Bu ek, Eski Türkiye Türkçesinde de daima yuvarlak ünlülüdür ve uyuma bağlı değildir (Kartallıoğlu, 2011: 387).

+IU / لُو

adlu 223b/1	bağludur 213/b/6
alçaqlu 251b/4	behālu 227a/17
dürlü 252a/15	ēnlü 257b/12
fā`idelü 281b/2	қанатlu 191a/4
ķāmetlü 244a/2	ķarlu 225b/13
ķuvvetlü 292a/5	ķıymetlü 282a/7
yükseklü 251b/4	‘ufūnetlü 253a/7

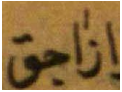
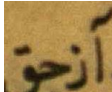
+cUķ: İsimden İsim Yapma Eki

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlü olarak kullanılmıştır. İncelediğimiz metinde ise “+cUķ” eki sadece kakofoni özelliği gösteren iki kelimedede kullanılmıştır ve bunlar da düz tabanlıdır:

اَجق /+ cuķ

 birazacuķ 221b/16

اَجق / +c (u)ķ

 :azacuķ 236a/6, 238a/17,260a/6	 : azcuķ 288a/10
--	---

Yukarıda yer alan “azacuķ” kelimesinin yer aldığı hiçbir örnekte ekin ünlüsü gösterilmemiştir; fakat “birazacuķ” örneğinde yuvarlak okutucu harekenin (◌◌)

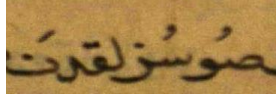
bulunması ve ekin tarihî gelişim süreci göz önünde bulundurularak diğer kelimelerdeki ekler de yuvarlak ünlülü olarak okunmuştur. Ek uyuma bağlı değildir.

+sUz : İsimden İsim Yapma Eki

-sUz eki, Türkçenin en eski yapım eklerinden biridir. İsimden isim yapan -II/-IU ekine göre olumsuzluk bildiren bu ek, sonuna geldiği ismi bulundurmama veya o isme sahip olmama ifade eden ve sıfat olarak kullanılan isimler türetir (Üstüner, 2001: 177).

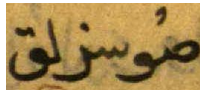
Yuvarlak ünlülü örneklerin yansıra düz ünlülü olarak uyuma dâhil edildiği örnekler de bulunmaktadır. Metinde üç örnekte geçen bu ek, yer aldığı kelimedeyi, yuvarlak ünlü okutacak şekilde hareketlendirilmiş olması sebebiyle işaretli (harfsiz-harekesiz) gösterilen diğer ekler de düz ünlülü olarak okunmuştur.

سُز / +suz

: şusuzlıqdan 279b/15

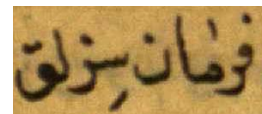
سز / +s(u)z

: şusuzlıq 189a/15

Bunun dışında esre (◌) işaretinin kullanıldığı bir tek örneğimiz mevcuttur. Bu örneğimiz de harekeden kaynaklı olarak “+sız” okunmuştur.

سز / +sız

: fermānsızlıq 253a/11

Aşağıda yer alan örneğimizde ise herhangi bir ünlü veya hareke kullanılmamıştır. Gerek “fermānsızlık ” örneğindeki dudak uyumundan hareketle (düz ünlüden sonra düz ünlü kullanımı) gerekse de XVII. yüzyıl metinleri üzerine yapılan çalışmalardan dolayı eki düz ünlülü olarak okumayı tercih ettik.

سز / + s(1)z

Çırāksız gitmek 277a/6

+U: Fiilden İsim Yapma Eki

İstisnasız yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

و / +U

korğuları 249b/2	ölüyi 215b/16
dolu 286b/7	koğu 195a/10

-(U)n: Fiilden Fiil Yapma Eki

Sonu ünsüzle biten kelimelere ünlü ile bağlanan bu ek, metnimizde daha çok ol- ve et- yardımcı fiiliyle kullanılmıştır. Bu yardımcı fiiller dışında çok az kelimedede geçmektedir.

Eski Türkçede dudak uyumuna bağlı olup, Eski Anadolu Türkçesinde uyum dışına çıkararak yardımcı ünlüsü daima düz kullanılmıştır (Özkan, 2009: 134).

Kartallıoğlu (2001), bu ekin XVII. yüzyıldaki kullanımıyla ilgili olarak Arap harfli metinlerde geçiş, çeviri yazılı metinlerde uyum, çalışılmış metinlerde ise geçiş safhasında olduğunu ifade eder (s. 203).

Bu ekin dikkat çekici özelliği, metin içerisinde aynı kelimenin yardımcı ünlüsünü gösteren bir işaretleme (harf-hareke) yapılarak yazılması hem de yardımcı

ünlüsünü belirten herhangi işaretleme yapılmadan yazılmasıdır. Mütercimın metnın genelinde aynı yöntemi kullandığı görölmektedir. Gerek ek gerekse de kelime düzeyinde belli bir yerde ünlüyü belirtmek için işaretleme yapılmışsa diğer yerler de ihmal etmiştir. Bu özelliği göz önünde bulundurarak ünlüsü gösterilmeyen kelimelerdeki ünlüleri de yuvarlak ünlü ile okuduk. Metinde düz ünlülü yardımcı sese sahip örnek bulunmamaktadır.

ون/-un

bulunur 246a/7,307b/7	görünür 234a/17
-----------------------	-----------------

ُ/-un

şürü ^c olundı 214a/13

ؤ/-ün

görünür 259a/10,279b/14	görünmez 234a/16
-------------------------	------------------

ن /- (U)n

‘add olunur 230a/7	bulunmaduğda 220b/2
görünür 241a/8	i‘timād olunmaz 206b/13
kāfi ‘dünürler 209a/3-	i‘tibār olunmamışdur 267b/17
farđ olunmaz 226a/16-	şarf olunur 228b/8
ħisāb olunmasına 205/17	řulħ olundı 230b/6
şaleb olunsa 218b/11	zıkr olunur 217a/17
şebt olundı 200a/13	farđ olunmaz 226a/16

-DUr :Fiilden Fiil Yapma Eki

Eski Türkçede yuvarlak ünlülü olarak kullanılan bu ek Eski Anadolu Türkçesinde de yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

دور /-dur

kazdurup	207b/3	çoldurup	224a/17
yandururlar	279b/17		

دُر /-dür

gèrü döndürdi	257a/6	ètdürdi	264a/3,288b/9
---------------	--------	---------	---------------

تور /-tür

getürdi	< kel-tür-	264b/16	getürürler	265b/8
---------	------------	---------	------------	--------

-Ur: Fiilden Fiil Yapma Eki

Metnimizde ek, geçtiği kelimelerde yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. XVII. yüzyıla ait Arap harfli metinlerde sadece bir düz tabandan sonra dudak uyumuna bağlıdır. Bu yüzyıldaki uyum oranı XVI. yüzyıla göre daha düşüktür. Bunun sebebi imlânın XVII. yüzyılda kalıplaşmasıdır; ancak halka hitap eden eserlerde istisnai örnekler vardır (Kartallıoğlu, 2001: 312).

ور /-ür

geçürmişlerdür	190a/4	geçürürler	209a/2
getürüp	247b/5	düşürüp	263a/13

-(U) k : Fiilden İsim Yapma Eki

Metinde sadece iki örneği tespit edilen bu ekin ünlüleri yuvarlaktır. Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlülüğünü muhafaza eden eklerden biridir (Timurtaş, 1994: 24).

وك /-ük

delük	281b/15
-------	---------

ۇق /-uq

yaruq	278b/17
-------	---------

yaruqdan	279a/1
----------	--------

-mur: Fiilden İsim Yapma Eki

Sadece “yağmur” kelimesinde tespit ettiğimiz ek metnimizde dört yerde geçmektedir:

مور /-mur

yağmur	< yağ-mur	215b/15,248a/12,253b/7,258b/17
--------	-----------	--------------------------------

1. 2. 1. 1. 2. 3. 2. Çekim Eklerinde Yuvarlaklaşma

+dUr : Bildirme Eki

Ek fiilin geniş zaman üçüncü kişilerinde kullanılan ve “bildirme eki” diye adlandırılan “+Dİr”, Eski Türkçe tur- ‘ayağa kalk-, kalk-‘ süreklilik yardımcı fiiline geniş zaman “-Ir” ekinin getirilmesiyle ortaya çıkmış bir ektir (Savran, 2008: 164).

Metin içerisinde sıklıkla yer alan “+dur/+dür“ ekinin, ünlüsü gösterilen örneklerin sayısı, ünlüsünün gösterilmediği örneklerle oranla yüksektir. Yani genellikle ünlüsü gösterilmiş olup yuvarlak ünlüye sahiptir. Az sayıda da olsa

işaretsiz (harfsiz-harekesiz) olan örnekleri de bulunmaktadır. Ünlüsü gösterilen eklerin kullanım şeklini temel alarak işaretsiz yazılan örnekleri de yuvarlak okumayı tercih ettik. Bu ekte, dudak uyumuna bağlanma noktasında bir standart bulunmamaktadır. Ekin ünsüzü bütün isim tabanlarından sonra tonlu biçimde eklenir. Eklendiği kelimelere imlâ kurallarına uygun şekilde bitişik yazıldığı örnekleri bulunmakla beraber ekin ayrı yazılan örnekleri de mevcuttur.

در /+ d(U)r

tağdur	188b/8	adımdur	208b/5
vardur	207b /14	haremür	190a/14

در /+ dUr

kaşabadur	210b/17	mildür	190b/9
ortasındadır	190b/10	haremür	190a/13
yêredür	213a/16	şehirçedür	213b/1
dostdurlar	262a/11	karanlıkdur	277a/6

Aynı zamanda fiillerle birlikte kullanıldığında kuvvet, ihtimal ve kesinlik anlamı katmaktadır. Genellikle ünlüsü gösterilmiş olup yuvarlak ünlüye sahiptir.

varmışdur	276/6	karâr kılmışdur	276a/9
ekmişlerdür	280a/1	hurûc eylemişdür	260a/1

+nUŋ/ Uŋ : İlgı Durum Eki

Eski Türkiye Türkçesi döneminde daima yuvarlaktır ve uyuma bağılı değildir (Gülsevin, 1997: 26).

Metnimizde daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılmış olup dudak uyumuna aykırı bir kullanım göstermektedir.

ك/ +nŋ

merħalenŋ 271a/16	deresinŋ 192a/11
ħavminŋ 279b/11	herbirinŋ 280b/10
ħānenŋ 189a/11	

ك/ +Uŋ

ħuccācŋ 190b/10	Mekkilerŋ 190a/5
Hārŋnŋ'r-Reşid'ŋ 190a/6	ħazret-i İmāmuŋ 282a/3

Ünlüsü gösterilmeyen eklerin yer aldığı örnekleri diğer örneklerden hareketle yuvarlak ünlülü olarak okuduk.

ك / +n(U)ŋ

ħağlarınŋ 291b/8	deryānuŋ 298b/14
anuŋ 302a/6	ħanınŋ 305a/14
şunuŋ 286a/4	bunuŋ 286b/1
çeşmenŋ 278b/1	ħazretlerinŋ 282a/2

ك/(U)ڻ

ٽاڱوڻ 264b/8	بَارُاروڻ 302a/2
شهرُڻ 303b/10	سَارَ’نُڻ 189a/13

+ (U)m : Teklik 1. Kişi İyelik Eki

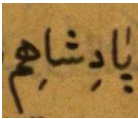
Metnimizde hem düz hem de yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. Burdan yola çıkarak ekin, metnimizde düzensizlik safhasında olduğu söylenebilir. Develi, (1993)’nin tezimizle aynı yüzyılda yazılmış olan “Seyahatnâme” adlı eserle ilgili tespitlerine göre, bu ek düz tabanlardan sonra tamamen uyumlu, yuvarlak tabanlardan sonra ise ekte % 22 oranında ters uyumsuzluk söz konusudur. Yuvarlak tabanlardan sonraki düzleşmelerin ekin geçiş safhasında olduğunu göstermektedir (s.71).

Ünlüsü gösterilmeyen örnekleri de XVII. yüzyıldaki genel temayüle bağlı kalarak yuvarlak ünlülü okumayı tercih ettik.

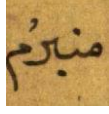
م /-(U)m

ümmetüm 220a/2	ḥavzum 195b/11:
----------------	-----------------

م / -im

	: pādīshāhım 214a/ 9
---	----------------------

م / -üm

: minberüm 195b/10

+ (U)m(U)z: Çokluk 1. Kişi İyelik Eki

Eski Türkçede 1. çokluk iyelik ekinin ünlüsü dudak uyumuna bağlıdır. Düz ünlülü tabanlardan sonra ekin ünlüsü “-ı, -i” yuvarlak tabanlardan sonra “-u, -ü”dür” (Gabain, 2007: 43). Yani kökte yuvarlak ünlü bulunduğu zaman ekin ünlüsü daima yuvarlaktır.

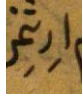
XVII. yüzyıldaki Arap harfli metinlerde, ekin yardımcı ünlüsü dudak uyumuna bağlıdır; ek ünlüsü ise geçiş safhasındadır (Kartallıoğlu, 2007: 447).

Metin içerisinde sadece bir örnekte ekin yardımcı ünlüsü gösterilmiştir ve o da düz ünlülü okutacak şekilde harekelendirilmiştir. Diğer örneklerin hepsinde ekin ünlüsü işaretlidir (harfsiz-harekesiz). Ekin işaretli olarak yer aldığı örnekleri kelime tabanlarındaki ünlülere bağlı olarak okuduk. Bu okuma yönteminde, hem ekin tarihi gelişimi hem de hareke ile ünlüsü gösterilmiş olan ekin, dudak uyumuna bağlı olması göz önünde bulundurulmuştur.

مز/+ (U)m(U)z

dédügümüz 199a/12, 203b/14	fi‘ ilimizdendür 236a/14
ihtiyâcımız 286b/15	‘ askerimiz 257a/4
Rey’imiz 217b/15	İsfehân’ımız 217b/14

مِز /-(1)mız

: ırşımız >196b/14

- sUn : Teklik 3. Kişi Emir Eki

Eski Türkçeden itibaren yuvarlak ünlülü olarak kullanılan bu ek, metnimizde sadece iki örnekte karşımıza çıkmakta olup ekin ünlüsü yuvarlaktır.

سون/-sUn

olmasun 189b/2	ölsün 195a/5
----------------	--------------

-Up Zarf-Fiil Eki

Metnimizde kullanımı en yaygın kullanılan ektir. Ergin, (1997)'e göre, Eski Türkçede “-p” şeklinde olan bu ek, Batı Türkçesine geçerken önündeki yardımcı ünlü, ekin bünyesine dâhil zannedilmiş, böylece ek Batı Türkçesinde iki sesli olmuştur. Batı Türkçesinin başlarında “p” tesiriyle ekin ünlüsünü daima yuvarlaklaşmış görürüz (s. 348).

“-Up” zarf-fiil ekinin ünlüsü, bazı kelimelerde gösterilmemiştir. Metin içerisinde ünlüsü gösterilen ekler de yuvarlak ünlüye sahiptir. Düz ünlüye sahip örnek bulunmamaktadır. Bu durumdan hareketle ünlüsü gösterilmeyen kelimelerdeki ekler de yuvarlak ünlülü olarak okunmuştur.

پ /-(U)p

sākin olup 205b/12	қаздурup 207b/3
қачup 207a/12	теcdīd қилup 212a/14

‘imāret edüp	218a/3
--------------	--------

وب/-Up

çıkup	207a/2	alup	214b/14
ğaldurup	217b/16	tedārik eyleyüp	247b/2
gelüp	219b/7	çeküp	249a/4

وب/-up

yıhup	302b/17
-------	---------

+ArU : Yön Bildirme Eki

Kullanım örneği sınırlı olan bu ek, Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.(Gabain, 2007: 7).

Metin içerisinde de Eski Türkçedeki kullanım özelliğine bağlı kalarak yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

ارو/+ArU

yuḡaru	189a/16	ilerü	207a/17
--------	---------	-------	---------

رو/(e)rü

içerü	260b/14
-------	---------

-Ur/-Ar Geniş Zaman Eki

Metinde en işlek kullanılan kiplerden biri olması yönüyle dikkat çekicidir.

Ercilasun (2007), geniş zaman ekinin –ur/-ür ve –ar/-er olmak üzere başlangıçta iki şeklinin bulunduğunu; bunlardan –ur/-ür ’ ün türemiş fiillerde, –ar/-er ’in ise basit fiillerde kullanıldığını, diğer geniş zaman eklerinin (–ır/-ir;-r) de bu iki şekilden türediğini belirtir (s. 359).

Develi (1993) ise, geniş zaman ekinin Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki kullanım şekillerine yer verdikten sonra ekin kullanımıyla ilgili bu iki dönem arasındaki en mühim farkın ünlüyle biten tabanların etkilenmesiyle alakalı olduğunu ifade eder. Eski Türkçede ünlü ile biten tabanlardan sonra -(y)Ur ekinin geldiğini, Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise -Ur ekindeki ünlünün yardımcı ünlü zannedilmesi sonucu ünlü ile biten tabanlara yalnızca -r ekinin getirildiğini belirtir (s.54).

Ekin yer aldığı kelime tabanındaki ünlü yuvarlak ise gelen geniş zaman ekinin yuvarlak düz ise düz olarak okuduk. Bu metinde hâkim geniş zaman eki yuvarlak ünlü ile yazılanlardır.

ؤر / -Ur

şahrāda qalur 286a/7	qatına gelürler 282a/13
şuvarurlar 259a/1	tökülür 275a/11
qabul olur 276b/1	taşıra çıkarurlar 299a/9

ور / -Ur

kāfi edinürler >209a/3	varur 257b/13
------------------------	---------------

bulunur	> 307b/7, 246a/7
---------	------------------

ۇ/-ür

getürürler	265b/8
------------	--------

ى/-er

içerler	286a/14
---------	---------

âdem yéyerler	295b/12
---------------	---------

ى/-ar

kaçarlar	295b/10
----------	---------

yazarlar	261b/14
----------	---------

ا/-ar

çıkār	282a/13
-------	---------

Ekin ünlüsünün kullanılmadığı kelimeler genelde tek hecelidir ve düz ünlülüdür. Düz tabanlı kelimelere gelen ekin ünlüsünü düz okumayı tercih ettik. XVII. yüzyıl metinlerinde de genellikle aynı sistem uygulanmıştır (Kartallıoğlu, 2007: 143).

ى/- (a)r

kalğār	292b/13
--------	---------

ağār	287a/12
------	---------

ى/-(e)r

dikkesi dērler	279a/9
----------------	--------

mu' atğār éderler	279a/9
-------------------	--------

güzēr étmek dilerse	275b/6
---------------------	--------

düzerler	231b/4
----------	--------

-dUK : Sıfat-Fiil Eki

Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlülü olarak kullanılan bu ek, XVI. yüzyılın başında düz tabanlardan sonra dudak uyumuna bağlanmaya başlanmıştır (Kartallıoğlu, 2011 : 250).

Geçmiş zaman ifade eden bu ek daha çok iyelik eki ile kullanılmıştır. Metnimizde tamamen yuvarlak ünlülü şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Ünlüsü gösterilmeyen ekleri de de yuvarlak ünlülü olarak okuduk.

دك /-d(ü)k

dédükleri köy 223a/13	êrişmedük deryâçeyi 301a/1
düşürdügi fıstıqdan 263a/12	dédügimiz haţţ-ı nışf-ı nehâr 203b/14

دوك /-düg

degdügin nişân édeler 202b/13	Īrân dödügimiz ol yêrdür 199a/13
medd êtdügi zamanda 210b/6	geldüginê târîhdür 221b/9

دوك /-düg

geldügi maḥal 202b/11	kesdügi yêrün 299b/7
-----------------------	----------------------

دوغ /-duğ

yüksek olduğındandır 259b/13	urduğı gibi 287b/2
------------------------------	--------------------

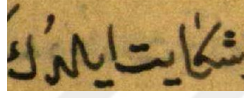
دوغ / -duğ

toğduğı geçe 213b/17

-dUğ /dUk : Görülen Geçmiş Zaman Çokluk 1. Kişi

Metinde sadece üç örnekte karşımıza çıkan ek, Eski Türkiye Türkçesinde daima yuvarlak ünlü olarak kullanılmıştır (Timurtaş, 1994: 35). Metnimizde ise ekin ünlüsü sadece örneklerden birinde yuvarlak ünlüyle karşılanmıştır. Geriye kalan diğer iki örnek de işaretsiz (harfsiz-harekesiz) olduğu için bu örneklerdeki ünlüleri de yuvarlak ünlü okumayı tercih ettik.

دك /-dük

:şikâyet eyledük 206b/6

دق /-d (u)k

varduk 301a/2

دك /- d(ü)k

erişmedük 310a/2

-dUm: Görülen Geçmiş Zaman Tekil 1.Kişi

Bu ekimiz de yuvarlak ünlü olarak kullanılan eklerden olup metinde sınırlı sayıda örnekte yer almaktadır. Ünlüsü gösterilmeyen kelimemizdeki eki de “m”

sesinin yuvarlaklaştırıcı özelliğini göz önünde bulundurmanın yanı sıra metindeki örnekleri de temel alarak yuvarlak ünlülü olarak okuduk.

حَدُّ /-dum

haram kıldum 194b/17	yapaydum 220a/6
----------------------	-----------------

حَدُّ /-düm

gördüm 206b/2, 305b/17

حَدُّ /-d(u)m

vardum 305b/16

-dUKCA : Zarf-Fiil Eki

Eski Türkçede görülmeyen ancak Eski Türkçedeki -duğ/-dük sıfat fiili ile eşitlik eki + CA'nın birleşmesinden oluşan bu ek ısrar, tekrar ve devamlılık ifadesi taşıyan bir hareket halini karşılayan ektir (Ergin, 1997: 347). XVII. yüzyılda ise bazı eserlerde daima yuvarlak ünlülüdür ama genel itibarıyla ek uyum olarak düzensizlik safhasındadır (Kartallıoğlu, 2011: 359).

Bir tek örneğimiz mevcuttur ve yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir.

حَدُّقَا /-duqça

varduqça 281a/9, 298b/2

-dUkda : Zarf-Fiil Eki

Metinde yer alan üç örnekte ekin ünlüsü, gösterilmiş olup yuvarlak ünlüye sahiptir. XVII. yüzyıldaki çeviri yazılı metinler ve diğer eserlerde genellikle uyumsuzluk safhasında bulunan ek, Arap harfli metinlerde geçiş safhasındadır (Kartallıoğlu, 2011: 365).

Ekin gelişim safhası ve metin içinde bulunan yuvarlak ünlülü kullanımlar sebebiyle ünlüsü gösterilmeyen kelimelerdeki ekleri de yuvarlak ünlülü okuduk.

Ek, üç örnek (sürüldükde, döndükde, öldükde) dışında dudak uyumuna bağlı değildir. Bunların yanı sıra aynı kelime, aynı sayfada hem ünlüsü gösterilmiş hem de gösterilmemiş şekliyle yer almıştır.

دقده /-d(u)kda

vardukda	302b/8	çıkdukda	189a /4
kamer oldukda	192b/4	hısab olundukda	205b/17
cāmi ^c yi yapdukda	210a/9	ateşe bırakdukda	211a/8

دقده /-dukda

yapdukda	214a/7	harab oldukda	226a/6
vardukda	259b/1	zelaziller oldukda	275a/12

دوکده /-dukde

geldükde	213b/12	vefat etdukde	189a/10
gitdukde	198a/1	döndürdukde	202a/7

دؤكدە / -dükde

ceng ètdükde	256a/12	döndükde	202a/10
--------------	---------	----------	---------

دكدە /-d(ü)kde

öldükde	290b/6
---------	--------

-dukdan/- dükden : Zarf-Fiil Eki

Sıfat-fiil eki “-dukdan/- dükden” ile çıkma-ayrılma durum eki “+den/+dan” eklerinin bir araya gelmesinden oluşan bu yapı “sonra” edatı ile birlikte kullanılmıştır. “-dığı zaman” manasına gelmekte olan yapı, metin içerisinde “harāb ol-” birleşik fiiliyle kalıplaşmış halde kullanılmıştır. Metinde ekin ünlüsü gösterilmemiştir. Sıfat-fiilin yapısını göz önünde bulundurarak bu eki de yuvarlak ünlülü okumayı tercih ettik.

دقندن /-d(u)kdan

harāb oldukdan sonra	212a/13,234b/11,262a/3, 262b/3
----------------------	--------------------------------

Bir tek örneğimizde “et-” fiiliyle kullanılmıştır ve ekin ünlüsü gösterilmemiştir.

دكدن /-d(ü)kden

nizā' ètdükden sonra	190a/2
----------------------	--------

-U : Zarf-Fiil Eki

Metnimizde bir tek örnekte yer almaktadır. Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlülü olarak kullanılmaktadır (Gabain, 2007: 232). Metnimizde de Eski Türkçedeki kullanım şeklini sürdürmüş ve yuvarlak ünlülü olarak yazılmıştır.

و/-ü

deyü 282b/14,250b/11

-dI : Görülen Geçmiş Zaman Eki

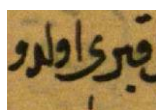
Metin içerisinde kullanılan görülen geçmiş zaman eki, burda yer verdiğimiz örnek dışında Eski Türkçedeki daima düz ünlülü olarak kullanım (Gabain, 2007: 217) şeklini korumuştur. Metnimizde yuvarlak ünlüye sahip olan bir ekin bulunması önem arz etmektedir.

Tarihi seyri boyunca belli dönemlerde düz ünlülü olarak kullanılan bu ek için Kartallıoğlu, (2011) XVI. yüzyılda her ne kadar uyumsuz da olsa ekin yuvarlak şeklinin görüldüğünü belirtir. Bu durumu da bu ekin yuvarlak şekillerinin dilde var olduğunu; fakat bunların yazıya geçirilmediğini, yuvarlak yazılışların yanlış olarak kabul edilmemesini; aksine zaten dilde var olan bu yuvarlak şekillerin müstensihin/müellifin farkında olmadan yazıya geçirdiği düşünülmelisi gerektiğini belirtir (s.112-116).

Metnimizde ekin ünlüsünün “vav”(و) ile yazılması müstensih hatası olma ihtimalini azaltmaktadır. XVII. yüzyıla baktığımız zaman ise Seyahatname’de sadece üç kelimedede yuvarlak şekillerin mevcut olduğu tespit edilmiştir (Develi, 1993: 117).

Metnin içerisinde görülen geçmiş zaman 3. teklik kişi ile kullanılmış olan yuvarlak ünlüye sahip bir örneğimiz bulunmaktadır.

دو/-du

qabri oldu 207b/2

1. 2. 1. 1. 2. 4. Düz Ünlü Taşıyan Ekler

Eklerin kullanımında görülen devamlı düz veya devamlı yuvarlak kullanım dudak uyumunu bozan en önemli etkidir. İmlâlarının kalıplaşmış olması bu düz oluş hadisesinin bir fonetik özellik olduğu kadar bir imla meselesi olduğunu da göstermektedir (Timurtaş, 1994: 36).

1. 2. 1. 1. 2. 4. 1. Düz Ünlü Taşıyan Çekim Ekleri

-dI: Görülen Geçmiş Zaman Eki

Metnimizde bir tek örnek dışında 3. teklik ve çokluk kişilerde düz ünlüye sahip olan ek, daima tonlu hali “dal” (د) ile yazılmıştır.

دي /-dI

nāzil oldı	188b/9	tezarru ^c ve zārılıklar kıldı	189a/5
şaldı	190b/14	taşra çıkardı	191a/11
varmadı	207b/1	düzdi	304b/15
düşdi	197b/12	emr eyledi	198a/11
başş ètdi	199a/1	el vèrdi	207b/1

دي /- dI

nām buldılar	192a/13	siyāset eylediler	196a/2
--------------	---------	-------------------	--------

مش : -mIş Öğrenilen Geçmiş Zaman

Metinde yer alan örnekler, 3. teklik ve çokluk kişilerle kullanılmış olup ünlüsü gösterilmeyen eklerden biridir.

Gökçe (2009), bu ekin gelişimini şu şekilde ifade etmiştir:

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü olarak kullanılan bu ek, Osmanlı Türkçesi metinlerinde imlâ kalıplaşmasından dolayı (مش) şeklinde yazılmıştır. Bu kalıplaşma, ekin dudak uyumuna hangi yüzyılda bağlandığı Arap harfli metinlerden tespit etmemize imkân vermemektedir (s. 1007).

Ekin, tarihi gelişimini de göz önünde bulundurarak düz ünlülü okuduk.

مش : -m(I)ş

vāḳi ^c olmuşdur 212a /10, 218a/8	pe[y]dā olmuşdur 218b/4
traş olmuş 218b/9	buyurmuşdur 219b/9
ḳommuşdur 228a/16	naḳş olunmuşdur 280a/15
ḳalmışdur 222b/15	yapmışdur 224b/16
demişlerdür 225/8	nā-bedīd étmişler idi 223a/2
şıkılmışlardur 232b/2	vāḳi ^c olmuş 242a/1

-(s)I : Teklik 3. Kişi İyelik Eki

Metin içerisinde ünlüsü büyük oranda gösterilmiş olup düz ünlüye sahiptir. Ünlüsü gösterilmeyen örnekler de bulunmaktadır, bu ünlüleri de metindeki genel kullanımı temel alarak düz ünlülü okuduk.

ی/-I

ḥalkı 222a/5	öjine 189b/1
--------------	--------------

س/-s(1)

karşusunda 241a/1	babasınun 223a/2
-------------------	------------------

س/-sı

korğusından 280a/5	arasında 189b/5
deresinün 192a/11	ikisini 192a/1
gölgesin 202b/10	taşrasından 202b/10
kapusından 216a/16	kenarında 255a/8

ی/-(y)ı

şuyı 223a/8, 288b / 16

İşaretsiz (harfsiz-harekesiz) gösterilen örnekler:

üstinde 304a/14,15,16,17

- gIl : Emir 2.Teklik Kişi

Metin içerisinde tek bir örnek mevcut olup düz ünlü ile yazılmıştır.

 :bilgi 213b/16
--

Ergin (1997), bu ekin tarihi gelişimiyle ilgili şunları kaydeder:

Eski Türkçede, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıca'nın başlarında kullanılan bu ek “- gil,- gıl ” düz şekilli olup daima uyum dışıdır. Sonradan Osmanlıcada unutulmuş bu ek bugün bazı ağızlarda, bilhassa Azeri sahasındaki ağızlarda hala yaşamaktadır (s. 306).

-IncA : Zarf-Fiil Eki

Metnimizde ekin ünlüsü ya gösterilmemiş ya da düz ünlülü şekilde kullanılmıştır. Biz de düz ünlülü kullanımları temel alarak ünlüsü gösterilmeyen ekleri düz ünlülü olarak okuduk.

نجه /-(I)ncA

dikince 260b/9	varınca 235a/4,17,245a/16,17
gelince 305b/10	tamām édinca 197b/11

ينجه /-IncA

şu kıatmayınca 247a/13ınca	doyınca 280a/13
ħarāb étmeyince 214a/10	bağlanmayınca 290b/3
otlatınca 208b/14	

1. 2. 1. 1. 2. 4. 2. Düz Ünlü Taşıyan Yapım Ekleri

+cI : İsimden İsim Yapma Eki

Sadece iki örnekte yer alan “+cI” eki, tonlu hâli “cim” (ج)ile kullanılmıştır. Ekin ünlüsünün gösterilmediği örnekteki eki de diğer örneği ve ekin gelişim safhasını göz önünde bulundurarak düz ünlülü olarak okuduk.

Aşağıdaki örnekte ekin ünlüsü gösterilmemiştir:

ج /-c(1)

ķapucısı 233b/9

Ekin ünlüsü gösterilmiş olup düz ünlüye sahip olan örnek şu şekildedir:

جی/-ci

biçincidür	259a/16
------------	---------

+ IİK/ +IİK: İsimden İsim Yapma Eki

Metin içerisinde ünlüsü esre “◌” ile karşılanan bu ekimizin, ünlüsünün gösterilmediği örnekler de bulunmaktadır. Ünlüsü esre “◌” ile karşılanan bu ek “+lık, +lık, -lîğ, -lîğ” şeklinde bulunmaktadır. Düz ünlülü tabanlara da yuvarlak ünlülü tabanlara da düz ünlülü şekiller gelmiştir.

Ekin -k, -k ünsüzleri iki ünlü arasında kaldığı zaman sedalılaştırılarak “-g, -ğ” olmaktadır. Yuvarlak ünlüye sahip örneğimiz bulunmadığından dolayı, ünlüsü gösterilmeyen ekleri de metindeki düz ünlülü kullanımı temel alarak düz ünlülü olarak okuduk

ك /+l(I)k

derinlikde	218b/10	tab‘lık	227b/2
şinlik	228a/8	günlük	222b/16,254a/5,261b/2
şinlik	300a/7		

لق /+l(I)k

aylık	308a/7	hārāblık	249a/3,5
fermānsızlık	253a/11	şusuzlıktan	279b/15
hāyınlık	263a/13	karanlıkdur	277a/6

لِقْ /-līq

hırsızlık	255b/11	taşlıkdur	276b/10
-----------	---------	-----------	---------

لِقْ /+l(i)q

ucuzlıkdur	265b/2	ābādānlık	210b/12
hırlıklar	195b/15	qaranlıklar	195b/16

لِکْ /+l(I)g

şānlığı	238a/17	gūnliginde	259a/8
derinliği	269a/4,190a/3	yūceligi	277b/1
yūksekligi	191a/1		

لِکْ /+lig

yūksekliginde	202b/5
---------------	--------

لِغْ /+līg

uzunlīgı	244a/10	kebūdīgı	279b/5
hārāblīgı	252b/8	hastalīgı	265a/4
yūceliği	276b/8,9	taşhūnlīgı	286a/6
qalınlīgı	302a /9,13		

لِغْ /-līg

mededkārīgına	283b/105	çoqlıgından	252a/17
---------------	----------	-------------	---------

yüceliğinden 279b/13

1. 2. 1. 1. 2. 5. Hem Düz Hem Yuvarlak Ünlü Bulunduran Ekler

-II- Fiilden Fiil Yapma Eki

Metin içerisinde yuvarlak ünlülü olarak kullanılan örnekleri bulunmakla beraber düz ünlüye sahip örnekleri de mevcuttur. Bu yüzyılda geçiş safhasındadır (Kartallıoğlu, 2011: 38).

Ekin ünlüsünü gösteren herhangi bir işaret bulunmadığı için “tökül-” kelimesini de tonlu halini oluşturan “dökül-” fiilinin yazım şeklini esas alarak yuvarlak ünlülü olarak okuduk. Bunun yanı sıra ekin, işaretsiz (harfsiz-harekesiz) olarak yer aldığı fiillerde düz ünlülü okumamızın sebebi bu ekin tarihi gelişimi ve yazıldığı yüzyılda göstermiş olduğu safha itibariyle umumiyetle düz olmasıdır. Ayrıca ek, düz tabandan sonra dudak uyumuna bağlanmıştır.

ﻯ /-(ü)l-

tökülür > 300a/15,232a/5,11

ﻭﯘ /-ül-

dökülür > 283b/8

sürüldükde > 210b/10

üzülüp > 214b/9

ﻯ /-(I)l-

yazılmışdı 206/b/2, 308b/12

kırıldı 197b/12

çekilmiş 256b/1

açılmış 197a/13

vérilen	267a/7
---------	--------

+Inci: İsimden İsim Yapma Eki

Metinde aynı kelimenin tabanına gelen ekin ünlüsü bir örnekte kullanılmışsa aynı kelimenin diğer örneğinde kullanılmamıştır. Biz de eki okuma hususunda bu özelliğe dikkat ettik. Ekin ünlüsü, metin içinde yer aldıkları ve ünlüsünün belli olduğu kelimeye göre, eklerindeki ünlü düz ise düz yuvarlak ünlü ise yuvarlak ünlülü olarak okunmuştur.

نجي / +nci

yèddinci	301a/17
----------	---------

نُجى / +ünci

üçünci	258b/11,199b/16	dördüncü	222b/8
--------	-----------------	----------	--------

بِنجى / +inci

beşinci	199b/16
---------	---------

نِجى / +ncı

altıncı	198b/16
---------	---------

Ünlüsü gösterilmeyen kullanımlar ise şunlardır:

نجى / +(1)ncı

altıncı	198b/16,229b/17	birinci	242a/8,196a/15
---------	-----------------	---------	----------------

ikinci	258b/10	yèddinci	301a/17
--------	---------	----------	---------

dördüncü 199b/10	üçüncü 197a/6
------------------	---------------

1. 2. 1. 2. Ünlü Değişmeleri

Ses değişikliği bir kelimedede bir sesin, yerini umumiyetle kendisine yakın bir sese bırakmasıdır.

Metnimizde yer alan birkaç örnek aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Ön seste a- >i- : ET amtı >imdi 203b/16
İç seste -o- >-a- : ET soğık > şavuk 278b/1
Son seste -ı >-u : ET okı- > oku- 247b/9

Metin içerisinde kapalı e (è) ile yazılıp günümüz Türkiye Türkçesinde “i” ile yazılan bazı kelimeler şunlardır:

kéd- > ET > géydürmişdür 191a/15 > giy-
edgü > ET > èyü 199a/3 > iyi

Aşağıdaki tabloda Eski Türkçede kapalı e (è) ile yazılıp günümüz Türkiye Türkçesinde ise “e” ile yazılan ve metnimizde kapalı e (è) ile yazılan bazı kelimelere yer verilmiştir:

kéçe ET > géce 210b/3 > gece	ériş- ET > érişdi 264b/16 > eriş-
bér- ET > vérürler 212b/ 17 > ver-	yè- ET > yèyerler 243b/8 > ye-

1. 2. 1. 3. Ünlü Birleşmeleri

Kelimelerin birleşmesi esnasında ünlülerden biri veya damak sesinin düşmesi; sonu ünlü ile biten bir kelime ile başında ünlü bulunan bir kelime yan yana geldiği zaman ünlülerden birinin düştüğü ve bunun sonucu olarak da ünlü birleşmesinin olduğu görülmektedir.

anç a oğ > ancağ 209b/16	ne erse ne > nesne 246a/17
kim erse > kim ise > kimse 255a/7	bu öyle > böyle 275b/2
uş amtı > uş imdi > şimdi 305b/11	şu ol > şol 255a/14

Yukarıda yer verdiğimiz isimlendirmeler ve örneklerle ilgili ilgili Ersoy, (2017) şu görüşü savunmaktadır:

Ses düşmesi/hece kaynaşması, ünlü düşmesi, hece yutumu, büzüşme ya da kaynaştırma terimleri ile ifade edilen bu ses olayları için farklı çalışmalarda farklı görüşler mevcut olup her ses olayı için verilen örnekler de oldukça kafa karıştırıcıdır. Kimi zaman aynı kelimeler farklı ses olayları için örnek verilmiş kimi zaman da aynı araştırmacı bir kelimeyi farklı iki ses olayında örnek olarak kullanmıştır (s. 36).

1. 2. 1. 4. Ünlü Düşmeleri

Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi Türkçenin ilk dönemlerinden beri meydana gelen bir ses olayıdır.

boy(u)nın 299b/4	ğar(ı)nından 298a/11
ağ(ı)zı 214a/2	üz(e)re 301a/3
çev(i)resinde 191a/17	oğ(u)lu 260/13
ay(ı)rılır 268b/3	

“İle” ve “içün” edatları kelimeye bitişik yazılırken ünlü kaybına uğramışlardır:

hakkı içün > hakkıçün 210a/14	ziyâdeliği içün> ziyâdeliğiçün 286a/13
tedric ile > tedricle 189b/14	anuñ ile > anuñla 216b/12

Ek fiil i- bazı örneklerde kendinden önceki kelime ile bitişik yazılırken düşmüştür:

var idi > vardı 304b/7	dér isen > dersen 289a/9
taleb eyler iken > taleb eylerken 279b/15	yoğ idi > yoğdı 214b/8

1. 2. 1. 5. Ünlü Türemesi

Kelimenin aslında olmayan bir ünlünün türemesi olayına denir.

Gemalmaz (1988)’a göre, mümkün olduğu kadar az enerji ve madde sarfıyla, birim zamanda, mümkün olduğu kadar çok ve eksiksiz mesaj kodlayıp iletmek bütün tabii ve sunî dillerin temayülüdür (s.1).

Birçok kelime zaman içinde ya aşınmış, daha ekonomik bir hâl almıştır ya da yerini daha kısa başka kelimelere bırakmıştır. Öte yandan kakofoni özelliği gösteren bazı kelimelerde bu durumu ortadan kaldırmak için ses düşürmenin yanı sıra ses artırımına da gidilebilir (Daşdemir, 2013:57).

Metnimizde yer alan berkitme ve küçültme sıfatı olan Türkçe iki kelimedeki kakofoni özelliği görülmektedir.

birazacuğ 221b/16	azacuğ 236a/6
-------------------	---------------

Metin içinde yer alan bir örnekte yön bildiren ekin, ünlü türemesine yol açtığı görülmektedir:

taşıra 299a/8

Metinde yabancı kökenli kelimeler asıllarına bağlı bir şekilde yazılmışlardır. Sadece birkaç örnekte orta hecede yer almayan ünlü hareke ile (◌) gösterilip Türkçenin hece yapısına uydurulmaya çalışılmıştır:

 izn > izin 191b/10	 ba'z > ba'zı 251a/15
--	--

1. 2. 2. Ünsüzler

1. 2. 2. 1. Ünsüz Değişmeleri

Dilde çeşitli sebeplerle ve türlü biçimlerde, kelime ve eklerde meydana gelen bir sesin yerini başka bir sese bırakması olayıdır.

Ses değişmeleri olayı dilin kendi kelimelerinde olduğu gibi yabancı dillerden alınmış kelimelerde de cereyan etmektedir (Duman, 1995: 85).

1. 2. 2. 1. 1. Tonlulaşma

Eski Türkçede kelime başındaki tonsuz ünsüzler zamanla yerini tonlu ünsüzlere bırakmışlardır.

1. 2. 2. 1. 1. 1. t, t > d

Ön Seste

Metin içerisinde Eski Türkçede kelime başında yer alan “t” ler tonlulaşarak “d” olmuştur. Burada dikkat çekici olan özellik ise genelde ince sıradan ünlüsü bulunan kelimelerde t > d değişiminin tespit edilmiş olmasıdır.

tag ol > tegül > degül 200a/11	tê- > dërler 269a/8
til > dilleri 207a/7	til- > diledi 214a/14
tök- > dökülür 283b/8	telük > delük 281b/15
temür > demür 295a/15	töpü > deppeler 188b/11
tuy- > duy- 280a/13	teg- > degme 189b/8
teg > dek 199b/1	tolu > dolu 286b/7
taķı > daķı 287b/13	tış > tiş > diş 261b/6
tegirmen > degirmen 251b/17	törlüg /türlüg > dürlüdür 282a/7
têr->dërleyüp 195a/10	

Metin içerisinde ince sıradan ünlüye sahip olmasına rağmen kelime başındaki “t” sesinin koruyan iki örneğimiz bulunmaktadır; fakat bu örneklerin tonlu şekilleri de metinde yer almaktadır.

tökülür 292a/16	temür 235a/17
-----------------	---------------

Metin içerisinde yer alan bazı kalın sıradan ünlüler günümüz Türkçesinden farklı olarak “t” sesini korumuşlardır.

taşrasında 251a/14	toķsan 196a/15
tırur 245b/12	toğan 244b/5
toķuz 245b/17	tağından 246a/4
tırmaya 248a/3	toğura 287b/1

Aşağıdaki tabloda ise metin içerisinde yer alan bazı kelimelerin hem tonlu hem tonsuz halleri yer almaktadır.

tökülür 292a/16	dökülür 283b/9
temür 235a/1	demür 280b/7
toludandur 283b/6	dolu 286b/7

İç Seste

Metinde bazı kelimeler ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında tonlulaşmışlardır.

binā edeler 210a/12	gidüp 301b/9
ķurudup 249b/6	gözedeler 202b/10

Son Seste

Metinde yer alan aşağıdaki örneklerde son seste tonlu ünlü bulunmaktadır.

süd 213a/16	yudar 295b/15
-------------	---------------

Yukarıdaki örneklerden hareketle $t < d$ değişiminde bir karışıklığın olduğunu görmek mümkündür, Eski Türkçenin sonlarına doğru meydana gelen $t > d$ değişimindeki bu karışıklık, Eski Anadolu Türkçesi döneminde de görülmektedir. Duman (1995), Eski Anadolu Türkçesindeki $t > d$ gelişimindeki karışıklığı belli nedenlere bağlamıştır.

Duman (1995)'a göre,

Bu karışıklıkta bir yandan gelişmeli şekillerin yazıda gösterilmesi diğer yandan kalıplaşmış imlânın devam ettirilmesinin büyük rolü vardır. Öte yandan, ön seste t / d meselesi bugün de tam

anlamıyla istikrar kazanmış değildir. Ön seste Eski Türkçede t’li, Eski Türkiye Türkçesi devresinde d’li, daha sonraki devrelerde ve günümüzde yeniden t’li şekiller bulunmaktadır. (tut-> dut-> tut- vb.) Buna mukabil Eski Türkiye Türkçesindeki şekliyle günümüzde de kullanılan kelimeler vardır. (tağ > dağ, tuy-> duy- vb.) ön seste durum böyle iken son seste de benzer bir karışıklık vardır. Türkçe son seste “d” sesi bulunmamasına rağmen, Eski Türkiye Türkçesinde son sesi “t” olan (bk. DLT) dizini kelimelerin son sesinin tonlulaşmaları bir aykırılık mı yoksa imlâ ile ilgili bir mesele midir? Ya da Batı Türkçesine geçişte kaybolmaya yüz tutmuş aslî ünlü uzunluğunun yer yer yazıya geçirilmiş örnekleri midir? Bu konuda kesin bir açıklama yapmak mümkün değildir (s. 102-103).

1. 2. 2. 1. 1. 2. ç > c

Kelime içi ve kelime sonundaki ç > c ötümlüleşmesi ilk hecedeki aslî uzun ünlünün tesirine bağlı olarak vardır.

Bu tarz bir ses değişimi, bu kelimelerin Ana Türkçede uzun oldukları fakat sonradan ünlüleri kısalmaya yüz tutunca eski uzun ünlüdeki süreklilik niteliğini son sesteki ünsüze aktararak o ünsüzün yumuşatılmasından kaynaklanmaktadır. (Korkmaz, 2005: 456).

İç Seste

yinçge > ince 202b/6	kêçe > gêce 210b/3
uçuz > ucuz 216a/6	

Son Seste

Ḳılıç > Ḳılıc 237b/16	uç > uc 259a/5
aç > ac 257a / 5	

1. 2. 2. 1. 1. 3. k > g

Arap alfabesinde tek bir harf ile gösterilen “kef” (ك) “k” ve “g” seslerini ve buna bağlı olarak da k > g değişimini yazımda ayırmak mümkün değildir. Bu durum yer

yer karışıklıklara yol açmaktadır. Bazı yazarlar eserlerinde bu sesleri ayırt edici işaretler kullanmışlardır. Bunlardan biri Melek Özyetgin tarafından yapılan çalışmada görülmektedir.

Özyetgin (2001), *Kîtâbu'l- İdrâk li Lisâni'l-Etrâk* ile ilgili yaptığı çalışmasında, Ebu Hayyân'ın, gramer kısmındaki tasrif bölümünde Türk dilindeki ünsüzleri sıralarken “k” ve “g” ünsüzlerini ayırmak için iki ayrı terim kullandığını ve bunlardan *kâfu'l-hâlise* ötümsüz “k” ünsüzünü *kâfu'l-bedevviye* ötümlü “g” ünsüzünü gösterdiğini belirtmektedir. İsm-i alet yapan +ku/+gü ekinin *kesgü* ve *bilegü* kelimelerindeki /k/'nin *kâfu'l-bedevviye*, yani “g” sesi olduğunu kaydetmektedir (s.73-99).

Bazı yazarlar veya müstensihler ise “k” ile “g”yi birbirinden ayırt etmek için “kef”in üzerine ya da altına üç nokta koyup “g” sesini belli ettirmişlerdir (Korkmaz, 2005: 502).

Bazı Arap harfli metinlerde sesleri ayırt etmek için işaretleme (üç noktalı kef) yapılmışsa da bu genel imlâyı yansıtmak için yeterli değildir. Bizim çalışmamızda ise metin içerisinde “g” sesini belirtmek için sadece bir *örnekte üç noktalı kef* kullanılmıştır:

	: sinğegi	242a/9
---	-----------	--------

Ön Seste

İnce sıradan ünlülere sahip kelimeler birkaç örnek dışında tonlulaşmıştır.

keltür- > getür- 204b/14	kök > gökden 210b/10
keçe > gèce 210b/2	kümüş > gümüş 279a/11
közet- > gözed- 202b/10	kölige > gölge 305a/5

kergek > gerek 202b/7	köz > göz 308b/15
kün > gün 207a/15	

Eski Türkçe döneminde kullanılan ve ön seste “k-” bulunan bazı kelimeler bugün yazı dilimizde ve ağızlarda hala eski hallerini koruyarak kullanılmaktadır. Metinde bu şekilleriyle yer alan kelimeler şunlardır:

kentü > kendü 196b/10	kişi > kişi 203b/3
kiçig > kiçi > küçük 219a/1	kim ise > kimse 255a/7
kerpiç > kerpiç 233b/11	köprüg > köpri 244a/10

İç Seste

Bazı kelimelerde iki ünlü arasında kalan “k-” sesinin tonlulaştığı görülmektedir:

ölmege 195a/5	direge 207a/4
yüzügi 196b/1	dédügimiz 203b/4
peygamberlüğüne 214b/1	sişegi 242a/9

1. 2. 2. 1. 1. 4. k̄ > ğ

Ön Seste

Ön seste “k̄-” sesinin “ğ-” sesine dönüştüğü herhangi bir kullanım bulunmamaktadır.

Ön seste Eski Türkçede kelime başında bulunan “k̄-” sesinin tonlulaşmadığı ve aynen korunduğu görülmektedir:

kaçan > kaçan 197b/17	ķony > ķoy > ķoy(u)n 213a/15
ķol > ķol 268b/7	ķıl- > ķıldı 214a/10
ķankı > ķankı 226a / 16	

İç Seste

İki ünlü arasında kalan “ķ-” sesi tonlulaşıp “ğ-” sesine dönüşmüştür:

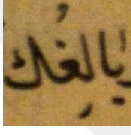
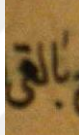
toğduğı 214a/17	derāzlığına 199a /9
ayağa 214b/2	barmağından 278b /6
toprağıla 189b/2	ķarāblığı 205b /9
çoķlığından 226a/17	ayağından 231b /7
dimāğın 254a/11	olduğındandır 259b /3
ķulağına 260b/16	balıguķ 260b /16
uşağın 282a/3	toprağı 283a/4
mededķarlığına 283b / 4	ķabuğı 261a/6

Ünlüyle başlayan bir ek almasına rağmen tonlulaşmanın olmadığı örneklerde bulunmaktadır:

yoķıdı 195 b/7	çoķı 288a/10
āvlāķı 208b/13	buçuķı 224a / 8

hukūkı 225b/1	konakında 230a/12
kışlakıdur 231b/5	yaylakıdur 235a/15
konakındadır 237b/17	

Aynı kelimedede iki ünlü arasında kalan ses, hem “k-” olarak yani tonlulaşmamış şekliyle hem de “ğ-” olarak yani tonlulaşmış şekliyle kullanılmıştır:

 : balıgun 260b/16	 : bālıkı 300b/13
---	--

1. 2. 2. 1. 2. Tonlulaşma

Metinde çok fazla örneği bulunmamaktadır.

p- > b-

Metin içerisinde yer alan ve standart Türkiye Türkçesinde kullanılan “piş, parmak ve pirinç” olan sözcükler “b-” li şekilleri ile kullanılmıştır.

“p-” sesinin bir imlâ özelliği olarak “b-” ile mi karşılandığı yoksa “b-” nin bir süre “p-” ye dönüşmeden devam mı ettiği sorusunun cevabı belli değildir (Eminoğlu, 2008: 104).

İmlâ fonoloji değerlendirmesi açısından b/p noktasındaki düğümü çözebilmek için her eserin imlâ yapısı dışında, bu sesin zaman ve bölgelere bağlı tarihî gelişmesini dikkate alınarak bu konu üzerinde özel incelemeler yapılmalıdır (Korkmaz, 2005: 501).

Aşağıda yer alan Türkçe iki örnekte kelimeler asli şekillerini korumuş olup “b-” li şekilleriyle kullanılmışlardır:

barmağından 278b/6	bişmiş 210a/8
--------------------	---------------

Farsçadan alınma iki kelimenin de bugün “p-” li şekilleri kullanılmaktadır:

behālu 220a/17	birinc 222a/4
----------------	---------------

t -> d-

taban > dabanına 278b/6	tavar > davar 255a / 3
tire-mek > tirek > direk	

1. 2. 2. 1. 3. Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin (b,c, ç, d, g, k, p, t) çeşitli sebeplerle sürekli ünsüzlerle (f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ş, v, y, z) değişme olayına denir. Bu konuyu iki ana başlık altında ele alacağız.

1. 2. 2. 1. 3. 1. Sızıcılaşma

Çiğerlerden gelen havanın, ağız boşluğundaki hafif kapalı bir engele çarpıp sızması ile oluşan ünsüzlere (f, j, s, ş, v, z, , ş, ğ, (ğ) , h (h)) SIZICI ünsüz denir. (Korkmaz, 2010: 193).

Sızıcılaşma ise süreksiz bir ünsüzün sürekli veya sızıcı bir ünsüze dönüşmesi sonucu olduğu gibi akıcı bir ünsüzün sızıcı bir ünsüze dönüşmesi sonucu sızıcılaşma olayı oluşur.

ķ > ħ

Ön seste ve son seste örneği bulunmamaktadır.

İç Seste

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görölen bir özelliktir.

daĥı 193a/6	tařĥunlıđı 286a/16
yuĥup 302b/17	

b > v

Eski Türkçede kelime başında, ortasında ve sonunda yer alan “b” ler sızıcılaşarak “v” ye dönüşmüştür. Bu özelliği Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görmek mümkündür. Bu kullanım şekli metnimizde çok az örnekte yer almaktadır.

Ön Seste

bar- > varınca 293b/1	ber- > vèrilen 267a/7
-----------------------	-----------------------

İç Seste

tebe > deve 220a/16

Son Seste

eb > evden 303b/2
----

1. 2. 2. 1. 3. 2. Akıcılaşma

Eski Türkçede kelime içinde kullanılan “d” sesi akıcılaşarak “y” sesine dönüşmüştür:

adrıl > adrıl- > ayrılır 268b/3	adağ > ayak 253b/9
bod > boydan 303a/1	kéd > géydürmişdür 191a/15
kod > қоd > қойуп 191a/11	

1. 2. 2. 1. 3. 3. Dudaksıllaşma

Metnimizde sadece bir tek örnekte yuvarlak ünlü sebebiyle “ğ” sesi “v” sesine dönüşmüştür:

ğ > v

şoğuş > şavuğa

1. 2. 2. 2. Ünsüz Düşmesi

Metinde, ünsüz düşmesi özelliğini incelerken değişime uğrayan kelimelerin Eski Türkçede kullanımları temel alınmıştır. İlhan (2009), ünsüz düşmesi olayının meydana gelmesinin nedenlerini şöyle sıralar:

1. Türkçenin asli sesi olmayan ünsüzlerin düşürülmesi / Alınma kelimelerin dilin bünyesine uydurularak alınırken meydana gelen düşmeler. 2. Türkçenin asli ünsüzlerinin lehçe, şive ve ağızların oluşumunda toplumsal tercihlere bağlı olarak düşürülmesi. 3. Sesin özelliğine bağlı olarak düşürülmeler. Örneğin akıcı ünsüz r'nin telaffuz zorluğu, y'nin yarı ünlü değerinde ve akıcı olması vb. ebeplerden bazı ünlüler kolayca düşürülmektedir (s. 45).

y- > Ø

Tarihî Türk dilinin çeşitli evrelerinde bu ses düşmesini görmek mümkündür. Ön seste “y” ünsüzü taşıyan bazı kelimelerde, ünsüz düşmesi olayı meydana gelmiştir:

yinçü > incü 298a/7	yıraç > ıraç 282a/12
yinçge > ince 202b/6	yip > ipini 214b/9

İç seste

İç seste ek veya hece başındaki bazı -g-/-ğ- ünsüzleri düşmüştür.

-g-/-ğ- > Ø

içgerü > içerü 302a/1	ķulğak > ķulaķ 214a/11
ķalğan > ķalan 196b/15	ķelgen > gelen 288b/2

-l- > Ø

keltür- > getür- 204b/10	oltur- > otur- 206b/6
--------------------------	-----------------------

-r- > Ø

Kelime içindeki “-r-” sesi düşmüştür.

birle > bile 282a/12

Son seste

l > Ø

Eski Türkçede yer alan “ol” kişi zamiri, metin içerisinde genellikle “ol” şeklinde kullanılmış, bir örnekte ise -l ünsüzü düşmüştür.

ol > o 196a/2

-ğ/-g > Ø

Eski Türkçede yer alan bazı çok heceli sözcüklerin ve eklerin sonundaki “- g” ve “- ğ” ünsüzleri düşmüştür.

kapıg > kapu 197a/13	açıg > acı 207a/6
türlüg > dürlü 282a/7	katıg > katı 216a/6

-r- / Ø

Ek fiilin ünsüzü düşmüştür.

er- > ir- > i- 286b/8

-b > Ø

Eski Türkçede “sub” olan ve zamanla “suy” daha sonra da “-y” sesinin erimesi sonucu “su” şeklini almıştır. Bu örneğe de ses düşmesi başlığı adı altında yer verdik.

sub > suw > suy > su 210b/ 6

1. 2. 2. 3. Ünsüz Türemesi

y- sesi türemesi

Türkçede ünlü ile biten bir sözcüğe ünlü ile başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman veya edatların bitişik yazımında araya koruyucu/yardımcı “y” ünsüzü girer. Ön seste “y” türemesi, yani ünlü ile başlayan sözcüklerin başında yarı-ünlü /y/ sesinin belirmesi, Türk dillerinde örneklerine çok rastlanan ve iyi bilinen seslik bir olgudur. Türeyen /y/ sesi daha çok düz dar /ı/ ve /i/ ünlüleri önünde türer (Tekin, 1994: 51).

şu-y-ıla 292a/16	yè-y-üp 197b/11
eyle-y-e 227a/17	ıssı-y-a 232a/4
kendü-y-i 247b/6	deryā-y-ı 247b/4

Bazı edatlarda ekin başındaki “i” ünlüsü düştüğü zaman veya ek-fiilli düştüğü zaman kelime içindeki “y” ünsüzünün korunduğu görülmektedir.

olmasa-y-dı 275a/15	nāmı-y-la 192a/13
---------------------	-------------------

İçinde hemze (ء) bulunan bazı Arapça kelimelerde hemze düşmüş ve yanyana gelen iki ünlünün arasında “-y-” ünsüzü türemiştir. Bu durum, yabancı kelimelerdeki çatışmanın giderilmesi için bazen seslilerden dar olanın, zayıf seslinin bir yarım sesliye dönmesi olayıdır (Banguoğlu, 2010: 88).

dā‘imā > dāyimā 290a/2	fā‘ide > fāyide 275b/1
dā‘ire > dāyire 202b/8	

1. 2. 2. 4. Ünsüz İkizleşmesi

Metinde ikizleşme olayının bulunduğu örneklerden bazıları şunlardır:

“s” ikizleşmesi

isiğ > ıssı 129a/6 (sıcaklık)

Aşağıdaki örnekte “sahip” anlamında kullanılan sözcükte gerileyici benzeşme sonucu “s” ye dönüşme olmuştur.

idi-si > iyi-si > issi 214b/4

“1” ikizleşmesi

eliğ > elli 222b/5

“p” ikizleşmesi

töpü > deppe 188b / 11

1. 2. 2. 5. Göçüşme

Metnimizde bir tek örnek tespit edilmiştir:

çömlek > çölmekler 295a/16

1. 2. 2. 6. Ünsüz Tekleşmesi

Dilimize Arapça, Farsça gibi yabancı dillerden geçmiş bazı kelimelerin iç seslerindeki çift ünsüzlerin tekleşmesi olayına denir.

Metnimizde aslında şeddeli olan bazı Arapça kelimelerin iç veya son hecesindeki ünsüz düşmüştür. Normalde ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında düşen ünsüz tekrar ortaya çıkar; fakat aşağıdaki örnekler bu durumun tam tersi yönündedir.

sedd > sedi 243b/3	nāhiyye > nāhiye 220b/8
cennet > cenetden 278b/4	hakk > hakkında 225b/8
kışsa > kışalar 234b/8	şuffe > şufe 276b/17
mu‘azzam > mu‘azam 307a/9	meremmet > mermet 306a/5

müte' affin > müte' afin 301a/7

2. 2. 7. Ünsüz Uyumu

Metin içerisinde belli bir standartı bulunmakla beraber aşağıdaki tablolarda uyuma girmeyen eklere yer verilmiştir ve bu ekler daima “dal ” (ﺩ) ile yazılmışlardır:

+ dA Bulunma Durum Eki

semt-de 210a/11	direk-de 248b/13
evkât-da 216a/17	ateş-de 297b/1

+ dAn Ayrılma Durum Eki

kuvvet-den 208b/14	gök-den 197a/13
gümiş-dendür 191a/14	ağaç-dan 190b/16
mis-den 222a/13	fıstık-dan 263a/12

+ dİ Görülen Geçmiş Zaman Eki

bırak-dı 189a/15	ét-di 217b/14
düş-di 197b/12	çalış-dı 214a/16

+ dUr Bildirme Eki

buyurmuş-dur 189b/8	dost-durlar 262a/11
ucuzluk-dur 218a/14	çok-dur 190b/7

vilāyet-dür 212b/11	gerek-dür 214a/9
müteferriḳ-dür 229a/9	taşlıḳ-dur 276b/10

-dUḳ + Sıfat Fiil Eki

deg-düg-in 202b/13	kes-düg-i 299b/7
ét-düg-i 210b/16	çıḳ-duḡ-ına 189a/6

- -dUḳda Zarf-Fiil Eki

ét-dükde 189a/11	yap-duḳda 214a/7
çıḳ-duḳda 212b/12	git-dükde 198a/16
dök-dükde 295a/13	

1. 3. ŞEKİL BİLGİSİ

1. 3. 1. Yapım Ekleri

Yapım ekleri, ulandıkları kök ya da tabana sözlüksel anlam yükleyen eklerdir (Demircan, 2005: 95).

1. 3. 1. 1. İsimden İsim Yapım Ekleri

+ an

İşlek olmayan bir ektir. Kalıplaşmış bazı kelimelerde kullanılan bu ek, metin içerisinde bir tek örnekte yer almakta olup çokluk ifade eden bir isim türetmiştir:

oğlan > oğ(u)l +an 302a/11

+ cA / + çA

Türk dilinin tarihî gelişimi içinde yeni fonksiyonlar kazanarak kullanılagelmiş bir ektir. Aslında eşitlik eki olan ve zamanla çekim eki özelliğini kaybedip yapım eki işleviyle kullanılan bu ek, değişik fonksiyonlara sahiptir:

Küçültme fonksiyonuyla kullanılır:

bağ+çe 195b / 10	deryā + çe 223a / 7
şeh(i)r + çe 207b / 15	

Dil isimleri türetme fonksiyonuyla kullanılır:

‘ Arab + ca 197a / 5	‘ İbrī + ce 197a / 6
----------------------	----------------------

Zarf türetme fonksiyonuyla kullanılır:

seh(e)l + ce 202a/13	öyle + ce 197b/11
ni + ce > nice 189b/9	ni + çe > niçe 198b/10

+ cuğ

Eski Türkçede görülmeyen bu ek, metinde yer alan ve kakofoni özelliği gösteren iki örnekte miktar bildiren zarflar türetme fonksiyonuyla kullanılmıştır:

az + cuğ 288a/10	biraz +a + cuğ 221b/16
------------------	------------------------

+ Cağ

+ Cağ ekinin + ok pekiştirme ekiyle kaynaşmasından oluşmuş bulunan + Cağ (< ça + ok) eki; küçültme, sevgi ve tahsis işleviyle sıfat, zarf ve adlar türeten bir ektir (Korkmaz, 2003: 38).

an + ça +ok > ancağ 222b/14

+ cİ

Metinde meslek bildiren isimler yapma fonksiyonuyla kullanılmaktadır:

altun + cı +lar 226a/16	kapu + cı + sı 233b/9
gemi+ci+ler 299a/8	

+ dAş (da + eş)

Ortaklık ve birliktelik bildiren isimler yapma fonksiyonuyla kullanılmıştır:

kar(ı)ın + da+eş 245b/7	yol + daş +ı 263a/12
-------------------------	----------------------

+ dUz

Çok işlek olan eklerden biri değildir. Metnimizde zaman zarfı ve gök cismi isimleri yapmakta kullanılmıştır:

gün + düz 283a/16	yıl +duz 298b/17
-------------------	------------------

+ Aru

Yön bildiren isimler türetme fonksiyonuyla kullanılmaktadır:

iç + gerü > içerü 263b/16	il + gerü > ilerü 207a/17
---------------------------	---------------------------

+ eş

Metinde bir tek örneği bulunmaktadır.

kün +eş > güneş 276a/9

+ İl

Metnimizde renk bildiren bir niteleme sıfatı türetmiştir.

yaş + ıl 260b/10

+ İncı

Sıra sayı sıfatı türetme fonksiyonuyla kullanılmaktadır:

altı+ncı 198b/16	bir + inci 242a/8
dörd + üncü 222b/8	bêş + inci 199b/18

+IAk

Eski Türkçeden beri kullanılan bu ek, yer isimleri türetme fonksiyonuyla kullanılmıştır:

av+ laq +ları 216a/11	qış +laq +ıdur 231b/5
yay+laq +ıdur 235a/15	

+IU

Sahiplik ve durum bildirme fonksiyonuyla kullanılmıştır:

vus ^c at + lu 262b/1	qanat + lu 302a/8
dendān + lu 302a/16	tefavüt + lü 202a/3
qāmet + lü 242a/2	bahā + lu 246a/6
yüksek + lü 251b/4	alqāq + lu 251b/4

+IK / +IK

İsmlere ve sıfatlara gelerek değişik fonksiyonlarda kullanılmıştır. Metnimizde durum, yer ve uğraş bildiren isimler türetme fonksiyonuyla kullanılmıştır.

gün + lik 254a/5	şin + lik 300a/7
hırsız + lıq 255b/11	şusuz+lıq+dan 279b/15
orta +lıq + da 298b/4	muqkem+lik+de 253b/16

Kelime içerisinde yer alan ek, ünlü ile başlayan bir ek aldığında son seste yer alan “k“ sesi tonsuzlaşıp “g“ ve “ğ”ye dönüşmüştür.

yüksek + lig + i 191a/1	ş̄in + lig + i 238a/17
gün + lig + inde 259a/11	derin + lig + i 190a/13
h̄asta + lıg + ı 265a/4	

+ sIz / + sUz

İsimden sıfat yapan bu ek, kelimeye yokluk anlamı katmaktadır.

hır + sız 255b/15	şu + suz+lıkdan 279b/15
-------------------	-------------------------

1. 3. 1. 2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+A-

İşlev olarak “yapma” bildiren geçişli fiiller; “olma” bildiren geçişsiz fiiller türeten bir ektir (Kartallıoğlu, 2007: 47).

uz + a -tmışdur 299b/4	dil + e -di 301a/1
uğ(u)r + a -dı 197b/17	uz + a -k 241a/7
beğ(i)z + e -r 237a/16	

+ IA-

Geçişli fiiller yapmak için kullanılan ek XI. yüzyıl veya daha öncesinden kalan bir ektir. Hâlâ işlektir (Clauson, 2007: 194).

iş+le-r-se 219b/14	bek+le-yenlerüñ 302a/17
bağ + la -yup 248a/5	ot + la -yup 260b/14

boğaz + la -māğı 206b/4

+lAn-

Metin içerisinde bir tek örneği bulunmaktadır. + lA- ekiyle kurulmuş geçişli ve geçişsiz fiillerin bazıları -n- dönüşlülük ekiyle genişletilerek +lAn- biçiminde kaynaşmış ve birleşik ek oluşturmuştur (Korkmaz, 2003: 119).

Metinde bir tek örnek bulunmaktadır:

saķā + lan - durup 287a/4

1. 3. 1. 3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

- A+

-A zarf-fiil ekinin kalıplaşma yoluyla oluşturduğu örnekler:

çev(i) r > çevr-e + si 190a / 10

öte > öt-e 210b/ 12

-I+/-U+

Türk dillerinde çok eski ve çok yaygın bir sıfat eki olan “-ig ” ekinin zaman içinde damak sesinin düşmesiyle meydana gelmiş, fiilden ve isim türetme noktasında günümüze kadar canlılığını az çok korumuş bir ektir (Mungan, 2002: 32)

Metnimizde somut , soyut isimler ve sıfat türetme fonksiyonuyla kullanılmıştır:

dol-u 301a/10	dir-i+di 220a/5
ķap-u 197a/14	ķat- ı 281b/3

-gün

Sıfat görevli isimler türeten bu ek metinde bir tek örnekte karşımıza çıkmaktadır:

kes-gün 247a/13

-Ağ+

Yer, alet isimleri ve sıfatlar türetilmektedir. Metnimizde bir tek örnek mevcuttur.

bıç-ağ+la 231a/ 2

-(U)ğ+/--(U)ğ+

Çeşitli fonksiyonlara sahip olan işlek eklerden biridir.

büyü-k 232a/14	eksü-k 203b/11
beze-k+ler 286b/7	del-ük 281b/15
küçü-k 226b/9	

-cAğ+

Metinde işlek olmayan bu ek sadece bir kelimedede yer almaktadır:

emcek > em-ceg+i 278a/2

-mA

Fiilden isim yapan bir ektir. Metinde sınırlı sayıda örnek mevcuttur:

yon-ma 236b/7	deg-me 189b/8
---------------	---------------

derle-me+ye 252b/12

-mAn

İşlek olmayan eklerden biridir. Metinde bir tek örneği bulunmaktadır ve araç ismi türetmiştir:

degir-men < tegirmen < tegir-mek “döndürmek” 223a/7

-mAĞ+/-mAK+

İşlek olan eklerden biri olup fiilin mastar şeklidir. Metin içinde birçok fonksiyona sahip şekilde kullanılmıştır. Fiildeki soyut hareketleri isim biçimine getirmenin yanı sıra metinde bazı kalıcı yiyecek, araç ve gereç isimleri türetmiştir.

eriş-mek 214a/16	yê-mek 216a/9
et-mek 261a/1	ölç-mek + le 267b/13
öl-meg+i 262b/7	boğazla -mağ+ı 206b/4
segir-meg 287b/3	

-mur

Fiilden isim yapan bu ek metnimizde sadece bir örnekte yer almaktadır.

yağmur > yağ-mur 215b/15

-r+

Metinde tek bir örnekte yer almaktadır:

yara-r +durlar 221a / 8

1. 3. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Bu eki iki grupta inceleyeceğiz. İlk grubumuz fiilde çatı başlığı altında ele alınacak, ikinci grup ise çatı dâhilinde olmayan diğer yapım eklerinin işlevlerine sahip olan eklerdir.

1. 3. 1. 4. 1. Çatı Ekleri

-Ar-

Geçişsiz fiillerden geçişli fiiller üreten ettirgenlik ekidir.

çık-ar-up 195b/ 15

-(I)D-

Fiilden fiil yapan ettirgenlik ekidir.

ağ-it-mağ 213a/ 16	otla-t-mca 208b/ 14
uza-t-mışdur 299b / 4	ķuru-d-up 249b / 16
çürü-t-mez 217b/ 15	

-DUr-/-DIr-

Türkçede eskiden beri kullanılan en işlek eklerden biridir. Fiilde belirtilen işin özne tarafından değil, oluş veya kılışın bir başkasına yaptırıldığı anlamını taşıyan çatı ekidir.

dön-dür-se 203b/4	öl-dür-ür 217a/16
ķal-dır-up 217a/16	ķol-dur-up 222b/1

yan-dur-up 275a/10	kaz-dur-up 282b/12
sağālan-dur-up 287a /4	bil-dür-ür 294a/2
ēriş-dür-ür 283a/1	gēy-dür-mişdür 191a/15

-DAr-

Eski Anadolu Türkçesi ve bugün bazı ağızlarda görülen bu ek çok işlek olmayan bir ektir. Geçişsiz fiillere gelerek geçişli filler yapan oldurganlık ekidir. Metnimizde sadece “gönder-” fiilinde kalıplaşmış bir şekilde kullanılmıştır.

Bu ekin oluşumu, Ergin (1997)’e göre, “dur-” ve -dür-” ün düzleşmesi ile ortaya çıkmış olduğu düşünülebileceği gibi “gönder” fiilinin Eski Türkçedeki köndger” (< kön-d-ger-) şekline bakılarak eski “-ğar-”ve “-ğer-” ettirgenlik ekinin “ğ” ve “g” sinin düşmesi ile meydana gelmiş olduğu da düşünülebilir (s. 213).

gön-der-üp 304a/2

Aşağıdaki örnekle ilgili Timurtaş (1994), iki varsayım öne sürmektedir:

“göster- fiilin izahının zor olduğunu ve gös- diye bir fiil bulunmadığını belirtir. DLT’de mevcut olan körse- kelimesi körset- fiilinin yapılabileceğinin mümkünleştirdiğini ifade eder. “göster-” fiilinin metatez olayının sonucu olarak oluştuğunu ileri sürer. Diğer yandan DLT’de “gördürmek” manasında bir de “közger-” fiili vardır. Doğru yolu göstermek manasında “könger-” fiilinin bir de “köndger-” şekli bulunduğuna göre közger-‘in de “közdger-” şekli olabileceğini tasavvur edilebileceğini belirtir. Böyle olduğu takdirde, -g- nin düşmesi neticesi göster- sözü ortaya çıkmıştır denebilir (s. 118).

gös-ter-ür 279a/2

-(I)l -/(U)l-

Türkçede kullanım alanı en geniş olan çatı eklerinden biridir. Dönüşlülük eki olarak kullanılmasının yanı sıra ünsüzle biten geçişli fiil kök ve gövdelerinden

“olma” veya “yapılma” yani edilgenlik anlamı veren bir ek olarak kullanılmaktadır. Metin içerisinde yer alan örnekler iki şekilde incelenmiştir.

Edilgen eki olarak kullanımı:

yaz-ıl-mışdı 206b/2	sür-ül-dükde 210b/10
aç-ıl-mış 197a/13	çek-ıl-mış 256b/1

Dönüşlülük eki olarak kullanımı:

dök-ül-ür 283b/8	kıır-ıl-dı 198a/12
ayr-ıl-ur 286b/2	eksi-l-memişdür 289a/10

- (U)n-

Dönüşlülük eki olmasının yanısıra pasiflik ve meçhullük işlevi de kazanmış bir ektir. Sonu ünsüzle biten kelimelere ünlü ile bağlanan bu ek, metnimizde daha çok ol- ve et- yardımcı fiiliyle kullanılmıştır.

Dönüşlülük eki olarak kullanımı:

ko-n-durdı 257a/1	bağla-n-mayınca 209b/3
aşkārā gör-ün-ür 241a/ 8	kāfi éd-in-ürler 209a/3
alda-n-up 304a/4	‘aşāya daya-n-mış 297b/11
depre-n-ürdi 275a/15	

Edilgenlik eki olarak kullanımı:

hısāb ol-un-dukda 205b/17	kıyās ol-un-up 194b/1
---------------------------	-----------------------

bul-un-ur 307b/7	isti' māl ol-un-up 288a/10
------------------	----------------------------

-(I)ş-

Geçişli ve geçişsiz fiillere gelen bu ekin, metin içerisinde çok az örneği bulunmaktadır. Metin içerisinde daha çok “-er-” yardımcı fiiliyle kullanılmıştır. Geçişsiz fiil köküne gelerek oluş bildiren fiiller de türetmiştir:

dibine er-iş-medük 301a/2	hadd-ı bülûğa er-iş-di 189b/5
---------------------------	-------------------------------

İki öznenin karşılıklı olarak yaptığı işi bildirir:

dög-üş-ebilmezler 257a/5

Fiillerden ve özellikle oluş bildirenlerden bir takımı da -(I)ş-, -(U)ş- ekindeki işlev kaynaşmasıyla kökle kaynaşarak yine özel anlamlı birer fiile dönüşmüştür. Bu türlü örneklerde ek artık bir çatı eki değil bir türetme eki niteliğindedir (Korkmaz, 2002: 133).

şar-iş-ur 208b/16

-(U)r-

İşlev olarak “-Ar-” ekiyle aynı göreve sahip olan ek, metinde sıkça yer alan eklerden biri değildir. Ünsüzle biten fiil köklerine gelerek ettirgen anlamlı fiiller türetir.

geç-ür-mişlerdür 196a/4	düş-ür-dügi 263a/12
bat-ur-urlar 290b/7	

1. 3. 1. 4. 2. Diğer Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-k-

Tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş "olma" fiilleri türetir. Bazı türetmelerde, kökle kaynaşmış olan ekte bir de dönüşlülük işlevi görülür. Ek, -r, -l gibi akıcı ünsüzlerle biten bazı fiil köklerine, bağlantı ünlüsü almadan gelmiş görünüyor. Ancak, bu bağlantı ünlüsü erkenden bir orta hece düşmesine uğramış da olabilir (Korkmaz, 2003: 127).

ķori-ķ-u-ları 249b / 2

-mA-

Fiil kök ve gövdelerinden olumsuz fiiller türeten bir ektir.

bulun-ma-duķda 220b/2	bağlan-ma-yınca 209b/3
ķādir ol-ma-dı 214a/16	ķut-ma-salar 233b/2
gel-me-yüp 249a/3	eksil-me-mişdür 289a/10
in-me-yince 224b/13	zıkr olun-ma-dı 295b/13

-y-

Korkmaz (2003) 'a göre,

Türk lehçelerinde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde de ünlü ile biten tek heceli fiil köklerine gelen -y- eki, eklendiği kökle ayrılmayacak biçimde kaynaşmıştır. Bu kaynaşma dolayısıyla bugün ektaki işlevin ne olduğu kesin olarak belirlenemiyor ise de, genellikle "pekiştirme" işlevinde bir ek olduğu kabul edilmektedir (s. 135).

Metnimizde sadece iki kelimedeyi almaktadır:

ķo-y-up 190a /17 ko-d- > ķoy-

ķo-y-dı 189b/ 1

1. 3. 2. Kelime Türleri

1. 3. 2. 1. İsim

1. 3. 2. 1. 1. İsim Çekim Ekleri

1. 3. 2. 1. 1. 1. Çokluk Ekleri

Aşağıda metin içerisinde sıkça geçen bu ekin tarihî gelişimi ve işleviyle ilgili bazı görüşlere yer verilmiştir.

Ata (2009), çokluk ekleriyle ilgili olarak şu bilgileri kaydeder:

Türk dillerinde gerek tarihî gerekse de Çuvaşça dışında günümüzde çokluk ve topluluğu ifade etmek için kullanılan en yaygın ek, +lar/+ler'dir. +lar/+ler çokluk eki ilk yazılı ürünlerimizden itibaren Türk dilinde hem isim hem de fiil çekimlerinde kullanılmaya devam etmektedir. Yalnız bu ekin fiil çekiminde yer alması Orhon Türkçesinden sonradır (s. 90).

Eski Türkçe dönemindeki bir kısım ekler, kelime kökleriyle kaynaşarak kullanımdan düşmüşlerdir. Kaynaşarak kullanımdan düşen bu eklerin yerlerine, ihtiyaç sebebiyle aynı görevle kullanılan başka ekler ortaya çıkmıştır. Eski Türkçede çokluk bildirmek için kullanılan + z ve + An eklerinin yerine +lAr'ın ortaya çıkışı gibi (İlhan, 2009: 1536).

Çokluk bildiren bir kategori olarak + An eki, “oğlan” sözcüğünde kalıplaşmış olarak bulunmaktadır. + z eki, Türk dilinde arkaik bir çokluk (daha ziyade ikizlik)eki olarak kabul edilmektedir ve birkaç sözcükte kalıplaşmış olarak bulunmaktadır (Eminoğlu, 2008: 124).

Bugün artık canlılığını yitirmiş olan bu ekin, örnekleri şunlardır:

oğlan 302a/4	oğlanlar 189b/12
--------------	------------------

Metnimizde çokluk eki olarak +lAr kullanılmıştır.

şarp taşlarda 221a/7	kuyularda 221a/14
yıllarda 226b/7	bezekler 286b/7
küpler 242a/13	altuncılar 226a/6
anlardan 230a/2	ağaçlar 305a/5
kimseler 303a/13	karanlıklar 195b/16

Arapça kelimeler çoğunlukla +lAr çokluk eki kullanılarak çoğul hâle getirilmiştir:

mevza ^ç lar 230a/2	diyârlarda 217a/13
kışşalar 234b/7	vilâyetler 245a/12
fâ ^ı ideler 275a/3	şahrâlar 308a/14
imâretler 306/8	zamânlarda 222a/12

Bazı Farsça kelimeler de +lAr çokluk eki kullanılarak çoğul hâle getirilmiştir:

şikâr-gâhlar 220a/15	çehâr-pâlara 222b/9
çeşmeler 226a/9	hırlıklar 195b/15

Aşağıda yer alan örneklerde aynı kelime iki şekilde çoğul hâle getirilmiştir. Kelimelerde hem Türkçe çokluk ekiyle hem de kendi dilinin kurallarına göre çokluk yapılmıştır. Ek yığılmasının meydana geldiği örneklerden bazı örnekler şunlardır:

aşhâblardan 220b/3	mezâhiblerden 221a/9
melâ'ikeler 195a/2	hükâmları 255a/16
âşârlar 268b/17	ma' denler 280b/3
eşcârlar 294b/17	

Arapça çokluk eki “ât” ile çoğul hâle gelmiş olan örnekler şunlardır:

zulumât 300a/3	hayvânât 300a/1
kerâmât 190a/6	hubûbât 280a/11
ma' deniyât 280b/9	tekellûfât 228b/5

Arapça kalıplarla çoğul yapılmış kelimelerden bazıları şunlardır:

ekâbir 211a/6	âşâr 307a/10
menâzil 267b/17	meķâbir 229a/9
enbiyâ 305a/7	elvân 279b/17
aḥvâl 301b/13	asliḥa 190a/1

Arapça “ülke” anlamına gelen *vilâyet* kelimesi hem Arapça çokluk eki “ât” ile hem de Türkçe çokluk eki “ler” ile çoğul hâle getirilmiştir:

vilâyetler 203b/16	vilâyât 239a/7
--------------------	----------------

Aşağıda yer alan örneğimizde Arapça kurallara göre kalıp halde bulunan ek Türkçedeki anlamından farklı olarak “*Ar. (kebir) büyük, yaşlı; şerefli, ulu'nun çoğul şekli*” olarak kullanılmıştır:

kibârdan çok kimseler 220b/4

1. 3. 2. 1. 1. 2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri dil bilimcilerin hakkında görüş ayrılıklarına düştükleri eklerden biridir. İsimlere eklenip kişilere aitliği bildiren bu ek, Metinde büyük oranda 3. teklik ve çokluk kişi iyelik ekleri kullanılmıştır. Metin içerisinde çokluk 2. kişi iyelik eki kullanımı yer almamaktadır.

1. 3. 2. 1. 1. 2. 1. Teklik 1. Kişi İyelik Eki

Teklik 1. Kişi iyelik eki +m'dir.

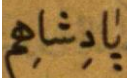
+ m

Metin içerisinde sınırlı sayıda örneği bulunmaktadır. Aşağıda yer alan iki örnekte ekin ünlüsü yuvarlaktır:

minberüm 195b/11

evümle 195b/9

Metinde yer alan bir örnekte ekin düz ünlülü olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ünlü esre ile (◌) belirtilmiştir:

: pādişāhım 214a/9

1. 3. 2. 1. 1. 2. 2. Teklik 2. Kişi İyelik Eki

+ŋ

kendüŋe 286b/15

1. 3. 2. 1. 1. 2. 3. Teklik 3. Kişi İyelik Eki

+(s)I/+(y)I

Ekin ünlüsü, Türkçenin tarihi gelişimi boyunca düz ünlülü olarak kullanılan ekin ünlüsü, metnimizde de yer alan bütün örneklerde düz ünlülü olarak kullanılmıştır.

Çazvīn'üŋ havāsi 220a/ 11	iki degirmen ŧuyı 230b/ 17
anuŋ ŧarābı 234a/ 6	Çal' anuŋ ayağından 231b/ 7
ol ŧaŧuŋ gölgesi 234a/ 9	ŧađ yolında 254a/ 1
on dört fersenginde 280a/ 7	yaz ıssısında 220a/ 17
İskender'üŋ fermānıyla 303b/ 15	maŧrıċ deryāsınuŋ ortasında 308a/12
ŧaç ağacından 190a/ 4	Çarām'uŋ dört burcı 190b/ 11
kendü nāmına	Tüster ŧuyına 288b / 16

1. 3. 2. 1. 1. 2. 4. Çokluk 1. Kişi İyelik Eki

Metin içerisinde çok fazla kullanım örneği bulunmamaktadır

+ UmUz/+ImIz

dédüğüümüz 199a/ 12, 203b/ 14	askerimiz 257a/4
-------------------------------	------------------

ırşımız 196b/14	fi' ilimizdendir 236a/14
-----------------	--------------------------

1. 3. 2. 1. 1. 2. 5. Çokluk 3. Kişi İyelik Eki

+IArI

Metinde sıkça yer alan eklerden biridir:

mu' azzam köyleridir 220b/ 6	Hzret-i 'Ömer'ün evleri 191a/17
' avretün nâmlarıdır 191b/ 17	Oğulları 192b/ 11
harâcları 207a/ 11	kuyularının şuyı 210b/ 3
dilleri 210b/ 9	merğ-zârları 218b/ 12

1. 3. 2. 1. 1. 3. Hâl Ekleri

Bir ismin cümle içinde başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere ek alarak girdiği durumu ifade eder (Topaloğlu, 1989: 81).

Şahin (2003)'e göre ,

Tarihi Türk yazı dillerinde özellikle Göktürkçe, Uygurca ve Karahanlıcada bugünkü terim karşılıklarıyla yalın, ilgi, yönelme, bulunma, çıkma, eşitlik, araç ve yön halleri olmak üzere dokuz hâl bulunmuş ve bu hâlleri ifade eden hâl ekleri isim çekim ekleri olarak kullanılmıştır ancak araç ve yön hâl eki Harezmeden itibaren işlevini kaybederek kalıplaşmaya başlayarak kullanılmasına rağmen kaynaklarda hala bu hâller bulunmaktadır (s.18).

Türkçede ismin hâllerinin sayısı ve isimlendirilmesi noktasında değişik sayıda sınıflandırma bulunmakla beraber metin içerisinde tespit ettiğimiz hâl eklerinden yola çıkarak çalışmamızda ekleri sekiz hâl olarak belirledik. Bunlar; *yalın, yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, ilgi, vasıta ve eşitlik* durumlarıdır.

1. 3. 2. 1. 1. 3. 1. Yalın Hâl

Yalın hâlin gösterdiği bir ek, bulunmamaktadır. Daima eksiz kullanılan bir hâldir.

Kelime kök ve tabanlarında (teklik isim) :

âdem 209a/ 3	ağac 190a/ 4
altûn 213a/4	pâdişâh 195a/7
h̄arac 260a/9	odun 276b / 4
tağ 192b/ 6	toprak 237b/ 7
şahrâ 201b /7	siņek 242a/13

Çokluk ekli sözcükler:

‘ avretler 208b/9	câmi‘ ler 246a/15
çeşmeler 226a/ 9	çölmekler 295a/16
develer 260b/13	deppeler 188b/11
şûretler 277b/17	gemiler 298b/5
vilâyetler 188a/14	yerler 253b/1

1. 3. 2. 1. 1. 3. 2. İlgi Hâli

+nUḡ/+Uḡ

İlgi hâli, bir ismin bir isimle ilgisi olduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme tâbi olduğunu gösteren hâl şeklinde tanımlanır. İlgi hâli eki de isme belirtme, sahiplik, mensubiyet, ilgi vb. anlam kazandıran bir ektir (Karahan, 1996: 7).

Kalınlık ve incelik uyumuna uymaktadır. Metin içerisinde iki örnek dışında ünlüsü daima yuvarlaktır. Ünsüzle biten kök ve gövdelerden sonra +Uḡ şekliyle ünlüyle biten kök ve gövdelerden sonra + nUḡ şekliyle kullanılmıştır.

Birinci teklik ve çokluk kişi zamirlerinde kullanımında, ilgi hâl ekini “+(ü)m” şeklinde almışlardır:

benüm	195b/9,10 220a/2	bizüm	196b/14, 218a/
-------	------------------	-------	----------------

Metnimizde “su” sözcüğünde bir örnekte ilgi hâl ekine yardımcı ses olarak “y” yerine “n” sesi kullanılmıştır:

şu + n+uḡ	222a/ 12
-----------	----------

İşaret zamirlerinde kullanımı:

anuḡ	281b/ 6	bunuḡ	286b/ 1
------	---------	-------	---------

Belirtili Ad Tamlaması Olarak Kullanımı:

ḡuyularınun şuyı	214b/ 7	ḡayınun kenârında	217b / 5
dā ³ irenun merkezi	202b/ 7	ḡānenun yerine	189a/ 11

tağun başında 254a/ 6	şehrün hâkimi 256b/ 6
-----------------------	-----------------------

Belirtisiz Ad Tamlaması Olarak Kullanımı:

ķandil yeri 306a/ 4	bazar içinde 261a/ 10
kendü nâmına 257a/ 11	

Edatlar ile Kullanımı:

anuğ gibi 249a/ 15	anuğcun 253b/ 13
--------------------	------------------

1. 3. 2. 1. 1. 3. 3. Yükleme Hâli (Belirtme Hâli)

Yükleme hâli, iş ve oluşla ilgili belirli mekân ve fonksiyon münasebetine girmeksizin kendisini takip eden fiil içinde eritilmeleri gerekmeyen adlara gelen şekillerdir (Grønbech, 2011: 127).

Yükleme hâli, ismin cümle içindeki geçişli fiilden doğrudan etkilenmesi hâlidir. Yani cümlenin nesnesi yükleme hâlinde bulunur. Ekli nesne ile eksiz nesne arasındaki fark "belirlilik" veya "belirsizlik"tir.

Metnin genelinde belirtme durum eki +n kullanılmıştır. 3. kişi iyelik ekli gövdelerden sonra kullanılan bu ekle ilgili örnekler şunlardır:

yağmur şuyın 258b/ 17	çuvâl ağzın 260b/ 9
Ka ^c benüñ divarın 191a/ 5	çınaruğ kabuğın 261b/15
Diyâr-ı Bekir şuların 283b/ 11	

Ünlüsünün kalınlık incelik uyumuna bağlı olarak değişmesi sonucu +ı/+i şeklinde kullanılan örnekler şunlardır:

adını 258a/13	başını 279a/2
divārını 195a/ 17	rūhını 197b/ 10

Ünlü ile biten kelimelerden sonra araya “y” yardımcı sesi “su” kelimesi dışında nadirdir. Daha çok “n” sesi kullanılmıştır:

şuyı 230a/17	dünyâyı 294b /12
deryâyı 270b/ 16	

Aşağıda yer alan örneklerde kişi zamirinden sonra kullanılmıştır.

anı 191b/1	seni 286b/16
------------	--------------

1. 3. 2. 1. 1. 3. 4. Yönelme Hâli

+ (y)A/+nA/+ηA

Ünsüzle biten kelimelerden kalınlık ve incelik uyumuna bağlı olarak +a/+e şeklindedir:

diyāra 302b/15	yēmege 261a/ 1
----------------	----------------

Ünlü ile biten kelimelerden sonra özellikle iyelik 3. kişi eklerinden sonra ekle kelime arasına sonra “n” sesi yardımcı ses olarak girmektedir. Dolayısıyla +nA şeklinde kullanılmaktadır.

kendü nāmına 257a / 11	anuç fethine 257a/11
babasınuç rağmına 260a/ 16	çayına 222a/3

İyelik kullanımları dışında, ünlü ile biten kelimelerde araya “y” yardımcı sesi girmektedir.

deryāya 265a/16	Şemrā’ya 269a/15
merḥaleye 269b/ 1	Medīne’ye 270a/ 5

Bazı kişi zamirlerinin, yönelme hâl eki ile kullanımları şu şekildedir:

baḥa 207b/ 2	saḥa 286b/15
aḥa 194b / 11	

Metinde bazı işaret zamirlerinin, yönelme hâl eki ile kullanımları şu şekildedir:

buḥa 249b/12	bunlara 194b /1
--------------	-----------------

1. 3. 2. 1. 1. 3. 5. Bulunma Hâli

Cümlede yer, araç, bakış açısı işlevleri ile dolaylı tümleç olarak kullanılsa da zaman, dönem, tarz, oran işlevleri ile zarf tümleci olarak da kullanılır. İsim cümlelerinde yüklem olduğu örnekler de çoktur.

Ediskun (1999)’a göre, bulunma hâli, genellikle fiilin oluştuğu yeri gösterir; ancak onun çeşitli kelimeler arasında türlü anlam ilgileri kurduğu da görülmektedir: Uzunluk, süre, zaman, durum, yer düşüncesi verir (s.111).

Metinde tonlu veya tonsuz ünsüzle biten ek veya gövdelerden daima tonlu ünsüze sahip ek (+da/+de) gelir. Bu şekilde ekin sadece tonlu şeklinin olması çoğunlukla ünsüz uyumunu bozmuştur.

vilāyetde 241b/1	bēşde 208a/ 12
------------------	----------------

evkâtda 216a/17	ğarbda 212a/10
yüksekde 197a/8	eṭrâfda 231a/1

Bulunma hâl ekinde, 3. kişi iyelik eklerinden sonra daima “n” sesi kullanılır:

şehrûn altında 208b/16	Fırât kenârında 209a/13
şehir içinde 209a/14	Eyvân-ı Kesrî'nün öjinde 214a/16
şu içinde 244b/5	Ḥarâm'ın ğarbisinde 194b/6

Ünlü ile biten kök veya gövdelerden sonra kalınlık incelik durumuna bağlı olarak “+de” veya “+da” gelir:

şuda 244a/12	içerüde 191a/9
çapuda 228a/7	havâda 212a/12

Metnimizde iki örnekte işaret zamiri ile kullanılmıştır:

bunda 299a/2	anda 286a/12
--------------	--------------

Zaman adları bir sıfatla veya bir isimle tamlanmış olarak cümlede yüklem zamanını belirtmiştir:

bir yılda 211a/7	bir gecede 251b/6
------------------	-------------------

Genel zaman adlarıyla beraber ve bir sıfatla kullanılmak suretiyle yüklem zamanını belirtmiştir:

ol zamanda 206b/ 3	ol vâkıhte 196a/ 3
birkaç zamānda 286b/ 6	

1. 3. 2. 1. 1. 3. 6. Ayrılma Hâli

Metinde sıkça kullanılan eklerden biridir. Buran (1999), Türkçede en geniş işlevli durum eki olduğunu belirterek bu ekin başlıca görevlerini şöyle belirlemiştir:

İş, hareket ve nesnenin başlangıcını, çıkış noktasını bildirir (yer tamamlayıcısı olur). Cümlelerin zarfı durumundadır. Hareketin ve işin zamanını bildirir. İş ve hareketin sebebini bildirir. Mukayese derecesi kurar. Eşyanın neden meydana geldiğini bildirir. Bütünün bir parçasını ifade eder. Bütünü ifade eder. Yer ve yön bildiren kelimelere eklenerek, hareketin yer ve yönünü belirtir. “Bir şeyin içinde” manası verir. Sonra, geri, beri, gayrı, başka, önce, öte, yana, daha, dolayı, içeri, taraf gibi bazı edatlarla birlikte cümlede değişik görevlerde kullanılır. –An sıfat-fiiliyle “...dıktan” anlamında kullanılırlar. arak / -erek zarf fiiline eklenerek, onun anlamını pekiştirerek ikilemeler kurar (s. 263).

Metin içerisinde daima tonlu biçimi kullanılmış olup eki +dAn şeklindedir. Kullanım şekli dolay ünsüz uyumuna girmemektedir. Kalınlık ve incelik uyumuna bağlı olarak ünlüsü “ + dan” veya “ + den” şeklindedir.

İsimlerle beraber yer bildirmek için kullanılır:

Sind taşlarından 290b/ 9	deryâlardan 283b/ 6
bilâdlardan 302b/ 6	hıtt-ı istivâdan 301b/ 1
yêr altından 301a/ 5	cennetden 189b/7
çaylardan 189b / 3	bağçelerinden 195b/ 11

İş bildiren fiil yüklemli cümlede nesnenin, oluş bildiren fiil yüklemli cümlede ise öznenin neyden yapıldığını (malzeme) bildirir:

yâkûtdan 189a/ 7	çamurdan 189a/ 11
------------------	-------------------

çağmak taşından 283a/9	taşdan 248/ 12
āğaçdan 261a/ 10	

Yüklemin gerçekleştiği zamanı belirtir:

... üç aydan ziyāde тұrmaya қādir olmaz. 248a/3	
Birkaç müddetden sonra .... şulh ētdiler. 189b/ 16	
Medīne’ye gelmeden... olurđı. 195a/ 6	
... bir kezden ҳarāb oldu. 218a/7	
... bir müddetden ҳarāb olup 302b/10	
Yüz yıldan sonra tevbesi kabul oldu. 189a/ 5	

Adı, fiile “-den dolayı” ve sebep - sonuç anlamı ilişkisi ile bağlar:

Bu ecilden ... tefāvütlü olur. 198b/6	
O sebebden ... otuz derece olur. 200a/17	
mağarr-ı hilāfetleri olduğı sebebden zikri muқaddem oldu. 205b/13	
Andan sonra... tamām eyledi. 197b/6	

Karşılaştırma ifade eder:

eger şehri maṭlūbuḡ ṭılı ve ‘ arzı ṭıl ve ‘ arz-ı Mekke’den eksük olursa ... 204b/ 6	
eger şehri maṭlūbuḡ ṭılı Ka’be’den eksük olursa maşrıқ olur. 203b/ 12	

Sıralama ifade eder aynı zamanda yüklem olur:

iklīm-i evveldendür. 308b/4	iklīm-i şālīşdendür. 212a/ 5
iklīm-i rabi‘ dendür. 221a/ 12	

Yüklem olarak kullanılan diğer örnekler:

Çağtū çayındandır. 233a/14	ol balıqlardandır. 244a/ 1
şuları kıyulardandır. 246a/ b	Kārzīn nāhiyyesindendir. 248a / 8

Süre belirtir:

peygamberden tā Yūsuf peygambere gelince 305b/10
--

İşaret ve kişi zamirleriyle kullanılır:

bunlardan 283b/11	andan 305b/ 10
anlardan 208a/ 17	bizden 196 b /15

Edat grubu oluşturur:

Andan sonra... tamām eyledi. 197b/6	Ol zamāndan beri 242a/13
-------------------------------------	--------------------------

Mesafe belirtir (...+ dAn...+ a) :

Tikrīt'den tā ‘Abādān’a	205b/15
noқта şimālden mağrib cānibine	204 b/7
...şehrinden tā Şolistān-ı Fārs ve Kıhsārān’ıñ hesabındandır ...225b/10	

1. 3. 2. 1. 1. 3. 7. Vasıta Hâli

ile, (y)ıla, (y)le, y(la)

Metnimizde değişik yazım şekilleriyle karşımıza çıkması ve sıkça yer alan bir hâl eki olması sebebiyle bu konuya biraz daha ayrıntılı yer vereceğiz. Bu ekle ilgili bazı dil araştırmacıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

Korkmaz (2010)'a göre,

İsmin belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan bu durum,; Eski ve orta Türkçede +In / + Un ekiyle karşılanan bu hâl, bugün Türkiye Türkçesinde artık kalıplaşmış zarflar hâlinedir. Bunun yerine ile edatı geçmiştir. Bu hâl “ile” edatı veya bunun ekleşmiş şekli olan “+IE ”ekiyle karşılanır (s.65).

Ergin (1997)'e göre,

Eski Anadolu Türkçesinde yardımcı ünlünün sadece düz şekilde bulunduğu dün + i+ n “gece”, gündüz+i+n “gündüzün ” gibi bazı zarf özellikli kelimelerde kalıplaşarak çekim eki özelliğini kaybetmiş, yerini aynı anlamda kullanılan ile edatına bırakmıştır. Edatın kendinden önceki kelimeyle birleşip uyuma girerek yeni araç hâli eki olarak kullanılması vezin yüzünden daha çok manzum metinlerde görülür. Ekleşme asıl Eski Anadolu Türkçesinden sonra başlamış ve Osmanlıca ile Türkiye Türkçesinde gittikçe ilerlemiştir (s.165).

Ay (2001) 'a göre,

+(y)lA (< ile) bir ek olarak kullanıldığında eklendiği kelimenin ses özelliğine bağlı olarak “+(y)le, +(y)la” şekillerine giren bir “insturumental (vasıta hâli) eki”dir. “ ile” şeklinde ayrı bir kelime olarak kullanıldığında ise, bir “bağlama edatı”, “sıralama edatı” veya “son çekim edatı” olarak değerlendirilir (s.254).

Kalkan (2003)'a göre,

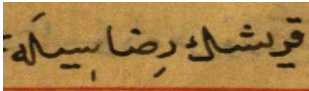
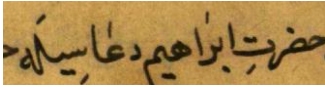
Türkiye Türkçesinde vasıta durum eki +(y)lA'dır. Araştırmalarda Eski Türkçede vasıta durum ekinin +(I)n olduğu ancak bu ek zamanla işlevini kaybettiği için “ile” edatından ekleşen +lA'nın kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir. Cümlede; sebep, araç, birliktelik, zaman işlevleri ile zarf tümlecisi olarak kullanılmaktadır. Cümlede yüklem göreviyle de kullanılır. Bu durum ekinin bazı dil bilgisi kitaplarında bir durum eki olarak ele alınmadığı da belirlenmiştir (s.94).

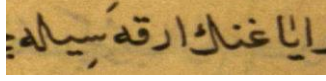
Metin içinde vasıta ekinin çok değişik yazım şekilleri bulunmaktadır; aynı kelimeyi farklı yerlerde hatta aynı satırda bile çok farklı yazım şekilleriyle görmek mümkündür (bk. s. 34-35).

Ekleşme esnasında eklendiği kelimenin son sesi ünlü ise araya kaynaştırma sesi “y” girmektedir. Gerek metnin harekesiz olması gerekse de kelimelerin son sesiyle edatın ilk sesinin çoğunlukla bir tek “y” ile karşılanmış olması harfin kaynaştırma sesi “y” olup olmadığının tespit edilmesi açısından zordur. Bu yüzden okuma noktasında kesin bir karara varmak da güçleşmektedir; bu noktada bağlamı ve metne sadık kalarak okumayı tercih ettik.

ol kişile	192a/4	tamğayıla	218b/15
‘İrāk’ıla Ceylānāt arasında	221a/6	Ūcān şuyıla cem’ olup	292a/16
ğarbıla cenūb ortasındadır	229b/8	Kürdler ile ceng éderler.	232a/14
toprağıyla bend eylemese	189b/2	mancınıķ ile ħarāb kıldılar.	191a/5
gemile iletürlerdi.	190b/13		

Metin içerisinde yer alan birkaç örneğimizde, araya giren sesin kaynaştırma sesi olduğunu belirten harekeli yazım mevcuttur. 3. teklik iyelik ekinden sonra kullanılarak ekin okunuşunun daha anlaşılır hâle getirildiği tespit edilmiştir:

	: Kıreyş’üñ rızāsıyla	190b/17
	: Ĥazret-i İbrāhīm du’ āsıyla	190a/10

: ayağının arqasıyla

287a/17

1. 3. 2. 1. 1. 3. 8. Eşitlik Hâli

Metnimizde sınırlı örnekleri bulunan bu ekle ilgili olarak bazı görüşler ileri sürülmüştür.

Korkmaz (1955), bu hâlin ayırt edici özelliklerini şöyle ifade etmiştir:

Bazı dilciler tarafından mukayese, bazıları tarafından da eşitlik vazifesi gören bir unsur olarak vasıflandırılan “+ ça”, Türk dilinin ayrı devirlerini ve değişik alanlarını içine alan türlü metinlerde, çok kere karşımıza alelade bir hal eki olarak çıkar. Öteki çekim ekleri gibi, kelimenin en sonunda bulunur. Bazı kelime yapılarındaki “+ ça”lar ise, bir yapım eki olarak kullanılmıştır. Bu eki alan bir kısım kelimeler de yukarıdaki iki gruptan hiç birine sokulamamakta, daha doğrusu ekte yaşayan bir çekim ya da yapı vazifesi görülememektedir (s. 275).

Başdaş (2006) ise, +ÇA ekini bir ara ek olarak yapım ve çekim ekleri olarak bilinen iki grubun dışında yer almayıp esas itibariyle yapım ve çekim eklerinin bir bölümünü kapsayan bir üçüncü grup olan ara ekler grubuna dâhil eder (s.4).

Dil isimleri oluşturmak için kullanılmıştır:

‘ Arab + ca 197a / 5	‘ İbrî + ce 197a / 6
----------------------	----------------------

Kalıplaşmış halde kullanılmış olup hem “cim” (ج) hem de “çim” (چ) ile yazılmıştır:

niçe 198b/ 10	nice 205a/ 17
---------------	---------------

Benzerlik (gibi) anlamında kullanılmıştır:

deryâçeden 301a/ 4	şehirçe 207b/ 7
--------------------	-----------------

1. 3. 2. 1. 1. 4. Hâl Eklerinin Birbirinin Yerine Kullanılması

Metin içerisinde yer alan bazı örneklerde, hâl eklerinin birbirinin yerine kullanıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır:

Bulunma hâl ekinin yönelme hâl eki göreviyle kullanılması:

Üzerin <i>de</i> şâc ağacından bir mürebba ^ç ağac geçürmüşlerdür. 190a/4
...için <i>de</i> yek pâreden bir dîrek urdı. 212b/2

Bulunma hâl ekinin ayrılma hâl eki yerine kullanılması:

Meyveler <i>de</i> incir ve eyvâ olur.. 221a/15
Dêrler ki ol cāmî ^ç <i>de</i> evliyâ hâlî olmaz. 246a/13

Yönelme hâl ekinin vasıta hâli yerine kullanılması:

...ticâre <i>te</i> meşğuldurlar. 190a/9, 252b/12
... ^ç ibâde <i>te</i> meşğuldur. 249a/13

Yönelme hâl ekinin bulunma hâl eki yerine kullanılması:

...odun gibi âteş <i>e</i> yakarlar. 276b/4
---

1. 3. 2. 1. 1. 5. Aitlik Eki

Metinde sınırlı sayıda bulunan bu ek, çoğunlukla “+da” bulunma hâl eki ile kullanılmıştır.

evvel+ <i>ki</i> maķamından 216a/ 4	üç ayın+ <i>daki</i> ol şunuñ 286a/ a
-------------------------------------	---------------------------------------

ol y�r+ <i>deki</i> on y�ddi arşun şu 286b/ 1	her y�r+ <i>deki</i> süst y�r 283b/ 1
---	---------------------------------------

1. 3. 2. 1. 1. 6. Soru Edatı

“ mı “ soru edatına kullanım  rneği bulunmamaktadır.

1. 3. 2. 2. Sıfat

İki ana başlık altında ele alınmıştır.

1. 3. 2. 2. 1. Niteleme Sıfatları

İsimleri ve varlıkları durum, biçim, renk ve hareketini göstererek niteleyen sıfatlardır. Metinde yer alan Türkçe kelime kökenli sıfatlarına sahip bazı niteleme sıfatları şunlardır:

küçük şehrdür	226b/9	bir aylık yoldur	308a/7
Dem�r apu	306b/12	uru ay	272b/12
yumuşak toprağ	275a/13	büyük şehrleri	308a/16
yüce tağdur	277b/16	iki kanatlı apu	302a/8
taşdan bir adem şekli var.	251a/14	yükseklü ve alaqlu yerde	251b/4
Bir köy adarınca ma‘ m�rdur. 234b/13			

Farsça kökenli niteleme sıfatlarından bazıları şunlardır:

h�m kerb�ci	275a/ 9	h�b mevza‘ dur	240a/17
s�r�h ehreler	199a/11	ş�rin şu	214b/12
bed mezheb	226b/10	n�m hız	198a/17
yek-p�re y�k�tdan 189a/7			

Aşağıda yer alan örnekte farsça bir sıfat olan *gūnāgūn* (çeşit çeşit, renk renk) i- fiili geniş zaman ekiyle yüklemleşmiştir; dil ismini niteleyen bu sıfat, örnekte şu şekilde yer almaktadır:

dilleri dağı gūnāgūndür 218b/ 15

Aşağıdaki örnekte Farsça kökenli olan “hoş” sıfatına küçültme eki “ + cA ” getirilmek suretiyle niteleme sıfatı oluşturulmuştur.

hoşca yèrdür 239b/ 1

Arapça kökenli niteleme sıfatları ile ilgili örnekler şunlardır:

mu‘ azzam köylerdür 229b/13	sāyir kitāblarda 242b/15
‘ aẓīm ıağdur 279b/2	şāğīr ve kebīr günāhlarını 219b/15
haşīn ıal‘ a 238b/3	

Kelime grupları şeklinde yer alan örnekler şunlardır:

ol yèrdeki on yèddi arşun şu 286b/2	aña mensūb bir çaydur. 225a/2
bir nice muħkem ıal‘ a 234a/1	on dört ıal‘ a şeklinde köşk 307a/2
kıırk günden ziyāde kış güninde243b/12	ıağun başında bir çeşme 276a/2
şekli mişkten çıkan şuya 282a17	

İsnat grubu (ters çevrilmiş sıfat tamlaması) niteleme sıfatı olarak kullanılmaktadır:

çiçeği şarı 244a/14	havāsi germ 244a/16
havāsi gāyet hūb 239b/ 9	bağ-istānı ve meyvesi bī-şümār 239b/10

1. 3. 2. 2. 2. Belirtme Sıfatları

1. 3. 2. 2. 2. 1. İşaret Sıfatları

Metinde yer alan bazı işaret sıfatları şunlardır:

bu yıllarda 226b/7	ol künbedden 283a/15
bu tertīble 206a/11	ol köylerde 294a/11
bu şehriñ 206b/10	ol şuda 244a/12
bu hāliñ şahididür 206b/12	ol yerde 207a/5
ol maķām 207b/7	şol cezireler 255a/14
şol vilāyetler 301a/9	bu uslūb 230a/3

1. 3. 2. 2. 2. 2. Sayı Sıfatları

1. 3. 2. 2. 2. 2. 1. Asıl Sayı Sıfatları

üç yüz lüle 238a/ 3	igirmi biñ dīnār 245b/
iki yüz otuz altı biñ dīnār 241a/ 17	dört taş 278a/2
on altı şehrdür 242a/ 17	dört şikār-gāh 243b/10

iki bin altı yüz çeşme 226a/8	iki tağdur 308a/ 9
bêş yüz igirmi adımdur 244a/ 10	igirmi sekiz merhâledür 268b/ 16
on iki dendānlu 302a/ 11	üç yüz mermer diregi 304a/13

1. 3. 2. 2. 2. 2. 2. Sıra Sayı Sıfatları

Metinde yer alan bazı örnekler şunlardır:

birinci yılında 196a/15	dördüncü iklîmendür 211a/9
ikinci nâhiyye 222b/6	beşinci iklîmde 199b/18
üçüncü iklîmendür 211b/8	

Metin içerisinde Farsça sıra sayı sıfatları kullanılmıştır. Farsça sıra sayı sıfatları sadece bölüm başlıkları oluşturulurken kullanılmıştır.

Aşağıdaki tamlama kesrelerinde (kesre-i izafet) yer alan örnekler de sıra sayı sıfatlarına örnek teşkil etmektedir.

maḳāle-i siyüm 188a-13	faşl-ı düvüm 275a/ 7
faşl-ı evvel 267b/ 10	bāb-ı şeşüm 235b/13
bāb-ı çehārüm 234a/11	bāb-ı pencüm 235a / 16

1. 3. 2. 2. 2. 2. 3. Kesir Sayı Sıfatları

Metinde çok az örneği bulunmaktadır:

dört bıçuk tūmendür 222b/ 9	iki bıçuk tūmendür 223a/ 10
-----------------------------	-----------------------------

Farsça kesir sayı sıfatı ile kurulmuş bir örneğimiz de bulunmaktadır:

nīm hız 198a/ 17

1. 3. 2. 2. 2. 4. Üleştirme Sayı Sıfatları

Metnimizde kullanımına rastlanmamıştır.

1. 3. 2. 2. 3. Soru Sıfatları

Metinde sınırlı sayıda örneği bulunmaktadır:

ne	ne meyvedür ?	237a/17
ne aşıl	ne aşıl zemīndür ?	207b/ 2
қанқи	қанқи diyārda ?	280b/11
	қанқи köyüñdür ?	226a/ 16

Metin içerisinde yer alan bir örnekte “nice ” sözcüğü “ nasıl ” soru sıfatını anlamca karşılayacak şekilde kullanılmıştır:

nice	nice pādīšahdūr ki bir şehri ḥarāb ētmeyince bir şehri šīn kıldı	214a/ 10
------	---	----------

1. 3. 2. 2. 4. Belirsizlik Sıfatları

her	her nev ^c iden cān-ver vardır	295b/14
	her ne cānibden gitseler	224b/12
çok	çok yıllar	253a/14
bir	bir nice pāre köylerdür	259b/3
	bir ğayrı şehir daḥı düzmişdür	307b/11

ğayrı	ğayrı hâzır kimse yoğdı	214b/8
hiçbir	hiçbir vâkıtte ziyâde ve noğşân olmaz	223a/9
	Hiçbir tağa muttasıl degüldür.	254a/3
ba' zı	ba' zı sene	263b/8
	ba' zı kimsenüñ	263a/11
hayli	hayli kimseler noğşân oldı.	165b/11
nice	nice mevza'	251b/12
	nice kerre yazın hemân şavuk şu içerler.	221a/14
	Harim'e nice bürkeler vardur	269a/13
	nice şular aña munzam olup	288a/16
niçe	niçe vilâyet	245a/14
	niçe ceyrân öñinden kaçup	207a/16
	ve ol şudan niçe şehirler şehir içine açar	216a/2
bir kaç	bir kaç ağaç	244a/14
hiçbir	hiçbir tağ ile peyveste degül.	280a/17

1. 3. 2. 3. Zamirler

İsimlerin yerini tutan ya da işaret yoluyla belirten kelimelerdir.

1. 3. 2. 3. 1. Kişi Zamirleri

Metin içerisinde yalın halde yer aldıkları gibi durum ekleri ve bildirme ekleriyle de kullanılmışlardır. Metinde daha çok 3. okluk kişi zamirinin hâl ekleriye kullanımı görülmektedir.

1. Teklik Kişi	başa sylen	207b/2
2. Teklik Kişi	sen henüz gvursun	214a/11
	senün � ammzden	214b/1
	eger seni Hk Te� l ağdursa	216b/15
	Hk Te� ldan ric ederiz ki seni ağıda	216b/17
	saşa iştiycımız yokđur	286b/16
3. Teklik Kişi	aşa da bir � l imret edüp	209a/11
	aşa tevzu� edüp egilmiş	207b/11
	Hüseyin vardur ki aşa meşhed-i hyri derler	207b/14
	anı ging kıldı	195b/1
1.okluk Kişi	Ol bize öküz etin hram kıldı	206b/7
	bizüm İsfehan'ımız	217b/14
	bizüm Rey'imiz	217b/15
	bizüm bed fi' ilimizdendir	236a/14
	Bizden gerü ęalan şadağadur	196b/51

2. Çokluk Kişi	Metinde kullanım örneği bulunmamaktadır.	
3. Çokluk Kişi	anlara irsâl eyledi	189b/7
	anların zikrinden fâriğ olmak evlâdur	201b/12
	anlardan zahmet erişür	238a/8
	anlar tağlarda evler düzmişler	196b/ 5
	anlar tağlarda evler düzmişler	196b/6
	anların zikrinden fâriğ olmak evlâdur	201b/12
	anların maqarr-ı devletleridür	221b/3

1. 3. 2. 3. 2. Dönüşlülük Zamirleri

Metinde geçen dönüşlülük zamirleri şunlardır:

kendüye hâş kılmışdı	196b/10	kendü memleketini 199a/1
kendüsi ol yere gitdi	211a/ 9	kendüleri taşarruf kıllalar 196b/11
kendü kendüğe aqarsın	216b/15	kendü şomlığından 212b/ 7
kendü nâmına mensüb kıldı 262a/3		

“*hod*” Farsça’da bir dönüşlülük zamiri olup “kendi” anlamında kullanılmaktadır (Öztürk, 2007: 45).

Metnimizde bir örnekte “*hod*”, “kendüler” zamirini anlamca pekiştirme görevinde kullanılmıştır bu suretle iki ayrı pekiştirme görevindeki zamir yan yana kullanılmıştır.

ħod kendüler bünyād etmişlerdür. 201b/11

1. 3. 2. 3. 3. Belirsizlik Zamirleri

ba' zısı	ba' zısı şehir içinde	246b/4
ba' zılar	ba' zılar dèrler ki ol	194b/5
ba' zısında	ba' zısında ħükkāmları taşarruf eder	201b/10
ba' zısını	ba' zısını ħod kendüler bünyād etmişlerdür.	201b/11
şeyleri	sāyir şeyleri eyü şaqlar	217b/17
her birinüñ	her birinüñ bir miħrābı vardur	198b/2
her biri	her biri biñ ħāneden ziyādedür	217a/14
cümle	cümle igirmi beş pāre köydür	221a/4
	cümle merdāne ve yarardurlar	221a/8
birbirine	birbirine şöyle qarībdür	221b/ 12
her birinden	her birinden bir köy	222b/14
herkes	herkes kendü nāmına bir köy düzdi	257a/11
	herkes kendü için ħāşıl eyler.	263a/10
kimse	bir kimse ħiyānet edüp	263a/11
	kimse aşikār etmege qādir olmadı	207a/15

kimseler	şahabe-i ‘izāmdan çok kimseler medfūndurlar	192b/12
hiçbiri	hiçbiri ata geçit vèrmez	287a/5
	hiçbir ‘āmil al‘a şāhibi ola	254a/10
kişi	eger bir kişi yüzini kıbleye dōndürse	203b/4
	‘ibret için kişiye Şafā Tağı’na ve ‘avreti Merve Tağı’na götürdiler	192a/3
kim	<i>her</i> kim başını ol mağara içine şoksa buğardan hasta olur	279a/3
	dèrler ki her kim çahārşenbe günü şabāhdan ol çināruñ abuğın dişiyle tıtsa hergiz dişi ağrımaz.	261b/ 5
	her kim bu şudan ‘ubūr ılmış ola	287a/16
hiç (yokluk anlamında kullanılmıştır)	anda hiç hālīfe ve hākim vefāt ètmemişdür	209a/6
	Ol vilāyetlerde hiç şehir yokdur.	246b/11
hiç kimse	andan evvel hiç kimse düzmemişdi	305a/11

Farsçada belirsizlik zamiri olarak kullanılan “hiç” kelimesi birkaç örnekte yapıcı olumsuz örneklerde kullanılmış olup anlam olarak Farsça mantığa göre kurulan cümlelerde yer almıştır:

hiç	Ol zamāndan berü hiç gün olmaz ki Rümīlerden esīr ve berde iletürler.	236a/13
-----	---	---------

	şehir bend olsa taşradan hiç nesneye ihtiyâc olmaz	266a/3
--	--	--------

1. 3. 2. 3. 4. İşaret Zamirleri

anı (O zamirinin, belirtme durumu eki almış hâli)	anı harâb eyleme	214a/17
ağa (O zamirinin, yönelme durumu eki almış hâli)	ağa mensûb bir çaydur	225b/2
anun (O zamirinin, ilgi durumu eki almış hâli)	anun mu‘azzam köyleridür	222b/7
anda (O zamirinin, bulunma durumu eki almış hâli)	evliyâ-yı kibârdan çok kimseler anda medfündür	220b/4
	anda bir şuffe-i büzürg vardır	212b/15
andan (O zamirinin, ayrılma durumu eki almış hâli)	andan ‘azîm ‘imâret yoğdur	212b/7
andan (O zamirinin, ayrılma durumu eki almış hâli)	Hulvân şuyı andan geçer	214a/2
bu + ayrılma durum eki	bundan ağa şadâ gider	221b/12
bu+ çokluk eki +ayrılma durum eki	bunlardan ğayrı meşâyihler kabrı çoğdur	222a/7
bu+ çokluk eki+ ilgi durum eki	bunların nâmıyla nâm buldılar	192b/3
bu + çokluk eki + yönelme durumu eki	bunlara kıyâs olunup	194b/1

bu + ayrılma durum eki	İmdi dünyānuḡ ḡarāblıḡı bundan kıyās olunur.	205b/9
------------------------	--	--------

1. 3. 2. 3. 5. Soru Zamirleri

Metnimizde Soru zamiri bulunmamaktadır.

1. 3. 2. 3. 6. Bağlama Zamirleri

Türkçenin tarihî dönemlerinde kullanılan bağlama zamiri “kim” bir cümlecığı temel cümleye bağlayarak bir tür birleşik cümle yapmaya yarar. Bu zamir, yerini, görev benzerliḡi dolayısıyla, dilimize Farsçadan geçen ki bağlama edatına bırakmıştır (Erten, 2007: 20).

Metnimizde “ki” ve “kim” bağlama zamirleri sıkça yer almaktadır. “ki ” bağlama zamirinin kullanım oranı “kim” bağlama zamirine göre daha fazladır. Metin içinde yer alan “kim” zamiri daha çok belirsizlik zamiri görevinde kullanılmıştır.

Lakin ne ḡadar *kim* ana ḡarac ederler yine ol ḡadar peydā olup bir fā’ide vërmez.
279a/ 12

Pes imdi bilḡil *kim* ol vilāyetler ki ḡül ve ‘arzı Mekke’nüḡ ḡül ve ‘arzından ziyāde
ola 203b/ 16

Metin içerisinde sıkça yer alan ve bağlama zamiri olan “ki” ile ilgili örneklerden bazıları şunlardır:

Ve bu çay şöyle derindür *ki* aḡlā ‘ubūr vërmez 287a/ 12

ḡaḡ Te‘ālādan ricā ederiz *ki* seni aḡıda 286b/17

tağda bir taş vardır <i>ki</i> āyine gibi şüret gösterür 279a/6
şöyle pek aşar <i>ki</i> segirmek ile erişmek olmaz 287b/4
Bu şuya anuğun ‘ Āşī dërler <i>ki</i> sâyir şular kâfir diyârından müslimân diyârına ve bu şu müslimân diyârından kâfir diyârına revândur 290a/7-8
büyük şudur <i>ki</i> ata geçit vërmez 293a/12

1. 3. 2. 4. Zarf (Belirteç)

Sıfatların, eylemlerin ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan sözcüklere denir (Gencan, 2001: 442).

Metinde durum ve zaman zarfları diğer zarf çeşitlerine göre daha sık kullanılmıştır. Metnimizde yer alan zarflar ve çeşitleri şunlardır:

1. 3. 2. 4. 1. Zaman Zarfları

şimdi	şimdi ekşeri hārâbdur	196b/4
	şimdi bir şehredür	207b/15
	şimdi bir köy kalmışdur	211b/4
imdi	imdi bilgil	203b/16
	İmdi dünyānuş hārâblığı bundan kıyās olunur.	205b/9
evvel	bu haş evvel ol şehrün haş-ı nışfi'n-nehârı olur	202b/17

	evvel ‘azīm şehir idi	209b/16
aħir	aħir azvīn’de kendi içün bir ‘ālī ‘imāret düzüp	220a/6
ba‘ de	ba‘ de yine ba‘ zı yerleri ħarāb olduda	219b/8
gündüz	gündüz ġāyet ıssı olur	210b/3
ġece	ġece serīn olur	210b/4
yarın	pādiřāhım yarın ħalk dēse	214a/9
	yarın dērler ki bir pādiřāh yaptı	214a/15
ġece	ġece ol deryāçe şuyı yere ġedi	222a/11
	ġeceyle iki nīze adar bülend olur	295b/5
vait	ıssı vaitlerde	213a/13
	her ne vait olursa	259a/17
ol vait	ol vaitte ki babasından incinüp	303a/16
	ol vaitte ‘alāmetler sākın oldu	196a/3
ır gün	ır gün ki yazdan ġeer.	259a/17
ol sene	ol senede fevt oldu	196b/5
bir sene	tā bir sene dēyüler mescidi tamām	197b/11

	édince	
bayrāmlarda ve şerīf günlerde	bayrāmlarda ve şerīf günlerde muşallāda huṭbe oḡurdı	196a/8
ol zamandan berü	ol zamandan berü Īrān dērler	199a/3
	ol zamandan berü memleketler mābeyninde buḡz ve ‘adāvet bākīdür	199a/6
‘aşr vaḡtinde	‘aşr vaḡtinde daḡı gölge iġerüden ṡaşra çıḡduḡda	202b/14
kışın	kışın buz ile ṡoldurup	222b/1
yazın	yazın hemān şavuḡ şı iġerler	221a/14
birkaç müddet	birkaç müddetden şonra cedd-i Resūl ‘Abdülmuṡṡalib vāḡı‘ada görüp	189b/17
yüz yıl	yüz yıl teżarru‘ ve zārılıḡlar ḡıldı	189a/5
şimdiye deḡin	şimdiye deḡin ol müneccimiḡ ḡavli rāst olmuşdur	228a/5
ḡırḡ yıla dek	ḡırḡ yıla dek ölüyi ḡürütmez	217b/15
dā’imā	dā’imā Kürdler ile ceng éderler.	232a/13

Farsça Zaman Zarfları

hemīşe (her zaman)	hemīşe şı aḡar.	278a/2
--------------------	-----------------	--------

çāşt vaktinde (öğleden sonra)	çāşt vaktinde ‘ amūduñ gölgesin gözedeler.	202b/10
pes (sonra)	pes imdi bilgil	203b/16
henüz (şimdiye kadar)	қанınıñ еseri henüz bāķidür	305a/14
	henüz kāfī degüldür	228b/8
hālā	hālā ol qarārdadur.	191b/ 5

1. 3. 2. 4. 2. Yer- Yön Zarfları

yuqaru 189a/16	ilerü 207a/17
içerü 260b/14	taşra 191a/11
gèrü 206b/7	içerü 260b/13
qarşu 280a/2	üzre 197b/12
öte 218a/9	anda 222a/6

1. 3. 2. 4. 3. Miktar Zarfları

Metinde çok fazla örneği bulunan zarf çeşitlerinden biridir. Bir kısmı sıfatlardan oluşmaktadır.

az	meyvesi az olur	222b/17
	buzı az olur	220b/1

	eger az olsa döğüşe bilmezler	257a/4
azacuk	azacuk ūinliđı kalmıū.	238a/17
bir kezden	Moğul'da bir kezden ĥarāb oldu	218a/7
bir mikdar	bir miđdār me' mūr oldu	218a/8
yeddi arūun	yeddi arūun bir ayine düzmiū	303b/15
ol kadar	ol kadar zīb ū zīnet vėrdiler	198a/17
	ol kadar ' imāret-i ' āliye vardur ki	228b/6
kadarınca	inĥirāf kadarınca važ' olınup	205a/2
çok	çok vārid olmiūdur	303b/8

Metinde sıkça yer alan miktar zarfı görevinde kullanılan “kati” çok , pek çok anlamında kullanılmıūtır. Bazen bir sıfatı miktar yönünden belirtirken bazen de fiili miktar olarak belirtmiūtir:

kati a' lā olur	208b/11
bir kati yüce tağdur	279b/12
bu iū kati zaĥmet vėrüp	304a/1

1. 3. 2. 4. 4. Durum Zarfları

Hāl, durum, sebep, sonuç, beraberlik, ayrılık, tekrar, sınırlama vb. gibi anlamlar ifade eder. Öteki zarflar gibi bunlar da sadece zarf olan kelimeler olabileceđi gibi isim, sıfat ve edatlardan meydana gelmiū birleūik zarflar da olabilmektedir (Özkan, 2009: 126).

Metnimizde yer alan bazı durum zarfları şunlardır:

ac	eger az olsa döğüşebilmezler ve eger çok olsa ac olurlar	257a/5
böylece	böylece ba' zı t̄arīķleri ölçmişler	268a/3
bir bir	mu' teber olanlar bir bir z̄ıkr olunur.	253a/9
ķahr ve cebrile	ķahr ve cebrile ekşer ķal' aları ģarāb eyleyüp	253a/13
niçe	niçe vāķi' olmuşdur	249a/6
nice	nice ihyā eylemişler.	260b/13
ceng ile almak	ceng ile almak müyesser olmaz	254a/15
ķılıc ile almak	ķılıc ile almak olur	253b/10
ol şeklden	ol şeklden iħrāc eylediler	253b/13
fī'l-ħāl (derhal)	ol şu fī'l-ħāl aķmadan ķalur	280b/5
altı yaş oğlan gibi	altı yaş oğlan gibi nemā olurdu.	302a/4
tevāzu' édüp	tevāzu' édüp egilmiş	207b/11

Metinde kullanılan bazı Farsça durum zarfları şunlardır:

nā-bedīd	ķabrini nā-bedīd étmişler idi	223a/2
zaħmetāk	zaħmetāk aşķārāye ķıķdı	207b/4

hergiz	hergiz zelzele olmaz	258b/9
	başı hergiz kıardan hālī olmaz	276b/2

1. 3. 2. 4. 5. Soru Zarfları

Eylemlerdeki hareketin tarzını ve niteliğini soru yoluyla belirten zarflardır.

nice	Nice ki şā'ir demişdür.	255b/2
kaçan	Hak Te'ālā bu yeri bir dağı kaçan abād kılā.	198a/1
kaç def'a	kaç def'a ol kārīz nā-peydā ve maṭmūs olup	190a/8
ne kıadar	'arızı ne kıadar ki varur enlü olur.	257b/12
	ne kıadar atın ilerü sürdi at ol zemīne yakın varmadı	207b/1

1. 3. 2. 5. Edat

Edatlar, tek başına anlamı olmayıp daha çok isimlerden sonra gelerek onlarla diğer isimler arasında ilgi kuran görevli kelimelerdir. Bu ilgi genel olarak zarf veya sıfat ilgisidir. İsimlerden sonra gelmek suretiyle anlam kazanmaları dolayısıyla isim hâl eklerine benziyorlarsa de kelime olmaları, sonuna geldikleri kelimelerle zarf veya sıfat işlevine sahip zengin ifadeli edat grupları oluşturmaları sebebiyle onlardan ayrılırlar (Tiken, 2004: 1).

Edatlar üç ana grup altında incelenmiştir.

1. 3. 2. 5. 1. Bağlama Edatları (Bağlaçlar)

Bağlaçlar, kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir (Korkmaz, 2003: 1091).

Metnimizde yer alan edatlar görevlerine göre sınıflandırılıp yazılmıştır. Bunlardan ilki şart bildiren bağlama edatlarıdır:

ve eger	ve eger bir nice çeşmeler birbirine peyvend olup revân olsa...	283b/4
	ve eger şehir-i maflubun tulu Ka'be'den eksük olursa...	203b/12
eger	eger ol yere şu tökseler...	202b/3
	eger bir kişi yüzini kıbleye döndürse...	203b/6
egerçi	egerçi Fâris Begleri tamâm-ı İrân'a hüküm etmişlerdür.	244b/15
ve egerçi	Ve egerçi bu Bîrûnî vilâyetlerün ba' zısında...	201b/10
ger	ger Beynen'-Nehreyn'e varınca ...	235a/4
	ger zâbî varup...	292b/15

Sonuç bildiren bağlama edatları:

lâcerem	lâcerem kıymeti olmaz.	282b/12
---------	------------------------	---------

	lācerem ol şehriñ halkınıñ elinden bir kār gelmez.	206b/11
ammā	ol şehirde koyun az ammā keçi çoğdur.	253a/5
	ammā cennetden çığuğına çoğ te'essüf çekerdi.	189a/6
ve ammā	Ve ammā Īrān zemīnünğ tūlı...	199b/14
ya' nī	ya' nī ne ziyāde buhā ve ne ıatı erzān ve meyve kısmı ziyāde ucuz...	216a 6
	ya' nī cān-ver ıatlı eylemek olmaz.	290a/11
lākin	lākin meşhūr olan dāyire-i Hindī'dür.	202a/17
ve lākin	Ve lākin oldu ki şehirleri bir cān-ver şeklinde düzerlerdi.	260b/1
āhir ki	bu āhir ki rivāyet asağdur.	234b/9
	ol cedvelünğ 'ameli bu dört āhir kī şüretde...	204a/14
ve illā	ve illā insānı helāk ederdi.	237b/8
anuğçun	Ve ehl-i mağrib ekşer 'ilm-i kimyā bilürler anuğçun mağribde altun çoğ olur.	280b/13

Sebeup ve sonralık bildiren bağlama edatları:

çünki	çünki Ādem 'aleyhi's-selām cennetden çığduğda..	189a/4
	çünki ĥadd-ı bülüğa erişdi.	189 b/6

ve çünkü	ve çünkü anlar hâne-i Ka'be'yi icâd etdiler.	189b/13
	ve çünkü mesâfeti qarîbdür.	288b/6
ammâ çünkü	ammâ çünkü Mekke ve Medîne ve Mescidü'l-Akşâ efzal-ı bukâ' -ı cihân...	188a / 17
zîrâ ki	zîrâ ki anlar tağlarda evler düzmişler.	196b/6
	zîrâ ki üstinde aşlâ zirâ'at olmaz tâ ki bend bağlanmayınca...	190b/3
zîrâ	zîrâ ol vilâyetün ekseri tereddüd-i leşkerden hârâb olup zirâ'at olunmaz.	205b/5
meger	Tebrîz zelzeleden hârâb olmaz meger seyleden hâvf vardır.	228a/4
Ol sebebden	Ol sebebden ki Ka'be'nün kapısı ve Hacerü'l-'Esved ol tarafda...	201b/15
	Ol sebebden Şehr-i Zûr dediler.	242b/14

Sıralama, vasıta bildiren edatlar:

ve	şöyle ki anda hem germ-sîr meyve ve serd-sîr meyve olur.	215a/8
	anların kudret ve kuvvetlerinden haber vermişdür.	244b/17
ve...ve...ve	Hâşılı galle ve penbe ve birinc ve bāğıstanı çokdur.	231b/15

	Ḥoy ve Salmās ve Ūrūmiye ve Uşneviye...	232a/2
ū	āb ū havāsi...	209a/12
hem...hem	şuyı hem kārīzden ve hem çaydan...	249a/12
ve hem	‘Avretün bêline ursa ol ‘avret ūşāğın tēz ʔogura ve hem dērler ki her kimde rişte ‘illeti peydā olsa ayağın bu şuya urduğı gibi ḥalāş olur.	278b/2
ile	‘Irāk ile Fārs’uñ serḥadidür.	250a/7
	yēddi ayağ nerdibān ile aşağı inerler.	253b/9

Açıklama bildiren bağlama edatları :

şöyle ki	şöyle ki yaz günü şehirde kimse ʔalmaya ʔadır olmaz.	247b/16
	şöyle ki tūlı on dört ve ‘arzı on fersengdi.	248b/6

Seçme / tercih etme anlamını bildiren bağlama edatları:

Veyāḥoz (Ar.ve + Far. Yāḥoz)	eger bir kimse anda gide <i>veyāḥoz</i> yüz kimse gide ki...	280a/12
	Benī ʔureyzā <i>yaḥūd</i> kavm-i Benī Naşr’dan bir kimesne ḥākim olurdu.	195a/8
veya	şöyle ki aşla anda yüksek <i>veya</i> alçağ olmaya...	202b/2
	bir <i>veya</i> iki ādem anda helāk olmaya...	288a/12

Pekiştirme anlamını bildiren bağlama edatları :

de	altuncılar bāzārī zemīn-i diye <i>de</i> vāqī' imiş.	226a/6
hod	Ve ba' zısını <i>hod</i> kendüler bünyād ètmişlerdür.	201b/11
bile	küçük pāre elmāsları dahı <i>bile</i> yeyerler.	282a/12
	girdükde ol taş <i>bile</i> sīnce istedi ki 'urūc éde.	198a/16
tā ki	musakḳaf eyledi <i>tā ki</i> taḡyīr-i havādan...	253b/13
tā ki (-sın diye) Amaç anlamıyla yardımcı cümleyi ana cümleye bağlamıştır.	Hācer biraz toprak ol şuyūñ öñine koydı <i>tā ki</i> āḳup zāyi' olmasun.	189b/1
(-madiḡı takdirde) Şart ifade etmektedir.	Nīl şuyı her birkaç zamānda bir kerre bağlanup cārī olmazdı <i>tā ki</i> bir şāhib-i cemāl kıızı dolu bezekler ile arāste kılup Nīl'e atarlar idi.	286b/7

Çağatay ve Kıpçak sahaları ile Batı Türkçesinin ilk devrelerinde görülen “pes”, esas itibariyle zarf ve bağlaç; nadiren de ünlem olarak kullanılmaktadır (Tiken, 2004: 99).

Aşağıdaki örneklerde ifade ve işlev olarak değişik görevlerde kullanılmıştır:

pes (bundan dolayı) Sonuç cümlesini sebep cümlesine bağlamıştır.	Şimdi Fārs'da dārū'l-mülk Şīrāz'dur <i>pes</i> bu küreyi muḳaddem tutmaḡ evlādur.	245b/3
--	---	--------

	Ehl-i Mekke ‘ibret için kişiyi Şafā Tağı’na ve ‘avreti Merve Tağı’na götürdiler <i>pes</i> ol taşlar bunların nāmıyla nām buldılar.	192a/3
pes (o halde,öyleyse) Sonuç cümlesini sebep cümlesine bağlamıştır.	Ol bize öküz etin haram kıldı <i>pes</i> şimden gerü zıkr-i bilād-ı Īrān’a şürū‘ edelim.	206b/7

İki yer arasındaki mesafeyi bildiren (-A kadar anlamında) bağlama edatı:

tā	Otuz beş fersengdür ve tā deryāya elli ferseng olur.	290a/2
	Mekke’den tā Īrān zemīnūñ bilād-ı mu‘azzamına mesāfet bu uslūb üzredür.	193a/2
	Ve tāriḫ-i ‘imāretinden tā şimdiye iki biñ beş yüz sekseñ üç yıldır.	197b/8

1. 3. 2. 5. 2. Son Çekim Edatları

Benzetme bildiren edat:

gibi	lākin el ve ayağı ve kıyruğı öküz gibi	248b/15
	Īrān’da anuñ gibi serv nādirdür.	249a/15

Sebeup bildiren edat:

içün	şu çekmek içün düzmişler.	190a/5
	‘ibret içün kişiyi Şafâ Tağı’na	192a/2

Sınırlama bildiren edat:

ğayrı	ol tağdan ğayrıda qar qalmaz	189a/1
	Zemzem Şuyından ğayrı şu yoğdı.	189b/15

Ayrılma durum ekiyle kullanılıp zaman bildiren edatlar:

sonra	andan sonra ‘Acem padişahları dāru’l-mülk kıldılar.	213b/5
berü	yüz seksen bir yıldan <i>berü</i> anlaruñ maqarr-ı ...	221b/3
	Ol zamāndan berü ol ħarāc muqarrerdür.	206a/14
ğerü	Şimden <i>ğerü</i> meşhür olan tağları beyān edelim.	275b/4
	pes şimden <i>ğerü</i> zıkr-i bilād-ı Īrān’a şürü‘ edelim.	206b/7

Hareketin zamanın veya yerinin bitimini bildiren edat:

dek	qırq yıla <i>dek</i> ölüyi çürütmez.	217b/15
	cenūba <i>dek</i> ...	199b/1
	dabanına <i>dek</i> ...	278b/6

1. 3. 2. 5. 3. Ünlem Edatları

Metnimizde bir tek örnek bulunmaktadır:

yā	Yā Nīl eger sen kendü kendüğe aqarsın ve ihtiyāruj kendülikdedür aqma ki bizim saqa ihtiyācımız yoqdur.	286b/14
----	--	---------

1. 3. 2. 6. Fiil

1. 3. 2. 6. 1. Yapı Bakımından Fiiller

Basit, birleşik ve türemiş olmak üzere üç ana grupta ele alınıp incelenmiştir.

1. 3. 2. 6. 1. 1. Basit Fiiller

Kök durumundaki fiillere denir. Basit fiiller, sadece zaman, kişi ve kip eklerini alır.

vér-diler 304a/3	aş-mışlardur 191a/4	al-dı 193a/1
bağ-salar 303b/16	biç-erler 221b/12	dê-rler 199b/2
düz-mışdür 305b/6	ek-erler 211a/7	gel-e 275b/3
iç-erdi 250a/1	qaz-mışlar 248b/16	yêr-den 190b/1

1. 3. 2. 6. 1. 2. Türemiş Fiiller

Türkçenin en önemli özelliklerinden biri, fiil köklerinden yeni kelimeler türetebilmesidir. Bu yolla çok sayıda yeni kelime oluşturulabilmektedir. Aşağıdaki tabloda metinde yer alan birkaç türemiş fiil örneği yer almaktadır:

qır-ıl-dı 197b/12	bul-un-ur 246a/7	yan-dur-urlar 79b/17
get-ür-üp 247b/5	aç-ıl-mış 297a/13	göz-ed-eler 202b/10

1. 3. 2. 6. 1. 3. Birleşik Fiiller

1. 3. 2. 6. 1. 3. 1. İsim + Yardımcı Fiil ile Yapılan Birleşik Fiiller

Yardımcı fiiller metnimizde sıkça yer almaktadırlar. Bu açıdan yardımcı fiilleşme üzerinde durulması önem arz etmektedir.

Yardımcı fiilleşme, somut ve şematik içeriklerin soyut gramatikal kavramların ifadesinde kullanıldığı bilişsel bir süreçtir. Bu dilbilimsel sürecin bir ucu somut bağımsız sözlüksel yapıya, diğer ucu ise fiil = zaman, görünüş, kılımlı ve kip gibi kategorilerin işaretlenmesinde işlev gören daha büyük gramatikal yapılara dayalıdır. Diğer bir anlatımla tarihsel olarak yardımcı fiiller tam fiiller iken gerçek tam fiiller ise tarihsel olarak bunların tamamlayıcısıdırlar (Gökçe, 2013: 67,68).

Bu konuyu teşkil eden birleşik fiiller çoğunlukla alınma kelimelerle beraber kullanılmıştır:

al-	elinden al-	256b/7
	delīl al-	302b/2
kıl-	tecdīd kıl-	245b / 9
	ihrāc kıl-	246a / 2
	bünyād kıl-	247b/5
	abād kıl-	198a/1
	‘imāret kıl-	263b/16
ol-	müyesser ol-	254a/15

	ma' mūr ol-	256a/14
	āgāh ol-	299a/1
bul-	perveriş bul-	189b/5
	şeref-i tekellüm bul-	279a/14
	fırşat bul-	295b/10
êt-	ţulū' êt-	295a/2
	hūrūz êt-	295b/7
	tamām êt-	306b/14
	nidā êt-	164a/3
êdin-	tamām êdin-	197b/11
	kāfi êdin-	209a/3
eyle-	hārāb eyle-	308b/16
	zīkr eyle-	188b/2
	ibrām eyle-	189a/12
	şerh eyle-	188a/17
ur-	kıfl ur-	302a/10
	zaḥm ur-	207a/3
vêr-	bedel vêr-	196b/16

	izn vèr-	191b/10
	gèçit vèr-	287a/5
èr-	ḥadd-ı bülūğa èr-	189a/5
	zaḥmet èr-	238a/8
	mevza' a èr-	204b/2
gel-	ḡayret gel-	260a/14
	zuhūra gel-	275b/3
	üstine gel-	306a/12
olun-	zıkr olun-	255b / 2
	emr olun-	189a/8
	naẓar olun-	202a/15

1. 3. 2. 6. 1. 3. 2. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

Deyimleşmiş birleşik fiiller bazı dil araştırmacıları tarafından biçim ve anlam olarak değişik sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bunlardan biri olan Özezen-Yüceol (2001), deyimleşmiş birleşik fiilleri; iki ya da daha fazla sözcüğün bir araya geldiği ve herhangi bir öbek türünde (ad tamlaması, sıfat tamlaması, edat öbeği) olanlar, sonu masterla bitenler ve cümle biçiminde olanlar şeklinde üç ana başlık altında değerlendirmiştir (s.869).

Metnimizde yer alan deyimleşmiş birleşik fiiller şunlardır:

el vèr-	Hārūn'a bir taḥayyür el vèrdi.	207b/1
vaz gel-	havālîḳdan vaz gelmezler.	216b/1
ṭāḳat getürme-	Ṭūr Ṭaḡı ṭāḳat getürmeyüp her pâresi bir ṭarafa düṣdi.	275b/11
yère yeksān ol-	cümle yère yeksān olurdı.	275b/1
ad ḳo-	ad ḳodılar.	223b/13
emān vèr-	lākin zamāna emān vèrmedi	260a/10
nāmıyla nām bul-	bunlaruḡ nāmıyla nām buldılar.	192a 3
ḏīn yolına gel-	ḫālā birazacuḳ ḏīn yolına gelmişler.	221b/16
īmāna gel-	Āḫirü'l-`emr īmāna gelmeyüp Emīr Ḳutulmuş Deylemī üzerlerine leşker çeküp	249a/4
‘āciz ol-	Ferībrez anuḡ fetḫinden ‘āciz olup...	230b/7
yola düṣ-	yola düṣüp medīne-i Metnü'l-Merāre'den geçüp...	270a/15

1. 3. 2. 6. 1. 3. 3. Sıfat Fiil+Fiil Şeklinde (ol- Fiili) Kurulanlar (Karmaşık Fiiller)

Fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıbı içindeki sıfat-fiillerin, “ol-” yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşmuş olan gruptaki fiilleri kapsamaktadır. Üç grupta incelenmektedir; öncelik fiilleri, niyet fiilleri ve alışkanlık fiilleri olarak. Bizim metnimizde sade öncelik fiilleriyle ilgili örnek bulunmaktadır.

1. 3. 2. 6. 1. 3. 3. 1. Öncelik Fiilleri (-miş ol-):

Geçmiş zaman ad fiillerinin olumlu veya olumsuz biçimleri ile kurulan ve birleşik fiilin içinde bulunduğu zamandan daha önce gerçekleşmiş olan bir oluşu gösterir.

ki bûz tükmiş ola 282b/1	belden aşağı şuda olmuş ola 287a/16
bu şudan ‘ubür kılmış ola 287a/16	

1. 3. 2. 6. 1. 4. Tasvir Fiilleri

Fiillerin -a, -e veya -u, -ü zarf-fiil eki almış şekillerine bazı yardımcı fiiller getirilmek suretiyle yapılan fiillere denir.

1. 3. 2. 6. 1. 4. 1. Sürerlilik Fiili

Fiilin yapılmaya devam ettiğini ifade eden tasvir fiilidir. Metnimizde sadece bir örnek mevcuttur:

üp tır-	tekye édüp tırurken	197b/9
---------	---------------------	--------

1. 3. 2. 6. 1. 4. 2. Tezlik Fiili

-(y)-I, -(y)-U zarf-fiil eki almış fiille “ver”- yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşur; fakat metnimizde fakat metnimizde sadece “ ver-” yardımcı fiiliyle kurulmuş herhangi bir kullanım bulunmamaktadır. Sadece bir örnekte tezlik anlamının “git-” yardımcı fiiliyle sağlandığını düşünmekteyiz:

çoşa git-	bêş altı âdem çoşa gitmek olurdı.	302a/7
-----------	-----------------------------------	--------

1. 3. 2. 6. 1. 4. 3. Yeterlilik Fiilinin Olumsuz Şekli (yetmezlik fiili)

Metinde beş tane örnek bulunmaktadır; bu örneklerde de yeterlilik fiilinin olumsuz şekli kullanılmıştır:

-bil-	ol diyāra varabilmez	261b/3
	kimse başına çıkabilmez ki	280b/1
	ol ma ^c denlere qarīb olabilmezler	282b/6
	yüceliğinden herkes başına varabilmez.	279b/13
	ol qumdan kimse geçebilmez	294b/9
	eger az olsa döğüşe bilmezler	257a/5

1. 3. 2. 6. 2. Fiil Çekimi

1. 3. 2. 6. 2. 1. Haber Kipleri (Basit Kipler)

1. 3. 2. 6. 2. 1. 1. Geniş Zaman

Metinde kullanılan geniş zaman kip ekleri “-r, -ar, -er, -ur, -ür” dür ve iki istisnaî kullanım dışında sadece 3.tekil ve çokluk zamir kökenli kişi ekleriyle çekimlenmişlerdir.

Geniş zaman eklerinin ifade ettiği zamanlar: 1. Her zaman 2. Geçmiş zamanla şimdiki zamanı içine alan bir zaman 3. Gelecek zaman. Geniş zaman ekleri hareketin bu üç zaman bölümünden birinde ortaya çıktığını veya çıkacağını göstermek için kullanılır (Ergin, 1997: 291).

Teklik 1. kişi kullanımı bulunmamaktadır. Metnimizde sadece bir örnekte, kip ekinin teklik 2. kişi ile çekimlendiği tespit edilmiştir:

dêrsin 306a/2

Bir örneğimizde ise çokluk 1.kişi ile kullanımı bulunmaktadır:

ricā ederiz 286b / 16

	Çokluk 3. Kişi	Teklik 3. Kişi
-r	şaklarlar 303b/9	saht eyler 275a/9
-ar	yaşarlar 276b/4	aşar 216a/12
-er	zirā'āt ederler 276b/7	içer 210b/7
	sürerler 251a/16	geçer 259a/17
	giderler 260b/14	güzer eder 261a/7
-ür	iletürler 251b/17	gelür 238a/3
	götürürler 249b/6	êrişür 252b/12
	vêrürler 239a/9	görünür 276b/6
-ur	yandururlar 279b/17	ayrılır 268b/3
	isteme olurlar 218a/14	germ olur 259b/14
	şuvarurlar 259a/1	peydâ olur 275a/8

1. 3. 2. 6. 2. 1. 1. 1. Geniş Zamanın Olumsuz Şekli

Hakkında fikir birliğine varılamayan konulardan biri olan bu şekille ilgili olarak bazı uzmanların görüşleri şu şekildedir:

Karağaç (2009)' a göre,

Geniş zamanın olumsuzu diğer zamanlardan farklıdır. Temelde –ma-/-me- olumsuzluk ekiyle yapılan olumsuzluk geniş zamanda –maz/-mez şeklini alır. Bunun yanı sıra 1. teklik ve çokluk şahıslarda ise –ma-/-me- olumsuzluk eki geniş zamanın olumsuzu olarak da kullanılır. Bu sadece Türkiye Türkçesine has bir durumdur. Oğuz yazı dillerinden Azerice ve Türkmencede geniş zamanın 1. teklik ve çokluk şekilleri –mar/-mer ekiyle yapılır. Karluk ve Kıpçak grubu Türk lehçelerinde ise –mas/-mes şeklinde yapılır. Bu da bize şunu göstermektedir ki Türkiye Türkçesinde geniş zamanın olumsuz şekli şahıslara göre değişmektedir. 1. şahıslarda –ma-/-me- olumsuzluk eki, hem olumsuzluk hem de zaman bildirmektedir. Kısaca gelirim cümlesinin olumsuzu “gelmezim” değil “gelmem”dir. Olumsuzluk eki geniş zamanda vurgulu, diğer bütün zaman ve kiplerde vurgusuzdur (s. 90).

Ergin (1997)’e göre ise,

Aslında –ma, -me menfi eki ile –z fiilden isim yapma ekinden meydana geldiği açık olan –maz, -mez Türkçede başlangıçtan beri menfi partisip dolayısıyla geniş zaman eki olarak kullanılan tek ek hâline gelmiştir. Bu da vurguyu üzerine çeker. Hülasa, Türkçede menfi fiilin geniş zamanı yoktur, geniş zamanın menfisi vardır (s.279).

Metin içerisinde sıkça yer alan bu yapı çoğunlukla “ol-” yardımcı fiiliyle kullanılmıştır. Teklik ve çokluk 3. kişi ekleriyle kullanılmış olan bu ekin örnekleri şunlardır:

Teklik 3. Kişi		
-ma-z	tağyīr olmaz	303b/9
	zirā‘at olunmaz	205b/16
	ḥālī olmaz	276b/3
	kıymeti olmaz	282b/9
	mümkün olmaz	277a/7
	hāzm olmaz	305a/5

	çıkılmaz	210b/6
	ağrımaz	261a/6
-me -z	geçit vèrmez	305a/4
	çürütmez	217b/15
	Çokluk 3. Kişi	
-ma- z +lar	muhtâc olmazlar	286a/8
	hâlî olmazlar	228b/16
	kaçmazlar	244b/6
-me- z +ler	vefâ étmezler	228b/17
	vaz gelmezler	216b/1

Metin içerisinde teklik 2. kişiyle çekimlenmiş istisnâî bir durum teşkil eden örnek bulunmaktadır.

istemezsin 214a/14

1. 3. 2. 6. 2. 1. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen geçmiş zaman eki daima düz-dar ünlülü olup dudak uyumuna aykırı kullanılmıştır. Zamir kökenli kişi ekleriyle kullanılmıştır. Metinde yer alan örneklerden bazıları şunlardır:

	Teklik 3. Kişi	Çokluk 3. Kişi
-miş	egilmiş 207b/11	ihyâ eylemişler 260b/13

	mevlūd olmış 246a/11	vefāt eylemiş 297b/13
	dayanmış 297b/11	izn vèrmişlerdür 191b/4
	ķılmış 303b/16	peydā olmışdur 261b/8
	ķazmış 214b/17	ètmişler 206a/5
	ķalmış 238a/17	baħş ķılmışlar 199b/1
	ķomış 303b/16	bağlamışlar 213a/11
-mİş + dUr	peydā olmışdur 261b/8	şaymışlardur 193b/4
	düzmişdür 242b/17	ķablamışlardur 191a/4
	î tibār olunmışdur 268a/1	dikmişler 248a/1
	zamm ķılmışdur. 191b/3	düzmişler 261a/15
	ķomışdı 210b/10	ıtutmuşlardur 268a/11
	èrişmişdür 276b/1	aşmışlardur 191a/4
	şābit olmışdur 276b/9	getürmişlerdür 210b/4

Metinde yer alan bir örnek öğrenilen geçmiş zaman 1.tekil kişi ekiyle çekimlenmiştir:

görmüşem 281b/11
----

1. 3. 2. 6. 2. 1. 2. 1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli

Metinde yer alan örnekler şunlardır:

eksilmemişdür		303a/17
î‘tibār	olunmamışdur	267b/17
tecrübe	kılmamışdur	255a/7
vākıf	olmamışdur	276a/7
vefāt	etmemişdür	209a/6

1. 3. 2. 6. 2. 1. 3. Gelecek Zaman

Metnimizde, Türkçenin tarihî dönemlerinde sıkça değişen ve gelişen bir ek olan gelecek zaman eki için müstakil bir ek kullanılmamıştır.

Gültekin (2006)’e göre,

Orhon Türkçesinde geçen -slk, Orhon Türkçesinde ve birkaç yerde Karahanlı Türkçesinde kullanılmış olan -DAÇI ve bu ekin olumsuz biçimi için sadece Orhon Türkçesinde görülen -ÇI; Karahanlı ve Kıpçak metinlerinde geçen -GA; Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmış olan -(y)IsAr ekleri Çağdaş Türk lehçelerinde kullanımdan düşmüştür. Uygur, Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi metinlerinde kullanılan -GAy eki Orta Asya Türk lehçelerinde gelecek zaman işlevinden istek işlevine kayarak varlığını devam ettirmektedir. Bu ek daha Eski Anadolu Türkçesi döneminde -GA(y) > -A [-a, -e] ses değişikliğine uğrayarak istek, şimdiki zaman, gelecek zaman, şart, geniş zaman, emir vb. görevler üstlenmiş olan -(y)IsAr ekleri çağdaş Türk lehçelerinde kullanımdan düşmüştür. Uygur, Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi metinlerinde kullanılan -GAy eki Orta Asya Türk lehçelerinde gelecek zaman işlevinden istek işlevine kayarak varlığını devam ettirmektedir. Bu ek daha Eski Anadolu Türkçesi döneminde -GA(y) > -A [-a, -e] ses değişikliğine uğrayarak istek, şimdiki zaman, gelecek zaman, şart, geniş zaman, emir vb. görevler üstlenmiş, çağdaş Oğuz lehçelerinde ise istek ifadesiyle kullanılmaya devam etmektedir (s. 55).

Gülsevin (1997), istek kipinin geniş zamandaki kullanımına örnek verdikten sonra istek kipi olarak kullanılan “-e, -a”nın gelecek zaman için kullanıldığı yeri ayırt etmek oldukça güç olduğunu belirtir (s.102).

Gelecek zaman ifadesini taşıyan yapılar şunlardır:

dā'ire merkezinden bir haṭ çekeler şöyle dā'irenüñ iki cānibine vāşıl ola 202b /15
Şöyle ki aşla anda yüksek veya alçaḡ olmaya 202b / 2
Cümle hemvār ola ki eger ol yere şü tökseler 202b / 3
başınüñ ba' dı dāyirenüñ üç yerinde müsāvī ola tā muḡaḡḡak ola 202b / 8
‘ Alī dilediler ki ırşıyla kendüleri taşarruf kıllalar 196b /11

-sA gerek

Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili pek çok incelemede, bu ek “gereklilik ” bildiren şekillerle karıştırılmıştır. Aslında gereklilik bildiren örneklerden çok gelecek zaman bildiren kullanışlara rastalanır (Gülsevin, 1997: 143).

her şehīd yetmiş biñ ehl-i beyte şefā' at étse gerekdür 303a/10
Kūh-ı Şafā'dan ḡurūc étse gerekdür 192a/8
pādişāhım yarın ḡaḡḡ dēse gerekdür 214a/9
Medīne'de ölsün ki ben Medīne'de şefā' at étsem gerek 195a/6

1. 3. 2. 6. 2. 1. 3. 1. Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli

Bu şekil metnimizde yer almamaktadır.

1. 3. 2. 6. 2. 1. 4. Görülen Geçmiş Zaman

Metin içerisinde daima tonlu “dal” (ـ) ile yazılan bu ekin kişi ekleriyle çekimi diğer zaman kiplerine göre daha fazla olmakla beraber ünlüsü kullanıldığı kişi ekine göre farklılık arz etmektedir.

Teklik 1. Kişi Eki

Yuvarlak ünlüye sahip olup metinde sınırlı sayıda örneği bulunmaktadır:

gördüm 206b/2, 305b/17	haram kıldım 194b/17
vardum 305b/16	

Teklik 3. Kişi Eki

Görülen geçmiş zaman eki, teklik 3. kişi ile kullanımında düz ünlü olarak yer almaktadır. Bu çekim şekli ile metinde sıkça yer alan bir yapıdır. Daha çok birleşik fiillerle kullanılmıştır.

kazdı 238a/1	em̄in oldu 258a/12
şaldı 301a/1	h̄arāb oldu 306a/10
düşdi 192b/3	taḫr̄ir kıldı 302b/4
dēdi 191a/8	bāḫil oldu 304a/10
düzdi 191b/3	h̄arāb eyledi 308b/16
çıkdı 242a/12	vefāt ētdi 196a/14

Çokluk 1. Kişi

Metinde sadece dört örnekte karşımıza çıkmaktadır ve ünlüsü yuvarlak olarak yazılmıştır.

şikāyet eyledük 206b/6	varduḫ 301a/2
ērişmedük 301a/2	getürdük 204b/14

Çokluk 3. Kişi

Görülen geçmiş zaman eki daima düz ünlülü olarak kişi ekiyle çekimlenmiştir.

dédiler	303b/2	berdār kıldılar	305a/8
gördiler	242a/12	ķılıç urdılar	218a/5
ķoydılar	242a/13	şatun aldılar	216a/5
yédiler	306a/10	īcād étdiler	189b/13

1. 3. 2. 6. 2. 1. 4. 1. Görülen Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli

Daha çok birleşik fiillerle kullanılmıştır. Sadece teklik 3. kişi ile çekimlenmiştir.

ķalmadı	276/17	hāşıl olmadı	304a/5
sākin olmadı	196a/1	yapa el vërmedi	213b/14
emān vërmedi	260a/10	‘imāret ķalmadı	304a/5
ķādir olmadı	207a/15	‘ömür vefā étmedi	219b/7
yaķın varmadı	207b/1		

1. 3. 2. 6. 2. 1. 5. Emir Kipi

Tasarlanan hareketin yapılmasını emir şeklinde ifade eden gramer kalıbıdır. Emir kipinde her şahıs için ayrı bir emir eki kullanılmaktadır. Emir kipinde fiil kök veya gövdesine getirilen kip eki aynı zamanda şahsı da karşılamaktadır. Bundan dolayı her şahıs için ayrı bir emir eki vardır. Sadece üçüncü şahıs çokluk çekimi,

üçüncü şahıs teklik çekimindeki kip ekine, -IAr çokluk ekinin getirilmesiyle karşılanır (Vural ve Böler, 2002:224).

Metnimizde tespit edilen kullanımlar şunlardır:

Teklik 2. Kişi

- gil

Teklik ikinci şahıs eki Eski Türkçede, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesi başlarında “-ğıl, -gil”dir. Ek, yalnız düz şekillidir. Daha sonra Osmanlı Türkçesi içerisinde kaybolmuştur. Günümüzde bazı ağızlarda yaşamaktadır. Teklik ikinci şahıs eki bugün yoktur. Eksiz olarak tek başına kullanılmayan fiil kök ve gövdeleri kullanım sahasına çıkarılarak emir ikinci şahıs ifade ederler (Ergin, 1997: 306).

Metinde sadece bir örnekte kullanılmıştır:

Pes imdi bilgil	203b/16
-----------------	---------

Aşağıda yer alan örneklerimiz eksiz kullanılmış olup emir ifadesi kelime köküyle sağlanmıştır:

-Ø

buyurdı ki var.... kızın nikâh eyle	197a/11
‘Alî’nün ħaqqıçün tur	210a/16
‘Alî’nün ħaqqıçün depren	210a/15

Teklik 3. Kişi

-sUn

Metnimizde sadece bir örnek yer almaktadır.

Medīne'de ölsün

195a/13

Çokluk 2. Kişi

Sadece bir örnekte yer almaktadır.

-İ

bu ne aşıl zemīndür ki baña söyleş 207b/2

Metin içerisinde -e/-a istek kipinin emir fonksiyonuna sahip bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Anlamı güçlendirme ve açıklık kazandırma açısından “emir” kelimesinden yararlanılması tespit yapmamızı kolaylaştırmıştır. Büyük oranda yardımcı fiillerle kullanılmış olan bu kipin örnekleri şunlardır:

Teklik 3. Kişi

Ādem'e emr olundı ki varup ol hāneyi ziyāret eyleye	189a/8
gāvuruş eşeri hārāb ola emr eyledi	214a/12
dağı cümleye ma' lūm ola	214b/2

Çokluk 3. Kişi

-e-lAr

ol cāmī' den büyük binā édeler

216a/12

1. 3. 2. 6. 2. 1. 5. 1. Emir Kipinin Olumsuz Şekli

-ma-sUn

Metin içerisinde sadece bir örneği bulunan bu ek, çokluk birinci şahıs ekiyle çekimlenmiştir:

1. 3. 2. 6. 2. 1. 6. İstek Kipi

Metin içerisinde değişik anlam fonksiyonlarıyla karşımıza çıkan bu ekin gelişimini Korkmaz (2003), şöyle belirtmiştir:

Aslında Eski ve Orta Türkçedeki gelecek zaman, geniş zaman, gereklilik-dilek kipleri için kullanılan -gA ekindeki g- önsesinin XIII. yüzyıldan başlayarak eriyip kaybolması ile ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde daha belirgin bir görev dallanmasına uğrayan -A eki, yavaş yavaş gelecek zaman bildirme görevindeki körlenme ile işlevini daha çok geniş zaman, gereklilik, istek ve emir göstermede yoğunlaştırmıştır (s. 669).

Metinde yer alan bazı örnekler şunlardır:

Teklik 3. Kişi

-e/ -a

dibi yoğun ve başı gāyet ince ola	202b/6
olmaz ki şehre kifāyet eyleye	227a/17
maşrıķ sol cānibde ola	202a/8
ķoķmıř şu bir yer ki adı böyle ola	252b/16
gāyet müstevī ola	202b/2
ricā ēderiz ki seni aķıda	286b/17

Çokluk 3. Kişi

-e /-a + lAr

defn ēdeler

215b/16

dā ʾire içinden bir haṭ çekeler	202b/14
dilediler ki ırşıyla kendüleri taşarruf kıllalar	196b/11
dikkeyi bir murdār şeyle mülevveş édeler	279a/10
‘Ömeri çıkarup ḥorlıklar kıllalar	195b/15
ķışın yağmurdan şu içeler	248a/2

Teklik 1. Kişi

-elim

Metinde bulunan örneklerin “-et-” yardımcı fiiliyle kurulan birleşik fiili yapısı içinde yer almaktadır. Kalın sıradan ünlülerle (-alım) kullanımı bulunmamaktadır.

beyān édelim	254b/4
ķiyās édelim	194a/7
şābit édelim	283a/7
şürü ^ç édelim	206b/7
yād édelim	268a/8
zıkr édelim	268a/9

1. 3. 2. 6. 2. 1. 6. 1. İstek Kipinin Olumsuz Şekli

Metin içerisinde şahıs ekleriyle çekimlenmiş olumsuz yapıllı fiillerden bazıları şunlardır:

Teklik 1. Kişi

girmeye	195a/2
---------	--------

Teklik 3. Kişi

muhkem éde ki yerinden hareket étmeye	202b/7
aşla anda yüksek veya alçağ olmaya	202b/2

Çokluk 1. Kişi

tökmeyeler 191a/1	götürmeyeler 195a/1
-------------------	---------------------

Çokluk 3. Kişi

Bir cânibe ziyâde meyl kılmaya	202b/4
hareket étmeye	202b/7

1. 3. 2. 6. 2. 1. 7. Şart Kipi

Cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan ve kendisi yalnız başına yargı bildirmeyen bir tasarlama kipidir.

Vural ve Böler (2002), ekin yapısal gelişimi ile ilgili Türkçede bu ekin “-sAr” şeklinde olduğunu fakat daha sonra ekin sonundaki /r/ ünsüzünün 11. yüzyıldan başlayarak eriyip kaybolmasıyla ekin “-sA” biçimini aldığını belirtir. Her ne kadar Divân-ı Lügati’t Türk’te hem “-sA” hem de “-sAr” ile yapılan örnekleri mevcutsa da Kutadgu Bilig’de yaygın olarak ekin “-sA” şeklinde olduğunu ifade eder (s.251).

Ekin anlamsal fonksiyonuna baktığımız zaman “-sA” eki, işin henüz yapılmadığını; fakat yapılmak istenildiğini ve işleyenin o işi yapmak dileğinde olduğunu ifade eden bir ektir. Bu dilek kavramı gerçekleşmesine imkân olmayan

gerçek dışı durumlar ile henüz gerçekleşmemiş ama gerçekleşebilir durumlar olmak üzere iki farklı duruma atıfta bulunur (Benzer, 2014: 132).

Metnimizde yer alan kullanımlar şu şekildedir:

Teklik 3. Kişi

-sA

her ne ki talep olursa	218b/711
isti' māl eylese	253b/12
eksük olsa	203b/4
feth olsa	220a/3
ḳabir üstinde ağlasa	255a/6

Aşağıdaki örneklerde şart ekinin kullanımında daha çok zaman anlamı ön plandadır yani “-sA” eki “IncA/-DIğIndaA” gibi zarf-fiil eklerinin anlamına sahip olup şartın gerçekleşeceği zamana vurgu yapılmıştır. Şart kipinin kullanımıyla ilgili Demir ve Yılmaz (2003), bu ekin diğer zaman ve kip eklerinden farklı şekilde bir zarf-fiil olarak kullanıldığını belirtmişlerdir (s.191).

Gülsevin (1990) ise, “-sA” ekinin, dil bilgisi kitaplarının devamlı yüklem görevi üstlenen fiil kipleri bölümünde değil, fiilden türemiş zarflar olan zarf-fiiller kısmında verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (s.106).

eger ayağa ḫursa başı saḳfa degerdi	214b/3
eger çok olsa ac olurlar	257a/5

baqsalar balık şekli görünür	259a/9
Her ne vakit olursa arpa eküp biric qosa afitāb varduqda biçerler 259a/17	

Çokluk 3.kişi

-sA-lAr

ayine baqsalar	303b/16
otuz arşun qazsalar	228b/10
ol çeşmeye biraqsalar	266b/7
eger ol yere şu tökseler	202b/3
eger arqları bend êtseler	223a/8
vilāyetinden çıkşalar	221a/9
fırşat bulsalar	295b/10
yine dêseler	210a/15

İstek kipi -a/-e'nin Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde şart fonksiyonu ile de kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu ekle kurulan şart cümleleri, çoğu zaman başına “ger, eger gibi şart edatlarından birini almaktadır (Özkan, 2009: 140).

Eski Anadolu Türkçesinde görülen bu özelliğin metnimiz içinde de yer aldığını tespit ettik.

āyine gibi şūret gösterür ve eger şuda sahq êdeler	279a/6
--	--------

1. 3. 2. 6. 2. 1. 7. 1. Şart Kipinin Olumsuz Şekli

Metinde yer alan örnekler şunlardır:

Teklik 3. Kişi

-mA-sA-

eger bend eylemese	198b/2
--------------------	--------

Çokluk 3. Kişi

-mA-sA-lAr

eger ol haftada tütmasalar	233b/2
terekeyi biçmeseler	243b/13

1. 3. 2. 6. 2. 1. 8. Gereklilik Kipi

Metnimizde gereklilik kipini karşılayan özel bir ek yoktur. Fiillerde “mAğ gerek” ve -sA gerek” kalıplarıyla gereklilik anlamı karşılanmıştır.

-sA+ kişi eki +gerek

Medīne’de şefā’ at étsem gerek	195a/6
Kūh-ı Şafā’dan hūrūc étse gerekdür	216b/7
beyte şefā’ at étse gerekdür	303a/11
anuñla ceng étse gerekdür	216b/12
iki şeh̄r fet̄h olsa gerekdür	220a/3

-mağ gerek /-mek gerek

‘add �tmek gerekdür	204b/6
buņa kıy�s �tmek gerek	304b/4
c�nibine Őaymağ gerekdür	204b/9

1. 3. 2. 6. 3. Birleşik Fiil  ekimi

Birleşik zaman, bildirme ve tasarlama kiplerinin bağlı oldukları Şekil ve zamanın belirli geçmiş zaman (hik ye), belirsiz geçmiş zaman (riv yet) içinde meydana geldiğini veya Şarta bağlı olarak ortaya çıktığını ifade etmek için kullanılan ve i- yardımcı fiili ile kurulan zamandır (Korkmaz, 2003: 28).

1. 3. 2. 6. 3. 1. Hik ye Birleşik  ekimi

1. 3. 2. 6. 3. 1. 1. Geniş Zamanın Hik yesi

Fiile, i- ek fiilinin geçmiş zaman eki olan -dI/-dU getirilerek oluşturulmuştur.  ekim sırasında i- ek fiili çoğu kez kaybolmuştur; fakat i- fiilinin düŐmediėi örneklere bulunmaktadır. Sadece teklik ve  okluk 3. kişi çekimi bulunmaktadır. Metinde geçen örneklere bazıları Şu Şekildedir:

-rdI/-erdi/-ardı/-urdu/- rdi

Teklik 3. Kişi

yuçaru �ıkaradı	248a/6	yöre yeks�n olurdu	275b/1
taşra �ıkaradı	191a/11	c�r� olurdu	286b/8
sağfa değerdi	214b/3	depren�rdi	275a/15
nem� olurdu	302a/4		

Çokluk 3. Kişi

Metin içerisinde geniş zaman kipinin hikâyesinin daha çok yardımcı fiillerle kullanıldığı tespit edilmiştir. Genelde bitişik yazılmakla beraber ayrı yazılan örnekler de bulunmaktadır.

Bitişik yazılan örnekler:

ceng éderlerdi	216b/11	munāzzara éderlerdi	217b/14
dérlerdi	255b/1	ḥisāb éderlerdi	245a/10
cān-var şeklinde düzerlerdi	260b/1	nizā ^c éderlerdi	230b/6
ḥarāc alurlardı	260a/7	iletürlerdi	190b/13

Ayrı yazılan örnekler:

eyü kâğız yaparlar idi	223b/12	Nîl'e atarlar idi	286b/8
dîn-i İslām tutarlar idi	301b/13		

1. 3. 2. 6. 3. 1. 1. 1. Geniş Zamanın Hikâyesinin Olumsuz Şekli

Metinde sadece iki örnek bulunmaktadır:

Teklik 3. Kişi

ziyāde yemek olmazdı 237b/8

Çokluk 3. Kişi

vérmezlerdi 245a/10

1. 3. 2. 6. 3. 1. 2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi sadece teklik ve çokluk 3. kişi ile çekimlenmiştir. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi teklik 3. kişi çekiminde, i- fiili düşmüştür. Çokluk 3. kişi de ise i- fiili korunmuş olup “idi” şeklinde fiilden ayrı yazılmıştır.

Teklik 3. Kişi

çal' a yapmışdı	209b/17	gitmişdi	303a/16
kendüye hâş kılmışdı	196b/16	buyurmuşdı	206a/8
mu' ayyen olmuşdı	245a/6	harâb olmuşdı	252b/5
ateş-hâne düzmişdi	256b/16	dikmişdi	258b/7
hammâm yapmışdı	238a/11	harâba kalmışdı	25a/15

Çokluk 3. Kişi

Metin içerisinde iki ayrı yazım şekliyle yer alan eklerden biridir. Ayrı ve bitişik yazılmış örnekleri şu şekildedir:

Bitişik yazılan örnekler:

katlâ eylemişlerdi	264a/2	düzmişlerdi	249b/12
men' étmişlerdi	206b/4	tutmuşlardı	245a/13

Ayrı yazılan örnekler:

nâ-bedîd étmişler idi	223a/2	kaçmışlar idi	304a/8
bağlamışlar idi	242a/10	kazmışlar idi	304a/11

1. 3. 2. 6. 3. 1. 3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Metin içerisinde bir tek örnekte yer alan bu ek, yardımcı fiille oluşmuş birleşik fiille birlikte kullanılmıştır. Bu örneğimizde i- fiili korunmuş olup “idi” şeklinde fiilden ayrı yazılmıştır.

ziyâde oldı idi

236a/17

1. 3. 2. 6. 3. 1. 4. İstek Kipinin Hikâyesi

Sadece teklik 3. kişi ile çekimlenmiş olup iki örnekte yer almaktadır.

-a-y-dı

Cümle mezzûc ve mağrûs olaydı ez'âf ez'âf hâşıl olurdu 206b/1

Ekrâd'dan her kim ki zürî olaydı ana hâkim olurdu 242b/14

1. 3. 2. 6. 3. 1. 4. 1. İstek Kipinin Hikâyesinin Olumsuz Şekli

Metin içerisinde kullanım örneği bulunmamaktadır.

1. 3. 2. 6. 3. 1. 5. Şart Kipinin Hikâyesi

Metin içerisinde kullanımı örneği bulunmamaktadır.

1. 3. 2. 6. 3. 1. 5. 1. Şart Kipinin Hikâyesinin Olumsuz Şekli

Sadece üç örnekte yer almaktadır ve teklik 3. kişi ile çekimlenmiştir.

-ma-sa-y-dı

eger mutaḥarrrik olmasaydı

275a/17

tağlar olmasaydı

275a/15

yüksek olmasaydı

278b/1

1. 3. 2. 6. 3. 2. Rivayet Birleşik Çekimi

Metin içerisinde rivayet birleşik çekimi sadece geniş zaman ile kullanımda görülmektedir. Diğer zamanlarda kullanım örneği bulunmamaktadır.

1. 3. 2. 6. 3. 2. 1. Geniş Zamanın Rivayeti

Metin içerisinde i- fiilini korumuş olup “imiş” şeklinde fiilden ayrı yazılmıştır:

gelür imiş	213a/14
------------	---------

1. 3. 2. 6. 3. 4. Şart Birleşik Çekimi

1. 3. 2. 6. 3. 4. 1. Geniş Zamanın Şartı

-rsA/-arsa/-erse /-ursa /-ürse

Metin içerisinde yer alan kullanımları şu şekildedir:

Teklik 2. Kişi

Metinde sadece bir örnek bulunmaktadır.

dêrsen 289a / 9

Teklik 3. Kişi

‘imâretinde işlerse 219b/14	rabṭ eylerse 220a/3
gêrû olursa 283b/3	maḳâm êderse 255b/12
müdâvemeti olursa 283b/2	nâḳış olursa 286a/16
güzer êtmek dilerse 275b/5	

Çokluk 3. Kişi

Metnimizde sadece iki örneği bulunmaktadır:

pâreleri getürseler	281a/2
libās görseler	232b/2

1. 3. 2. 7. Fiilimsiler

İsim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller olmak üzere üç başlık altında incelenen fiilimsiler, dile anlatım gücü, zenginliği ve kıvraklığı sağlamanın yanında anlatılmak isteneni kısa yoldan anlatma olanağı sağlayan, yan cümle kurabilen, bağlaçların yerine geçebilen dil bilgisel unsurlardır. Fiilimsiler eylemlerden türemelerine karşın eylemin bütün özelliklerini göstermeyen dil bilgisel yapılardır. Olumsuzluk eki, iyelik eki, çatı eki alabilirler ancak eylem çekimine girmedikleri için eylemlerden ayrılırlar (Bayraktar, 2004: 3).

1. 3. 2. 7. 1. İsim - Fiiller

Mastarlar isimdirler; her isim gibi tasrif edilirler, mülkiyet zamiri eki alırlar, partisiplere benzer edatlarla kullanılırlar, fakat ekseriyetle, isimler gibi cemi eki alamazlar ve bütün isimler gibi zamana bağlı değildirler (Çağatay, 2018: 361).

-mA :

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışı iş olarak ifade eder.

ol deryāçe ḥuṣk olmayla	291b/17	Ol zemīn ṣor-istān olmayla	292a/16
ḥisāb olunmasına emr eyledi	205b/17	eyü olması	283a/9
ḡāyet ıssı olma	243b/11	ṣūr olma	280b/1

gidüp gelmesi iki yıl dört ay oldu 302b/4	dünyāya gelme ile	214b/3
---	-------------------	--------

-mAḳ/-mek :

Fiil kök ya da gövdesine eklenen -mAḳ/-mek hareket ve durum ifade eder. İsimler gibi, çokluk, iyelik ve durum eklerini alabilirler Ana cümle içerisinde yan cümle kurar; cümlede özne, nesne, tümleç, vs. görevinde kullanılırlar; ek-fiil yardımıyla ana cümlenin yüklemi olurlar. Ayrıca ana cümlenin zamanına bağlı olarak bir zaman ifadesi de taşıyabilir. Fiil kökenli olmakla birlikte, tamamen isimleşerek nesne, eşya, yemek, vs. kalıcı isim olabilirler (Yıkılmaz, 2014: 32)

Metinde yer alan örnekler şunlardır:

ḳılıc ile almaḳ olur	253b/14
ziyāde ḳış güninde ṭurmaḳ olmaz	243b/12
‘ aẓīm şu cārī olmaḳ	289a/14
dört faşılđa daḫı bir maḳāmda olmaḳ	308b/12
anlaruḡ zıkrinden fāriḡ olmaḳ	201b/12
her zamān işlemek olmaz	287b/17
segirmek ile erişmek olmaz	287b/4
görmek olur	277a/7
bu küreyi muḳaddem ṭutmaḳ	245b/3
şu ṭaşra çıḳmaḳ	253b/10
bir kişi ḫıfz étmege	254a/12

tağ cümle taşlıktur ki çıkmak	276b/10
rūzgārdan çıkmak	279a/4
bir kavme ğāzab kılmak	279b/7
yēmege çıkdūda	261a/1
demekle ma' rūfdur	262b/13
maşrıķ cānibine şaymak gerekdür	204b/9
semt-i kıble bilmekte muhtācdur	204a/6
Ḥaram'a bir pencere açmağa ızın vērmişlerdür	191b/10
ceng ile almak müyesser olmaz	254a/15

1. 3. 2. 7. 2. Sıfat- Fiiller

Metnimiz sıfat-fiil eklerinin kullanımı yönüyle zengindir. Fiillerin cümle içinde isim olarak kullanılan şekilleridir. Bu isimler geçici isimlerdir. Çoğunlukla bir ismi niteleyen sıfat olarak kullanılırlar. Sıfat-fiil ekleri bütün fiillerin sonuna gelerek onların cümle içinde sıfat veya isim olmalarını sağlarlar (Üstüner, 2000: 20).

Metinde yer alan sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-en / -an

Bütün Anadolu ağızlarında sıklıkla kullanılan bu ek, en çok sıfat olarak kullanılan kelimeler türetir. Sıfat olarak ismi daha çok geçmiş zaman ve şimdiki zamanı kapsayan geniş zaman kavramıyla yaptığı hareketle nitelendirir (Üstüner, 2000: 53).

Metin içerisinde daha çok ol- fiiliyle kullanılmıştır:

Ḥūrīstān'dan gelen şular	288b/2
seddi bekleyenlerün meskenidür	302a/17
Bizden gerü kalan şadağadur	196b/15
Ḥādīce'den olan oğlları	192b/10
meyve ḥāşıl olan yerden	206a/8
germesir yerlerde olan meyveler	208b/10
ondan ḥāşıl olan ālāt	214a/13
Moğol dīvānına vērilen iki tūmendür	267a/7

-dUḡ / -dUk

Geçmiş zaman sıfat-fiili olan bu eke metinde sıkça rastlanmaktadır.

dédükleri maḡāmı daḡı mescide zamm kılmışdur	191b/3
Ka'be'de zinā étdükleri sebebeden	192a/1
ehl-i beyt-i resūle étdükleri bu ḡālīḡ şāhididür	216b/12
çeşme-i Ḥüsrev dédükleri bu tağun dāmenindedür	277b/9
Īrān dédügümüz ol yerdür.	199a/13
dā'ire-i Hindī dédügümüz ḡaṡṡ-ı nışfi'n-nehār	203b/14
Ḥāzret-i Resūl'un ḡārı olduḡı tağ	192b/6

peygamber yazduğı tevrātı	198a/5
mağarr-ı hilāfetleri olduğı sebebden	205b/13
düşürdüği fıstıkdan	263a/12

- **acağ**

Gelecek zaman sıfat-fiili olan bu ekin, metnimizde bir tek örneği mevcuttur:

ve cem' olacağ yerde	289b/1
----------------------	--------

- **mış**

Geçmiş zaman sıfat-fiili olan bu ekin, metindeki kullanımları şu şekildedir:

ki büz tókmiş ola	282b/1	bişmiş kerpiçden	210a/8
ölmüşini kaldırıp	217b/16	koğmış şu	252b/16

1. 3. 2. 7. 3. Zarf- Fiiller

Metnimizde değişik anlam özellikleriyle karşımıza çıkan bu ekle ilgili bazı görüşler şunlardır:

Korkmaz (2003)'a göre, Zarf-fiiller bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşıyan gramer kategorileri oldukları için, fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahiptirler. Bu nedenle cümlede, şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmeyen ancak yargı bildiren fiiller yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen zarf görevi yüklenirler (s. 983).

Özkan (2009) ise, zarf-fiillerin, kişi ve zaman belirtmeyen yalnızca hareket kavramı ifade eden fiil şekilleri olduğunu, cümlede yüklemın anlamını çeşitli yönlerden tamamlayarak zarf olarak kullanıldığını ifade eder (s.151).

1. 3. 2. 7. 3. 1. Zaman Zarf-Fiilleri

-İncA

Diğer zarf-fiil örneklerinden farklı olarak metin içerisinde değişik anlam fonksiyonlarına sahip kullanım örnekleri olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda, anlam özelliklerine göre yapılan sınıflandırma örneklerine yer verilmiştir.

“- dığı zaman ” anlamında kullanılan örnekler şunlardır:

Hzar deryâçesine varınca yüz ferseng kuru yer mâbeynde vardur	301a/4
bir garâr buğday iki çuvâl ağzın dikince on eyler	260b/10

Hem zarf-fiilin hem de asıl fiilin ek aldığı aşağıdaki örneklerde zarf-fiildeki hareket gerçekleşmedikçe asıl fiilin gerçekleşmeyeceği ifadesi yer almaktadır. Bu da cümleye “-madığı sürece” anlamını katmaktadır:

ol kadar şu katmayınca içmek olmaz.	247a/13
üstinde aşlâ zirâ' at olmaz tâ ki bend bağlanmayınca	290b/3
her ne cânibden gitseler kerveden inmeyince olmaz	224b/13
yâkût ise ziyâde harâret olmayınca hâşıl ve kâmil olmaz.	282b/14

“-incaya kadar ” anlamında kullanılan örnekler şunlardır:

şehr-i Mışır İbrâhîm peygamberden tâ Yûsuf peygambere gelince Nîl'ün ğarbında vâki' idi	305b / 10
---	-----------

Andan tā Bābu'l-'Ebvāb'a varınca dört merḥaledür	307a/5
--	--------

Miktar anlamı olup sınırlama işleviyle kullanılan örnekler şunlardır:

cümlesi şudan doymca içerler	280a/13
------------------------------	---------

-ken / iken

Metin içerisinde, genel olarak i- ünlüsü düşerek (ekleşerek) kelime tabanına bitişik yazılmıştır.

et pārelerin yēyerken küçük pāre elmāsları daḥı bile yēyerler	282a /12
---	----------

Merend'e vāşıl olmamışken dört ferseng yērden yēr altında pinhān olup	292b / 14
---	-----------

Buḥtu'n-naşr elinden ḥalāş olup gelürken yolu Beytü'l-Muḳaddes'e uğradı	197b /14
---	----------

ol ṭaraflara şikār ēderken bir niçe ceyrān öñinden kaçup	287a / 16
--	-----------

şu ṭaleb eylerken	279b/12
-------------------	---------

Ayrı yazılan örnek:

eger afitāb şevr burcında iken terekeyi biçmeseler ol tereke zāyi' olur	243b / 13
---	-----------

-dUḳda

“-duḳ/-dük” sıfat-fiil eki ile “+da/+de” bulunma hâl ekinin birleşmesinden oluşan bu ek metinde **-dığđ zaman** anlamında kullanılmıştır:

ol diyārları fetḥ kılduḳda ol şehrūñ fetḥinden 'āciz oldı	247b/1
---	--------

Şuyı küşāde kılduḳda mi' mār béline bir zincīr baḡladı	247b/5
--	--------

ol yēre varduḳda ol ḳal' anuñ ba' zı bināları bāḳī idi	302b/9
--	--------

Ādem ‘aleyhi’s- selām cennetden çıķduķda Serāndīb Ŧađı’na nüzöl eyledi	189a/4
yüzlerin kıbleye döndürdüķde muŦlaķ mağribe teveccüh gerekdür	242a/14

-dUķdan

“-duķ/-dük” sıfat-fiil eki ile “+dan/+den” ayrılma hâl ekinin birleşmesinden oluşan bu ek, *şoņra* edatı ile birlikte kullanılmıştır. Bu yapının sadece kalın sıradan ünlülerle kullanımı mevcuttur. Metinde sadece “ħarāb ol-” birleşik fiili ve *şoņra* edatının birlikte kullanıldığı örnekler mevcuttur. Sonralık anlamı katan bu yapının, metinde yer alan örnekleri şunlardır:

Ĥarāb olduķdan şoņra Ŧūs tecdīd édüp kendü nāmına mensüb kıldı	262a/3
Ĥarāb olduķdan şoņra Mu‘ taşım Ĥalīfe’nün ħülü tecdīd kıldı	234b/12
Ĥarāb olduķdan şoņra İskender tecdīd kıldı	262b/12

-duķça

Metinde sadece bir fiille kullanılmış olup iki örneği mevcuttur.

varduķça pek oldı	281a / 9
varduķça inilür tā ki deryā-yı Hind’e muttaşıl olduķda ‘ arzı altmış ferseng olur	298b/2

1. 3. 2. 7. 3. 2. Bağlama Zarf-Fiilleri

-Up

Metin içerisinde ekin ünlüsü daima yuvarlaktır. Ünlüyle biten bir kelimeye geldiği zaman araya yardımcı “y” sesini almaktadır. Metin içerisinde en fazla

kullanılan zarf-fiil eki olup daha çok yardımcı fiille oluşan birleşik fiiller ile kullanılmıştır:

Şüşter şuyını müşelliş édüp	243b/3
Feriştehler gelüp giderler	197a/14
zâhir-i şehirden güzër édüp	246/5
anda bir dikke düzüp	243a/1
Nehrevân'dan geçüp	291a/1
sedi bağlayup şuyı yuķaru çıkardı	248a/5
Şirâz leşkere kifâyet kılmayup	245b/10
Varup ol bir şu' beye munzam olduķda	290b/14
ol ķal' ada ķuttâ- ^ç ı tariķ olup	241a/3
tecdîd-i ^ç imâret kıilup	241b/9

1. 3. 2. 7. 3. 3. Durum Zarf-Fiilleri

-a/-e

Eski Türkçeden beri kullanılan bu ek metin içerisinde tekrarlı şekillerde kullanılmaktadır. Metin içerisinde yer alan örnekleri şunlardır:

Ķaza Ķaza bir büyük dıraħt gibi altun zâhir oldu	281a/10
^ç imâret êtdiler vara vara birbiriyle peyveste oldu	215b/12
Vara vara taĝ olur	275a/14

Aşağıdaki örnekte deyimleşmiş birleşik fiille kullanılmıştır:

cisr daḥı yapa el vèrmedi 213b/14

-madan/-meden

Bu ekin yapısı ile ilgili Ergin (1997), menfilik ifade eden bu ekin yapısının ve teşekkülünün karışık olduğunu, menfi eki ile ablatif ekinin bulunduğunu kabul edip bu noktadan hareket etmek gerektiğini belirtir (s. 342).

Korkmaz (2005)'a göre , olumsuz fiil tabanına -d- yardımcı ünsüzü ve -ı/-i, -n zarf fiil ekleri gelerek oluşmuş bir şekil olup –matı/meti, - matın/metin, -mayu/meyü, -mayın/meyin gibi türler içsesteki koruyucu -d- ünsüzünün geçirdiği -t/-y- değişmesi sonucu oluştuğudur (s.154).

Metnimizde yer alan örnekler şunlardır:

ol şū fī'l-ḥāl aḳmadan ḳalur	280b/15
havāsı ḡāyet ' ufūnetlūdūr naḥl-istānı çoḳ olmadan	212a/4
şular ḳatı aḳmadan yumuşaḳ topraḡ bir şū mevza' dan bir mevza' a naḳl olur	275a/13
Medīne'ye gelmeden muḳaddem Medīne ḥākimleri	195a /
6	

1. 3. 2. 8. İsimlerde Bildirme

İsimlerde bildirme, Eski Türkçede er- yardımcı fiilinin “er->ir->i-“ şeklinde ekleşmesinden oluşan “i- fiili” ve Eski Türkçedeki tur- yardımcı fiilinin geniş zaman çekimi olan “tur-ur”dan çıkan, ek fiilin bildirme kipinin üçüncü teklik ve çokluk kişi

çekimlerine gelerek anlamı güçlendiren “-dır/-dir” eki kullanılarak yapılır (Korkmaz, 2010: 42).

1. 3. 2. 8. 1. Geniş Zaman

Metinde teklik 2. kişi, teklik 3. kişi ve çokluk 3. kişi ekleriyle beraber çekimlenmiştir.

Teklik 2. Kişi : (+sun)

Sadece bir örnekte kullanımına rastlanmıştır:

gāvur+sun 214a / 11

Teklik 3. Kişi (+dur / +dür)

Metinde kullanımına en çok rastlanan eklerden biridir. Ad ve ad soylu kelimeler ile kullanımında adı yüklemleştirme işleviyle kullanıldığı örneklerden bazıları şunlardır:

şudandur	190a/10	ortasındadır	190b/10
yüksekdür	210b/6	yèddidür	213b/10
üzredür	209a/16	adımdur	207b/16
köydür	214b/15	ucuzlıkdur	265a/2
ağacıdur	263a/10	taşlıkdur	276b/10
kerpiçdür	208b/8	karanlıkdur	277a/6
gibidür	216a/3	gerekdür	214a/9

yoldadır	274a/8	boldur	262b/1
----------	--------	--------	--------

Alıntı kelimeler ile kullanımı:

revāndur	190a/9	maḳāmıdur	191b/10
ḳısımdur	188a/13	ṭavāf-gāhıdur	190b/10
maḥpūsdur	277b/4	dürüsdür	208b/8
ma ^ʿ mürdur	287a/8	ʿufūnetlüdür	215a/10
bī-ṣumārdur	303b/3	mīḳātıdur	270a/1
mertebe-i a ^ʿ lādur	200a/13	peygamberdür	207b/17

Çokluk 3. Kişi (+durlar/+dürler)

degüldürler	299b/15	damnındadurlar	278a/5
gibidürler	252b/15	ḳuyudadurlar	210a/4
Türk'dürler	232b/15		

Alıntı kelimeler ile kullanımı:

müslimāndurlar	308a/10	ehl-i ĩmāndurlar	188b/1	ṭarafındadurlar	192b/10
ṣerīrdürler	255b/15	mezhebdürler	262b/10	ṣaḥrā-niṣīndürler	307a/14
ḥāricdürler	188a/10	sünnīdürler	255b/1	neslindendürler	238b/10

1. 3. 2. 8. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

+ımiş/+imiş/imiş

Metin içerisinde ikili yazım şekline sahip olan eklerden biridir (bk. 2.1.6 ikili yazımlar). Sadece teklik 3. kişi ile çekimlenmiş şekilleri bulunmaktadır.

Birinci yazım şekli, ek-fiilinin öğrenilen geçmiş zamanının “imiş” şeklinde kelime tabanından ayrı yazıldığı örneklerden oluşmaktadır:

ādem imiş	251a/15	şehir imiş	215a/2
maḥşuldār imiş	235a/12	vāḳi‘ imiş	226a/16
köy imiş	218a/17	var imiş	302b/7

İkinci yazım şekli, ek-fiilin öğrenilen geçmiş zamanının “ımiş” şeklinde ön ünlüsünün düşmeden kelime tabanına bitişik yazıldığı örneklerden oluşmaktadır:

varımiş 223b/1,304a/12

1. 3. 2. 8. 3. Görülen Geçmiş Zaman

+ dı/ + di/+ıdı/+ıdi/+ıdı/ıdi

Metinde üç yazım şekline sahip nadir örneklerinden biridir (bk. 2.1.6 ikili yazımlar). Kelime tabanından ayrı yazılmış örnek sayısı bitişik yazılanlara oranla daha yüksektir.

Birinci yazım şekli, ek-fiilinin görülen geçmiş zamanının “ıdi” şeklinde kelime tabanından ayrı yazıldığı örneklerden oluşmaktadır:

butları idi	216a/17	köy idi	256a/6
halīfesi idi	208a/11	mertebede idi	206b/14
tahtı idi	209b/16	öyle idi	214b/2
üzerinde idi	210a/2	var idi	208a/7
yoğ idi	195b/7		

İkinci yazım şekli, ek-fiilin görülen geçmiş zamanının “-IdI” şeklinde ön ünlüsünün düşmeden kelime tabanına bitişik yazıldığı örneklerden oluşmaktadır:

vardı	237b/6	köyidi	250b/17
-------	--------	--------	---------

Üçüncü yazım şekli, ek-fiilin görülen geçmiş zamanının “-dl” (د) şeklinde ön ünlüsünün düşerek isim tabanına eklendiği örneklerden oluşmaktadır:

mensübdı	218b/4	vardı	223a/12
yoğdı	214b/8		

1. 3. 2. 8. 4. Şart Kipi

i-se + Ø

Teklik 3. kişi ile çekimlenmiş olan şart kipinin sınırlı sayıda örneği bulunmaktadır. Ek-fiile -se/-sa şart kipinin getirilmesiyle oluşmaktadır. Metnimizde yer alan örnekler “ise” şeklinde olup kelime tabanından ayrı yazılmıştır.

yāḳūt ise ziyāde ḥarāret olmayınca ḥāşıl ve kāmīl olmaz	282b/14
cezīrede var ise cümle yanar	299a/1

1. 4. FARŞA YAPILAR

1. 4. 1. Türemiş İsimler

Bir kelimenin bir ekle birleşmesi sonucu oluşmuşlardır.

1. 4. 1. 1. Yer İsimleri

gāh (گاه)

Yer ve zaman isimleri yapımında kullanılır.

āteş-gāh	258b/11	taht-gāh	308b/1
bār-gāh	276b/16	ṭavāf-gāhdur	190b/10
ḥāb-gāhı	195a/10	temāşā-gāhları	280a/1
tāc-gāh	213a/11	şikār-gāhları	251b/8
ziyāret-gāhdur	198b/1		

Aşağıdaki örnekte de “gāh” zaman anlamı ifade etmiştir:

nā-gāh	277b/3
--------	--------

Metin içerisinde diğer kullanımlardan farklı olarak yer bildirme işleviyle kullanılan “gāh” eki yerine “ḳāh” kullanılmıştır. Metin içerisinde 10 yerde geçen “ḥān” ismi sadece bir yerde “ḳāh” eki ile kullanılmıştır. “Dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri bazen inzivaya çekildikleri mekânlar için

kullanılan bir terim olan “hān-ḳāh” Farsça “hān” ile yer bildiren “gāh” eklenerek türetilmiştir. Farsça kaynaklarda değişik şekillerde geçen kelime “hān-ḳāh” şeklinde Arapçalaştırılmış ve bu şekliyle yaygınlaşmıştır (Keyanî, 2013: 16).

خانقاه hān-ḳāh	191b/7
----------------	--------

- **istān / stān (ستان)**

Yer ve zaman isimlerinin yapımında kullanılır. Aruz kalıplarına uyması için + sitan şeklinde kullanıldığı da görülür.

bāg-istānı	238b/7	şor-istān	292a/16
tağ-istān	238b/9	türb-istān	303a/6
ḳabr-istānuḡ	246b/4	kāfir-istānıdı	303a/11
naḡl-istān	255b/5	şehr-istānına	255b/8

- **zār (زار)**

Yer isimleri yapar.

merğ-zār	216a/10	‘alef-zār	220a/15
----------	---------	-----------	---------

1. 4. 2. Sıfatlar

Metinde tespit edilen örnekler çerçevesinde başlıklar oluşturulmuştur.

1. 4. 2. 1. Karşılaştırma Sıfatları

Farsçada üstünlük derecesi , sıfatın sonuna “ter “ (تر) eki getirilmek suretiyle yapılır (Öztürk, 2007: 110).

hoş-terdür

302b / 6

1. 4. 2. 2. İsimden Türemiş Sıfatlar

1. 4. 2. 2. 1. Ön Eklerle Yapılan Sıfatlar

bī- (بی) : (-sIz/sUz) Olumsuzluk ön ekidir. İsimlere getirilir.

bī-şümar 209a/7; 210b/5; 307b/15...	bī-miṣl 198a/10; 228a/14
bī -ḥadd 207a/8; 236b/4; 238b/4...	bī-şekl 200a/11
bī-ḥaber 301b/13	bī-şekk 206a/5
bī-iḥtiyār 196a/1	bī-zaḥmet 204a/9
bī-kıyās 220a/12; 233a/10...	bī-ḥesāb 282b/5; 303b/3...
bī-ḳarar 302a/16	bī-nihāyet 238b/5

nā- (نا): Olumsuzluk ön ekidir. Özellikle sıfatlara ve fiilden türemiş kelimelerin başına getirilir:

nā-peydā 189b/16; 190a/7...	nā-pāk 266b/6
nā-bedīd 196b/2; 223a/2...	nā-resīde 282b/8
nā-ḥoş 235b/7	nā-būd 241a/8
nā-ḳār 266b/8	nā-tamām 219b/7; 228a/ 9

ber- (بر): Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelerek sıfat ve zarflar yapar; Türkçedeki “-de” ekiyle “üzeri, üzere, üzerine, üzerinde” vb.nin karşılığıdır.

ber-seb̄il	239a/9	ber-dār	305a/8
ber-çüb	305a/9	ber-ķarār	307a/2
ber-ca	224b/3		

pür- (پړ): Başına geldiği kelimelere “dolu, çok” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar ve zarflar yapar.

pür-kār	256a/1
---------	--------

1. 4. 2. 2. 2. Son Eklerle Yapılan Sıfatlar

-nāk (ناک): Sonuna geldiği Arapça ve Farsça kelimelere “-li” anlamı katarak Farsça usûlüyle türemiş sıfatlar yapar.

ħavf-nāk	195b/17, 247a/1, 260b/12
----------	--------------------------

-kār (كار): Sonuna geldiği isimlere “-li, -ci” ekleri ve “eden, edici” kelimeleri gibi fâillik ve sâhiplik mânâsı katarak birleşik kelimeler yapar:

sāz-kārdur	208b/9	ṭama ^c -kār	227b/1
meded-kārlığına	283b/10		

-bān (بان): Sonuna geldiği kelimelere “gözetici, koruyucu, koruyan” anlamı katarak türemiş kelimeler yapar.

niġeh-bān	253a/13	pas-bān	302a/16
-----------	---------	---------	---------

-sīr (سير): Yer ismi yapan bir ektir.

germ-sîr 215a/7, 217b/10; 223a/16...	serd-sîr 215a/7; 221b/11; 223a/14...
--------------------------------------	--------------------------------------

+î (ى): +lı/+li ekinin işleyişinde nispet anlamı türetir.

Mekkîlerüñ 190a/5	şeb-i yemānî 283a/15
Dehene-i Firengî 282a/15	Feyrûze-i Nişābūrî 282b/4

-îñ (ين): Bir şeyin hangi maddeden yapıldığını belirtir veya zaman ifadelerini sıfat yapar veya -li, -lı görevini gören sıfat yapar.

zer-îñ 196a/1

-āne (انه): Bu ek, lâyıklık, yakışıklık bildiren sıfatlar türetir.

merd-āne 221a/8

-ger (كر): Eden, edici -cı, -ci, -lı, -li anlamı veren bir ektir. Türemiş sıfat ve isimler yapar.

bezr-ger 207a/12

-gîr (كیر): Sonuna geldiği kelimelere “tutan, tutucu, alan, zapteden; yayılan, yayıcı” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

ligām-gîr 247a/1
----

bîñ (بين) Sonuna geldiği kelimelere “gören, görücü” anlamı katarak birleşik sıfatlar yapar.

hürde-bîñlik 277a/2

-dār (دار): Sonuna geldiği kelimelere “tutan, sâhip ve mâlik olan” anlamı katarak birleşik sıfat ve isimler yapar.

cân-dârdur 306a/2	mâl-dâr 246a/9
-------------------	----------------

-ver (ور): Sonuna geldiği kelimelere “sâhip” anlamı katarak birleşik kelimeler yapar.

cân-ver 260b/1	pişe-verdür 248a/14
----------------	---------------------

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem

1. Ankara Millî Kütüphaneler Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz B 979 demirbaş numarasıyla kayıtlı nüsha esas alınarak hazırlanmıştır.
2. Metin kısmında eser çeviri yazıya aktarılmıştır. Bu işlem yapılırken metnin orijinaline sadık kalınmıştır.
3. Mütercim Arapça ayet, hadis ve atasözleri yer yer tercüme edip verirken bazı yerlerde olduğu gibi bırakmıştır. Eserde yer alan Arapça ayet, hadis ve atasözlerinin çevirileri yapıp dipnotta anlamlarına yer verilmiştir.
4. Eserde Farsça şiirler de bulunmaktadır. Mütercim eserin aslından tercüme yaparken Farsça şiirleri olduğu gibi yani tercüme etmeden metne almıştır. Bu şiirler de tercüme edilmiş olup dipnotta şiirlerin meâline yer verilmiştir.
5. Kitapta hâşiyeler bulunmaktadır. Hâşiyelerde yer alan ek bilgiler, metinde ilgili satırda parantez içinde gösterilmiştir.
6. Eser içinde kırmızı mürekkeple yer alan bölüm başlıkları metnimizde koyu yazılmak suretiyle belirtilmiştir.
7. Tercüme eserde yer alan özel isimler ile eserin Farsça aslında yer alan bazı özel isimlerin yazılışında tutarsızlık tespit edilmiştir. Bu yüzden

tercüme eser ile Farsça eserde geçen özel isimler kıyaslanmış ve tercüme eserde yer alan özel isimlerin Farsça aslında geçen şekilleri dipnotta belirtilmiştir.

8. Eserde, yazımının doğruluğuna kesin kanaat getirilemeyen bazı kelimeler bulunmaktadır. Kelimenin doğru yazımını tespit etmek için Farsça basımla karşılaştırılmıştır. Dipnotta, Farsça basımda yer alan şekil yazılırken metin içerisinde tıpkıbasıma sadık kalınmıştır.
9. Metin içerisinde eksik veya yanlış yazılan harfler köşeli parantez “[ ] ” içinde gösterilerek düzeltme yapılmıştır.
10. Metin oluşturulurken TDK yazım ve noktalama kurallarına bağlı kalınmıştır. Farsça tamlamalar ve birleşik kelimeler arasında kısa çizgi kullanılmıştır.
11. Farsça yer isimleri birleşik olsa dahi kalıplaşmış oldukları için kısa çizgi kullanımı tercih edilmemiştir.
12. Arapça tamlamalarda kısa çizgi kullanılmıştır.
13. Türkçe olmayan kelimelerin kökeni (<) işaretinden sonra belirtilmiştir. Türkçe kelimeler için herhangi bir işaret kullanılmamıştır.

[188a]

(13) **Maḳāle-i Siyüm**; (14) vilāyetler ve şehirler ve buḳā' ları beyān eder. Ol daḳı dört kısmıdır. (15) Kısm-ı Evvel; **Mekke** ve **Medīne** ve **Mescidü'l-'Aḳṣā**'-yı beyān eder. Egerçi (16) bunlar mülk-i İrān'dan hāricdürler ve bu kitābuñ te'līfinden (17) ğaraz İrān diyārın şerḫ eylemekdür ammā çünki Mekke ve Medīne

[188b]

(1) ve Mescidü'l-Aḳṣā efzal-ı buḳā'-ı cihān. Bil ki kıble-i ehl-i ĩmāndurlar. (2) Pes teberriken anları evvel zıkr eylemek evlādur. ¹² حَرَمُ الْكَعْبَةِ عَظَمَ اللَّهُ فَدَرَهَا (3) Ka'be'nün ħānesi Mescid-i Ḥarām'ıñ içinde ve Mescid-i Ḥarām şehir-i (4) Mekke'de vāḳi' dür ve ol şehir-i Ḥicāz da ĩḳlīm-i Rūm'da vāḳi' dür. Tūlı Cezāyir-i Ḥālidāt'dan 'ayn-r ve 'arzı ḥaṭṭ-ı istivādan sā-m ve bir derede (6) vāḳi' dür ki ṭaraf-ı şarḳide Ebū Ḳubeys Ṭaġı ve Ḳe'ḳay'ān Ṭaġı (7) vāḳi' dür ve ṭaraf-ı ğarbide Minā ve Servān¹³ Ṭaġı ve Servān Ṭaġı bir (8) yüksek ṭaġdur. Minā'ya ve Müzdelife'ye müşrifdür ve kebs-i İsmā'ıl (9) anda nāzil oldu ve ṭaraf-ı şimāl ve cenūbda bir büyük şehrdür ki (10) devri on biñ adımdan ziyādedür. Ammā içinde mu'aṭṭal bīrler (11) ve ṭaġ ve deppeler çokdur ol şehriñ ḥaḳḳında āyet ve ḥadīs çokdur. (12) قَوْلُهُ تَعَالَى وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ قَوْلِكَ السَّمَوَاتِ (14) إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ حَرَمٌ اللَّهُ يَوْمَ ¹⁴ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا آيَةً ¹⁵ وَالْأَرْضِ ¹⁶ قَوْلُهُ يَوَادٍ غَيْرِ ذِي زُرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ (15) olmaz (16) şehriñ zahīresi sāyir diyārlardan gelür ve Ṭāyif vilāyeti Mekke'nün (17) sekkiz fersaḳındadır ve Ṭāyif, 'Ürvān Ṭaġı'na yaḳındur ki ol

¹² Allah, Kābe'nin bulunduğu Harem'in değerini yüceltmıştır.

¹³ Far. ثبير

¹⁴ İbrahim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap. (Bakara Suresi, 126. ayet)

¹⁵ Şüphesiz ki Allah, yerleri ve gökleri yarattığında bu şehri harem kıldı. (Hadis-i Şerif)

¹⁶ Senin kutsal evinin (Kābe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye... (İbrahim Suresi, 37. ayet)

[189a]

(1) tağun qarı ve buzı eksük olmaz ve diyâr-ı ‘Arab’da ol tağdan gayrı- (2) da qar qalmaz ve Tāyif’ün havâsı ol tağun sebebiyle hoşdur ve meyvesi (3) çokdur. *Kitâb-ı Ma‘ârif*’de meşûrdur ki çünkü Âdem ‘aleyhi’s- (4) selâm cennetden çıktıkda Serândîb¹⁷ Tağı’na nüzül eyledi. Yüzyıl (5) tazarru‘ ve zârılıklar kıldı. Yüz yıldan sonra tevbesi kabul oldu. (6) Ammâ cennetden çıktığına çok te’essüf çekerti. Haqq Te‘âlâ cennetden bir (7) hayme gönderüp Ka‘be’de kırdılar ve ol hayme yek-pâre yâkûtdan (8) idi. Zer kandîlleriyle ve Âdem’e emr olundu ki varup ol hâneyi ziyâret (9) eyleye. Âdem varup ol evde sâkin oldu. Bir rivâyetde Âdem vefât (10) êtdükde ve bir rivâyetde Tūfân-ı Nūh’da ol evi yine cennete götür -(11) diler ve Benî Âdem ol hânenün yerine taş ve çamurdan bir ev yaptılar. (12) Tūfân anı dağı harâb eyledi tâ ki İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmün (13) Hâcer’den oğlı İsmâ‘îl ve Sâre’den kıızı oldu. Sâre hased (14) êdüp ibrâm eyledi tâ ki Hâcer ile İsmâ‘îl’i Sâre’nün yanından (15) iletüp ol harâb yere bıraktı. Hâcer’e şusuzlık gâlib olup (16) aşğa ve yukaru segirdüp şu taleb êderdi ve İsmâ‘îl ağlayup (17) ayakların yere dögerdi. Ayağınun eşerinden Âb-ı Zemzem peydâ oldu.

[189b]

(1) Hâcer biraz toprak ol şuyun önine koydı tâ ki aqup (2) zâyi‘ olmasun. Nağldur ki eger Hâcer toprağıla bend eylemese (3) ol şu bir çay olurdu ki cümle çaylardan büyük çünkü ol (4) yerde şu peydâ oldu. Kavm-i Benî Çehrem ol yere nüzül êdüp (5) ve ‘İsmâ‘îl anların arasında perveriş buldı. Çünkü hadd-ı bülûğa (6) êrişdi. Haqq Te‘âlâ’nun emriyle ‘İsmâ‘îl ve İbrâhîm ol yerde hâne-i (7) Ka‘be düzdiler ve Haqq Te‘âlâ Hâcerü’l-’Esved’i cennetden anlara irsâl (8) eyledi. Evvel beyâz idi. Şonra küffârlarun eli çok degme ile (9) siyâh oldu. Nice kim Hâzeret-i

¹⁷ سرندیب Far.

Resül buyurmuşdur: ¹⁸بَيَّأَ آدَمَ (11) مِنَ الْجَنَّةِ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ فَسَوَّدَتْهُ خَطَايَا (10) نَزَلَ حَجْرُ الْأَسْوَدِ
ya'nî Hacerü'l-'Esved Cennet'den nüzül êtdikde südden beyâz (12) idi. âd[em]
oğlanlar hâṭaları siyâh eyledi ve çünki anlar hâne-i (13) Ka'be'yi îcâd êtdiler.
Ḥalâyık anuḡ ziyâretine me'mûr oldılar. (14) Ve ol yêrde sâkin olup binâlar ve evler
düzdiler. Tedricle bir (15) 'azîm şeh'r oldu ve evvel ol şeh'rde Zemzem şuyından ġayrı
(16) şu yoġdı. Şonra ol şu daḡı nâ-peydâ oldu. Birkaç müddetden (17) şonra cedd-i
Resül 'Abdülmuṭṭalib vâkı' ada görüp şabâh ol

[190a]

(1) yêri qarup âhvân-ı zerîn ve asliḡa¹⁹ bulup Ḳureyş anuḡla çok (2) nizâ'
êtdükden şonra şulḡ êtdiler. Ve o kıyuy taraf-ı şarkîde vâkı' dūr (3) ve kırk arşun
derinliġi ve on bir arşun devri vardur ve üzerinde şâc (4) ağacından bir mürebba'
ağac geçürmişlerdür. Her birinde altı bekre şu çekmek (5) içün düzmişler ve ol şu
şûrdur ve Mekkîleruḡ şuyı dâima ol (6) şudandur ve Beni 'Abbâs zamânında
Ḥârünü'r-Reşîd'üḡ hâṭunu Zübeyde Ḥâṭun (7) bir kârîz ih'râc eyledi. Ḥülefâdan şonra
kaç def'a ol kârîz nâ-peydâ (8) ve maṭmûs olup tâ Emîr Çopân yine cârî kıldı. Ḥâlâ
Mekke'de (9) şu revândur ve Mekke ḡalkı ekşer siyâh çehre ve ticârete meşġuldurlar
ve şeh'r-i (10) Mekke ve çevresi cümle Ḥâzret-i İbrâḡim du'âsıyla ḡaremdür ya'nî
cân-ver (11) ḡatlı eylemek olmaz. Râh-ı Medîne'den üç ferseng ve bir mîl ḡaremdür
ve mîḡâtı (12) Zü'l-Ḥalîfe²⁰ ve ol yêrden tâ Mekke'ye Cidde yolundan yine üç
ferseng (13) ve bir mîldür, ḡaremdür ve mîḡâtı T/9 ve ol yêrden tâ Mekke'ye 3/K/20
(14) Mışır ve Şâm yolundan K/20 tâ toḡsan ḡaremdür ve mîḡâtı Cühfe ve ol (15)
yêrden tâ Mekke'ye otuz üç ferseng ve tâ deryâya iki mîl 4/K. Yemen (16) yolundan
tâ yêddi mîl ki iki ferseng ve bir mîldür, ḡaremdür ve mîḡâtı Yelemlem (17) ve ol
yêrden tâ Mekkeye 5/K/20. Necd yolundan tâ Süved'e ḡaremdür ve mîḡâtı

¹⁸ Hacerü'l-'Esved, Cennet'den yeryüzüne indiġinde süttten beyaz idi. Fakat insanoġlunun hataları onu kararttı. (Hadis-i Şerif)

¹⁹ Metinde اصله şeklinde yazılmıştır; doğru yazım اسلحه şeklinde olmalıdır.

²⁰ Far. ذو الحليفة

[190b]

(1) Qazvindir²¹ ve ol yerden ta Mekke'ye 6k/20 Ta'rif yolundan uc ferseng ve iki (2) mil haremdu. Mikati on iki ferseng ve bir mil. Ol yerden ta Mekke'ye (3) 'Iraq yolundan ta tokuz mil ki uc ferseng eder, haremdu ve mikati Zatu'l- (4) 'Iraq ol yerden ta Mekke'ye on bes ferseng ve bir mildur ve bu havālide (5) cumle otuz yedi mildur ki on iki ferseng ve bir mil eder. Nisane icun (6) ol devirde miller dokmislardur ve bu havālidir. Hat ve nebāt nādir olur. (7) Ammā haremde hāric bağlar ve bostānlar ve zirā'at çokdur ve mikāt-kāhları (8) havālisinde yeddi yüz otuz uc mil ki iki yüz kırk dört ferseng (9) ve bir mildur. Miller qomışlardur. **Mescidü'l-Harām**; Mekke şehrinün icinde vāqı'dur. (10) Anuñ şahnu hüccācuñ tavāf-gāhidur. **Hāne-i Ka'be** ol şahnuñ ortasındadır (11) ve Mescid-i Harām'uñ dört burcu vardır. Taraf-ı 'Irāqı'de Bāb-ı Benī Şeybe vāqı'dur. (12) Hazret-i Resul'uñ meb'asından bes sene muqaddem, kavm-i Qureys Ka'be'yi 'imāret (13) edüp ol ağaçlar ki kāfirler Anākiye Kilisāsiçün gemile iletürlerdi. (14) Haqq Te'ālā ol gemiyi gark edüp ağaçları Cidde'ye şaldı. Kavm-i Qureys, (15) Necāşı'nun izniyle ol ağaçları iletüp hāne-i Ka'be'yi müsakkağ kıldılar (16) ve sakfuñ altına dört ağaçdan direk urdılar. Ol maħalde Hazret-i Resul, (17) Qureys'ün rızasıyla Hacerü'l-Esved'i Ka'be'nün hāricinde, rükn-i 'Irāqı'de

[191a]

(1) vaz' eyledi. Yüksekligi bir kām ve maħām-ı İbrāhīm ve Zemzem ol rükne yaqındur. (2) Ve ol rükn ki şimāle māyıldur. Rükni-Şāmī dērler ve ol ki garbe mā'ıldur. (3) Habeşī Yemānī dērler ve ol rükn ki cenūbidur, Rükni-Yemānī dērler ve Ka'be'ye bir (4) qanatlu qapu aşmışlardur. Yüzini gümüşle qablamışlardur çünki Benī (5) Ümeye, Ka'benün dīvārın seng mancınık ile harāb kıldılar. 'Abdullāh (6) Zübeyr, ol āhūlarla ki çāh-ı Zemzem'den çıkmışdı. Ka'be'yi 'imāret edüp (7) hāne-i Ka'be'yi daħı büyük düzdi ve Hacerü'l-Esved'i Ka'be'nün icine aldı (8) ve dedi ki

²¹ Far. قرن

çünkü Hâzret-i Resûl buyurmuşdur ki Hâcerü'l-'Esved Ka'be- (9) dendür. Gerekdür ki içerüde ola. Andan şonra Haccâc Yûsuf gelüp 'Abdullâh'ı (10) şalb édüp vaz'-ı Ka'be'yi harâb édüp yine evvelki vaz'a koyup (11) Hâcerü'l-'Esved'i taşra çıkardı. Tûl-ı hâne igirmi dört gez ve 'arzı igirmi (12) üç gezdür. Mesâhatı bês yüz yetmiş bês gezdür ve mesâhat-ı derûnisi dört (13) yüz kırk dört gezdür ve bülendi-i hâne taşradan igirmi yeddi gezdür. (14) Ve bâmını kal'î ile endüde kılmışlardır. Oluğı gümüştendür ve evvel kimse ki (15) hâneye câme gëydürmüşdür. Tübbe-i Yemen'de Es'ad Ebübekir Himyerî'dür. Behrâm Gür (16) Sâsânî 'aşrında idi. Ol hânenün hâşiyeti oldur ki üstinden (17) aslâ kuş uçmaga kâdir olmaz ve Hâzret-i 'Ömer'ün evleri Mescidü'l-Haram'ın çevresinde

[191b]

(1) Hâzret-i 'Osmân anı dahı mescide izâfe kıldı. Velîd bin 'Abdülmelik Mervânî, (2) ol mescidde 'âlî 'imâret düzüp taş direkler Şâm'dan naql (3) édüp ve sakfın çüb 'âcdan düzdi ve Ebû Vâşık²² 'Abbâsî (4) mescidi büyük eyledi. Anun oğlu Mehdî, sene yüz altmış altıda dahı (5) ziyâde kıldı hâlâ ol qarârdadır. Tûl-ı tavâf-gâh üç yüz yetmiş kezdür. (6) Üç yüz on bês kez içinde ve mescidün devr-i bîrünü biñ bês yüz seksen (7) gezdür ve havâlisinde medreseler ve hân-kâhlar çok vardır. Ol cümleden (8) 'İmâd-i Kazvînî, Qarāvîye²³ hüccacı için bir hân-kâh düzmişdür ve üç (9) biñ dinâr Mekke hükkâmına vemişdür. Ta ki ol hân-kâhdan Mescidi'l- (10) Haram'a bir pencere açmağa izn vemişlerdür ve ol hâne ki dâr-ı Muhammed (11) bin Yûsuf demekle meşhûrdur. Hâzret-i Resûluñ mevlüdü ol hânede (12) vâki' olmuşdur. Mescidü'l-Haram'ın tarafında vâki' dür ve mâder-i Hârûnû'r- (13) Reşîd Hayrudân²⁴ dedükleri maqâmı dahı mescide zamm kılmışdur. Ve Sekâyetü'l- (14) Hüccâc dedükleri (mevza' çâh-ı Zemzem'ün hâlfinde hâne-i Ka'be'nün ğarbisinde

²² Far. ابو دوانيق

²³ Far. قزاونه

²⁴ Far. خيزران

vāki‘dür ve Dārü’n-Nedve dedükleri)²⁵ dađı ğarbīde vāki‘dür ve kūh-ı Şafā hānenün şarķi- (15) sindedür ve rāh ve bāzār mābeyindedür ve kūh-ı Şafā dađı kūh-ı Kūbeys (16) hisābındandır ve kūh-ı Merve Mescidü’l-Ĥarām’uñ ğarbisinde nađldur ki (17) Şafā ile Merve zamān-ı cāhiliyetde bir kişile bir ‘avretün nāmlarıdır.

[192a]

(1) ki Ka‘be’de zinā étdükleri sebebeden Ĥakk Te‘ālā ikisini dağı taş eyledi. (2) Ehl-i Mekke ‘ibret için kişiyi Şafā Tağı’na ve ‘avreti Merve Tağı’na (3) götürdiler pes ol tağlar bunlaruñ nāmıyla nām buldılar ve ba‘zılar (4) derler ki Şafā ve Merve aşılarda ol tađlaruñ nāmıdır ve ol kişile (5) ‘avretün nāmları İsaf ve Nāmile²⁶ idi ve kelām-ı mecīdde Şafā ile (6) Merv’e zikr olmuşdur. Ĥazret-i Resūlden rivāyetdür إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ (7) Dābbetü’l-‘Arz ki ĥurūcī ‘alāmet-i (8) kıyāmetdür. Kūh-ı Şafā’dan ĥurūc étse gerekdür ve Meş‘erü’l-Ĥarām (9)kūh-ı Şafā’yıla ve Merve arasındadır ve Minā bir deredür. Mescidü’l-Ĥarām’uñ (10) ğarbisinde ve kūh-ı ‘Arafāt dağı cānib-i ğarbidedür. Kūh-ı ‘Arafāt’tan tā Mekke’ye üç mīl derāzlıkta ve Ĥücre’-i ‘Aķabe dedükleri Minā (11) deresinün āĥirindedür ve Mescid-i Ĥayf dedükleri dağı Mescidü’l-Ĥarām’uñ (12) ğarbisinde ve kh-ı ‘Arafāt dağı cānib-i ğarbisindedür. Kūh-ı ‘Arafāt’tan tā (13) Mekke’ye üç mīldür ve mescid-i ‘Āyişe ĥaremden ĥāricdür ve cemere-i evvel (14) Ĥudeybiye ĥaremün muķābilindedür ve Mārbīn²⁸ Şib‘ī iki tađuñ arasında- (15) dur. Ki āĥir-i ğarbiyedür ve ĥüccāc²⁹ öyle nemāz ile ikinci nemāzın (16) ol yerde edā ederler ve Müzdelife dedükleri maķām Mekke ile ‘Arafāt (17) mābeynindedür ve ĥüccāc maĝrib nemāzıyla ‘iřā nemāzın anda edā ederler.

[192b]

²⁵ Parantez içindeki kısım, mevcut nüshada haşiyede yazılmıştır.

²⁶ Far. ناهله

²⁷ Şüphesiz Safa ile Merve, Allah’ın (dininin) nişanelerindedir. (Bakara Suresi, 158. ayet)

²⁸ Far. ما بين

²⁹ Kelime “ ĥüccāc” yazılmıştır; doğru yazım şekli “ ĥüccāc”dır.

(1) Ve şubhı dağı ol yerde edā ederler ve Baṭn-ı Maḥsen bir vādidür. Mināyla Müzdelife (2) arasında ve kūh-ı Hīrā taraf-ı Mekke'dedür ki Ḥazret anı ṭavāf ederdi. Ol (3) dağı harekete gelürdi. Ḥazret-i Resūl يَا حَرَىٰ ۙۓۓۓ³⁰ deyü emr ederdi. (4) mu' cize-i şaḳḳü'l-ḳamer olduḳda evvel ol taḡ iki pāre olup sonra ḳamer peydā (5) oldu ve Beṭḥā dedükleri Mekke'dür ve Ḥazret-i Resūl'un ḡarı olduḡı (6) taḡ Medīne'nün bir fersengindedür. Nāmına Ṭaḥl dērler ve Ādem ve Ḥavvā'nun (7) ḳabirleri Ebū Ḳubeys Ṭaḡı'ndadır ve Şāliḥ peyḡamberün ḳabri Mekke şehrinde (8) Dārü'n-Nedve'ye ḳarīb, cānib-i ḡarbide ve Ḥazret-i 'İsmā'īl ve anası (9) Hacere³¹ Ka'be'de medfūndurlar ve Ḥazret-i Resūlun Ḥadīce'den olan (10) oḡlları ki Hicret'den muḳaddem fevt oldılar. Mekke'nün ḳabristanında (11) şehriñ tarafındadurlar ve şaḫābe-i 'izāmdan çok kimseler medfūndurlar. (12) Ve Muḳtedir Billāh ḫalīfe zamānında Ḳarāmiṭe³² Ṭā'ifesi ḫac maḫallinde (13) müslimānlar ile 'azīm ceng edüp ve ḳatlā-yı 'āmm ḳıldılar. Şöyle ki (14) çāh-ı Zemzem küşteden māl-ā-māl oldu ve ṭavāf-gāhda üç biñ (15) leş düşdi. Āḫirü'l-emr Ḥacerü'l-Esved'i iletüp ḫārlıḳlar ḳılıp (16) çāhı mübriz üstine şaldılar. Tamām, igirmi yıl Ḥacerü'l-Esved Ḳarāmiṭe (17) elinde ḳaldı. Tā sene tis' a ve şelāşin ve şelāş māye Kūfe'de Muṭi'

[193a]

(1) Billāh ḫalīfeleri otuz biñ altuna şatun aldı ve Ḥalīfe yine (2) anı Ka'be'ye irsāl eyledi. Rükni-i 'Irāḳī'de vaz' ḳıldılar. حَفْطَهَا (3) ۓۓۓۓ³³ ve Mekke'den tā Īrān zemīnün (4) bilād-ı mu'azzamına mesāfet bu üslüb üzredür. Şulṭaniye ki (5) Īrān'ün dārü'l-mülkidür. Bi-rāh-ı Baḡdād üç yüz seksen yēddi ferseng (6) ve bi-rāh-ı Dımaşḳ Tebriz dağı dārü'l-mülkdür. (Bi-rāh-ı Baḡdād üç yüz

³⁰ Sakin ol, Ey Hira !

³¹ Far. هاجر

³² Hamdan Karāmat tarafından kurulan ve Bātıniliḡin bir kolu olan fikraya mensub olanlara verilen ad.

³³ Allahu Te'ala, onu (Ka'be'yi) her türlü saldırı ve kötü durumdan korumuştur.

seksen fersengdür ve bi-râh-ı Dımaşķ Baġdâd daġı dârü'l-mülkdür.)³⁴ Bi-râh-ı Necef iki yüz altmış (7) toķuz fersengdür ve bi-râh-ı Dımaşķ ve mülk-i Fârs'da ve Şebânkâre (8) ve Şîrâz dârü'l-mülk-i Fârs'dur. Bi-râh-ı deryâ ve bi-râh-ı Baġdâd [...] Kâze- (9) rûn bi-râh-ı deryâ [...] ve bi-râh-ı Baġdâd [...] ve ol ki dârü'l-mülki (10) Şebânkâ'dur. Bi-râh-ı dery [...] ve bi-râh-ı Baġdâd [...] Ķayş dârü'l-mülk-i (11) Cezâyir-i baħr'dur. Bi-râh-ı dery [...] ve mülk-i 'Irâķ-ı 'Acemde İşfehân dârü'l- (12) mülkdür. Bi-râh-ı Baġdâd Ķazvîn, bi-râh-ı Baġdâd bi-râh-ı Dımaşķ (13) Ħorâsân, bi-râh-ı Baġdâd Nîşâbûr, bi-râh-ı Baġdâd Herâ ve Belġ (14) ve Kirmân, bi-râh-ı Baġdâd Hürmüz, bi-râh-ı Baġdâd bi-râh-ı deryâ diyâr-ı Rûm'da (15) Sivâs, Erzincân, Ķonya [...] mülk-i Ermen'de Aġlât, Kürdistân'da (16) Şehr-i Zûr ve Diyâr-ı Bekir ve Mûşul, bi-râh-ı Necef bi-râh-ı Dımaşķ, mülk-i Gürcistân'da (17) Tiflîs bi-râh-ı Baġdâd [...] mülk-i Mâzenderân'da Cürcân, bi-râh-ı Baġdâd

[193b]

(1) ve Şîrvân ve Geştâsef. Bi-râh-ı Baġdâd [...] Kohistân 'da Nîmrûz Bi-râh-ı (2) Baġdâd [...] mülk-i Ħorestân³⁵da Tüster bi-râh-ı Baġdâd ve çünki bu kıyâs (3) havâ eyüdü. Mekke'nün dört tarafında Baġlamyûs kavlince her derece (4) igirmi beş ferseng şaymışlardır ta ki tarafuġ tefâvüti her diyârda (5) ma' lûm oluna. Tahmînen ve taķrîben taraf-ı şarkî vilâyât-ı Hind-i Dehlî (6) ve Fütûh³⁶ ve Sûmenât bu' dde otuz derecedür ki yeddi yüz elli ferseng (7) éder ve Bermiyûn³⁷ ve Mûķiyûn bu' dde otuz dört derecedür ki (8) sekkiz yüz elli ferseng éder. Ħiţây dârü'l-mülk-i Mâċîn'dür. Bu' dde elli (9) iki derecedür ki biġ üç yüz ferseng éder. Peċîn³⁸ dârü'l-mülk-i Ķîn'dür (10) bu' dde elli altı derecedür ki biġ dört yüz ferseng éder. Ħân (11) Bâliġ dârü'l-mülk-i Ħiţây'dur. Bu' dde kırķ altı derecedür ki biġ yüz elli (12) ferseng éder.

³⁴ Parantez içindeki kısım haşiyede yazılmıştır.

³⁵ Far. خوزستان

³⁶ Far. فتوح

³⁷ Far. بزیتون

³⁸ Far. مچین

Nîr³⁹ u Mukrân ve Debîr⁴⁰ bu' dde igirmi derecedür ki bês (13) ferseng eder. Qandahâr ve Keşmîr bu' dde otuz altı derecedür ki (14) tokuz yüz ferseng eder. Mâverü'n-Nehr bu' dde otuz derecedür (15) ki yèddi yüz elli ferseng eder. Mülk-i Tibet bu' dde otuz [dört]⁴¹ derece (16) bıçuk⁴²dur ki sekkiz yüz elli ferseng eder. Hârezm bu' dde otuz altı (17) derecedür ki altı yüz elli ferseng eder. Saşsin ve Bulğâr

[194a]

(1) bu' dde otuz derecedür ki yèddi yüz elli fersengdür. Ketmâl⁴³ bu' dde otuz (2) iki derecedür ki sekkiz yüz ferseng eder. Ferhâr igirmi sekkiz derece ki (3) sekiz yüz fersengdür. Kâbil igirmi bir derece ki bês yüz igirmi bês fersengdür. (4) Fer'ar⁴⁴ ve Seylengâr⁴⁵ bu' dde igirmi altı derecedür ki altı yüz elli fersengdür. (5) diyâr-ı Ye'cüc ve Me'cüc bu' dde altmış iki derece ki biñ bês yüz elli (6) ferseng eder. Taraf-ı ğarbî bu tarafuñ huccâcınun yolu elbette Medîne'ye (7) uğrar. Tâ oraya kıyâs edelim; Medîne'den Mekke'ye seksen yèddi ferseng- (8) dür ve Mışır'dan Medîne'ye yüz elli ferseng, İskenderiye iki yüz on ferseng, (9) Şâm yüz igirmi ferseng, Bilâd-ı Habeş'e üç yüz ferseng, Bilâd-ı Mağrib (10) ve Diyâr-ı 'Abdümü'min yèddi yüz elli ferseng, Endülüs biñ iki yüz ferseng, (11) vilâyet-i Berber üç yüz ferseng, Qayrevân sekkiz yüz elli ferseng. (12) Taraf-ı şimâlî bi-râh-ı Bağdâd Deşt-i Qıpçâk ferseng [...] Çerkes ferseng (13) [...] Ūrûs⁴⁶ ferseng [...] Diyâr-ı Freng ferseng [...] Şaklâb (14) ferseng [...][Bedriye ve Sûriye⁴⁷ ferseng [...] Yûnân ferseng [...] (15) Taraf-ı cenûbî bu diyâruñ ehli evvelâ Mekke'ye gelüp şonra Medîne'ye gider. (16) Tâ Mekke'ye mesâfeti beyân edelim; Tâ'if sekiz ferseng,

³⁹ Far. تيز

⁴⁰ Far. ديبل

⁴¹ Parentezdeki kelime 15. ve 16. satırlar arasında yazılmıştır.

⁴² Bıçuk kelimesi metinde mevcut olup üstüne bir çizgi çekilmiştir.

⁴³ Far. كيماك

⁴⁴ Far. قرغيز

⁴⁵ Far. سلنگا

⁴⁶ Far. آس و روس

⁴⁷ Far. سنوريه

Şafā⁴⁸-yı Yemen yüz kırk (17) ferseng, ‘Aden yüz igirmi ferseng, ‘Umān yüz kırk ferseng Serāndīb

[194b]

(1) üç yüz ferseng. Sāyir vilāyetler dađı bunlara kıyās olunup mesāfeti (2) ma‘lūm olunur. Vallāhü a‘lem. **e‘r-Ravzetü‘ş-Şerīfe**; şerefehā Allāhu (3) Hāzret-i Resūlu‘llāh’uñ ravzası şehr-i Medīne‘dedür. Ol şehre evvel Yesrib (4) dērlerdi. Hāzret-i Peygamber adını Medīne kōdı. İkinci iklīmdendür. Tūlı Cezāyir-i (5) Hālidāt‘dan ‘ayn h75/k20 ve ‘arzı hıttı-ı istivādan kh/25. Ba‘zılar dērler ki ol yere (6) evvel Tihāme dērlerdi. Ammā *Şuverü‘l-Ekālīm*‘de mezkūrdur ki Tihāme Yemen‘de- (7) dūr ve şehr-i Medīne Uğud Tađı‘nuñ dibinde ve rūd-ı ‘Aķıķūñ şarkīsinde (8) ve kūh-ı Uğud taraf-ı ğarbi ve şimālīde vāķi‘dür. İki ferseng ve şehr-i Medīne‘ye (9) andan qarīb tađ yokdur ve Hāzret-i Resūl şll‘m⁴⁹ Hārbü‘l-‘Aħzāb güninde (10) Selmān-ı Fārisi‘nün tedbiriyle bir hendek kazdı ve ‘Azüdü‘d-devleh (11) aña bārū çekdi. Bir küçük şehrdür. Mekke‘nün nişfi kadar ammā Medīne‘de (12) baıtāl zemīn azdur. Havāsı ğāyet ıssıdır. Anda āb-ı revān ve zer‘ ve bāğıstān (13) çokdur. Ol yerde Burdī hūrmāsı ve ‘Acve hūrmāsı sāyir diyārlardan (14) a‘lā olur. Hālayıķı ekşer siyāh çerdedür ve Medīne‘nün hāķķında hādīs (15) çok vardır. *حَرَامًا وَأَنَا حَرَمْتُ الْمَدِينَةَ حَرَامًا مَا دُمْتُهَا الْآيَةَ (16) قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ فَجَعَلَهَا* ya‘nī hazret-i (17) İbrāhīm Mekke‘yi haram kıldı ve ben Medīne şehrini haram kıldım ki kan

[195a]

(1) tökmeyeler ve ceng silāhı götürmeyeler ve Hāzret buyurmuşdur ki şehr-i (2) Medīne‘yi melā‘ikeler hıfz ederler ki tākūn ve Deccāl girmeye ve Hāzret (3) yine

⁴⁸ Far. صنعاء

⁴⁹ Sallallahu aleyhi vesellem.

⁵⁰ Hazret-i Peygamber buyurdu ki: “Hazret-i İbrahim Mekke‘yi harem (kutsal) kıldı. Ben de Medine‘yi var oldukça harem kıldım. (Hadis-i Şerif)

buyurmuşdur ki ⁵¹يَا نَبِيَّ أَيُّهَا أَشْفَعُ لِمَنْ يَمُوتُ فِيهَا (4) مَنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلْيُمْتُ ki kudreti olsa (5) Medīne’de ölmege Medīne’de ölsün ki ben Medīne’de şefâ’at (6) étsem gerek. Hâzret-i Resûl Medīne’ye gelmeden muqâddem Medīne hâkimleri (7) Mezdübân-ı⁵² Bâdiye tarafından veya pâdişâh-ı Yemen tarafından olurdu. Kavm-i (8) Benî Kureyzâ yahūd kavm-i Benî Naşr’dan bir kimesne hâkim olurdu ve ol (9) şehriñ haşşesi meşhûrdür ki her kim ol şehre çok gelüp gitse (10) dërleyüp derinden hoş koku hâşıl olur. Ravza-yı şerîf ki hâb-gâh-ı (11) Hâzret-i Resûldur. Ol şehirde Hâzret-i ‘Ayişe’nün evindedür ve ol maqâm (12) hâlâ dâhil-i mesciddür ve Medīne’nün kıblesi şark ile cenûb (13) arasındadır ve Hâzret-i Ebûbekir ve Hâzret-i ‘Ömer risâlet-penâhuñ (14) yanında medfûndurlar. Ol vakit ki Hâzret-i Resûl Medīneye geldi (15) ol yer bir zemīn-i sâde idi. Hâzret ol zemīni hârîd édüp (16) mescid ve evler binâ kıldı hışt hâm ve çüp hürmäyla ve Hâzret-i (17) ‘Ömer ve ‘Osmân sonra çok ziyâde kıldılar ve dīvârını münakkaş ve sâc

[195b]

(1) ağaçdan düzdi ve Velîd bin ‘Abdumelik Mervânî, anuñ üzerine ‘imâret (2) ziyâde kıldı ve Muhammed bin ‘Abdullâh ‘Abbâsî, anı ging kıldı ve Me’mûn Hâlîfe (3) anuñ üzerine ziyâde kıldı. Hâlâ ol karar üstinedür. Ol (4) mescidüñ tûlı [...] ve ‘arzı [...] ve devr-i birünisi [...] Ve ol (5) mescidüñ etrafında hân-kâhlar ve medreseler çokdur. Ez-ân cümle (6) Emîr Çüpân ‘ahdinde taraf-ı garbide bir medrese ve bir hammâm binâ kıldı. (7) ondan evvel Medīne’de hammâm yok idi ve ol mescidüñ fazilesinde, (8) meşâbihde Hâzret-i Resûl’den mervîdür ki مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمَنْبَرِي (9) ⁵³رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَمَنْبَرِي عَلَى حَوْضِي ya’ nî benim evümle (10) minberüm mâbeyninde bir bağçe vardır cennet bağçelerinden ve benim (11) minberüm, havzım üzerindedür

⁵¹ Kim Medine’de ölme imkânına sahipse orda ölsün. Zira ben orada vefat edenlere şefa’at edeceğim. (Hadis-i Şerif)

⁵² Far. مرزبان

⁵³ Evim ve minberim arasındaki alan (mescidim) cennet bahçelerinden bir bahçedir ve minberim havuzumun (kevser havuzu) başındadır. (Hadis-i Şerif)

ve *Kitābu İstizhārü'l-Aḥbār*'da (12) ki Qāzī Aḥmedī Dāmeḡānī ḡazretlerinüñ te'lifidür. Mezḡürdür ki maḡrib (13) ḡākimlerinden birisi šehr-i Medīne'de bir 'Aleviyi ferīḡat etdüḡi ol (14) 'alevinüñ evinde naḡb düzüp Ravza-yı Resül'den Ebübekir (15) ile 'Ömeri çıkarup ḡorlıḡlar ḡılalar. İttifāken ol ḡünlerde šehride (16) gird-bād ve šā' iḡa ve ḡaranlıḡlar peydā oldı. ḡalk-ı Medīne bu 'alāmet- (17) lerden ḡavf-nāk olup ḡarem-i Resüle penāḡ ḡıldılar. Ol 'alāmetler

[196a]

(1) sākin olmadı. Bu vāḡi'a'ı ta ki ol 'alevi bī-iḡtiyār bu sırrı izḡār (2) eyledi. ḡākim-i Medīne naḡb edenleri tutup siyāset eylediler. (3) Hemān ol vaḡitde 'alāmetler sākin oldı. Bu vāḡi'a Hicret'ünḡ (4) dört yüz on birinde oldı ve ol ḡākim-i Maḡrib daḡı ol senede (5) fevt oldı. ḡazret-i Ebübekir ile ḡazret-i 'Ömer'ünḡ kerāmātlarındanur ki (6) vefātlarından dört yüz yıl šonra böyle kerāmāt zāḡir eylediler. (7) **Mušallā-yı Resül**; šl'm bayrāmlarda ve šerif ḡünlerde mušallāda (8) ḡuḡbe oḡurdu. Medīne'nünḡ ḡarbisindedür ve šehr-i Medīne'nünḡ (9) ḡabr-istānı ki Buḡey' derler. šehrüñ šarḡisindedür. Resülüllāḡuñ (10) oḡlı İbrāḡīm ve ḡızları ve ašḡābdan ḡazret-i 'Ošmān ve İmām ḡasan (11) ve ḡazret-i 'Abbās ve İmām Zeyne'l-'Abidīn ve İmām Muḡammed Bāḡır ve İmām (12) Ca'fer-i šāḡıḡ rızvānüllāḡi 'aleyhim ve ekšer šāḡābe-i 'izām cümle ol (13) ḡabr-istānadurlar. Evvelki Sa'd bin Zerāre ki ḡazret'ünḡ Medīne'ye vüšül (14) etdüḡi senede vefāt etdi ve āḡiri Sehl bin Sa'd Sā'idī (15) ki Hicret'ünḡ ḡoḡsan birinci yılında vefāt etdi ve tābi'inden daḡı (16) ḡoḡlar ve kübār-ı e'immeden ve evliyā ve 'ulemādan; ḡazret-i İmām Mālik (17) ve İmām Yāfi'ī cümle ol ḡabr-istānda medfūndurlar. Ve ḡāḡ-ı arš ki

[196b]

(1) ḡazret-i Resülüñ yüzüḡi ḡazret-i 'Ošmān'uñ barmāḡından ol ḡāḡa düšüp (2) nā-bedīd oldı. Naḡl-istānadur. Medīne'nünḡ meyli ḡıbleye māyıldür. (3)

Enşār’uñ evleri Kūbā’dadur ve havālisinde ol şehrūñ köyler vardur ki (4) şimdi ekşeri ħarābdur. Birisi Ħayber’dür ki meşhūrdur. Yēddi ħiṣār birbiri içinde (5) ve birisi daĥı Vādi’l-Ḳurā’dur ki kavm-i Şemūduñ maḳamlarıdur (6) **الَّذِينَ جَاءُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ** ⁵⁴ **قَوْلُهُ تَعَالَى وَتَمُودَ** Zirā ki anlar taġlarda evler düzmişler (7) idi. Ol yerde bir kuyı vardur ki Ħazret-i Şāliḥ nizā^c (8) kıldılar **قَوْلُهُ تَعَالَى لَهَا شَرْبٌ وَلَكُمْ شَرْبٌ يَوْمَ مَعْلُومٍ** ve Hıṣn-ı (9) Belī^c ⁵⁶ Ħazreti ‘Alī el-Murṭazā’ya vaḳf idi. Andan şonra evlāduna (10) ve Fedek ki Ħazret-i Resūl şulḥıyla musahḥar ēdüp kendüye ḥāş kılmışdı. (11) Andan şonra Ħazreti Fāṭıma’yla ‘Alī dilediler ki irş ile kendüleri taşarruf (12) kıllalar. Ħazreti ‘Ömer men^c ēyledi ve buyurdı ki peygamberlerūñ vārişi olmaz. Nice ki (13) Ħazret-i Resūl buyurmuşdur **الْأَنْبِيَاءَ لَا نُورثُ وَمَا تَرَكْنَا صَدَقَةً** ⁵⁷ (14) ya‘nī biz enbiyānuñ ma‘āşiriyyüz bizüm irşımız olmaz. (15) Bizden gērü ḳalan şadaḳadur ve dīh-i Semīre Fend⁵⁸ Ḳal’asıyla (16) Medīne’nūñ üç fersengindedür. Ol ḳaryeyi Ħazret-i Resūl, Ħazret-i (17) ‘Ayişe’nūñ mihrine bedel vērmişdi. Şonra Ħazret-i ‘Alī teslīm

[197a]

(1) ētmedi ve buyurdı ki mevāzi-i ġarbiye ve Vahīde ve Şemere⁵⁹ ve Hādī⁶⁰ ve Ħaşere⁶¹ (2) ve Sātire⁶² ve Raḥbe ve Sinān⁶³ ve Sāne⁶⁴ ve Ruhāṭ ve ‘Arāb⁶⁵ ve Ekḫel (3) ve Ħamiye cümle Medīne’nūñ köyleridür ve kūh-ı Rızvā ki seng Lāşānı⁶⁶ (4)

⁵⁴ ...vadide kayaları oyan (Salih’in kavmi) Semūd’a... (Feer Suresi, 9. Ayet)

⁵⁵ Salih, şöyle dedi: “İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır” (Şuara Suresi, 155. Ayet).

⁵⁶ Far. ينبع

⁵⁷ Biz peygamberler topluluğu miras bırakmayız. Geride kalan mallarımız sadakadır. (Hadis-i Şerif)

⁵⁸ Far. فيد

⁵⁹ Far. نمرة

⁶⁰ Far. عادى

⁶¹ Far. خضرة

⁶² Far. سايرة

⁶³ Far. سيالة

⁶⁴ Far. ساية

⁶⁵ Far. غراب

⁶⁶ Far. اوسان

andan götürürler. Şehrün üç merhalesindedür. **Mescidü'l-'Aksâ**; (5) bu mescid Ūrşelim şehrindedür. Bu şehre 'Arabca Beytü'l-Muqaddes (6) ve 'İbrice İlyā dērler. Şām vilâyetindedür. Üçüncü iqlîmendür. (7) Tulu Cezâyir-i Hâlidât'dan [...] ve 'arzı hattı-ı istivâdan [...] (8) bir yüksekde vâkı' her eṭrâfindan aña gîtmek olur. *Kütüb-i* (9) *Ma'ârif* de mezkûrdur ki İshaq 'aleyhi's-selâm oğlu Ya'kûb'a (10) buyurdu ki var Ken'an'da dayuṅ Lāmân bin Mâmer⁶⁷ kızın nikâh (11) eyle. Ya'kûb 'aleyhi's-selâm babası emriyle Ken'an vilâyetine (12) kaşd édüp Ūrşelim merhalesine vâşıl olduḡda havâba (13) vardı. Gördi ki başı üzerinde gökden bir kapu açılmış ve bir (14) nerdibân ḡomışlar. Ferişteler gelüp giderler. Hâbdan bîdâr (15) olduḡda vahy nâzil oldu ki: **وَذُرِّيَّتِكَ مِنْ بَعْدِكَ وَبَارَكْتَ (17) إِلَهَكَ وَاللَّهُ أَبَانِكَ وَقَدْ وَرَّثَكَ هَذَا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ (16) إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا** فِيكَ وَفِيهِمْ وَجَعَلْتُ فِيكُمْ

[197b]

(1) **الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالنَّبُوءَةَ**⁶⁸ Hâzret-i Ya'kûb varup Ken'an'da (2) dayısı kızın nikâh êtdikten sonra Ken'an'da maḡâm kıldı ve Ken'an (3) Beytü'l-Muqaddes'ün bir fersengindedür ve Benî İsrâil Ūrşelim düzüp (4) taht-gâhı oraya iletdiler. Çünkü bir rüzgâr bunun üzerine (5) geçdi. Hâzreti Dâvûd gelüp Beytü'l-Muqaddes'de maḡâm tutup Mescidü'l- (6) 'Aksâ'yı binâ kıldı. Andan sonra oğlu Süleymân 'aleyhi's-selâm (7) tamâm eyledi. Ol mescidün tulu 'arzındadır ya'nî mürebba'dur ve târiḡ-i (8) 'imâretinden tâ şimdiye iki bin beş yüz seksen üç yıldur. Naḡldur ki (9) Hâzreti Süleymân ol mescidün temâşasında 'aşâşına tekye (10) édüp ṭururken 'Azrâil rûḡını kabz eyledi. Hâzreti Süleymân'un cesedi (11) öylece 'aşâya dayanmış tâ bir sene dēyüler mescidi tamâm édince (12) sonra 'aşâyı kurt yēyüp 'aşâ kırıldı. Cesed, yer üzre düşdi. (13) Andan zâhir oldu ki Süleymân vefât eylemiş. Ol zamân ki Buḡtu'

⁶⁷ Far. لابان بن ناهر بن أزر

⁶⁸ Şüphesiz ki ben kendisinden başka ilah olmayan Allah'ım. Ben, bu kutsal toprakları sana ve soyundan gelenlere miras bırakan senin ve atalarının ilahıyım. Seni ve onları mübarek kıldım. Size kitap, hikmet ve peygamberlik bahşettim. (Tevrat'ta geçtiḡi iddia edilen ve Allah'ın Yakup peygambere veyhettiḡi söylenen ayetler.)

[198b]

(1) yerinde kaldı. Hâlâ bir mu‘teber ziyâret-gâhdur ve meşhûr peygamberler ki (2)anda vefât etmişler. Her birinüñ bir mihrâbı vardır. Ammâ Hazret-i Dâvud’uñ (3) mihrâbı cümleden mu‘teberdür ve *Kitâb-ı Mesâlikü’l-Memâlik*⁷¹de mestûrdur ki (4) maḳâm-ı İbrâhîm, Mescid-i Aḳşâ’nuñ iki fersenginde bir köy vardır ki (5) Nâşiretü’l-Ḥalîl dërler. Hazret-i ‘İsâ’nuñ vilâdeti anda vâḳi‘ olmuşdur. (6) Bu eelden Naşârâi⁷² dërler. **Ḳısm-ı DÛvüm Der Şerh-i (7) İrân-ı Zemîn;** ve ol daḳı bir maḳla‘a ve maḳşada ve bir maḳlaşa ve bir (8) maḳtama müştemildür. Maḳla‘ ; baḳş-ı İrân’ı ve ḫûlını ve ‘arzını ve eḫrâfinuñ (9) ḫadlerini ve ḳıblesini beyân eder. Ammâ rub‘-ı meskûnuñ ḳısmetinde (10) bir niçe ḳavl vardır. Fârisîler dërler ki Ḥekîm Hermes ki aña [E]bü’l-ḫikme (11) ve [E]bü’n-Ni‘am dërler. Zirâ ki hem pâdişâh ve peygamber idi ve ol İdrîs (12) peygamberdür. Zemîni cümle yeddi baḳş ḳılmışdur. Yeddi dâ’ire şeklinde (13) ki birisi ortada, bâḳisi eḫrâfda vâḳi‘ ḫaraf-ı cenûbdan Evvel, ḳışver-i (14) Hindusitân⁷³dur. İkinci, ḳışver-i Tâzyân ve Yemen ve Ḥabeş’dür. Üçüncü, (15) ḳışver-i Mışır ve Şâm ve Maḡrib’dür. Dördüncü ki ortada vâḳi‘dür. Ḳışver-i (16) İrân’dür. Beşinci, ḳışver-i Rûm ve Şaḳlab ve Freng’dür. Altıncı, ḳışver-i Türk. (17) Yedinci, ḳışver-i Çîn ve Mâçîn ve Ḥıḫây ve Ḥuten ve Tibet. Andan sonra

[199a]

(1) ki Ferîdûn kendü memleketini üç oḳlına baḳş etdi. Baḳş-ı şarkı (2) Tûr’a vërdi. Baḳş-ı ḡarbı Selm’e vërdi. Baḳş-ı meyâneyi İrec’e (3) vërdi. Ol zamandan berü İrân dërler ve İrec’üñ mülki cümleden eyü (4) olmayla Selm ve Tûr ḫased edüp mülk sebebiyle İrec’i ḫatlı (5) etdiler. Ol zamandan berü bu memleketler mâbeyninde buḡz ve ‘adâvet (6) bâḳîdür ve ba‘zılar dërler ki İrân Keyümers’e mensûbdur ki Keyümers’üñ (7) adı İrân idi ve ba‘zılar dërler ki Hüşenk’e mensûbdur. Anuñ (8) daḳı adı İrân’dur. Ammâ ḳavl-i aşah oldur ki İrec’e mensûbdur ve ehl-i (9) ‘Arab

⁷¹ Far. كتاب صور الاقاليم

⁷² Far. نصرانی

⁷³ Far. هندوان

dérler ki Nūḥ ‘aleyhi’s-selām dünyāyı derāzlıđına üç behre (10) kıldı. Behre-i cenūbı Ḥām’a vėrdi ol yér siyāhlar ve Tāzyān meskenidür. (11) Ve behre-i ŧimālī Yāfeŧ’e vėrdi ve ol yér Rūmīler ve sūrḥ çehreler (12) maḳāmıdır ve behre-i meyānını Sām’a vėrdi ki Īrān dėdügümüz ol (13) yėrdür. Yūnānīler dėrler ki ḥükemā-yı mā-taḳaddeme rub‘ -ı meskūnı Mıŧır’dan (14) iki pāre ėtmiŧler. Pehnāsına pāre-i ŧarḳīye-i Eysā dėrler ve pāre’-i (15) ğarbiyeyi deryā-yı ŧām’ı iki pāre kılmıŧdur. Cenūbiye Levīne⁷⁴ dėrler. (16) Ol maḳām siyāhlar maḳāmıdır ve ŧimāliye Ūrḳī⁷⁵ dėrler. Ol maḳām (17) sefidler ve sūrḥ çehreler maḳāmıdır ve nīme-i ĩsārī⁷⁶ zāviye-i meyān

[199b]

(1) ŧarḳ ve ŧimāl tā nīme-i cenūba dek iki baḧŧ kılmıŧlar. Ṭaraf-ı meyānı (2) az ve ṭaraf-ı bīrūnı çok. Cānib-i meyāna ĩsā-yı Ḥured dėrler ki ol (3) Īrān-ı zemīn ve Ḥicāz ve Yemen Ḥazar⁷⁷’dur ve cānib-i bīrūna ĩsā-yı Büzürg (4) dėrler ve ol Ḥiṭā ve Ḥuten ve Çīn ve Māçīn ve Hind ve Sind’dür ve ehl-i (5) Hind rub‘ -ı meskūnı sih der sih ŧüretde ḳomıŧlar. Baḧŧ-ı cenūba (6) Bārkeŧ dėrler. Ol Tāzyān zemīnidür ve baḧŧ-ı ŧimāliye Ūtar dėrler. (7) Ol Türkler maḳāmıdır ve baḧŧ-ı ŧarḳīye Lūrb dėrler. Ehl-i Çīn (8) ve Māçīn’dür ve baḧŧ-ı ğarbiye Beŧcer⁷⁸ dėrler. Mıŧır ve Berber’dürler ve mābeyn-i cenūb (9) ve ŧarḳa ĩksi⁷⁹ dėrler. Maḳāmı Hind’dür ve mābeyn-i ŧarḳ ve ŧimāle Eŧn (10) dėrler. Ḥaṭā ve Ḥaten’dür ve mābeyn-i ŧimāl ve ğarba Bānet dėrler. Ehl-i Rūm ve Freng’dür. (11) Ve mābeyn-i ğarb ve cenūba Yesrib dėrler. Ehl-i Ḳıbt ve Berber ve İfrīḳīye ve Endelūs’- (12) dür ve baḧŧ-ı meyānın Bedveleŧ dėrler. Ya’ nī meyāne-i memleket ki ol Īrān’dur. (13) ve’l-ḥāŧıl cümle ḳollarda Īrān-ı zemīn rub‘ -i meskūnuḡ meyānında vāḳi’ dür ve (14) cümle diyārlaruḡ ḥulāŧası Īrān’da vāḳi’ dür ve ammā Īrān zemīnünḡ ṭūlı (15) ve ‘arzı bālāda olan ŧerḥ mücebince [...] Ve Īrān-ı

⁷⁴ Far. لوبيه

⁷⁵ Far. اورفی

⁷⁶ Far. ايسيا

⁷⁷ Far. خزر

⁷⁸ Far. بسجم

⁷⁹ Far. اگنی

zemīn rub[‘]-ı (16) meskūnuñ meyānında ğarb cānibine māyil. Şöyle ki tūl ve ‘arzında ekşeri nışf-ı (17) ğarbīde ve aqallī nışf-ı şarqīde ve ‘arzda ol bilādlaruñ ekşeri üçüncü ve dördüncü (18) iqlīmde ve aqallī ikinci ve beşinci iqlīmde vāqī’dür. Bu üslūb üzredür.

[200a]

(1) tūl-ı Konya’dan ve anuñ tūlı sh- mh, tā Ceyhūn-i Belh’e ve anuñ tūlı fa -a ve mesāfet-i (2) mābeyn-i tūleyn ki Īrān’uñ tūlıdır. Bi-ħisāb-i Uşturlāb ld- lv ve bi-ħisāb-ı Baṭlamyūs (3) sekkiz yüz elli altı fersengdür ve Ebū Reyhān ħisābınca altı yüz kırk yēdi ferseng- (4) dür ve Ceyhūn-ı Belh’den tā Sulṭāniye’ye üç yüz kırk altı fersengdür ve Sulṭāniye’den (5) tā Konya’ya 301 fersengdür. Ammā Īrān zeminuñ ‘arzi ‘Abādān, Başra’dan ki anuñ (6) ‘arzi tā Bābü’l-Ebvāb’a varınca anuñ ‘arzi f-m ve mesāfet-i mābeyn-i ‘arzeyn ki (7) k t k⁸⁰ Īrān’uñ ‘arzıdır. Bi-ħisāb-ı Uşturlāb [...] d-k ve Baṭlamyūs ħisābınca 358 (8) fersengdür ve Ebū Reyhān ħisābınca 271 fersengdür ve ‘Abādān’dan tā Sulṭāniye (9) k ve Sulṭāniye’den tā Bābü’l-Ebvāb’a ya’ nī Temūr Kāpu’ya k . Mesāhatı bi-ħasebi tūl (10) ve ‘arz-ı Pemānüş⁸¹, bi-Uşturlābī k ve bu zıkr olunan Īrān’uñ a[‘]lā-yı tūl ve ‘arzıdır ve bī- (11) şekl-i tamām Īrān zemīn tūl ve ‘arzda mürebba[‘] müstaķimü’l-’azlā[‘] degüldür. Tefāvüti (12) çoğdur. Ammā nice ki rub[‘]-ı meskūnuñ şerħinde i[‘]tibār ḥaṭṭ-ı istivādur ve ol mertebe-yi (13) a[‘]lādudur. Burada daḡı evvelki mertebe-i a[‘]lādur. Şebt olundu. İqlīmleruñ ve Īrān (14) vilāyetlerinüñ şüret-i tūlı ve ‘arzi ekşer zıclere bināen bu üslūb üzredür ki bu cedvelde (15) şebt olunur. Egerçi rub[‘]-ı meskūnuñ tūlı 180 derece ve ‘arzi 90 derecedür ve eķālīm-i (16) seb[‘] anuñ tūlı 160 derece evveli ve āḡiri 60 derecedür ve ‘arzi 38 derecedür. Çün bu (17) şerħden murād Īrān’uñ tūl ve ‘arzıdır ve ol iqlīm-i seb[‘] anuñ vasaṭında vāqī’dür. Suhūlet için (18) evvelki Īrān’uñ ḥaddından ba[‘]ıddür. İctināb olundu. O sebebden tūl 63 dereceden [tā 112 varınca ki

⁸⁰ Satır arasına yazılmıştır.

⁸¹ Far. پیمایش

ellî derece eder ve ‘arzi on altıdan tâ kırk beşe varınca ki otuz derece olur. Beyân olundu Vallâhu a‘lem]⁸²

[200b]

[Harita: İlk Kısım]

İklim-i Evvel; Dâr-ı kille-i şehîr bûde, Berber, Hâzremevt

İklim-i Şânî; Medîne

İklim-i Şâlis; Ğânât, İskenderiye, Mışır, Kuzum-ı Kenâr-ı Deryâ, Tarâblus, Dımaşk

İklim-i Râbî; Asliye, Medînetü’l-Hükemâ, Konya, Tarsûs, Antâkiye, Malâtiye, Haleb

İklim-i Hâmis; Mâkidûnâ, ‘Amûdiye, Erzinkân,

İklim-i Sâdis; Kostañtiniye

İklim-i Sâbi‘

[201a]

[Harita: Son Kısım]

İklim-i Evvel; Kaşaba-ı ‘Ammân, Pâye Ez Sâhil-i Hind

İklim-i Şânî; Mekke-i Mu‘azzama, Buhayreyn, Bîrûn mine’s-Sind, Debîl, Hindusitân

İklim-i Şâlis; Sirâf, Kûfe, Medâbin, Bağdâd, Helvân, Başra, Şîrâz, Yezd, Herât, Fûşenc, Keç Ez Mukrân, Ğûr, Ğazne, Zâbsitân

İklim-i Râbi‘; Sincâr, Erbîl, Musûl, Ercîş, Vân, Hoy, Salmâs, Ūrûmî, Nahçıvân, Merend, Tebrîz, Erdebîl, Hemedân, Bâkûyeh, Esterâbâd, Sebzvâr, Tûs, Câm, Cürcân, Necârâ, Buğârâ, Belh, Bedeşşân

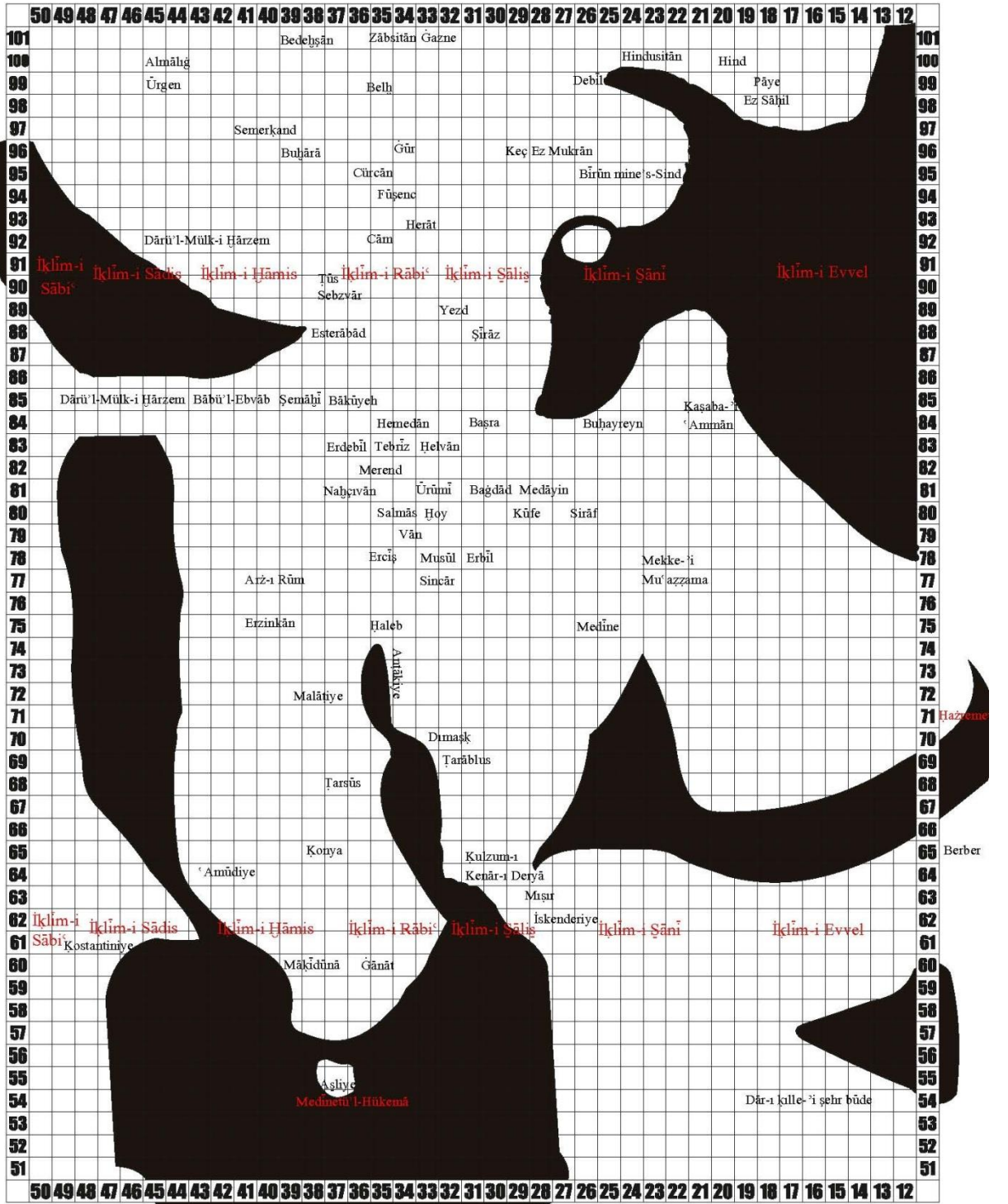
⁸² Köşeli parantez içindeki kısım haşiyede yazılmıştır.

İklīm-i Hāmis; Arz-ı Rūm, Şemāhī, Bābü'l-Ebvāb, Dārü'l-Mülk-i Hārezm,
Semerkand,

İklīm-i Sādis; Dārü'l-Mülk-i Hārezm, Ūrgen, Almālg

İklīm-i Sābi'; Tırā

Harita-1

[201b]

(1) Ve ammā hudūd-ı Eḳāṣihā; İrān'ıñ taraf-ı űarḳında vilāyāt-ı Sind (2) ve Kābil ve űen'āniyān⁸³ ve Māverün'n-Nehr ve Hārizm tā hudūd-ı (3) Saḳsin ve Bulḡār'dur ve taraf-ı ğarbisinde vilāyāt-ı Ūcāt-ı (4) Rūm ve Mekferer⁸⁴ ve Sepin⁸⁵ ve űām ve űimālinde vilāyāt-ı As ve Ūrūs (5) ve Çerkes ve Bertāvus⁸⁶ ve deűt-i Kıpçāk ve Ālān ve Freng'dür ve bu vilāyetler (6) İrān'ıñ mābeyninde fāriḳ Felce²-i İskender ve Baḫr-ı Hāzar vāḳi' olmuűdur (7) ki aḡa Baḫr-ı Ceylān ve Mazenderān dērler ve taraf-ı cenūbunde űahrā-yı Necd (8) ve ol űahrānuñ taraf-ı yemininde vilāyāt-ı űām ve taraf-ı yesārında Fārs (9) deryāları ki Hind Deryāsına muttaűıldur ve egerçi bu Bīrūnī vilāyetlerüñ (10) ba'zısında ḡükkāmları taűarruf eder ve ba'zısını ḡod kendüler bünyād (11) etmiűlerdür. Ammā çünki bu ḡudūddan ḡāricdürler. Anlaruñ zıkrinden (12) fāriḡ olmaḳ evlādur. **Ḳible-i Buldān**; tamāmet-i İrān'ıñ ḳiblesi mābeyn-i (13) maḡrib ve cenūbdur. Yüzi ḡāyiḡe-i Ka'be'yedür ve bu taraf üç tarafa (14) daḡı müűerrefdür. Ol sebebden ki Ka'be'nüñ ḳapusu ve Hacerü'l- 'Esved ol (15) tarafda vāḳi' olmuűdur ve ḡadīs-i Nebī bu ma'nānuñ delīlidür ki (16) **لَنْ الرُّكْنُ وَالْمَقَامُ** ⁸⁷ **هُمَا وَلَوْ لَمْ يَطْمِسْ نُورُهُمَا لِأَضَاهُ أَمَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ** (17) **يَاقُوتَانِ مِنْ مِنْ يَوَاقِيتِ الْجَنَّةِ طَمَسَ اللَّهُ نُورَ** Ka'be

[202a]

(1) rub'-ı meskūnuñ ortāsından on üç derece cānib-i maḡribe (2) vāḳi' olmuűdur. Bu ecluden bi-ḡaseb ufaḳ bilādlaruñ ḳiblesi birbirine (3) tefāvütlü olur. Vilāyet-i 'İraḡeyn ve Āzerbāycān ve Arrān ve Mūḡān ve (4) űirvān ve Geűtāsfī ve ba'zı Gürcistān ve tamām Kürdistān ve Māzenderān ve (5) Ṭaberistān ve Ceylānāt ve

⁸³ Far. صغانيان

⁸⁴ Far. نيكسار

⁸⁵ Far. سيس

⁸⁶ Far. برطاس

⁸⁷ Rükün ve makam cennet yakutlarından iki yakuttur. Allah onların nurunu silmiűtir. űayet Allah o nurları silmemiű olsaydı doḡudan batıya bütün dünya aydınlık olurdu. (Hadis-i űerif)

ba'zı Ḥorāsān gerekdür ki yüzlerin kıbleye (6) döndürdükde ḳuṭb-ı şimālî enselerinden sağ omuzlarına muḳābil (7) olup ve ṭulū'-ı 'ayyūḳ arḳalarına ve ḳalbū'l-'aḳrebūḅ ğurūbı öḅlerinde (8) vāḳi' ola ve maġrib sağ cānibde ve maşrıḳ şol cānibde ola ve vilāyāt-ı (9) Ermen ve Rūm ve Diyār-ı Bekir ve Rabī'a ve ba'zı Gürcistān yüzlerin kıbleye (10) döndürdükde evvel zıkr olunandan bir sehlece şarḳa meyl gerekdür. (11) Ve vilāyāt-ı Başra ve Ḥūristān⁸⁸ ve Fārs ve Şebānkāre ve Kirmān ve **Kohistān** (12) ve ba'zı Ḥorāsān yüzlerin kıbleye döndürdükde bu zıkr olunandan (13) bir sehlece ğarbe meyl gerekdür ve Mukrān ve Hürmüz ve Ḳays ve Baḅreyn yüzlerin (14) kıbleye döndürdükde muṭlaḳ maġribe teveccūh gerekdür ve mā-ḳabde olan (15) cedvele nazār olunsa her cümleñüḅ ḳiblesi rüşen olur ve semt-i (16) ḳible tālibi gerekdür ki evvelā ḥaṭṭ-ı nışfi'n-nehār ile ḥaṭṭ-ı maşrıḳ ve (17) maġribi şehr-i maṭlūbda istiḥrāc ḳıla. Anuḅ ṭariḳi çoḳdur lākin meşhūr

[202b]

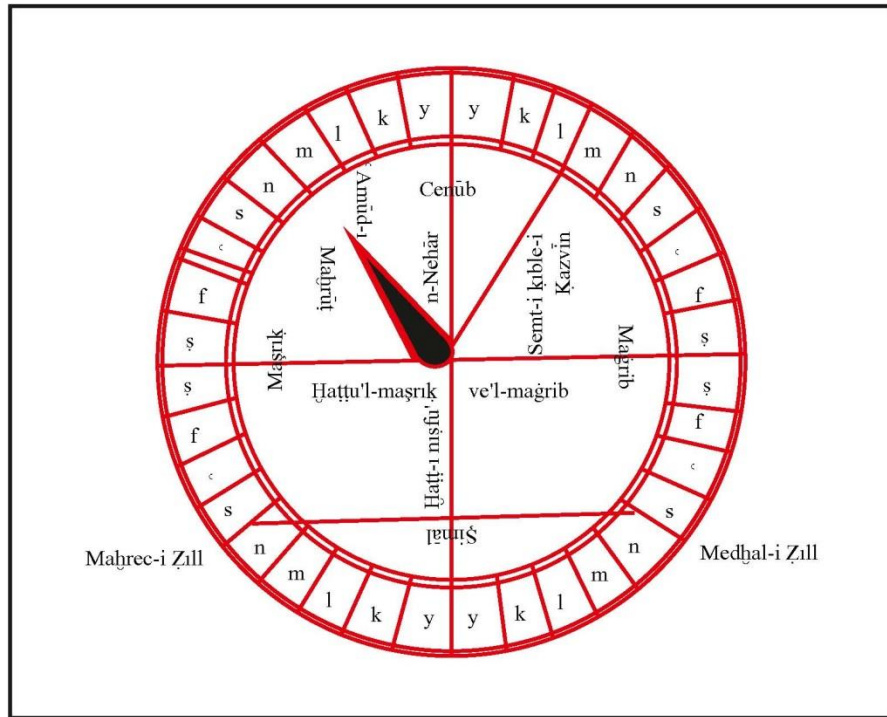
(1) olan dāyire'-i Hindī'dür ve dāyire-i Hindī'nüḅ ṭariḳi oldur ki bir yērdeki (2) ğāyet müstevī ola. Şöyle ki aşlā anda yüksek veya alçaḳ olmaya. (3) Cümle hemvār ola ki eger ol yēre şu tökseler cemī'ī cevānibden revān (4) ola. Bir cānibe ziyāde meyl ḳılmaya. Ol yērde bir dā'ire çeke ve bir rub'-ı (5) ḳaṭr yüksekliğinde bir 'amūd maḅrūṭı düze. Şöyle ki dibi yoğun (6) ve başı ğāyet ince ola. Ol 'amūduḅ dibini ol dā'irenüḅ merkezi üze- (7) rine ḳoya ve muḳkem ēde ki yērinden ḥareket ētmeye ve gerekdür 'amūduḅ (8) başıñuḅ bu'dı dāyirenüḅ üç yērinde müsāvī ola tā muḥaḳḳak ola ki (9) 'amūdu dā'irenüḅ merkezindedür. Andan sonra çāşt vaḳtinde 'amūduḅ (10) gölgesin gözedeler. Gölge dā'irenüḅ taşrasından dā'irenüḅ içine (11) geldügi maḥal ol gölge dā'irenüḅ neresine degdügi yēri nişān (12) ēdeler ve 'aşr vaḳtinde daḅı gölge iḳerüden taşra ḳıḳduḳda yine (13) dā'irenüḅ neresine degdügin nişān ēdeler ve bu iki nişāndan (14) dā'ire içinden bir ḥaṭ çekeler ve ol ḥaṭı ortadan yolalar ve bu (15) ḥaṭṭın ortasından ve dā'ire merkezinden bir ḥaṭ çekeler. Şöyle (16)

⁸⁸ Far. خوزستان

dā'îrenün iki cānibine vāşıl ola. Bu haţ evvel ol ŧehrün (17) haţţ-ı nıŧfi'n-nehārı olur ve bu haţţ-ı nıŧfi'n-nehārdan ol

[203a]

(1) dā'îrede iki kavş hāşıl olur ve bu iki kavşı tanşîf êdüp (2) bir haţ çekeler. Lā-büd ol haţ merkez-i dāireden geçüp gider. Bu haţta haţţ-ı (3) maşrıķ ve mağrib dērler ve bu iki büyük haţdan ol dāirede dört (4) noķta hāşıl olur. İki noķta ki haţţ-ı maşrıķ ve mağribde olur. (5) ŧarkîsine noķta-ı maşrıķ ve ğarbîsine noķta-ı mağrib dērler (6) ve iki noķta ki haţţ-ı nıŧfi'n-nehārda olur. Cenūbisine noķta-ı (7) cenūb ve ŧimālîsine noķta-ı ŧimālî dērler ve dāyire-i Hindî (8) bu iki noķtadan dört kışm olur ve her kışmı toķsan (9) baħş ve her baħş bir derece olur cümlesi üç yüz altmış derece (10) êder ve dāyire-i Hindî'nün ŧureti budur ki naķş olundu. (11) Ve bilāduŧ semt-i kıblesinde lāzımdur ki Ka'be'nün (12) ve ŧehr-i maţlūbuŧ tūl ve 'arızı ma'lūm (13) ola Mekke'nün tūlı (14) ve 'arızı pes eger ŧehr-i (15) maţlūbuŧ tūlı Mekke'nün (16) tūlına muvāfık ola ol ŧehr (17) ile Mekke bir haţţ-ı nıŧfi'n-nehār üzerinde vāķi'

Şekil-1

[203b]

(1) olur ve bir taqdir tulin eger 'arz-ı ŧehr-i maqlub 'arz-ı Mekke'den ziyade (2) olursa ol ŧehrün semt-i kıblesi haqq-ı nıŧfi'n-nehâr üze- (3) rine olur. Cānib-i cenūbdan ya' nī eger bir kiŧi yüzini kıbleye (4) döndürse ŧimāl eŧsesine düşer ve eger 'arz-ı ŧehr-i maqlub (5) 'arz-ı Mekke'den eksük olsa semt-i kıble haqq-ı nıŧfi'n-nehârda (6) cānib-i ŧimālde olur ya' nī eger bir kiŧi yüzini kıbleye döndürse (7) ŧimāl cānibine teveccüh eder. Cenūb eksiye düşer ve eger ŧehr-i (8) maqlubuŧ ve Mekke'nün 'arzlari beraber olursa ve tullari muhtelif, (9) semt-i kıble haqq-ı maŧriŧ ve maŧrib üzerine olur ve eger ŧehr-i (10) maqlubuŧ tül-ı Ka'be'den ziyade olursa semt-i kıble (11) cānib-i maŧrib olur ve eger ŧehr-i maqlubuŧ tülü Ka'be'den eksük (12) olursa semt-i kıble cānib-i maŧriŧ olur ve bu dört ŧüretde (13) terkib-i cedvele cācet⁸⁹ olmaz ve kavv-ı inhirāf ihtiyāc olmaz. Ammā (14) dā'ire-i Hindī dedügümüz haqq-ı nıŧfi'n-nehâr ve haqq-ı maŧriŧ ve maŧrib (15) ve ol diyārlar ki tül ve 'arzda muhālif-i Ka'be ola anlari bilmek (16) içündür. Pes imdi bilgil kim ol vilāyetler ki tül ve 'arzi (17) Mekke'nün tül ve 'arzından ziyade ola anlaruŧ semt-i kıblesi

[204a]

(1) mābeyn-i ŧimāl ve maŧrib olur ve eger ol vilāyetün tülü tül-ı (2) Ka'be'den ziyade ve 'arzından eksük ola ol vilāyetün (3) semt-i kıblesi mābeyn-i ŧimāl ve maŧriŧ olur ve eger tülü tül-ı (4) Ka'be'den eksük ve 'arzi ziyade olursa ol vilāyetün (5) semt-i kıblesi mābeyn-i cenūb ve maŧriŧ olur ve bu dört (6) ŧüretde suhulet için semt-i kıble bilmekde muhtācdur. (7) ŧeyh 'Abdurrahmān-ı Hāribi⁹⁰, Sultān Senceri-yi Selçukī için (8) bu cedveli terkib etmişdür ki semt-i kıble ekŧer İrān zeminde (9) bī-zaŧmet hāŧıl olur. Ol cedvelün 'ameli bu dözt⁹¹ āhir kī ŧüretde öyle (10) olur ki tül-ı Ka'be ile tül-ı ŧehr-i maqlubuŧ mābeyninde tefāŧili (11) aŧz

⁸⁹ Kelime "cācet" yazılmıştır; doğru yazım ŧekli "hācet" dir.

⁹⁰ Far. خازنی

⁹¹ Kelime "dözt" yazılmıştır; doğru yazım ŧekli "dört" dür.

édüp ve mábeyn-i tûleynde olan faşlı tûl-ı şehr-i maṭlûbda vaz' (12) édüp ve yine şehr-i Ka'be ile ve şehr-i maṭlûbuñ 'arzlarınuñ tefâşîlin (13) aḥz édüp ve faşlı-ı mábeyn-i tûleyni cedvelüñ tûlında ve faşlı-ı mábeyni'l-'arzeyni (14) cedvelüñ 'arzında vaz' édüp evvelki ikisine beraber olup ve mevza' -ı (15) mülteḳâları cedvel-i inḥirâf semt-i kıble olur. Ḥaṭṭ-ı nışfi'n-nehârdan ve ol kadar (16) derece ve daḳîka pes eger şehr-i maṭlûbuñ tûl ve 'arzi tûl ve 'arzi Mekke'den ziyâde (17) olursa ḳadrınca teḳâti' -i Dâyire-i Hindî'den ḥaṭṭ-ı nışfi'n-nehâra ki noḳta-ı

[204b]

(1) cenûbdur. Dâyire-i Hindî'den inḥirâfdur. Cānib-i maḡribden 'add édüp ol mevza' a (2) erişür. Ol noḳta ile ve merkez ortasında bir ḥaṭ vâşıl édüp (3) ol ḥaṭ ol şehrüñ semt-i kıblesi olur ve eger şehr-i maṭlûbuñ tûlı ve 'arzi (4) tûl ve 'arzi Mekke'den eksük olursa dâyire' i Hindî'de noḳta-ı şimâlden inḥirâf (5) semt kadar cānib-i maşriḳdan 'add etmek gerekdür tâ ḥaṭṭ-ı semt-i kıble ḥâşıl (6) ola ve eger şehr-i maṭlûbuñ tûlı tûl-ı Ka'be'den ziyâde ve 'arzi 'arzi Ka'be'den (7) noḳşân olursa noḳta şimâlden maḡrib cānibine şümâr gerekdür ve eger şehr-i (8) maṭlûbuñ tûlı tûl-ı Ka'be'den eksük ve 'arzi ziyâde olursa noḳta' -ı (9) şimâlden maşriḳ cānibine şaymaḳ gerekdür. Ma'rifet-i semt-i kıblede bu zıkr olunan (10) kāfîdür lâkin bu tarîḳi 'amele getürmek temşîli için ma'rifet-i semt-i kıble-i (11) Ḳazvîn beyân olunur tâ ḡayri diyârlar daḫı buña kıyâs oluna. Ḳazvîn'üñ (12) tûlı $f = 4/85$ ve 'arzi $lv = 4/36$ ve tûl-ı Ka'be $r = 4$ ve 'arzi $ka = 21/m = 40$. Tefâşil-i mábeyne (13) 't- tûleyñ $H = 4$ ve tefâşil-i mábeyne'l-'arzeyñ $bd-k$ ve tefâşil-i mábeyne't-tûleyñ (14) tûl-ı cedvelde götürdük ve tefâşil-i mábeyne'l-'arzeyni 'arzi cedvelde hem (15) ikisinüñ mevzi' -i mülteḳâsı ḥisâb olundu. $kr-mḥ$ igirmi yeddi derece (16) kırık sekiz daḳîka ḥâşıl oldu bu miḳdâr inḥirâf-ı Ḳazvîn'üñ semt-i kıble- (17) sidür noḳta-ı cenûbdan ve ki tûl-ı Ḳazvîn ve 'arzi Ḳazvîn Ka'be'nüñ

[205a]

(1) tül ve ‘arzından ziyâdedür. Dâyre-i Hindî’de nokta-yı cenûbdan cânib-i mağribde (2) inhirâf kadarınca vaz‘ olunup ve bir haţ ol nokta ile merkez dâyre (3) mâbeynde vâsıl olup semt-i kıble-i Qazvîn oldu. Nice ki Dâyre-i Hindî’de zıkr olundu ve ol cedvel budur

Faşl-ı Mâbeyne’l-‘Arzeyn

[205b]

(1) **Maqşad:** İrân zeminün şehirleri beyânındadır ki cümle igirmi bâbdur (2) ve her bâb bir memleketi beyân eder ve İrân şehirlerinün hukuq-ı dîvânı Gâzân Hân (3) zamânında biñ yeddi yüz tûmendi. Andan sonra Gâzân Hân ‘adâlet edüp (4) ol vilâyet-i Âbâdân olup hukuq-ı dîvânîsi iki yüz tûmendi olmuşdı ve hâlâ (5) ol meblağun nişfi hâşıl olmaz. Zirâ ol vilâyetün ekşeri tereddüdi leşkerden harâb (6) olup zirâ‘at olunmaz ve *Mesâlikü’l-Memâlik*’de mezkûrdur ki Hüsrev Pervîz zamânında (7) memleketi hisâb kıldılar. Dört yüz kerre biñ biñ ve igirmi biñ dînâr hâşıl olurdu (8) ve sonra Melikşâh Selçûkî zamânında hisâb êtdiler. İgirmi bir biñ beş yüz tûmendi (9) oldu. İmdi dünyânun harâblığı bundan kıyâs olunur. **Bâb-ı Evvel Der** (10) **Zıkr-i Bilâd-ı ‘Irâq-ı ‘Arab;** *Mesâlikü’l-Memâlik*⁹²’de mezkûrdur ki ‘Irâq-ı ‘Arab, İrân zeminün (11) kökli pâyesindeür. Ol eelden anuñ zıkrî muqaddem olundu ve haqîkat oldur ki çünkü (12) Hazret-i İmâmü’l-Mü’minîn ‘Alî kerremallâhu vechehü anda sâkin olup ve hem Âl-i ‘Abbâsuñ (13) maqarr-ı hilâfetleri olduğı sebebden zıkrî muqaddem oldu. ‘Irâq-ı ‘Arab’ün hudûd-ı şahrâ-yı (14) Necd’den deryâ-yı Fârs ve vilâyet-i Hüristân⁹³ ve Kürdistân ve Diyâr-ı Bekir’e varınca (15) tülü Tikrit’den tâ ‘Abâdân’a yüz igirmi beş fersağundur ve ‘arzı ‘ağabe-i Hulvân’dan (16) tâ Qadisi’ye seksen fersengdür. Hazret-i ‘Ömer zamânında ki ‘Irâq-ı

⁹² Far. صور الاقاليم

⁹³ Far. خوزستان

müslimānlara vaqf (17) eyledi. Cerbīleri hisāb olunmasına emr eyledi. Hisāb olunduğda otuz altı

[206a]

(1) kerre biñ biñ cerīb hāşıl oldı ki on ferseng mesāfeti dört (2) yüz kerre hezār hezār cerīb eder. Ammā ol cihetden ki bu mesāhata (3) on biñ ferseng tūl-ı ‘arzından tavīldür. İzlā‘ hāşıl olur. (4) Pes her ferseng kırk biñ cerīb tutmuşlardur ve ol mesāhata ki (5) Hāzret-i ‘Ömer zamānında étmişler bī-şekk mezrū‘ olunan yerlerdür ve (6) Hāzret-i ‘Ömer her cerībe ki eger buğday ekilse dört direm ve eger arpa ekilse (7) iki direm ve naḥl-istānda sekiz direm ve kırk naḥli bir cerīb şaymışlardur ve meyve (8) hāşıl olan yerden altı direm ḥarāc ta‘yīn buyurmuşdı ve ehl-i zimmeti hisāb (9) olduğda biñ ādemi olmuşdı. Cümlesin üç mertebe mu‘ayyen eyledi. (10) A‘lā; kırk yeddi direm, evsaṭ; igirmi dört direm, ednā; on iki direm bu (11) tertīble cizye mu‘ayyen kılmışdı ve ol cizye ve ḥarācuñ meblağı yüz igirmi (12) sekiz kerre biñ biñ direm idi ve Haccāc Yūsuf’uñ zulmıyla tenezzül édüp (13) on bēş kerre hezār hezār direm oldı. ‘Adl-ı ‘Ömer ile zulm-ı Haccāc’ı tefāvütü bu (14) kadar oldı. Ol zamāndan berü ol ḥarāc muḳarrerdür. Ḥarāc-ı rāyet dērler ve (15) ol mülküñ ḥuḳūḳ-ı dīvānı sene ḥams ve şelāşin ḥānīde üç yüz tūmendi. (16) Ve ol daḥı zulm-ı ḥükkāmdan noḳşān oldı ve eger o miḳdār zemīn ki (17) Hāzret-i ‘Ömer zamānında hisāb oldı. Cümle mezrū‘ ve maḡrūs olaydı

[206b]

(1) ez‘āf ez‘āf hāşıl olurdu. Muşannif dēr ki men Baḡdād’da bir kere bir nüşha-ı (2) ḳānūnı gördüm ki Nāşır Ḥalīfe zamānında yazılmışdı. ‘Irāḳ-ı ‘Arab üç biñ (3) tūmenden ziyāde hāşıl olurdu lākin ol zamanda ḥākimlerüñ himmeti zirā‘ata (4) ve ‘imārete ol mertebede idi ki öküz boğazlamağı men‘ étmişlerdi nice ki (5) şā‘ir dēmişdür beyt:

شَكُونَا إِلَيْهِ مِنْ خَرَابِ السَّوَادِ

94 البقر (6) فحرم علينا لحوم

ya' nî bir şikâyet eyledük ki şehir harâb oldu. Ol bize öküz etin haram (7) kıldı pes şimden gèrû zikr-i bilâd-ı Īrân'a şürû' edelim. Hürûf-ı Heycâ tertibiyle 8) lâkin Kûfeyle Bağdâd cümle Īrân'dan şerîf olmayla zikirleri muqaddem olundu. **Kûfe**; (9) üçüncü iklimdendir. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan ' t 79/Lb32 ve ' arzı haṭṭ-ı istivâdan (10) la 31/130 ve çünki bu şehriñ tûl ve ' arzı bî-hasebi taḥnîs ' aṭ-lb Lâl vâki' (11) olmuştur lâcerem ol şehriñ halkınıñ elinden bir kâr gelmez ve sözlerine i' timâd (12) olunmaz ve ol halkıñ ehl-i beyt-i resûle êtdükleri bu hâliñ şahididür (13) ve ' Arablar temşîl êdüp dèrler ki لا يوتي⁹⁵ ol diyârda Hûşeng bir (14) pişdâd düzmişdi, harâb oldu sonra. Sa' d-i Vaḳḳâş kıldı anuñ yanında (15) kaşaba-ı Hâşimiyye-i hazret-i ' Alî binâ kıldı Ebû Devâniḳ Hâliḳe -i ' Abbâsî anı (16) tamâm êdüp aña ve Kûfe'ye bârû çekdi bârünüñ devri on sekkiz biñ (17) adımdur ol şehriñ havâsı germ ve terdür ve şimâli ziyâde eser şuyı bir arḳdur.

[207a]

(1) Fırât'dan gelür naḥl-istânı çoḳdur ve ğalle ve penbe eyü hâşıl olur ve ol (2) tennür ki tûfân-ı Nûḥ andan çıkup dünyâyı tutdı Kûfe'de mescidüñ (3) içinde mâbeyn-i kıble ve ğarbdedir ve hazret-i ' Alî'ye ol mescidde zaḥm (4) urdılar ve hazret-i ' Alî elini direge çaldı henüz ol direkte pençesinüñ eşeri (5) vardur ve ol hazret ol yerde bir kuyu kazmışdur ki şuyı şîrindür (6) ve Kûfe'de ol kuyudan ğayri cümle kuyularuñ şuyı acıdur ve şehir-i Kûfe (7) şimdi harâbedür ve halkı ekşer şî'î-i işnâ- aşerdürler ve dilleri ' arabîdür (8) ve Kûfe'de mezâr-ı şahâbe çoḳdur ve ekâbir-i ' ulemâ ve meşâyih anda bî-hadd medfündür (9) ve vilâyet-i Sebâ daḥı tevâbi- ' i Kûfe'dendir ol şehriñ ḥuḳûḳ-ı dîvânı tamğayla (10) muḳarrerdür ve hâlâ vardur ve ol vilâyetüñ ki ' amelledür iki pâre köy vardur ki (11) birine ba' zı Dâyiḳ ve birine Nehr-i ḥâdiş dèrler harâcları muḳarrerdür ve zirâ' at (12) şatvî ve şayfîden bir şülüş

⁹⁴ Sevad ülkesinin harap olduğundan yakındık. O ise bize sığır etini yasakladı. (Meçhul Şair)

⁹⁵ Kûfe'nin vefası yok. (Arap atasözü)

kilisāya ve bir şülüş haraca ve bir şülüşi bezr-gere (13) şarf éderler ve Kūfenūñ iki fersenginde cānib-i kıblede hazret-i ‘Alī’nūñ (14) meşhedidür ve Benī Ümeyye zamānında ol hazretūñ kabrin kimse āşikār étmege (15) kâdir olmadı ta ki hūlefā-yı ‘Abbāsī’den Hārūnū’r-Reşīd bir gün ol (16) taraflara şikār éderken bir niçe ceyrān önjinden kaçup ol zemīni (17) penāh étdiler Hārūnū’r-Reşīd ne kadar atın ilerü sürdi at ol

[207b]

(1) zemīne yaqın varmadı. Hārūn’a bir taḥayyür el vèrdi. Ol tarafuluñ ehlerinden sü’āl (2) étdi ki bu ne aşıl zemīndür ki baña söylen hazret-i ‘Alī’nūñ kabri oldu- (3) ğın ‘ayān étdiler. Hārūn ol yeri kazdurup hazret-i ‘Alī’nūñ bedeni (4) zaḥmetāk āşkārāye çıkdı yine defñ édüp üzerinde ādemler mücāvīr (5) kaldı ol zamandan āşkārā oldı andan sonra Hüsrevi⁹⁶ Deylemī gelüp (6) ol kabri ‘imāreti ‘ālī kıldı ve hālā ol ‘imāret bākīdür sonra vara (7) vara ol maḳām bir şehrcē oldı devri iki biñ bēş yüz ādemdür (8) ve Ġāzān Hān ol yerde dārū’s-siyāde ve hān-ḳāh yapmışdur ve dèrler ki (9) Sultān Melikşāh Selçūḳī Kūfe’den Meşhed’e giderken yolda bir mināre (10) gördü ki egilmiş ol hālden sü’āl olduḳda dèdiler ki hazret-i ‘Alī (11) buradan geçdükdè bu mināre aña tevāzu‘ édüp egilmiş ve hazret-i ‘Alī (12) buyurmuşdur ki tūr ol mināre ol zamāndan berü egri olmuşdur (13) ve Kūfe’nūñ taraf-ı ğarbisinde ferseng beyābān Kerbelā’da meşhed-i İmām (14) Hüseyn vardur ki aña meşhed-i ḥāyri dèrler ve anuñ daḳı ‘imāretini (15) Hüsrev Deylemī düzmişdür ve ol daḳı şimdi bir şehrcēdür devri iki (16) biñ dört yüz adımdur ve taraf-ı şimālde dört ferseng meşhed-i (17) Zū’l-kifl peygamberdür ve Benī İsrā’īl Ka‘be gibi ol meşhedi ziyāret éder-

⁹⁶ Far. خسرو

[208a]

(1) lerdî şonra sultân-ı Moğol ol meşhedî benî İsrâ'îl elinden alup Müslimanlara (2) vèrdi ve mescid ve minâre düzdi ve Kûfe'nün taraf-ı şarķısında Yûnus (3) peygamberün maķâmı ve meşhedî İbnü'l-Yemân'dur ki hâzret-i Resûlun müşâhibidür. (4) **Bağdâd**; üçünci iklîmdendür ve 'Irâķ-ı 'Arabun ümmü'l-bilâdudur ve şehr-i İslâm'dur (5) taraf-ı Dicle'de vâķi' olmışdur tûlî cezâir-i Hâlidât'dan f80/4 ve 'arzı (6) haţţ-ı istivâdan İh-kh ve İrân pâdişâhlarınun zamânında taraf-ı (7) ğarbîde Kerķ adlu bir köy var idi Şâpûr-ı zü'l-eknâf⁹⁷ düzdi (8) ve taraf-ı ğarbîde Sânâţ adlu bir köy var idi Nüşîrevân 'Âdil ol (9) köyün yanında bir bâğ düzdi ve adını Bağdâd ķodı ol zamândan berü (10) bu nâm 'alem oldı ve 'Arablar Bağdâd'a Medînetü'l-İslâm dèrler ve 'acem Devrâ⁹⁸ (11) dèrler ve Ebû Ca'fer 'Abdullâh ki Benî 'Abbâsun ikinci ħalîfesi idi. Sene (12) yüz kırķ bēşde bir binâ 'imâret eyledi ve taraf-ı ğarbîde çok 'imâret (13) düzdi ve oĝlı el-Mehdî Billâh Muĥammed dârü'l-ĥilâfe'-i cânib-i şarķa getürüp (14) çok 'imâretler düzdi ve Hârünü'r-Reşîd itmâm édüp sâ'y-ı belîĝ (15) eyledi ta bir mertebeye vardı ki tûlî dört ferseng ve 'arzı bir ferseng (16) buçuk ve Hârün'un oĝlı Muĥammed bin Hârün ĥidem ve ĥışmı çok olup (17) ve ehl-i Bağdâd anlardan zaĥmet görmeyle dârü'l-ĥilâfe-i Esâmir'e getürdi.

[208b]

(1) ve ol yerde 'Âlî 'imâret ķıldı andan şonra evlâd ve aĥfâdından yèddi (2) kimse Esâmire'de ĥilâfet étdiler anlardan şonra Aĥmed bin Emîrû'l-Muvaffaķ Talĥa (3) bin el-Mütevekkil 'Alallâh dârü'l-ĥilâfeyi Bağdâd'a getürdiler ve oĝlı el-Müttaķî Billâh (4) ['Alî bin el-Mu'taşır⁹⁹ taraf-ı şarķda mücâmi'-i 'imâret ķıldı ve Müstazhir Billâh]¹⁰⁰ Ĥalîfe ekâbir bârü çekdi ve ĥendeķ eyledi taraf-ı şarķîde ki Cerimeyn¹⁰¹ (5)

⁹⁷ Far. ذو الاكتاف

⁹⁸ Far. زورا

⁹⁹ Far. المعتضد

¹⁰⁰ Parantez içindeki kısım mevcut nüshada haşiyede yazılmıştır.

¹⁰¹ Far. حرمين

dérler on sekiz biñ adımdur ve dört dervāzesi vardur Bāb-ı Hōrāsān (6) ve Bābü'l-Hālec ve Babü'l-Halbe ve Bab-ı Sūḡ-ı Sulṭān bir maḥalledür ve ṭaraf-ı ġarbi (7) aña Kerḡ dérler bārūsınuñ devri on iki biñ adımdur bir maḥalledür ve (8) şehrüñ ekşer 'imāreti kerpiçdür ve āb ve havāsı dürüstdür ve şimālī keşūdedür (9) ġaribe ve yérliye sāz-kārdur ve 'avretler mizācına ziyāde muvāfiğdur ve ekşer (10) vaḳitlerde anda ucuzlığdur ve germ-sīr yérlerde olan meyveler incīr (11) ve ḥurmā ve nār gibi anda ḳatı a'lā olur ve ġalle ve penbe ve sāyir ḥubūbāt anda (12) eyü olur ve āb-ı Dicle şehrüñ içinden geğer şöyle ki bir baṭmān tuḡum (13) on baṭmān ḥāşıl vērür ve avlaḳı çoğdur ve zemīni düz ve 'alef -(14) zārdur ve anda terekeyi ḳuvvetden bir kere otlatınca ḥāşılı eyü olmaz (15) ve çehār-pālar eyü semiz olur ve āb-ı Fırāt'dan nehr-i 'İsā daḡı şehirde Dicle'ye (16) ḳarışur ve şehrüñ altında āb-ı Nehrevān daḡı gelüp Dicle'ye ḳarışur (17) ve Şaṭṭ varur, Vāsīt'e erişür ve Bağdād'ün ḳuyı şuyı on bēş

[209a]

(1) arşun derindür ammā ḳoy şuyı cümle telḡ ve şürdur ve ol şehrüñ ḡalkı ḡoş (2) rüy ve ḡoş ṭab' ve kem ġamm olur. Dāimā rüzigār geğerürler ve fuḳarāları (3) bir niçe pul ile kāfi edinürler ve cümle mezheblerden anda ādem bulunur. Mısır (4) gibi ve anda medrese ve ḡān-ḳāh çoğdur. Minhā Nizāmiyye ki ümmü'l-medārisdür (5) ve Mustanşiriyye ki 'imāretlerün zübdesidür ve Bağdād'ün ḡavāşıdır (6) ki anda hiç ḡalīfe ve ḡākim vefāt etmemişdür ve zāhirinde meşhedler (7) ve mezārlar bī-şümārdur. Cānib-i ġarbīde meşhed-i İmām Mūsā-yı Kāzım (8) ve nevādesi İmām Muḡammed Cevvād ve ol yér şimdi şehirçe olmışdur ve imāmlar (9) ve meşāyiḡ ve evliyā İmām Aḡmed Ḥanbel gibi ve İbrāḡīm Edhem ve Cüneyd-i (10) Bağdādī ve Seriy-i Şakaṭī ve Ma'rūf Kerḡī ve Şeyḡ Şiblī ve Ḥüseyn Manşūr (11) ve Ḥāriş-i Muḡāsibī ve Ebū Muḡammed Mūrta'ış ve bunlardan ġayrı 'ulemā ve meşāyiḡ (12) çoğ medfūndurlar ve cānib-i şarkīde mezār-ı İmām Ebū Ḥānīfe ve Şāfe¹⁰² (13) dérler

¹⁰² Far. رصافه

bir ŧehrçe ki Benî ‘Abbâsınun ħânesidür ve ŧehâbeddin (14) Sühreverdî ħâzetlerinun mezârı ŧehr içinde ve ŧeyħ ‘Abdülkâdir (15) Geylânî ħâzetlerinun merħad-ı ŧerîfleri daħı dâhil-i ŧehrdedür ve Bağdâd’dan (16) ‘Irâħ-ı ‘Arabun sāyir diyârlarına mesâfet bu tarîħ üzredür enbâr-ı (17) ferseng 15 Baŧra 8 Tikrît 18 Hulvân 35 Medâyin 6

[209b]

(1) Nehrevân 5 Vâsiħ 4 ve Bağdâd ħaħķında eŧ‘âr-ı ‘Arab ve ‘Acem çoħdur

(2) beyt

ħr to xwahi ke jehan jمله بيكجا بيني

meħa beini (3) o An jehana همه در عيش

hemjo serdide jo xreshid ŧo andr bagdad

(4) bu ħaŧide çoħ uzundur ve Enverî daħı Bağdâd (5) ħaħķında bir tavîl ħaŧide buyurmiŧdur ki maħla‘ budur maħla‘

nawahi bagdad o jai fuzul o hner (6) xoshā

(7) kesi nshan ndehd dr jehan jnan kŧhur¹⁰⁴

‘Arabiyye

bagdad dar lahl mal tabiye

¹⁰³ Eħer cümle cihanı bir yerde ħörmek istersen

O cihanı keyifli ħörmek istersen

Baħdad'ın ortasına ıŧık saħan ħüneŧ gibi ol

O zaman felekler gibi dön

¹⁰⁴ Fazilet ve ħünerin yeri olan Bağdâd ne de ħüzeldir.

Kimse dünnyada buna benzer baŧka bir ülkeyi ħösteremez.

وللمفالس دار الضنك والضحيق¹⁰⁵ (8) **Enbār**; iklim-i şālîşdendür Fırât kenarında canib-i-şarkda vâkı‘dür (9) Lihrâseb düzdi Buhtu’n-Nasr Beytü’l-Muqaddesden getürdügi esîrler için (10) bu sebebden Enbâr dërler Şâbûr-ı Zü’l-Ektâf tecdîd-i ‘imâret kıldı (11) ve Seffâh hâlîfe ana da bir ‘âlî ‘imâret édüp dârü’l-hilâfe kıldı (12) âb ü havâsı ve mahşûlî ve halkı cümle Bağdâd gibidür hûkûk-ı dîvânı bir tümen (13) olur Bağdâd’ün tamğasına dâhıldür **Bâbil**; iklim-i şālîşdendür Fırât kenârında (14) cânib-i şarkda vâkidür Şîş peygamber oğlunuñ oğlu Qaynân yaptı. (15) ve Tahmüreş-i Pişdâdî tecdîd-i ‘imâret kıldı evvel ‘azîm şehr (16) idi Nemrûd’uñ ve Zâhğâk’uñ tahtı idi hâlâ ancak bir tell kalmışdur ve Zâhğâk (17) anda bir menî‘ çal‘a yapmışdı adı Geyikdür idi şonra harâb oldı

[210a]

(1) İskender Rûm’ı tecdîd kıldı ve şimdi yine harâbdur ve şehr-i Halle anuñ (2) tevâbi‘ indendür ve ol deppe ki tell dërler çal‘a anuñ üzerinde idi. Ol (3) tellden bir derin kuyu var idi. ‘Acâyibü’l-Mahlûkât da demişdür ki Hârût (4) ve Mârût ol kuyudadurlar hûkûk-ı dîvânı iki tümendür. **Bâşra**; (5) iklim-i şālîşdendür ve şehr-i İslâm’dur tûl-ı Cezâyir-i Hâlidât’dan fd. (6) ve ‘arzı haţt-ı istivâdan l [...]Hâzret-i ‘Ömer düzmişdür mi‘ mârı ‘Uğbe (7) ibn-i ‘Arvân¹⁰⁶ idi. Mescidd-i cāmî‘i ‘Abdullâh bin ‘Amir hışt hâmdan (8) düzdi. Ziyâd bin Ümeyye¹⁰⁷ bişmiş kerpiçden düzdi ve Hâzret-i ‘Alî gelüp (9) dağı büyük êtdi mervîdür ki Hâzret-i ‘Alî ol cāmî‘yi yapduğda semt-i (10) kıble için bennâ mübarek eliyle yukaru kaldurdı ta ki bennâ (11) anuñ kerâmetiyle Ka‘be’yi görüp mihrâbı ol semtde vaz‘ eyledi (12) dërler ki şimdi her ne cāmî‘i ki ol cāmî‘den büyük binâ edeler tamâm (13) olmaz ve dërler ki Başra’da bir minâre vardur ki her kim ol minârenüñ (14) başına çıkup yemîn vërse ki ‘Alî’nüñ haqqıçün depren deprenür (15) ve yine deseler ki ‘Alî’nüñ haqqıçün tur

¹⁰⁵ Bağdad zenginler için güzel bir yurttur. Oysa yoksullar için ise kıtlık ve geçim zorluğu yeridir. (Kadı Abdulvehhab Bağdadi (ö.1031)’ye ait şiir)

¹⁰⁶ Far. غزوان

¹⁰⁷ Far. ابیه

tırur ve bu ma' nā egerçi (16) 'aqlen maqbūl olmaz lākin kerāmātı 'Alī'den ba' id olmaz ve Hāzret-i Ṭalḥa (17) ve Zübeyr ve sāyir şahābe-i 'izām bī-şümār anda medfūndurlar ve tābi' inden

[210b]

(1) Ḥasan-ı Başrī ve İbn-i Sīrīn ve Süfyān-ı Şevrī ve Ebū Dāvūd Sicistānī ve (2) ve bunlardan gayrī çok kimseler anda medfūndurlar. Ol şehriñ havāsı (3) gündüz gāyet ıssı olur lākin gece serīn olur kıuyularınıñ şuyı (4) şūrdur ammā Şaṭ'dan anda bir ırmağ getürmişlerdür ki nehr-i (5) Āmile¹⁰⁸ dērler ve Başra'da bāğ-istān bī-şümārdur ve bāğ-istānuñ zemīni (6) yüksekdür şū çıkmaz lākin deryā medd étüğü zamānda şuyı yüksek olur. (7) Cümle bāğlar şū içer ve ḥurmāsı be-gāyet meşhūrdur. Hind ve Çīn ve Māçīn (8) andan ḥurmā iletürler ol şehriñ ḥalkı ekseri siyāh çehre ve bed mezheb (9) ve dilleri 'Arabīdür ve ol şehir tevābi'i çokdur. Şehr-i Palās¹⁰⁹ ve Rekbe¹¹⁰ (10) ve Meşān¹¹¹ ki şeytān gökden sürüldükde anda nüzül eyledi. Anı Behmen-i (11) İsfendiyār düzdi sonra ḥarāb olup İskender tecdīd kıldı (12) ve 'Ābādān daḥı Başra'nun tevābi' indendür ki andan öte 'Ābādānlık (13) yoğdur. Ṭulı Cezāyir-i Ḥālidāt'dan fs-l, 'arzı ḥaṭṭ-ı istivādan kd-k (14) ve 'Ābādān'ın fazīleti ḥaqqında ḥadīş çokdur Zirā küffār-ı Hind ile (15) müslimānların serḥaddıdur ve Başrā'nun ḥukūkı daḥı şimdi kırk dört (16) tūmendür. **Beyāt**; bir qaşabadur ve maḥşūk ve havāda sāyir bilād-ı 'Irāq-ı (17) 'Arab gibidür ve Māderāy¹¹² ve Mākisāy¹¹³ iki qaşabadur ki Beyāt'ın tevā

---

¹⁰⁸ Far. ابله

¹⁰⁹ Far. بلس

¹¹⁰ Far. زكيه

¹¹¹ Far. ميسان

¹¹² Far. بادريا

¹¹³ Far. باكسيا

[211a]

(1) tevābi‘ indendür ve Beyāt’da şīrīn āb-ı revān yokdur ammā bir fersengde bir (2) kehrīz vardur ki şuyı şīrīndür huḫūḫ-ı dīvānı dört tümen (3) ve altı biḡ altundur Tikrīt dördüncü iḳlīmdendür ṭūlı Cezāyir-i (4) Ḥālidāt’dan ‘aynḥ-k ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan lh-lh. Dicle kenārında (5) vāḳi‘dür cānib-i ğarbīde bir meyāne şehrdür. Devri altı biḡ adımdur. (6) Bir muḫkem ḳal‘ası vardur havāsı dürüst ve ḳarpūzi ğāyet a‘lā (7) olur. Dérler ki bir yılda üç kere ekerler. **Ted** ‘**Aḳerḳūt**¹¹⁴; Keykāvus (8) düzmişdür ḥazret-i İbrāhīmi āteşe bıraḳduḳda kendüsi ol yere (9) gitdi ihtiyāṭ ḳıldı. **Ḥadīse**; dördüncü iḳlīmdendür āb ū havā (10) ve maḥşülde Tikrīt gibidür. **Ḥarlı**¹¹⁵; bir meyāne şehrdür şuyı Dicle (11) dendür ve bāġ-istānı çoḳdur ve huḫūḫ-ı dīvānı iki tümen ve beş (12) biḡ yüz altundur. **Ḥille**; üçüncü iḳlīmdendür. Ṭūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’ (13) dan ‘aynḥ-m ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan l-n. Emīr Yūsuf ed-Devle¹¹⁶ Şadaḳa (14) bin Manşūr Esedī düzmişdür Ḳāyim Billāh Ḥalīfe zamānında āb-ı (15) Fırāt şehriñ içinden ğūzer éder ve şehriñ ğālibi cānib-i ğarbīde (16) ve cānib-i şarḳda ‘imāret azdur ve naḥl-istānı çoḳdur. Bu sebebden (17) havāsı ‘ufūnetlüdür ḥalāyıḳı şī‘ī isnā -‘aşerdür ve dilleri ‘Arabīdür

[211b]

(1) ve ol şehride bir maḳām düzmişlerdür. İ‘tiḳādları oldur ki (2) İmām Muḥammed Mehdī andan ḥurūc éder. Huḫūḫ-ı dīvānı tamġayla (3) muḳarrerdür. **Ḥulvān**; dördüncü iḳlīmdendür. Ṭūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan (4) fb-h ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan ld-h. Ḳubād bin Feyrūz Sāsānī (5) düzmişdür. Şimdi ḥarābdur, muḥtaşar mezra‘a ḳalmışdur ve anda (6) ekābir mezārları çoḳdur ve Şeyḫ Ḥamza ki ḳurrā’-yı seb‘ adandur anda (7) medfūndur. Cümle vilāyet otuz pāre köydür, huḫūḫ-ı dīvānı altı (8) biḡ yüz altundur. **Ḥīre**; üçüncü iḳlīmdendür evvel büyük şehir idi. (9) Kūfe’nün bir fersenginde ve ḥalā ḥarābdur ve anda iki köşḳ varıdı. (10) Birine Sedīr ve birine

¹¹⁴ Far. نل عقر قوف

¹¹⁵ Far. حربى

¹¹⁶ Far. سيف الدولة

Hürtük¹¹⁷ dèrler ve dèrler ki Nu‘mān bin Munzir (11) Behrām Gūr için ol köşkleri yapmışdı. ‘ālī ‘imāretleri (12) idi. Tıllaları henüz yerindedür. **Hāliš**; Nehrevān şuyınuñ (13) üstinde bir şehrdür, hūkuḡ-ı dīvānı on tümen ve üç biñ (14) altundur. **Hāneḡin**; evvel bir қаşaba idi şimdi bir köy ḡalmışdur (15) Hūlvān şuyı andan geçer. Hūkuḡ bir tümen iki biñ iki yüz altun (16) dur. **Düceyl**; bir mu‘teber şehrdür, şuyı Dicle’den alır bu sebebden (17) Düceyl dèrler ve mu‘teber köyleri vardır. Yüz köydür hūkuḡ-ı dīvānı

[212a]

(1) yèdi [...]. **Daḡūḡ**; iḡlīm-i rābi‘ dendür şehri vasaḡdur āb u ve havāsı¹¹⁸ (2) sāyir bilād-ı ‘Irāḡ-ı ‘Arabdan yègdür. Hūkuḡ-ı dīvānı yèddi tümen sekiz biñ (3) altı yüz altundur. **Demū‘āḡūl**¹¹⁹; bir şehreçdür. Vāsıḡıyla (4) ortasında havāsı ḡāyet ‘ufunetlüdür naḡl-istānı çok olmadan (5) **Rūmiye**; iḡlīm-i şāliḡdendür Nūşirevān düzmişdür Anḡākiyye (6) şeklinde şimdi ḡarābdur anuñ tevābi‘inden **Revān** ve **Beyne Nehreyn**¹²⁰; iki (7) vilāyetdür ve maḡşūlātı eyüdü hūkuḡ-ı dīvānı bēş tümen **Zengiyābād**; (8) bir vilāyetdür. Hāliḡi’nün¹²¹ ḡarbisinde hūkuḡ-ı dīvānı bir tümen biñ (9) bēş yüz altun **Sāmerre**; iḡlīm-i rābi‘ dendür Dicle’nün cānib-i şarḡında (10) ve bāḡları ve ba‘zı ‘imāretleri ḡarbdā vāḡi‘ olmuşdur ḡılı Cezāyir-i (11) Hālidāt’dan ‘aynḡ-lḡ ve ‘arzı ḡaḡḡ-ı istivādan ld-ḡ evvelā [...] (12) düzmişdi çünki āb ve havāda sāyir bilād-ı ‘Arabdan ḡoşıdı. (13) **Sürremenre’ā** dèrler ḡarāb olduḡdan şonra Hārūn’r-Reşīd oḡlı (14) tecdīd ḡılup dārū’l-mülk eyledi bir büyük şehir ḡıldı ta bir mertebeye (15) vardı ki ḡül-ı ‘imārātı yèddi ferseng oldu ve emr eyledi ḡopraḡ (16) getürüp bir depe düzdiler ol deppenüñ üzerinde bir köşk (17) düzdi ve Sāmerre bir büyük ‘ālī mescid yaptı devri igirmi

¹¹⁷ Far. خورنق

¹¹⁸ Tamlamada hem “ve” hem de “u” bağlaçları kullanılmıştır.

¹¹⁹ Far. دير عاقول

¹²⁰ Far. راذان و بين النهرين

¹²¹ Far. خانقين

[212b]

(1) üç arşun ve ‘ulvı [...] arşun ve içinde yek pāreden (2) bir dīrek urdı ve bir mināre yapıdı yüz yētmış arşun yolu taşra (3) dandur böyle mināre bundan gāyırı kimse düzmemişdür ve mescidūn (4) öñinde kabri İmām Ma‘şūm ‘Alī Nākī ve oğlu Hasan ‘Askerī ve (5) Mütevekkil Halīfe Sāmerre’de çok ‘imāret ziyāde kılmışdur (6) ve bir ‘ālī köşk düzmişdür ki İrān’da andan ‘azīm ‘imāret (7) yokdur kendü adıla Ca‘feriyye dērlerdi lākin kendü şomluğundan (8) çünkü İmām Hüseyin’ün merkād-ı şerīflerīn harāb édüp halkı (9) anda mücāveretden men‘ eyledi şonra ol köşk-i külliye harāb (10) kıldılar ve hālā Sāmerre’den bir muhtaşar ma‘mūr qalmışdur **Sadrīn**; (11) bir vilāyetdür hurmā ve penbe ve galle çok hāşıl olur ve şuyı Fırāt’dan (12) içer hukūk-ı dīvānı iç tümen **Tarīk-i Horāsān**; bir mu‘teber vilāyetdür (13) şehrine kaşaba-ı Ba‘kübā dērler ol şehri Kısra evlādından (14) Kübā adlu bir kız yapmışdur adını Bey‘et-i Kübā komışdı şonrā Mürür-ı (15) leyle Ba‘kübā oldı Nehrevān şuyı üzerindedür şehir içinden bir arq (16) geçer ve cümle vilāyet oldı arq üzerinde zirā‘ at éder nārinc ve türunc (17) çok olur şöyle ki üç yüz dört yüz türunc bir deme¹²² vērürler.

[213a]

(1) havāsı Bağdād gibidür ve şehir-i **Mahīrā** ki düzmişdür **Şehrāmān**¹²³ ki (2) Amān¹²⁴ adlu bir kız Kısra neslinden yapmışdur ve Mehrūrān¹²⁵ anuñ (3) tevābi‘ idür cümle on pāre köydür hukūk-ı dīvānı on altı tümen (4) dört biñ altun ‘**Āne**; iqlīm-i rābi‘ dendür tūlı Cezāyir-i Hālidāt (5) dan ‘av-l ve ‘arzi haqq-ı istivādan ld-lh. Bir vasat şehrdür naħl-istānı (6) çokdur ve āb, havā ve maħşūlda Mānend Düceyldür ‘**Ukeyre**¹²⁶; Şāpūr-ı (7) Zū’l-Ektāf düzmişdür bir mutavassıt şehir idi şimdi harābdur **Kādisiyye**; (8) bir meyāne şehir idi şimdi harābdur **Kaşr-ı Şīrīn**; iqlīm-i şālīşdendür

¹²² Kelime “deme” yazılmıştır; doğru yazım şekli “dirhem”dir.

¹²³ Far. شهر آبان

¹²⁴ Far. آبان

¹²⁵ Far. مهروود

¹²⁶ Far. عكبرا

(9) Hüsrev Pervîz Şîrîn için yapmışdur bir büyük ƣal‘adur seng-i (10) lâşeden ve kerpiçden devri iki biñ adım ol ƣal‘anuç ğarbında (11) bir tâc-gâh yapmışlar Hüsrev için ve bir mihmân-hâne âyende ve revende (12) için hâlâ eşeri vardur âb-ı Hülvân oradan güzer éder havâsı (13) ğâyet yaramazdur ıssı vaƣitlerde ekşer bād-ı semûm eser ve ol süd aƣan (14) arƣ ki dërler tâc-gâha gelir imiş âb-ı revân gibi amma ol arƣ (15) olan yerde zehr-i giyâ çokdur ƣoyun ol yerde dërlemez ve tâc -(16) gâh dañı bir yüksek yêdedür anda süd aƣıtmaƣ müşkildür **Ƙûsân**; (17) bir meyâne şehrdür yüz pâre köy vardur huƣûƣ-ı dîvânı toƣuz tümen

[213b]

(1) dört biñ altun **Mihvel**; bir şehredür. Bağdâduñ iki fersengde (2) cânib-i ğarbide nehr-i ‘Îsâ tarafında bâğ-istânı Bağdâd’uñ bâğlarına (3) muttaşıldur hulefâ-ı Benî ‘Abbâs anda çok ‘imâretler düzmişlerdür bir sarây (4) Musta‘şım Halîfe için ol bâğ-istânun ortasındadır ol (5) bâğ-istânun peşesi çok olmayla tılsım édüp ol köşkten (6) peşşeyi bağlamışlar [ki köşkte]¹²⁷ aslâ olmaz huƣûƣ-ı dîvânısı nehr-i ‘Îsâ’ya bağludur (7) **Medâyin**; iƣlîm-i şâlişdendür. Tûlı Cezâyir-i Hâlidât’dan ƣ ve ‘arzi haƣt-ı (8) istivâdan l- ğ Tehmüres dèyü bend binâ ƣılmışdur ve Cemşîd tamâm (9) ƣılmışdur ‘Irâƣ-ı ‘Arab bilâdınun mu‘azzamıdır bu eclden Medâyin dërler (10) şehri ‘Irâƣ cümle yêddidür Medâyin ve Ƙâdise ve Rûmiye ve Hülvân (11) Hîre ve Bâbil ve Nehrevân hâlâ bu yêddisi dañı ğarâbdur ve Cemşîd (12) Medâyin’de Hilleye yakın bir hûb manzara düzmişdi İskender geldükde (13) ğarâb êtdi Erdeşîr-i Bâbekân Medâyin’i tecdîd édüp dârü’l-mülk (14) ƣıldı dilerdi ki cîsr dañı yapa el vërmedi andan soñra ‘Acem (15) pâdişâhları dârü’l-mülk ƣıldılar Şâpûr-ı Zü’l-Eknâf¹²⁸ anda ‘imâret (16) yapıdı ve Nüşîrevân-ı ‘Âdil anda Eyvân-ı Kesrî düzdi kec ve âcirde (17) andan yüksek ‘imâret-i âcirde kimse düzmemişdür ve ol

¹²⁷ Parantez arasındaki ibare satır arasında yazılmıştır.

¹²⁸ Far. ذو الاكتاف

[214a]

(1) sarāyuṅ şahını yüz elli arşundur éni daḥı yüz elli arşundur ve anda (2) bir suffe-i büzürg vardur ağızı kırk iki arşun tūlı seksen iki (3) arşun ve ‘ulvı altmış beş arşundur ve bu sarāyuṅ eṭrāfında (4) serāceler ve ‘imāretler çokdur ol sarāya münāsib ve ol sarāyuṅ (5) haqqında dēmişlerdür beyt

(6) جزای حسن عمل بین که روزگار هنوز

¹²⁹ خراب می نکند بارگاه کسریا

Ebū Devāniḳ¹³⁰ Ḥalīfe Baġdādī (7) yapduḡda diledi ki ol sarāy ḥarāb éde anuṅ āletiyile Baġdādī (8) düze vezīri Süleymān bin Ḥalid ile müşāvere édüp vezīr māni‘ (9) olup dēdi ki pādişāhım yarın ḥalk dēse gerekdür ki nice pādişah (10) dur ki bir şehri ḥarāb étmeyince bir şehri şīn kıldı. Ḥalīfe, vezīrūṅ (11) sözine kulaḳ étmeyüp dēdi ki sen henüz gāvursun istemez- (12) sin ki gāvuruṅ eşeri ḥarāb ola emr eyledi ḥarāb étmege şürū‘ (13) olundı sonra ḥalīfe gördi ki ondan ḥaşıl olan ālāt (14) kirā édüp getürmeye dökmez yine terk étmek diledi yine vezīr (15) māni‘ olup dēdi ki yarın dērler ki bir pādişāh yapdı ve bir (16) pādişāh çalışdı. ḥarāb eylemege kādir olmadı ammā ol tāk ki (17) Ḥazret-i Resūluṅ toġduġı gece şikest oldı anı ḥarāb eyleme

[214b]

(1) ki bir ‘azīm eşerdür senüṅ ‘ammūzādeṅ Ḥazret-i Muḥammed’üṅ peyġamberligüne şāhiddür (2) ve daḥı cümleye ma‘lūm ola ki bir kimse ki ḥānesi öyle idi ki eger ayaġa (3) tursa başı saḳfa deġerdi böyle kimse dünyāya gelme ile bir böyle (4) ‘ālī ‘imāret issinüṅ ḥānedānı ḥarāb oldı ve ḥālā Medāyin ḥarābdur (5) hemān ṭaraf-ı ġarbīde bir ḳaşāba ḳalmışdur ve ṭaraf-ı şarḳīde Selmān-ı Farisi’nüṅ (6) mezārı beraberinde Eyvān-ı Kesrī’nüṅ önünde hiç ‘imāret yokdur ol diyāruṅ (7)

¹²⁹ Güzel amellerin mükāfatına bak ki zaman henüz Kisra'nın bargāhını harap etmiş deġildir.

¹³⁰ Far. ابو دوانیقی

kuyularının şuyı Bağdād gibi cümle telh ve şurdur ve Selmān-ı Farisī vefāt (8)
 étdükde bir kimseden ğayrı hāzır kimse yoğdı ol kimse delvi çāha şalduğda (9)
 delvün ipini üzölüp kuyunun dibine düşdi. Selmān’uñ kerāmetinden şu kuyunun (10)
 üstine çıkup ol kimesne Selmān’ı āsān ğusul eyledi. Yine şu kuyunun (11) dibine
 gitdi lākin şīrīn ğaldı hālā ol diyārda ol kuyudan ğayrı şīrīn (12) şu yoğdur.
 Na‘bādiye¹³¹ ekābir-i evliyādan Seyyid Aĥmed-i Kebīr ve Seyyid Aĥmed-i Keser ve
 Seyyid (13) Ebu’l-Vefā ol yérde medfūndurlar **Nehr-i ‘Īsā**; bir arđdur. Ebū Devānīĥ
 Hālīfe (14) ‘ammūzādesi ‘Īsā ibn Mūsā ol arđı Fırāt’dan alup üstinde köyler ve (15)
 mezra‘lar düzdi ki cümle yetmiş pāre köydür. **Nehr-i Melik**; bir arđdur ba‘zı dérler
 ki (16) Süleymān Peyġamber bu arđı ğazmıřdur ve ba‘zı dérler ki Menūçehr
 ğazmışdur (17) ve ba‘zı dérler ki Īskender ğazmış ammā aşşah oldur ki Şāpūr
 ğazmışdur.

[215a]

(1) Fırāt’dan iĥrāc édüp üç yüzden ziyāde köy ve mezra‘alar ol arđun üstinde
 (2) ābād ğılmışdur **Nehrevān**; iĥlīm-i řālīřdendür Sāmire¹³² kenārında bir büyük şehr
 imiş (3) ol şuya ol yérde Nehrevān dérler ol şehr şimdi ĥarābdur **Nu‘māniye**; Bağdād
 (4) ile Vasīř ortasında bir şaşabadur şaraf-ı Dicle vāĥi‘dür naĥl-istānı (5) çoĥdur. **Nīl**;
 bir vilāyetdür. Bir niçe köy tevābi‘idür, naĥl-istānı řümārdur. **Hīt**; (6) Fırāt’un
 ğarbında bir şehrdür bir muĥkem kal‘ası vardur otuz pāre köy tevābi‘i vardur. (7)
 Havāsi ğāyet mu‘tedildür şöyle ki anda hem germ-řīr meyve ve serd-řīr meyve (8)
 olur. **Vāsīř**; şehr-i Īslāmdur iĥlīm-i řālīřdendür şulı Cezāyir-i Hālīdāt’dan fa- l (9)
 ‘arzi ĥařı-ı istivādan lb- k. Haccāc bin Yūsuf binā ğılmışdur. Dicle kenārında (10)
 naĥl-istānı çoĥdur, havāsi ‘ufūnetlüdür. Hıĥūĥ -ı dīvānı tamġayla muĥarredür. **Bāb-**
 1 (11) **Düvüm ‘Irāĥ-ı ‘Acem Bilādların Zīkr Éder**; cümle kırĥ pāre şehrdür ve ekşeri
 havāsi (12) mu‘tedil ĥudūdı tā vilāyet-i Ād[z]erbāycān¹³³ ve Kürdistān ve Hūrīstān¹³⁴

¹³¹ Far. معباديه

¹³² Far. تامره

¹³³ Far. آذربایجان

ve Fārs ve (13) Meğāre¹³⁵ ve Kūmis ve Ceylānāt'a muttaşıldur ūlı Sefīdrūd'dan tā Yezd'e yüz altmış (14) ferseng ve ' arzı Ceylānāt'dan tā Hūristān¹³⁶'a yüz ferseng evvel zamānda ' Irāk-ı (15) ' Acem dört mu'teber ūhr idi ve bu bābda dēmişler ki beyt

(16) چار شهر است عراق از ره تخمین گویند

طول و عرضش صد و در صد بود و کم نبود

جهان جمله مفراند بدانک (17) اسفهان کاهل

در اقالیم چنان شهر معظم نبود

همدان جای

[215b]

شهان از قبله آب و هوا(1)

در جهان خوشتر از آن بقعه خرم نبود

به نسبت کم ازینهاست و لیکن او نیز(2) قم

(3) نیک نیک ارچه نباشد بد بد هم نبود

معدن مردمی و کان سخا شیخ بلاد

(4) ری بود ری که چو ری درهم عالم نبود¹³⁷

---

¹³⁴ Far. خوزستان

¹³⁵ Far. مفازه

¹³⁶ Far. خوزستان

¹³⁷ Irak-ı Acem tahmin edildiği gibi dört şehirdir
Uzunluğu ve genişliği yüzden fazladır, az değildir
İsfahan ki Cihanın cümle halkının sakin olduğu yerdir
Dünyada onun gibi muazzam bir şehir bulunmaz

‘İrāk-ı ‘Acem’ün Selâciķa zamānında hūķūķ-ı dīvānı iki biñ bēş yüz igirmi tümen (5) idi ve Őimdi vilāyetler hārāb olmayla [...] tūmendür. **İŐfahān**; üç Őehr (6) dūr. İŐfahān ve Feyrūzān ve Fāzfā¹³⁸ İŐfahān’ı ba‘zılar iķlīm-i rābi‘ den (7) dērler; ammā hūkemā iķlīm-i Őālīden hīsāb ētmīŐler. Tūlī, Cezāyir-i Hālidāt’dan (8) fv- m ve ‘arzı hatt-ı istivādan lb-lh. AŐılda dōrt pāre kōymīŐ kerān (9) ve kōŐk ve cūy-bāre ve deŐt ba‘zı yērlerün TēhmūreŐ ve ba‘Őı¹³⁹ CemŐīd (10) ve ba‘Őısın¹⁴⁰ İŐkender yapmıŐdur ve çünki Keyķubād Keyānīlerün evveli ol maķāmı (11) dārū’l-mülk ēdüp çok hālāyīķ anda peydā olup ol kōylerden hārīc yēr (12) lerde ‘imāret ētdiler vara vara birbiriyle peyveste oldı, varup bir mu‘azzam (13) Őehr oldı. Rūknū’d-Devle Hāsan ibn Poye¹⁴¹ ol Őehre bārū çekdi. Devr-i bārūsı (14) igirmi biñ adımdur. Tālī’i ‘imāreti burc-ı ķavs vāķī‘ oldı. Kırķ dōrt maħalle (15) dūr. Havāsı mu‘tedildūr ve zelzele ve yağmur ve ķar ve Őā’iķa ki hārāblīğa mūcibdür. (16) Anda az olur toprağı ölüyi geç çüridūr ve her ne ki topraķda defn ēdeler eger (17) ğalle ve Őāyir Őeyleri eyü Őaķlar ve ol Őehrede mūzmin hūstalık ve vebā az vāķī‘

[216a]

(1) olur ve Zenderūd Őuyı ķıblesi cānibinden zāhir-i Őehirden aķar (2) ve ol Őudan niçe Őehrler Őehir iķine aķar ve ķuyu Őuları hoŐ (3) ta‘malıķda çay Őuyı gibidūr ve her taħm ki ğayrı yērden anda eyletüp (4) ekseler evvelki maķāmından ziyāde bārū vērmezse eksūk olmaz hemān nār (5) anda eyü olmaz ve ol daħı āb ve havānuķ

Hemedan havası ve iklimiyle Őahların mekānıdır
Dünyada ondan daha güzel bir toprak parçası yoktur
Kum ise bunlara nispeten iyi bir yer değildir
Bu Şehirlerden çok az kalır tarafı vardır
Çok güzel olmasa da kötü de değildir.
Kendine has iyi yerleri, güzel Şeyleri vardır
İnsanlık madeni, cōmertlik madeni beldelerin Şeyhi
Rey'dir, onun gibi Şehir cihanda bulunmaz

¹³⁸ Far. فارفا آن

¹³⁹ Kelime “ba‘Şı” olarak yazılmıştır; doğru yazım Şekli “ba‘zı” sıdır.

¹⁴⁰ Kelime “ba‘Őısın” olarak yazılmıştır; doğru yazım Şekli “ba‘zısın” dır.

¹⁴¹ Far. بويه

harablıgındandır ve ğallenün si‘ri anda (6) meyānedür ya‘nī ne ziyāde behā ve ne katı erzān ve meyve kısmı ziyāde ucuz (7) olur ve meyveleri ğāyet laṭīf ve nāzik olur. Huṣūṣa alma ve eyvā (8) ve emrūd ve meçli ve ‘oṣmānī ve zerdālu ve ḳāvūnı ğāyet ṣīrīn olur ve anda (9) meyveyi çok yemek muzır degüldür ve meyvelerini tā Hind’e ve Rūm’a iletürler ve (10) ‘alef-zārılıkları çokdur niçe merġ-zār vardur cümleden biri ve büyügi merġ-zār bilād (11) şāndur. Eyü avlaqları vardur: Gāv-hān gibi ve ol şehirde medreseler, (12) hān-ḳāhlar çokdur. Cümleden biri ol medresedür ki Sulṭān Muḥammed (13) Selçūḳi anda medfūndur ve bir taşdan şanem on batmān ve zenende ki (14) Hindīlerün büyük butları idi ve Hindüler anı Şulṭān Muḥammed Selçūḳi’den (15) bir ibrince incūye şatun aldılar. Sulṭān Muḥammed ol incūyi Hindülerün (16) raġmına ol medresenün ḳapısından aşdı. Ekṣer ḫalkı sūnnī ṣāfi‘ī (17) mezhebdürler ve ehl-i ṭā‘atdurlar ammā ekṣer evḳātda birbiriyle nizā‘ ve ceng

[216b]

(1) éderlerdi. Havālīḳdan vaz gelmezler bu sebebden ṣā‘ir demişdür beyt :

(2) اسفهان شهر کیست پر نعمت

¹⁴²اسفهانى درو نمى بايد

ve Kemāl-i (3) İsfahānī demişdür beyt :

تا در و دشت هست و جوباره

کشتن و ککش چاره (4) نیست از

ای خداوند هفت سیاره

(5) پادشاهی فرست خونخواره

---

¹⁴² İsfahan nimetlerle dolu küçük bir şehirdir Orada İsfehanlı olmamak gerekir.

تا در و دشت همچو دشت کند

جوی خون راند او ز جوپاره

بیفزاید (6) عدد هر دوشان

¹⁴³ هر یکیرا کند بصد پاره

ve Ḥazret-i Resūlden mervīdūr ki Deccāl-ı la'īn (7) İsfahān'dan ḥurūc etse gerekdūr. من (9) اسفهان حتى يأتي الكوفة فيلججه قوم من المدينة وقوم من الطور وقوم (8) كما قال صلعم يخرج الدجال من يهودية يخرجون من الديار ليدافعها يريد الله بهم قوما من الكفر إلى (10) القزوين قيل ما القزوين يا رسول الله قال قوم يكونون ناصره يخرجون من الإيمان¹⁴⁴ (11) ya' nī Deccāl İsfahān'dan çıkup Kūfe'ye varduğda bir kavm Medīne'den ve bir kavm (12) Tūr'dan ve bir kavm Qazvīn'den anuñla ceng etse gerekdūr ve İsfahān'uñ ḥuḫūḫ-ı (13) dīvānı tamğa ile muḫarrerdūr. Cümle vilāyeti sekiz nāḥiyyedūr ve dōrt yüz pāre (14) köy mezārı' lardan ğayrı evvel nāḥiye-i Marbīn elli sekiz pāre köydūr ve Cevrān¹⁴⁵ (15) ve Verḫamān¹⁴⁶ ve Reyān¹⁴⁷ ve Andān¹⁴⁸ ol nāḥiyyenüñ mu'azzam köyleridūr. Ekşer (16) muvāzi'inde bāğlar birbirine peyvestedūr ve bir nāḥiyye dañı Ḥāyy'dur. Yetmiş beş (17) pāre köydūr. İskender-i Rūmī düzmişdūr beyt :

¹⁴³ Derdeşt ve Cubare var oldukça
Öldürmekten ve çaba sarfetmekten başka çare yok
Ey yedi gezegenin sahibi!
Hunhâr bir padişah gönder
Ki Derdeşt'i çöle çevirsin
Cubare'den kanlı nehirler akıtsın
Her ikisinin sayısını arttırsın
Her birini yüz parçaya ayırsın

¹⁴⁴ Hazreti Peygamber'in buyurduğı gibi: Deccal İsfahan Yahudileri arasından çıkar. Sonra Kufe'ye gelir. Bir grup insan Medine'den gelir ve bir grup da Tur'dan gelip ona katılır. Bir grup ise Kazvin'den gelir. Ey peygamber Kazvin nedir? Diye sorulunca Peygamber: Kazvin'den çıkacak grup onun destekçileridir. Onu desteklemek için dinardan çıkarlar. Onlarla küfürden imana dönen bir kavim murad eder. (Hadis-i Şerif)

¹⁴⁵ Far. طهران

¹⁴⁶ Far. ماربانان

¹⁴⁷ Far. جاوان

¹⁴⁸ Far. شهرستان

[217a]

149 آفتاب اندر و درم درم است (1)

ve nāḥiyye-i Marbīn'i Ṭemhūreṣ düzmişdür ve bir (2) nāḥiyye daḥı nāḥiyye-i Kürāreh¹⁵⁰ otuz altı pāre köydür ve bu nāḥiyye daḥı bāḡları (3) birbirine peyvestedür. Bir bāḡ gibi vāqı'c olmuşdur ve bir nāḥiyye daḥı Ḳuhāb kırk (4) pāre köydür. Hefsūyeh¹⁵¹ ve Rārān¹⁵² ve Ḳahcavresān¹⁵³ ol nāḥiyyenüñ mu'azzam (5) köyleridür. Bu nāḥiyye kārızden şu iḡer bu sebebden Ḳuhāb dērler bir nāḥiyye (6) daḥı Berḥuvār otuz pāre köydür bu daḥı şuyı kārızden iḡer bu nāḥiyyede (7) Behmen ibn İsfendiyār āteş-ḥāne düzmişdi. Bir nāḥiyye daḥı nāḥiyye-i Althān¹⁵⁴ (8) igirmi pāre köydür. Kümān¹⁵⁵ ve Külşād¹⁵⁶ ve Derīcān¹⁵⁷ bunuñ mu'azzam köyleridür. (9) Bir daḥı nāḥiyye-i Berāan¹⁵⁸ seksen pāre köydür Eşkesan¹⁵⁹ ve (10) Sersān¹⁶⁰ ve Hembāret¹⁶¹ ve Hürdān¹⁶² ve Fesārān ve Kāh¹⁶³ bunuñ (11) mu'azzam köyleridür. Bir daḥı nāḥiyye-i Rūdsetīn¹⁶⁴ altmış pāre köydür Fārfaan (12) ve Kemīrān¹⁶⁵ ve Fūrṭān¹⁶⁶ ve

---

149 O Marbin ki İrem bağının bir nüshasıdır
Onda Güneş direm diremdir.

150 Far. كراج

151 Far. هفشویه

152 Far. رازان

153 Far. قهجاورستان

154 Far. لنجان

155 Far. گویان

156 Far. کلیشاد

157 Far. قهدریجان

158 Far. برا آن

159 Far. اشکیشان

160 Far. برسیان

161 Far. سمنارت

162 Far. جوزدان

163 Far. کاج

164 Far. رودشت

165 Far. کمندان

166 Far. قورطان

Esgerān¹⁶⁷ bunun mu‘azzam köyleridür ve bu köyler (13) ki mu‘azzam dedük sayir diyarlarda bir şehir kadardur zirā ki her biri biñ (14) hāneden ziyādedür ve bāzārları ve hāmmāmları ve medreseleri ve hān-kağları (15) vardur. H uqūq-ı dīvānı elli tümen ve Şeyh ‘Alī Münhil¹⁶⁸ merkadı kıddise (16) sirruhu İsfahān’dadur ve İsfahān’dan ‘Irāk-ı ‘Acem’ün sayir şehirlerine müsāfet (17) budur ki zıkr olunur **Erdeşān**¹⁶⁹ otuz dört ferseng **Abdah**¹⁷⁰ kırık beş ferseng

[217b]

(1) Hurdār Küçek¹⁷¹ 66 Hurbādқан¹⁷² 31 Velhān¹⁷³ 35 Rey 76 Zevāre 1 (2) Derguzīn 1 şehir-i Feyrüzān 6 Sāve 60 Sultāniye 150 Qazvīn 92 Qum (3) 52 Qumiş-i Fārs¹⁷⁴ 14 Kāşān 32 Kerh¹⁷⁵ 45 Kerndmān Lürdikān Lür-i Büzürg 35 (4) Nazār¹⁷⁶ 21 Mabīn¹⁷⁷ 26 Nihāvend 74 Hemedān Yezd 62 **Şehir-i Feyrüzān** İsfahān’nuñ (5) üstinde iki pāre bir şehrdür. Zenderūd çayınun kenārında iqlīm-i şālişdendür, (6) tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan fr-l ve ‘arzı hāt-ı istivādan lh-y. āb ve havāda ve meyve (7) ve maşşul ve penbe ve tab‘ ve mezhebde cümle İsfahān gibidür hūqūq-ı dīvānı on (8) üç tümen **Şehir-i Rey**; iqlīm-i rābi‘ dendür, ziyāde kadīm olmayla ümmü’l-bilād (9) ve şeyhü’l-bilād dēler. Tūlı, Cezāyir-i Hālidāt’dan fv-k ‘arzı hāt-ı istivādan lh-lh. (10) bir germ-sir şehrdür ki şimālı bestedür. Havāsı muta‘affin ve vebāsı çokdur. Bu sebebden (11) şā‘ir demişdür beyt :

دیدم سحرگهی ملک الموترا بخواب

¹⁶⁷ Far. اشکهران

¹⁶⁸ Far. سهل

¹⁶⁹ Far. اردستان

¹⁷⁰ Far. ایدج

¹⁷¹ Far. لور کوچک

¹⁷² Far. جوربادقان

¹⁷³ Far. دلیجان

¹⁷⁴ Far. قمشه فارس

¹⁷⁵ Far. کرج

¹⁷⁶ Far. نطنز

¹⁷⁷ Far. نائن

ز دست و باى رى (12) بيكفش مى گريخت

گفتم تو نيز گفت چورى دست بر كشد

¹⁷⁸ به پاى رى (13) بو يحيى ضعيف چه سنجد

Ve mudhikâtda gelmişdür ki İsfahânıla Râzî her biri kendü şehrin (14) ta‘rif édüp munâzzara éderlerdi. İsfahânî étdi ki bizüm İsfehân’ımız toprağı (15) kırk yıla dek ölüyi çürütmez Râzî étdi ki bizüm Rey’imiz otuz dört yılıñ (16) ölmüşini kaldırıp tabîb yanına getürüp dâru alurken yine öldürür (17) bu zarâfetle Râzî İsfahânî’ye gâlib oldı ve Rey şehrini Şîş peygamber

[218a]

(1) yapmışdur Hüşeng Pişdâdî¹⁷⁹ ‘imâretün ziyâde kıldı sonra harâb olup (2) Menüçehr ibn Mişhür-yâr¹⁸⁰ ibn Ferîdün tecdîd kıldı sonra yine harâb olup (3) el-Mehdî Billâh Muhammed İbn Ebû Devânîk Halîfe ihyâ-yı ‘imâret édüp şehri (4) mu‘azzam oldı. Devr-i bârûsı on iki biñ adımdur, tâli‘i burc-ı ‘akreb ve bir (5) zamânda bir taşu üzerine ehl-i şehr iki taraf olup birbirine kılıç urdılar (6) şöyle ki yüz biñ âdem zâyî‘ oldı şehir tamâm harâb oldı ve fetret-i (7) Moğol’da bir kezden harâb oldı ve Gâzân Hân ‘ahdinden bir miqdâr me‘mûr (8) oldı. **Kal‘ a-ı Betrek**¹⁸¹; cânib-i şimâlde bir tağ dibinde vâki‘ olmuş. Vilâyet-i (9) Kaşrân ol tağun öte tarafındadır ve Devlâb ve Kavseyñ ve Kaşrân (10) ve Verzen¹⁸² ve Feyrûzân¹⁸³ ki Feyrûz-i Sâsânî binâ kılmışdur. Ol fezanuñ mu‘azzam (11) köyleridür penbe ve galle

¹⁷⁸ Sabah vakti Azrail’i gördüm

Rey ahalisinin elinden kaçıyordu, ayakkabısız

Dedim sen de mi? Dedi: Rey ellerini havaya açtı

Benim gibi zayıf birisi Rey’in karşısında ne yapabilir ki?

¹⁷⁹ Far. پیشدادی

¹⁸⁰ Far. ایرج

¹⁸¹ Far. طبرک

¹⁸² Far. ورنین

¹⁸³ Far. فیروزران

ol yerde çok hāşıl olur ekşer evkātda ucuz (12) lıkdur. Kaht nādir vāki' olur ol vilāyetden ğalle ve penbe sāyir vilāyete (13) gider meyvelerden enār ve emrūd ve ʿabbāsī ve ūşftālu ve üzüm eyü olur ammā (14) meyve çok yēseler isteme olurlar ve ehl-i ūşhr ekşer ūşī'ī iūnā-ʿ aşerdürler (15) ve Rey ūşhrinde enbiyā ve ekābir evliyā çok medfūndurlar ol vilāyetün hūkūḳ-ı (16) dīvānı on bēş tümen ve biñ bēş yüz altundur **Tahrān**; bir muʿteber (17) kaşabadur āb ve havāsı Rey'den hoşdur **Vārāmīn**¹⁸⁴; evvel bir köy imiş

[218b]

(1) ve hālā bir kaşabadur ve ol tümenün dārü'l-mülki olmuşdur tūlı fv-kh ʿ arzı (2) lh-kḫ āb ve havāsı Rey'den yēgdür ve ol ūşhrün halkı ūşī'ī iūnā-ʿ aşerdür (3) ve ḫabaʿlarında tekebbür ğālibdür. **Tümen-i Sultāniye** egerçi evvel bu tümen Kazvīne (4) mensūbdı ammā bu bir niçe yılda ūşhr-i Sultāniye pe[y]dā olmuşdur İrān'ün dār (5) ü'l-mülkidür iḳlīm-i rābiʿ dendür tūlı cezāyirden fd-v ʿ arzı haḫḫ-ı istivādan lv (6) – kḫ. Argūn Hān ibn Abaḳāy Hān Hülāgü Hān bünyād ḳılmışdur ve oĝlı (7) Olcāytūn Sultān tamām eyledi kendü nāmına mensūb ḳıldı ḫālīʿ -i (8) ʿ imāreti burc-ı esed devri i bārūsı otuz biñ adımdur ve anda bir ḳalʿ a vardur (9) ūşāfī ḫaşdan traş olmuş devri iki biñ adımdur havāsı ūşavuĝa (10) māyildür ūşuyı cümle ḳuyıdandur ve ve ḳuyuları iki üç arşun derinlikde (11) anḫ[c]aḳ olur ve her ne ki ḫaleb olunsa ol ūşhrde mevcūd olur ve hem (12) ʿ alef-zārları ve merĝ-zārları ğāyet hūb ve firāvāndur ve hālā ol ʿ ālī ʿ imāretler (13) ki anda vardur Tebrīz'den ğayrı yerde yoḳdur ve ol ūşhrün ḫalāyıḳı her biri (14) bir diyārdandur her mezhebden ve her milletden mevcūddur ve dilleri daḫı (15) gūnāgūndür hūkūḳ-ı dīvānı tamĝayıla muḳarrerdür ve Sultāniye'den ʿ Irāk-ı (16) ʿ Acem'ün sāyir diyārlarına mesāfet böyledür Ez Ebher ḫoḳuz ferseng eder (17) Tārım 10 İsfahān 102 Esterābād 37 Ḳum 54 Kaşān 74 Lūr-i Büzürg 1

¹⁸⁴ Far. ورامين

[219a]

(1) Lor Küçük 1 Nihāvend 30 Yezd 145 ve meşhūr olan sāyir (2) diyārlar mesāfeti böyledir Bağdād 118 Mūşıl 46 Diyārbekir 46 Tebrīz (3) 46 Qarābāg 70 Şirvān 176 Tiflīs 176 Gürcistān 176 Sīvās (4) 176 Qonya 176 Şehrezūr [...] Hüristān¹⁸⁵ Şīrāz [...] Şebānkare (5) Kirmān [...] Mağāre'-i Sīstān Kohistān Nīmruz Nīşābūr [...] (6) Hōrāsān [...] Herī'den Hōrāsān'a [...] Belh'den Hōrāsān'a [...] (7) Medve'den Hōrāsān'a [...] Cürcān'dan Māzenderān'a [...] Lāhicān'dan (8) Ceylān'a **Şehr-i Kazvīn** iqlīm-i rābi' den tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan fh 4 (9) ' arzı hıttı ı istivādan lv 4 diyār-ı Sugūreş hisābındandır tūlı zirā ki dāyimā Deyālim'e (10) ve Melāhide'yle hārb ve ceng ēderler ve Kazvīn'ün hāqqında hādīş çoqdur (11) منها عن قزوین فإنه من أعلى أبواب الجنة (12) جابر بن عبد الله الأنصاري قال قال رسول صلعم اغزوا Kazvīn'e ki Kazvīn (13) cennetün qapısı üstindedür ve *Kitābü't-Tibyān*'da gelmişdür ki Kazvīn'i (14) Şāpūr bin Erdeşīr Bābegān yapmışdur ve *Kitāb-ı Tedvīn*'de mezkūrdur ki Kazvīn'ün (15) hişār-ı şehr-istānı ki hālā şehr içinde bir maħalledür Zū'l-Ektāf binā (16) kılmışdur tāli'-i ' imāreti burc-ı cevzā ve henüz bārūnuñ tılası bākidür Hāzret-i (17) ' Osmān zamānında Sa'īd ibnū'l-' Āşī eyāletiyile Kazvīn'e gönderdi ol

[219b]

(1) hişāruñ içini hālkıyla pür kıldı bir şehr oldı ve el-Hādī Billāh ' Abbāsī (2) zamānında ol hāvālīde bir ğayrı şehr-istān düzdi adını medīne-i Mūsā (3) qoydı ve anuñ qulı Mübārek Türki bir ğayrı şehr-istān daħı düzdi adını (4) Mübārekābād qoydı Hārūnū'r-Reşīd zamānında Kazvīn hālkı Deyālime elinden (5) şikāyeti Hārūnū'r-Reşīd'e iletdiler ve perişānlıkların izhār kıldılar Harūnū (6) er-Reşīd bunlara terahhüm edüp ol üç pāre şehre daħı bir bārū çekdi (7)lākin ' ömür vefā

¹⁸⁵ Far. خوزستان

¹⁸⁶ Cabir bin Abdullah el-Ensari'den aktarıldığına göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: Kazvin'e sefer düzenleyin. Zira o cennet kapılarından biridir. (Hadis-i Şerif)

şuyı (12) kıuyılardan çıkardurlar ve bāğ-istānı bī-kıyāsdur yılda bir kerre seyl şuyıla (13) bāğlar şu iğer üzüm ve bādām ve fıstık çok ziyāde hāşıl olur seylden (14) şonra yérine kāvūn ve kārṗūz ekerler dağı şu vérmezler ekşer evkātda ğalle (15) ya‘ nī tereke ve üzüm erzān olur ve ‘alef-zār ve şikār-[gā]hlar çokdur huşūşan (16) deve ‘alefi sāyir diyārdan eyü olur ve Kazvīn’nüñ devesi sāyir develerden (17) bahālu olur ve üç fersenginde bir çeşme vardur ki Abgūl dērler yāz ıssısında

[220b]

(1) ol çeşme buz bağlar ve eger gün serin olursa buzı az olur şehirde buz (2) bulunmadukda ol çeşmeden getirürler ve ekşer halkı şāfi’idür ḥānefi’ azdur ve şī‘ī (3) nādirdür ve İmām Ḥüseyn İbn Mūsā er-Rızā anda medfündür ve aşḥāblardan dağı (4) bir şāḥābī ve evliyā’-yı kibārdan çok kimseler anda medfündür Ḥoca Aḥmed Ġāzzālī (5) ve Raziyüddīn-i Ṭāleḳān¹⁹⁰ Ebübekr-i Şādānī ve İbrāḥīm Setbine¹⁹¹ ve Ḥayrū’n-Nessāc (6) ve ‘Aleḳ ve Felek Kazvīnī ve Nüreddīn ve Cemāleddīn Ceylī ve İmām Rafī‘ī bunlar (7) dan ğayrı ḥuḳūḳ-ı dīvānı tamğayıla muḳarredür bēş tümen bucuḳ deftere dāḥıldür (8) vilāyeti cümleden üç yüz pāre köydür sekkiz nāḥiye üzre ve anda mu‘teber (9) köyler Fārisçīn ve Ḥayāriḥ¹⁹² ve Ḳarfīn¹⁹³ ve Şāl ve Şekrābād¹⁹⁴ ve (10) Siyādīn¹⁹⁵ ve Sūmiğān¹⁹⁶ ve Şehristānek ve Şerefābād ve Ferg¹⁹⁷ ve Māmriñ¹⁹⁸ (11) ve vilāyetüñ ḥuḳūḳı bēş bucuḳ tūmendür **Ebherā** iḳlīm-i rābi‘ dendür tūlı fd - 1 (12) ‘arızı lv-mh Keyḥüsrev ibn Siyāveş Keyānī düzmişdür ve bir Ḳal‘a-ı büzürg (13) anda vardur Dārā ibn Dārāb Keyānī yapmışdur ve ḳarındaşı İskender-i Rūmī tamām (14) kııldı ve ol ḳal‘a üzerinde bir ḳal‘a dağı Bahā’üddin Ḥaydar Atābeg (15)

¹⁹⁰ Far. طالکانی

¹⁹¹ Far. هروی

¹⁹² Far. خیارج

¹⁹³ Far. قرقسین

¹⁹⁴ Far. شکزاباد

¹⁹⁵ Far. سیاه دهان

¹⁹⁶ Far. سومیفان

¹⁹⁷ Far. مرک

¹⁹⁸ Far. مارین

Būstegin¹⁹⁹ neslinden düzmişdür adını **Hayderiyye** koymışdur ol şehriñ (16) devr-i bārūsı bēş biñ bēş yüz adımdur havāsı mu‘tedildür şuy-ı Rūdḥāne (17) ki Sulṭāniye ḥudūdındandır gelüp Qazvīn’e gider ol şehriñ ḡalle ve meyvesi

[221a]

(1) çok olur ammā etmegi eyü olmaz ve penbesi az olur ol şehriñ ḥalkı ağleb (2) şāfi‘idür ammā temelluḡ ya‘nī tevāzu‘ etmek ṭab‘larında vardır.²⁰⁰ Ol şehriñ ṭaşra (3) sında Şeyḡ Ebūbekir Ṭahirānī²⁰¹ mezārı vaḡi’dür vilāyeti cümle igirmi bēş pāre (4) köydür şehriñ ve vilāyetüñ ḥuḡuḡ-ı dīvānı bir tümen ve dört biñ altun (5) Aşḡur ve Deylemān iki şehrdür ṭulı fh - mh ‘arzi lv- ly Almūt Ṭevāliš ṭulı fh -lr ‘arzi lv-ka (6) **Vilāyet-i Ṭevāliš ve Ḥerekām²⁰² ve Ḥaşḡān²⁰³** çok vilāyetler ‘Irāḡ’ıla Ceylānāt arasında (7) şarp ṭaḡlarda vāḡi‘ olmışdur her vilāyetde bir ḡākim olup kendüyi pādişāḡ (8) şanur ve ol vilāyetlerüñ ādemi cümle merd-āne ve yarardurlar lākin kendü vilāyetinden (9) çıḡsalar zebūn olurlar ve çünki ṭaḡ ādemleridür cümle mezāhiblerden fāriḡ (10) dürler. Havāsı serddür ve şuyı çeşmelerden ve derelerden gelür ḡāsılı ḡalle ve penbe (11) dür ve meyvesi az olur ve ḡoyun çokdur ve şikāri ve ‘alef-zārı çokdur **Şehr-i (12) Āve** iḡlīm-i rabi‘dendür ṭulı fh - nh ‘arzi ld-m bānī ma‘lūm degüldür devr-i bārūsı bēş (13) biñ adımdur havāsı mu‘tedildür şuyı rūdḡāne-i Māsige²⁰⁴den gelür ve ol yerde (14) ḡuyularda buz baḡlarlar bir nice kerre yazın hemān şavuḡ şı içerler ḡalle ve penbe (15) çok olur ve meyvelerde incir ve eyvā olur ḡalkı sefīd çehre ve Şī‘a-ı İšnā -(16) ‘aşerdür vilāyeti kırḡ pāre köydür ḡuḡuḡ-ı dīvānı tamḡayıla muḡarrerdür on (17) biñ dīnār olur ve ol şehir ve vilāyet dāḡil-i Sāve’dür **Rūdbār** bir vilāyetdür.

¹⁹⁹ Far. نوشتگین

²⁰⁰ Mütercim ‘temelluḡ’ kelimesini ibarede ‘tevāzu‘ etmek’ diye çevirmişdir. Oysaki Farsçada bu kelime dalkavukluk yapmak anlamda kullanılmaktadır.

²⁰¹ Far. طيار ابهری

²⁰² Far. خرکان

²⁰³ Far. خستجان

²⁰⁴ Far. گاوماها

[221b]

(1) ki Şāhrūd çayı andan güzer éder Qazvīn'ün şimālinde altı fersengde vāqī' dür (2) ve ol vilāyetde elli qal' a vardur cümleden mu' teber Qal' atü'l-Mevt' dür ki İsmā' iliyān' un (3) dārü'l-mülkidür yüz seksen bir yıldan berü anlarun maqarr-ı devletleridür ve ol qal' a (4) iqlīm-i rābi' dendür tūlı Cezāyir-i Hālidāt' dan fh -lr ' arzı hıttı-ı istivādan lv- ka (5) Hasan ibn Zeydü'l-Bākir düzmişdür sonra Hasan Şabbāh ol qal' aya müstevli (6) olup Bevātin' a halkın da' vet édüp meşgūl oldu ve ol qal' aya evvel (7) Ulamevt²⁰⁵ dērlerdi qara kuş yuvası sonra mūrūriyla Alamevt oldu (8) ve Ulamevt hurūfları ebced hisābiyla Hasan Şabbāh' un ol qal' aya geldüğine (9) tārihdür ve bu bir nādir vāqī' adur ve sene altı yüz beşde Hülāgü Hān' un (10) fermāniyla ol qal' a' yı harāb étdiler ve vilāyet-i Rūdbār bā' zı yerleri (11) germusīr²⁰⁶ ve bā' zı mevza' ları serd-sīrdür bu iki mevza' birbirine şöyle (12) qarībdür ki bundan ana şadā gider birinde arpa biçerler ve birinde arpa ekerler (13) ve hāşılı galle ve penbe ve üzüm ve sāyir meyve çok olur ve eyü olur meyve (14) lerinde Enderūd alması İsfahān almasından qalmaz halkı Bevātin mezhebin tutarlar (15) ve bir cemā' āti ki Merāgiyān dērler Mezdikiyye mensūbdurlar ammā ehl-i Rūdbār (16) kendülerin tamām müsliṃān şayārlar ve hālā birazacuq dīn yolına gelmişler (17) hukū-ı dīvānı sekkiz biḡ altundur **Zencān** iqlīm-i rābi' dendür tūlı fc -m

[222a]

(1) ' arzı lv - l Erdeşīr Bābekān düzmişdür. Şahīn dērler devr-i bārūsı on biḡ (2) adımdur fetret-i Moḡol ' da harāb oldu havāsı serddür şuyı Rūdhāne (3) çayından gelür Sultāniye' den geçüp Sedīdrūd çayına aqar ve Rūdhāne (4) şuyı üstinde penbe ve birinc çok ekerler ol şehirde meyve olmaz (5) halkı Şāfi' idürler ammā tenze ve istihzāya rāḡıbdurlar dilleri Behlevī' dür (6) ve anda Şeyḡ Ferrah²⁰⁷ Zencānī ve

²⁰⁵ Far. آله اموت

²⁰⁶ Kelime "germusīr" yazılmıştır; doğru yazım şekli "germ-sīr" dir.

²⁰⁷ Far. فرج

‘ Abdullāh²⁰⁸ Sekkāk ve Şeyh ‘ İ̄sā-yı Kaşānī (7) ve bunlardan ğayrı meşāyihler kabrı çokdur vilāyeti yüz pāre köydür hūkūḡ-ı (8) tamġayıla muḡarredür on iki biñ dīnār altun iltizāmdur ve vilāyetden (9) daḡı sekkiz biñ tevcīh olur cümlesi iki tūmendür **Sāve** iḡlīm-i (10) rābi‘ dendür ṡulī fh ‘ arzı lv evvel ol diyārda bir deryāçe var idi. (11) Hāzret-i Resūl toġduġı ġeçe ol deryāçe şuyı yere geçdi. Ol (12) şunuñ yerinde şehr étdiler. Bu zamānlarda bārūsına hārāblıḡ yol (13) bulup Hoca Zāhīrū’d-dīn ‘ Alī bin Melik Şerefū’d-dīn Sāvcı ‘ imāreti (14) tecdīd kılp ācir düşme étdi. Devr-i bārūsı sekkiz biñ iki yüz (15) arşundur ve anuñ oġlı Hoca Şemsū’d-dīn Rūdābād köyüñ ki şehre (16) yaḡındı, bārū çeküp şehre dāḡil kıldı anuñ devri dört yüz (17) zirā‘a yaḡındur ol şehrüñ havāsı ıssıya māyıldür ammā dūrüstdür şuyı

[222b]

(1) Rūdḡāne’den ve kıyuları Āve gibi kışın buz ile toldurup yazın (2) şavuk şu iġerler ġalle ve penbesi çok olur ammā etmegi eyü olmaz ve meyve (3) lerdin üzüm ve alma ve ayva eyü olur ḡalkı Şāfi‘ī pāk mezhebdir ve vilāyetüñ (4) ekşer ḡalkı Şi‘īdürler hūkūḡ-ı dīvānı tamġayıla muḡarredür vilāyeti dört (5) nāḡıyyedir yüz elli beş pāre köydür nāḡıyye-i evvel Siyāh²⁰⁹ kırık altı pāre (6) köydür ikinci nāḡıyye Ferdā’ otuz bir pāre köydür Neder²¹⁰ ve Hamraḡān²¹¹ (7) ve Kılıġ ve Bālīġ anuñ mu‘azzam köyleridir üçüncü nāḡıyye-i Çehrūd’dur (8) otuz altı pāre köydür dördüncü nāḡıyye-i Rūde²¹² kırık iki pāre köydür hūkūḡ-ı (9) dīvānı dört buçuk tūmendür bu vilāyetüñ arpa ve şamanı çehār-pālara eyü (10) degüldür zirā dērler ki şehr-i Kıum’uñ şamanı Sāve’nüñ arpasından yeġdür (11) ve Hāzret-i Şeyh ‘ Oşmān Sāvcı kabri şehirden hārıc ve cānib-i şimālde (12) meşhed-i Seyyid Ebū İşḡāḡ bin Mūsā’-yı Kāzım ve dört fersengde cānib-i (13) maġribde Eşmūyil peyġamberüñ

²⁰⁸ Far. عبد الغفار

²⁰⁹ Far. ساوه

²¹⁰ Far. سرر

²¹¹ Far. حمزقان

²¹² Far. نوقین

meşhedidür **Sehās şehri-i Vakūr**²¹³ evvel iki şehri idiler (14) fetret-i Moğol 'da hārāb olup şimdi her birinden bir köy miqdārı ancak (15) kalmışdur ve Hārūd²¹⁴ ve Atherūd²¹⁵ nāhiyyeleri anuñ tevābi'leridür Sultāniye (16) cenūbında bir günlük yolda vāki'dür iqlīm-i rābi'dendür tūlī cezāyirden mh-k (17) ve 'arzı lv bir serd-sīr vilāyetdür hāşılı ğalledür meyvesi az olur ve Moğollar

[223a]

(1) meskenidür Argūn Han'ın mezārı anda Secās Tağı'ndadır. niçe ki Moğollar (2) 'ādetidür. Kabrini nā-bedīd etmişler idi. Kızı Oycān²¹⁶ Hātūn babasının (3) kabrin āşkäre kıldı ve hān-kāh edüp niçe kimseleri anda mücāvır kıldı. (4) Ehl-i şehri-i Hanefī'dürler ve vilāyet-i Atherūd²¹⁷'da bir kışaba vardır ki Moğol (5) Sutūrtū²¹⁸ dērler depenūñ üzerinde vāki'dür. Keyhüsrev-i Keyānī düz (6) mişdür ve ol kışabada bir 'azīm sarāy vardır ve sarāyın şahnında (7) bir 'azīm çeşme vardır ki bir deryāçe gibi ol çeşmeden iki degirmen arķı (8) gibi arķ çıkar ve eger arķları bend etseler çeşmenin şuyı hergiz ziyāde (9) olmaz ve hiçbir vākitde ziyāde ve noķşān olmaz ve ol sarāyın etrāfında (10) bir hūb 'alef-zār vardır hūķūķ-ı dīvānı iki buçuk tūmendür **Sercihān** (11) Tārmīn muķābilinde bir tağın üstinde bir kal'adır Sultāniye'nün (12) şarkında beş fersengde elli pāre köy tevābi'i vardı. Cümle fetret-i (13) Moğol'da hārāb oldu ve Fehūd dedükleri köy ki Moğollar Şāman²¹⁹ (14) kal'a dērler Sultāniye karīb olmayla ābādandır ve ol şehri-i serd-sīrdür. (15) hāşılı ğalle ve bostāndur çünkü tarīķ-i 'amda vāki' olup ihrācātı (16) çok olmayla mu'āf olmışdur **Tārmīn**; Sultāniye şimalinde bir germ-sīr (17) şehrdür ve hāşılı çok olur ekşer meyvesi Sultāniye gibidür evvel ol

²¹³ Far. سجاس و سهرورد

²¹⁴ Far. جرود

²¹⁵ Far. اجرود

²¹⁶ Far. اولجای

²¹⁷ Far. اجرود

²¹⁸ Far. ستوريق

²¹⁹ Far. صابن

[223b]

(1) mevzi[‘] de Feyrūzābād adlu bir şehir varımış, tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan fd[‘] arzı (2) ḥaṭṭ-ı istivādan lv ve ḥalkı Şāfi[‘] ĩ mezhebdirler. Bēş nāhiyyesi var. Evvel (3) nāhiyye-i Tarım-ı[‘] Ulyā Bāc²²⁰ Kāl[‘] anuḡ tevābi[‘] idür yüz pāre köydür İkinci nāhiyye-i (4) Baṭrem-i²²¹ Suflā, Qāl[‘] a[’]-ı Sem Īrān²²² tevābi[‘] idür. Elli pāre köydür Üçüncü yine nāhiyye-i Baṭrem-i²²³ (5) Suflā, Dördüncü Derābād-ı[‘] Ulyā²²⁴ Beşinci nāhiyye-i Derābād-ı²²⁵ Suflā igirmi bēş pāre (6) köydür, ḥuḡūḡ-ı dīvānı altı tümen dōrt biḡ altundur **Tālekān**; bir serd (7) -sīr vilāyetdür. Tūlī, cezāyirden fh[‘] arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv-b Kohistān’da (8) vāḡi[‘] dūr ḥāşılı ekşer ḡalledür ve meyve az olur ḥalkı Sünnī mezhebün dēyü da[‘] vā (9) ēderler ammā Bevāṭine mezhebine ḡarībdirler vilāyet-i Serāyrūd ve Hārūd²²⁶ (10) ve Qahsān²²⁷ ve Ken ve Kerḡ²²⁸ ol yērūḡ tevābi[‘] idür ḥuḡūḡ-ı dīvānı cümle bir tūmendür (11) **Kāḡızkenān**; bir meyāne şehrdür. Şirin²²⁹ nūḡ anasınūḡ babası düzmişdür evvel (12) ol şehrūḡ adı Ḥavīḡ²³⁰ idi şoḡra çüncü anda eyü kāḡız yaparlar idi. (13) Kāḡızkenān ad ḡodılar ve ḡalā ḡarābdur bir köy miḡdārı ancak ma[‘] mürdur, ḥalkı (14) Şāfi[‘] ĩ mezhebdir havāsı serd ve şuyı ṡaḡlarda çeşmelerden gelür ve ol (15) mevzi[‘] ler ki evvel anuḡ tevābi[‘] ĩ idi. Fetret-i Moḡol’da cümle ḡarāb olup (16) ve ḡalā Moḡollar zirā[‘] at ēderler bu vilāyetde penbe ve meyve daḡı olur ḥuḡūḡ-ı (17) dīvānı bēş biḡ altundur **Müzdekān**; tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan fd- l[‘] arzı ḥaṭṭ-ı

²²⁰ Far. تاج

²²¹ Far. بطارم

²²² Far. شمیران

²²³ Far. بطارم

²²⁴ Far. نسیبار و بریدون

²²⁵ Far. دزآباد

²²⁶ Far. جرود

²²⁷ Far. قهپایه

²²⁸ Far. کرج

²²⁹ Far. شروین

²³⁰ Far. خونج

[224a]

(1) istivâdan lh. Bir meyâne şehrdür. İklîm-i râbi' den devri üç bin adımdur. (2) Havâsı serde mâyil ve şuyı bir çaydur ki yine ol şehre mensûbdur hudûd-ı (3) Sāmān'dan gelür. ğalle ve üzüm çokdur halkı Şāfi'î hūkûk-ı dīvānı bir (4) tümen. **Serg**²³¹ ve **Merhemân**²³² ve **Andaḥı**²³³ Serg²³⁴ bir kaşabadur ki Ebrehir²³⁵'ün şimālinde (5) vāki' iklîm-i râbi' dendür otuz pâre köy tevâbi' idür havâsı serd ve sâlmudur (6) ve şuyı yine ol tağlardan gelür hâşılı ğalle ve üzüm halkı Şāfi'î hūkûk-ı (7) dīvānı dört biñ altundur ve Merhemnân²³⁶ daḥı ve Andaḥı iki vilâyetdür igirmi (8) pâre köydür ve âb ve havâda mânend Serek²³⁷ bu vilâyetlerün hūkûk-ı dīvānı buçuḳı (9) dīvānı **Qazvîn**'e ve buçuḳı daḥı **Târmin**'e gider. **Vilâyet-i Beşgöl Dere**; **Qazvîn**'ün (10) şarkında bir vilâyetdür havâsı mu'tedil ve şuyı ol tağlardan gelür ve hâşılı (11) ğalle ve penbe ve meyvedür ve halkı tab' mezhebde ehl-i Tâlekân'a mâyıldür. (12) Hūkûk-ı dīvānı üç bin altundur ve ol vilâyet câmi-'i **Qazvîn**'e vaqıfdur (13)lâkin şimdi Moğollar tağallub ile taşarruf ederler. **Tümen -i Kum ve Kaşân bu tümende** (14) bir niçe şehir vardur. **Kum**; iklîm-i râbi' dendür tûlı Cezâyir-i Hâlidât'dan fh-m, (15) 'arzı hatt-ı istivâdan ld-mh, tâlî'-i 'imâreti burc-ı cevzâ, devr-i bārūsı on bin (16) adımdur. Dêrler ki kırk adım **Qazvîn**'den ziyâde havâsı mu'tedil ve şuyı Müzdeḳân (17) çayından gelür ve anda daḥı Âve gibi kışın kıyulara buz toldurup yazın

[224b]

(1) şavuk şu içerler hâşılı ğalle ve penbe ve nar ve fıstık ve kavun ve incir ve ayva (2) olur. Ol şehirde serv ağacı çatı a' lâ olur, halkı Şi'îdürler ve ol şehrün (3)

²³¹ Far. تيرک

²³² Far. مرجمنان

²³³ Far. اندجن

²³⁴ Far. تيرک

²³⁵ Far. ابهر

²³⁶ Far. مرجمنان

²³⁷ Far. تيرک

hālā ekşeri harābdur ammā barusı ber-cadur, huḫūḫ-ı dīvānı tamğayla muḫarrerdür (4) ve vilāyetiyle zamānı dört tūmendür. **Kāşān** iḫlīm-i rābi‘ dendür ṭūlı Cezāyir-i (5) Hālidāt’dan fv ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan ld. Hārūnū’r-Reşīdūñ ḥātūnı (6) Zübeyde Ḥātūn düzmişdür. Ol şehrūñ zāhirinde bir büyük ḳal‘a var adına (7) Fīn dērler. Havāsı germ-sīr ve şuyı kārīz Fīn’den gelür ve bir çay daḫı (8) Mehrūd²³⁸’dan gelür. Hāşılı meyāne olur ḳarpuzı ve üzümü eyü olur. Halkı (9) Şī‘īdürler ekşeri ḥekīm ve şen ve laṭīf tab‘ durlar, ḥaşarātđan ‘aḳreb anda (10) çoḳdur lākin ğarībe zaḫmı nādır olur. Hukūk-ı dīvānı tamğayla muḫarrerdür ve ehl-i (11) vilāyeti ekşerī sūnnīdür. Hukūḫ-ı dīvān-ı vilāyet on bēş tūmendür. **Erdestān** Behmen (12) anda āteş-ḥāne düzmişdi. **Ba‘reş**²³⁹ bir vilāyetdür ki her ne cānibden gitseler (13) kerveden inmeyince olmaz. Yüz pāre köydür havāsı mu‘tedil ve şuyı yine ol (14) taḡlardan çıkan kārīzler ve çeşmelerden gelür, āşılı ğalle ve penbe ve meyvedür. (15) Halkı Şī‘ī, huḫūḫ-ı dīvānı biñ altundur. **Cerbādīkān** iḫlīm-i rābi‘ dendür. Ṭūlı (16) f-kh ve ‘arzı kd. Behmen-i Kiyānī kızı Hümā yapmışdur. Adı Semre idi, zirā Hümā’ya (17) Semre dērlerdi şonra harāb olup tecdīd-i ‘imāret ḳılup adını

[225a]

(1) Gulbādīkān ḳoydı. ‘Arablar ta‘rīb edüp Cerbādīkān dēdiler. Havāsı (2) mu‘tedil ve şuyı yine aña mensūb bir çaydur ki varup Ḳum’a aḳar. (3) Hāşılı ğalle çoḳ olur. Hukūḫı dört tūmen ve iki biñ dīnārdur. (4) **Zelincān**²⁴⁰ iḫlīm-i şālīşdendür ṭūlı fhm ve ‘arzı lh-nh hālā harābdur. İğirmi (5) pāre köydür, tevābi‘i **Zerāva**²⁴¹; iḫlīm-i rābi‘ dendür, Rüstem Dāsītān’uñ ḳarındaşı (6) düzmişdür. Hukūk-ı dīvānı sekkiz biñ altundur. **Ferhān**²⁴²; bir vilāyetdür (7) mu‘teber köyler vardur. Sārūḳ köy anuñ dārül-mülkidür. Ṭūlı, Cezāyir-i (8) Hālidāt’dan fdk ve ‘arzı, ḥaṭṭ-ı istivādan ldn. Ṭehmūreş düz- (9) mişdür. Havāsı mu‘tedil şuyı kārīzlerden ḥāşılı ğalle ve penbe

²³⁸ Far. قهرود

²³⁹ Far. نفرش

²⁴⁰ Far. دليجان

²⁴¹ Far. زواره

²⁴² Far. فراهان

(10) ve meyvedür. Halkı Şî'î. Ol vilâyetde bir becîre²⁴³ ya'ni deryâçe (11) vardır. Moğollar Hafân Yâvur²⁴⁴ dèrler. Hukûk-ı dîvânî üç tümen (12) ve yeddi biñ altundur. **Kerh-i Kerehrud**²⁴⁵; iklîm-i râbi' dendür tûlî Cezâyir-i (13) Hâlidât'dan fd-mh ve 'arzi haft-ı istivâdan ld. Hârûnurreşîd (14) zamânında Ebû Dulef 'İclî düzmişdür. Râsmend Tağı taraf-ı şimâlinde (15) vaqi'dür. Ol tağuş dibinde bir büyük çeşme vardır. Çeşme-i (16) Keyhusrev dèrler ve bir büyük Tavîl ve 'Arîz merg-zâr vardır ki aña (17) Merg-zâr-ı Keytû dèrler ve ol hudûda bir muhkem kal'a vardır. Kazvîn

[225b]

(1) dèrler halkı sünnidürler hukûk-ı dîvânî bir tümen ve biñ altundur (2) **Națanz** iklîm-i râbi' dendür bir meyâne şehrdür tevâbi' i otuz pâre köydür (3) hukûk-ı dîvânî on tûmendür **Nemyud**²⁴⁶ iklîm-i râbi' dendür Cemşîd (4) düzmişdür ve kendü için anda bir kaşr-ı 'âlî düzmişdür ki (5) âşârî henüz bâkîdür havâsı mu'tedil maşşulde mânend-i Kerh²⁴⁷ dürür. (6) **Herâvdetin**²⁴⁸ bir vilâyetdür. İğirmi pâre köy tevâbi' idür, hukûk-ı dîvânî (7) üç biñ ikiyüz altundur. **Vaşâk** Națanz vilâyetinde bir kal' adur (8) ol kal'a hakkında demişlerdür **beyt** :

بوقت طلوع (9) چه سرکشی که بهر صبحدم

در آید از کمتر پای آفتاب بسنگ²⁴⁹

Tümen-i Lur-ı Büzürg (10) bir mu'teber vilâyetdür şehriden tâ Şolistân-ı Fârs ve **Ķuhsârân**²⁵⁰ın hesâbından (11) dur hukûk-ı dîvânîsi Atâbeg'e gider yüz tûmandan

²⁴³Kelime “becîre” yazılmıştır; doğru yazım şekli “buhayre” dir.

²⁴⁴ Far. چغان ناوور

²⁴⁵ Far. کرج و گرمروود

²⁴⁶ Far. نمیسور

²⁴⁷ Far. نطنز

²⁴⁸ Far. مرداوودین

²⁴⁹ Hangi isyankârdır ki güneşin doğuşunda
Kemertt'ten güneşin ayağına çelme atar

²⁵⁰ Far. کردارکان

ziyāde olur dērler **İrec**²⁵¹ (12) iklīm-i rābi‘ dendür bir küçük şehrdür havāsı beddür zirā ki şimālī bestedür ammā (13) şuyı guvārendedür. Zirā dört fersengde qarlu tağlardan gelir ‘**Urve**²⁵² (14) bir küçük şehrdür iki cānibinden şu aqar bāğ-istānı çoqdur nārınc ve tūrunc (15) ve līmūn bī-hisābdur. **Lurdekān**; bir küçük şehrdür, havāsı ve şuyı beddür hāşılı (16) ekşer üzumdür **Tümen-i Lur-ı Küçük**; mu‘teber şehrdür, hūkūq-ı dīvānı Atābeg’e gider. Yüz (17) tūmendür dērler. **Burūcerd**; iklīm-i rābi‘ dendür ve anda iki cāmi‘ vardur bir eski

[226a]

(1) ve biri yengi āb ve havāsı vasaqdur. Anda za‘ferān çoqdur **Zamīre** (2) bir eyü şehr idi. Şimdi harābdur. Hürmāsı çoqdur. **Hemedān**; iklīm-i (3) rābi‘ dendür tūlı cezāyirden fh ve ‘arzi hatt-ı istivādan lh-y. (4) Cemşid düzmişdür bir büyük kal‘ası vardur Dārāb düzmiş. (5) ekşeri harābdur. Evvel bir ‘azīm şehr imiş şöyle ki iki ferseng tūlı (6) var imiş ve altuncılar bāzārı zemīn-i diye de vāki‘ imiş harāb olduqda (7) Cemşid-i Pişdādi tecdīd kırup bārū çekdi. Devr-i bārūsı on iki bin (8) adımdur. Havāsı serd ve şuyı Ervend²⁵³ Tağı’ndan dērler ki bin altı yüz (9) çeşme ol tağdan revānddur ve şehr içinde çeşmeler çoqdur. Meyvesi (10) gāyet ucuz olur ve gallesi dağı çoqdur lākin etmegi eyü olmaz ve halkı ekşeri (11) Mu‘tezile’dür. Hoca Hāfız Ebū’l-‘Alāvī Hemedānī ve Bābā Tāhir ve Şeyh ‘Aynū’l- (12) Kuzzāt anda medfūndurlar. Hūkūq-ı dīvānı tamğayla muqarredür. Vilāyeti bēş (13) nāhiyyedür evvel nāhiyye-i Füreyyār yetmiş bēş pāre köydür. Şehristāne (14) ve Lāhin²⁵⁴ ve Faḥrābād ve Kāsımābād ve Köşkbāğ mu‘āzzam köylerdür ve vilāyet-i (15) Māmeşānrūd²⁵⁵ ki huld birinden bir nişānedür. Anuḡ tevābi‘ idür toquz pāre köydür. (16) Bāğları birbirine peyveste şöyle ki fark olunmaz kankı köyüñdür ? Ve ağaçlaruḡ (17) çoqlıḡından afitāb yere düşmez şehruḡ körü körindedür ve Ebū Düccāne

²⁵¹ Far. ایدج

²⁵² Far. عروج

²⁵³ Far. الوند

²⁵⁴ Far. لاجین

²⁵⁵ Far. ماوشانرود

[226b]

(1) hazretleri Māmeşān²⁵⁶ da medfūndur ikinci nāhiyye-i Nardīn²⁵⁷, dūr ki kırk bir (2) pāre köydür. Derūdā ve Qābād²⁵⁸ ve Bīkābād²⁵⁹ ve Kürdābād mu‘azzam köyledür. (3) Ol nāhiyyede üçüncü nāhiyye-i Şerāhīn kırk pāre köydür. Edhīn²⁶⁰ ve Fārīn²⁶¹ (4) ve Kermecān²⁶² mu‘azzam köyledür. Dördüncü nāhiyye-i A‘lem’dür. Otuz beş pāre köydür; (5) İşnūr²⁶³ ve Edmān ve İstevvezn ve Nevār ve Qarūt²⁶⁴ anuñ mu‘azzam (6) köyleridür. Beşinci nāhiyye-i Serdrūd ve Berhenrūd igirmi bir pāre köydür (7) Gergüheyri²⁶⁵ ve Serūd²⁶⁶ ol nāhiyyenün mu‘azzam köyleridür hūqūq-ı dīvānı bu yıllarda (8) on üç tümen ve altı biñ altundur. **Esedabād**; iqlīm-i rābi‘ dendür küçük (9) şehrdür havāsı mu‘tedil ve şuyı Ervend Tağı’ndan gelür hāşılı ğalle ve penbe (10) ve üzümdür ve halkı bed mezheb hūqūq-ı dīvānı bir tümen ve beş biñ altundur (11) vilāyeti igirmi beş pāre köydür Māce‘elū ve Milyān²⁶⁷ iki mevzi‘dür ‘alef-zārı ve şikār- (12) gāhı çoğdur **Harkābīn**²⁶⁸; bir vilāyetdür iqlīm-i rābi‘den kırk pāre köydür. Havāsı (13) serde māyil ve şuyı çeşmelerden ki yine ol tağlardan gelür. ğalle (14) ve meyvesi çoğdur hūqūq-ı dīvānı iki biñ beş yüz dīnārdur. **Dergüzīn**; (15) evvel bir köymiş. A‘lem nāhiyyesinden ve hālā bir qaşabadur bağları çoğdur (16) ğalle ve penbe ve meyvesi eyü olur. Halkı, Sünnī ve Şāfi‘idürler. Hūqūq-ı dīvānı (17) iki biñ dīnārdur. **Dūdāvel**²⁶⁹; bir qaşabadur ki Meskān ve Tūy ve Serkān

²⁵⁶ Far. ماوشان

²⁵⁷ Far. ماوين

²⁵⁸ Far. اقاباد

²⁵⁹ Far. تيجاباد

²⁶⁰ Far. ادرهين

²⁶¹ Far. فامره

²⁶² Far. كومجان

²⁶³ Far. اشوند

²⁶⁴ Far. فروكه

²⁶⁵ Far. كركهيرييه

²⁶⁶ Far. بيروز

²⁶⁷ Far. نمسار

²⁶⁸ Far. خرقانين

²⁶⁹ Far. روداور

[227a]

(1) kaşabaları ana tâbi' dūr. Havâsı mu' tedildür, şuy-ı küh Ervend²⁷⁰ den gelür ve anda (2) za' ferân çok ekerler bu sebebden ol yere Za' ferânî dērler. Hıķūķ-ı (3) dīvānı iki tümen ve üç biñ dīnārdur. **Sāmān** Harkānīn eṭrāfında (4) bir büyük köydür. Havâsı serde māyil şuyı yine ol tağdan gelüp Müzdekān (5) şuyına peyveste olup Sāve akar. Hāşılı ğalle ve üzüm, halkı bed (6) mezheb. Hıķūķ-ı dīvānı biñ bēş yüz dīnār. **Nihāvend** iķlīm-i rābi' dendür. (7) Ṭūlī fe-yh 'arzı haṭṭ-ı istivādan ld-k. Bir meyāne şehrdür. Havâsı mu' tedil, (8) şuyı Ervend²⁷¹ Ṭağı'ndan gelür. Bāğ-istānı çokdur. Hāşılı ğalle ve üzüm (9) halkı Sünnī mezheb, vilāyeti yüz pāre köydür. Üç nāhiyyedür; Melāyir (10) ve İsfīdhān ve Çehrāk²⁷². Hıķūķ-ı dīvānı üç tümen ve yēddi biñ dīnār- (11) dur ve ol şahrālarda Kürd ulusātı çokdur. On iki biñ koyun muķarrer- (12) dūr. **Tümen-i Yezd** cümle üç şehrdür iķlīm-i şālīşdendür. Ṭūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan fṭ (13) ve 'arzı haṭṭ-ı istivādan lb. Havâsı mu' tedil, şuyı kārīzlerden ve kuyular- (14) dan hāşıl olur. Şehr içinden çok seyl guzzer éder. Ol diyāruñ halkı (15) serādibler ve abdest-hāneler düzmişlerdür 'imārātı hışt hāmdandur. (16) Bir mazbūṭ ve pāk şehrdür. Hāşılı ğalle ve penbedür ammā avlaķdur olmaz ki (17) şehre kifāyet eyleye ğayrı diyārlardan getürürler ve enārı meşhūrdur

[227b]

(1) halkı Şāfi'ī mezheb ve 'amel-pişeleri ekşer mütekebbir ve ṭama'-kār ve müfsid- (2) dūrler hıķūķ-ı dīvānı tamġa ile muķarredür ve halkı süst ṭab'lıkla meşhūr- (3) durlar. **Meybūd**; bir küçük şehrdür, āb ve havāda mānend-i Yezd **Nābeyn** bir küçük (4) şehrdür. Bir ḳal'ası vardır ki dört biñ adımdur, hıķūķ-ı dīvānı iki tümen (5) ve iki yüz dīnārdur. **Bāb-ı Siyüm Der Zıkr-i Bilād-ı Āzerbāycān** Āzerbāycān'da (6) vāķi' olan şehirler cümle toķuz tūmendür. Ekşerinüñ havâsı serde

²⁷⁰ Far. الوند

²⁷¹ Far. الوند

²⁷² Far. جهوق

māyil ve hudūd-ı (7) ‘Irāk-ı ‘Acem vilāyetlerine ve Muğān²⁷³ ve Ermen ve Gürcistān ve Kürdistān’a peyveste- (8) dūr. Ṭūlī Mākūy²⁷⁴ den tā Ḥalḥāl’a toḫsan beş ferseng ve ‘arzı tā Ḥarāvān²⁷⁵ dan tā (9) Kohsīnā’ya elli beş ferseng evvel Āderbāycān’uñ darü’l-mülkü Merğā²⁷⁶ idi, ḥālā (10) darü’l-mülk şehr-i Tebrīz’dür ki Āderbāycān’uñ sevād-ı a‘zzamıdır. **Tümen-i Tebrīz;** (11) üç şehrdür. Tebrīz iqlīm-i rābi‘ dendür, ṭūlī Cezāyir-i Ḥalīdāt’dan fb ve ‘arzı (12) ḥaṭṭ-ı istivādan lh. Harūnū’r-Reşīd’uñ menkūḥesi Zübeyde Ḥātūn (13) düzmişdür. Altmış toḫuz yıldan şonra ‘azīm zelzele vāki‘ olup şehr-i (14) Tebrīz ḥarāb oldı. Mütevekkil Ḥalīfe tecdīd-i ‘imāret kıldı. Yüzyıldan şonra (15) yine ‘azīm zelzele olup bi’l-küllīye ḥarāb oldı. Dērler ki ol zamanda Ebū Ṭāhir (16) Müneccim Tebrīz’de idi ve ḥükm eyledi ki falān gece zelzele olur. Şehr-i Tebrīz ḥarāb (17) olur. ḥākim-i şehr ḥükm edüp ol gece ḥalkı şehrden iḥrāc kıldı āḥir ol ḥükm

[228a]

(1) rāst olup ol dedügi gece ‘azīm zelzele olup kırk biñ ādem helāk (2) oldı ve şehr cümle ḥarāb oldı. Ol diyāra ḥalīfe cānibinden Muḥammed ibn Revādī²⁷⁷ (3) ḥākim idi. Bünyād-ı ‘imāret kılıp ol müneccim yine mübālağa kılıp demiş ki min - (4) ba‘d Tebrīz zelzeleden ḥarāb olmaz meger seylden ḥavf vardur ve şimdiye degin (5) ol müneccimiñ ḳavli rāst olmışdur ve Tebrīz’uñ devr-i bārūsı altı biñ adımdur (6) ve on dervāzesi vardur ve çünki Moğol zamānında dārü’l-mülk olup ḥalāyık (7) çok oldı. Şehirden ḥāric ‘imāretler etdiler ta bir mertebe ki her ḳapuda evvelki (8) şehirden ziyāde şinlik oldı. Ġāzān Ḥān ḳaşd etmişdi ki Tebrīz’e bir bārū (9) çeke ki bārū nā-tamām ḳaldı ol bārūnuñ devri igirmi beş biñ arşundur (12) ve şehir altında ol yerde ki Şām dērler. Bārūy-ı Ġāzānī’den ḥāric Ġāzān Ḥān (13) anı bir şehrçe edüp anda kendü ḥāb-gāhı için bir ‘ālī ‘imāret düzmiş- (14) dūr. Şöyle ki tamām-ı Ġrān’da

²⁷³ Far. موغان

²⁷⁴ Far. باکویه

²⁷⁵ Far. باجروان

²⁷⁶ Far. مراغه

²⁷⁷ Far. وهسودان بن محمد بن روادى الأزدي

bi-mişldür ve şehriñ üstinde Vezîr Sâ'id Veliyân (15) küh dedükleri mevzi' de dâhil-i Bârüy-ı Ğazânî bir şehreçde étmişdür. Adını Rub'-ı (16) Reşîdî kıomışdur ve dağı 'imâreti 'Âlî'ye düzmişdür ve oğı Muhammed Reşîdî (17) ol 'imâretde çok ziyâde kılmışdur ve *Fütühât* da mezkûrdur ki 'imâret-i 'Alişâh'ıñ

[228b]

(1) toksan kezdür ve sağıf-ı 'imâret-i Ğazân yüz on kezdür ve Vezîr Hoca Tâcû'd-Dîn (2) 'Alişâh Tebrîz'de Nârmeyân Mağallesinüñ hâricinde bir câmi' düzmişdür ki (3) şahnı iki yüz elli kez ya'nî arşundur ve bir şoffası vardır ki eyvân-ı Kesrî'den (4) büyükdür ammâ çünkü 'imâreti 'acele üzre olmayla Tebrîz hârâb olmuşdur ve ol (5) câmi' de envâ'-ı tekellüfât der-kâr kılmışlar ve cümle taş mermeri bî-kıyâsdur ve hâlâ (6) Tebrîz'de ve bu iki şehreçde ol kadar 'imâret-i 'âliye vardır ki tamâm İrân'da yoğıdur (7) ve şehri Tebrîz bāğ-istânı çok ve şuyı Mirân-rûd derler. Sehend Tağı'ndan gelür (8) ve toğuz yüz kârîz ol bāğlarda şarf olunur. Henüz kâfî degüldür ve Tebrîz'ün (9) havâsı serde mâyil ve şuyı guvârende ammâ çay şuyı kârîzlerden eyüdü ve (10) Tebrîz'de otuz arşun kızsalar şuya erişür ve Şam'da on (11) arşun ve Rub'-ı Reşîdide yétmiş arşundan ziyâde olur. hâşılı galle ve sâyir (12) hûbûbât eyü olur ve meyvesi gâyet eyü olur ve ucuzdur tuğm-ı halef ve Peyğamberî (13) emrûd ve sîb-i Meylânî ve zerdalu ve tuğm-ı Ahmed ve Raziķî üzüm ve Melikî ve Taberzed (14) ve kıavun gâyet a'lä olur. Halkı sefid çehre ve hûb şüret ve mütekebbir ve ekşeri (15) Sünni, Şâfi'î ve sâyir dînler dağı çokdur ve 'avretler be-gâyet şîrin sözlü (16) ve şâhib-i cemâldurlar ve faķîrleri kesbden hâlî olmazlar ve ehl-i Tebrîz dostlığı (17) vefâ étmezler beyt :

هرگز نشود بطبع تبریزی دوست

مغزند همه جهان

[229a]

تبریزی پوست (1)

آنرا که بدوستی نیابی صادق

²⁷⁸گر نیز غریبست که تبریزی خوست

(2) Mevlānā Hamā-yi²⁷⁹ Tebrizī bunun cevābında demişdür beyt :

(3) تبریز نه کور هر که ز آنجا نیگوست

مغزند میندار تو ایشانرا پوست

با طبع مخالفان موافق نشوند

²⁸⁰نشود فرشته با دیوان دوست (3) هر کز

ve bu kitābuñ muşannifi bu iki rubā'ı iyi demişdür (5) Rubā'ı

تبریز بهشتست وگروهش بصفا

(6) چو آینه اند پاک از زنگ جفا

گفتی که بدوستی نه صادق باشند

²⁸¹از آینه جز عکس نکردد پیدا

---

²⁷⁸ Tebrizli, mizacı açısından asla kimseye dost olmaz
Bütün dünya çekirdeğin özüdür Tebrizli ise onun kabuğu
Sadık dost olmayanı görürsen
Bil ki ya Tebrizlidir ya da Tebrizlilik huyu vardır

²⁷⁹ Far. هماد الدین

²⁸⁰ Tebriz ve Tebriz içinde olan her şey iyidir ve güzeldir
Tebrizliler çekirdektir, sen onları kabuk sanma
Düşmanlarıyla hiç dost olmazlar
Tıpkı meleğin şeytanlarla dost olamayacağı gibi

Rubā'ī (7)

تبریز بهشتست وگروهش چون حور

حوری بود از لطف زبد فعلی دور

ناکوس و ناجنس نمی آمیزند (8) با

زیرا نشود جمع بهم دین و فجور²⁸²

nice yérde meḳābir-i müteferriḳdür. Surḥāb'da ve Çerendāb'da ve Kicil'de ve (10) Şam'da ve Veliyān-ı kūh'da ve Siyāvend²⁸³, de bu mevzi'lerde mezārāt-ı müteberrike (11) çoḳdur Faḳīh 'Alī ve İmām Ca'de ve İbrāhīm Kirmān²⁸⁴ ve Bābā Ferrāḳ²⁸⁵ ve Bābā (12) Hasan ve Ḥoca Şāyinüddīn ve Kālīn²⁸⁶ ve Mālīnī²⁸⁷ Tebrizī ve Ḥasan-ı Bulḡārī (13) ve Şeyḫ Nūreddīn Bīmāristānī ve Serḥāb kabristanında Enverī ve (14) Ḥāḳānī ve Zāhīr Fāryābī ve Şemseddīn Seycānī²⁸⁸ ve Felekī Şīrvānī ve Kecācān²⁸⁹ (15) köyinde mezār Ḥoca Muḥammed Leḥcecānī²⁹⁰ ve Şādābād köyinde mezār-ı Pīr Şīrvānī ve (16) şahābelerden Sehend Ṭaḡı'nda mezār-ı İsfehsālār Üsāme bin Şerīk ve Serāvrūd (17) kenārında mezār-ı Ebü'l-Miḥcen-i Kürd ve Serdrūd köyinde mezār-ı Ḳays ve Bāvīlrūd'da

---

²⁸¹ Tebriz cennettir ve insanları sefa dolu
Cefa pasından arınmış aynalar gibidirler
Tebrizliler dostlukta sadık değildir dedin ya
Aynada suretten başkası görülemez.

²⁸² Tebriz cennettir ve insanları hūri tabiatlı
Hūri lutfuyla kötü işlerden uzakta olandır
Kötü tabiatlı kimselerle kaynaşmazlar
Zira din ile fücür bir arada olmaz

²⁸³ Far. سیاران

²⁸⁴ Far. کواهان

²⁸⁵ Far. فرج

²⁸⁶ Far. کمالینی

²⁸⁷ Far. بالینی

²⁸⁸ Far. سجاسی

²⁸⁹ Far. کجوجان

²⁹⁰ Far. کجوجانی

[229b]

(1) mezar-ı ‘İcl Birâder, Emîrû’l-Mü’minîn Cehre²⁹¹ ve Surhâb’da mezâr-ı Ümeyye bin ‘Amr ve ol (2) şehirde mezârât-ı Ekâbir çoktur. Dîvân-ı Tebrîz tamgayıla mu‘arredür cümle yedi (3) nâhiyyedir. Evvel nâhiyye-i Mihrân-rûd taraf-ı şarkda şehir dervâzesinden (4) ta beş fersengdür. Kendrûd ve İsfenc ve Sa‘ dâbâd²⁹² ol nâhiyyenün mu‘azzam (5) köyleridir. İkinci nâhiyye-i Serdrûd ve şahrâ taraf-ı cenûbda şehriñ bir fersenginde (6) bu nâhiyyede bâğlar birbirine peyveste ve hûb meyveler Serdest ve Düş (7) Havlâmduzuk²⁹³ ve Kecâbâd ve Lakezrah²⁹⁴ bu nâhiyyenün mu‘azzam köyleridir ve (8) Üçüncü nâhiyye-i Bebâvîlrûd meşhûrdur. ğarbıla cenûb ortasındadır (9) katı zîbâ nâhiyyedir. Cümle igirmi dört pâre köydür. Husrevşâh ve Bâvîl (10) ve İskevîdâr ve Meylân mu‘azzam köyleridir. Dördüncü nâhiyye-i Revnâk²⁹⁵ şehriñ (11) ğarbinda hâşılı ğâyet eyü olur ğalleden ve üzümden ve sâyir meyvelerden (12) Tebrîz’ün medârı ekşer ol nâhiyyenün mahşuliyadur. Otuz pâre köydür. (13) Vây’ân ve Şebüster ve Kûzekenân ve Şûfiyân mu‘azzam köylerdür ki (14) herbiri bir şehir gibidir. Beşinci bâğ-istânı nâhiyye-i Rûdkât Sürhâb Tağı’nuñ ardında (15) taraf-ı şimâlde ğallesi çok olur ve on batmân buğday ol yerde on (16) beş batmân etmek hâşıl olur cümle kırk pâre köydür. Sihvâdivend (17) ve Sâr ve Ālıncağ mu‘azzam köyleridir. Altıncı nâhiyye-i Hâhemrûd²⁹⁶. Yeddinci

[230a]

(1) nâhiyye-i Bedostân. Bu nâhiyyelerin hûkûk-ı dîvânı yüz biñ dînârdur ol (2) mevza‘lar ki bu nâhiyyelerde Ġâzân Hân vakf étmişdür. Hûkûk-ı dîvânı yüz yétmiş (3) beş tûmendür ve Tebrîz’den Āderbâycân’uñ sâyir şehirlerine mesâfet bu üslûb (4) üzeredir; Ücân ferseng 8, Erdebîl 3, Uşneviye 3, Peyker Hoy 35, (5)

²⁹¹ Far. حمزه

²⁹² Far. سعيد آباد

²⁹³ Far. جولاندرق

²⁹⁴ Far. لاکدرج

²⁹⁵ Far. ارونق

²⁹⁶ Far. خانم رود

Meyhârķân²⁹⁷ 9, Berâh 2, Merâġa 15, Ūrūmiye 24, Aher 14, Salmâs 18, (6) Serâv 2, Merend 10, Naĥçıvân 24. **Ūcân**; iķlīm-i rābi‘dendür. Ķadīm defterlerde (7) Mihrân-rūd nāĥiyyesinden ‘add olunur. Ammâ Ġaltūr Ūcân’ı evvelâ Giyū düzdi. (8) Ŗonra ĥarâb olup Ġâzân Ĥân tecdīd ķıldı ve taş ve kerbicden bārū çekdi (9) ve dārū’l-mülk êtdi. Devr-i bārūsı üç biĥ adımdur. Havâsı serd ve şuyı Sehend (10) Taġı’ndan gelür. Ĥâşılı ġalle ve penbe ve meyvedür. Ĥalkı sefīd çehre ve Şâfi‘î (11) mezheb ĥuķūķ-ı dīvānı tamġayla muķarredür. On biĥ dīnârdur ve ĥâşılı (12) vaķf-ı Ġâzānî’dür. **Ťusūc**; bir ķaşabadur. Tebrīz’ün iki ķonaķında bāġıstānı çoķdur. (13) Ve eyü meyveleri bī-hisābdur. Havâsı Tebrīz’den ıssıdur ve Ĥunec²⁹⁸ deryāçesi (14) aġa yaķındır. Şuyı yine ol taġlardan gelür ve ĥalkı ba‘zı Türk ve ba‘zı Tâcīk- (15) dür. Ĥuķūķ-ı dīvānı beş biĥ dīnâr. Ebū Sa‘īd vaķfına müte‘allıķdür. **Tümen-i** (16) **Erdebīl**; iki şehrdür. Erdebīl ve Ĥalhâl. Erdebīl iķlīm-i rābi‘dendür. Ťülü (17) Cezâyir-i Ĥâlidât’dan fb-l ve ‘arzı ĥaĥt-ı istivâdan lh. Siyâveş oġlı Keyĥüsrev

[230b]

(1) düzmişdür. Seylân Taġı’nuġ dibinde. Havâsı ġâyet serddür. Ġalleden ġayrı (2) ĥâşılı olmaz. Şuyı Seylân Taġı’ndan gelür. ķatı guvârende şudur. Bu sebebden (3) ol diyâruġ ĥalkı ziyâde eküldür. Ekşeri Şâfi‘î mezheb ve Şeyĥ Şafiyüddin’ün (4) mürīdidürler ve Seylân²⁹⁹ Taġı’nuġ başında bir muĥkem ķal‘a vardur. Behmen (5) ve Rūtīn dërler. *Şāhnāme*’de mezkûrdur ki Ferībrez ile Keyĥüsrev pâdişāh- (6) lıķda nizâ‘ êderlerdi. Āĥir ol ķal‘anuġ fetĥine şulĥ olundu. Ferībrez anuġ (7) fetĥinden ‘âciz olup Keyĥüsrev fetĥ kıluġ pâdişāhlık Keyĥüsrev’de ķarâr (8) êtdi. Ĥâlâ ol ķal‘a ĥarâbdur. Ĥuķūķ-ı dīvānı Erdebīl seksen biĥ dīnâr- (9) dur. **Ĥalhâl**; bir meyâne şehrdi ve ĥâlâ bir köydür. Dört nāĥiyye tevābi‘idür. (10) Esde ve Hasde³⁰⁰ ve Sehrūd³⁰¹ ve Zerencilābād³⁰² ve zamân-ı evvelde ol diyâruġ (11)

²⁹⁷ Far. دهخوارقان

²⁹⁸ Far. چيج

²⁹⁹ Far. سيلان

³⁰⁰ Far. خاندنبيل

hâkimi Feyrûzabâd adlu bir şehrde olurdu ve ol hâkime Akâcermân³⁰³ dërlerdi. (12) Şonra ki Feyrûzabâd harâb oldu. Halhâl hâkim Neşîn oldu ve hâlâ Halhâl (13) dağı harâbedür. Ol vilâyetde Koy³⁰⁴ Dere hudûdında bir dere vardır. Ol derede (14) bir çeşme var ki yaz günü buz bağlar ve Kamâ' a³⁰⁵ tarafında bir çeşme var ki içinde (15) yumurta bişer ve Halhâl'uş bir fersenginde bir tağ vardır. İki yüz arşun(16) yüksektür. Ol tağuş başında bir tağ dağı vardır. On beş arşun ve (17) ol tağdan şu tamlar ol kadar ki iki degirmen şuyı olur. Halhâl'uş

[231a]

(1) ekini cümle ol şu üzerinedür ve ol etrâfda bir 'alef-zâr vardır. (2) Ol 'alef-zârda yoğurt öyle olur ki peynir gibi bıçağla keserler. Hukûk-ı (3) dîvânı üç biş dînârdur. **Dârmîn**³⁰⁶; bir vilâyetdür. Yüz pâre köydür ve Hâkimür³⁰⁷ (4) mu' azzam köydür. Ol vilâyetde hukûk-ı dîvânı biş altun. **Şâhrûd**; bir (5) vilâyetdür. Têvâliş'e muttaşıldur. Otuz pâre köydür. Humuş³⁰⁸ ve Şâl ve Kelûz³⁰⁹ (6) ve Derûkeylevân mu' azzam köylerdür. Havâsı mu' tedildür. Halkı dërler Şâfi'î mezhebdür ammâ bir mezheb- (7) leri yoğdur. Bed tayıfedür. Hukûk-ı dîvânı on biş dînârdur. **Tümen-i Meşkin**; (8) yeddi şehrdür. Meşkin ve Hisâr³¹⁰ ve Abâd³¹¹ ve Arcâk ve Aher ve Nekre³¹² (9) ve Kelîbür. **Meşkin**; iqlîm-i râbi' dendür. Tûlî fb-,k 'arızı lr-m. Evvel Varâmîn (10) dërlerdi. Çünkü Meşkin Gürcî hâkimi oldu. Meşkin dëdiler. Havâsı 'ufunetden (11) hâlî degüldür. Seylân³¹³ Tâğı şimâline mâni' dür ve şuyı

³⁰¹ Far. سنجد

³⁰² Far. انجیلاباد

³⁰³ Far. اقاجریان

³⁰⁴ Far. کیوی

³⁰⁵ Far. قماة

³⁰⁶ Far. دارمرزین

³⁰⁷ Far. جامکو

³⁰⁸ Far. خمس

³⁰⁹ Far. کلور

³¹⁰ Far. خیاد

³¹¹ Far. انار

³¹² Far. تکفله

³¹³ Far. سیلان

Seylân³¹⁴dan gelür. (12) Ğalle ve meyvesi çok olur. Halkı Şâfi'î mezheb ve ba'zı Hanefî vardır. Hukûk-ı (13) dîvânı beş biñ iki yüz dînârdur. **Bād**³¹⁵ ve **Arcāk**; iki kaşabadur, küh-ı Seylân³¹⁶nuñ (14) kıblesinde Ābād kaşabasın Feyrüzîñ Yezdigerd bin Behram Gūr düzmişdür. (15) İkinüñ dağı havâsı mu'tedildür. Şuları Seylân Tağı'ndan gelür. Bâğ-istânları (16) firāvândur. Hukûk-ı dîvânı yeddi biñ dînâr. **Eher**; küçük şehrdür. Havâsı serd (17) ve şuyı aña mensüb çaydan İşkenber Tağı'ndan gelür. Hâşılı ğalle meyve

[231b]

(1) az olur. Halkı Şâfi'î mezheb. Hukûk-ı dîvânı tamğayıla muşarredür. **Nekle**³¹⁷; bir kaşaba -(2) dur. Hâlâ harâbadur. Hâşılı ğalledür. **Hanāv**³¹⁸; bir kaşabadur küh-ı Seylân³¹⁹uñ kıble- (3) sinde havâsı germdür. Şuyı ol tağdan cârîdür. Bâğ-istânı az. Hâşılı ğalle- (4) dür. Ekşer halkı cizme ve kebe düzerler. Hukûk-ı dîvânı iki biñ dînârdur. **Derâverd**; (5) zamân-ı sâbıkda bir kaşaba idi. Hâlâ vilâyetdür. Moğollar'uñ kışlağıdur. **Kâl'a**³-ı (6) **Kehrân**; bir muhkem kal'a idi. Hâlâ harâbdur. **Keliber**; bir kaşabadur mişe içinde (7) ve Kūhistân'da vâki' olmuşdur. Bir eyü kal'ası vardır. Kal'anuñ ayağından bir (8) çay revândur. Havâsı mu'tedil ve hâşılı ğalle ve meyve. Halkı ba'zı Türk ve ba'zı (9) Tâliş'dür. Şâfi'î mezhebdürler. Hukûk-ı dîvânı üç biñ dînâr. **Keylân Maķilân**³²⁰; (10) bir vilâyetdür. Elli Pare köy tevâbi'idür ve halkı Dehrî'dür. Hâşılı ğalle ve penbe. **Merda**- (11) **neķim**³²¹ bir vilâyetdür. Otuz päre köy tevâbi'idür. Kevânî ve Kelâle mu'azzam köylerdür. (12) Hâşılı ğalle ve meyve. Hukûk-ı dîvânı sekiz biñ yeddi yüz dînârdur. **Nūder**³²² bir harâbe (13) kal'adur. Bir

³¹⁴ Far. سیلان

³¹⁵ Far. انار

³¹⁶ Far. سیلان

³¹⁷ Far. تكفله

³¹⁸ Far. خياو

³¹⁹ Far. سیلان

³²⁰ Far. گیلان فصلون

³²¹ Far. مردان قم

³²² Far. نودز

Ṭağun başında Rūdhāne çayı andan cārīdūr. İğirmi mevāzi‘ tevāibi‘ i (14) vardır. Hevl ve Bevl ve Hinduvān mu‘azzam köylerdür ve Hevl ḥākim Neşiz’dür. (15) Halkı Ehl-i Sünnetdür. Havāsı germdür. Hāşılı ğalle ve penbe ve birinc ve bāğ-istānı çokdur. (16) Hukūḫ-ı dīvānı on beş biḡ dīnār. **Yāfet**; bir vilāyetdür. Otuz pāre köy tevābi‘ i. (17) Bir mişe ortasında vāki‘dür. Havāsı germe māyil. Hāşılı ğalle meyvesi az

[232a]

(1) olur. Hukūḫ-ı dīvānı dört biḡ dīnārdur. **Tümen-i Hoy**; (2) dört şehrdür. Hoy ve Salmās ve Ūrūmiye ve Uşneviye. **Hoy**; (3) iḳlīm-i rābi‘ dendür. Ṭulı cezāyirden ‘Aynt- m ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lr- m. Bir (4) meyāne şehrdür. Devri altı biḡ beş yüz adımdur. Havāsı ıssıya māyil. Şuyı (5) Salmās tağlarından gelür. Aras’a tökülür. Bāğ-istānı çokdur. Üzümi (6) ve emrūdı ğāyet eyü olur. Halkı sefid çehre. Hıṭayī nejad hūb şuret. (7) Bu sebebden Hoy’a Türkistān-ı İrān dērler. Hukūḫ-ı dīvānı elli üç biḡ (8) dīnār. **Salmās**; iḳlīm-i rābi‘ dendür. Ṭulı cezāyirden ‘aynt- m ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan (9) lr-m. ‘Azīm şehrdür. Bārūsı ḥarāb olmuşdı. Hocā ‘Alīşāh Vezīr tecdīd (10) kıldı. Devri sekiz biḡ adımdur. Havāsı serde māyil. Sūyı tağlardan gelür. (11) Hunec³²³ deryāçesine tökülür. Bāğ-istānı çok ve üzümü ve meyvesi eyü olur. (12) Hāşılı ğalle ve sāyir ḥubūbāt anda çok olur. Halkı pāk Sünnīdür ve dā’imā (13) Kürdler ile ceng éderler. Hukūḫ-ı dīvānı otuz toḡuz biḡ dīnārdur. **Ūrmiye**; (14) iḳlīm-i rābi‘ dendür. Ṭulı cezāyirden ‘aynt - mh ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv. Bir ‘azīm (15) şehrdür. Devri on biḡ adımdur. Hunec³²⁴ deryāçesinin kenārında vāki‘dür. Havāsı (16) germdür. ‘Ufūnete māyil ve şuyı ol tağlardan çıkar. Çeşmelerden ve bāğ-istānı (17) firāvāndur. Halkı ekşeri Sünnī’dür. Meyvelerden ḥelūḳī üzüm ve peygamberī emrūd

³²³ Far. چيج

³²⁴ Far. چيج

[232b]

(1) ve zerdālu ğāyet hūb olur. Bu sebebden ol yêrūñ üzümüne tebreze dërler ve eger (2) bir şāhib hūsn veya bir zībā libās görseler dërler ki helūķī üzüm aña şıkmışlardır. (3) cümle yüz igirmi pāre köydür huķūķ-ı dīvānı yêtmiş biñ dīnārdur. **Uşneviye**; (4) bir şehr-i vasaţdur Kohistān ortasında vāķi‘ Ūrūmiyye’nün bir merhale- (5) sinde. Havāsı Ūrūmiyye’den hoş-terdür ve şuyı ol tağlardan gelür. Halkı (6) ekşer Sünnīdür. Hāşılı ğalle ve sāyir hūbūbāt ve meyvedür. İğirmi pāre köydür. Huķūķ-ı (7) dīvānı on toķuz dīnārdur. **Serāv**; şehr-i vasaţdur. İklim-i rābi‘ dendür. (8) kūh-ı Seylān³²⁵, uñ şarkında, havāsı serd, şuyı ol şehre mensūb çaydan gelür. (9) Hāşılı ğalle ve sāyir hūbūbāt az olur. Halkı sefīd çehre, Sünnī mezheb- (10) dürler. Ziyāde ekūldurlar. Vilāyeti yüz pāre köydür. Dört nāhiyyedür. Erend³²⁶ (11) ve Rağūş³²⁷ ve Sağre³²⁸ ve Ziyā‘ iş ve hāşılı ğalle. Huķūķ-ı dīvānı vilāyet (12) seksen bir biñ dīnārdur. **Meyānic** ve **Kermrūd**³²⁹; Meyānic bir şehr imiş. Hālā bir köydür ve niçe (13) mevza‘lar tevābi‘ idür. Havāsı germ ve sinegi çok olur ve Kermrūd bir vilāyet- (14) dür. Yüz pāre köy tevābi‘ idür. Havāsı hoşdur. Hāşılı ğalle ve üzüm ve sāyir (15) hūbūbāt ve şuyı tağlardan cārīdür. Halkı sefīd çehre ve Türk’dürler. Huķūķ-ı (16) dīvānı igirmi sekkiz biñ dīnār. **Tümen-i Merāğa**; dört şehrdür. Merāğa (17) ve Tesvī³³⁰ ve Dihhārķān³³¹ ve Feylān³³². **Merāğa**; iklim-i rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i

[233a]

(1) Hālidāt’dan fb-‘ayn ve ‘arzi haţţ-ı istivādan lr-k bir ‘azīm şehrdür. Evvel Āderbāycān’uñ (2) dārū’l-mülkü idi. Havāsı mu‘tedil, ‘ufūnete māyildür. Zirā ki

³²⁵ Far. سبلان

³²⁶ Far. روند

³²⁷ Far. براغوش

³²⁸ Far. سقهر

³²⁹ Far. گرمرود

³³⁰ Far. بسوی

³³¹ Far. دهخوارقان

³³² Far. نیلان

Sehend ʿĀg'ı ŧimāline (3) māni' dūr. Bāg-istāni çok ve ŧuyı Şāfi' Çayından küh-1 Sehend'den gelüp (4) deryāçeye tōkülür. Hāşılı ğalle ve penbe ve üzüm ve sāyir meyve. Vilāyeti yēddi nāhiyye- (5) dūr. Halkı sefid çehredür ve Türkveş'dür. Ekseri Hanefidür. Hukūk-1 dīvānı yētmış biñ (6) dīnār iltizāmdur ve Merāga'nun zāhirinde Hocā Naşireddīn Ṭūsī, Hülāgu Hān'ın (7) emriyle bir raşad bağlamışdur. Hālā harābdur. **Tasūy**; bir küçük şehrdür. Şuyı ol (8) tağlardan cārīdür. Hāşılı ğalle ve meyvesi az olur. Hukūk-1 dīvānı igirmi (9) bēş biñ dīnārdur. **Dehhāremān**; bir küçük şehrdür. Havāsı mu' tedil, ŧuyı Sehend (10) Ṭāgı'ndan cārīdür. Hāşılı ğalle ve penbe ve meyvesi bi-kiyāsdir. Halkı Şāfi' mezhebdür. (11) Vilāyeti igirmi pāre köydür. Hukūk-1 dīvānı igirmi üç biñ dīnārdur. **Feylān**; bir küçük (12) şehrdür. Firāvān bāg-istāni vardur. Ğalle ve penbe ve meyve çok olur ve ŧuyı Çāgtū (13) çayındandur. Halkı Türk ve Hanefi mezheb. Hukūk-1 dīvānı on biñ dīnārdur. **Tūmen-i** (14) **Merend**; iklīm-i rābi' dendür. Bir niçe vilāyet tevābi' i vardur. Ṭulı Cezāyir-i Hālidāt'dan (15) fa-mh, ' arzı haṭṭ-1 istivādan lz-n. Bir büyük şehir idi. Devr-i bārūsı sekiz biñ (16) adımdur ve hālā harābadur, nişfi bākīdür. Havāsı mu' tedil, ŧuyı Zelūber çayından (17) gelür. Hāşılı ğalle ve penbe ve meyvedür. Zerdālū ve ŧeftālū ve eyvā ğāyet eyü olur.

[233b]

(1) Vilāyeti altmış pāre köydür ve Merend Şahrāsında cānib-i kıblede kırmız kırdı peydā (2) olur. Yaz güninde bir hafta vardur ki tatarlar. Eger ol haftada tutmasalar kırmızı (3) hep zāyi' eyler. Hukūk-1 dīvānı igirmi dört biñ dīnārdur. **Zermār**³³³; Tebriz'ün (4) ŧimālinde bir vilāyetdür. Elli pāre köy olur. Dūzāl ve Kūrdeşt ve Kūlān³³⁴ (5) ve Herāz³³⁵ ve Harvāniğ mu' azzam köyleridür. Havāsı mu' tedildür ve ŧuyı yine ol (6) tağlardan gelüp Aras'a aqar. Hāşılı ğalle ve penbe ve üzüm ve me[y]ve envā'yla (7) ve cümle diyārlardan evvel meyve anda erişür.

³³³ Far. دزمار

³³⁴ Far. قولان

³³⁵ Far. هراز

Tebriz'e nev-bâr andan gelür. Hukûk-ı (8) dîvânı dört tümen ve sekkiz yüz altundur. **Zenkenân**³³⁶; bir niçe pâre köydür. (9) Hâlâ Merdânķim vilâyetine dâhıldür. Bekr bin 'Abdullâh Hâzret-i Resûl'uş kapucusı (10) ol hudûdda Aras şuyınuş üzerinde Hudâferin yaptı. Sene-i (11) Hicret'üş on beşinde. **Zenür**³³⁷; bir kaçabadur. Bağ-istânı çokdur. Hâşılı ğalle (12) ve üzüm ve meyvedür. Ağ alma ki kıblî dërler. Anda ğâyet nâzik olur. Hukûk (13) dîvânı üç biş dînârdur. **Kerker**; bir kaçabadur. Hâşılı ğalle ve penbe ve meyve. (14) Ziyâeddîn³³⁸ Nahçivânî ol diyârda Aras şuyınuş üzerinde bir köpri yaptı. (15) **Tümen-i Nahçivân**; iklîm-i râbi' dendür. Tûlı Cezâyir-i Hâlidât'dan lhm 'arzı haţt-ı (16) istivâdan fa-y. Anı Behrâm Çüpîn düzmişdür. Anâ naşş-ı cihân dërler. (17) Ekşer 'imârâtı âcir ya' nî kerpiçdür. Hâşılı ğalle ve penbe ve üzüm ammâ sâyir meyve

[234a]

(1) az olur. Halkı süfid³³⁹ çehre Şâfi'î mezheb. Vilâyeti çokdur. Bir nice muhkem kal'a tevâbi' i (2) vardur. Kal'a-ı Alıncağ ve Kal'a-ı Sümârî³⁴⁰. Bunlardan ğayrı nice kal'a (3) dağı vardur. Hukûk-ı dîvânı yüz on sekkiz biş dînâr. **Ahtân**³⁴¹; kârĥâne (4) dërler. Zirâ ki mis ma' deni andadur. **Ürdubâd**³⁴²; bir kaçabadur. Bağ-istânı çokdur. (5) Halkı Şâfi'î mezheb. Hâşılı ğalle ve meyve. Şuyı Qapân tağlarından gelür. **Azâd**; (6) bir küçük şehrdür. Hâşılı ğalle ve penbe ve üzüm ve anuş şarâbı meşhûrdur. Şuyı (7) Qapân³⁴³ tağlarından gelüp Aras'a tökülür. Halkı sefid çehre. Hukûk-ı dîvânı on (8) sekkiz biş dînâr. **Mäküyeh**; bir kal' edür. Bir taşuş arasında ol kal'a ayağında (9) bir köy vardur. Şöyle tâ öyle vaqtine dek ol taşuş

³³⁶ Far. زنگیان

³³⁷ Far. زنوز

³³⁸ Far. ضياء الملك

³³⁹ Kelimenin aslı "sefid" dir. Yer ismi olan "süfid" ile aynı imla özellikleriyle yazılmış olmasından dolayı yazım yanlışlığı olmuştur.

³⁴⁰ Far. سرماری

³⁴¹ Far. اجنان

³⁴² Far. اردوباد

³⁴³ Far. قبان

gölgesi ol köy üze- (10) rinden hālī olmaz. Mehrāsiyā³⁴⁴ ki gāvurlaruñ büyük keşīdür. Ol köyde sākındür. (11) **Bāb-ı Çehārüm Tümen-i Arrān**; İne Mūgān ve Arrānuñ beyānındadır. **Arrān**'uñ (12) havāsı germ-sīrdür. 'Ufūnete māyil. Hūdūd-ı Ermen vilāyetinden ve Şirvān ve Āder- (13) bāycān³⁴⁵ tā deryā-yı Hāzar³⁴⁶, a peyvestedür. Hūķūķ-ı dīvānı Atabegān zamānında (14) üç yüz tümāndan ziyāde idi ve hālā otuz tümen ve üç biñ dīnārdur. (15) **Mūgān**; seng ber sengden tā kenār-ı Aras'a vilāyet-i Mūgān'dur ve bu mesāfede (16) ne ķadar ki Seylān Tağı görünmez mevzi'ler ki vardur. Anda zehr otı vardur. (17) Çehār-pālara ziyāndur. Hemān ki Seylān³⁴⁷ Tağı görünür daħı ol ot ķalmaz.

[234b]

(1) **Bāhrevān**³⁴⁸; iķlīm-i rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan fc- lķ ve ' arzı hatt-ı istivādan (2) lķ. Evvelde Mūgān'uñ şehristānı idi ve hālā hārābedür. Bir köy miķdārı ancak (3) ma'mürdür. *Mesālikü'l-Memālik*'de mezkūrdur ki Ķurān-ı 'Azīm'de kışsa-yı Mūsā'da ki (4) buyurmuşdur **قوله تعالى وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ** 'Azīm'de kışsa-yı Mūsā'da ki (4) buyurmuşdur **الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا إِلَىٰ لَقْدٍ جُنَّتْ شَيْئًا نُّكْرًا** (5) **مَجْمَع** buyurduğı baħr, baħr-ı Ceylān'dur. (6) Ve ol köy Bāhrevān köyidür ve ol şaħra Şirvān³⁵⁰'dur ve Hāzret-i Hızır ol oğlanı (7) Ceylān'da ķatlı etti ve *Şuverü'l-Eķālīm*'de mezkūrdur ki bu kışşalar Hāzret-i Mūsā'ya (8) Anṭākiyye'de vāķi' olmuşdur ve tefsīrlerde bu kışşalar³⁵¹ *Mecma'u'l-Baħreyn*'de olmuş- (9) dur. Bu āħir ki rivāyet asaħdur. Bāhrevān³⁵²'uñ havāsı germe

³⁴⁴ Far. مرجانیتا

³⁴⁵ Far. آذربایجان

³⁴⁶ Far. خزر

³⁴⁷ Far. سیلان

³⁴⁸ Far. باجروان

³⁴⁹ Bir vakit Musa genç adamına demişti ki: “Durup dinlenmeyeceğim; tâ iki denizin birleştiği yere kadar varacağım yahut senelerce yürüyeceğim.” “Doğrusu pek kötü bir şey yaptın.” dedi. (Kehf Suresi 60. Ayet ve 74. Ayet)

³⁵⁰ Far. شیروان

³⁵¹ Kelime “kışşalar” yazılmıştır; doğru yazım şekli “kışşalar”dır.

³⁵² Far. باجروان

māyil ve şuyı tağlar (10) cārī ğalleden ğayrı maḥşul olmaz. **Berrend**³⁵³; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı cezāyirden (11) mḥ - lṭ ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan lr-mṭ. Bir vasaṭ şehrdür. Ḥarābe olduğdan sonra (12) Mu‘ taşım Ḥalīfe’nünj kūlı tecdīd kıldı ve ḥālā yine ḥarābdur. Bir köy kadarınca (13) ma‘ mūrdur. Havāsı germe māyil, şuyı çeşmelerden, ḥāşılı ğalledür. **Pelsuvār**³⁵⁴; (14) iqlīm-i ḥāmis dendür. Āl-i Pūye³⁵⁵ beglerinden Pelsuvār³⁵⁶ adlu bir beg düzmişdür. Ḥālā (15) ḥarābedür. Bir köy kadar ma‘ mūrdur. Şuyı Bāḥrevān³⁵⁷ çayındandır. Ḥāşılı ğalle. (16) **Maḥmūdabād**; deryā kenārında Kāvbarī Şāhrāsında Ġazān Ḥān düzmişdür. (17) İqlīm-i ḥāmis dendür. **Hemşerhūr**³⁵⁸; iqlīm-i ḥāmis dendür. Ceylān Deryāsı sāhilinde.

[235a]

(1) Evvel Eberşehr dēlerdi. Gūderz oğlu Ferhād’uḡ maḡamıdı ki Buḡtu’n-Naşr’dur (2) dēlerdi ve Firdevsī *Şehnāme*’de Ferhād’uḡ ve ol maḡamuḡ zikrin ētmişdür. (3) **beyt** :

گر این ابرشهر فرهاد کرد

³⁵⁹ بیجنگ از جهان روشنای ببرد

Arān; Arās (4) kenārından tā Ger Beyne’n-Nehreyn’e varınca anuḡ vilāyetidür. **Beylegān**³⁶⁰; iqlīm-i (5) ḥāmis dendür. Tūlı Cezāyir-i Ḥalīdāt’dan fc-l ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan lṭ- n (6) Ḳubād oğlu Fīrūz Sāsānī düzmişdür ve ḥālā ḥarābedür. Havāsı germ, ḥāşılı (7) ğalle ve penbe ve sāyir ḥubūbāt. **Berda**; iqlīm-i ḥāmis dendür. Tūlı cezāyirden (8) flḡ ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan m- l. İskender-i Rūmī

³⁵³ Far. برزند

³⁵⁴ Far. پیلسوار

³⁵⁵ Far. آل بویه

³⁵⁶ Far. پیلسوار

³⁵⁷ Far. باجروان

³⁵⁸ Far. همشهره

³⁵⁹ Ebrşehre Ferhat gelince

Dünya ile savaşa ışık tutardı

³⁶⁰ Far. بیلقان

düzmişdür. Qubād ođlı (9) Fīrūz tecdīd-i ‘imāret kıldı. Bir büyük Őehir idi ve ‘imāret-i ‘āliye çođdur. (10) Ve meyvesi çođ. Fındıđ ve Őahpalūt kıatı a‘lā olur. Őuyı Tereter dēdükleri (11) çaydan. **Gence**; iqlīm-i hāmisdendür. Tūlı cezāyirden fĥ ve ‘arzı ĥaĥı-ı (12) istivādan m-l bir ĥoŐ Őehrdür ve maĥŐuldār imiŐ ve bu ma‘niden dēmiŐler; (13) beyt :

چند شهر اندر ایران مرتفع تر از همه

هوا (14) بهتر و سازنده تر از خوبی و آب و

گنجه پر گنج و اران و صفاهان و عراق

³⁶¹ روم باشد آقسرا (15) در خراسان مرو و طوس در

Herek³⁶²; Berda‘nuĥ yaylađıdır. Bir ‘azīm ve ĥūb mevzi‘dür. (16) ‘alef-zār ve Őikār-gāĥları firāvāndur. **Bāb-ı Pencüm Őīrvān**³⁶³ **Vilāyetlerūĥ Bildürür**. (17) **Őīrvān**³⁶⁴; deryā kenārından tā Temür Qapu‘ya varıncadır ĥuĥūĥ-ı dīvānı

[235b]

(1) ĥālā on bir tümen ve üç biĥ altundur. **Őemāĥi**; iqlīm-i hāmisdendür. Tūlı (2) cezāyirden fd-l ve ‘arzı ĥaĥı-ı istivādan lĥ-n. Havāsı germe māyildür ve (3) NūŐīrevān-ı ‘Adil düzmiŐdür. Sāyir mevza‘lardan yēgdür. *Mesālikü’l-Memālik*’de (4) dēr ki Saĥra-yı Mūsā ve ÇeŐme-i Ĥeyvān ol yēdedür. **Kıbleh**; iqlīm-i (5) hāmisdendür. Derbend’e yađındur. Fīrūz Sāsānī ođlı Qubād düzmiŐdür. (6) ĤāŐılı ibriŐim ve ĥalledür. **Őābvān**³⁶⁵; NūŐīrevān düzmiŐdür. Havāsı germe (7) māyil ve Őuyı

³⁶¹ İran'ın bir kaç Şehri bütün hepsinden aladır

Havası ve suyu en uygun ve en iyi olandır

Gence hazinelerle doludur ve Erran, Isfahan ve Irak

Horasan'da Merv ve Tus, Rum'da ise Aksaray

³⁶² Far. هيرک

³⁶³ Far. شروان

³⁶⁴ Far. شروان

³⁶⁵ Far. شابران

nā-hoşdur. Hâşılı ğalle ve penbe. **Fîrûzabâd**; *Mecma‘u’l-Bilâd* de (8) mezkûrdur ki bir kaşabadur ki Derbend’e qarîb, havâsı hoş ve ğâyet hûb (9) mevza‘dur. **Geştâsfî**; Luhrâseb oğlu Keştâsef düzmişdür. Aras’dan (10) ve Gür’den bir büyük ârk ihrâc édüp üzerinde çok köyler düzmişdür. (11) Hâşılı ğalle ve penbe ve birinc, halkı sefid çehre ve Şâfi‘î mezheb ve dilleri (12) Pehlevî’dür. Ceylân’a peyvestedür. Hukûk-ı dîvânı yüz on bês biñ ve bês yüz (13) dînârdur. **Bâb-ı Şeşüm Gürcüstânı Beyân Éder**. Cümle bês mevza‘dur. Hudûd-ı (14) Arân’a ve Ermen’e ve Rûm’a peyvestedür. Havâsı serd ve hukûk-ı dîvânı şimdi (15) yüz igirmi tümen ve igirmi biñ ~~tümen~~ dînârdur ve Gürcüstân’uñ dârü’l-mülkü (16) Tiflîs’dür. **Âlân**; iqlîm-i hâmisdendür. Tûlı Cezâyir-i Hâlidâtdân fñ (17) ve ‘arzı hatt-ı istivâdan md. Kubâd oğlu Fîrûz düzmişdür. Havâsı ğâyet

[236a]

(1) hûbdur. Şuyı Elberz Tağı’ndan gelür hâşılı ğalle ve meyve. **Ânî**; iqlîm-i hâmisdendür. (2) Tûlı Cezâyir-i Hâlidât’dan ‘ayn-ı ve ‘arzı hatt-ı istivâdan ma. Havâsı serd, hâşılı ğalle (3) ve meyvesi az olur. **Tiflîs**; iqlîm-i hâmisdendür. Tûlı cezâyirden fc ve ‘arzı hatt-ı (4) istivâdan mc. Bir derede vâki‘dür ki her tarafında bir tağ vardır ve Kûr şuyı (5) ortasından revândur ve ‘imâretler cümle bir cânibinde vâki‘ ve ıssı şu anda çokdur. (6) Hâşılı ğalle ve azacuk meyve dañı olur. **Hanân**; bir büyük deppe başında bir muhkem (7) kal‘adur. **Qars**; Tiflîs’uñ dört fersenginde bir şehrdür. Havâsı hoş, hâşılı (8) ğalle. **Bâb-ı Heftüm Mülk-i Rûmî Beyân éder ve mülk-i Rûm altmış şehrdür**. (9) Cümle serdüsîrdür ve ‘ulemâ’-yı mâ tekdâdüm Muksidetü’l-Bilâd dërler ve hadîş-i Nebevî dañı (10) bu sözüñ şahididür ki الروم ما دخل المعصوم³⁶⁶ ya‘nî Rûm’a ma‘şüm (11) dâhil olmamışdur. Nağldur ki çünki Rûmîler Beytü’l-Muqaddes’i harâb kıilup berde (12) iletdiler. Lâcerem Hağ te‘âlâ ğâzeb édüp anlardan esîr ve berde iletmege (13) hüküm eyledi. Ol zamândan berü hiç gün olmaz ki Rûmîlerden esîr ve berde iletürler. (14) Ve bu kitâbuñ mü’ellifi dër ki bizim bed-

³⁶⁶ Rumlar masum değıller. (Hadis-i şerif)

fi‘ilimizdendir ki İrân’dan berde Rûm’a iletürler. (15) Hudûd-ı me[m]leket-i Rûm; Ermen ve Gürcüstân ve MıŖır ve Ŗâm tâ baħr-ı Rûm’a muttaŖıldur. (16) Huķûķ-ı dîvânı üç yüz otuz tümen ve Selcûķîler zamânında biñ beŖ yüz (17) tümenden ziyâde oldu idi. **Sîvâs**; iķlîm-i ħâmisdendir. Tûlı cezâyirden

[236b]

(1) ‘Ayn-l ve ‘arzı ħaĥĥ-ı istivâdan İt-l. Barûsı ħarâb olmışdı. Sulţân ‘Alâddîn (2) Selcûķî bārûsını taŖdan ‘imâret kıldı. Havâsı serd ħâşılı ġalle ve penbe ve meyve (3) ve Ŗof-ı Sîvâsî meŖhûrdur. **E[b]lisâr**³⁶⁷; bir vasat Ŗehrdür. İķlîm-i ħâmisdendir. **Anķara**; (4) iķlîm-i râbi‘dendir. Tûlı Cezâyir-i Ĥâlidât’dan Ŗĥ ve ‘arzı ħaĥĥ-ı istivâdan ha. Havâsı (5) serde mâyil, ħâşılı ġalle ve penbe ve meyve. **Erzincân**; iķlîm-i râbi‘dendir. Tûlı Cezâyir-i (6) Ĥâlidât’dan ‘ayn-d ve ‘arzı Ĥaĥĥ-ı istivâdan İt. Sulţân ‘Alâddîn Selcûķî (7) düzmişdür ve bārûsı yonma taŖdan. Havâsı ‘azîm ħûbdur ve Fırât Ŗuyı (8) zâhirinden geġer. Ĥâşılı ġalle ve penbe ve meyvesi ġokġdur. Huķûķ-ı dîvânı otuz üç (9) tümen ve iki biñ beŖ yüz dînâr. **Erzen-i Rûm**³⁶⁸; ya‘nî arz-ı Rûm. İķlîm-i ħâmisdendir. (10) Tûlı cezâyirden ‘ayn-r ve ‘arzı ħaĥĥ-ı istivâdan İt -m. Andan bir kilîsâ vardur ki ol (11) diyârda andan ‘âlî ‘imâret yokġdur ve anda bir ‘âlî künbed ki elli arŖun ênî ve uzunı (12) Ĥâzret-i Resûl toġduġı ġeġe ol künbed tākı Ŗikest oldu ve ol kilîsânun (13) beraberinde bir mescid Ka‘be Ŗeklinde, Nemûdâr-ı Ka‘be dêrler. Huķûķ-ı dîvânı iki yüz (14) iġirmi biñ dînâr. **Arâk**; bir vasat Ŗehrdür. Ŗuyı Fırât’dan havâsı serd, huķûķ-ı (15) dîvânı on biñ yüz dînâr. **Efek**³⁶⁹; bir küçük Ŗehrdür. Huķûķ-ı dîvânı beŖ biñ (16) dînâr. **Āķsarâ**; iķlîm-i râbi‘dendir. Tûlı Cezâyir-i Ĥâlidât’dan Ŗĥ ve ‘arzı ħaĥĥ-ı (17) istivâdan İt. Kızıl Arselân-ı³⁷⁰ Selcûķî düzmişdür. Bir ‘azîm ħoŖ mevza‘dur.

³⁶⁷ Far. ابلستان

³⁶⁸ Far. ارزن الروم

³⁶⁹ Far. ارمناک

³⁷⁰ Far. عز الدين قلج ارسلان بن مسعود

[237a]

(1) Hâşılı ğalle ve üzüm ve meyvesi firāvāndur. Hıķūķ-ı dīvānı elli bir biņ dīnār. **Aķşehir**; (2) Erzincān’uņ yēddi fersenginde ve Konya’nuņ üç merħalesinde vāķi‘ bir şehrdür. (3) Hıķūķ-ı dīvānı yüz otuz beş biņ dīnār. **Amāsiye**; bir ‘azīm şehir idi. Sultān (4) ‘Aladdīn Keyķubād Selcūķī tecdīd-i ‘imāret kıldı. Hâşılı envā‘ dur ve havāsi ğāyet (5) hoşdur. **Antākiye**; bir vasať şehrdür. İķlīm-i rābi‘ den. Havāsi ğāyet hoşdur. (6) **Āvnik**; bir tağuņ başında bir ķal‘ adur ve şehir-i Ashūr³⁷¹ ol ķal‘ anuņ altında- (7) dur. Hācī Ta‘āmi³⁷² oĝlı Şeyh Hasan düzmişdür ve Emīr Hasan Çobānī (8) ol şehri ħarāb eyledi. ‘Arzırūm³⁷³, uņ sekkiz fersengindedür. **Bāyburt**³⁷⁴; bir büyük (9) şehir idi ve hālā bir küçük şehrdür. Hıķūķ-ı dīvānı elli bir biņ üç yüz dīnār. (10) **Divriki**³⁷⁵; bir vasať şehrdür. Hıķūķ-ı dīvānı igirmi bir biņ dīnār. **Develü**; bir vasať (11) şehrdür. Hıķūķ-ı dīvānı otuz biņ dīnār. **Deyrcān**³⁷⁶; bir vasať şehrdür. Hıķūķı (12) kırķ biņ dīnār. **Ĥamirpīt**³⁷⁷; bir büyük şehrdür. İķlīm-i rābi‘ dendür. Havāsi ğāyet (13) hūbdur. Hıķūķ-ı dīvānı iki yüz on beş biņ dībār. **Şebrer**³⁷⁸; deryā kenārında (14) bir küçük şehrdür. Bender keştidür. **Simyāt**³⁷⁹; iķlīm-i hāmisdendür. Tūlı cezāyirden ‘ayn[b] -lh (15) ve ‘arzi ħaťt-ı istivādan m. Bir büyük şehrdür. Şafvān ibn Mu‘aťtal mezārı (16) andadur. Ol ħudūda bir aĝac vardur. Meyvesi bādāma beņzer. lākin ķabuĝıyla (17) yemek olur. Baldan şirīndür ve kimse bilmez ki ol ne meyvedür ? ‘**Amūdiye**³⁸⁰;

³⁷¹ Far. أبشخور

³⁷² Far. طغای سوبتای

³⁷³ Far. ارزن الروم

³⁷⁴ Far. بابر ت

³⁷⁵ Far. دوبرگی

³⁷⁶ Far. درجان

³⁷⁷ Far. خرتبرت

³⁷⁸ Far. شهره

³⁷⁹ Far. شمشاط

³⁸⁰ Far. عموريه

[237b]

(1) İklīm-i hāmisdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan sd, 'arzı hattı-ı istivādan m̄h. (2) Telaffuzda Engūriye d̄erler. Kayşer-i Rūm düzmişdür ve ol yerde hazīne ih̄rāc (3) édüp cümle ol şehriñ 'imāretine şarf kıldı. Huḫūḫ-ı dīvānı yētmiş iki biñ yēddi (4) yüz dīnārdur. **Ḳālīgala**³⁸¹; iklīm-i hāmisdendür. Tūlı cezāyirden 'Aynḫ- kh ve 'arzı hattı-ı (5) istivādan l̄. Büyük şehrdür. Zeylūḫālī aña mensūbdur. Naḫildür ki Rabī'a- (6) Naşşārī'nün ol yerde bir evi varıdı ki her yıl se'āsir gēcesi ki anlarıñ (7) şavminün āhir düşenbesidür. Bir mevzi' açılırdı. Bir beyāz toprak çıkardı ki (8) cümle zehirlere tiryāk olurdı lākin ziyāde yēmek olmazdı ve illā insānı (9) helāk ēderdi. **Ḳarāhişār**; bir niçe ḫal' adur. Cümle bu adıyla; **Ḳarāhişār-ı Kemerḫūh**; (10) Kayşeriye'nün üç konaḫındadır. Huḫūḫ-ı dīvānı igirmi bēş biñ dīnār. **Ḳarāhişār-ı** (11) **Behrānşāh**³⁸²; Ḳonya ḫudūdında vāḫi'. Huḫūḫ-ı dīvānı on bēş biñ dīnār. **Ḳarāhişār-ı** (12) **Livās**³⁸³; Nigde³⁸⁴ ḫudūdında vāḫi'. Huḫūḫ-ı dīvānı dört biñ altı yüz dīnār. **Ḳarāhişār-ı** (13) **Lī' aviz**³⁸⁵; Erzincān ḫudūdında. **Kaşamūniye**; vasaḫ şehrdür. Huḫūḫ-ı dīvānı on bēş (14) dīnār. **Ḳūybān**³⁸⁶; küçük şehrdür. Huḫūḫ-ı dīvānı on dört biñ dīnārdur. **Ḳonya**; (15) iklīm-i hāmisdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan sh ve 'arzı istivādn l̄. (16) Büyük şehrdür. Ḳılıc Arslān anda bir ḫal' a düzdi ve ol ḫal' ada kendi için (17) bir eyvān düzmişdi. sonra Ḳonya ḫarāb olup Sultān 'Alāddīn tecdīd kılıp

[238a]

(1) bārū çekdi ve bir ḫendeḫ ḫazdı. İgirmi arşun derinlikde ve bārūnuñ 'ulvı otuz (2) arşun, devri on biñ adımdur. Ol şehriñ on iki dervāzesi vardur. Her (3)

³⁸¹ Far. قاليقلا

³⁸² Far. بهرام شاه

³⁸³ Far. بواسى

³⁸⁴ Far. نكیده

³⁸⁵ Far. ليمونيه

³⁸⁶ Far. قومناات

dervāze üstinde bir köşk. Havāsı mu‘tedil ve şuyı yine ol tağlardan gelür. (4) Ol şuyun üstinde dervāzeden hāric bir künbed vardır ki üç yüz lüle (5) şu ol künbedden revāndur. Hāşılı ğalle ve penbe ve sāyir hubūb bāğ-istānı çok. (6) İki tarafında biri şahrā tarafında ve biri tağ tarafında lākin taraf-ı şahrāda olan (7) hāla hārābdur ve çünkü ol şehir Qarāmān’da vāki‘dür. Lācerem hemīşe anlardan (8) zahmet erişür. **Qayşeriyye**; iqlīm-i hāmisdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan st (9) ve ‘arzı hatt-ı istivādan lt-l. Ercāst³⁸⁷ Tağı’nuñ zeylinde vāki‘ bir büyük (10) şehrdür. Sultān ‘Aladdīn ana bārū çekdi. Huḳūḳ-ı dīvānı yüz dört biñ (11) dīnār. Naḳldur ki Belīnās Hekīm Qayşer-i Rūm için anda bir hammām yapmışdı. (12) Bir çerāğıla germ olurdu. Muḫammed bin Hāzret-i ‘Alī maḳāmı andadur. Hālā (13) ziyāret-gāhdur. **Kābe**³⁸⁸; bir vasaṭ şehrdür. Havāsı serd, huḳūḳ-ı dīvānı igirmi iki biñ (14) dīnārdur. **Kemāh**; bir ḳal‘ adur. Dibinde bir küçük şehir var. Havāsı serde māyil, (15) bir niçe köy tevābi‘i var. Huḳūḳ-ı dīvānı dört yüz otuz dīnār. **Kūl**³⁸⁹; şehir-i (16) vasaṭdur. İqlīm-i rābi‘ dendür. Meyvesi firāvāndur. **K[i]r u Le[kī]h**³⁹⁰; evvelde şehir idi, (17) birbirine muttaşıl. Şimdi hārābdur. Azacuḳ şinligi ḳalmış ammā meyvesi bī-hisābdur.

[238b]

(1) **Lüvlüv**³⁹¹; bir küçük şehrdür. ‘alef-zāri ve şikāri çok olur. **Melātya**³⁹²; iqlīm-i rābi‘ dendür. (2) Tūlı cezāyirden ‘Ayn a ve ‘arzı hatt-ı istivādan lt. Bir ‘azīm şehrdür ve ol hudūdda (3) bir haşin ḳal‘ a vardır ki Qalerdiye³⁹³ dērler. Baṭlamyūs Hekīm ol mevza‘ a mensūbdur. Havāsı (4) ğāyet hoşdur ve āb u ve revānları çokdur ve ‘alef-zārları bī-ḫad ve kenār-ı Fırāt’da vāki‘. (5) Hāşılı ğalle ve penbe ve meyvesi bī-nihāyetdür. Seyyid Vahāb Ğāzi’nün mevlūdı anda- (6) dur. Hālā ziyāret-gāhdur.

³⁸⁷ Far. ارجاسب

³⁸⁸ Far. كاب

³⁸⁹ Far. كوك

³⁹⁰ Far. كير و بقیح

³⁹¹ Far. لؤلؤة

³⁹² Far. ملطیه

³⁹³ Far. قلودیه

Huḫūḫ-1 dīvānı yüz yetmişdīnār. **Niksār**; bir vasaṭ (7) şehrdür. Bāg-istānı çoḫdur. Huḫūḫ-1 dīvānı yüz seksen biḫ dīnār **Velāyāt-1** (8) **Ḳarāmān**; taḡ-istān ve miṣe içinde birḳaç ḳal‘ adur. Hudūd-1 Ermeniye-i Şaḡra (9) ve Şam’a ve Baḫr-ı Rūm’a muttaşıldur. Ol yerlerüḡ ḫalkı ekser rāh-zen ve ḫırsız olur ve ehl-i (10) Rum ile hemişe ceng éderler. Evāilleri Selāciḳa neslindendürler. **Yelḳūn Bāzār**³⁹⁴; (11) bir ḳaşabadur. Ḳonya’yla Aḳşehir mābeyninde anda bir ıssı şu vardır ki mānendi yoḫdur. (12) Üzerinde bir ‘ālī ‘imāret düzmişler. **Demīdü**³⁹⁵; bir şehir-i vasaṭdur. Huḫūḫ-1 dīvānı on (13) dört biḫ altı yüz dīnār. **Ḳırşehir**³⁹⁶; bir büyük şehrdür. ‘İmārātı çoḫ, havāsı ḡāyet (14) ḫüb, huḫūḫ-1 dīvānı altı biḫ bēş yüz dīnār. **Kedük**; bir küçük şehrdür. Havāsı (15) serde māyil, huḫūḫ-1 dīvānı yēddi biḫ dīnār. **Yeren**³⁹⁷ **Bāzār**; ḳaşabadur. Bir ḫoş (16) meza‘dur. Huḫūḫ-1 dīvānı biḫ altı yüz dīnār. **Egrībedül**³⁹⁸; bir ḳaşabadur. Huḫūḫı (17) dört biḫ dīnār. **Ṭavur Ağac**; şehir-i vasaṭdur. Huḫūḫ-1 dīvānı on ṭoḫuz biḫ

[239a]

(1) bēş yüz dīnār. **Ḳūş Ḫişār**; bir vasaṭ şehrdür. Huḫūḫ-1 dīvānı igirmi yēddi biḫ dīnārdur. (2) **Felūbiye**³⁹⁹; Ḳoştantīniye deryāsınun kenārında bir şehrdür. **Sū Ḫişār**; şehir-i vasaṭ- (3) dur. Huḫūḫ-1 dīvānı igirmi bēş biḫ dīnār. **Mel‘ūniye**⁴⁰⁰; *Mecma‘u’l-Buldān*⁴⁰¹, da mezkūrdur ki (4) Ḳonya ḫudūdındadır ki Küre-i Fenādik⁴⁰², den Ḫısn-ı Füh ve Vāṭeṭi‘⁴⁰³ arş ol (5) mevza‘dadur Vallāhu A‘ lem. **Bāb-1 Heştüm Vilāyet-i Ermeniye’yi Beyān Éder**. (6) Ermeniye-i Aşḡer dāḫil-i İrān degül.

³⁹⁴ Far. بلقان بازار

³⁹⁵ Far. زمنندو

³⁹⁶ Far. قير شهر

³⁹⁷ Far. زيارت

³⁹⁸ Far. اكريدور

³⁹⁹ Far. فلونيه

⁴⁰⁰ Far. ملفونيه

⁴⁰¹ Far. معجم البلدان

⁴⁰² Far. قيادق

⁴⁰³ Far. افطنغوس

Ammā Ermeniyetü'l-Ekber Īrān'ıñ şarkında vāqı' - (7) dūr. Rūm vilāyātı şimālinde ve Şām cenūbında ve Deryā-yı Rūm ğarbında (8) ve Bilā[d-ı] Sīs ve Trabzon ve Kıbrıs ol yérünj mu'azzam şehrleridür. Ol yérden her (9) sene üç tümen ber-sebīl haraç Īrān'a vērürler ve Ermeniyetü'l-Ekber'ünj dārü'l-mülki (10) Ahlāt'dur ve hudūdı tā Ermeniyetü'l-Aşġer'e ve Rūm'a ve Diyār-ı Bekir ve Kürdistān (11) ve Azerbāycān ve Arān'a muttaşıldur. Hıķūķ-ı dīvānı otuz toķuz tümendür. **Ahlāt**; (12) iķlīm-i rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan 'Aynı -n ve 'arzı haķı-ı istivādan lı - k. (13) Havāsı mu'tedil, bāġ-istānı firāvān, hıķūķ-ı dīvānı elli bir biņ bēş yüz dīnār. **Anbūt**⁴⁰⁴; (14) bir ķaşabadur. Muhtaşar hıķūķ-ı dīvānı biņ dīnār. **Erciş**; bir şehrdür. Tūlı Cezāyir-i (15) Hālidāt'dan 'Aynr ve 'arzı haķı-ı istivādan lı- l. Havāsı mu'tedil, bāġ-istānı (16) hūb. Hoca 'Alīşāh Vezīr-i Tebrīz, ekābir ķal'a yapup bārū çekdi. Hāşılı ğalle, (17) hıķūķ-ı dīvānı yétmiş dōrt biņ dīnār. **Ermūk**⁴⁰⁵; bir ķal' adur. Ahlāt deryāsınuj

[239b]

(1) kenārında bir hoşca yérdür. Hıķūķ-ı dīvānı biņ sekkiz yüz dīnār. **Bīrkermi**⁴⁰⁶; (2) bir küçük şehrdür. Zamān-ı sābıķda bir büyük şehr idi. Bir deppenūj başında vāqı' dūr. (3) bir büyük çayı vardur ki Ālātaġ'dan cārīdür. Bāġ-istānı çok ve envā' meyve (4) olur ve şehrūj bir tarāfında bir muķkem ķal'a vardur. Hıķūķ-ı dīvānı igirmi bēş biņ (5) dīnār. **Ālātaġ**; bir 'alef-zārdur ve āb ve revānı çok ve şikārı bī-ħisāb Argūn (6) Hān anda bir sarāy düzmişdi ekşer yaz ğünü anda olurdı. Hıķūķ-ı dīvānı (7) altı biņ bēş yüz dīnār. **Sāz**⁴⁰⁷; bir ķaşabadur. Bāġ-istānı ve envā' meyvesi çok (8) hıķūķ-ı dīvānı on bēş biņ dīnār. **Hoşāb**; bir ķaşabadur. Hıķūķ-ı dīvānı (9) biņ dīnār. **Harbīrt ve Nermāmān**⁴⁰⁸; bir küçük şehrdür. Bāġ-istānı ve meyvesi bī-

⁴⁰⁴ Far. ابوت

⁴⁰⁵ Far. ارسوك

⁴⁰⁶ Far. برکری

⁴⁰⁷ Far. بیان

⁴⁰⁸ Far. نوقات

şümār (10) ve havāsı ġāyet hūb, huḡūḡ-ı dīvānı on altı biḡ dīnārdur. **Sekbānād**⁴⁰⁹; evvel (11) büyük şehr idi. Hālā bir köy ḡadarı ma‘ mūrdur. Huḡūḡ-ı dīvānı toḡuz yüz dīnār. (12) **Selem**⁴¹⁰; bir ḡaşabadur. Huḡūḡ-ı dīvānı yēddi biḡ iki yüz dīnār. ‘Ayn; bir vasat (13) şehrdür. Huḡūḡ-ı dīvānı on beş bin üçyüz dinar Kebūd bir küçük şehrdür. (14) Huḡūḡ-ı dīvānı dört biḡ üç yüz dīnār. **Melāzcird**; iḡlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı (15) Cezāyir-i Hālidāt’dan ‘aynh ve ‘arzı ḡaṡṡ-ı istivādan lh -mh. Hālā bir ḡal‘ ası (16) vardur ‘azīm, muḡkem. Hāşılı ġalle, huḡūḡ-ı dīvānı on dört biḡ dīnārdur. (17) **Vān**; bir ḡal‘ adur ve hālā ṡaraf-ı ḡiblesinde bir ‘azīm şehri vardur. Ahlāt

[240a]

(1) deryāsınuḡ kenārında bāḡ-istānı bī-şümārdur. Huḡūḡ-ı dīvānı elli biḡ dört yüz (2) dīnār. [**Vestān**; bir büyük şehr idi ve hālā bir köy miḡdārı ma‘ mūrdur. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan ‘aynh-la ve ‘arzı lv-la. Havāsı ġāyet hūb ve şuyı yine ol ṡaḡlardan cārīdür. Ahlāt Deryāsı kenārında bāḡ-istānı vāfir. Huḡūḡ-ı dīvānı elli dört yüz dīnār.]⁴¹¹ **Velāşcird**⁴¹²; bir ḡal‘ adur ki yayında⁴¹³ bir ḡaşaba vardur. Hāşılı ġalle ve penbe. (3) Huḡūḡ-ı dīvānı iḡirmi biḡ dīnār. **Bāb-ı Nehüm Diyār-ı Bekr’i Beyān Êder [Rabi‘a]**⁴¹⁴. (4) *Şuverü’l-Eḡālīm*’de bu eyāletlere Cezāre dērler. Cümle toḡuz pāre şehrdür. Havāsı (5) germ-sīr, ḡudūd-ı vilāyeti Rūm’a ve Ermen’e ve Şām’a ve Kürdistān’a ve ‘Irāḡ-ı ‘Arab’a (6) peyvestedür. Huḡūḡ-ı dīvānı toḡsan iki tūmendür. dārū’l-mülki Mūşul’dur. (7) **Mūşul**; iḡlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı cezāyirden ‘ayn-r ve ‘arzı ḡaṡṡ-ı istivādan lv-l. (8) Dicle kenārında vāḡi‘dür. Devr-i barūsı sekkiz biḡ adımdur. Bir ‘ālī cāmī‘i vardur. (9) Miḡrābı terāşide ṡaşdan ki mişli yoḡdur.

⁴⁰⁹ Far. هنگامباد

⁴¹⁰ Far. شلم

⁴¹¹ Köşeli parantez içindeki kısım yazmanın haşiyeye kısmında yer almaktadır. Haşiyenin son cümleleri metnin içinde de yer almaktadır. Bu yüzden bir kısmı mükerrerdir. Eserin Farsça orijinalinde Vān ve Vestān şehirleri birlikte aynı başlıkta ele alınmıştır.

⁴¹² Far. ولاسجرد

⁴¹³ Kelime “yayında” yazılmıştır; doğru yazım şekli “yanında”dır.

⁴¹⁴ Satır arasında yazılmıştır.

Bedrüddīn Lüvlüv⁴¹⁵ düzmişdür ve ħālā (10) ekşeri ħarābdur. Ĥāşılı ğalle, ĥuķūķ-ı dīvānı üç yüz igirmi sekkiz biñ dīnār. (11) **Erbīl**; iķlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı cezāyirden ‘aynr-k ve ‘arzı ĥaṭṭ-ı istivādan lv. (12) Bir büyük şehrdür. Muĥkem ķal‘ası var. Ĥāşılı ğalle ve penbe, ĥuķūķ-ı dīvānı iki yüz (13) yetmiş **beş** biñ dīnār. **Erzen**; diyār-ı rabi‘ a‘dandur. Ĥuķūķ-ı dīvānı igirmi (14) iki biñ dīnār. **A‘ad**⁴¹⁶; vilāyet-i Rabi‘ a‘dandur. Tūlı cezāyirden ‘aynĥ-rm ve ‘arzı ĥaṭṭ-ı (15) istivādan lh. Fırāt kenārında bir vasat şehrdür. Ĥuķūķ-ı dīvānı otuz biñ (16) dīnār. **Batarlūh**⁴¹⁷; bir vasat şehrdür. Ĥāşılı ğalle ve penbe ve meyve. Ĥuķūķ-ı dīvānı on bēş biñ dīnār. (17) **Buruṭlī**⁴¹⁸; bir ķaşabadur. ‘Azīm, ĥūb mevza‘dur. Ĥāşılı ğalle ve penbe ve meyve.

[240b]

(1) Ĥuķūķ-ı dīvānı on üç biñ dīnār. **Ĥād**⁴¹⁹; bir küçük şehrdür. Bāğlarda ve tağlarda (2) zirā‘at éderler. **Bevāriĥ**⁴²⁰; bir küçük şehr. Ĥuķūķ-ı dīvānı on dört biñ dīnār. (3) **Cezīre**; iķlīm-i rābi‘ dendür. Erdeşīr Bābekān ve ba‘zılar dēr ki ‘Ömer ibn ‘Abdul‘azīz (4) düzmişdür. Büyük şehrdür. Üzümi çoķdur. Dicle şuyı dört tarafından cārīdür. (5) Ĥuķūķ-ı dīvānı yüz yetmiş biñ iki yüz dīnārdu. **Ĥarrān**; iķlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı (6) Cezāyir-i Ĥālīdat‘dan ‘aynn ve ‘arzı ĥaṭṭ-ı istivādan ld. Erfahşed ibn Sām (7) ibn Nūĥ düzmişdür. Bir muĥkem ķal‘ası vardur. Devri biñ üç yüz elli zirā‘ - (8) dur. Ya‘nī arşundur ve ‘ulvı elli arşundur. Ķal‘a-ı Necm dērler. Ĥarrān köylerinden (9) Ķalamān⁴²¹ dedükleri köyde Ĥazret-i İbrāĥīm Ĥalīl mevlūd olmışdur. Ammā asaĥ oldur ki (10) Bābil vilāyetinde olmışdur. Anda pinhān ķılmışlar ve Ĥarrān‘da Şā‘ibīler çoķdur. (11) **Ĥālī** ve **Sevāl**; bir vasat şehrdür. İķlīm-i

⁴¹⁵ Far. لولو

⁴¹⁶ Far. آمد

⁴¹⁷ Far. باظر نوح

⁴¹⁸ Far. بارطلى

⁴¹⁹ Far. جار

⁴²⁰ Far. بوازيج

⁴²¹ Far. تلان

rābi‘ den, ḥuḳūḳ-ı dīvānı igirmi beş biñ (12) dīnār. **Hıñn-ı Keyf**⁴²²; büyük şehrdür ve ḥālā ba‘ zı yerleri ḥarābdur. Huḳūḳ-ı dīvānı (13) seksen iki biñ beş yüz dīnār. **Hābūr**; iḳlīm-i rābi‘ dendür. Fīrūz Sāsānī (14) oğlı Ḳubād düzmişdür. **Rasū’l-‘ayn**; diyār-ı rābi‘ adan’dur. Ṭūlı cezāyirden (15) ‘ayn-d ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv-n. Devr-i bārūsı elli biñ adımdur. Havāsı ğāyet (16) ḥūb. Hāşılı ğalle ve penbe ve meyve. **Raḳqa**; iḳlīm-i rābi‘ dendür. Ṭūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan (17) ‘ayn-ḥ ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv. Ḥālā ḥarābdur. Ḳādir Ḥalīfe zamānında

[241a]

(1) Ca‘fer Nāhi⁴²³ ol diyārda ḥākim idi. Fīrāt kenārında şehir-i Raḳqa karşıusunda (2) bir ḳal‘a düzmişdür. Devri biñ adımdur. Yüz yıldan sonra nevesi Sābiḳ (3) ibn Ca‘fer ol ḳal‘ada ḳuṭṭā‘-ı tariḳ olup ol yolları tamām bend ḳıldı. Sulṭān (4) Melikşāh Selḳūḳī ol ḳal‘ayı ḥiṣār édüp zecr ile fetḥ ḳılup ol (5) mel‘ūnı tevābıyla ḳatlı eyledi. Naḳıldür ki ol Raḳqa Ḳal‘ası Ḥazret-i ‘Ali ile (6) Mu‘aviye ceng eylediği Şaffīn dedükleri mevzi‘ üñ beraberindedür ve ol (7) mevzi‘ada şehīd olan mü‘minlerüñ mezārları andadır. Dérler ki uzaḳdan (8) eşḥāş-ı şühedā zāhir ve āşkārā görünür. Ammā yakın varduḳda nā-būd ve nā-peyda (9) olur. **Ruhā**; bir ‘azīm şehrdür. İḳlīm-i rābi‘ den. Ṭūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan [...] (10) ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan [...] Devri beş bin yēddi yüz adımdur ve anda bir (11) ‘azīm, ‘ālī künbez var ki şaḥnı yüz arşundan ziyāde andan ‘azīm ve eyü‘ imāret (12) cihānda yoḳdur ve ḥālā ol künbed kilīsādur ve Rūhā’da bir menī‘ ḳal‘a (13) vardur ki anda iki mīl vardur. Dérler ki Ḥazret-i İbrāḥīm’i āteşe şalduḳları (14) menceniḳüñ eşeridür ve ḳal‘anun şimālinde şehir içinde iki ‘azīm çeşme (15) vardur. Birine ‘Ayn Ḥalīl ve birine ‘Ayn Züleyḥā dérler. Eṭrāfları baḳçedür. (16) Ve bir maḡāra vardur ki ḥālā

⁴²² Far. حصن كيفا

⁴²³ Far. نامی

mescid étmişler. Dêrler ki İbrâhîm Peyğamber ol (17) mağârada mevlûd olmuş. Mevlid-i Hâlıl dêrler. **Sa'ird**⁴²⁴; bir büyük şehrdür. Havâsı

[241b]

(1) hoş ol vilâyetde eyü mis düzerler. Hıķûķ-ı dîvânı kırķ sekkiz biņ dînârdur. (2) **Sincâr**; Rabî' a diyârından, iķlîm-i râbi' dendür. Tûlı Cezâyir-i Hâlıdât'dan 'aynv (3) ve 'arzı hıķt-ı istivâdan lv. Devr-i Barûsı biņ iki yüz adımdur. Bâğ-istânı (4) çok. Sumâķ ve incîr ve sâyir meyve firâvândur. Hıķûķ-ı dîvânı kırķ yêddi (5) biņ bês yüz dînâr. **Sûķ-ı Şemânî**; Cûdî Tağı'nuñ dibinde bir köydür. Hâzret-i (6) Nûh Tûfân'dan hâlâş olduķda ol köyi düzdi. Tûfân'dan sonra cümle (7) maķamlardan evveldür. 'Akra⁴²⁵; iķlîm-i râbi' dendür. Keykâvus Keyânî düzdi. Bir (8) deppenüñ başında vâķi', üzümü çokdur. Hıķûķ-ı dîvânı igirmi yêddi biņ dînâr. (9) 'İmâdiyye; büyük şehrdür. 'İmâdüdevle Deylemî tecdîd-i 'imâret kılup aña mensûb (10) olundı. Havâsı hûb, hıķûķ-ı dîvânı altmış yêddi biņ dînâr. **Ferķîsâ**⁴²⁶; iķlîm-i (11) râbi' dendür. Tûlı Cezâyir-i Hâlıdât'dan 'Aynd-m ve 'arzı hıķt-ı istivâdan lķ- k. (12) Tahmûres Deyübend oğlı Ferķîsâ'ya mensûbdur. **Kermelîs**; bir vasâţ şehrdür. (13) Hıķûķ-ı dîvânı on bir biņ dînâr. **Mârdîn**; Rabî' a diyârından, iķlîm-i (14) râbi' dendür. Tûlı Cezâyir-i Hâlıdât'dan 'aynd ve 'arzı hıķt-ı istivâdan lr- bh. (15) Bir deppede vâķi' bâğ-istânı çok, havâsı ğâyet hûb, şuyı çeşmelerden (16) çıkar. Hâşılı ğalle ve penbe ve meyve. Hıķûķ-ı dîvânı iki yüz otuz altı biņ (17) dînâr. **Mûş**; bundan Akdem bir büyük şehir idi. Şimdi bir kaçabadur. Öñinde

[242a]

(1) bir 'azîm şahrâ vâķi' olmuş. 'alef-zârı çok, bir tarafından Fırât ve bir (2) tarafından Dicle revândur. Hıķûķ-ı dîvânı altmış toķuz biņ bês yüz (3) dînâr.

⁴²⁴ Far. ساعد

⁴²⁵ Far. عقر

⁴²⁶ Far. قرقيسيا

Mefārķin⁴²⁷; diyār-ı Rabi^c a'dandur. İklīm-i rābi^c den. Tūlı cezāyirden ^caynr- H (4) ve ^carzı haṭṭ-ı istivādan lh. Büyük şehrdür. Havāsı hoş, meyvesi firāvān. (5) Hūḫūḫ-ı dīvānı iki yüz igirmi dört biḡ dīnār. **Nıṣībīn**⁴²⁸; diyār-ı Rabi^c a'a- (6) dandur. İklīm-i rābi^c den. Tūlı cezāyirden ^caynh- t ve ^carzı haṭṭ-ı istivādan lr. (7) Devr-i bārūsı biḡ bēṣ yüz adımdur. Şuyı nehr-i Hermās'dan cārīdür. Havāsı (8) ziyāde ^cufūnetlūdūr. Penbe ve meyve ve birinci çoḡdur. ^cAḡreb ve peşe çoḡdur. *Cāmi^c ü'l-* (9) *Hikāyāf* da mezkūrdur ki zamān-ı evvelde efsūnıla anda çekirge ve siḡegi (10) baḡlamışlar idi ki aṣlā ol şehirde olmazdı. Şonra Şalāḡaddīn Yūsuf (11) zamānında bārūsı ḡarāb olup ^cimāret ēderken aḡzı baḡlı bir niçe (12) küpler çıḡdı. Kıyās ētdiler. Aḡzın açup gördiler ki māl-ā-māl cümle (13) küpler çekirge ve siḡek. Yine yerlerine koydılar. Ol zamāndan beri çekirge (14) ve siḡek ol yerde ziyāde olur. Ol ^camel bātıl oldu. **Heytūn**⁴²⁹; Dicle (15) kenārındadır. Devri altı biḡ adımdur. Yūnus peyḡamberūḡ meṣhedi ol şehriḡ (16) kıble tarafında vāḡi^c dūr. **Bāb-ı Dehūm Kürdistān'ı Beyān Eder.** Cümle (17) on altı şehrdür. Havāsı mu^ctedil, ḡudūdı ^cIrāḡ-ı ^cArab'a ve ḡūristān⁴³⁰ a ve ^cIrāk-ı

[242b]

(1) ^cAcem'e ve Āderbeycān'a ve Diyār-ı Bekir'e muttaşıldur ve hūḫūḫ-ı dīvānı ḡālā biḡ bēṣ yüz (2) dīnār ve igirmi tūmendūr. **Ālānī**; bir mu^cteber ḡaṣabadur. Havāsı hoş ve şuyı (3) revān, ḡaṣılı ḡalle, ^calef-zārı ve ṣikār-ḡāḡları çoḡdur. **Elbeşe**⁴³¹; bir vasaṭ (4) şehrdur. Anda Erūḡeṣ⁴³² üḡ āteṣ-ḡānesi varıdı **Behār**; bir ḡal^c adur. Süleymān (5) Şāḡ zamānında dārū'l-mülk idi. **ḡeynān**⁴³³; muḡkem ḡal^c adur. Zāb Şuyınuḡ kenārında. (6) **Derbend-i Tāc ḡātūn**; bir vasaṭ şehrdür. ḡālā

⁴²⁷ Far. میافارقین

⁴²⁸ Far. نصیبین

⁴²⁹ Far. نینوی

⁴³⁰ Far. خوزستان

⁴³¹ Far. الیشتر

⁴³² Far. اروخش

⁴³³ Far. خفتبان

harâbdur. **Derbend-i Rîkî**⁴³⁴; bir küçük şehrdür. (7) Havâsı mu‘tedil ve şuları firāvân. Ammâ halkı hırsız ve rāh-zen olur. **Derbîl**⁴³⁵; (8) bir vasat şehrdür. āb ve havâsı hoş. **Denbūr**⁴³⁶; bir küçük şehrdür. Havâsı mu‘tedil, (9) şuyı firāvân, iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı cezâyirden fv-lh ve ‘arzı haṭṭ-ı istivâdan (10) lh, hāşılı ğalle. **Sulṭānābād** ve **Cemcāl**⁴³⁷; bir vasat kaşabadur. Bîstūn Tağı’nuḡ (11) dibinde Çengiz Hân’uḡ oğlu düzmişdür. Ab ve havâsı hoş, hāşılı ğalle.(12) **Şehrezūr**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı Cezâyir-i Hâlidât’dan f-kK ve ‘arzı haṭṭ-ı istivâdan (13) ld- l. Bir kaşabadur. Kūbād bin Fîrūz düzmişdür. Nām-ı evvel Nîmerdâ⁴³⁸’ydı (14) sonra Ekrād’dan her kim ki zūrî olaydı ana hâkim olurdu. Ol sebebden (15) Şehr-i Zūr dediler. **Kirmānşahân**; sāyir kitâblarda Fermānşîn⁴³⁹ dērler. İqlīm-i (16) rābi‘ dendür. Tūlı cezâyirden fh-ḡ ve ‘arzı haṭṭ-ı istivâdan ld-l. Şāpūr (17) Zū’l-Ektāf’uḡ oğlu Behrām düzmişdür. Kūbād bin Fîrūz tecdîd kıldı.

[243a]

(1) Oğlu Nüşîrevân ‘Adil anda bir dikke düzüp kendüye taht-gāh kıldı. (2) Ol dikkede dört pâdişāh, Nüşîrevân’uḡ destin būs kıldılar. (3) Fağfūr-ı Çîn ve Kayşer-i Rūm ve Hâkân-ı Türk ve Rāy-ı Hind. (4) bir vasat şehrdür. Şuffe-’i Şîrîn ol hudūddadır. **Kerend** ve **Hūşân**; (5) iki köydür. Hulvân gerivesinüḡ üstinde. Havâsı mu‘tedil, Bâğ-istānı (6) ve zirā‘ atı çokdur. **Ke[n]kūr**⁴⁴⁰; Kaşrū’l-Lüşüş dērler. Zirā ki ol diyāruḡ halkı (7) ziyāde hırsızdur. Hūsrev Pervîzanda bir ḡal‘a düzmişdür. (8) ve Mūnisü’l-’Üstād anda bir cāmi‘ yapmışdur. **Mâyideşt**; bir vilāyetdür. Elli pāre (9) köy tevābi‘i vardur ki bir şahrāda vāki‘ meydān-ı büzürge muttaşıldur ve hūb, (10) ‘alef-zārdur. Havâsı hūb, şuyı yine ol tağlardan cārîdür. **Hersîn**; bir (11) ḡal‘adur.

⁴³⁴ Far. زنگی

⁴³⁵ Far. دزبیل

⁴³⁶ Far. دبنور

⁴³⁷ Far. چمچمال

⁴³⁸ Far. نیم اراداه

⁴³⁹ Far. قرماسین

⁴⁴⁰ Far. کنکور

Pâyende bir kaşaba, havāsı mu‘ tedil ves**stām**; büyük köydür ki (12) şuffe ‘-i Şebdīz’ün muḳābilinde, havāsı mu‘ tedil, şuyı Bīstūn Taḡı’ndan (13) gelür. Kevākerkeh Çayı dērler. **Bāb-ı Yanzdehom Kişver-i Hūrīstān**⁴⁴¹’ı **Beyān Êder**. (14) On iki şehrdür. Ġāyet germdür. Hudūdı ‘Irāḳ-ı ‘Arab’a ve Ḳürdistan’a ve Lūristān’a (15) ve Fārs’a muttaşıldur. Huḳūḳ-ı dīvānı otuz iki tümen dārū’l-mülkü şehir-i Şüşter- (16) dūr. **Şüşter**; iḳlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan fd-l ve ‘arzı (17) ḥatt-ı istivādan ka -l. Hūşeng Pişdādī düzmişdür. Şonra ḥarāb

[243b]

(1) olup Erdeşīr Bābekān tecdīd kıldı. Bir at şeklindedür. Şāpūr Zū’l-Ektāf (2) çünkü Rūm’dan Ġrān’a geldi. Ḳayşer’e ġalebe édüp Ḳayşer’i ilzām kılduḳda (3) böyle tedārik kıldı ki Şüşter şuyını müşelliş édüp sedi baḡladı ve şaḥra-yı (4) Deştābād ol sed sebebinden ma‘ mūr olup vilāyet-i Şüşter ol cihetden (5) ma‘ mūr oldı. Dērler ki ol sedden muḥkem sed dünyāda yoḳdur. Devr-i bārūsı (6) bēş yüz adımdur. Havāsı ġāyet germdür ve ekşer bahārda ol diyārda Sām yēli (7) eser. Ammā şuyı ġāyet hāzımdur. Ol şuya i‘ timād kılıp ġalīz ta‘ amlar (8) yēyerler. Hāşılı ġalle ve penbe ve şeker ḳāmışı çoḳdur. Hāḳı siyāh çehre ve lāḡar (9) olur ve Hānefī mezhebdirler. Aralarında hergiz fitne ve ġavḡā vāḳi‘ olmaz. Ḳatı (10) kem sermāyedürler. Ol yērde dört şikār-ḡāh vardur. Raḥşābād ve (11) Dūruḳ ve Meşhed-i Kūfī ve Hūbre ve ‘alef-zārı çoḳdur ve ġāyet ıssı olma (12) ile ġarīb ādem anda kırḳ günden ziyāde kış gününde tırmaḳ olmaz ki turalar (13) ve eger afitāb şevr burcında iken terekeyi biçmeseler ol tereke zāyi‘ olur ve (14) şehrüñ ardında bir muḥkem ḳal‘a vardur. **Ehvāz**; iḳlīm-i şālişdendür. Tūlı Cezāyir-i (15) Hālidāt’dan fh-ha ve ‘arzı ḥatt-ı istivādan la. Erdeşīr Bābekān düzmiş. (16) Çoḳ tevābi‘i vardur. Şöyle tamām Hūrīstān⁴⁴² aña mensūbdur. **Terb**; iḳlīm-i (17) şālişdendür. Deryā kenārında vāḳi‘ bir küçük şehrdür. Deryānuñ cezr ve medi

⁴⁴¹ Far. خوزستان

⁴⁴² Far. خوزستان

[244a]

(1) balıkları kenâra şalur. Ekşer kütleri ol balıklardandır. Halkı kavî heykel ve uzun (2) kâmetlü ve siyâh çehre, bâğ-istânî çok, nârine ve türunc ve lîmûn ve hurmâ bî-hisâbdur. (3) **Çünd-i Şâbûr**⁴⁴³; iklim-i şâlişdendir. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan fl-h, 'arzı hâtt-ı (4) istivâdan la-nh. Erdeşîr Bâbekân oğlu Şâpûr düzmişdür. Bir vasaţ şehrdür. (5) Havâsı germ-sîrdür. Nişker çokdur. **Huveyze**; iklim-i şâlişdendir. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan (6) kd-h ve 'arzı hâtt-ı istivâdan l. Şâpûr düzmişdür. Bir şehir-i vasaţ (7) ve germ-sîrdür. Havâsı mu'cedil, hâşılı ğalle ve penbedür ve ney-şeker ve şâbiî kavmi çokdur. (8) **Der-i Kûl**⁴⁴⁴; iklim-i şâlişdendir. Tûlî cezâyirden kd-ha ve 'arzı hâtt-ı istivâdan la-ha. (9) Erdeşîr düzmişdür. Ortasından bir çay revândur. Şâbûr Zü'l-Ektâf ol (10) çay üstinde bir köpri yapmışdur ki kırk iki gözdür. Uzunluğu beş yüz igirmi (11) adımdur ve Şehrûñ üstinde taşdan bir ark kazmışlar. Ol arkdan şehrûñ (12) alt tarafına şu gelir. Ol şuda bir dolab étmişler ki şuyı elli arşun yukaru (13) şalur. Şehrûñ medârı ol şudandır ve ol şehrûñ bir merg-zârı var ki tamâm nergî-stândur. (14) ve ol hudûdda bir kaç ağaç var ki Dıraht-ı Zerrîn dërler. Çiçegi şarı olup (15) çok zamân bâkî kalur lâkin meyvesi olmaz. **Destkir**⁴⁴⁵; iklim-i şâlişdendir. (16) Hürmüz bin Şâpûr düzmişdür. Bir muhkem kal'ası var. Havâsı germ ve müte'afındur. (17) **Râmiz**; tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan fh- mh ve 'arzı hâtt-ı istivâdan la- ha Ürmez'e

[244b]

(1) mensûbdur. Mürûr ile Râmiz idiler. Şehr-i vasaţdur. Havâsı germ, hâşılı ğalle ve penbe (2) ve ney-şeker. **Müş**⁴⁴⁶; bir şehir-i vasaţdur. İklîm-i şâlişden. Şîş oğlu Enüş ve oğlu (3) Kaynân ve anuñ oğlu Mihâ'îl⁴⁴⁷ düzmişdür. Hüristân⁴⁴⁸, da bundan

⁴⁴³ Far. جندی شاپور

⁴⁴⁴ Far. دز فول

⁴⁴⁵ Far. دستگرد

⁴⁴⁶ Far. سوس

⁴⁴⁷ Far. مهاليل

kadīm şehir yokdur. (4) Hūşeng anda bir muhkem kal‘ a düzdi ve Şāpūr Zü’l-Ektāf ol kal‘ anuñ (5) üstinde bir kal‘ a dañı yaptı. Şekli toğan gibidür ve Dānyāl peygamberün ħabri (6) andadur. Şehrini ħarbinde Őu içinde balıklar vardır ki ādemden kaçmazlar ve kimesne (7) dañı anları incitmez. **Tirādek**⁴⁴⁹; bir Őehr-i vasatdır. Anda ney-şeker ziyāde olur. ‘**Aker-i** (8) **Bekrem**⁴⁵⁰; iħlīm-i Őālīşendür. Tūli Cezāyir-i Hālidāt’dan fd-lh ve ‘arzi ħatt-ı istivādan la-mh. (9) Şāpūr Zü’l-Ektāf tecdīd kıldı. İki cānibden Őu revāndur. Evvel leşker dērler (10) idi. Zirā ki Leşker bin Tehmūreş düzmişdi. Cümle Hūristān⁴⁵¹ şehirlerinden (11) büyükdür. Āb ũ havāsi hoşdur lākin ‘iħāb ħattāl anda çoğdur. **Merfān**⁴⁵²; iħlīm-i (12) Őālīşendür. Tūli cezāyirden fh ve ‘arzi ħatt-ı istivādan la. Erdeşir Bābekān (13) düzmişdür. Şehr-i vasatdır. Vilāyeti çoğdur ve germ-sīr dūr. **Bāb-ı Devāzdehüm Der Şān-ı** (14) **Berr ũ Bahr-ı Fāris**. Memleket-i Fāris dārü’l-mülki İrān’dur. Egerçi Fāris Begleri tamām-ı İrān’a (15) ħükm etmişlerdür. Yine mülkīl Fāris dērler ve kuvvet ve nuşretleri ħadar ki rub‘ -ı (16) meskūnuñ pādişāhları anaruñ ħarāc-gūzārları olmuşdur ve hem kelām-ı mecīd (17) dañı anaruñ ħudret ve kuvvetlerinden ħaber vērmişdür. **قوله تعالى وبعثنا**

[245a]

(1) **خَيْرَ بَيْنَ (2) إِنَّ اللَّهَ** ve **عَلَيْكُمْ عِبَادِنَا أُولَى بَأْسٍ شَدِيدٍ** (1) ve **حَافِيهِ مِنَ الْعَرَبِ قُرَيْشٍ وَمِنَ الْعَجَمِ فَارِسَ** Bu sebebden ol (3) diyāruñ ehline ahyār dērler ve hem bu ħadīşüñ ma‘nası oldur ki **Ĥaħ Te‘ālā** (4) ‘Arab arasında **Ĥūreyşi** ve ‘Acem arasında Fāris’i iħtiyār ħılmışdur. Mülk-i (5) Fāris’ün ħuħūħ-ı dīvānı ‘Ömer bin **Ĥattāb**’uñ Őurūtı ve ‘ahdi mūcibince (6) mu‘ayyen olmuşdı. Ba‘zı nişf ve ba‘zı rub‘

⁴⁴⁸ Far. خوزستان

⁴⁴⁹ Far. طرازک

⁴⁵⁰ Far. عسکر مکرم

⁴⁵¹ Far. خوزستان

⁴⁵² Far. مسرقان

⁴⁵³ ...Üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. (İsra Suresi 5. Ayet)

⁴⁵⁴ Kuşkusuz Allah Arap kulları arasından **Ĥūreyşi** Acemler arasından da Farısları seçmiştir. (Hadis-i Şerif)

ve ba‘zı şülüş ve ba‘zı humus (7) ve ba‘zı ‘öşür hāşıl vērürdi. Ammā Vāşık Hālīfe zamānında otuz üç (8) kerre biñ direm ve elli biñ ğarār-ı Türki’ye kaṭ‘ olundu ve Muḳtedir Hālīfe (9) zamānında biñ elli tümen mu‘ayyen oldu. Ammā Fārisler dārü’l-hilāfeye seksen (10) biñ dīnār hisāb ederlerdi ve anı daḫı vērmezlerdi ve Selāciğe zamānı (11) iki kerre biñ biñ üç yüz otuz bēş biñ dīnār oldu ve hālā iki yüz (12) seksen yedi tümen ve biñ iki yüz dīnārdur. **Elber;** ya‘nī ḳuru vilāyetler. (13) Evvel Fāris’ünḫ ḳuru vilāyetlerin bēş küre tutmuşlardı. Her birinde niçe (14) vilāyet ve şehr vardur. Ol kürelerünḫ hudūdı ‘Irāḳ-ı ‘Acem’e ve Hūrīstān⁴⁵⁵,a (15) ve Luristān’a ve Şebānkār⁴⁵⁶ ve Kirmān ve Baḫr-ı Fāris’e muttaşıldur. Tūlı Ḳumişe⁴⁵⁷ - (16) den tā Ḳīş’e varınca yüz elli ferseng ve ‘arzı Yezd’den tā Hūrīsiy⁴⁵⁸,e (17) varınca yüz igirmi ferseng mesāḫatı on sekiz biñ fersengdür. **Küre-i**

[245b]

(1) **Erdeşir Hüre;** Erdeşir Bābekān’a mensūbdur. Bu kürede evvel şehr-i Feyrūzābād (2) idi ve Fārs’da İştāḫr dārü’l-mülk idi. Bu küre de cümle kürelerden ḳadīmdür. (3) lākin şimdi Fārs’da dārü’l-mülk Şīrāz’dur pes bu küreyi muḳaddem tutmaḳ evlādur. (4) **Şīrāz;** iḳlīm-i sālīşdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālīdāt’dan fh-ha ve ‘arzı ḫaṭṭ-ı istivādan (5) kṭ-lv. Bir rivāyetde Şīrāz bin Ṭemhūreş düzmişdür ve bir rivāyetde daḫı (6) evvel ol yerde Fārs adlu bir şehir var idi ki Fārs bin Māsūr bin Sām (7) bin Nūḫ’a mensūbdı ve aşāḫ oldur ki Haccāc Yūsūf’uñ ḳarındaşı Muḫammed bin (8) Yūsuf düzmişdür ve bir rivāyetde daḫı ‘amūzādesi Muḫammed bin Ḳāsım bin ‘Uḳeyl (9) tecdīd ḳılmışdur ve ‘Azudü’d-devle zamānında ol şehr şöyle ma‘mūr idi ki (10) Şīrāz leşkere kifāyet ḳılmayup ḳible cānibinden bir ḳaşaba düzdi. Cümle (11) leşkeri anda sākin édüp nāmına Ḳabā Hüsrev dēdi ve ‘avām Sūḳu’l- (12) Emīr dērlerdi. Ol ḳaşaba bir mertebe oldu ki igirmi biñ dīnār ḫuḳūḳı (13)

⁴⁵⁵ Far. خوزستان

⁴⁵⁶ Far. شبانکاره

⁴⁵⁷ Far. قومشه

⁴⁵⁸ Far. خور

oldı, lâkin şimdi ol kaçaba harâbdur ve ‘Azudü’ d-devle oğlu Şamsâmü’ (14) d-devle, Şîrâz’a bārū çekdi. Devr-i bārūsı on iki bin beş yüz âdımdur. (15) Şonra bārū harâb olup mülk-i Şerefü’ d-dîn tecdîd kıldı ve şehr-i Şîrâz (16) yèddi yüz maħalledür. Toğuz kapusı vardur. Ğāyet hoş şehrdür lâkin soğakları (17) hâlâ katı murdârdur ki temiz âdem geçmesi mute‘ azzirdür ve havâsı mu‘ tedil ve ekşer

[246a]

(1) evkâtta riyâhını hâlî olmaz ve şuları kıyulardandır lâkin eyü şuları Rûknâbâd’dan (2) cārî kârîz şuyıdır ki Hasan bin el-Püye⁴⁵⁹ ol kârîzi ihrâc kılmışdır. (3) ve büyük kapuları felâh bend ki Mekb-i⁴⁶⁰ Sa‘ di dèrler, meşhûrdur. Hergiz ‘imârete (4) muhtâc olmaz ve bahâr eyyâmında Derâk Tağı’ndan seyl gelüp zâhir-i şehirden (5) güzèr èdüp Kem Helüy’a⁴⁶¹ deryâsına tøkülür. Hâşılı az olur. Ekşer (6) vaķitlerde anda yègü narhı bahâlu olur. Ol şehrüñ halkı ekşer lâğar (7) ve esmer olur ve Sünnî ve Şâfi‘î mezheb ve Hanefî az bulunur ve Şî‘a dağı (8) bulunur ve anda şahîhü’n-neseb seyyidler çokdır ve cümle halkı dervîş- (9) nihâd ve pāk i‘ tîkâd olur ve ekşer ehl-i nevâdur ve Anda mâl-dâr nâdir düşer. (10) Ve ekşer halkı hayrâta sa‘ y ederler ve ‘ibâdete ve tã‘ ata ziyâde mâyildürler. (11) Ve ol şehr hergiz evliyâdan hâlî olmaz. Bu sebebden Şîrâz’a Burc-ı Evliyâ (12) dèrler ve anda bir câmi-‘i ‘atîķ ‘Ömer⁴⁶² bin Leys düzmişdür. Dèrler ki ol (13) câmi‘ de evliyâ hâlî olmaz ve mihrâb ile minber ortasında elbette du‘ â (14) müstecâb olur ve mescid-i cedîdi anda Atâbeg Sunķur düzmişdür. (15) Ve dârü’s-şifâ anda ‘Azud-‘devlet Deylemî’ye mensûbdur ve sâyir câmi‘ ler (16) ve medreseler ve hân-kâhlar ve ebvâb hayr kâtı çokdır lâkin vaķıflarından (17) az nesne ehline vâşil olur ve ol şehride mezâr-ı İmâm[zâdeler]⁴⁶³ ve mezâr-ı Aħmed

⁴⁵⁹ Far. بويه

⁴⁶⁰ Far. كت

⁴⁶¹ Far. ماهلويه

⁴⁶² Far. عمرو

⁴⁶³ Köşeli paratez içindeki kısım satırın altında kırmızı yazıyla yazılmıştır.

[246b]

(1) ibn Mūsā⁶⁴ -yı Kāzım ve Şeyh Ebū ‘Abdullah Hāfif anı [Atābek]⁴⁶⁴ ‘imāret kıldı ve vaqıf (2) ta‘yin eyledi ve sonra Şeyh Behlül tevdīd-i ‘imāret kıldı ve mezār-ı Bābā Kūhī (3) ve Şeyh Rūzbehān ve Şeyh Sa‘dī ve Şeyh Keyā ve Hācı Rükneddīn bunlardan (4) ğayrı ehlüllah çoğdur ve kabristānuĝ ba‘zısı şehir içinde ve ba‘zı hāricde (5) vāqı‘dür. Ol şehriñ hūkū-ı dīvānı tamĝa ile muqarredür ve hālā dört yüz (6) elli biñ dīnārdur. Cümle vilāyet-i Fāris anuĝ tevābi‘idür. Ol etrāfda Harem⁴⁶⁵ (7) dērler. Bir nāhiye on pāre köydür. Hāşılı ĝalle ve penbe ve deryā kenārında **A‘māl-ı** (8) **Seyf** dērler. Bir niçe nāhiye vardur ki cümle germ-sīr dür. Halkı ekser ‘Arabdur. (9) Āb ve havāsı katı muĝālifdür. Hāşılı ĝalle ve ħurmādan ğayrı olmaz. **Lūskānāt**⁴⁶⁶; (10) bir niçe nāhiyyedür. Cümle germ-sīr , ħurmāsı çoğdur. Ol vilāyetlerde hiç (11) şehir yoğdur. Hāşılı cümle ħurmā ve ĝalledür. **Lūh**⁴⁶⁷; kadīmde bir şehir idi. (12) Ve halkı cümle ‘Arab, bir şahrada vāqı‘dür ki āb-ı revānı yoğdur ve hālā ħarābdur. (13) **Ĥayr**⁴⁶⁸; bir vasaĝ şehrdür. Havāsı mu‘tedil, şuyı şīrīn ve guvārında hāşılı (14) ĝalle ve meyve³-i germ-sīr ve serd-sīr anda olur ve bir muĝkem kal‘a vardur. Serĝad (15) dērler. **Ĥarīr**⁴⁶⁹; bir nāhiyyedür. Cümle germ-sīrdür. Dıraĝt-ı ħurmā éde bī-ĝad- (16) dur. Halkı ehl-i şalāhdur. **Ĥanīfeyān**⁴⁷⁰; telafuzda aña Ĥafkān dērler. Bir büyük köydür. (17) Feyrūzabād yolında vāqı‘dür ve ol nāhiyye tā Feyrūzabād’a varınca katı

[247a]

(1) ħavf-nākdur yolu ve yolda niçe tengnāylar ve taĝlar ve ligām-ĝir mevza‘lar vardur. (2) Dāyimā ol yol ħırsızdan ħālī olmaz. Havāsı mu‘tedil ve şuyı ol taĝlardan (3) cārī ve halkı kūhī tab‘dur. Maĝsulı ĝalle ve penbe. **Remzvān** ve

⁴⁶⁴ Köşeli paratez içindeki kısım satırın üstünde yazılmıştır.

⁴⁶⁵ Far. حومه

⁴⁶⁶ Far. بوشکانات

⁴⁶⁷ Far. توج

⁴⁶⁸ Far. خفر

⁴⁶⁹ Far. خیریز

⁴⁷⁰ Far. حنیفان

Dādān⁴⁷¹ ve **Devān**; (4) niçe nāhiyyedür. Cümle germ-sîr ve ba‘zı Kohistān’da vāki‘, havāsi mu‘tedil (5) hāşılı ğalle ve penbe ve meyve ve birinc. **Serūstān** ve **Kohistān**⁴⁷²; bir vilāyetdür. Havāsi germ (6) ve hūrmāsi çok ve hāşılı ğalle ve penbe ve hūrmādur. **Serāf**⁴⁷³; evvel bir büyük (7) şehir idi. Deyālim’e zamānında sefer-i bahrandan şürū‘ olundu. Havāsi ğāyet (8) germ ve şuyı yağmurdandır ve iki üç çeşme ancak vardır. Mevāzi‘i Bahrem⁴⁷⁴ (9) ve Hūrşinī anuñ tevābi‘idür. Hāşılı ğalle ve hūrmādur. **Şamkān**; bir ‘acā‘ib (10) şehrdür. Zirā ki ortasından bir çay cārīdür. Ol çay üstinde bir köpri (11) var. Köprinüñ üst tarafı serd-sîrdür. Dıraht-ı cevz ve çınar vardır ve köprinüñ (12) alt tarafı germ-sîrdür. Dıraht-ı nārinc ve tūrunc ve hūrmā vardır ve üzüm şarābı anda (13) öyle kesgün olur ki tā iki üçü ol kadar şu katmayınca içmek olmaz. Halkı (14) katı faķirdürler ve **Herek**⁴⁷⁵; bir büyük köydür. Anuñ tevābi‘indendir. **Feyrūzabād**; iklīm-i (15) şālīşdendir. Tūlı cezāyirden fv-l ve ‘arzi hıtt-ı istivādan kh-mh. Ol şehrüñ (16) ortasında bir ‘ālī ‘imāret vardır. Katı bülend ve tağdan fevvāre ile ol ‘ālī (17) ‘imārete şu çıkarmışlar. Ol ‘imārete Eyvān dērler. Şoñra İskender-i Rūmī

[247b]

(1) ol diyārları fetħ kılduğda ol şehrüñ fetħinden ‘āciz oldu. Zirā ki geriveden (2) ğayrı yolu yoğdur. Tedārik eyleyüp Hanīgenān⁴⁷⁶ çayın evvelki memerden kaţ‘ édüp (3) ol şehre cārī kıldı. Āħir ol şehir ol şudan hūrāb oldu. Hālā ol şehrüñ (4) yeri bir deryācedür. Şoñra Erdeşir-i Bābekān diledi ki ol deryāyı kūruda yine (5) yerine bir şehir bünyād kıla. Mi‘mār getürüp bir naķab kazdırdı. Şuyı küşāde kılduğda (6) mi‘mār beline bir zincir bağladı ki şu göç édüp kendüyi iletmeye āħir şu (7) zor édüp zinciri kırdı ve mi‘mārı helāk eyledi ve ol naķabuñ saķfın (8) delüp mūrūr-

⁴⁷¹ Far. داذين

⁴⁷² Far. كوینجان

⁴⁷³ Far. سيراف

⁴⁷⁴ Far. بحيرم

⁴⁷⁵ Far. هيرک

⁴⁷⁶ Far. حنیفقان

zamānıyla şu cümle fūrū-çekīde olup yeri bir dere oldu. (9) Erdeşīr ol dere de bir şehir düzüp adını **Erdeşīrhūre** okudu. Şonra (10) ‘Azudū’d-devle tecdīd édüp adını Feyrūzabād kodı. Havāsı ziyāde müte‘affīn (11) ve şuyı Ḥanīkân’dan gelür ve ḥālā ol şuya Āb-ı Berāz’a dērler. Ol yerde olan (12) külāb sāyir yerlerde olmaz. Ḥalkı ehl-i temīz ve şalāhdurlar. Ṭūlı fr-ha ve ‘arzi kt-mh. (13) **Kārzīn**; bir vasat şehrdür. **Ḳīr**; küçük şehrdür. **Ebred**⁴⁷⁷; yine bir küçük şehrdür. (14) Ḥurmāsı katı çokdur ve şuyı Rekān çayından gelür. Kārzīn’de bir muḥkem ḳal‘a (15) vardır. Rekān çayından ol ḳal‘aya şu çıkarmışlar. Dehrem ve Ḳāryān (16) bunun tevābi‘idür. **Kerān** ve **İbrāhistān**⁴⁷⁸; bir beyābādadur. Ġāyet germ-sīrdür. Şöyle ki (17) yaz günü şehirde kimse ḳalmaya ḳādir olmaz ve āb-ı revānı ve kārizi yoḳdur. Ġallesi

[248a]

(1) dīmdür. Ḥurmādan ğayrı meyve olmaz ve ḥurmā ağaçların taḡlarda dikmişler ki (2) kışın yağmurdan şu içeler ve ol vilāyetün ḥalkı ekşeri ḥırsız ve reh-zendür. (3) Ve ğarīb ādem ol diyārda üç aydan ziyāde ṭurmaya ḳādir olmaz bu sebebden (4) ki ol diyāruḡ ḥalkı ‘āşīdürler. **Kevār**; bir hoş şehrdür. Tevābi‘i çok ve havāsı (5) germe māyil ve şuyı ol bendendür ki Behmen sedi baḡlayup şuyı yukaru (6) çıkardı. Ġalle ve penbe çok olur ve meyvelerden nār ve bādām a‘lā olur. (7) Ve ol ḥudūdda av firāvāndur. Ḥalkı Şāfi‘idürler lākin keşīf ta[b]‘durlar. **Lāġer** (8) ve **Mercān**⁴⁷⁹; Kārzīn nāḥiyyesindendür germ-sīrdür. Āb ū havāsı muḥālif (9) ḥalkı ḥırsız ve rāh-zen ḥāşılı ğalle ve ḥurmādur. **Māydestān**⁴⁸⁰; bir şahrādur. (10) Otuz ferseng uzunı ve otuz enidür. Deryā kenārında ol şahrāda çok (11) köyler vardır lākin āb-ı revān yoḳdur. Ḥāşılı ğalle-i dīmi olur. Eger Āzer’de (12) veya Ḥurdmāh’da yağmur olsa bir batmān tuḡm ol yerde biḡ batmān ḥāşıl (13) vērür. **Meymend**; bir küçük şehrdür. Havāsı germ, ğalle ve meyve ve ḥurmāsı olur. (14) Ḥalkı ekşer pīşe-

⁴⁷⁷ Far. ایزر

⁴⁷⁸ Far. ایراهستان

⁴⁷⁹ Far. کهرجان

⁴⁸⁰ Far. ماندستان

verdür. **Herbesū**⁴⁸¹ ve **Hemcān**; iki şehrdür. Şīrāz ile Fesā (15) ortasında. Havāsı mānend-i Şīrāz, āb-ı revānı çok ve bāğ-istānı azdur. Serd- (16) sīr, meyve olur ve ol eṭrāfda avlaḳ çokdur. **Hered**⁴⁸² ve **Nābeh**⁴⁸³; iki köydür. (17) Sāhilde vāḳi‘, devlet-hāne-i Ḳīs’ün tevābi‘ idür. **Küre-i İştahr**; çünki Fārs’da

[248b]

(1) İştahr’dan muḳaddem ‘imāret yoḳıdı. Bu küreyi aḡa mensūb édüp Küre-i (2) İştahr dērler. Yezd’dan tā Hezārdıraḡt’a ṭulda ve tā Ḳıhıstān’a ‘arzda (3) cümle anuḡ tevābi‘ idür. **İştahr**; iḳlīm-i şālīdendür. Ṭulı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan fḡ-l (4) ve ‘arzi ḡaṭṭ-ı istivādan l ve bir ḡavldē Keyūmers düzmişdür ve bir rivāyetde (5) oḡlı İştahr düzmişdür ve Ḥüşeng ziyāde ḡılup ve Cemşīd tamām ètdi. (6) ‘Azīm şehir idi söyle ki ṭulı on dört ve ‘arzi on fersengdi. (7) Ve ol yerde ḡadden ziyāde ‘imāret ve zirā‘at ve köyler vardur ve üç ḡal‘a(8) ki biri Ḳal‘a-ı İştahr Serā Ṭaḡı’nuḡ dibinde ve biri daḡı Ḳal‘a-ı Şikeste (9) ve biri daḡı Ḳal‘a-ı Şenkvan bu üç ḡal‘aya Sihkünbed dērler ve Cemşīd İştahr’uḡ (10) pāyende bir eyvān düzmişdi. Bir şuffe ile mürebba‘ bir ṭarafı ṭaḡa muttaşıl (11) ve üç cānib-i şahraya ḡışvede ‘ulvı otuz arşun ve ol şuffe de ṭaşdan (12) direkler vardur ki herbiri on biḡ batmān ziyādedür. Beyāz ṭaşdur. Saḡḡı (13) imsāk ḡün eyler cerāḡātadan ve ol direkde Ḥāzret-i Resūl’uḡ burāḡı şeklin (14) naḡş ètmişler. Yüzi ādem şüretinde ve saḡalı müce‘ad başında bir tād lākin el ve ayaḡı (15) ve ḡuyruḡı öküz gibi ve Cemşīd’uḡ daḡı şüretin zībā naḡş ètmişler ve ol ṭaḡda (16) bir ḡammām ḡazmışlar ṭaşdan ki ıssı şuyı içinden pe[y]dā olur, āteşe (17) ihtiyāc olmaz ve ṭaḡuḡ başında birḡaç köyler vardur. ‘Azīm büyük ‘avām

⁴⁸¹ Far. موهو

⁴⁸² Far. هزو

⁴⁸³ Far. ساويه

[249a]

(1) Zinānbād⁴⁸⁴ dērlərdir. Şonra İslām zühūr olduqda İştāhır hālkı müslimān olup (2) yine kāfir oldılar ve birkaç def ā hilāf-ı ‘ahd edüp müslimānlar İştāhır’da (3) ‘azīm qatl ve hārāblıq kıldılar. Āhirü’l-’emr imāna gelmeyüp Emīr Qutulmuş Deylemī üzer- (4) lerine leşker çeküp bi’külliye hārāb kıldı ve hālā bir köy kadar ma‘ mürdur ve (5) hārābalıq arasında Cīmşid ‘imāretinde tütüyā-yı Hindī çok bulunur, kimse bilmez (6) ki niçe vāqı‘ olmuşdur ve hālā ol ‘imāretünj direkleri bākī’qalmışdur. Çehl (7) Minār dērlər ve ba‘zı rivāyetde mezkūrdur ki ol direkler Behmen kıızı Humāy (8) ‘imāretlerindendür ve bir rivāyetde dağı ol direkler Süleymān peygamberünj mescididir. (9) Ve üç rivāyet dağı dürüstdür ve hālā Mervedeş dēdikleri şahrā (10) İştāhır’uñ dāhili imiş. **Ebreh**⁴⁸⁵; bir büyük köydür. Bir tağunj eteginde ve ol (11) tağ anlarunj penāhidur. Zirā ki evleri ve şuları cümle ol tağdadur. **Eberkūh**; bir (12) küçük şehrdür. Havāsı mu‘tedil, şuyı hem kārızden ve hem çaydan, hāşılı ğalle ve penbe (13) ve meyve. Hālkı ekşer pişe-ver ve ‘ibādete meşğūldur ve Hāzret-i Tāvusü’l-Hāremeyn (14) mezārı andadur ve ol mezār aşlā ‘imāret qabūl eylemez ve çok mevāzi‘ tevābi‘i vardır. (15) Cümleden biri Dīhī Merāğā⁴⁸⁶ ve anda bir serv ağacı vardır ki tamām Īrān’da anuñ gibi (16) serv nādirdür. Hūqūq-ı dīvānı yüz kırk biñ dört yüz dīnār. **İsfendiyān**⁴⁸⁷ (17) ve **Qumsān**⁴⁸⁸; İsfendiyān bir küçük şehrdür ki hişārı var ve Qumsān⁴⁸⁹ bir büyük

[249b]

(1) köydür. İkinünj dağı havāsı serd ū sirdür ve ol tağda bir ‘azīm taş vardır ki (2) bir qorquları olduqda ol taşa penāh ederler. **Sermuq** ve **İklid** ve **Ercān**⁴⁹⁰; (3)

⁴⁸⁴ Far. زندان باد

⁴⁸⁵ Far. ابرج

⁴⁸⁶ Far. فراغه

⁴⁸⁷ Far. اسفيان

⁴⁸⁸ Far. قهستان

⁴⁸⁹ Far. قهستان

⁴⁹⁰ Far. ارخمان

Erhān⁴⁹¹ bir şehrdür. Tūlî Cezāyir-i Hālidāt'dan fv-l ve ' arzı hıttı-ı istivādan (4) l-y ve İklīd bir küçük şehrdür. Havāsı mu' tedil, şuyı revān, bir hışārı (5) var ve meyve envā' olur ve Sermuḡ daḡı bir küçük şehrdür. Cümle hālde İklīd'e (6) beñzer ve zerdālusı meşhūrdur. Ḳurudup cümle vilāyetlere armağan götürürler ve çok (7) mevāzi' İklīd'e ve Sermuḡ ve Erhān⁴⁹², uñ tevābi' idür. **Tevān**⁴⁹³ ve **Meredşeb**⁴⁹⁴; **Tevān** bir şeh- (8) dür. Ğalle ve meyvesi çok ve havāsı mu' tedil ve şuyı āb-ı revāndur ve Merdeşb⁴⁹⁵ bir büyük (9) köydür **Tevān** şıfatında. **Beyzā**; küçük şehrdür toprakı beyāz. Bu sebebden **Beyzā** (10) dērler. Keştāsef-i Keyānī düzmişdür. Şuyı cārī ve havāsı mu' tedil ve hāşılı ğalle (11) ve meyve. Bir merġ-zārı vardır. On ferseng ēni ve on ferseng uzunı **Ḳāzī Nāşira'** - (12) d-dīn **Beyzāvī** buña mensūbdur. **Ḥarīr**⁴⁹⁶ ve **Ābād** ve **Serāver**⁴⁹⁷; **Ḥarīr**⁴⁹⁸ bir küçük (13) şehrdür. Muḡkem ḡal' ası var. Havāsı mu' tedil, hāşılı ğalle ve üzüm çok, tevābi' i var, (14) huḡuḡ-ı dīvānı igirmi bēş biñ bēş yüz dīnār. **Ḳerk**⁴⁹⁹, **Ḳālī**; **Ḳālī** dēdükleri bir (15) köydür. Merġ-zār'uñ yanında. Ğallesi çok ve meyvesi az olur. **Ḥarme**; bir huş (16) şehrdür. Muḡkem ḡal' ası var ve havāsı mu' tedil ve āb-ı revān ve meyve ve ğalle çokdur. (17) **Ḳahrad**⁵⁰⁰; bir nāhiyyedür. Kür şuyınuñ üstinde bir bend düzmişlerdi ve ol

[250a]

(1) nāhiyyenüñ köyleri cümle ol bendden şu içerdı. Şonra ol bend ḡarāb (2) olup ol nāhiyye bi'l-külliyye ḡarāb oldı. Şonra Atābeg Cāvlī ol bendi (3) ' imāret ēdüp ol nāhiyye yine ma' mūr oldı ve Mābeyn dēdükleri ḡaşaba (4) anuñ tevābi' idür.

⁴⁹¹ Far. ارخمان

⁴⁹² Far. ارخمان

⁴⁹³ Far. بوان

⁴⁹⁴ Far. مروست

⁴⁹⁵ Far. مروت

⁴⁹⁶ Far. خبز

⁴⁹⁷ Far. سراوت

⁴⁹⁸ Far. خبز

⁴⁹⁹ Far. خبرک

⁵⁰⁰ Far. رامجرد

Huḫūḫ-ı dīvānı elli iki biḡ beṣ yüz dīnār. **Şāhid**⁵⁰¹ ve **Herāh**⁵⁰²; iki (5) küçük şehrdür. Havāları mu‘tedil ve Şāhid dēdükleri şehirde pūlād ma‘deni vardır. (6) Hāşılı ğalle ve meyve. **Ḳaṭrah**; bir küçük şehrdür. āb ve havāsı mu‘tedil, hāşılı (7) ğalle ve meyve ve demür ma‘deni anda çoḡdur. **Ḳūmṣa**; ‘Irāḫ ile Fārs’uḡ (8) serḫadidür ve Fūlcān bir büyük ḫal‘adur ve birḫāç mevāzi‘ daḡı tevābi‘idür. Havāsı (9) İsfahān havāsına ḫarībdir ve şuyı ḫuyulardan, hāşılı ğalle ve meyve ve ḫalkı (10) İsfahān ḫalkına beḡzer. **Kāmġirūd**⁵⁰³; bir nāhiyyedür. Şu kenārında ve ol eṭrāfdā bir (11) miṣe-i ‘azīm vardır ki arslanı çoḡdur. **Kerbāl-ı ‘Ulyā** ve **Kerbāl-ı Süflā**; ikisi daḡı (12) Kür çayından şu içerler. ‘Ulyā bend Deylemī’den ve Süflā Atābeg’den. **Kīn**⁵⁰⁴ ve **Ḳārūn**⁵⁰⁵; (13) iki şehrdür. Tevāni‘i çoḡ, havāsı mu‘tedil ve şuları cārī, ğalle ve meyvesi ve şikārı (14) bī-ḫisābdur. **Kūd**⁵⁰⁶ ve **Kelār**; Kūd⁵⁰⁷ bir küçük şehrdür ve Kelār bir büyük köydür. Havāsı (15) serd ve hāşılı ğalle. **Mābeyn**⁵⁰⁸; Köşkerd yolında Kohistān ortasında bir (16) şehrdür. Havāsı mu‘tedil āb-ı revānı çoḡ hāşılı ğalle ve penbe ve ḫalkı ḫırsız (17) olur ve Ḥazret-i Şeyḫ Külāndām⁵⁰⁹’uḡ mezārı andadır ve Mābeyn⁵¹⁰ kirvesi dibinde İmām-

[250b]

(1) zāde İsmā‘īl bin İmām Mūsā’-yı Kāzım mezārı vāḫi‘ olmuşdur. **Yerdḫāst**⁵¹¹ ve **Dihke**⁵¹²; iki (2) köydür ve birḫāç köyler anlara tābi‘dür. Cümle serd-

⁵⁰¹ Far. صاهک

⁵⁰² Far. هرات

⁵⁰³ Far. کامفیروز

⁵⁰⁴ Far. کمین

⁵⁰⁵ Far. فاروق

⁵⁰⁶ Far. کورد

⁵⁰⁷ Far. کورد

⁵⁰⁸ Far. مایین

⁵⁰⁹ Far. گل اندام

⁵¹⁰ Far. مایین

⁵¹¹ Far. یزد خواست

⁵¹² Far. ده گردو

sīrdürler. Cevzden ğayrı meyve (3) olmaz. **Dehma‘ar**⁵¹³ ve **Azādān**⁵¹⁴; iki köydür. Havāsı serd ve anda mevrīd çoğdur ve ğalle firāvān (4) ve bir niçe köyler tevābi‘ idür. **Küre-i Dārābahred**⁵¹⁵; Dārāb bin Behmen’e mensūbdur ve ol vilāyet- (5) ler ki ḥālā Şebānkāre dērler. Ekşer bu küredendür. **Çehrem**; bir vasat şehrdür. Behmen bin (6) İsfendiyār düzmişdür. Çok tevābi‘ i var, havāsı germdür. Ğalle ve meyve ve penbe çoğdur. (7) Ve kārīz şuyı ve hem çay şuyı vardur ve ol ḥudūdda bir muḥkem ḳal‘a vardur. Adına (8) Ḥarşe⁵¹⁶ dērler. **Harīm Ebī Aḥmed**⁵¹⁷; İbrāhān⁵¹⁸ vilāyetindendür. Germ-sīr dūr. Şuyı kuyıdan ve kārīz- (9) dendür. Hāşılı ğalle ve ḥurmā. Ol vilāyetde bir ḳal‘a var ki Şemīrān dērler. Ḥalkı (10) rāh-zen ve ḥırsız olur. **Kaynā**⁵¹⁹; iḳlīm-i şālīşdendür. Ṭulı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan fḥ-bh (11) ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan l. **Ḳaynā**⁵²⁰ bin Ṭehmūreş deyü bend düzmişdi şonra ḥarāb (12) olup Keştāseb bin Luhrāseb tecdīd ḳıldı ve nüvesi Behmen bin İsfendiyār tamām (13) ḳıldı. Evvel müşelles şeklidi. Ḥaccāc zamānında anı ol şeklden iḥrāc eylediler. (14) Şonra yine Şebānkārelüler elinde ḥarāb olup Atābeg Cāvlī tecdīd ḳıldı. Büyük (15) şehrdür. Eyāleti çoğ, havāsı germ-sīr lākin āb-ı revānı yoğdur. **Küre-i Şābūr**; Şābūr (16) bin Erdeşīr Bābekān’a mensūbdur. **Kārzūn**⁵²¹; iḳlīm-i şālīşdendür. Ṭulı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan (17) fr ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan kṭ-mh. Evvel üç köyidi Nüred ve Derīst ve Rāhbān

[251a]

(1) çünki Erdeşīr Bābekān şehr-i Şaveri düzdi. Bu üç köyi tevābi‘ ḳıldı. Şonra (2) Feyrūz bin Behrām-ı Gūr ol üç köyi bir ‘azīm şehr édüp üç maḥalledür başka (3)

⁵¹³ Far. ديه مورد

⁵¹⁴ Far. رادان

⁵¹⁵ Far. دارابجرد

⁵¹⁶ Far. خورسه

⁵¹⁷ Far. جويم ابى احمد

⁵¹⁸ Far. ايراهستان

⁵¹⁹ Far. فسا

⁵²⁰ Far. فسا

⁵²¹ Far. كازرون

başka. Havāsi germdür ve şuyı üç kārīzden gelür ve turunc ve narınc (4) ve limün ve envāc -yı meyve-i germ-sīri çok olur ve anda bir nev c hürmā (5) olur ki ceylān dērler. Dünyāda mişli olmaz ve ol diyārdan bizi cümle (6) diyārlara iletürler ve halkı Şāfi c İ, Şeyh Ebū İşhaq İbrāhīm bin Şehriyār Kāzerūnī (7) mezāri andadur ve sāyir ekābir, evliyā mezāri çokdur ve nevāhi ve tevābi c i katı çokdur. (8) **Şāver**; iklīm-i şālişdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan fv-bh ve c arzı istivādan la. (9) Tehmüreş düzmişdi. Şonra İskender-i Rūmī Fārs'ı fetḥ eyledükde küllī (10) ḥarāb eyledi. Erdeşir Bābekān tecdīd kıldı ve adını Şāpūr dedī. Mürūr ile (11) Şaver oldı. Havāsi germ ve şimālı beste ve şuyı bir büyük çaydandır ki ol (12) şehre mensūbdur. Hāşılı ğalle ve penbe ve birinc ve hürmā ve narınc ve turunc ve līmün (13) ve meşmūmātdan nilüfer ve binefşe ve nergis ve yasmen çokdur ve ibrişim daḥı hāşıl (14) olur. Halkı Şāfi c İ ve ol şehrüñ taşrasında taşdan bir ādem şekli var. Ba c zılar (15) dērler ki bir tılsımdur ve ba c zı daḥı dēr ki bir zālim ādem imiş. Haq Te c ālā anı taş eyledi. (16) ve hālā ol diyāruñ halkı anı ziyāret edüp yağ sürerler. **Enūrān**⁵²² ve **Māsetkūṭā**⁵²³; (17) Enūrān⁵²⁴ bir küçük şehrdür ve ol şehirden birkaç fazil kimseler peydā olmuş. Havāsi

[251b]

(1) mu c tedil ve Māset Kūṭā⁵²⁵ bir nāhiyyedür Kohistān'da, havāsi serd. **Bilād-ı Şāpūr**; (2) birkaç nāhiyyedür Fārs ile Hūrīstān⁵²⁶ mābeyninde. Havāsi mu c tedil, āb-ı revānı çok, (3) hālā ekşeri ḥarābedür. **Bīr-i Mervān**⁵²⁷ ve **Hūbkān**⁵²⁸; iki nāhiyyedür. c Azīm büyük köyleri vardır. (4) bir yükseklü ve alçaqlı yerde vāqi c dūr. Havāsi mu c tedil ve bāğ-istānı ve envāc meyvesi (5) çokdur ve halkı silāḥ-verz ve ḥırsız ve

⁵²² Far. انبوران

⁵²³ Far. باشت قوطا

⁵²⁴ Far. انبوران

⁵²⁵ Far. باشت قوطا

⁵²⁶ Far. خوزستان

⁵²⁷ Far. تير مردان

⁵²⁸ Far. خويدان

rāh-zen ve gāyet şeb-rev olur. Şöyle ki bir (6) gecedede igirmi ferseng yolu katı ederler. **Ceyl-i**⁵²⁹ **Ceyleviye**; çok vilâyettür. Nevāhisi (7) firāvāndur tā varup Luristān'a muttaşıl olur. Havāsi serd-sīr ve āb-ı revānı (8) çok, bāğ-istānı ve meyve bī-şümār ve şikār-gāhları çok, halkı Şāfi'ī. **Cereh**; (9) telaffuzda Kereh⁵³⁰ dērler. Bir küçük şehrdür. Şīrāz'ın alt tarafında vāki'dür ve Bend-i Emīr ki (10) bir meşhūr 'imāret-i 'āliyedür. Şīrāz'ın üst tarafında vāki'dür. Nazm;

(11) از خطه شیراز گشایش مطلب

کز زیر گره دارد و ز بالا بند⁵³¹

Havāsi germ-sīr (12) ve şuyı anja mensüb çaydandır. Hāşılı ğalle ve hūrmā, halkı ekşer hırsızdur ve bir nice (13) mevza' dağı tevābi'i var. **Cüneyd-i Bul'ān**⁵³²; bir küçük şehrdür. havāsi germ, aqarşuları çok, (14) hāşılı ğalle ve meyve bī-şümārdur ve halkı Şāfi'īdür. **Ceyb**⁵³³ ve **Kārih**⁵³⁴; Kohistān'da (15) iki şehrdürler. Havāları germ-sīr , āb-ı revānları vāfir, hūrmādan ğayrı meyve olmaz. (16) Ğallesi cümle dīmdür. Halkı kuttā' u't-tarīkdürler. **Hālād**⁵³⁵; bir büyük köydür. Diyār-ı (17) Fāris'e degirmen taşın andan iletürler ve ol köy halkınınuğ andan ğayrı

[252a]

(1) hāşılı olmaz ve şuları katı az olmayla degirmenleri olmayup ğayrı diyāra degirmene (2) giderler. **Hāmā[y]hān**⁵³⁶ ve **Dih 'Alī**; iki nāhiyyedür. Havāsi serd-sīr, balları katı çok (3) olur ve halkı ekşer şikāra māyil ve silāh-verz olur. **Sişat**⁵³⁷; bir

⁵²⁹ Far. جبل

⁵³⁰ Far. گره

⁵³¹ Şiraz memleketinden meselelerini çözmelerini talep etme

Zira alttan düğümlüdür üstten ise bağlıdır

⁵³² Far. جنبذ ملغان

⁵³³ Far. خشت

⁵³⁴ Far. کمارج

⁵³⁵ Far. خلار

⁵³⁶ Far. خمایجان

⁵³⁷ Far. سیمسخت

nâhiyyedür. (4) Serd-sîr, âb-ı revânı çok hâşılı ğalle ve meyve. **Harâm**⁵³⁸ ve **Mâdereng**⁵³⁹; iki nâhiyyedür. (5) Havâsı ğâyet şavuk, ekşer qar hâlî olmaz ve yolları katı çetin, âb-ı revânı çok ve şikârı (6) eyü olur. Halkı şikâra mâyil. ‘**Aydecân**⁵⁴⁰; telaffuzda Destyârî⁵⁴¹ dërler. Küçük şehrdür. (7) Havâsı germ-sîr , bir küçük çeşme vardır. Halkı ekşer bâbüci olur ve ehl-i fazl dağı (8) çok olur. **Nüptecân**⁵⁴² ve **Şi‘b Tevân**⁵⁴³; teleffuzda Nübendikân dërler. İklîm-i şâlişdendür. (9) Tûlı Cezâyir-i Hâlidât’dan fv-h ve ‘arzi haṭṭ-ı istivâdan l-y. Şâpûr bin (10) Erdeşîr Bâbekân düzmişdür. Büyük şehir idi. Eyyâm-ı fetretde Ebû Sa‘îd Kâzerûnî (11) ol diyârı şöyle harâb kıldı ki dūd ve dâme maḳâm oldu. Şonra Atâbeg (12) Câvlî tecdîd kı lup ma‘ mûr eyledi. Havâsı germ-sîrdür. Envâ‘ meyve meşmûmât (13) çokdur. Halkı ehl-i şalâhdurlar. Şi‘b Tevân⁵⁴⁴; cihânun meşhûr mesîrelerindendür. İki (14) tağ arasında bir dervedür. Tûlı üç ferseng bucuḳ, ‘arzi bir ferseng bucuḳ cümle (15) ser-tâ-pâ ağaçlar ve bâğ-istândur. Dürlü dürlü meyve olur. Havâsı ğâyet mu‘tedil ve ol (16) dere ortasında bir büyük çay cârîdür ve ekşer evḳâtde ol tağlar kırdan (17) hâlî olmaz ve ol dere ‘arşasında ağaçların çoḳlığından âfitâb zemîne düşmez.

[252b]

(1) ve çeşmeler âb-ı zelâller çokdur ve hükemâ demişler ki dünyânun meḳâsını dört mevza‘dur. (2) Dimaşḳ ve Sa‘d-i⁵⁴⁵ Semerḳand ve Şi‘b Tevân⁵⁴⁶ ve Merḥ⁵⁴⁷ Şeydân. **Küre-i Ḳubâdhüre**; Ḳubâd bin (3) Feyrûz Nüşîrevân’un babasına mensûbdur. **Errecân**; teleaffuzda Er‘ân⁵⁴⁸ dërler. İklîm-i (4) şâlişdendür. Tûlı Cezâyir-i Hâlidât’dan fv-l ve ‘arzi haṭṭ-ı istivâdan l-y. Ḳubâd bin (5) Feyrûz

⁵³⁸ Far. چرام

⁵³⁹ Far. بازارنک

⁵⁴⁰ Far. غندجان

⁵⁴¹ Far. دشت بارین

⁵⁴² Far. نوبنجان

⁵⁴³ Far. شعب بوان

⁵⁴⁴ Far. شعب بوان

⁵⁴⁵ Far. سغد

⁵⁴⁶ Far. شعب بوان

⁵⁴⁷ Far. مرج

⁵⁴⁸ Far. ارغان

düzmişdür. Nevāhi ve tevābi‘i çokdur. Melāhıde zamānında ħarāb olmışdı. (6) Havāsı ‘azīm germdür ve şuyı Tāb çayından, vilāyet içinden güzer eder. Ol çayun (7) üstinde bir köpri düzmişler. Mekān⁵⁴⁹ Köprisi dërler. Envā‘ meyve olur ve Melīsī (8) narı anda kıatı a‘lā olur ve ol ħudūdda bir niçe kıal‘a vardur ki ol şehrüñ ħarāblığı (9) ol kıal‘alar ħalkıındandır ve şeh-r-i Errecān’uñ ħalkı şālīħ ve kendü ħalinde ve Şeyħ Ebü’l-Ĥasin (10) Şīrāzī anda medfūndur. **Rīşahr**; Pārsiler aña Rīşehr dërler. Bir vasat şehrdür. Fārs (11) deryāsınun kenārında, havāsı ġāyet germ, yaz güninde ol şehrüñ ħalkı yengine derħat (12) balūt bağlar ta ki çok derlemeye. Ĥāşılı ħurmā ve ketāndur. Ekşer ħalkı ticārete meşġul (13) ve anda fuzul ādem yokdur ve yaz güninde ekşer ħalkı şehirden kıkp ol etrāfda (14) olan kıal‘alara giderler. **Ĥabis**⁵⁵⁰ ve **Ferzeng**⁵⁵¹ ve **Minricān**⁵⁵²; üç nāhiyyedür. Fārs (15) a‘mālinde bu vilāyetler āb ve havāda Errecān gibidürler. **Hanāyā**⁵⁵³; **Tehmūreş** oġlı Ĥanāyā⁵⁵⁴ (16) düzmişdür. Pārsiler aña Kebise⁵⁵⁵ dërler ya‘nī kıokmış şu bir yer ki adı böyle ola. (17) Anı şerħ etmege iħtiyāc kıalmaz bir şehrdür deryā kenārında. **Halāvcān**⁵⁵⁶ ve **Sūdevrā**⁵⁵⁷;

[253a]

(1) Errecān a‘mālindendür. Āb ü havāsı ve ħāşılı Errecān gibidür ve birkaç mevza‘ daħı tevābi‘i (2) vardur. **Mīhrūyān**⁵⁵⁸; Fārisiler Māĥī Rūyān⁵⁵⁹ dërler. Bir şehrdür. Deryā kenārında vākı‘ şöyle (3) ki deryānuñ mevci şehrüñ kenārına deġer ve birkaç mevza‘ tevābi‘i var. Havāsı germ ‘ufūnetlü- (4) dür ve her kim ki deryādan Fārs’a gider elbette yolu bu şehre uğrar ve ħurmādan (5) ġayrı meyve olmaz. Ekşer

⁵⁴⁹ Far. تکان

⁵⁵⁰ Far. خيس

⁵⁵¹ Far. فرزک

⁵⁵² Far. هندیجان

⁵⁵³ Far. جنابا

⁵⁵⁴ Far. جنابا

⁵⁵⁵ Far. گنبه

⁵⁵⁶ Far. جالادجان

⁵⁵⁷ Far. نیو و دیر

⁵⁵⁸ Far. مهروبان

⁵⁵⁹ Far. ماهی روبان

ma'îşetleri gemiyledür ve ol şehirde koyun az ammâ keçi çokdur. (6) ve bezirketân anda çokdur. **Mağar**⁵⁶⁰; deryâ kenârında bir şehrdür. Bir hişârçesi vardur. (7) ve dirâht-ı hürmâ çokdur. Havâsı germ ve 'ufûnetlü olur. Hâşılı ketân ve bezir ki (8) çerâğ yağı éderler. Halkı selîm ve zebündur ve zîkr olunan bêş kürede niçe (9) kal'a ve niçe merğ-zârlar vardur ki mu'teber olanlar bir bir zîkr olunur. **Qallâ'**; cümle (10) on altı kal'a meşhûrdur ve zamân-ı evvelde yétmiş ve bu kadar kal'a vardı cümle (11) Fârs'da. Çünkü ehl-i Fârs Selâciğ ile fermânsızlık étdiler. Atâbeg Câvlî (12) Selâciğe tarafından ol diyâruñ fethine muğarrer oldu. Qahr ve cebrile ekşer kal'aları (13) harâb eyleyüp ve ba'zı ki itâ'at kı lup ber-çarâr kaldı. Nîgeh-bânlar dikdi. (14) Hâlâ ol kal'alardan meşhûr olan bunlardur. **Qal'a-ı Es'ad**⁵⁶¹; *Fârsnâme*'de (15) gelmişdür ki bu kal'a evvel ol ma'mûr idi. Çok yıllar harâba kalmışdı. Selâciğe zamânında (16) Ebû Naşr Mîr-i Mervânî⁵⁶² yine ma'mûr kıldı. Ol kal'a bir tağ başındadır ki devresi (17) igirmi fersengdür ve bir gayrı tağa muttaşıl degüldür. Bir yoldan gayrı yokdur ve ol

[253b]

(1) tağun başında yumşak ve düz yerler ve çeşmeler ve bağlar ve zira'at çokdur. Havâsı mu'tedil (2) ve ol kal'anun hişârı gâyet hübdur ve ol tağun dört cânibi düz ve geyik (3) meydân ve şikârı çok ve ol kal'anun 'aybı oldur ki katı büyükdür. Çok âdem gerekdür ki (4) hıfz eyleye. **Qal'a-ı İştahr**; *Fârsnâme*'de dër ki ol diyârda bu kal'adan saht (5) ve muhkem kal'a yokdur ve her ne istiḥkâm ki mümkindür cümle bu kal'ada vardur ve qadîmde (6) bu kal'aya Sih Künbedân dërlerdi. Zirâ ki üç pâre kal'adur; İştahr (7) ve Şikeste ve Şenküvân ve ol kal'ada bir çukur yer varıdı ki yağmur şuyı cümle (8) ol çukurdan şahrâya giderdi. 'Azudü'd-Devle ol çukuruñ şu akan cânibinden (9) bend édüp ol çukuru bir havz düzüp yéddi ayak nerdibân ile aşığa énerler. (10) Ve biz ve kı'r ve mûmıla ol havzı şöyle düzdi ki

⁵⁶⁰ Far. سینیز

⁵⁶¹ Far. قلعه اسفید

⁵⁶² Far. تیر مردانی

bir kaçre şu taşra çıkmak ihtimâli (11) olmaz ve ol kadar şu ol havzda cem' olur ki biñ kişi on yıl isti' māl (12) eylese halâş olmaz ve ol havzūñ ortasında direkler vaz' édüp musakḳaf (13) eyledi tā ki tağyīr-i havādan ol şu sālīm qala. Ol qal' anuñ havāsı mu' tedil (14) ve ol qal' anuñ ' aybı oldur ki kılc ile almak olur. **Qal' a-1 İştahr-ı Bāz**⁵⁶³; (15) anuñcun İştahr Bāz dērler ki muḥkemlikde İştahr gibidür. Havāsı hoş ve içinde (16) yerlü çeşme vardur. **Qal' a-1 Bāde**⁵⁶⁴; muḥkemlikde sāyir qal' alar gibidür lākin bir pāre küçükdür. (17) Havāsı mu' tedil ve şuyı maşna' adan. **Der Ebrec**⁵⁶⁵; bir tağdur ki nīmesi qatı

[254a]

(1) muḥkem ve bu nīmesi yok. Bu nīmede ceng étmek qābildür ve tağ yolında carī şu (2) vardur ki köye aqar. **Qal' a-1 Qīs**⁵⁶⁶; Şīrāz' uñ üç fersengindedür. Tara-ı cenūbda (3) bir tağ uñ başındadır. Hiçbir tağa muttaşıl degüldür. Bir muhtaşar çeşme vardur (4) ve qal' anuñ altında bir çeşme dağı vardur ve qal' anuñ dört çevresi bir (5) günlük yol. Abādānī ve 'alef-zār ve hālā Celāleddīn Tayyib Şāh' uñ elindedür. (6) **Qal' a-1 Terḥudā**⁵⁶⁷; bir tağ uñ başında gāyet yüksek, havāsı mu' tedil ve şuyı meşānī' den (7) **Qal' a-1 Hurşe**⁵⁶⁸; bir yüksek tağ başında havāsı mu' tedil. Haccāc bin Yūsuf' uñ qarındaşı (8) Çehrem de qarındaşı tarafında hālīm olup ol qal' a' ı düzdi. Şoñra ol (9) qal' aya i' timād édüp qarındaşa ' āşī oldu. Bu sebebden hālā cāyiz görmez- (10) ler ki hiçbir ' āmil qal' a şāḥibi ola. Zirā qal' a insanı mağrūr édüp (11) dimāğın fesāda vērür. **Qal' a-1 Cerme**⁵⁶⁹; bir muḥkem qal' edür. Şīnlik arasında, (12) havāsı mu' tedil, şuyı meşānī' den. **Qal' a-1 Havādān**; bir muḥkem qal' edür. Fesā (13)

⁵⁶³ Far. بار

⁵⁶⁴ Far. آباده

⁵⁶⁵ Far. دز ابرج

⁵⁶⁶ Far. تیر

⁵⁶⁷ Far. تیرخدای

⁵⁶⁸ Far. خورشه

⁵⁶⁹ Far. خرمة

vilâyetinde. Havâsı mu‘tedil, şuyı kıuyıdan. **Ķal‘ a-ı Ĥahāv**⁵⁷⁰; bir büyük tağ (14) başında, Mes‘ūd Bân düzmişdür. Feyrūzabād’uñ bir fersenginde, havâsı hoş (15) ve şuyı şāvuk, ceng ile almağ müyesser olmaz. **Ķal‘ a-ı Şehrân**⁵⁷¹; ĥarīm-i Ebī Aĥmed’de (16) vāki‘ muĥkem ħal‘ adur. Havâsı germ ve şuyı meşāni‘ den. **Ķal‘ a-ı Ķenend Bulğān**⁵⁷²; (17) ġāyet muĥkem olmayla bir kiři ĥıfz étmege ħādirdür. Ĥavâsı mu‘tedil, şuyı meşāni‘ den.

[254b]

(1) Bu ħal‘ alardan ġayrı Ebū Mestān vilâyetinde ĥiřārlar vardur ki herbirisi bir muĥkem (2) ħal‘ adur. Ba‘zı tağ başında ve ba‘zı tař üzerinde ve ba‘zı yerde. Cümlesinüñ (3) havâsı germdür. **Merğ-rāhā**⁵⁷³; mülk-i Fārs’da mürğazā çoğdur lâkin büyük ve meşhūr (4) olanları bir bir beyān édelim. **Merğ-zār-ı Averd**; ĥalā Köřk-i Zerd demekle ma‘rūfdur. (5) Ṭavīl ve ‘Arīz bir ĥüb ‘alef-zārdur. Çeřmeleri çoğ ve havâsı serd ve ol merğ-zārda (6) büyük köyler; Derīce⁵⁷⁴ ve Ṭamaĥavān⁵⁷⁵. Bu merğ-zāruñ ṭılı on ferseng ve ‘arzı beř (7) ferseng. **Mürğ-zār-ı Deřt-i Erven**⁵⁷⁶; bir eyü ‘alef-zārdur. Āb-ı revān ve çeşmeleri firāvān (8) ve havâsı bir miğdār mürğ-zār-ı Ervend’den kemdür. Ribāt-ı Şalāĥaddīn ve Ķavl-i⁵⁷⁷ Şehriyān (9) bu şāĥrādudur. Ṭılı yéddi ve ‘arzı beř fersengdür. **Merğ-zār-ı Deřt-i Erzen**; deryā kenārında- (10) dur ve ol ĥudūdda bir miře vardur. Arsalanı çoğ olur. Ṭılı iki ve ‘arzı bir (11) fersengdür. **Merğ-zār-ı Arřekān**⁵⁷⁸; Şirāz ile Kürük⁵⁷⁹ ortasındadır ve ortasında řu (12) ṭurur. Ol ĥudūdda bir miře var ki arsalanlar mağāmıdır. Ṭılı beř ve ‘arzı (13) üç fersengdür.

⁵⁷⁰ Far. خوار

⁵⁷¹ Far. سهاره

⁵⁷² Far. گنبد ملغان

⁵⁷³ Far. مرغزارها

⁵⁷⁴ Far. بجه

⁵⁷⁵ Far. طميرخان

⁵⁷⁶ Far. دوان

⁵⁷⁷ Far. فول

⁵⁷⁸ Far. سيكان

⁵⁷⁹ Far. كوار

Merg-zār-ı Pehen⁵⁸⁰; hudūd-ı harīm-i Aḥmed'de vāki', ṭūlı ve 'arzı bir fersengdür. (14) **Merg-zār-ı Bīdümüşkân**; Tüster nāhiyyesinde, havası serddür. Ṭūlı yèddi ve 'arzı üç (15) fersengdür. Alefi çoçdur. **Merg-zār-ı Beyzā**; Beyzā'nuḡ üç fersenginde bir hoş (16) 'alef-zār. Ṭūlı on fersengdür ve eyü çeşmeleri vardur. **Merg-zār-ı Şebīdān**⁵⁸¹; ġāyet (17) hoş, 'alef-zār. Şöyle ki mānendi az bulunur ve dört eṭrāfi ṣīnlik, çeşmeleri

[255a]

(1) ve āb ū revānı ve ifr-i bahār vaçtinde ortasında şu deryāçe olur. Yine yaz günü (2) huşk olur. Ṭūlı ve 'arzı on ferseng. **Merg-zār-ı Fāni**⁵⁸²; Ābrevāb kenārında bir (3) cāy-ı hürrendür lākin otı kış güninde davara eyüdü. Ammā ayāz güninde yamāndur. Ṭūlı (4) üç ve 'arzı bir fersengdür. **Merg-zār-ı Kālān**⁵⁸³; Süleymān peyğamber anasınun ḡabri ol (5) şahrādudur. Ṭūlı dört ferseng lākin 'arzı azdur ve Süleymān peyğamber anasınun (6) ḡabri çeḡâr köşe bir 'imāretdür. Dêrler ki her kim ol ḡabir üstinde ağlasa kör (7) olur. Ammā bu sözi kimse tecrübe ḡılmamışdur. **Merg-zār-ı Ḳām Feyrüz**; bir tâze (8) merġ-zārdur. Kür çayınun kenārında, 'alefi ġāyet eyüdü lākin arsalan ḡorçusından (9) ṭavar ol yere az gider. **Merġ-zār-ı Kemīn** ve **Berāvār**⁵⁸⁴ ve **Cāsib Cevāl**⁵⁸⁵; meşhūr Merg-zārlardan (10) degül lākin otı çeḡâr-pālara ġāyet hūbdur. **Merg-zār-ı Nergis**; Kāzrūn'a yaçın (11) Āzādmerd Ḥāmı'nuḡ hudūdında. Ṭūlı üç ferseng. Bu şahrānuḡ otı cümle (12) nergisdür ve ḡatı meşhūrdur ve ol merg-zārda nergis maḡallinde insān nergis ḡoçu- (13) sından sarhoş olur. Bu merġ-zārlardan ġayrı küçük Merg-zārlar çoçdur. (14) lākin zıkrinde taṭvīl var. **El-Bahr**; ya' nī deryāda olan yerler. Şol cezīreler (15) ki Sind'den tā Hind'e ve Deryā-yı 'Ammān'da ve Deryā-yı Fārs'da cümle Fāris ḡisābındandır. (16) Cümleden büyügi

⁵⁸⁰ Far. بهمن

⁵⁸¹ Far. شیدان

⁵⁸² Far. قالی

⁵⁸³ Far. کلان

⁵⁸⁴ Far. برواب

⁵⁸⁵ Far. خواست جان

Cezîre-i Kış ve Bahreyn'dür ve selefde Kış hükâmları ekser (17) vilâyet-i İrân'ı huşûsâ mülk-i Fârsı Kış tevâbi' inden hisâb ederler.

[255b]

(1) idi. Kıře⁵⁸⁶-i Dilthane⁵⁸⁷ dârdlerdi. Hukûk-ı dîvânı dört yüz toksan ve biş (2) üç yüz dînârdur ve bu zıkr olunan Cezâyirler cümle Kıř⁵⁸⁸ tevâbi' idür. **Kış**⁵⁸⁹; (3) iklim-i şânîdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan mh ve 'arzı hıtt-ı istivâdan kh-mh. (4) Hîrî sâhilinüj dört fersenginde dört ferseng miqdârı bir cezîredür. [ve şehr-i Kıř⁵⁹⁰ andadur ve ol cezîrede] (5) zirâ'at ve nahl-istân çoğdur ve encü çok olur. havâsı germ ve şuyı yağmur- (6) dandur. **Bahreyn**; iklim-i şâlişdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan fh ve 'arzı hıtt-ı (7) istivâdan kh-yh. Tûlî on ferseng ve 'arzı bês ferseng. Bir cezîredür. Ol (8) cezîrede âb-ı revânlar ve bâğ-istânlar ve köyler vardur. Şehr-istânına Bahreyn dârdler. (9) Erdeşîr Bâbekân düzmişdür ve hürmâsı şöyle çoğdur ki sâyir deryâlara (10) gider. Havâsı gâyet germ ve şuyı çeşmelerden ve halkı müslimân ve pâk i' tikkâddur- (11) lar ve ba'zı dahı hırsızlık ve gemilerde tûcârı yağma ederler ve her kim ki Bahreyn'i (12) mağâm ederse talâğı büyük olur. Nice ki şâ'ir demişdür. 'Arabiyye;

يُسْكُنُ الْبَحْرَيْنَ تُعْظَمُ طَحَالَهُ (13) وَمَنْ

ولحد بما في بطنه وهو جايغ⁵⁹¹

Ebrüt⁵⁹²; (14) bir cezîredür. Tûlî ve 'arzı bir ferseng. Ekin ve hürmâ çoğdur. **Eterkâfân**⁵⁹³; bir (15) cezîredür. Tûlî sekiz ve 'arzı üç fersengdür ve halkı ekser hırsız

⁵⁸⁶ Far. قيس

⁵⁸⁷ Far. دولتخانه

⁵⁸⁸ Far. قيس

⁵⁸⁹ Far. قيس

⁵⁹⁰ Far. قيس

⁵⁹¹ Her kim Bahreyn'de yaşarsa dalağı büyür. Karnının büyüklüğü oranında da acıdır.

⁵⁹² Far. ابرون

⁵⁹³ ابركافان

ve şerirdürler. (16) **Hārek**; bir ceziredür. Tūlı ve ‘arzi bir ferseng, ekin ve hūrmāsı çok olur. (17) ve ğalle ve meyve eyü olur ve encū ziyāde çıkar. Andan sāhile bir fersengdür.

[256a]

(1) **Bāb-ı Sızdehüm Der Zikr-i Şebānkāre**; cümle altı mevza‘ dur. (2) Havāsı germ-sīr , iqlīm-i şālīşdendür. Hudūd-ı vilāyet-i Fārs’a ve Kirmān’a ve Bahr-ı Fars’a (3) muttaşıldur. Hūkūq-ı dīvānı Selāciķe zamānında iki yüz tümen ziyāde idi. (4) Ve hālā igirmi altı tūmendür ve altı biñ dīnār ve ol diyārlarda dārū’l-mülk (5) Qal‘ a-ı Īk ve kaşaba-ı Zerkān’dur ki ikisi f. Birbirine muttaşıldur. **Īk**⁵⁹⁴ ve **Zerkān**; (6) Īk qal‘ ası evvel bir köy idi sonra Selāciķe zamānında bir şehir oldu. (7) Bir tağun öjinde vāķi‘ āb ū revānı çok ve hişār zamānında eger düşman (8) ol şuyun başın bilüp kaṭ‘ eylese tīz feth olur ve Zerkān (9) bir kaşabadur. Ol qal‘ anuñ öjinde. Havāsı i‘ tidāle yakın lākin şuyı guvārende (10) degöldür. Ğalle ve penbe ve meyve ve hūrmā firāvāndur. **İştahbānāt**; bir küçük (11) şehrdür. Ağaçları çok ve havāsı mu‘ tedil ve envā‘ meyve çok olur. Selāciķe (12) Şebānkārelüler ile ceng étdükde Atābeg Cāvli‘ ol şehri harāb édüp (13) şonrā yine ma‘ mūr oldu. **Berk** ve **Tārim**⁵⁹⁵; iki küçük şehrdür. Ammā Perk⁵⁹⁶, Tārim’dan (14) dañı büyükdür. Muħkem qal‘ ası vardur. Kirmān serħadinde vāķi‘ dūr. Hāşılı ğalle (15) ve hūrmādur. **Hīre**⁵⁹⁷ ve **Nīriz**; iki küçük şehirlerdür ve qal‘ ası vardur. Anda kişmiş (16) bī-ķiyāsdur. Havāsı germ ve nāhiyye-i Münsekābāt⁵⁹⁸ anuñ tevābı‘ indandur. **Dārābkird**; (17) iqlīm-i şālīşdendür. Dārāb bin Behmen düzmişdür. Bir müdevver şehir idi. Nice kim

⁵⁹⁴ Far. ايك

⁵⁹⁵ Far. تارم

⁵⁹⁶ Far. برک

⁵⁹⁷ Far. خيره

⁵⁹⁸ Far. ميشکانات

[256b]

(1) pür-kār ile çekilmiş bir muhkem hişarı vardır ve bir derin hendeki ve hālā harābdur. Havāsı (2) germ-sîr , ğalle ve penbe ve meyve ve hurmā çokdur ve ol hudūdda bir tağ vardır ki (3) yeddi dürlü tuzı olur. Hāşved⁵⁹⁹ ve Dārkan ve Kayz⁶⁰⁰ ve Rastāk nāhiyyeleri (4) anun tevābi' idür ve ol hudūdda bir muhkem taş vardır. Senk Zīne⁶⁰¹ dērler ve ol (5) taşda bir istivār kal'a var. Havāsı hoş ve şuyı çeşmelerden ve zamān-ı evvelde (6) ol şehrüñ hākimi bu kal'ada oturdu. İbrāhīm bin Mamā⁶⁰² ol kal'aya müstevlī olup (7) Kirmāniler ğalebe edüp kal'a'yı elinden aldılar ve ol hudūdda bir merġ-zār vardır ki üç (8) ferseng tūlı ve bir ferseng 'arzı var. **Kerm** ve **Züber**⁶⁰³; Fesā yolında iki şehrdürler. Havāsı (9) mu'tedil, āb u revān ve ğalle firāvāndur. [...] ⁶⁰⁴ Deryā kenārına yakın bir vilāyetdür. (10) Halkı ekşer tācir ve müslimāndurlar. Hāşılı ğalle ve hurmā. **Bāb-ı Çehārdehüm** (11) **Der Zıkr-i Mukrān ve Hürmüz**⁶⁰⁵; cümle on bir şehrdür. Hukūk-ı dīvānı Selāciğe (12) zamānında sekkiz yüz seksen biñ dīnār idi ve hālā altmış altı tümen ve altı (13) biñ beş yüz dīnārdur. **Kirmān**; Kerme⁶⁰⁶'ye mensūbdur ki Heftevād tutmuşdu. On bir (14) şehrdür. Ekşer havāsı mu'tedil, hudūdu tā hadd-ı Kirāmān⁶⁰⁷ ve Mağāra⁶⁰⁸'ya ve Şebānkāre'ye ve 'Irāk-ı (15) 'Acem'e muttaşıldur. **Kevāşīrān**⁶⁰⁹; iklīm-i şālīşendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan Şb-lb (16) ve 'arzı haṭṭ-ı istivādan kṭ-mh. Keştāseb anda

⁵⁹⁹ Far. حشو

⁶⁰⁰ Far. ميس

⁶⁰¹ Far. تنگ رنبه

⁶⁰² Far. مماران

⁶⁰³ Far. رونيز

⁶⁰⁴ Metinde bir kelimelik yer kadar boşluk bulunmaktadır. Eserin Farsça aslında, bir yer ismi olarak "lār" (لار) yazılmaktadır.

⁶⁰⁵ Far. هر موز

⁶⁰⁶ Far. كرمی

⁶⁰⁷ Far. مكران

⁶⁰⁸ Far. مفازه

⁶⁰⁹ Far. كواشیر

äteş-hâne düzmişdi. Şonra (17) Erdeşir Bābekān ƒal‘a ve Şehr düzdi. Nerdşir⁶¹⁰
dêrler. Tāli-‘i ‘imāreti Burc Mīzān

[257a]

(1) Haccāc Yūsuf , ‘İşyān⁶¹¹ bin Akşer⁶¹² anuñ fethine gönderdi. ‘İşyān (2)
ol yere varup ol Şehri gördükde Haccāc’a nāmeyi gönderdi ki; مَاءُهَا وَشَل (3) وَتَمْرُهَا وَفَل
وَلَصَّهَا بَطْلَانٌ إِنَّ قَلَّ الْجُبُوشَ بِهَا صَاعِرًا وَإِنْ كَثُرَتْ جَاعُوا⁶¹³ ya‘nī (4) Şuları çok ve hürmaları vāfir ve
ƒūtleri ziyāde ve bezm-i ‘askerimiz eger az olsa (5) dögüşebilmezler ve eger çok olsa
ac olurlar. Haccāc ki bu nāmeyi oƒıdı. ‘Askeri (6) gêrü döndürdi ve ‘Ömer bin
‘Abdul‘azīz zamānında feth olundı ve ‘Ömer bin ‘Abdul‘azīz’uñ (7) fermānıyla
anda bir cāmi‘-i ‘atīƒ düzdiler ve Emīr ‘Alī İlyās anda bağ-ı Őircān (8) ve bir ƒal‘a
düzdi ve Őāh Őücā‘ Kirmānī anda medfūndur. **Bem;** iƒlīm-i Őālişdendür. (9) Tūl
cezāyirden Şh ve ‘arzı hıtt-ı istivādan kr-n. ‘Abdullāh bin ‘Ömer ol (10) diyārları
feth eyledükde ol yerler mişelik idi ve arslan yatağıdı. Leşker-i (11) İslām ol mişeyi
pāk êdüp ve herkes kendü nāmına bir köy düzdi. Havāsı (12) germdür ve Şuyı
Deyverūd dedükleri çaydan, naħl-istānı ve meyvesi çok ve ucuz- (13) dur. **Cīreft;**
iƒlīm-i Őālişdendür. Tūl Cezāyir-i Hālidāt’dan Őh ve ‘arzı hıtt-ı (14) istivādan kr-l.
Havāsı germdür ve Şuyı çaydan ve naħl-istānı çokdur. **Rey‘ān**⁶¹⁴; (15) Behmen bin
İsfendiyār düzmişdür. Havāsı germ ve hāşılı ğalle ve hürmādur. (16) **Hubeys;** iƒlīm-i
Őālişdendür. Tūl Cezāyir-i Hālidāt’dan Őh ve ‘arzı hıtt-ı (17) istivādan l. Havāsı
germ, bir muħkem ƒal‘a vardur. Hāşılı ğalle ve penbe ve hürmā

⁶¹⁰ Far. بردسير

⁶¹¹ Far. غضبان

⁶¹² Far. القبشعري

⁶¹³ Suyu sert hurması bol hırsızı kahraman askeri az olsa da savaşamaz, çok olunca da aƒ kalırlar.

⁶¹⁴ Far. ريغان

[257b]

(1) **Sīrecān**; iqlīm-i şālişdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan mr-k ve ʿ arzı ḥaṭṭ-ı (2) istivādan kṭ-l. Havāsı germ, iki muḥkem ḳalʿ a vardur. Hāşılı ḡalle ve penbe ve ḥurmā. (3) **Şehr-i Bābek**; Bābek düzmişdür. İqlīm-i şālişdendür. Hāşılı ḡalle ve penbe ve ḥurmā. **Bermāşir**⁶¹⁵; iqlīm-i şālişdendür. Tūlı cezāyirden d-k ve ʿ arzı ḥaṭṭ-ı istivādan kṭ. (4) Erdeşir Bābekān düzmişdür. **Kemrān**⁶¹⁶; bir vāsiʿ ve bol vilāyetdür ve mülk-i İrān'dan (5) ḥāricdür lākin ḥarācī İrān'a vērürler ve aʿmāl-ı Kirman'a dāḥıldür. **Hürmüz**; iqlīm-i (6) şālişdendür. Baḥr-ı Fārs kenārında vākiʿ ḡāyet germ-sīrdür. Erdeşir düzmişdi. Hālā (7) mülk-i Ḳubuddīn⁶¹⁷ anı bırāḳup ḥarāmiler ḳorḳusından varup deryā içinde Ḥarūn (8) cezāresinde şehr düzdi ve Hürmüz de ney şeker ve ḥurmā çoḳdur. Ḥuḳūḳ-ı dīvānı (9) altı tūmendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan Şb ve ʿ arzı ḥaṭṭ-ı istivādan kh. **Bāb-ı (10) Pānzdehüm Nāhiye-i Maḡāra**⁶¹⁸ ve **Mābeyn-i Kirmān ve Ḳuhistān**⁶¹⁹; bu maḡāranuḡ ibtidāsı vilāyet-i (11) Ḳazvīn'den Sūsʿān⁶²⁰ köyinden ki Moḡullar aḡa Ḳacvāceḥ⁶²¹ dērler. Tā kenār-ı deryā-yı (12) ʿ Ammān'a ḥadd-ı Hürmüz'a eşişür ve ʿ arzı ne ḳadar ki varur enlü olur ve ṭaraf-ı cenüb (13) vilāyet-i Ḳum ve Sāveh ve Kāşān ve Zevāreh ve Yezd ve Kirmān ve Mukrān'dan geḳüp (14) deryāya muttaşıldur ve ṭaraf-ı şimālī Rey vilāyeti ve Ḳūmiş ve Ḥorāsān ve Ḳihistān (16) ve Zābulistān⁶²² ve Sīstān ve Ġarne⁶²³ ve Ḳāvil⁶²⁴ den geḳüp deryāya peyveste olur. (17) Ve bu maḡāranuḡ tūlı dōrt yüz fersengdür ve ʿ arzı ibtidā da iki ferseng ve āḫirde deryā

---

⁶¹⁵ Far. نرماشیر

⁶¹⁶ Far. مکران

⁶¹⁷ Far. قطب الدين

⁶¹⁸ Far. مغازه

⁶¹⁹ Far. سیستان

⁶²⁰ Far. سوميقان

⁶²¹ Far. آقخواجه

⁶²² Far. زاول و سیستان

⁶²³ Far. غزنه

⁶²⁴ Far. کاول

[258a]

(1) kenârında iki yüz ferseng olur ve egerçi bu Mağâr'da şīnlik azdur lâkin hırsızı (2) ve harâmîsi katı çokdur. Havâsı mu' tedildür. **Hürmuḳ**⁶²⁵; Nîşâbūr yolında üç köydür. (3) Çeşmeleri ve hürmâsı ve zirâ'atı çokdur. **Ṭaber**⁶²⁶ **Kîlekî**; iḳlîm-i şâlişdendür. Ṭûlı cezâyirden (4) b ve 'arzı ḥaṭṭ-ı istivâdan lh. Bir vilâyetdür. Hâşılı ḡalle ve penbe ve hürmâ. (5) **Kehnân**⁶²⁷; bir küçük şehrdür. İḳlîm-i şâlişdendür. Hâşılı ḡalle ve hürmâdur. **Neh**; iḳlîm-i (6) şâlişdendür. Erdeşîr düzmişdür. **Bâb-ı Şanzdehüm Der Zıkr-i Qıhıstân** (7) ve **Nîmrüz ve Zâbulistân**⁶²⁸; cümle yeddi şehrdür. Havâsı mu' tedil, ḥudûd-ı vilâyet-i Mağâr⁶²⁹'a (8) ve Ḥorâsân ve Mâverâü'n-Nehr ve Kâbil'e peyvestedür. Ḥuḳûḳ-ı dîvânı mülk-i Ḥorâsân'a (9) dâhıldür ve dârü'l-mülkü şehri Ṭûn⁶³⁰ ve Qâyin'dür. **Sîstân**; bir vilâyetdür eni ve uzun. (10) İḳlîm-i şâlişdendür. Ṭûlı Cezâyir-i Ḥâlidât'dan Şz ve 'arzı ḥaṭṭ-ı istivâdan ld-l. (11) Keştâseb düzmişdür ve ol vilâyet Qavm-i Aḳçaḳ yerde olurdu. Keştâseb, (12) deryâya yakın bir bend bağladı ta ki ol vilâyet emîn oldı. Şonra Behmen tecdîd (13) kılup adını Sekân dedı ve 'avâm Sekistân dèrlerdi ve 'Arablar mu'arreb edüp (14) Sicistân dèrlerdi. Şonra mürür-ı eyyâm ile Sebistân oldı. Havâsı germe (15) mâyil ve şuyı Siyâhrûd dedükleri çaydandır. Bağ-istâmı ve meyvesi bî-şümârdur. (16) **Bust**; iḳlîm-i şâlişdendür. Ṭûlı Cezâyir-i Ḥâlidât'dan k ve 'arzı ḥaṭṭ-ı istivâdan (17) lh. Şehr-i vasaṭdur. Havâsı mu' tedil, şuyı çaydan, ḥâşılı ḡalle ve hürmâ

[258b]

(1) ve meyve. Halkı şâhib-i mürüvvet olur. **Beksâbâd**⁶³¹; iḳlîm-i şâlişdendür. Ṭûlı cezâyirden (2) fa-h ve 'arzı ḥaṭṭ-ı istivâdan lh-k. Şehr-i vasaṭdur. Havâsı germe

⁶²⁵ Far. جرمق

⁶²⁶ Far. طبس

⁶²⁷ Far. كهينان

⁶²⁸ Far. زاوولستان

⁶²⁹ Far. مغازه

⁶³⁰ Far. تون

⁶³¹ Far. تكيناباد

māyil ve şuyı (3) yine ol ʔağlardan, meyvesi firāvān olur. **Terşiz**; iqlīm-i rābi‘ dendür. ʔūlı Cezāyir-i (4) Hālidāt’dan şb ve ‘arzı ʔaṭṭ-ı istivādan lh. Bir küçük şehrdür. Behmen-i (5) İsfendiyār düzmişdi. Havāsı germ ve şuyı kārīzden ve bir ʔisārı vardır. (6) ve çok köyler ve ğalle çok olur ve anda bir serv vardı ki ‘ālemde mānendi (7) bulunmazdı. Cāmseb ʔekīm ol servi dikmişdi. Ol serv *Şāhnāme*’de gelmişdür. (8) Beyt:

یکی شاخ سرو از درخت بهشت

به پش در ترشیز اندر بکشت⁶³²

Ve Terşiz’de (9) hergiz zelzele olmaz ve ol ʔudūda sâyir yerlerde zelzele çok olur ve Terşiz (10) vilāyetinde birkaç yerde muḥkem ʔal‘a vardır. Evvel ʔal‘a-ı Derāverd, ikinci (11) ʔal‘a-ı Muḥāmidabād⁶³³, üçüncü ʔal‘a-ı āteş-ġāh ve bu vilāyetden ğalle ve meyve (12) Nīşābūr’a gider ve Terşiz’ün sâyir vilāyetleri ʔarābdur ve mevāzi‘leri ġāyet ma‘mūr. (13) **Tūn**; iqlīm-i rābi‘ dendür. ʔūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan şb-lb ve ‘arzı ʔaṭṭ-ı istivādan (14) ld-l. Evvel bir büyük şehir idi ve ḥālā şehir-i vasaṭdur. Ol şehriñ vaż‘ı şöyle (15) étmişler ki evvel bir büyük ʔisār ve bir derin ʔandek düzmişler. ʔişāruñ çevresinde (16) bāzār, bāzāruñ çevresinde şehir ve evler, evleriñ çevresinde bāġlar, bāġlarıñ (17) çevresinde ekin yerleri ve ekin yerleri çevresinde şu bendleri ki yağmur şuyın

[259a]

(1) bend edüp ekinlerin şuarurlar ve ol yerlerde dīm ʔarpuz ġāyet şirīn olur. (2) ve şuyı kārīzlerden ve havāsı mu‘tedil, ḥāşılı ğalle ve meyve ve ibrişim. **Tenceh**; (3) İqlīm-i rābi‘ dendür. ʔūl ve ‘arzda ve āb ū havāda Tūn’a beñzer. **Caġābud**⁶³⁴;

⁶³² Cennet ağaçlarından bir servinin dalını

Terşiz’in kapısının önüne dikti

⁶³³ Far. مجاهد آباد

⁶³⁴ Far. جناباد

telaffuzda (4) Keyābed⁶³⁵ d̄erler. Bir küçük şehrdür. Bir niçe mevza‘ tevābi‘i ve bir muhkem qal‘ası vardır. (5) **Hūr**; bir küçük şehrdür. Şahrānuḡ ucında, şuyı kārīzden ve bāḡ-istānı çoḡdur. (6) **Ta[b]s Sa**; iqlīm-i sālīsdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan d şh, ve ‘arzı Hatt-ı (7) İstivā’dan lh-ḡ bir küçük şehrdür. Havāsı germ-sīr , şuyı kārīzden ve ḡurmāsı (8) firāvān ve ol vilāyetün yēddi günliginde bir çāh vardır ki kış çoḡ atlar ol (9) kıuyıya gider ve yazın taşra çıkırlar ve bir kıuyı daḡı vardır baqsalar balıḡ şekli (10) görünü. **Ta[b]s Ke[y]lekī**; bir küçük şehrdür. İqlīm-i sālīsdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan (11) ş ve ‘arzı hatt-ı istivādan lh. Yezd’ün yēddi günliginde vāḡi‘dür. (12) Havāsı ḡāyet germ. ḡurmā ve nārīnc ve tūrunc ve līmūn çoḡdur. Şuyı bir çeşmedür ki (13) iki degirmen şuyı kadar ve bir muhkem ḡışarı ve niçe pāre köyler tevābi‘i vardır. (14) **Ḳāyın**; iqlīm-i rābi‘dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan şh-k ve ‘arzı hatt-ı istivādan (15) lh-m. Büyük şehrdür. Muhkem ḡışār var ve birkaç şu kārīzi şehir içindedür. (16) Havāsı mu‘tedil, ḡaşılı ḡalle ve meyve ve za‘ferān. Ḥalkı ekşer biçincidür ve sipāhidür. (17) Ve kırḡ gün ki yazdan geçir. Her ne vāḡit olursa arpa eküp biric⁶³⁶ ḡosa

[259b]

(1) afitāb varduḡda biçerler ve ol şehirde Cūters d̄erler. Sultān Maḡmūd Sebūktekīn’ün (2) aşı bu şehrdendür. Qal‘a **Dere** ve **Menābād**⁶³⁷; **qal‘a** Dere’nün muhkem ḡışarı var ve çeşme (3) şuyı cārīdür. Ḥāşılı ḡalle ve ‘unnāb ve üzümdür ve Menābād bir nice pāre köylerdür. (4) Ol qal‘anun tevābi‘idür ve ol vilāyetde bir muhkem qal‘a vardır ki Melāḡide (5) düzmişdi. **Zāvul**; büyük şehrdür. Germ-sīr , meyvesi bī-ḡisābdur ve şikār-ḡāḡı (6) ve ‘alef-zārı çoḡdur. **Feyrūzkūh**; bir ḡaşın qal‘adur. Heātīle⁶³⁸ ḡazneyn mābeyninde, (7) havāsı serd ve şuyı çeşmeden. **Qal‘a-ı Tāḡ**; bir küçük şehrdür. Üzümi çoḡ (8) olur bir nice pāre köy tevābi‘i vardır.

⁶³⁵ Far. گناباد

⁶³⁶ Kelime “biric” yazılmıştır; doḡru yazım şekli “birinc”dir.

⁶³⁷ Far. مؤمناباد

⁶³⁸ Far. هرات

Ġazneyn; iqlīm-i şālīşdendür. Tūlı Cezāyir-i (9) Hālidāt'dan fa-k ve 'arzı hıttı-ı istivādan lh-ka. Büyük şehrdür. Havāsı serd (10) ve 'arzı berāber-i Bağdād'dur. Eger havāsınun tağyir-i 'arzlar sebebiyle olaydı gerekdi ki Ġazneyn (11) ve Bağdād'un havāsı bir olaydı. Belki gerekdi ki tamām iqlīm-i evvel ve şānī ve şālīş ki (12) cümle irtifa'a qarībduklar cümle germ olalar idi ve sāyir iqlīmler ki irtifa'dan (13) ba'iddurlar serd olalardı lākin tağyir-i havā zemīnün elhaq ve yüksek olduğındandır. (14) Her yēr ki yüksekdür serd olur ve her yēr ki alçaqdur germ olur. **Tarsīt;** (15) bir küçük şehrdür. Havāsı germe māyil, şükr ve şikāyet şāhibi Każi Ebubekir ol (16) yērdendür. **Meymend;** iqlīm-i şālīşdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan fa-l, ve 'arzı (17) hıttı-ı istivādan lh-k. Şehr-i vasaḫdur. Havāsı germ-sir ve şuyı Hāne çayından.

[260a]

(1) Hāşılı ğalle ve hūrmā. **Ġūmis;** Sīstān tevābi' indendür. Bir kaşabadur. Benī Līs⁶³⁹ Şağarān⁶⁴⁰dan hūruc eylemişdür. (2) Hāşılı ğalle ve meyve ve hūrmā. **Bāb-ı Hefdehüm Der Zıkr-i (3) Erbā-ı Ġorāsān;** hūdūd-ı vilāyet Ġıhıstān ve Ġūmiş ve Māzenderān (4) ve Mağar'a⁶⁴¹ ve Huvārezm'e muttaşıldur. Moğollar Devleti zamānında vezirler ve kātibler (5) Ġorāsān'da olmayla Ġorāsān'ı ve Ġıhıstān'ı ve Ġūmiş'i ve Māzenderān'ı ve Taberistān'ı (6) 'ala hıde bir memleket hısb edüp azacuğ bir nesneyle pādışāhlara 'arz (7) edüp bu hıleyle her yıl Ġorāsān'dan igirmi tümen hārac alurlardı tā ki (8) Sulṫān Ebū Sā'īd zamānında Vezir Ġıyāşeddīn bu hāle muṫtālī' olup diledi ki (9) sāyir vucūhdan bu vilāyetlerden ziyāde hārac ve māl ta'yīn kıla lākin zamāna (10) emān vērmedi. **Rub'-i Nīşābūr**⁶⁴²; iki şehrdür. Havāsı ekşer mu'tedil. Nīşābūr iqlīm-i (11) rābi' dendür ve hālā ümmü'l-bilād-ı Ġorāsān'dur. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan sb-l ve 'arzı (12) hıttı-ı istivādan lv-ka. Tehmūreş Deyūbend düzmişdür. Şonra hārab olup (13) Erdeşir Bābekān Mağar⁶⁴³da bir şehir yaptı. Oğlı

⁶³⁹ Far. لیث

⁶⁴⁰ Far. صفار

⁶⁴¹ Far. مفاز ه

⁶⁴² Far. نیشاپور

⁶⁴³ Far. مفاز ه

Şāpūr Ḥorāsān'da ḥākimdi. Ol (14) şehir babasından taleb eyledi. Babası vermeyüp Şāpūr'a ziyāde ğayret gelüp (15) varup ol Tehmüreş düzdüğü şehir ki ḥarāb olmuşdı. Tecdīd kıilup babasınun (16) rağmına adını Nīşābūr koydı. Devr-i bārūsı on beş biñ adımdur. Şetrenc (17) sofrası gibi sekkiz kıt'a sekkiz kıt'ada ve 'Arablar Nīsābūr dērler ve lākin 'ādet

[260b]

(1) oldu ki şehirleri bir cān-ver şeklinde düzerlerdi ve çünkü 'Ömer bin Līş Ḥorāsān'da ḥākim (2) oldu. Nīşābūr'ı dārū'l-mülk eyledi. Şoñrā yine ol şehir zelzeleyle ḥarāb olup ol (3) ḥavālīde bir ğayrı şehir düzdiler ve nāmına Şādbāc dēdiler. Devr-i bārūsı altı biñ (4) toğuz yüz adımdur. Şoñra ol şehir dañı zelzeleyle ḥarāb olup bir köşede bir (5) bir şehir dañı düzdiler ki ḥālā ümmü'l-bilād-ı Ḥorāsān'dur. Bir tağun önünde kıble (6) cānibinde. Devr-i bārūsı on beş biñ adımdur ve şuyı kuyılardan ve Ḥāne çayı (7) güzer eyler. Nīşābūr'un şarkında bir tağdan cārīdür. Ol tağdan tā Nīşābūr'a (8) iki fersengdür ve bu iki fersengde çay üstünde kırk degirmen vardur. Ol kadar (9) şu gelür ki bir ğarār buğday iki çuvāl ağzın dikince on eyler ve cānib-i şimālde (10) bir tağun başında bir çeşme vardur. Çeşme-i Sebz dērler ve bir şīrīn ve yaşıl şu (11) andan cārīdür ve Emīr Çobān ol çeşmenün üstünde bir köşk düzmiş (12) ve cum'a gecelerinde ol çeşmeden ḥavf-nāk şadālar zāhir olur. Ol çeşmenün (13) kenārında nice ihyā eylemişler. Develer ve öküzler ve şu ādemleri ol (14) çeşmeden taşra çıkup bir zamān otlayup yine içerü giderler. Bu çeşmenün (15) şuyı şahrāya revān olup zira'at ve 'imāret çokdur ve ol şahrāda bir ğayrı (16) çeşme dañı Tūs tarafında Emīr Çobān bir balıgun kulağına bir yumurta kadar (17) incü tağup ol çeşmeye bırakmışdur ve ḥālā ḥalāyık-ı şehirden gerü gerü varup

[261a]

(1) ol çeşmeye etmek tōküp ol balık etmegi yēmege çıkduğda temāşā ēderler ve Ebū (2) 'Osmān-ı Ḥīrī ve Ebū 'Alī Şakāfī ve 'Abdullāh-ı Mübārek ve Şeyḥ 'Atṭār

ol şehirde medfün- (3) durlar. **İsgam Ābīn**⁶⁴⁴; iklim-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan şa-h ve ‘arzı (4) hatt-ı İstivādan lv-nh. Bir vasat şehrdür. Bir mescid vardır kasesi tūcdan. (5) Devri on iki arşun. Andan büyük kase kimse düzmemişdür. Ol şehriñ cānib-i (6) şimālinde bir kal‘ a-ı muhkem vardır ki Der dērler ve elli pāre köy ol şehriñ tevābi‘ idür. (7) Havāsı mu‘tedil, şuyı Hāne çayında ki ol kal‘ anuñ dibinden güzē eder. Hāşılı (8) ğalle ve meyve. **Tahīk**⁶⁴⁵; bir vilāyetdür ki şehir-istān-ı sebz vardır. Bir vasat şehrdür. (9) İklīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan şa l ve ‘arzı hatt-ı istivādan (10) lv. Havāsı mu‘tedil, bāzārları ferāh ve bāzār içinde ağaçdan bir tāk (11) düzmişler ki çārsū-yı bāzārdür. Hāşılı ğalle ve meyve ve kırk pāre köy (12) tevābi‘ i vardır ve halkı işnā -‘ aşerīdür. **Niyāz**⁶⁴⁶; iklim-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i (13) Hālidāt’dan ft-n ve ‘arzı hatt-ı istivādan lh-mh. Bir vasat şehrdür. Havāsı (14) mu‘tedil, hāşılı ğalle ve meyve. **Huveyn**⁶⁴⁷; evvel Tahīk⁶⁴⁸ tümānına dāhil idi ve hālā (15) müfrededür. Bir vilāyetdür. Şehr-istān-ı Ferbūd⁶⁴⁹ kaşabası, Kāzrī ve Del‘ayd⁶⁵⁰ (16) ve Hūrāşāh ve Yahyābād ki Şeyh Sa‘düddīn Hamevī hazretlerinüñ maķāmıdır. (17) Ol vilāyetüñ mu‘azzam köyleridür ve halkı ekşer Şāfi‘ī ve Sünnī’dür. Hāşılı ğalle

[261b]

(1) ve penbe ve meyve. **Cācerm**; iklim-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan Şh ve (2) ‘arzı hatt-ı istivādan lh-l. Bir vasat şehrdür ve etrāfında iki günlük yolda. (3) Bir ot vardır ki zehirdür. Bu sebebden leşker-i bigāne ol diyāra varabilmez. (4) Ve ol yērde bir kal‘ a vardır ve kal‘ anuñ önünde iki çenār ağacı var. Dērler ki (5) her kim çahārşenbe günü şabāhdan ol çenāruñ kabuğın dişiyle tutsa (6)

⁶⁴⁴ Far. اسفراين

⁶⁴⁵ Far. بيهق

⁶⁴⁶ Far. بيار

⁶⁴⁷ Far. جوين

⁶⁴⁸ Far. بيهق

⁶⁴⁹ Far. فريومد

⁶⁵⁰ Far. دلقتد

hergiz dişi ağrılmaz. Bu sebebden ol ağağların şabuğı az şalmışdur ve ol şeherde mükellef (7) ˆ imāretler vardır. Hāřılı ğalle ve meyve. **Hāverān**⁶⁵¹; iķlīm-i rābiˆ dendür ve Mehīne (8) şaşabası ol şehrün tābiˆ idür ve çoķ büyük kimseler Hāverān’dan peydā olmuşdur. (9) Beyt:

بر سپهر صلب کردان شد ز خاک خاوران

چار آفتاب خاوری (10) تا شبانگاه آمدش

(11) خواجه چون بو علی شادانی آن صاحب قران

مفتی چون اسعد ترک آن ز هر شرکی بری

(12) صوفی صافی چون طریقت بو سعید

شاعر فاخر چو مشهور خراسان انوری

روی لطف (13) شاد باش ای آب و خاک خاوران کز

⁶⁵²همچو آب بحر و خاک کان گهری پروری

Şūstān; bir řehredür. (14) iķlīm-i rābiˆ dendür ve tevābiˆ i çoķdur ve defterlerde vilāyet-i İstū yazarlar. (15) Helāğü Hān zamānında ol ˆ imāreti tecdīd ēdüp nevesi Argūn Hān

⁶⁵¹ Far. خبوشان

⁶⁵² Haveran'ın toprağı göklerde bile şöhret bulmuştur

Dört tane güneşi Haveran'ın topraklarını aydınlattı

Bu Ali řadanī gibi bir Kūr'an bekçisi

Esad-ı Türk gibi bir müfti her şeyden paktır

Tarikat sultanı Ebu Said gibi dürüst bir sūfi

Enveri gibi Horasan'da meşhur bir şair

Mutlu ol ey Haveran'ın havası ve suyu

Sana lütfedilen suyundan ve toprağından madenler yetiştirirsin

(16) ol şehriñ ‘imâretin ziyâde kıldı. Hâşılı ğalle ve penbe. **Şi‘ân**⁶⁵³; bir vasat (17) şehrdür. İğirmi pâre köye qarīb tevâbi‘i var. Hâşılı her nev‘den. **Ṭūs**;

[262a]

(1) iqlīm-i rābi‘ dendür. Ṭūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan b-l ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan l. (2) Cemşid düzmişdür. Harāb olduğdan sonra Ṭūs tecdid edüp kendü nāmına mensüb (3) kıldı. ‘Alī bin Mūsā el-Rizā’nuñ qabr-i şerīfi andadur ve Harūnü’r-Reşid ‘Abbāsī Tūqāt (4) köyinde ki Ṭūs’uñ dört fersenginde medfündür ve meşhed-i Ṭūs ki meşhūr (5) mezārlarandadur ve hālā bir şecerçe olmışdur Meşhed dērler tā Rāveh-i⁶⁵⁴ Sincān ki on (6) beş fersengdür. Kuṭbeddīn Haydaranda medfündür ve Şāh Sencān, Sincān’da (7) ve Sultān Süleymān vilāyet-i Bāhūr⁶⁵⁵’da medfündür ve şehir-i Ṭūs’uñ kıble cānibinde (8) olan qapusu öñinde bir ‘azīm qabr-istān vardur ki biñ evliyā ol qabr-istānda (9) cümle Ebū Bekir nāmına medfündürler ve cānib-i şarqda hucetü’l-İslām Muḥammed Ġazālī (10) ve Firdevsī medfündürler ve halk-ı Ṭūs cümle nīku ü pāk i‘tikāddurlar ve ğāyet (11) ğarīb dostdurlar ve meyvelerde anda incir ve üzüm ğāyet çoğdur ve Ṭūs’uñ (12) eṭrafında bir merġüb merġ-zār vardur ki ṭūlı on iki ve ‘arzı beş fersengdür. (13) **Qarāvah**⁶⁵⁶; iqlīm-i rābi‘ dendür. Ṭūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan şh ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan (14) l. Bir vasat şehrdür. Havāsı mu‘tedil, hâşılı ğalle ve meyve. **Kelāt** ve **Harem**⁶⁵⁷; (15) Kelāt bir qal‘adur. Ġāyet muḥkem, birkaç pâre köy tevâbi‘i var. **Mermān**⁶⁵⁸; iqlīm-i rābi‘ - (16) dendür. Ṭūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan şh-l ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan l. Bir küçük (17) şehrdür. Havāsı serde māyil, ab-ı revānı ve bāġ-istānı çok. **Rub‘ Herā**; Herāt

⁶⁵³ Far. شقان

⁶⁵⁴ Far. زاوه

⁶⁵⁵ Far. باخرز

⁶⁵⁶ Far. فراوه

⁶⁵⁷ Far. جرم

⁶⁵⁸ Far. مرسان

[262b]

(1) cümle to'kuz tmendr. Vilyeti katı, vs'atlu ve boldur. Cümle i'klm-i rbi' dendür. Tl (2) Cezyir-i Hlidt'dan Ős-l ve 'arzı htt-ı istivdan ld-l. Hert adlu bir beg düzmişdür. (3) hrb oldu'ndan Şonra İskender tecdd kıldı. Devr-i brsı to'kuz bi' adımdur. Havsı (4) gyet mu'tedil ve dürüstdür. HemŐe yaz güninde Őiml yli hli olmaz. 'Arabiyye; (5)

ل جمع تراب الإصفهان وشمل الهرة وماء الحوزم

659 التس فيها أبد (6) في بقعة لا يقبل أن يموت

Ya'n eger İŐfahn'u'Ŕ topra'ı ve Hert'u'Ŕ Őiml ve Hrezm'u'Ŕ suyu (7) cümle bir Şehirde cem' olsa ol Şehirde kimse ölme'gi kabl eylemez ve Hert'u'Ŕ suyu (8) Her çayından cridr. Bg-istnı çok ve on sekkiz pre köy tevbi' i vardır (9) ki cümle Şehre muttaşıldur ve meyvelerden üzüm ve kavun a'l olur. Hlk ekşeri (10) ehl-i silh ve ceng ve 'ayr-pişe ve Snn mezhebdürler ve anda bir mu'kem kal'a vardır. (11) Őemrem drler. Hert'u'Ŕ iki fersenginde teŐ-hne ta'ında ki Akrsek⁶⁶⁰ drler. (12) Ve Şehir kensa-yı Nasr idi ve Şeyh 'Abdullh-ı EnŐr ki Pr-i Her[t] dmekle (13) ma'rfdur ve Hoca Eb'l-Veld ve İmm Fa'reddn Rz anda medfndurlar ve Hert'u'Ŕ (14) hkında dmiŐlerdr. Beyt:

گر ترا پرسد کسی از شهر بهتر کدام

خواهی گفتن او را گوهری (15) در جواب راست

(16) این جهانرا همچو دریادان خراسان چون صدف

⁶⁵⁹ Şayet Isfahan topra'ı, Herat'm kuzeyi ve Harezmi suyu ile aynı yerde bir araya gelse insanlar asla öyle bir yerde ölmek istemezler.

⁶⁶⁰ Far. امكلجه

در میان آن صدف شهری هری چون گوهری⁶⁶¹

İsfizār; bir vasaṭ şehrdür. Bāğ-istānı (17) çok, halkı cümle Sünnî ve Şāfi'î mezhebdirler. **Pūseyh**⁶⁶²; iqlīm-i rābi' dendür. Tūlı

[263a]

(1) Cezāyir-i Hālidāt'dan ṣh- ḥ ve 'arzı ḥaṭṭ-ı istivādan ld-n. Bir küçük şehrdür. (2) Bāğ-istānı çok, üzümü ve kavunu a' lā olur ve degirmenleri cümle yelle devr (3) eyler. Qaşaba-ı Kūsūy ve Hārdkurd⁶⁶³ ve Ferah⁶⁶⁴ anuṅ tevābi' indendür. **Bāherz;** bir (4) vasaṭ şehrdür. İqlīm-i rābi' dendür. Bāğ-istānı çok, birkaç pāre köy anuṅ tevābi' idür. (5) **Bādgasar**⁶⁶⁵; iqlīm-i rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan ṣh-l ve 'arzı ḥaṭṭ-ı (6) istivādan lh-k. Qaşābāt-ı Kūh-ı Naḳreh ve Kū' anābād⁶⁶⁶ ve Test⁶⁶⁷ ve Cādvā⁶⁶⁸ (7) ve Kārūn⁶⁶⁹ ve Kālūn ve Dihistān cümle anuṅ tevābi' idür. Cümleden büyük (8) Dihistān'dur ve dārū'l-mülki Kū' anābād⁶⁷⁰,dur ve mah-ı naḥşeb Düzen-i Hekīm Berqa' i'nün köyi (9) ki Kārbirkeh dērler yine bunuṅ tevābi' idür ve ol vilāyetde beş ferseng miqdārı (10) bir mişe vardur ki cümle fıstıḳ ağacıdur. Herkes kendü için ḥāşıl eyler. (11) Ba' zı kimsenün ma' āşı hemān bu fıstıḳdandur ve eger ol mişede bir kimse ḥiyānet (12) édüp yoldaşı düşürdüğü fıstıḳdan yese hemān ol gece anuṅ eşekin (13) ḳurt yer ve eger bir ḥāyınlık étmeyüp kendi düşürüp yese sālīm ḳalur. (14) **Cām;** iqlīm-i rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan ṣh ve 'arzı ḥaṭṭ-ı

⁶⁶¹ Eğer sana en iyi şehir hangisidir diye sorarlarsa

Doğru cevap olarak de ki o şehir Heri'dir

Bu dünyayı derya bil Horasan'ı ondaki sedef

O sedefin içinde Heri şehri bir cevherdir

⁶⁶² Far. فوشنج

⁶⁶³ Far. خسروگرد

⁶⁶⁴ Far. روح

⁶⁶⁵ Far. بادغیس

⁶⁶⁶ Far. کوه غناباد

⁶⁶⁷ Far. بست

⁶⁶⁸ Far. حداد

⁶⁶⁹ Far. ازکایروان

⁶⁷⁰ Far. کوه غناباد

(15) istivādan ld-n. (16) Bir vasaṭ şehrdür. İki yüz pāre köye qarīb tevābi‘i var. (16) Bāğ-istānı çoğdur ve şehrün şuyı ve vilāyetün şuyı cümle kanavātdandır. (17) Şeyh Cāmī hazretlerianda medfūndur ve sāyir mezārāt-ı müteberrike anda çoğdur.

[263b]

(1) **Hāset**⁶⁷¹; iqlīm-i rābi‘ dendür, bir şehri vasaṭdur. Elli pāre tevābi‘i var. Tūl-ı Cezāyir-i (2) Hālidāt’dan [...] ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan [...] **Harāf**⁶⁷²; bir vilāyetdür. Tūl (3) Cezāyir-i Hālidāt’dan Şḥ-l ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan ld-k ve kaşabāt-ı Selām (4) ve Sincān ve Zūzan anuḡ tevābi‘idür ve melik-i Zevzenī anda ‘imāret-i ‘āliye düzmişdür. (5) Üzüm ve kavun ve enār ve incir katı a‘lā olur. Halkı Hānefi mezheb ve şeri‘at-revdürler (6) ve ġarīb-dost ve ḡayrāta ve ḡacca māyildürler. İbrişiman’da çoğ ḡaşıl olur. **Zādeh**⁶⁷³; (7) bir vilāyetdür. Kaşabası Zādeh’dür. Muḡkem kal‘ası vardır. Ba‘zı yerlerde çaydan ve ba‘zı (8) sene kanavātdan şu ḡaşıl olur. Hāşılı ibrişim ve ḡalle ve penbe ve üzüm ve meyve (9) firāvāndur ve Şeyh Kuṭbeddīn ḡaydar’uḡ mezārı Anda dur ve ḡaydarīler anda sākindürler. (10) **Ġür**; bir vilāyetdür. Şehr-istānına Āhenkrān dērler. İqlīm-i rābi‘ dendür. Tūl Cezāyir-i (11) Hālidāt’dan ṭ ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan l. Hāşılı ḡalle ve meyvesi az, halkı (12) eblehlik ile meşhurdurlar. **Ġürcah**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūl Cezāyir-i Hālidāt’dan h, (13) ‘arzi ḥaṭṭ-ı istivādan lz. Bir vilāyetdür. Āb ū havāda Ġür gibidür. **Rub‘-ı Belḡ**; (14) ve **Ṭaḡāristān**; Belḡ iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūl cezāir-i Hālidāt’dan ka-a ve ‘arzi ḥaṭṭ-ı (15) istivādan lv-ma. Keyūmerş bünyā édüp Ṭehmüreş Deyübend tamām kıldı. Luhrāseb (16) tecdīd-i ‘imāret kıldı ve bārū çekdi. Bir büyük şehrdür. Havāsı germşirdür. Meyve- (17) lerden üzüm ve kavun katı a‘lā olur lākin halkı kem ḡayret olur. **Māmyān**⁶⁷⁴;

⁶⁷¹ Far. جشت

⁶⁷² Far. خواف

⁶⁷³ Far. زاوه

⁶⁷⁴ Far. باميان

[264a]

(1) iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan kb ve ‘arzi haṭṭ-ı istivādan ld-lh. (2) Havāsı serddür. Moğollar hürüc étdükde Māmkā⁶⁷⁵ bin Cağatāy-ı Hānī anda katlā eylemişlerdi. (3) Çengiz Hān gelüp nevesi kīnine ol şehri bi’l-küllīye harāb édüp nidā étdürdi ki (4) min-ba‘d kimse ol şehre ‘imāret eylemeye. Ol zamāndan berü harābedür. **Bīcehr**⁶⁷⁶; (5) iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan kb ve ‘arzi haṭṭ-ı istivādan lr-lh. (6) Bir vasaṭ şehrdür. Havāsı hoş, hāşılı ğalle ve meyve. **Cürcān**⁶⁷⁷; bir vilāyetdür. (7) Üç şehristānı vardır. Behūdeh⁶⁷⁸ ve Fāryāb ve Şūdeķān⁶⁷⁹. İqlīm-i rābi‘ dendür. (8) Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan şh ve ‘arzi haṭṭ-ı istivādan lh. Havāsı mu‘tedil (9) ve şuyı kārīzlerden, hāşılı ğalle ve meyve. **Hutelān**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī (10) Cezāyir-i Hālidāt’dan ka ve ‘arzi haṭṭ-ı istivādan lr. ‘Azīm şehri idi. Hālā (11) harābedür. Hāşılı ğalle ve meyve ve penbe. **Semnān**; Taḥāristān vilāyetindendür. (12) İqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan kb ve ‘arzi haṭṭ-ı istivādan lv. (13) Bir küçük şehrdür. Taraf-ı şarkda üç maḥalle birbirine muttaşıl ve taraf-ı ğarbde üç (14) maḥalle birbirinden müteferriķ. Bir muḥkem ķal‘ası var. Āb-ı revānı ve bāġ-istānı vāfir. (15) İncir ve üzüm ve şeftālū ve fıstıķ ğāyet hūb ve vāfir. **Tāleķān**; (16) Taḥāristān vilāyetindendür. İqlīm-i rābi‘ den. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan kb-n (17) ve ‘arzi haṭṭ-ı istivādan lz-kh. Bir küçük şehrdür. Halkı ekşer cūhelā olur. Ğalle

[264b]

(1) ve meyvesi vāfir bir ma‘mūr vilāyetdür. **Fāryāb**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i (2) Hālidāt’dan sṭ ve ‘arzi haṭṭ-ı istivādan lv-mh. Tāleķān’dan küçük bir (3)

⁶⁷⁵ Far. ماتکیان

⁶⁷⁶ Far. پنجهر

⁶⁷⁷ Far. جوزجان

⁶⁷⁸ Far. یهودیه

⁶⁷⁹ Far. شبورقان

şehrdür. Vilâyeti ve meyvesi bî-şümârdur. **Ḳubâdiyân**⁶⁸⁰; iḳlîm-i râbi‘ dendür. Ṭûlî Cezâyir-i (4) Ḥâlidât’dan ḳb ve ‘ arzı ḥaṭṭ-ı istivâdan lz-mh. Keyḳubâd düzmişdür. (5) Küçük şehrdür. Havâsı germ-sîr , za‘ ferân çok olur. **Kâlîf**; bir küçük şehrdür. Ceyḥûn (6) kenârında ol yerde Ceyḥûn’uñ êni üç biñ adımdur ve ol şehrüñ devr-i bârûsı (7) daḥı üç biñ adımdur. Āb ve havâsı dürüst ve meyvesi ḥûb ve firāvândur **Velḥ**⁶⁸¹; (8) bir ḳal‘ adur bir ṭaḡuñ başında ki devri sekkiz fersengdür Cümle ḳara ṭaşdan. (9) Üstinde âb-ı revân ve ‘alef bî-şümârdur. **Rub‘ -ı Merv ve Şâhcân**; Merv iḳlîm-i (10) râbi‘ dendür. Ṭûlî Cezâyir-i Ḥâlidât’dan sz ve ‘ arzı ḥaṭṭ-ı istivâdan lz-m. (11) Ṭahmüreş-i Deyübend düzmişdür ve İskender dârü’l-mülki Ḥorâsân ḳılmışdı (12) ve Ebû Müslim Şâhibü’d-devlet anda bir câmi‘ düzüp ol câmi‘ nün yanından dârü’l- (13) ‘emâre düzmişdür. Ġâyet ‘âlî, ḳubbesi elli arşun, êni ve uzunı ve ol (14) ḳubbenün her ṭarafında bir eyvân otuz arşun êni ve altmış uzunı. Me’mûn (15) Ḥalîfe Ḥorâsân’a ḥâkim olduḡda anı dârü’l-mülk ḳılmışdı. Şonra Bin Leyş (16) Şıḡâr⁶⁸², dârü’l-mülki Nîşâbur’a getürdi. Çünki nevbet-i Selâciḳ’e erişdi. (17) Yine dârü’l-mülki Merve’ye⁶⁸³ getürdi. Sulṭân Melikşâh-ı Selcûḳî Merve’ye

[265a]

(1) bârû çekdi. Devri biñ üç yüz adım ve ol şehirde ḡalle ḳatı ziyâde olur. Şöyle (2) ki bir baṭmân tuḡmdan yüz baṭmân ḥâşıl olur. **فِي سَبِيلِ (3) قَوْلُهُ تَعَالَى مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ** (4) **اللَّهُ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ**⁶⁸⁴ Guya ki anlaruñ hakkındadır. Havâsı ḡâyet mu‘ tedil lâkin ḥastalığı çokdur. (5) Ḥuşûşâ ‘ illet-i rişte ḳatı çokdur. Şuyı Merv çayındandır ve ḳuyu şuları şûrdur. (6) Bu sebebden ḥâşılı eyü gelür ve meyvelerden üzüm ve ḳavun ve emrûd ḳatı a‘lâ olur. (7) Ve ḥalkı ekşer sipâhî ve cengî olurdi.

⁶⁸⁰ Far. قواديان

⁶⁸¹ Far. دلج

⁶⁸² Far. صفار

⁶⁸³ “ Merve” şeklinde yazılmıştır; doğru yazım şekli “Merv”dir.

⁶⁸⁴ Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. (Bakara Suresi, 261. ayet)

Hālā harābedur ve ol yerden ekābir çok kalkmışdur. (8) Ebū Zer Cumhur Bahtikān⁶⁸⁵ ve Māriye Mıtrīb⁶⁸⁶ ve Şāhibü'd-devle Ebū Müslim ol vilāyetdendür. (9) **Sa' rerfā**⁶⁸⁷; iklīmi rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan h ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan (10) lz. Şehr-i vasaṭdur. Bağ-istānı vāfir ve āb-ı revānı çok, hāşılı ğalle ve meyvedür. (11) **Bā' bādān**; iklīm-i rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan şh ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan (12) bir küçük şehrdür. **Üsnüzed**⁶⁸⁸; iklīm-i rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan şh-mh (13) ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan lz-lh. Efrāsiyāb-ı Türk düzmişdür. Devr-i bārūsı (14) beş biş adımdur ve bir muhkem kal'ası var toprağdan. Havāsı germ ve şuyı Hīrī'den (15) Tūs'a giden Hānerūd çayındandır ve meyvelerden kavun ve üzüm hūb (16) olur. **Serḳāl**; bir küçük şehrdür. Germ-sīr , ğalle katı ucuz olur. **Mervārlūd**⁶⁸⁹; (17) iklīm-i rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan şr ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan lv-l.

[265b]

(1) Devr-i bārūsı beş biş adımdur. Havāsı germ ve dürüstdür ve şuyı hāzm, ekşer evḳātda (2) ucuzluğdur. Üzüm ve kavun katı a'lā olur. **Nāzar**⁶⁹⁰; bir vasaṭ şehrdür. Tūlı cezāyirden (3) şh ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan lz-m. ğalle firāvāndur. **Ḳal'eyār**⁶⁹¹; Sa' d (4) Süleymān'ıñ meclīsidür. **Bāb-ı Heşdehüm Der Zikr-i Māzenderān**; (5) Cümle yēddi tūmendür. Hūḳūḳ-ı dīvānı Hōrāsān'a dāhıldür. **Cürcān**; iklīm-i rābi' dendür. (6) Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan şr ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan lv-n. Melikşāh'ıñ (7) nevesi düzmişdür. Devr-i bārūsı yēddi biş adımdur. Havāsı germ-sīr ve ' ufūnetlü (8) olur lākin tağ yakın olmayla yazın tağdan qar getürürler. Hāşılı ğalle (9) ve penbe ve meyve ve ibrişim. Ammā hūrmā ve üzüm ve ' ünnāb ğāyet çoğdur. Halkı Şī'ī (10) ve ehli mürüvvet olur. İslām evvel-i zühūrında hālāyığı

⁶⁸⁵ Far. بخنکان

⁶⁸⁶ Far. بارد مطرب

⁶⁸⁷ Far. اشفورفان

⁶⁸⁸ Far. ابورد

⁶⁸⁹ Far. مرو الرود

⁶⁹⁰ Far. بازار

⁶⁹¹ Far. قلعه

katı çokdı. Āl-i Pūye⁶⁹² zamānında (11) vebā ve ceng olup hayli kimseler noqşān oldı ve Moğol zamānında tamām katl-ı (12) ‘ām olup hālā harābedür ve Feyrūz Sāsānī Tūrānilerünj nizā‘-ı def için (13) elli arşun yer dīvār ol hudūdda düzmişdür. İmām Muḥammed bin Ca‘fer-i Şādık (14) ḥazretlerinünj ḳabri andadur. Kürsurḥ⁶⁹³ demekle ma‘rūfdur. **Esterābād**; iqlīm-i (15) rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan ft-lh ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv-n. Bir (16) vasaṭ şehrdür. Deryāya ḳarībdir. Havāsı mu‘tedil, ḥāşılı ğalle ve meyve ve ibrişim. **Āmul**; (17) iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan fz-k ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv-lh.

[266a]

(1) Āzīm şehrdür. Tehmūreş düzmişdür. Havāsı germe māyil ve envā‘ meyve, germ-sīri (2) ve serd-sīri olur ve meşmūmāt ğāyet ḥüb ve firāvān olur. Şöyle ki eger (3) şehir bend olsa taşradan hiç nesneye ihtiyāc olmaz. **Dihistān**; iqlīm-i (4) rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan şā-yd ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lz-d. (5) Ḳubād-ı Sāsānī düzmişdür. Müslimānlar ile Etrāk ortasında vāḳi‘, havāsı (6) germ ve şuyı çaydandur. **Rüstemdār**; bir vilāyetdür. Yüz pāre köye ḳarīb tevābi‘i (7) vardur. Havāsı germe māyil, ekşer şuyı Şehr-i Rūd çayındandur. **Rū‘ād**⁶⁹⁴; iqlīm-i (8) rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan[...] ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv. Bir (9) vasaṭ şehrdür. **Sārī**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan [...] ḥ ve (10) ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lz. Tehmūreş düzmişdür. Şehr-i vasaṭdur. Devri (11) dört biş adımdur. Çok vilāyet tevābi‘i var. Ğalle ve meyvesi firāvāndur. (12) **Lurkebūdcāme**⁶⁹⁵; bir vilāyetdür ve hālā Cürcān gibi harābedür. Cemī‘-i vilāyet Kebūd- (13) cāme’ye dāhidür. Ḥāşılı ğalle ve ibrişim ve üzumdür ve bir vāsi‘ vilāyetdür. **Nimmerdān**; (14) bir cezīredür. Anda ḥalāyık çok sākındür. Elūs ve Keylān ve Māzenderān’dan (15) gemiler cümle ol yere çıkarlar. İsterābād’uñ üç

⁶⁹² Far. بويه

⁶⁹³ Far. گور سرخ

⁶⁹⁴ Far. روغد

⁶⁹⁵ Far. کبود جامه

fersengindedür. Hâşılı gemilerdendir. (16) **Şehrabād**; bir kaşabadur. Kubād bin Feyrüz düzmişdi. Hâlâ harābedür. (17) **Bāb-ı Nozdehüm Der Zıkr-i Kūmiş ve Tabersitān**; ol

[266b]

(1) vilāyetlerüñ hudūd Horāsān'a ve 'Irāk-ı 'Acem'e ve Māzenderān'a muttaşıldur. Hūkūğ-ı (2) dīvānı Horāsān'a dāhıldür. **Huvār**; iqlīm-i rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan (3) fz-ly ve 'arzı haṭṭ-ı istivādan lh-m. Bir küçük şehrdür. Ğalle ve penbe çok (4) olur. **Demgān**⁶⁹⁶; iqlīm-i rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan fh-nh ve 'arzı (5) haṭṭ-ı istivādan lv-k. Hüşeng düzmişdür. Devr-i bārūsı sekiz biñ adımdur. (6) Havāsı germe ve şuyı çaydan ve ol havālide bir çeşme var ki eger bir nā-pāk nesne (7) ol çeşmeye bırakşalar ol şehrdede ol kadar rüzgār peydā olur ki cümle (8) ağaçları şikest eyler. Nā-çār varup ol çeşmeyi pāk ederler. Ol (9) sākin olur. Bu hāl def āt ile tecrübe olunmuşdur. **Bestām**; iqlīm-i (10) rābi' dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan ft-l ve 'arzı haṭṭ-ı istivādan lv-ly. (11) Bir küçük şehrdür. Havāsı mu' tedil. Sulṭānu'l-'Ārifīn Bāyezīd-i Bestāmī ol yere (12) mensūbdur ve ānda medfūndur. Hâşılı ğalle ve meyvedür. **Gerdkūh**; Zerdkünbed⁶⁹⁷ (13) dērler. Mağān⁶⁹⁸ dan üç fersengdür. Manşurabād ve Qahāb ol havālidir. (14) Hâşılı ğalle ve meyvedür. **Feyrüz**⁶⁹⁹; bir kal' adur ki Demāvend Ṭağı ana müşerrefdür. (15) Havāsı serdūsīr. Aşlā ağac olmaz. Ğallesi vāfirdür. **Demāvend**; bir kaşabadur. (16) İqlīm-i rābi' den Mişān dir. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan fz- k ve 'arzı haṭṭ-ı (17) istivādan lv-y. Keyūmerş düzmişdür. Havāsı serd ve şuyı vāfir ve meyveler-

[267a]

(1) den 'abbāsī eyü olur. Şöyle ki 'abbāsīden bekmez tutarlar. **Harkān**; bir köydür (2) tevābi' -i Bestām'dan. Havāsı hoş ve şuyı vāfir. Ebu'l-Hasin Harkānī anda

⁶⁹⁶ Far. دامغان

⁶⁹⁷ Far. دزگنبدان

⁶⁹⁸ Far. دامغان

⁶⁹⁹ Far. فیروزکوه

(3) medfündür. **Bāb-ı Bīstüm Zıkr-i Kaşābāt-ı Cīlān**; cümle on iki şehrdür. (4) İklīm-i rābi‘ dendür. Hazar deryāsınun kenārında. Tūlı Rüstendār⁷⁰⁰ dan tā Mūgān’a ve ‘arzi (5) Deylem’den ve Tēvālī⁷⁰¹ den tā deryāya ol vilāyetlerün ħudūdı Māzenderān’a ve ‘Irāk-ı ‘Acem’e (6) ve Āderbāycān’a ve Hazar deryāsına muttaşıldur. Hıķūķ-ı dīvānı Cīlān Beglerine ta‘alluķdur. (7) ve Moğol dīvānına vērilen iki tūmendür. Bu vilāyetlerün mu‘azzam şehirleri Lāhcān⁷⁰² ve Kūmiş’dür. (8) Sāyir deryālar bu ikiden birine dost olup mütābi‘at ederler. **İşlaheybed**⁷⁰³; (9) iklīm-i rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan fh ve ‘arzi ħaṭṭ-ı istivādan lh. Bir (10) vasaṭ şehrdür. Hāşılı ğalle ve birinc ve meyve. Ammā meyvesi az olur. Vilāyeti çoķdur. (11) Hıķūķ-ı dīvānı iki tūmen ve toķķuz dīnār. **Lūlīm**⁷⁰⁴; iklīm-i rābi‘ dendür. Tūlı (12) Cezāyir-i Hālidāt’dan fh ve ‘arzi ħaṭṭ-ı istivādan lh. Şehr-i vasaṭdur. Hāşılı (13) ğalle ve ibrişim ve birinc ve nārinc ve tūrunc **Femcān**⁷⁰⁵; bir vasaṭ şehrdür iklīm-i rābi‘ den. (14) Hāşılı ğalle ve penbe. **Reşt**; iklīm-i rābi‘ dendür. Küçük şehrdür. Havāsı ğāyet germdür (15) ve mütē‘affini. Hāşılı ğalle ve meyve ve ibrişim ve birinc, ħalkı kühī olur. **Kūmi**⁷⁰⁶; iklīm-i (16) rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan fd ve ‘arzi ħaṭṭ-ı istivādan lh. Büyük (17) şehrdür. Vilāyeti çoķ, ħāsılı ğalle ve birinc ve ibrişim. **Kerhāl**; Erdeşir Bābekān

[267b]

(1) düzmişdür. Kūmi gibi bir şehrdür. **Keşker**⁷⁰⁷; iklīm-i rābi‘ dendür. Şehr-i vasaṭdur. Āb ū (2) havāsı ħoş. **Kūtmir**⁷⁰⁸; iklīm-i rābi‘ dendür. Deryā kenārında vāķi‘ ve gemiler iskelesidür. (3) Kerkān’dan ve Ṭabersitān ve Şīrvān’dan cümle gemiler

⁷⁰⁰ Far. رستمدر

⁷⁰¹ Far. طوالش

⁷⁰² Far. لاهيجان

⁷⁰³ Far. اصفهيد

⁷⁰⁴ Far. تولم

⁷⁰⁵ Far. تميجان

⁷⁰⁶ Far. فومن

⁷⁰⁷ Far. گسگر

⁷⁰⁸ Far. کونم

anda çıkarlar ve hâşılı çokdur. (4) **Lâhēcân;** iklîm-i râbi‘ dendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât’dan fh ve ‘arzi haṭṭ-ı istivâdan (5) lv. Büyük şehrdür. Vilâyeti boldur. Ceylânât’uñ dârü’l-mülkidür. Şuyı tağlardan (6) cārîdür. Hâşılı birinc ve ibrişim ve meyvesi germ-sirdür ve ğallesı azdur. **Kücyân;** (7) iklîm-i râbi‘ dendür. Evvel büyük şehir idi. Hâlâ meyânedür. **Neysır;** iklîm-i râbi‘ dendür. (8) Bir küçük şehrdür. Âb ve havâ ve hâşılđa sâyir diyâr-ı Ceylânât gibidür. **Muḥtemmete;** (9) tağlar ve ma‘denler ve arklar ve çeşme ve kuyular ve deryâları ve t̄ariķleri beyân eder (10) bēş faşıl üzerine. **Faşıl-ı Evvel T̄ariķleri Beyân Eder;** ḥukemâ Keykubâd zamânında (11) mesâfeti ferseng ile i‘tibâr edüp her fersengi üç mîl ve her mîl dört (12) zirâ-‘ı ḥalkıdır ve *Risâle-’i Melikşâh*’de mezkûrdur ki Sulṭân Melikşâh fersâhuñ (13) mesâfetini mütefâvit görüp cümle Īrân t̄ariķlerin ölçmege emr eyledi. (14) Bēş Havârizm fersâhları on bēş biñ adım ve Âderbaycân ve Ermen on biñ adım (15) ve ‘İrâķ’da ve K̄ürdistân’da ve Luristân’da ve H̄üristân⁷⁰⁹ ve H̄orâsân ve Fâris ve Şebânkâre (16) ve Diyâr-ı Bekir altı biñ adımdur ve vilâyet-i Rum’da ve Gürcistân ve Arân ve Mûġân (17) ve Şîrvân’da ḥod ferseng i‘tibâr olunmamışdur. Belki menâzil ve evķât i‘tibâr

[268a]

(1) olunmışdur ve kendü memleketlerinde altı biñ mu‘tedil adım üzerine tutmuşlardur. (2) Ve ol t̄ariķler ki ‘ubür kılmış menzil be-menzil bu risâlede demiş ve Olcâytü Sulṭân (3) zamânında yine böylece ba‘zı t̄ariķleri ölçmişler ve mîl vaz‘ eylemişler. Herbir (4) ferseng sekkiz biñ kez ḥayyâtı olur ve bir mu‘tedil adım bir gez-i ḥayyâtıdır ve zirâ-‘ı (5) ḥalkı gez-i ḥayyâtınuñ şülüşânı olur. Pes cümlesi birbirine ķariḇdür ve ol ferseng ki (6) on iki biñ zirâ-‘ı ḥalkı olur ki ḥukemâ vaz‘ eylemişdür. Anlar mu‘teberdür. Pes (7) şimdiden gērü şehir-i Sulṭâniyyeden ki Īrân’uñ ortasındadır. Ol şâhrâhları (8) Īrân t̄arafına yâd edelim ve her râh ki şâhrâhlaruñ ḥudūdındadır. Ol şâhrâhdan (9) şonra z̄ikr edelim vallâhu’l-muvaffıķ.

⁷⁰⁹ Far. خوزستان

Şāhrāh-ı Cenūbī; Sulţāniye'den Necef'e (10) Akşa'-yı hadd-ı İrān yüz kırk dört fersengdür ve Sulţāniye' (11) den Hemedān'a ve Sulţāniye'den Velāşecerend köyine 5 ve andan Tāveyh köyine 5 ve andan tā Atābeg Muḥammed Ḥānī'na (12) 4 ve andan tā Kerkehdend köyine 4 ve andan tā Şāhib-i Hemdān'a 6 ve andan tā (13) şehr-i Hemedān'a 6 Sulţāniye'den tā Hemedān'a cümle otuz fersengdür. **Hemedān'dan Tā** (14) **Ḳaşr-ı Şīrīn'e Tarīḳ**; Hemedān'dan tā şehr-i Esedābād'a 7 ve küh-ı Ervend Kirīvesi yolında- (15) dur ve andan tā Künkühreh ki evvel-i Kürdistān'dur 6 ve andan tā Mehne köyine 5 (16) ve andan tā şehr-i Cemcāl'e 4 andan tā Kirmānşāh'a ki Ḥüsrev ile Şīrīn'ün anda (17) şüretin bir taş üzerine nakş eylemişler ve şuffe'-i şebdiz andadur. İgirmi

[268b]

(1) degirmen şuyı andan çıkar 7 ve andan tā Çekāriş'e 6 ve andan tā Ḥafā-yı Kāvān köyine (2) 5. Andan tā Kerend köyine 6. Andan tā Ḥelvān şehrine 8. Līken Keylān yolından (3) bir ferseng ziyādedür ve Ḥüşter yolu tā Ḳaşr-ı Şīrīn'e buradan ayrılır ve Hemedān'dan (4) Ḳaşr-ı Şīrīn'e cümle elli sekkiz fersengdür ve Sulţāniye'den seksen sekkiz fersengdür ve (5) Ḳaşr-ı Şīrīn'den Bağdād yoluyla tā şehr-i Ḥaneḳīn 5 ve andan tā Ribāṭ-ı Ḥelūlā ki (6) Sulţān Melikşāh düzmişdür 5. Andan tā Herdīn'e 7. Andan Bağdād'a 7 ve (7) Ḳaşr-ı Şīrīn'den tā Bağdād'a 5. Andan tā Herdīn'e 5. Şehrābān sağ ḳolda iki (8) fersengdür tā Ḥille'ye tā şehr-i Ya'ḳūbāt'a cümle Ḳaşr-ı Şīrīn'den Bağdād'a otuz ferseng (9) ve Hemedān'dan seksen sekkiz ferseng ve Sulţāniye'den yüz on sekkiz fersengdür. (10) **Bağdād'dan Tā Necef'e Tarīḳ**; Bağdād'dan Şarşar köyine 2 ve andan Ferāş'e 7 ve (11) andan tā Şaṭṭū'n-Nīl'e 7. Şehr-i Māyil bu merḫalenün buçük fersenginde, Fırāt (12) kenārındadur ve andan tā şehr-i Ḥille 2. Andan tā şehr-i Kūfe 7 ve Burs köy ki Nemrūd'uñ (13) maḳāmı idi. İbrāhīm-i Ḥalīlī andan āteşe bıraḳdı. Şolḳol da bu yoluñ bir fersengindedür. (14) Ve Kūfe'den tā meşhed-i Ḥazret-i 'Alī 2. Cümle Bağdād'dan tā Necef'e igirmi altı ferseng (15) ve Hemedān'dan yüz dört ferseng ve

Sultāniye'den yüz kırk dört ferseng. (16) **Necef'den tā Ka'be'ye Tarīk**; Meşhed'den tā Mekke'ye igirmi sekiz merhale- (17) lerden Zübeyde Hātūn ve Melikşāh ve sāyir ekābirler çok āşārlar düzmişlerdür.

[269a]

(1) Evvelā Meşhed'den tā Mu'ayyene'ye igirmi dört mīldür ve anda çok meşāni'ler (2) ve kıyular vardır ve mescid-i Sa'd ki 'avām Sa'd Vakķās dērlē. Kır'ād'a vāķi'dür. (3) ve Kır'ād'an tā Vāķaş'a 24 mīldür ve anda dağı kıyular çokdur. Cümleden biri (4) Karūn kıyusu ki Melikşāh-ı Selçūķī düzmişdür. ēni on bēş ve derinliği dört (5) yüz kezdür ve Aķşa'dan tā 'Aķabe-i Şeytān'a 29. anda dağı kıyular vardır. (6) Ve 'Aķabe'den tā Kā'a 24 ve Kā' 'dan tā Zemāli'ye 24. anda şu vāfirdür. (7) Ve Bāhire mūte'ayyendür on dört mīl üzre. Sa'arķa'dan tā Baţān'a (8) ki Kābru'l-'Abādī dērlē bürkeler çokdur. İgirmi toķuz mīldür. Berdīn mūte'ayyen (9) on dört mīlde ve 'Abādī'den tā Şa'leb'e igirmi toķuz mīl. Necef'den (10) tā Şa'leb'e cümle iki yüz otuz altı mīldür ki yētmış sekiz fersengdür ve Bağdād' (11) dan yüz dört ferseng, Vāsıţ yolu Şa'leb'e'de Bağdād yoluyla muttaşıldır. (12) Ve Şa'leb'e'nün yolu şülüş-i rāh-ı Bağdād'dur ve Şa'leb'den tā Hārim'e nice (13) bürkeler vardır. Otuz iki mīldür ve Hārim'e'den tā Hūķūķi'ye igirmi dört (14) mīl ve Hūķūķi'den tā Fīd ki anda āb-ı revān çokdur otuz altı mīl. (15) ve Fīd'en tā Tūr'a anda bürkeler vardır otuz bir mīl ve Tūr'dan tā Şemrā'ya (16) igirmi mīl anda bürkeler vardır ve Şemrān'dan tā Hāy'a otuz üç mīl (17) anda dağı bürkeler vardır. Andan tā Ma'den'e anda kıyular vardır otuz dört

[269b]

(1) mīl. Cümle Şa'lebe'den tā bu merhaleye iki yüz on mīl ki yētmış fersengdür ve Necef'den (2) yüz kırk fersengdür ve iki mīl ve Bağdād'dan yüz seksen dört ferseng iki mīl. (3) Medīne yolu buradan cūdā olur ve Ma'den'den tā Ma'tebe'ye otuz üç mīl ve (4) Ma'tebe'den tā Zūbd'e igirmi dört mīl ve Zūbde'den

tā Ma‘den-i Benī Selīm igirmi (5) dört mīl ve Ma‘den-i Benī Selīm’dan tā Silsil’e igirmi altı mīl ve Silsile’ (6) den tā ‘Aman’a igirmi bir mīl ve ‘Aman’dan tā Şa‘b’a otuz iki mīl ve Şa‘ba’dan (7) tā Müslih’e otuz dört mīl ve Müslih’den tā ‘Umre’ye on sekiz mīl. ‘Umre’den (8) tā Zātu’l-‘Irq’a ki bu ʔarīq’üñ mīkātıdır igirmi altı mīl ve Zatu’l-‘Irq’dan tā (9) Bostān binu’l-‘Āmir’e igirmi iki mīl. Andan tā Mekke’ye igirmi dört mīl (10) ve Ma‘den-i Naḳre’den tā Mekke’ye cümle iki yüz seksen dört mīl ki ʔoḳsan (11) dört ferseng eder ve iki mīl ve Şa‘lebe’den yüz altmış dört ferseng (12) iki mīl ve Necef’den iki yüz kırk üç ferseng bir mīl ve Bağdād’dan iki yüz altmış (13) ʔoḳuz ferseng bir mīl ve anın ḥaddinden üç yüz elli yeddi ferseng ve bir mīl ve (14) Sulṫāniye’den üç yüz seksen yeddi ferseng ve bir mīl lākin dەرler ki bir ʔoḳru (15) yol vardır. Necef’den Ka‘be’ye ki cümle yeddi merḫaledür ve Kūfe’den Ka‘be’ye igirmi (16) merḫale ve Medīne’de Ka‘be’ye on merḫaledür. **Ka‘be’den Medīne’ye Giden (17) ʔarīq Merḫaleleri;** Mekke’den tā Baṫn-ı Mer igirmi dört mīl. Anda bir ʔeşme ve bir bürke vardır.

[270a]

(1) ve andan tā Cuḫfe ki ehl-i Şam’uñ mīkātıdır. İgirmi yeddi mīl ve deryā-yı Ḳulzum (2) bu merḫalenüñ yeddi mīlindedür ve andan tā Diyeh Emvā ve Lisān igirmi yeddi (3) mīl. Anda ḳuyular vardır ve andan tā Sa‘a igirmi ʔoḳuz mīl. Andan āb-ı revān (4) vardır. Andan tā Ruveyn’e otuz altı mīl andan tā Sal’a otuz dört mīl. (5) Andan tā Milel on ʔoḳuz mīl. Andan tā Şecer’e on iki mīl andan tā Medīne’ye (6) otuz mīl. Mekke’den tā Medīne’ye cümle iki yüz altmış mīl ki seksen altı (7) feseng ve iki mīl olur. **Ka‘be’den Medīne’ye ʔarīq Budur;** Mekke’den Ḥayy’a 3. (8) Andan tā maḡāra-ı Ebū Bekir ve ‘Oşmān ki Seniḳān dەرler 6 ve andan tā Mā’ü’l- (9) Ḥalīş’a ‘Aḳabe-i Savlık andadır 8. Andan Maḡāra-ı ʔuḡv’a ve vādi-i Şafvā’ya (10) 8 ve andan mā’-ı Rabıṫa Ebū Cehil mīli andandır 8 ve andan bedr-i Ḥuneyn 8 (11) andan vādi-i Şuḡrā 6. Andan vādi-i Gazāl 8. Andan Zu’l-Ḥalīfe ki mīkātıdır (12) 7. Andan Bīr-i ‘Alī 8. Andan Medīne’ye 6. Cümlesi iki yüz kırk üç mīldür (13) ki

seksen altı fersengdür. **Hâzret-i Resûl Hicret Etdüğü Tarîk**; evinden çıkup (14) Mekke altında kendüye delîl tutup tâ deryâ kenârına yakın andan yola (15) düşüp medîne-i Metnü'l-Merâre'den geçüp andan Medleh-i haccâcdan pes (16) Hacc-ı Haccâc yerine andan Zî'l-Ma'şûmîn. Andan Baṭn-ı zât-ı Kede. Andan Aḥd'e. (17) Andan Ma'şanâ'ya erişüp Ḥalu'l-Ḥafa'dan Nehitü'l-'Arac'a. Andan

[270b]

(1) A'yâneh-i Benî 'Ömer içine varup andan Buḳeyl'e gitdi. Andan Medîne'ye dâhil (2) oldu. **Vasıṭ'dan Şa'leb'e ve Andan Ka'be'ye Tarîk**; Vasıṭ'dan Şa'şa'ya otuz mîl. (3) Andan 'Aynş otuz iki mîl. Andan Zatu'l-'Ayn igirmi altı mîl. Andan Şâm'a (4) igirmi altı mîl. Andan Aḥâdi'ye otuz mîl. Andan Cerḥâ otuz mîl. Andan (5) Sevye igirmi yèddi mîl. Andan Şa'leb'e igirmi besh mîl. Vasıṭ'dan tâ Şa'leb'e (6) cümle iki yüz elli altı mîldür ki seksen besh fersengdür ve Şa'lebe'den tâ Mekke'ye (7) yüz altmış dört ferseng ve iki mîl. **Bağdâd'dan Sâyir Bilâd'a Giden Tarîk**; (8) Bağdâd'dan Mevâyin'e altı ferseng. Andan tâ Deyr-i 'Aḳûl'a altı ferseng. Andan (9) Ceyl'e yèddi ferseng. Andan Ḳamerü's-Sulḥ on ferseng. Andan Vâsıṭ toḳuz (10) ferseng. Cümle Vâsıṭ'dan tâ şehri Abân'a on ferseng. Andan Ḳâdû sekkiz (11) ferseng. Andan Deyrü'l-'Amel besh ferseng. Andan Ḥavâ igirmi yèddi ferseng. Andan (12) andan Şaṭṭ'a gider. Baṭâyih'den güzer édüp Nehrü'l-'Esed tâ Dicletü'l-Fûr'a (13) gelür. Andan nehir ma'ḳal-I Başra'ya gider. Cümle on ferseng. Vasıṭ'dan tâ Başra (14) kırık ferseng ve Bağdâd'dan Başra seksen ferseng. **Başra'dan Baḥreyn'e Giden (15) Tarîk**; Başra'dan 'Abâdân'a on iki ferseng. Andan on iki ferseng (16) daḫı Ḥûşât'dur. Andan deryâyı tâ şehri Baḥreyn'e yètmış ferseng ve bu yolda iki (17) köy vardur şu altında ḥafîdür. Birine 'Avîs ve birine Keşîr dèrler. Başra'dan

[271a]

(1) tâ Baḥreyn'e cümle seksen dört fersengdür. **Başra'dan Cezîre-i Ḳayş'a Tarîk**; Başra'dan (2) tâ Ḥârük cezîresine elli ferseng. Andan Cezîretü'l-An seksen

ferseng. Andan (3) Cezîre-i Ebrûn yèddi ferseng. Andan Cezîre-i Çîn yèddi ferseng andan sākinler (4) yoqdur. Andan Cezîre-i Qayş yèddi ferseng. Başra'dan Qayş'a cümle yüz elli (5) fersengdür. **Bağdād'dan Raḥbetü'ş-Şām**; Bağdād'dan Tell 'Aqarküz üç ferseng. (6) Andan şehir-i Enbār sekkiz ferseng. Andan şahrâ-yı Semavât'dan tâ Dimaşq'a on (7) günde giderler ve Bağdād'dan tâ Şām'a yétmiş ferseng. **Bağdād'dan Müşul'a Tārîk**; (8) Bağdād'dan Berdân dört ferseng. Andan 'Ukeyr'e bês ferseng. Andan Hamâ (9) üç ferseng. Andan Qâdisiye yèddi ferseng. Andan Sâmir'e üç ferseng (10) Andan Kerh iki ferseng. Andan Haleb Sûdkâniye bês (11) ferseng. Andan Mâdmâ bês ferseng. Andan Körti'ye bês ferseng. Andan Hudeyb'e (12) on iki ferseng. Bağdād'dan Müşul'a cümle yétmiş iki ferseng. **Şahrâh-ı Şarkî** (13) **İlâ Ceyhün-i Akşâ Had**; cümle üç yüz kırk altı fersengdür. **Sultâniye'den** (14) **Rey'e Tārîk**; Sultâniye'den Kuhûd bês ferseng. Andan şehir-i Ebher dört ferseng. (15) Andan Fârlicin dört ferseng. Andan Şuş'ân altı ferseng. Qazvîn bu merhale- (16) nün şol tarafında qalur. Andan Mârîn köyine bês ferseng. Andan Behend sekkiz (17) ferseng. Andan Sunqurbâd bês ferseng. Andan Havâtün bês ferseng. Andan

[271b]

(1) Meşhed bês ferseng. Andan şehir-i Rey üç ferseng. Andan Varâmîn altı ferseng. (2) **Varâmîn'den Mihmân-ı Düst'a**; Varâmîn'den Ribât-ı Humâr Tekîn altı ferseng. Andan (3) Maḥalle Bâğ altı ferseng. Andan Nemk altı ferseng. Andan Resü'l-Küllî altı ferseng. (4) Andan Serh köyi altı ferseng. Andan Simnân dört ferseng. Andan Ribât-ı (5) Âb-ı Âhvân yèddi ferseng. Andan Ribât-ı Sermerkuhür yèddi ferseng. Andan Dâmgân (6) altı ferseng. Andan Hadâd'a ki Mihmân-ı Düst derler altı ferseng. **Mihmân-ı Düst** (7) **Câcerm Yoluyla Nişâbûr'a Tārîk**; Mihmân-ı Düst'dan Beştâm'a yèddi ferseng (8) ve Dâmgân'dan Beştâm'a on üç ferseng. Simbân'dan otuz üç ve Râmîn'den (9) altmış yedi ve Sultâniye'den Beştâm'a yüz igirmi üç ferseng ve Beştâm'dan (10) bir yol Nişânbûr'a ve bir yol daḥı Havârizm'e

gider. Beşâm'dan Nişâbûr'a giden (11) yol; Beşâm'dan Ba'ir yeddi ferseng, andan Dîh-i Sulţân yeddi, andan Ribât (12) üç, andan Câcerm altı, andan Dîh-i Azâd sekiz ferseng, andan Hûrâşâh (13) dört ferseng, andan dîh-i Bahrâbâd üç, andan Biryârbâd beş ferseng, andan (14) Nûdiye dört, andan Tâkân Kûh yeddi ferseng, andan Ribât-ı Aḥmedabâd altı (15) ferseng, andan Nişâbûr dört ferseng. Cümle Beşâm'dan Nişâbûr'a altmış (16) altı ferseng. **Nişâbûr'dan Serâhs'a Târîk**; Nişâbûr'dan Tâbâd yeddi ferseng. (17) Herî yolu bundan cüdâ olur. Andan Dîh-i Hakester beş ferseng. Andan ribât-ı

[272a]

(1) üç ferseng. Andan Ribât-ı Câb'a altı, andan Ribât-ı Tûrân yeddi ferseng. (2) Andan Ribât-ı Âbkîn'e yeddi ferseng. Bu yolda iki 'aḳabe vardır. Andan şehir-i Serḥas (3) altı ferseng. **Serḥas'dan Belḥ Yoluyla Ceyhûn'a Târîk**; Serḥas'dan Ribât-ı (4) Ca'ferî toḳuz ferseng. Andan mîl-i 'Ömerî yeddi ferseng. Andan Ribât-ı Bûn'aymî (5) yeddi ferseng. Andan Âb-ı Şûr beş ferseng tâ bu merḥaleye şahrâ ve kumdur. (6) Âb-ı revân yokdur. Andan Der Hindû iki ferseng. Andan şehir-i Merve'r-Rûd beş (7) ferseng. Andan Ribât-ı Sulţâniye yeddi ferseng. Andan Kûcâbâd beş ferseng. (8) şehir-i Tâlegân bu merḥalenün şağ tarafındadır. Andan Âb-ı Germ yeddi ferseng. (9) Andan Kebüterhân'a beş ferseng. Andan Mescid-i Rârân yeddi ferseng. Andan Asitâne'ye (10) yine yeddi ferseng. Şehir-i Fâryâb bu merḥalenün şağ tarafındadır. Andan Ribât-ı (11) Ka'b altı ferseng. Andan şehir-i Sûḳarḳân toḳuz ferseng. Andan Selbârât (12) iki ferseng. Andan Ribât-ı 'Alevî toḳuz ferseng. Andan Deşt-i Kürd bir ferseng. (13) Andan Dîh-i Pare beş ferseng. Andan şehir-i Belḥ iki ferseng. Cümle Serâhsad'an (14) Belḥ'e yüz iki fersengdür ve Belḥ'den Ceyhûn'a on iki fersengdür. **Şâhrâh-ı (15) Şimâl-î Sulţâniye'den Bâbü'l'Ebvâb'a Târîk**; Moğollar Bâbü'l'Ebvâb'a Demûr Ḳapu dёрler. (16) **Sulţâniyye'den Erdebîl'e**; Sulţâniye'den Zencân'a beş ferseng. Buradan (17) Tebrîz'e bir yol gider ve bir yol daḳı Erdebîl'e gider ve andan Erdebîl yolu Nûb

[272b]

(1) köyine yeddi ferseng. Andan şehir-i Kâğız Kenân yeddi ferseng. Andan **Secd-i Halhâl** (2) altı ferseng. Andan Şehir-i Erdebîl altı ferseng. Cümle Sultânîye'den Erdebîl'e (3) otuz yeddi ferseng. **Qarâbâg'dan Kence'ye Tarîk;** Qarâbâg'dan Bir köyüne üç ferseng, (4) andan Qûrûk beş ferseng. Andan İşterân köyüne dört ferseng. Andan (5) Bâzarcûk üç ferseng. Andan şehir-i Berda' dört ferseng. Andan Hûris (6) bir ferseng. Andan dîh-i İsfehân dört ferseng. Andan hân-
kâh-ı Şüter (7) beş ferseng. Andan şehir-i Gence beş ferseng. Qarâbâg'dan Gence cümle otuz (8) dört fersengdür ve Erdebîl'den altmış yeddi fersengdür ve Sultânîye'den yüz (9) dört ferseng. **Qarâbâg'dan Tebrîz'e Tarîk;** Aras kenârında ki hadd-ı Qarâbâg'dur. (10) Bâhrevân'a on beş ferseng. Andan Bûrend köyi dört ferseng. Andan Altun (11) Hânı altı ferseng. Andan Bîlgân köyi yeddi ferseng. Andan şehir-i Eher sekkiz (12) ferseng. Bu merhalede Kuru Çay deresinde bir hân düzmişlerdür. Andan (13) Ermeniyân köyüne Kukece mîlden altı ferseng. Bu merhalede Vezîr Sa' deddîn (14) bir hân düzmişdür ve Emîr Nizâmeddîn dahı bir hân düzmişdür. Andan (15) şehir-i Tebrîz sekiz ferseng Qarâbâg'dan Tebrîz'e cümle elli dört fersengdür. (16) **Şâhrâh-ı Garbî Sultânîye'den Tâ Konya'ya ki Akşâ-yı Hadd-ı İrân'dur;** (17) cümlesi üç yüz bir fersengdür. **Sultânîyye'den Tebrîz'e Tarîk;** Sultânîye'den Zencân'a

[273a]

(1) beş ferseng. Andan Sekyâk Hânı altı ferseng. Andan Serçem yeddi ferseng. (2) Bu merhalede Emîr Gıyâseddîn bir hân düzmişdür ve qarındaşı Hoca Celâle- (3) ddîn dahı bir hân düzmişdür. Andan Meyânic altı ferseng. Andan Türkmen (4) köyi altı ferseng. Andan Ücân dört ferseng. Andan Sa' idâbâd dört ferseng. (5) Andan şehir-i Tebrîz'e dört ferseng, Sultânîye'den Tebrîz'e cümle kırk altı ferseng. (6) **Tebrîz'den Erzurûm'a Tarîk;** Tebrîz'den Merend on bir ferseng. Andan Hûy (7) on iki ferseng. Andan Sükmânâbâd altı ferseng ve andan Nûşehr bir

ferseng (8) ve andan Bendmāhī üç ferseng. Andan Erciṣ sekkiz ferseng. Andan Malāzkird (9) sekkiz ferseng. Andan Hınūs on ferseng. Andan Āḳbend bēṣ ferseng. Andan (10) ūṣḫr-i Erzurūm on ferseng. Cümle yētmīṣ ṭoḳuz fersengdür. **Erzurūm'dan Erzincān'a**; (11) Erzurūm'dan Elince on ferseng. Andan Ḳīlūḫ Ḥanı on ferseng. Andan (12) Erzincān dōrt ferseng. Cümle İgirmi dōrt fersengdür lākin Ḳīṣ yolu (13) Tebrīz'den Erzincān'a yüz üç fersengdür. **Erzincān'dan Sīvās'a**; Erzincān'dan (14) Ḥoca Aḫmed köyi bēṣ ferseng. Andan Aḳşehir on bēṣ ferseng. Andan Ekber-i büyük bēṣ (15) ferseng. Andan Zāra bēṣ ferseng. Andan Ḥoca Aḫmed Ḥanı on ferseng. Andan (16) Sīvās dōrt ferseng. Cümle ḳırḳ yēddi fersengdür ve Erzurūm'dan Sīvās seksen (17) bir fersengdür ve Tebrīz'den Sīvās'a yüz elli fersengdür. **Sīvās'dan Ḳonya'ya**; ki aḳṣā-yı

[273b]

(1) Zāviye Ma Beyne'ş-şarḳ ve'l-cenūb Sulṭāniye'den Ḳūmiş'e Ṭarīḳ (2) ki **Aḳṣā-yı Ḥadd-ı Īrān'dur**; cümlesi, iki yüz bēṣ fersengdür. **Sulṭāniye'den Sāve'ye**; (3) Sulṭāniye'den Leşker köyine igirmi dōrt ferseng ki Ḥorāsān yolu bundan cüdā (4) olur. Andan cānibi Ḥasan Ḥanı'na altı fersengdür. Andan Vāniḳ Ḥanı'na yēddi ferseng. (5) Andan ūṣḫr-i Save bēṣ ferseng. Cümle ḳırḳ iki fersengdür. **Kāṣān'dan İṣfahān'a**; (6) Kāṣān'dan Ḳahrūd köyine sekkiz ferseng. Andan Aṣṭ köyine altı ferseng. Andan Mūrḫūrd (7) Ḥanı altı ferseng. Andan Dersīn sekkiz ferseng. Andan ūṣḫr-i İsfahān dōrt ferseng. (8) Cümle otuz fersengdür. **Şīrāz'dan ūṣḫr-i Ḳīṣ'e**; Şīrāz'dan Şḫrek köyi bēṣ (9) ferseng. Andan ūṣḫr-i Kevār bēṣ ferseng. Andan Hemekān Ḥanı bēṣ ferseng. Andan Mesīme (10) bēṣ ferseng. Andan vilāyet-i Şamekān altı ferseng. Andan ūṣḫr-i Ḳārzūn yēddi ferseng. (11) Andan tā aḫr-i vilāyet-i Şamekān altı ferseng. Gerīve-i Sersüfīd bu yoldadır. Andan Bālā-yı (12) Lāḡer bēṣ ferseng. Andan nāḫiye-i Fāryāb altı ferseng. Andan ūṣḫr-i Şaḫ altı ferseng. (13) Andan Menār Şuyı bēṣ ferseng. Andan Meram bēṣ ferseng. Andan Dīḫ altı ferseng. (14) Bu yolda bir gerīve-i saḫt vardır. Andan Māhān altı ferseng. Andan

kenār-ı deryā-yı Merv (15) altı ferseng. Andan şehr-i K̄iṣ̄ ş u içinde dört ferseng. Ş̄irāz'dan K̄iṣ̄'e cümle (16) seksen sekkiz ferseng. **K̄iṣ̄'den Serendīb'e**; K̄iṣ̄'den Cez̄ire-i Elūkāfān on sekiz (17) ferseng. Andan Cez̄ire-i Ermūs yèddi ferseng. Andan Cez̄ire-i Bārkeh yètm̄iş ferseng. Bu cez̄ire

[274a]

(1) Fārs ile Sind'ün serhaddur. Andan Deb̄il seksen ferseng. Andan Maşab Mihrān ki Sind'ün (2) arķıdur iki ferseng. Andan Ūnk̄ir ki ol Hind'dur kırķ ferseng. Andan K̄ul̄i iki (3) ferseng. Andan Semendān on sekkiz ferseng. Andan Milibār b̄eş ferseng. Andan mili (4) igirmi ferseng. Andan igirmi günde Lücce-i 'Uzmā'ya gider. Andan Serāndīb on (5) ferseng. K̄iṣ̄'den Serāndīb'e cümle üç yüz on yèddi fersengdür. **Ş̄irāz'dan (6) Kāzerūn'a**; Ş̄irāz'dan H̄āyit̄-i H̄acı Kavām b̄eş ferseng. Andan tā deşt-i Erzen (7) sekkiz ferseng. Andan Gerive h̄ānına altı ferseng. Andan şehr-i Kārzūn'a üç (8) ferseng. Hūşeng gerivesi bu yoldadır. Bu iki gerivelere daħı Saħt gerivelerdür. (9) Cümle Ş̄irāz'dan Kāzerūn'a igirmi iki fersengdür. **Ş̄irāz'dan Hürmüz'a Tārīķ**; (10) Ş̄irāz'dan Serüstān on iki ferseng. Andan şehr-i Fesā sekiz ferseng. (11) Andan Bīmāristān köyi altı ferseng. Andan Dārkan sekiz ferseng. Andan (12) Dāgrāmekrū on ferseng. Andan H̄aras'a üç ferseng. Andan Sekān altı (13) ferseng. Andan Restāk üç ferseng. Andan Serk̄ine üç ferseng. Andan (14) Eşķū altı ferseng. Andan Bārīm altı ferseng. Andan Serħadd-ı Lār dört (15) ferseng. Andan Çāh kırķ ferseng. Andan Tūser sekiz ferseng. Andan (16) Hürmüz ş u içinde dört ferseng. Ş̄irāz'dan Hürmüz'a cümle ıoksan (17) b̄eş fersengdür. **Ş̄irāz'dan Şebānkār'aya**; Ş̄irāz'dan Dārkan otuz dört

[274b]

(1) ferseng. Andan şehr-i Emek ki Şebānkār'enün dārū'l-mülkidür dört fersengdür. Cümle (2) otuz sekiz fersengdür. **Ş̄irāz'dan Kirmān'a Bābek Yolıyla**; Ş̄irāz'dan Dāryān (3) sekiz ferseng. Andan H̄üm'a sekiz ferseng. Andan H̄ūlcān dört

ferseng. (4) Andan Kendeş altı ferseng. Andan Cāhek sekiz ferseng. Andan Nāşır'a altı ferseng. (5) Andan çah-ı 'Aqab'a beş ferseng. Andan Sekān sekiz ferseng. Andan şehir-i Bābek (6) sekiz ferseng. Andan Serveseک sekiz ferseng. Andan köşk-i Na'am sekiz ferseng. (7) Andan Abān dört ferseng. Andan şehir-i Sercān şehir-i Bābek'den Sercān'a cümle on (8) altı ferseng ve Şīrāz'dan Sercān'a cümle seksen üç ferseng ve Sercān'dan (9) Yekān'a on ferseng. Andan Kirmān sekiz ferseng. Cümle Kirmān'dan Şīrāz'a (10) toқsan bir fersengdür. **Şīrāz'dan Yezd'e**; Şīrāz'dan Zerkān beş ferseng. (11) Andan Fārūқ üç ferseng. Andan Kemīn üç ferseng. Andan meşhed-i māder-i Süleymān (12) peygamber dört ferseng. Andan Memek Hānı altı ferseng. Andan şehir-i Ebreқūh (13) on iki ferseng. Andan dīh-i Şīrāvān üç ferseng. Andan dīh-i Hāvr (14) altı ferseng. Andan Qal'a-ı Hāvs dört ferseng. Andan Günd-i Hūme-i (15) Yezd beş ferseng. Şīrāz'dan [Yezd'e]⁷¹⁰ cümle altmış yēddi fersengdür. **Şīrāz'dan Tūsucān'a**; (16) Şīrāz'dan Hārim beş ferseng. Andan Helā' beş ferseng. Andan Cerār'a beş (17) ferseng. Andan Kevār'a dört ferseng. Andan Levkān üç ferseng. Andan

[275a]

(1) Tūsucān üç ferseng. Şīrāz'dan Tūsucān cümle igirmi beş fersengdür. **Tūsucān'dan (2) Şüşter'e Ki A'zam-ı Bilād-ı Hūristān'dur**; Tūsucān'dan Hāndān dört ferseng. Andan (3) Keys altı ferseng. Andan günd-i Bulgān beş ferseng. Andan Şafah dört ferseng. (4) Andan Merzak altı ferseng. Andan Ercān dört ferseng. Andan 'Aşār'a (5) dört ferseng. Andan [...k] şehadd-ı Fāris ve Hūristān dört ferseng. (6) Tūsucān'dan Bevārā'ya cümle otuz yēddi fersengdür ve Şīrāz'dan Bevārā'ya altmış (7) iki fersengdür. **Faşl-ı Dūvüm Meşhūr Olan Tağları Beyān Eder**; hūkemā kitāblarında (8) mezkūrdur ki toprağıla şu birbirine memzūc olduқda bir lüzūcet peydā olur. (9) Güneş ol lüzūceti saht eyler taş olur. Nice ki āteş hām kerbīci ācir (10) eder ve eger hārarāt ziyāde olsa yandurup taşdan қavī eyler ve yine (11) murūr-ı

⁷¹⁰ Köşeli parantez içindeki kelime satır arasında yazılmışdır.

eyyamla ol taşlar süst olup tökülür ve taş yine toprağ (12) olur ve zelâziller olduğda tağlar h̄arāb olur ve rûzgārlar esüp (13) şular katı akmadan yumuşak toprağ bir şu mevza‘ dan bir mevza‘ a naql olur. (14) ol ki ağırdur yerde kalur. Vara vara tağ olur. Eger rûy-i zemīnde (15) tağlar olmasaydı yer deprenürdi. Nice kim kelām-ı mecīdde mezkūrdu: (16) *قَوْلُهُ تَعَالَى وَالْجِبَالُ أَوْتَادًا* (17) *فِي الْأَرْضِ رَوَاسِي أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى* (16) ve eger mutaḥarrrik olmasaydı müstedīr-i hemvār olup havā

[275b]

(1) cümle yere yeksān olurdu ve eger alçağ ve yüksek olmasaydı fāyide-i germ-sīr (2) ve serde-sīr olmayup mevālīd hāşıl olmazdı. Pes ḥikmetü’l-lāh böyle iktizā (3) étđi ki yerde iniş ve yoqış olup bu fā’ideler zuhūra gele. **Tebāreke mebdā’ihi (4) ve münşā’ihi**⁷¹². Şimden gērü meşhūr olan tağları beyān édelim ḥurūfıla. (5) **Elbüstān Tağı**; Rūm’da bir tağdur. Ortasında bir şikāft vardur ki yol andandur. (6) Ve her kim ki ol şikāftdan güzēr étmek dilerse gerekdür ol sā‘at peynir, etmek (7) yeye yoqsa ‘ufūnetden helāk olur. Ol vilāyetde bu ma‘nā meşhūrdur. (8) **Ebū Ḳays Tağı**; Ka‘be’de bir büyük tağdur ve ḥazret-i Resūl demişdür ki; *أَوَّل* (9) *جَبَلٍ وَضَعَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى الْأَرْضِ جَبَلِ أَبِي قُبَيْسٍ* (9) **Uḥud Tağı**; meşhūrdur. (10) Medīne’nün şimālinde vāki‘. Naḳildür ki Uḥud Tağı Tūr Tağı’nun bir pāresidür (11) ki Ḥazret-i Mūsā’ya Tūr’da tecellī olup Tūr Tağı tāḳat getürmeyüp (12) her pāresi bir tarafa düşdi. Bu Uḥud Tağı ol pāreden bir pāredür ki ol (13) yere düşmiş. **Ercān Tağı**; Ṭaberistān’dadur. *‘Acā’ibü’l-Mahlūḳāt* ’da demişdür ki (14) bu tağdan şu çıkup derḥāl müşelleş ve mürebba‘ ve muḥammes ve müseddes şekl taş (15) olur. Ḥalāyık ol taş mühre gibi isti‘ māl éderler. **Ercāst Tağı**; Rūm’da bir (16) bir ‘azīm tağdur. Ḳayşeriye ol tağa ḳarībdür. Ol tağun başı hergiz ḳardan (17) ḥālī olmaz ve ol tağda bir büyük kilisā düzmişlerdi ve ol tağdan āb-ı

⁷¹¹ O, sizi sarsmaması için sağlam dağlar yerleştirdi. (Nahl Suresi 15. ayet) Dağları da kazıklar yapmadık mı? (Nebe Suresi 7. ayet)

⁷¹² Başlangıcı ve kökeni mübarek olsun.

⁷¹³ Allah’ın yeryüzüne yerleştirdiği ilk dağ Uhud Dağı’dır. (Hadis-i Şerif)

[276a]

(1) revānlar cārīdūr bilād-ı Rūm'a gider. **Ervend Tağı;** şehir-i Hemdān'ın kıblesinde vāki' dūr. (2) Devri otuz ferseng. Başı hergiz kıardan hālī olmaz. Ol tağın başında bir çeşme (3) vardır. Seng hārādan binā mişālinde ol çeşme üzerine bırakmışlar. Taşın (4) ortasında şu teraşşuh eder. Dērler ki ol çeşmenin ayağı cum'a gecesini şahrāya (5) akar, sāyir geceler ašlā şahrāya erişmez ve 'Acā 'ibū'l-Mahlūkāt 'da mezkūrdur ki Ervend (6) Tağı'ndan kırk iki çay şahrāya revān olur ve çeşmelerin hisābı yokdur. (7) **Eşkehrān Tağı;** İsfahān'dadır. **Elbruz Tağı;** Demür Kapu'ya muttaşıldur ve çok (8) tağlar dağı ol tağa peyvestedūr. Şöyle ki Türkistān'dan tā Hivāz'a varmışdur. (9) Tūli bin ferseng vardır. Bu sebebden aña ba'zılar Kūh-ı Kāf dērler ve ğarb (10) tarafı Gürcistān tağlarına muttaşıldur Kūh-ı Lekzī dērler. *Şuverū'l-Ekālīm*'de mezkūr- (11) dur ki Lekzī Tağı'nda muhtelif mezhebler çokdur. Şöyle ki yetmiş dil tamām anda vardır. (12) Varup Samsat'a ve Malāti'ye erişdikde Kālītlā dērler ve Anṭākiye'de Lekām (13) dērler ve çünkü Humuş'a ve Dimaşk'a gide[r] Lübnān dērler ve Ka'be ve Medīne'ye (14) gider 'Arec dērler ve taraf-ı şarkisi Arān ve Āderbāycān tağlarına muttaşıldur. Anda (15) Felsak dērler ve çünkü 'Irāk'a ve Keylān'a gider Tūfe ve Zekve dērler ve Māzenderān'da (16) Mevz dērler ve Horāsān'da Serpenh dērler. **Elter Tağı;** Kazvīn'ün şimālinedür (17) ve sāyir tağlara peyvestedūr. Anda bir mescid vardır. Çok evliyaların kademi anda

[276b]

(1) erişmişdür. Ol mescidde du'a kabūl olur. 'Acā 'ibū'l-Mahlūkāt 'da demişdür ki 'Avām (2) dērler ki Uveys Karneyn'ün kabri anda dur ve ol tağın kıblesinden qar hālī (3) olmaz. **Aylak Tağı;** Türkistān'da altun ve gümüş ma'denidür. **Bāmdād Tağı;** küçük (4) Lur'dadır. Anda bir nevi taş vardır ki odun gibi āteşe yakarlar. **Bīstūn Tağı;** (5) Kürdistān'da meşhūrdur. Ğāyet yüce tağdur. Şahrāda vāki' dūr. Etrāfında ašlā (6) bir dere ve peşte yokdur. İğirmi ferseng yoldan görünür.

Devri igirmi fersengdür. (7) Başında bir düz meydān vardır ve anda bir çeşme var ki zirā‘āt ederler. Olcāytū (8) Sultān zamānında ol tağun yüceliğın terāzūya almışlar dört biñ sekiz (9) yüz arşun yüceliği şābit olmuştur. Başından bulut hālī olmaz ve ol (10) tağ cümle taşlıktır ki çıkmak katı müşkildür ve Şeyh Nizāmī ol tağun (11) hakkında buyurmuşdur ki Hüsrev Ferhād’a dedi; Beyt:

بر گذرگاه (12) که ما را هست کوهی

که مشکل میتوان کردن ازو راه

(13) میان کوه راهی کند باید

Hemānā ki Şeyh Nizāmī ol tağı aslā görmeyüp (14) istimā‘ yla bir söz söylemişdür ve haqīkat oldur ki ol tağun dibinde (15) şahrā yüzinde bir ‘azīm çeşme vardır ki üç degirmen şuyı çıkar. Ol çeşme (16) üzerinde bir bār-gāh şuffe düzmişler ve andan gayrı bir şuffe dahı iki çeşme (17) üzerinde düzmişler ki şuffenūñ yanlarından şu çıkar. Ol şufeye Şebdīz

[277a]

(1) dērler ve Hüsrev ile Şīrīn’ün ve Ferhād ve İsfendiyār ve Rüstem ve bunlardan gayrı (2) nice kimselerün şüretlerin ol şuffede naqş eylemişler ve gāyet hürde-bīnlik (3) kılmışlar ve ol hudūdda bir mübārek mezār vardır dērler ki Veys Karanī anda rāhat (4) olmuştur. **Bercīn Tağı**; Kazvīn’dedür ve ol tağda bir mağāra vardır. Katı ‘azīm (5) mağāradur. Şöyle ki içi bir ‘azīm meydāndur ve āhirinde bir āb-ı revān vardır. (6) Ol şudan öte ‘azīm yēller eser, ötesi karanlıktır. Çerāksız gitmek (7) mümkün olmaz. Bu sebebden kimse ol mağāranun hālīne vākıf olmamışdur. (8) Ve ol diyārlara degirmen taşın bu tağdan iletürler. **Cūdī Tağı**; Cezīre

---

⁷¹⁴ Ki yolumuzun üzerinde bir dağ vardır
Ki ondan geçmek oldukça zordur
Dağın arasından bir yol bulmak gerekir
Ki gidiş gelişimize değsin

hūdū- (9) dındadur. Hāzret-i Nūh'un gemisi anda qarār kılmıřdur. قَوْلُهُ تَعَالَى اسْتَوَى عَلَيَّ (10) الدُّجُودِي⁷¹⁵ dērler ki 'Abbāsīler zamānına dek ol tağda gemi pāreleri (11) peydā olurdı. Hāzret-i Nūh ki gemiden çıkdı ol tağun dibinde bir köy (12) yapıdı. Ol köyün adı Sūq-ı Şemānī idi. Zirā ki Hāzret-i Nūh ile ol vaqıt (13) hemān seksen kıři varıdı. Cümle ol köyde sākin oldılar lākin Nūh'dan (14) ğayrı kimsenün evlādı kılmadı ve hālā bu halk cümle Nūh evlādıdır. Bu sebebden (15) Nūh'a Ādem-i Şānī dērler **Verāk Tağı**; Şīrāz'un iki fersengindedür. Anda qar- (16) hāneler çokdur. Yaz ğünü Şīrāz'a ol tağdan qar ğelür. (17) **Demāvend Tağı**; meřhūrdur. Qatı, yüce tağdur. Yüz ferseng yoldan ğörmek olur. Rey řhrinün

[277b]

(1) řarkına dūřmiř kıllesi. Hergiz kıardan hālī degüldür. Devri igirmi ferseng ve yüceliği (2) bēř fersengden ziyādedür ve bařında bir deřt vardur ve ol tağda çok behmen (3) olur. Ya' nī āřit ki çok qar mürür ile nā-ğāh yerinden hareket ēdüp nice (4) kimseleri helāk eyler ve *Şuverü'l-Ekālīm*'de mezkūrdur ki Zāhħāk ol tağda maħpūsdur. (5) **Dārābcird Tağı**; *Şuverü'l-Ekālīm*'de mezkūrdur ki ol tağda envā' tuz vardur. (6) Beyāz ve siyāh ve sebz ve surħ ve zerd. **Rām Tağı**; řehr-i Kerħ'un řimālinedür. Ol (7) tağ daħı Bīstūn ğibi řāhrāda vāķi' dūr. Dāmeninde ařlā dere ve peřte yokdur (8) ve **Merğ-zār-ı Keskū** ki meřhūrdur bu tağun řimālinedür ve çeřme-i Hüsrev dēdükleri (9) bu tağun dāmenindedür. Devri on fersengdür. **Rāmend Tağı**; Qazvīn'un kıble- (10) sindedür. Bu tağ řinlikdür ve çok daħı yüce degüldür. **Raķīm Tağı**; (11) Ma' mürıyye-i Rūm hūdūdındur. Bu tağun zıķri Qurān'da çok ğelmiřdür ve bu (12) tağda bir mağāra var. Ařhāb-ı Kehf ol mağāradadurlar. Anlarun kıřřaları (13) meřhūrdur. Tekrāra iħtiyāc yokdur. **Zenk Tağı**; Türkistān'dadur. Anda ma' den-i (14) zer ve sīm çokdur. **Altun Tağı**; Dāmğān hūdūdındadur. Altun ma' deni (15) olmayla aņa mensūbdur. **Sāve Tağı**; řehr-i Sāve'nün bir merħalesindedür. (16) Zī'l-

⁷¹⁵ Ve Cudi'nin üzerine oturdu. (Hud Suresi, 44. ayet)

Kifl peygamberün mezârı andadur. Dêrler qatı yüce tağdur. Ol tağda bir (17) mağâra vardur. Bir eyvân tarzında ol mağârada naşlar ve şûretler bî-hisâb

[278a]

(1) vardur. Ol mağâranuñ ol âhirinde bir havz ol havzuñ üstinde dört (2) taş ‘avretler emcegi gibi hemîşe şu akar. Ol havuzda cem‘ olur ve çok (3) turmayla aşlâ müteğayyir olmaz lâkin ol şu marâzlara dermândur ve ehl-i Sâve (4) dañı bu şûrete kâyıldür. **Seylân Tağı**; Âderbâycân’da meşhûrdur. Bilâd-ı (5) Erdebîl ve Sibâh ve Pişkin ve **Âbâd** , Şâv cümle ol tağun damenindedürler. (6) Qatı yüce tağdur. Elli fersengden görmek kâbildür. Devri otuz fersengdür. (7) Başı hergiz qardan hâlî olmaz. Anda bir çeşme vardur ki ekşer vaqitlerde bûz bağlar. (8) ve Hâzret-i Resûl’den mervîdür ki; (9) *مَنْ قَرَأَ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ* (10) *عَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ نُخْرِجُكَ وَعَنْكَ* (11) *قِيلَ وَمَا سَيْلَانُ قَالَ بَيْنَ أَرْمِينِهِ وَأَدْرِنَابِجَانِ عَلَيْهِ عَيْنٌ مِنْ* (12) *كُنْتَبَ اللَّهُ مِنَ الْحَسَنَاتِ بَعْدَ وَرَقَةٍ تُلْجُ يُسْقِطُ عَلَى جَبَلِ سَيْلَانِ* (13) *عُيُونِ* (14) oğusa Hâq Te‘âlâ aña Seylân Tağı’na düşen qarlar varağınca hasanât (15) yazar. Pes şahâbe êtdiler ki: “Yâ Resûllâh Seylân Tağı kanğıdur?” Dêdi ki: (16) “Seylân bir tağdur. Ermeniye’yle Âderbâycân arasında. Üstinde cennet (17) çeşmelerinden bir çeşme vardur ve anda enbiyâ kabirlerinden kabir vardur.”

⁷¹⁶ Her kim “Bu sebeple akşam vaktine eriştiğinizde ve sabah kalktığınızda Allah’ı tesbih edin. O ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarıyor ve yeryüzünü ölümünün ardından canlandırıyor. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız.” (Rum Suresi, 17-19. ayetler) ayetlerini okursa Allah Seylan Dağına düşen kar taneciğinin sayısınca ona sevab yazar. Seylan neresidir, diye sorulunca peygamber: Ermenistan ve Azerbaycan rasındaki bir dağdır. Üzerinde cennet pınarlarından bir pınar vardır. Ve burada ayrıca peygamberlerden birinin kabri bulunmaktadır. (Hadis-i Şerif)

[278b]

(1) Ve ol çeşmenün şuyı katı şavuk ve guvârendedir. Etrâfında olan çeşmeler cümle (2) şür ve germdür. ⁷¹⁷فَسَبَّارُكَ اللهُ **Serâsed Tağı**; ‘Irâk’da şehri Ebher’ün kıble- (3) sinde vâki’ür. **Serândîb Tağı**; meşhûrdur. Saqlân cezâresinde deryâ-yı (4) Hînd’de vâki’dür. Hâzret-i Âdem cennetden anda düşdi. Hîndi dilince Dehr (5) dèrler. Ol hudûdda olan tağların cümlesinden büyük ve yücedür ve ol tağda (6) Hâzret-i Âdem’ün kademi eşeri henüz peydâdur. Baş barmagından tâ dabânına dek (7) yetmiş arşundur. Hemîşe ol tağda yağmür hâlî olmaz lâkin bülut aşlâ peydâ (8) olmaz ve ol tarafda yâkût ve senbâdic ve billür çokdur ve ol tağda ‘ud ağacı (9) ve dânemüşk ve zebâd bî-hisâbdur. Ol tağın nebâtâtı ekşer eczâdur. **Sehend (10) Tağı**; Âderbâyecân’da şehri Tebrîz ve Merâğa ve Ücân ol havâlîdedür. Devri (11) igirmi beş fersengdür. Başı hergiz kıardan hâlî olmaz ve İsfesâlâr bin Esâme (12) mezârı andadır ve ol tarafda bir deryâçe vardır. **Siyâküh Tağı**; Âderbâyecân’da- (13) dur. Kelîr Kaşabası ol tağın dâmenindedür. Ol tağın sükânı ekşer kıuttâ‘u’ (14) t-tarıkdürler. **Sipân Tağı**; Ahlât cânibinde vâki. Katı yüce tağdur. (15) Elli ferseng, yoldan görmek mümkündür. Hergiz kıardan hâlî olmaz. Devri elli (16) fersengdür. Etrâfında hûb ‘alef-zârlar vardır. **Şakân Tağı**; Horâsân’da (17) Cacerm etrâfindadır. Ol tağda bir yaruğ vardır ki iki degirmen şuyı

[279a]

(1) ol yaruğdan revândur. Bu sebebden anı Aşkân Tağı dèrler. ‘Acâyibü’- (2) *l-Mahlûkât*’da mezkûrdur ki ol tağda bir mağâra vardır ki her kim başını (3) ol mağâra içine şoksa buhârdan hasta olur ve ol etrâfda bir (4) tağ dağı vardır ki rûzgârdan çıkmak müşkildür lâkin kıullesine çıkkıduğda (5) aşlâ rûzgâr olmaz. **Şür Tağı**; ‘Acâ’ibü’-*l-Mahlûkât*’da mezkûrdur ki ol (6) tağda bir taş vardır ki âyîne gibi şüret gösterür ve eger şuda sahk edeler (7) yine bu hâşşiyeti vèrür. **Târik Tağı**;

⁷¹⁷ Allah, mübarek eylesin.

Taberistân'dadır. 'Acā'ibü'l-Mahlūkāt'da (8) demişdür ki ol tağda bir mağāra vardır ol mağārada bir dikke var ki Süleymān (9) dikkesi dērler. Teberrük için ol diyāruñ halkı ol dikkeyi mu'atṭar ederler ve eger ol (10) dikkeyi bir murdār şeyle mülevveş edeler havā müteğayyir olup bārān ve ra'd ve berķ (11) zuhūr eder. **Ṭaner-k-i Rey Tağı;** bu tağda gümüş ma'deni vardır lākin ne kadar kim (12) ana harac ederler yine ol kadar peydā olup bir fā'ide vērmez. **Ṭūr-i Sīnā Tağı;** (13) meşhūrdur. Qur'ān'da zikri çoğdur ve Hāzret-i Mūsā ol tağda bir ağaç başında (14) nūr-ı ilāhiyi müşāhade kıilup şeref-i tekellüm buldı. 'Arvān Tağı; Ṭā'if (15) etrāfındadır. Mülk-i 'Arab'da ol tağdan ğayrı yērde ķar olmaz. **Fergāne Tağı;** (16) *Ṣuverü'l-Eķālīm*'de mezkūrdur ki ol tağda firūze zeybaķ ve mis ve nüḥās (17) ve esrüb ve altun ve nıft ve ķir ve zift ve nişādir ma'denleri anda vardır.

[279b]

(1) Ve ol tağda bir nevi' taş vardır ki odun gibi āteşde yanar. **Ḳāf Tağı;** (2) bir 'azīm tağdur ki dünyāyı ihāta kılmışdur. Dünyā cümle tağduñ içindedür (3) ve şöyle ki yücedür ki ol tağduñ başından āsumāna bir ķāmetdür. Belki āsumān (4) ol tağa münṭebaķdur ve sūret-i Ḳāf anuñ anuñ ḥaķķında nāzildür ve ol tağduñ (5) cismi cümle zümürüddür. Havānuñ kebūdlığı anuñ 'aksidür ve ol tağduñ ötesinde (6) ğayrı 'ālemler vardır ki ḥaķīķatini Ḥaķ'dan ğayrı kimse bilmez ve naķildür ki cümle (7) tağlaruñ göki Kūh-ı Ḳāf'a muttaşıldur. Ḥaķ Te'ālā ki bir ķavme ğazab kıлмаķ dilese (8) ve zelzele étmek istese kūh-ı Ḳāf'uñ mü'ekkeli olan meleke emr eyler ki ol falān (9) tağduñ gökini tahrik ile pes ol yere zelzele vāķi' olur. ⁷¹⁸ **Ḳible Tağı;** (10) *الرّأوى المهددة على* Irān ile Gürcistān arasındadır. **Ḳazaş Tağı;** (11) Kirmān'dadır. Belūc ķavmınuñ maķāmıdır ki ekşer ķuttā' u't-tariķdürler. **Kerkes Tağı;** (12) hiçbir tağa muttaşıl degüldür. Devri on ferseng. Bir ķatı yüce tağdur. Çok (13) yüceliğinden Herkes başına varabilmez. Bu sebebden Kerkes Tağı dērler ve ol (14) tağda bir çamur vardır ki irāķdan şu gibi görünür. Yakın varduķda (15) ğāyet şusuzlıķdan şu

⁷¹⁸ Doğruluğunun sorumlusu aktaran kimseye aittir. (Arapça deyim)

taleb eylerken nā-gāh çamura ğarķ olup helāk (16) olur. **Kirmān Taġı**; bu taġda gümüş ma‘deni vardur ve hem bir nev‘ taşdur ki (17) odun gibi âteşde yandururlar. **Gülüstān Taġı**; bu taġda elvān güller var.

[280a]

(1) Dêrler ki mülâhade zamânında bu gülleri ekmişlerdür ve anlaruñ temâşâ-gâhları idi. (2) **Kenâbed Taġı** ve **Resed Taġı**; Kihîstān’da iki taġdur birbirine karşı. Beyt:

کنابد کنی کارزار (3) بکوه

وکر سوی ربید برای کار⁷¹⁹

Küşîd Taġı; ‘Irākla Fārs’uñ (4) serħaddıdur. Keyħüsrev zamânında anda bir ‘azîm ejderhâ peydâ olup şöyle ki (5) anuñ qorķusından ħalâyık kendü deryâların terk eylediler. Şonra Keyħüsrev (6) anı helāk kıldı. Ol taġda bir âteş-ħâne düzüp nāmına Dîrküşîd (7) dediler. **Mâst Taġı**; Şehri Nahçivān’uñ ğarbında, on dört fersenginde (8) vâkı‘ bir yüce taġdur. Kulesi hergiz kırdan ħâlî olmaz. Devri otuz ferseng. (9) Güneş evcde olduġda uzun günlerde ol taġuñ sâyesi şehrüñ (10) dervâzesine düşer. Bu ma‘nâ çok tecrübe olunmuşdur. **Mürħân Taġı**; (11) Fārs’dadur. Ol taġda bir mağâr vardur ki sakfından şu tamlar. Eger bir kimse (12) anda gide veyâħoz yüz kimse gide ki anuñ şuyı ol kadar olur ki cümlesi (13) şudan doynca içerler dêrler ki tılsımdur. **Mu‘azam Taġı**; Maġribde vâkı‘- (14) dūr. Zümürürd ma‘denidür. Andan ğayrı yerde yoġdur. **Nefset Taġı**; ħudūd-ı (15) İştahar’da vâkı‘ dūr. Cemî‘-i eşyâ ve ħayvânātuñ şekli anda naķş olunmuşdur. (16) Şöyle ki zamâne naķķâşları ‘âcizdürler. **Nemeklân Taġı**; şehri-i Kūm ve şehri-i (17) Sabe ortasında vâkı‘ dūr. Hiçbir taġ ile peyveste degül. Toprâġı ğâyet

⁷¹⁹ Gonabad Daġı ile savaşırsın
Zibed tarafına gelirsene eġer

[280b]

(1) şūr olmayla k̄ar karar kılmaz ve kimse başına çıkabilmez ki bāt̄lākdur. (2) Devir üç fersengdür. Aşlā nebātāt kısmı olmaz. On ferseng yoldan nümāyāndur. (3) **Herem Tağı;** Taberistān'da vāki' 'Acāyibü'l-Maḥlūḳāt' da mezkūrdur ki ol (4) tağda bir mağāra vardır içinde āb-ı revāndur. Eger bir kimse ol şu üzerine (5) varup nidā eylese ol şu fī'l-hāl aḳmadan ḳalır ve eger bir ḡayrı kimse (6) varup nidā eylese yine revān olur. **Hūten Tağı;** bir küçük deppedür. (7) Demür ma' denidür. **Meḡyā Tağı;** ḡāyet hoş tağdur. 'alef-zārlar ve meyveler (8) ve 'imāretler ve köyler anda vāfirdür. **Faşl-ı Siyūm Cemī'i Ma' denleri Beyān eder;** (9) Kitābuḡ evvelinde zıkr olundu ki ma' deniyāt üç kısımdur. Filizzāt ve (10) aḥcār ve edhān ve herbirinūḡ sebab-i tevellūdi yād olundu. Pes şimdi ma' denleri (11) ḳanḳı diyārda olduḡın yād edelim üç bāb üzre. **Bāb-ı Evvel;** (12) **Filizzāt** yēddi dürlüdür. Zerṭilā altunun ma' ādini çoḡdur. Germ-sīr yerlerde (13) çoḡ olur ve diyār-ı maḡribde bī-ḡisābdur. Bu sebebden zer-i maḡribi meşhūrdur. (14) Ve ehl-i maḡrib ekşer 'ilm-i kimyā bilürler anuḡın maḡribde altın çoḡ olur. (15) Ve ma' den-i Endelūs ḡaşılı çoḡdur ve ma' den-i Elince diyār-ı Ḥabeş'de ḡaşılı (16) eyūdür ve maḡden-i maḡāra Mıṣır ve Ḥabeş ve baḡrı Ḳulzum'dadır. Ḥaşılı vāfirdür. (17) Ve ma' den-i Cezāyir ve ḳavaḳ ḡaşılı firāvāndur ve ma' den-i maḡāra Türkistān'da

[281a]

(1) Ma' den-i Bacbāl yine Türkistān'dadır. Bu ma' denlerden büyük ve küçük altın (2) pāreleri ḡaşıl olur lākin ḡāşiyyeti oldur ki eger büyük pāreleri getürseler (3) ol ḳavme ölüm vāki' olur ve ma' deni Buḡārā ve ma' den-i kūh-ı Semerḳand (4) zaḡmeti az ve fā'ideleri çoḡdur. Ma' den-i ḡudūd-ı Selḡāniye ḡaşılı çoḡ (5) lākin zaḡmeti vāfirdür. Ma' ādin-i kūh-ı Aylāḳ Türkistān'da. Ma' den-i vilāyeti (6) Fergāne. Ma' den-i ḡudūd-ı Dāmḡān Altın Tağı dērler. Altın pāreleri (7) topraḡ içinde bulunur ve ḡālā Īrān'da bundan ḡayrı altın ma' deni (8) yoḡdur. Ma' den-i Sīstān meşhūrdur ki Sultān-ı Ḡazneyn zamānında (9) ol ma' dende evvel igne gibi

altun peydā oldı varduqça pek oldı. (10) Qaza qaza bir büyük dıraht gibi altun zāhir oldı. Sonra zelzele olup (11) ol tağ harāb olup nā-bedīd oldı. Bu ma' nā 'ağıldan ba'iddür. (12) Haqıkat oldur ki ol aşılma ma' den degüldi. Belki cehāl kelāmıdır. (13) **Ma' ādin-i Naqre**; gümüş ma' denleri çokdur. Serd-sir yerlerde ekser olur. Ammā (14) gümüşün eyüsi Frenk ma' denlerinde peydā olur ve ma' den-i ceylān (15) Türkistān'da ve bir ma' den küh-ı Semerqand'a zahmeti az fā'idesi çokdur. (16) Ma' den-i Küh-ı Cerfet Kirmān ve ma' den-i Küh-ı Dehistān Küh-ı Naqre dērler. (17) Ma' den-i Küh-ı Aylāq Türkistān'da, ma' den-i küh-ı Zenk Türkistān'da büyük pāreler

[281b]

(1) peydā olur. Ma' den-i vilāyet-i Ferğāne, ma' den-i Buḥārā, ma' den-i Sās, ma' den-i (2) Endelüs, ma' den-i lülū Rum'da, İrān-ı zemīnde bundan çok fā'ideli ma' den (3) yoqdur. Ma' den-i Tabrek-i Rey. **Ma' ādin-i Āhen**; demür ma' denleri çokdur. Qubān (4) mülkinde bir vilāyet vardur. Āhenkār dērler ve mülk-i 'Arab'da Qasās Tağı'nda bir ma' den (5) vardur eyü demür ḥaşıl olur ve pülād andan düzerler. Qasāsı kılıcı meşhūr- (6) dur ve ma' den-i vilāyeti Hāf ve Qıhıstān ve ma' den-i Kirmān ki anuḡ demüri eyü (7) pülād olur ve ma' den-i qaṭre Fārs'da ve ma' den-i küh-ı Tārmin'de ve (8) ma' den-i hevīn Lur-ı Küçük'de ve ma' den-i Gence ve Āderbāycān. **Ma' ādin-i Üsrüb**; kurşun (9) ma' deni çokdur. Ol ki meşhūrdur Demāvend Tağı'nda ve ma' den-i Buḥārā ve maden-i (10) küh-ı Ferğāne [...] Demür gibi bir pek şeydür. İrān'da ma' deni yoqdur. Ammā (11) ba' zı kitāplarda görmişem ki Çin'de ma' deni vardur ve andan ālāt-ı ḥarb (12) düzerler. Zahmı demürden muzırdur. **Ma' ādin-i Qal'ı**; ma' ādeni çokdur. Meşhūr olan (13) ma' den-i Hind ve bir vilāyetinde, Endelüs'de bir tağ vardur qal'ı dērler ki ma' den-i qal'ı anda (14) çokdur ve ma' den-i Lur-ı Küçük'de qal'ı pāreleri olur. Ballūṭ danesi gibi her biri iki (15) mişkalden ziyāde ve ortası delük olur. Ma' den-i baḥr-ı Hind ve ma' den-i Cezāyir-i (16) Kele ve Berber ve ma' den-i Frenk. **Ma' ādin-i Mis**; pākırūḡ ma' deni

çoğdur. Ma' ruf olanlar (17) ma' den-i vilayet-i Acan ve Aderbaycan ve ma' den-i Buhara ve ma' den-i diyar-i Fergane

[282a]

(1) ve ma' den-i kuh-i Havs ve ma' den-i Haleb ve Sam derler ki evvel Sam ma' deninin hāsılı (2) bi-kıyas idi. Çünkü İmam Hüseyin hazretlerinin ehl-i beytin esir edüp ol (3) etrafından geçürüp ve Hazret-i İmamın hatunına kırma eşer kılp uşağın (4) bıraktı ve ol kavm bunların hālince şamata kıldılar. Bu sebebden ol ma' denün bereketi (5) kalmayup şimdi öyle olmuştur ki haracına degmez ve ma' den-i kuh-i Seylan ve Aderbaycan (6) hāsılı eyü olur. **Bāb-ı Dvüm Hacerleri Beyan Eder;** taş cevāhiri çoğdur. (7) lakin kıymetli ve meşhür olanlar üç durlüdür. A' lā ve evsat ve ednā. **A' lā:** (8) toğuz cevherdür. **Elmās;** kitabun evvelinde zıkr olundu ki elmās Serāndīb (9) deresinde olur lakin ilan qorqusından yakın varabilmezler ve hīle (10) edüp kuşlar ta' līm kılp et pārelerin iraqdan elmās pāreleri (11) üstine atup sonra ol kuşları ol ete irsāl ederler. Kuşlar varup (12) et pārelerin yeyerken küçük pāre elmāsları dağı bile yeyerler. Yine şahibi (13) katına gelürler. Ol kuşlardan ol elmāslar çıkar. Bu sebebden büyük parça (14) ma' dumdur yoksa yerinde büyük parçalar bi-hisābdur. **Dehene;** meşhür (15) olan ma' den-i Firengidür ve dehene-i Firengi meşhürdür ve derler ki Türkistan'da (16) Efrāsiyāb düzdüğü diyarda dehene ma' deni vardır. Levni yāqūta benzer (17) ve Aderbaycan'da bir ma' den vardır ki şekli müşkden çıkan şuya benzer

[282b]

(1) ki büz tökmiş ola. **Zümerred;** *Şuverü'l-'Ekalim*'de mezkurdur ki Mu' azam Tağı'nda (2) vilayet-i Şa' ide'den gayrı yerde zümürd ma' deni yoğdur. **'Akik;** Yemen'de eyü (3) ma' denler olur ve ol ma' denlere Qasās derler. **Feyrūzec;** ma' ādeni çoğdur. (4) Eyüsi ma' den-i Nişābūr'dur ki cevheri a' lā ve zahmeti az olur ve feyrūze-i Nişābūrī (5) meşhürdür lakin hālā ol diyarlarda 'akreb bi-hisāb peydā

olup ve halk (6) 'akreb korkusundan dađı ol ma' denlere qarib olabilmeler ve ma' den-i Tūs (7) Nişābūr'dan kemdür ve ma' den-i Bacmāl ve Buḥārā ve Esrūşine ve Ma' deni vilāyeti (8) Ferġāne ve ma' den-i Kirmān nā-reside feyrūze ḥāşıl olur. Bu sebebdendir (9) çoklık kıymeti olmaz. **Ma' den-i La'l**; evvel zamānda la'l yokıdı. Bu sebebden zikri (10) kitāplarda azdur lākin bu bir niçe yeldür ki Bedaņşān'da bir ḥüb ma' den (11) peydā olmuşdur ki ve Serāv'da dađı bir ma' den vardır. Ammā anuñ la' lı nā-reside (12) ve tıre rengdür. Lācerem kıymeti olmaz. **Yākūt**; ma' den-i ḥaṭ-ı istivāya qaribdür. (13) Anda kuvvet-i ḥarāret çokdur ve yākūt ise ziyāde ḥarāret olmayınca ḥāşıl ve kāmil (14) olmaz. **Evsat**, **Büsd** ve **Mercān**; büsd deyü mercān kökine dērler. *Şuverü'l-* (15) *'Eḳālīm*'de mezkürdür ki Endelüs'de mercān ma' deni vardır. Andan ġayrı (16) yerde olmaz. **Billür**; Fireng diyārında çokdur lākin billür ma' deninde her zamān (17) işlemek olmaz. Zirā ki teşir-i afitāb anı kazdurup fā' iline ziyān

[283a]

(1) erişdürür. Pes havā serd olduġda işlerler. **Cüz'**, **Fāzher**, **Kehribā el-Ednā**:
(2) cevāhir çokdur. Meşhūr olanlar kitābuñ evvelinde yād olundu ve ol ki 'azizü'l-
(3) vücūddur ma' ādenlerin şebt edelim. **Tütyā**; ma' ādini çokdur. Mülk-i Kirmān'da
(4) Tütyā-yı Kirān köy dērler. Topraġı ma' denden çıkarup ve yoġırup bir mīl (5)
şeklinde bir arşun miġdārı düzerler. Sāḥūrda qorlar. Kuvveti tütyāyı (6) kabuk gibi
andan çıkarur. **Zācāt**; ma' ādeni çokdur. Ol ki mülk-i İrān'dadır. (7) Ma' ādini şābit
edelim. Lur-ı Küçük Taġı'nda bir çeşme vardır dürlü dürlü (8) zāc çıkar ve ma' den-
i küh-ı Demāvend ve ma' den-i Qazvīn. **Züçāc**; ya' nī şişe. (9) Cevāhiri çaġmak
taşından ḥāşıl olur. Cümle mülklerde olur ve eyü olması (10) ustāda muta' allıkdur
lākin Haleb şişesi meşhürdür. **Keḥul**; sürme. (11) Ma' ādeni çokdur. İsfehān sürmesi
ḥüb ve meşhürdür. Küh-ı Demāvend'de ve (12) Endelüs'de ma' deni vardır. Ne
kadar ki māhuñ nūrı ziyāde ola ol ma' denüñ sürmesi (13) ziyāde olur. **Murdāsenc**;
ma' ādeni çokdur ve naḳre ma' denünden dağı ḥāşıl olur. (14) **Şeb-i Yemānī**;

meşhürdür. Ol vilâyetde bir tağdur. Andan bir şu çeşmesi vardur. (15) Şu aķup bir sehl yol gitdükde taker, beyâz şeb-i yemânî olur ve bir nev^ç dağı (16) siyâh olur. **Nüşâdir**; ma^ç deni çokdur ve İrân'da Nîmrüz Tağı'da gündüz (17) tüten ve gece âteş peydâ olur. Ol yere giden gerekdür ki bir keçeyi yâş édüp

[283b]

(1) meyl édüp her yerdeki süst yer bulsa taşra çıkup çeşme olur. Eger (2) ol etrâfuñ kuvvet-i müdâvemeti olursa lâ-yezâl ol çeşme revân olur ve eger (3) etrâf za^ç if olup havâ gerü olursa ol çeşme münka^ç olur. (4) Ve eger bir nice çeşmeler birbirine peyvend olup revân olsa çay olur ve (5) çay şuyinuñ mâyası yağmür ve kar töludandur ve eger bir nice çay bir yere cem^ç (6) olsa deryâ olur ve çünkü hemîşe deryâlardan buğâr yukaru çıkup (7) bārandegi olup yeryüzine inüp ol ki yer içinde cem^ç olur meşme olup (8) çaylara revân olup deryâlara dökülür ve bu şüret mer^çî ve maşsüsdür ki (9) çeşmeler ve çaylar tağlardan gelüp deryâlara gider ve ol buğârlar ki yer altında (10) taşra çıkmaya kuvveti olmayup qalmışdur. Halkuñ meded-kārlığına muhtācdur (11) ki üstinden toprağı kalduralar. Kārîz ve kuyular bunlardan hāşıl olur. (12) ve *'Acā'ibü'l-Maħlūqāt'* da mezkürdür ki rub^ç -1 meskūnda iki yüz bu kadar çay (13) vardur ki tūlı elli fersengdür ve cümleden büyügi biñ ferseng olup ve bu (14) za^ç if İrân'da olan çayları ve çeşmeleri ve ırmaqları iki bābet-i kebîr (15) ve şağîr yād edelim. **Edviyyetü'l-Kibār**; ya^ç nî büyük çaylar ki İrân'da ve havālîsinde (16) vāki^ç dür. Otuz bēş çaydur egerçi ba^ç zı İrân'da vāki^ç degüldür lākin çünkü (17) hazret-i Resūl'uñ lafz-ı kehrebārı anlaruñ haķķında cārî olmuşdur ki Seyhān

[284a]

Boş sayfa

[284b]

Boş sayfa

[285a]

Boş sayfa

[285b]

Boş Sayfa

[286a]

(1) Kamer Tağı'ndan haṭṭ-ı istivānuḡ öte cānibinden ıķup cenūba gider ve çünkü (2) haṭṭ-ı istivānuḡ bu cānibine geçer. İki deryāda cem' olur. Yine ol deryāelerden (3) ıķup Zenk diyārına ve Hābeş'e ve Nūb'dan geçüp memleket-i MıŖır'a vāŖıl olup (4) Ŗaṭṭu'l-'Arab'dan ziyāde olur. Andan yēddi baḡŖ olur; biri İskenderiye ve biri (5) Dimyāṭ'a ve biri Seyf'e ve biri Kustāt'a ve Zemīnū'l-Kuyūm'a ki Ŗehr-i MıŖır'dur ve biri (6) 'ArbaŖ'a ve biri Dūvīn'e. Bu mülklere yazuḡ üç ayındaki ol Ŗunuḡ taŖŖunluḡı (7) zamānidur. Ŗaḡrāda alur ve güzüḡ üç ayındaki ol Ŗu noḡŖān olur. (8) Zirā' at ēdüp ġayrı Ŗuya aŖlā muḡtāc olmazlar ve kelām-ı mecīd bu ma' nādan (9) haḡber vērmiŖdūr. (10) قَوْلُهُ تَعَالَى أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَيَخْرُجُ بِهِ (10) فَخَرَجُ بِهِ (10) قَوْلُهُ تَعَالَى أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ. ve ol Ŗaḡrāda (111) niŖān içün timŖāl dūzmiŖlerdūr ve Me'mūn Ḥalīfe Nīl'de bir (12) mescid dūzüp ve anda zirā' ve eŖābi' 'alāmetler ētmiŖlerdūr. Ŗunuḡ (13) ziyādeliḡiün eger Ŗu on dōrt arŖun ol 'alāmetlerden (14) aŖaḡa olsa ol sene zirā' at vasaṭ olur ve eger Ŗu ol (15) 'alāmetlerden on dōrt arŖun ziyāde olsa ol sene (16) keŖīrū'z-zirā' at olur ve eger on dōrt arŖundan nāķıŖ olursa (17) aḡallū'z-zirā' at olup aḡṭ peydā olur ve ḡarāc-ı sulṭānī daḡı

[286b]

(1) bunun Ŗstinedūr. Tā on yēddi arŖuna dek ziyāde olursa ol sene (2) ol yērdeki on yēddi arŖun Ŗu ziyāde olur. Ḥarāc olmaz aḡa feyż-i rabbānī (3) dērler ve

⁷²⁰ Görmediler mi ki biz, kupkuru yerlere suyu ulaŖtırıyoruz da onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yediḡi ekini çıkartıyoruz. Hālā ibret gözüyle bakmayacaklar mı? (Secde Suresi, 27. Ayet)

eger igirmi arşun ziyāde olursa Mıṣır'a ḥavf ğark olur ve altı ay (4) kış ve bahār Nīl şuyı ğāyet nokşān olur ve Nīl şuyı şöyle şīrindür ki (5) eger turş enār ağacı Nīl'den şu içse şīrīn olur. Bu sebebden turş enār Mıṣır'da (6) nādirdür ve dērler ki kāfir zamānında Nīl şuyı her birkaç zamānda bir kerre bağlanup (7) cārī olmazdı tā ki bir şāhib-i cemāl kıızı dolu bezekler ile arāste kılup (8) Nīl'e atarlar idi. Yine Nīl cārī olurdu. Ḥazret-i 'Ömer zamānında yine bu ma'nā (9) zāhir oldu. 'Amr 'Āş ki Mıṣır'da ḥākimidi bu ḥāli Ḥazret-i 'Ömer'e yazdı. Ḥazret-i (10) 'Ömer bir sıfāl pāresine yazdı ki; تَجْرَ لَا حَاجَةَ لَنَا بِكَ وَإِنْ كَانَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ هُوَ الَّذِي (11) يَا نَيْلِ مِصْرَ إِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِكَ فَلَا يَجْرِيكَ (12) فَتَسْأَلُ اللَّهَ الْوَاحِدَ الْقَهَّارَ أَنْ يَجْرِيكَ (12) ve bu sıfāl pāreyi Nīl'e bıraktılar. (13) fī'l-ḥāl revān oldu. Ol zamāndan berü daḥı ṭurmayup cārī oldu. (14) Ve bu sıfāl pāre üstine yazılan kelāmıñ ma'nāsı budur ki; Yā Nīl eger sen (15) kendü kendüñe aḳarsın ve ihtiyāruñ kendülikdedür aḳma ki bizüm saña ihtiyācımız (16) yoḳdur ve eger seni Ḥaḳ Te'ālā aḳdursa Ḥaḳ Te'ālādan ricā ederiz ki seni (17) aḳıda, ve's-selām ve Nīl'üñ ṭülü biñ fersenge ḳarībdür ve Nīl'de timsāḥ

[287a]

(1) ve saḳanḳūr ve envā' balıklar vardur. Şehr-i Mıṣır'ıñ bir ferseng altından ve bir ferseng üstinden (2) timsāḥıñ muzırratun bağlamışlardur yoḳsa şehirde çok fesād eylerdi. **Aşıl Şuyı;** (3) Ūrus ve Bulġār ve Diyār-ı Fer'īr ve Ketmāl tağlarından ḳalkup bu vilāyetleri cümle (4) saḳālandurup birbirine cem' olup bir 'azīm çay olur ve dērler ki bundan 'azīm (5) çay dünyāda yoḳdur. Andan yetmiş ırmaḳ cüdā olur ki hiçbiri ata geçit vērmez. (6) Çok şahrālar ve vilāyetler ol şudan ma'mürdur ve ol ırmaḳlarıñ ba'zısı 'Ālā (7) Ṭayḳūn deryāsına ve ba'zısı deryā-yı şarka gider ve bāḳī kalan şu Ḥazar (8) deryāsına gider ve deryāda on fersengden ziyāde ol şunuñ levni ve hareketi (9) ma'lūm olur. Ṭülü yüz fersengdür. **Etrük Şuyı;** Ḥorāsān tağlarından (10) ḳalkup ḥudūd-ı Dehistān'a güzer kılup Ḥazar deryāsına tōkülür. Ṭülü yüz igirmi

⁷²¹ Ey Mıṣır'ın Nīl'i şayet kendiliğinden akıyorsan akma sana ihtiyacımız yok. Ama eğer herşeye sözü geçen bir tek Allah seni akıtıyorsa Allah'tan dileğimiz seni akıtmaya devam etsin.

(11) fersengdür ve bu çay şöyle derindür ki aşlâ ‘ubür vërmez ve kenârına harâmı (12) hâlî olmaz. **Aras**; cenûbdan şimâle aqar. Qālîkân ve Erzurûm tağlarından (13) qalkup Ermen ve Âderbâycân diyârından güzër édüp Kür şuyına munzam olup (14) Geştâsfî vilâyetinden geçüp Hazar deryâsına tøkülür. Bu şunuñ üzerinde (15) zirâ‘ at çok olur. Tûlı yüz elli fersengdür. ‘*Acâ’ibü’l-Mahlûkât*’da mezkûrdur ki (16) her kim bu şudan ‘ubür kılmış ola şöyle bêlden aşığa şuda olmuş (17) ola. Ol kimse eger ayağınuñ arkasıyla çetin toğar. ‘Avretüñ bêline ursa

[287b]

(1) ol ‘avret üşâğın töz toğura ve hem dêrler ki her kimde rişte ‘illeti (2) peydâ olsa ayağın bu şuya urduğı gibi halâş olur bi-iznillâhi te‘âlâ. (3) **Aşlâk Şuyı**; Türkistân vilâyetindedür. Şöyle pek aqar ki segirmek ile erişmek (4) olmaz. **Bûğâ Şuyı**; *Şuverü’l-Ekâlîm*’de mezkûrdur ki Semerqand tağlarından (5) qalkup deryâçe olur. Yine ol deryâçeden revân olup birkaç mu‘teber (6) ırmaqlardan iħrâc olmuşdur. Çok vilâyetler ol ırmaqlardan zirâ‘ at (7) éderler. Ol şuyın bâkisi Sa‘d, Semerqand, Buğârâ diyârlarına vâşıl olup (8) ol vilâyetlerüñ medârı ol şu üstinedür. Şonra Ceyhûn’a tøkülür. Tûlı (9) ma‘lûm degüldür. **Yerdân Şuyı**; Rûm’dan qalkup deryâ-yı Rûm’a tøkülür. Tûlı (10) bir fersengdür. **Bâhiye Şuyı**; Endelüs Tağlarından qalkup bir ‘azîm çay olur. (11) ol vilâyetlerden güzër deryâyâ tøkülür. Tûlı yüz fersengdür. **Ceyhûn** (12) **Şuyı**; Âmüya dêrler. Meşhurdur. İrân’uñ şarkında cenûbdan şimâle revândur. (13) Bir pâresi Tibet tağlarından ve bir pâre dağı Bedeşşân ve bir dağı hudûd-ı (14) Şagâniyân’dan ve bir pâre dağı taraf-ı Hatlân’dan qalkup cümle birbirine munzam (15) olup Tenk Dehân Şîr dereden Herât diyârından güzër kıluñ ve ol (16) dere iki tağun ortasındadır ki mâbeynleri yüz arşundan eksükdür. (17) Böyle ‘azîm şu ol tar dereden geçüp kûm içinde nâ-bedîd olur ve ol

[288a]

(1) kımdan ‘ubür ihtimāl yokdur ve Ceyhūn’dan ‘azīm ırmaqlar ihrāc kılmıřlar ol (2) ırmaqlar üzerine çok zirā‘at ve ‘imāret kılmıřlar ve bu ırmaqların herbirinden gemi (3) āsān gūzer kıılır ve bu ırmaqlardan ba‘zı Hārzem deryāsına tōkūlūr lākin āb-ı (4) Ceyhūn Hārzem’dengūzer ēdūp Kerlāvī ‘aķabesinden ařaĝa tōkūlūp (5) iki ūç ferseng yola āvāzī vāřıl olur. řonra Hāzar deryāsına varur (6) ve Hārzem’den deryāya altı merħaledūr. Bu řuyun ıūlı beř yūz fersengdūr ve kıř (7) gūni řōyle buz baĝlar ki ūstinden ķāfile geķer. Ařlā řikest olmaz. (8) **Āb-ı Cūrcān;** Māzenderān vilāyetinden řehr-i Keynū deresinden ķalkūp Sulıān (9) Devīn meydānından geķūp Cūrcān’a varup Hāzar deryāsına tōkūlūr ve bu (10) řudan azcūķ zirā‘ata isti‘māl olunup ķoķı ‘āııldur ve bu řu ķoķ (11) derindūr ve kenāri kendlāndur. Bu sebebden ‘ubūri ķatı mūřkildūr. Gūn olmaz ki (12) bir veya iki ādem anda helāk olmaya. ıūlı elli fersengdūr. **Dicle-i Baĝdād;** (13) Āmid taĝlarından ve silsile ki Zū‘l-ķarneyn ķal‘asından ķalkūp ķoķ (14) ķeřmeler aņa muttařıl olup Ermen ve Rūm diyārından geķūp Mufārķīn’den (15) ve Hāřīnkeyf’den nice řular aņa mūlħaķ olup ‘Irāķ mūlkinūn evvelinde nice (16) řular aņa munzam olup Baĝdād’ın altından nehr-i Vān řuyı daĝı peyvend olup (17) vāřıt altında Dicle’den beř mu‘teber ırmaķ ihrāc olunur. řōyle Dicle’de

[288b]

(1) daĝı ol ķadar řu bāķī ķalmaz ki gemi yūriye ve neıāyic altında bu řu ve Fırāt (2) ve Hūristān’dan gelen řular cūmle birbirine munzam olup řaıı‘l-Arab olur. (3) Varup Bařra altında deryā-yı Fars’a tōkūlūr. ıūlı ūç yūz fersengdūr. Ehl-i (4) Fars Dicle’ye Ervendrūd dērler. Beyt;

(5) فریدون چو بگذشت ز آب اروند رود

Dicle-i Tüster; Kūh-ı Zerde'den ve Lur-ı Büzürg tağlarından (6) ځalkup otuz fersengden sonra Tüster'e erişüp ve çünkü mesāfeti ځarībdür. (7) Henüz serd olur ve hāzm olur ve Şāpūr Zū'l-Ektāf Tüster'de ol şu (8) üstinde bir şādırvān düzmişdür ve şuyı müşelleş edüp Tüster'ün (9) etrafına dūr edürmiş. Cānib-i ğarbda dört dāng ve taraf-ı şarḳda iki (10) dānk cārīdür ve cenūbda iki şu birbirine peyvend olur ve bu şu varup (11) Fūl ve Kemerce'de Şaṭı'l-ı Arab'a tōkülür. Tūlı altmış fersengdür. **Dicle-i Tüster;** (12) Lur-ı Büzürg tağlarından ځalkup Cünd-i Şāpūr'dan ve ūl'dan geçüp ol (13) ḥudūdda Tüster şuyına munzam olup Şaṭı'l-ı Arab'a gider. Tūlı altmış (14) ferseng. **Zābīn Şuyı;** Taḥmāseb-i Pişdādi'ye mensubdur. İki şudur. Birine (15) Azāb-ı Büzürg dērler. Ermen tağlarından ځalkup Diyār-ı Bekir'e tōkülür. Tūlı bir (16) fersengdür ve birine Azāb-ı Mecnūn dērler. Ermen tağlarından ځalkup Diyār-ı (17) Bekir ve Ermen diyārından güzer edüp Dicle'ye tōkülür. Tūlı bir fersengdür. **Zerīḳ**

[289a]

(1) **Şuyı;** Ḥorāsān'da bu şuya Mergāb dērler. Mürġāb ve Bādķīs tağlarından (2) ځalkup ba'zı bilād-ı Ḥorāsān'dan geçüp Merv'e vāşıl olur. Merv'ün medāri (3) ol şu üstinedür ve Yezdecird Şehriyārī ol şuyun üzerinde ځatlı (4) olundu. **Āb-ı Zenderūd-ı Isfahān;** Zerde ve sāyir Lur-ı Büzürg tağlarından (5) ځalkup ve diyār-ı Luristān'dan geçüp Feyrūzān vilāyetine ve Isfahān'a gider. (6) Tūlı yētmiş ferseng ve bu çayun bir ḥāşşiyeti var ki eger ol çayı bend edüp (7) aşıl zehābından ğayrı yere gitse yine aşıl yerinden ol ځadar şu peydā (8) olur ki evvelki gibi anuḳun bu şuya Zāyenderūd ya'nī artı çay dērler. (9) Zirā zirā'at vaḳtinde ol ځadar şu çaydan iḥrāc olunur. Yine dersen (10) guyā ki hiç eksilmemişdür ve bu çaya Zerīnrūd daḫı dērler ve bu şu (11) varup zemīni kāv-ı ḥānide müntehī olur ve ba'zı dēmişler ki zemīni kāv-ı (12) ḥāniden geçüp yer altıyla varup Kirmān'da peydā olup ve maşrıḳ (13)

⁷²² Feridun Arvand Rud Nehrini geçince Şahlık tahtına bir selam verdi.

deryāsına tökülür lâkin bu sözüñ aşlı yoqdur. Zirâ ki kâv-ı zemînden Kirmnân'a (14) varınca niçe tağlar ve saht yerler vardur. Bu kadar 'azîm şu cārî olmak (15) yer altıyla mümkün degüldür. **Zekân Şuyı;** Fârs'da Husreviye köyinüñ Tağı'ndan (16) kalqup vilâyet-i Câcerm ve Kirmâd ve Herre ve Şemkân ve Kârîñ ve Lâ'ar ve ba'zı (17) nevâhi-i Serâfeyi saķâ edüp bu diyârlarun şuyı dağı anı munzam olup

[289b]

(1) ve cem' olacaķ yerde bir köy vardur Zekân adlu bu şuya dağı anuñcun Zekân dërler. (2) Varup miyâ-yı⁷²³ Fars'a tökülür. Tûlı elli fersengdür. **Âb-ı Süfîdrüd;** Türkler (3) Hûlân Mûlân dërler. Penç Engüşt Tağı'ndan ki Türkler Beş Barmaķ dërler. Kürdistân'dan (4) kalqup Zencânürd ve Heşterrüd ve Meyânicürd ve Tâliş Tağlarınun şuyı (5) ve Târmin şuyı cümle cem' olup vilâyet-i Târmin'de Şâhrüd şuyına (6) peyvend olup Geylân'dan Hazar deryāsına tökülür. Tûlı yüz fersengdür ve bu (7) şudan zirâ' at az olur. Çokı 'atıldur. **Seyhün Şuyı;** Mâverâ'î'nnehir'de' (8) dür. Ol vilâyetün cānib-i ğarbında Ceyhün ve cānib-i şarkında Seyhün vāķi' (9) olmışdur ve iki cānibden dağı ol vilâyetler Mâverâ'înnehir olur ve ol vilâyetlerün (10) halkı Seyhün'a Gülzeryün dërler. Bir vilâyetinden kalqup Hocend ve sâyir (11) vilâyetlerden varur. Hârezm deryāsına tökülür ve bu dağı Ceyhün gibi (12) kış günlerinde ol kadar bûz bağlar ki üzerinden kâfile geçer. Tûlı (13) fersengdür. **Şâş Şuyı;** Mâverâ'înnehir tağlarından kalqup Sürhâb ve Evs (14) şuyına peyveste olup Ferġân'a vârid olur. Çok diyârları saķy edüp (15) Hârezm deryāsına tökülür. Tûlı [...] fersengdür. **Şâhrüd Şuyı;** (16) Kazvîn'nün rûdbârında iki pâre olup biri Kazvîn tağlarından çıkar (17) biri dağı kûh-ı Şer ve Lahmî'den Çıkar. Vilâyet-i Rûdbâr Alamût'dan güzer edüp

⁷²³ Kelime "miya" yazılmıştır; doğru yazım şekli "miyah"tır.

[290a]

(1) ve nâhiyye-i Târmin'de Süfîdrûd'da cem' olup Geylân'da Hazar tökülür. (2) Tûlî tâ ki Süfîdrûd'a erişür. Otuz beş fersengdür ve tâ deryâya elli ferseng (3) olur ve bu şu dahı ekseri 'atıldur. 'Âşî Şuyı; Şâm vilâyetinde tağlar- (4) dan kalķup Hamiş ve Hamâ'dan ve sâyir bilâd-ı Şâm'dan güzêr edüp ve mülk-i (5) Tekfûr ve Mîs ki Ermeniye-i Aşğar dërler Rûm deryâ sına tökülür. Tûlî [...] (6) fersengdür. Bu şuya anuñçun 'Âşî dërler ki sâyir şular kâfir diyârından (7) müslimân diyârına ve bu şu müslimân diyârından kâfir diyârına revândur. (8) **Ķārāmān Şuyı**; Cağâtây vilâyetinden bir 'azîm şudur ki gemiyle 'ubûr ederler. (9) **Fereh Şuyı**; Gür tağlarından kalķup çok diyârları saķy edüp bâķisi (10) Sîstân'da deryâçeye tökülür. Tûlî ma'lûm degüldür. **Ķar'îr Şuyı**; (11) Türkistân ile Maşrıķ arasında bir 'azîm şudur. **Kerce Şuyı**; Nehr-i (12) es-Sûs dërler. Ervend Tağı'ndan kalķup ve Dînever ve Ķülküz ve sâyir şulara (13) peyveste olup Huveyze vilâyetinden geçüp ve Zaķûl ve Tüster şularıyla (14) cem' olup Şaţı'l-'Arab'a peyvend olur. Tûlî igirmi fersengdür. **Kedârân (15) Şuyı**; Ķalğalâ tağlarından kalķup diyâr-ı Gürcistân'dan şehr-i Tiflîs'den (16) Arân'a vâşıl olup bir pâresi Şemkûr deryâçesine ve bir pâresi dahı (17) Aras ve Ķarâşu'ya cem' olup vilâyet-i Geştâsfdan geçüp Ķarzem deryâsına

[290b]

(1) tökülür. Tûlî iki yüz fersengdür. **Kerfâs Şuyı**; Fârs'da Kilâr tağlarından (2) kalķup ve çok şular Fârs'da aña cem' olup ve bu çay-ı Buheyl'dür Zirâ ki (3) üstinde aşlâ zirâ'at olmaz tâ ki bend bağlanmayınca. Bu vilâyetlerden geçüp (4) BuĶkân deryâsına tökülür. Tûlî [...] fersengdür. **Kîl Şuyı**; Hind (5) tağlarından ve Hıtây'dan kalķup ehl-i Ķind dërler ki menba'ı cennetdendir. (6) Ol şudan Ķrâķ yêrlere teberrük için iletürler ve kibâr kimseleri öldükde (7) ol şu ile Ķusl ederler ve kefenlerin ol şuya batururlar. Tûlî üç yüz (8) fersengdür. **Mehrevân Şuyı**; Sind şuyıdur. Ab-ı Ķilm dërler. Sîstân (9) ve Bedehşân ve Mehrân ve Sind tağlarından kalķup taraf-ı cenûbında (10) Mehrân şuyı ve taraf-ı şimâlinde Ceyhûn şuyı ve Sind şuyı diyâr-ı

Debīl (11) ve Mukrān'dan geçüp baħr-ı Hind'e tōkölür. Tūlı yüz seksen fersengdür. Dicle (12) şuyı kıadardur ve Nīl gibi şahrāda tūrur. Tā ki yerine zirā' at ederler. **Nehrevān** (13) **Şuyı**; 'Irāk-ı 'Arab'da iki şu' bedür. Biri Kürdistān tağlarından ve biri daħı (14) Servān'dan kıalkup ve çünki varup Sāmire'den 'ubūr eyler. Āb-ı (15) Sāmire dērler. Varup ol bir şu' beye munzam olduķda Nehrevān şuyı (16) dērler ve bir şu' be daħı ĥudūd-ı Kel ve Keylā ve Gerīve-i Kerā'dan kıalkup (17) Ĥelvān'dan ve Kıaır-ı Şīrin'den ve Ĥānķiz'den güzer edüp ol bir şu' beye

[291a]

(1) munzam olur ve Ya'ķübā ve Nehrevān'dan geçüp Bağdād'ın altında Dicle'ye peyvend (2) olur. Tūlı elli fersengdür ve bu şu üstinde zirā' at çokdur. **Hiri** (3) **Şuyı**; Ğūr tağlarından Ribāt-ı Kerdān'a kıarıb kıalkup ve çok şular munzam (4) olup toķuz ırmaķ iħrāc olur. Diyār-ı Fūşenc ve sāyir diyārlar bu şudan (5) saķy olup āħir Seraħs'a gider. Tūlı yetmiş üç fersengdür. **Hiri** (6) **Mend Şuyı**; Āb-ı Bermend dērler ve Derepir şuyı daħı dērler. Ğūr tağlarından (7) kıalkup Diyārpest'den güzer edüp birķaç büyük ırmaķlarından iħrāc (8) olup çok diyārlar meZRū' olup Sīstān'a varup ol diyāri (9) daħı saķy edüp fāzlı dere deryāçesine tōkölür. Tūlı elli fersengdür. (10) **El-Edviyyeti's-Şiğār**; ya'ni küçük çaylar ve çeşmeler. (11) Kūh-ı Demāvend'den kıalkup Rey vilāyetine tōkölüp ĥudūd-ı Kūm'dan 'Ūlyā (12) ve Asān kıismet edüp kırķ ırmaķa kıarıb ol şudan iħrāc olur. (13) Ekşer diyār-ı Rey'ün şuyı andandur ve Bahār-ı Herzābeşe'de mūntehī olur. Tūlı otuz (14) fersengdür. **Āb-ı Kermrūd**; Tāleķān Kıazvīn tağlarından kıalkup Rey (15) vilāyetine tōkölüp Bahār-ı Herzābeş mağārasından mūntehī olur. Tūlı igirmi (16) bēş fersengdür. **Āb-ı Kıarrūd**; Cerbādķān diyārından kıalkup ve Kūm'dan (17) güzer edüp Herzābeş mağārasında mūntehī olur. Tūlı otuz bēş ferseng

[291b]

(1) **Āb-1 Kavmāmsār**; bir pāresi Ervend Tağı'ndan ve bir pāresi dağı Esedābād'dan (2) kākup ve bir pār dağı Rāsmend Tağı'ndan ve Kerh tağlarından kākup diyār-ı (3) Hemedān'dan ve Sāve'den güzer édüp ve çün Sāve ve Āve qarīb varduğda (4) Şemseddīn Muhammed düzdüğü seddüñ yanından ki deryāçe olup fāzlı (5) Heftādpülān'dan mābeyn-i Sāve ve Āve ki Atābeg Serker düzmişdür. (6) güzer édüp Mağār'da müntheī olur. Bu çay dağı zāyendedür. **Āb-1 Ebher**; (7) Sulţāniye hudūdudından kākup Ebher ve Qazvīn vilāyetinden Kazvīn (8) tağlarının şuyına munzam olup Mağār'da müntheī olur. Tūlı igirmi fersengdür. (9) Bu şu dağı Kazvīn'de ve Ebher'de Zinderūd gibi zāyendedür. **Āb-1 Harūd**; (10) Ol tağlardan kākup vilāyet-i Rasend ve deşt-i Qazvīn'e varup (11) Mağār'da müntheī olur. Tūlı igirmi beş fersengdür. **Āb-1 Tārmin**; ol tağlardan (12) kākup Sefīdrūd'a tōkülür ve diyār-ı Tārmin'ün zirā' atı ol şudandur. **Āb-1 Kāşān**; Benās tağlarından kākup Kāşān'a varup Mağār'da müntheī (14) olur ve bahār eyyāmında ki 'azīm seyl olur. Kāşān'a 'azīm havf olur. (15) **Āb-1 Müzdeқан**; Harқан ve Müzdeқан ve Hemedān tağlarından kākup Müzdeқан'dan (16) geçüp varup Sāve'den güzer édüp zamān-ı cāhiliyetde Sāve deryāçe- (17) sindе cem' olurdı ve hālā ol deryāçe huşk olmayla varup Mağār'da

[292a]

(1) müntheī olur. Tūlı igirmi beş fersengdür. **Āb-1 Bohrūd**; Tāleқан tağlarından (2) kākup Qazvīn vilāyetine tōkülüp Mağār'da müntheī olur. **Āb-1 Kerdenrūd**; (3) Tāleқан tağlarından kākup Rey vilāyetine tōkülüp Mağār'da müntheī olur. **Āb-1 Kānrūd**; Hareқан tağlarından kākup Qazvīn vilāyetine erişmez. **Āb-1 Qazvīn**; dört çaydur. Bahārda cārī olur. Eger kuvvetlü olursa Qazvīn (6) bāğlarına kifāyet eyler yoksa ba' zı bāğlar huşk kalur ve yaz günlerinde Qazvīn'e (7) erişmez. **Āb-1 Hareқан**; ol tağlardan kākup Huşk Rūd'dan geçüp Rey (8) vilāyetine erüp gayrı şulara zamm olup Māğār'da müntheī olur lākin yaz güninde (9) Hareқан'dan

geçmez ve **Minhā Bāderbāycān**; Āderbāycān'da Olan Küçük Çaylar; (10) **Āb-i Enderāb**; Seylān Tağı'ndan çünkü şehri Erdebīl'den güzër kıılır. Erdebīl (11) şuyı dërler ve çünkü yolda Enderāb'a vāşıl olur. Enderāb şuyı dërler. 'Alīşāh (12) köprisinden geçüp Āher şuyına munzam olup varup Aras'a tøkülür. Tūlı (13) igirmi bēş fersengdür. **Āb-ı Āhū**; Arsīnān gerīvesinden ki Moğollar (14) Anūkcuk deñiz dërler ve ol hūdūduñ tağlarından kılqup Qal'a-ı Nūderz'den (15) geçüp Şāhib-i Dīvān köyinden varup Enderāb şuyına munzam olup Aras'a (16) tøkülür. Tūlı igirmi fersengdür. **Āb-ı Serrūd ve Tāvīl**; [Sehend Tağı'ndan kılqup Serāv'rūd'a tøkülür. Tūlı yeddi fersengdür. Seylān Tağı'ndan kılqup Serāv'dan geçüp Kevlevān köy hūdūdına varur. Ol zemīn şūr-istān olmayla şūr olur. Andan Ūcān şuyıla cem' olup Tebrīz'e érer. Andan Tūsūc deryāsına tøkülür. Tūlı kırk fersengdür.] Sehend Tağı'ndan kılqup (17) mezkūr diyārlardan varup Serāv'rūd'a munzam olup Tāsūc deryāsına

[292b]

(1) tøkülür. Tūlı altı fersengdür. **Āb-ı Secd ve Keryū**; Evvelde iki çaydur. Birbirine munzam (2) olup Sefīdrūd'a tøkülür. Tūlı yeddi fersengdür. **Āb-ı Merdrūd**; Sehend (3) Tağı'ndan kılqup Merāga vilāyetinden geçüp Çeftū şuyına munzam olup (4) Şūr Tāsūc deryāsına tøkülür. Tūlı igirmi fersengdür. **Āb-ı Şāfī**; Sehend (5) Tağı'ndan kılqup Merāga'dan geçüp Teftev şuyına cem' olup Şūr (6) Tāsūc deryāsına tøkülür. Tūlı igirmi fersengdür. **Āb-ı Ceftev**; Kürdistān (7) Tağlarından kılqup vilāyeti Merāga'dan güzër édüp Şāfī şuya ve Tufūc (8) şuyına munzam olup deryā-yı Tāsūc'a tøkülür. Tūlı igirmi fersengdür. (9) **Āb-ı Germrūd**; Serāv Tağı'ndan kılqup Germrūd vilāyetinden geçüp Meyānic (10) şuyına munzam olup Sefīdrūd'a tøkülür. Tūlı on fersengdür. **Āb-ı (11) Mehrānrūd**; Sehend Tağı'ndan kılqup 'māq-ı Tebrīz'de müntehī olur ve (12) bahārlarda her zābī Serāv'rūd şuyına munzam olup deryā-yı Tāsūc'a (13) tøkülür. **Āb-ı Merend**; Merend Tağı'ndan kılqar ve Muḥammed Zū'l-Fiḳār 'Alevī dēmişdür (14) ki: "Merend'e vāşıl olmamışken dört

ferseng yerden yer altında pinhân olup (15) yine Merend'e zâhir olur". Ve bahâr eyyâmında her zâbî varup Aras'a tökülür. (16) Tûlî sekkiz fersengdür. **Âb-1 Meyânic;** Ücân tağlarından kalkup ol (17) vilâyetden geçüp Meyânic şahrâsında Heşter şuyına munzam olup Sefîd-

[293a]

(1) rûd'a tökülür. Tûlî igirmi fersengdür. **Âb-1 Kâfrûn;** Merâğa ve Ücân (2) tağlarından kalkup Meyânic hudûdından Sefîdrûd'a tökülür. Tûlî (3) igirmi fersengdür. **Âb-1 Heşterûd;** Ücân ve Merâğa tağlarından kalkup (4) Meyânic hudûdında Sefîdrûd'a tökülür. (5) **Fârs ve Şebânkâre ve Kirmân'da** (6) **Olan Şuları Beyân Eder;** Bervâb köyinden kalkup Merv deşten güzër (7) édüp Kür çayına tökülür. Tûlî on sekkiz fersengdür. **Âb-1 Tâb;** (8) Lursitân tağlarından kalkup Mis şuyına peyveste olup Kañtara (9) Rekân'dan güzër édüp ve ol diyârları saqy édüp Şüşter hudûdında (10) deryâya tökülür ve bu şü Fârs ile Hürsitân'ın serhadıdır. Tûlî igirmi (11) yeddi fersengdür. **Âb-1 Tâs;** Kihistân tağlarından kalkup katı (12) büyük şudur ki ata geçit vërmez. Tûlî kırk fersengdür. **Âb-1 Şîrîn;** (13) Dînâr Tağı'ndan kalkup Bâdrîk vilâyetinden geçüp tûlî on altı (14) fersengdür. **Âb-1 Harem;** harem'den kalkup ve nice vilâyetleri (15) saqi édüp nehr-i Şadir'e munzam olup deryâya tökülür. Tûlî on toquz (16) fersengdür. [...]Büyük şudur. Ata geçit vërmez. Tûlî on bês (17) fersengdür. **Âb-1 Hândân;** Hünkân tândan kalkup Tuscân vilâyetün

[293b]

(1) saqy édüp Celâ-yı Cân'dan varup Şîrîn şuyına munzam olup tûlî (2) on bir fersengdür. **Âb-1 Retîr;** Cemâl Cân tağlarından kalkup nehr-i Şâpûr'a tökülür. (3) Tûlî on fersengdür. **Âb-1 Harsaq;** Büyük şudur. Mâhrû tağlarından kalkup (4) Sebûk Kañtarası'ndan geçüp Ahtân şuyına tökülür. Tûlî bir fersengdür. (5) **Âb-1 Ahtân;** Dâreyn Tağı'ndan nehr-i Nûh'a tökülür. Tûlî sekkiz fersengdür. (6) **Âb-1 Serd;** Dâr-ı Cânşâh tağlarından kalkup ol diyârları saqy édüp (7) Hür vilâyetinden geçüp deryâya

tökülür. Tûlî bir fersengdür. **Āb-1 Dīvrūd**; (8) Hudūd-ı Kirmān'dan alkup atı tiz aar. Bu sebebden Dīvrūd d rler. **Āb-1 (9) Niāvur**; Niāvur talarından alkup ol diy rları say  d p (10)  m  ve Mandist n'dan ge p dery ya tökülür. T l  on iki fersengdür. (11) **Ve Minh  Diy r-1 Bekir**; Diy r-1 Bekir uların bey n  der. **Āb-1 Bel h**; menb 'ı hud d-ı (12) H rr n'da Deh ne emesindendir. Gelüp Raa altından Fır t'a tökülür. T l  (13) sekkiz fersengdür. **Āb-1 H t fer**; Re's 'l-  Ayn'den alkup ve  c yüz eme (14) aa munzam olup Herm s vil yetinden ve Meris  hud dından ge p (15) Fır t'a tökülür. T l  igirmi b  fersengdür. **Āb-1 Her s**; bir emed r. Nuayb n (16) hud dında T r-1   Aydeyn'den alkup Nuaybinden güzer  d p Fır t'a (17) tökülür. T l  on iki fersengdür. **Āb-1 Herm s**; M rd n talarından

[294a]

(1) alkup vil yet-i M rd n'i say  d p Dicle'ye tökülür. T l  bir fersengdür. (2) **Ve Minh  H r s n ve K h st n**; H r s n ve K h st n vil yetlerin n uyun bildürür. (3) **Āb-1 N  b r**; N  b r vil yetinden ge p iki c nib talarından ular (4) aa munzam olup cem 'i vil yet-i N  b r andan zir 'at öderler. **Āb-1 (5) Derm d**; Derm d talarından alkup  rer d'a tökülür. T l  be (6) fersengdür. **Āb-1 Seher**; Seher Taı'ndan alkup vil yet-i N  b r'ı (7) say  d p t l   c fersengdür. **Āb-1 a n**; eme-'i Sebiz hud dından (8) alkup vil yet-i N  b r'da m nteh  olur. T l  dört ferseng. **Āb-1 (9) Lest Fer s**; Erz d Taı'ndan alkup Les Fer s ve Esfers (10) ve s yir diy rlardan ge p  rer d'a tökülür. T l  b  ferseng. **Āb-1 (11) H ncak**; ol talardan alkup yine ol köylerde m nteh  olur. T l  (12) dört ferseng. **Āb-1 Ta'ter**; ol hud dan alkup zir 'at olan (13) mevzi'lerde m nteh  olur. T l  iki fersengdür. **Āb-1   A b d**; Sul b (14) Meyd n hud dından alkup bah rda igirmi degirmen uyı adar olur. (15)  rer d'a tökülür l kin yaz günlerinde huk olur. Bu sebebden (16)   A b d d rler. T l  igirmi ferseng. **Āb-1 H ' n**; Cacerm hud dında (17) bir ta vardur ki ortasından bir d v r eklinde  h l v ki' olmudur.

[294b]

(1) Ol dīvārdan üç çeşme revāndur ki herbiri bir degirmen şuyı kadar ve nāv-dān (2) gibi ol dīvārdan bir oğ atımı ziyāde gider. Ba‘zı vilāyet-ı Cacerm ve sāyir yerler (3) zirā‘at ederler. Tūlı bir ferseng. **Āb-ı Hāşāb**; Ceylān tağlarından kalkup (4) Ceylān’dan ve hudūd-ı Belh‘den ve Termed‘den Ceyhūn’a tōkülür. Tūlı beş ferseng. (5) **Ve Minhā ‘Irākū’l-‘Arāb**; ‘Irāk-ı ‘Arab‘da olan şuları beyān eder. **Āb-ı Beyāt**; (6) Kürdistān tağlarından kalkup Beyāt vilāyetiden cemī‘i bāğları sağy (7) edüp bākisi şahrāda mūntehī olur. **Āb-ı Dağūk**; Kürdistān tağlarından (8) Derbend-i Hālīfe hudūdından kalkup Dağūk‘dan geçüp şahrāda kum içinde (9) pinhān olur ve ol kumdan kimse geçebilmez. Ol yolda nice ‘alāmetler (10) vaż‘ etmişler tā ki halk ol kumdan geçüp helāk olmaya. Tūlı beş (11) fersengdür. **Bāb-ı Pencüm Deryālar ve Deryāçeleri Bildirür** : Kitābuñ evvelinde zıkr (12) olundı ki deryā ki dünyāyı ihātā kılmışdur. ‘Arablar baħr-ı muħiṭ ve ‘Acem (13) deryā-yı büzürg ve Yūnānīler okyānūs dērler ve ol deryādan yēddi hālīc (14) zemīne gelmişdür ki ol hālīclerde heft deryā dērler. Herbiri bir ‘aẓīm deryādur. (15) Ve herbirinde çok cezīreler vardur. Hey‘et kitāblarında dēr ki Uşbu (16) hālīclerde on iki biñ cezīreden ziyāde olur. Cümle mezzū‘ ve meskūn (17) ve ol cezīrelerde dağı nice deryāçeler ve tağlar ve eşcārlar var ve ol

[295a]

(1) hālīclerde gece ve gündüz cezr ve medd olur. Sebebi māhuñ kurb ve bu‘dudur. Meşelā (2) ay tūlū‘ etse medd olur ya‘nī deryā şuyı yüksek olup çaylara revān (3) olur. Ay ğurūb etdükde cezr olur ya‘nī deryā çekülüp çaylar deryāya revān (4) olur ve cezr ü meddūñ ziyāde ve noğşān olduğı māhuñ nūrına mūte‘allīkdür. Ya‘nī (5) ne kadar ki ayuñ nūrı ziyādedür şu dağı ziyāde olur ve ayuñ nūrı noğşān (6) olduğda şu dağı noğşān olur lākin deryā-yı muħiṭūñ cezr ve meddi yılda (7) bir kerre olur ve afitāba mūte‘allīkdur. Meşelā Güneş mūrtefi‘ olduğda deryā şuyı (8) sarğa gider ve Güneş ki hubūṭ eyleye. Deryā ğarb cānibine gider. Pes[...] den sonra

(9) halīcleri beyān edelim ki hey'et kitāblarında meşūrdur. Ber-sebīl-i ihtīşār (10) tā kitāb, cāmi-‘i fevāyid ola. Vallāhu a‘lem şarḩdan cenūba gider. **Ḩalīc-i Evvel;** (11) Çīn ve Māçīn deryāsıdır ve cümle halīclerden büyükdür ve bu halīcde üç biḩ (12) yēddi yüz cezīre vardır. Meşhūr olanlar; Cezīre-i Vaḩvāḩ ve anda bir nevi‘ ağaçlar (13) vardır ki rūzgār esūp yaprakları birbirine dōkdükde vaḩvāḩ şadāsı ol (14) ağaçlardan gelir. Bu sebebden ol cezīre bu nāmıla meşhūrdur. Ol diyāruḩ (15) pādīşāhına Kīşmīr dērler ve *Mesālikü'l-Memālik*’de mezkūrdur ki ol yērde altun (16) ol ḩadar vāfīrdür ki itler ḩilādesi ve çōlmekler ḩalkāsı cümle altundandır ve demür (17) ol ḩadar nādīrdür ki zīb ū zīnetleri demürdendir. **Cezāyir-Ḩāne ve Rāyih;**

[295b]

(1) Hind ḩudūdındadır. Ol yērūḩ pādīşāhına Mihrāc dērler. *Mesālikü'l-Memālik*’de (2) dēr ki Mihrācuḩ fermānında ol ḩadar cezīreler ve ‘imāretler vardır ki her gün iki yüz (3) baḩmān zertīlā ḩāşıl olur ve Cezīre-ḩāne’de bir ḩaḩ vardır ki başında yüz arşun (4) ēni ve uzunı bir meydāndır. Ol meydānda ateş yanar ki gēceyle iki nīze ḩadar (5) bülend olur ve hergiz sōnmez ve ol cezīrede ḩayyār kimseler vardır. **Cezīre-i Selāmī;** (6) havāsı cümle cezīrelerden ḩoşdur. Her kīm ki bu cezīreye varsa āb ve havāsı (7) ve ni‘meti ḩatı ziyāde olmayla daḩı ol cezīreden ḩurūc ētmez. **Cezīre-i (8) Beyāt;** ḩavīl ‘arīzdür. Abādānı vāfīr, ḩalkı vaḩşī ve ḩūb şūretdürler. Sāyir (9) diyārlardan varup ol cezīrenūḩ ‘avretlerin getirürler lākin fırşat (10) bulsalar uşakların biraḩup ḩaçarlar ve bir cezīre daḩı vardır ki ḩalkı (11) ādem yēyerler. **Cezīre-i Rāmī;** Anda abādānı çōḩdur. Dōrt ḩarış ḩāmet (12) ādemler vardır ki ḩāfūr ağaçları ḩāyet büyük ve bī-ḩisābdur. **Cezīre-i Seksār;** (13) anda seksārlar vardır ve daḩı çōḩ cezīreler vardır ki lākin zīkr olunmadı ve bu (14) deryāda her nev‘iden cān-ver vardır ki ḩatı ‘acā’īb büyük ḩurbaḒalar ve zübād (15) kedisi ve misk şıçanı ve beyāz maymūn ve büyük ilan ki fīlleri yudar. (16) Ve ḩūḩi-i nāḩıḩ ve ḩāvus ve bāz-ı sefīd ve şāḩīn ve raḩ ve büyük kāfūr ağaçları (17) şōyle ki biḩ ādem sāyesinde oturur ve buḩum ağacı ve ḩayzerān ağacı

[296a]

Sayfa yok.

[296b]

Sayfa yok.

[297a]

Sayfa yok.

[297b]

Sayfa boş.

[298a]

(1) Aşlâ demür olmaz ve şandal ve buğum ve âbnūs bu deryānuñ Cezâyirinde bî-şümârdur. **Deryâ-yı** (2) ‘**Ummân ve Fârs**; bir lüccedür. Hind Deryâsından taraf-ı şarķî Fârs diyârına ve taraf-ı (3) ğarbî ‘Arab ve Yemen ve şahrâya ve şimâl-i ‘Irâķ ve Hüristân ve taraf-ı cenûbı (4) baħr-ı Hind’dür ve bu lüccenüñ ‘arzı yüz yetmiş ferseng ve güneş ki sünbüle (5) burcına taħvîl eder. Tâ altı ay kâmil-i temevvüc eder. Şonra sâkin olur ve cezr (6) meddi tâ Şaṭṭü’l-‘Arab’a çıkar ve Başra bağları ekşer bundan saķy olur ve Başra’ya (7) medd olduğda gemile giderler yoksa gemi yere oturur ve bu deryâda cezâyir çoķdur. (8) Meşhür olanlardan Hürmüz, Kış ve Baħreyn ve Hârik ve Haşik ve Kind ve Anâşek (9) ve Ebrekâķân ve bunlardan ğayrı çoķdur ve bu deryâda incü çoķdur. Büyük incüler (10) olur ki sâyir deryâda mişli olmaz ve bu deryâda ‘anber çoķ olur lâkin bālıķlar (11) yeyerler. Balıķ ķarnından ‘anber çıkarurlar. Fe-emmâ ol ķadar nâk ve levni olmaz. Elvân-ı (12) yâķût ma‘âdini ve ‘aķîķ ve altun ve gümüş ve demür ve mis ve mıķnâṭis bî-şümâr- (13) dur ve gird-âblar vardır ki ‘avnillâhdan ğayrı ħalâş olmaz. **Deryâ-’ı Kūlzum**; (14) Hind deryâsından bir lüccedür. Baħr-ı Aħmed dërler. Taraf-ı şarķî deryâ-yı Yemen (15) ve

taraf-ı ğarbî Berber ve Hâbeş'e ve taraf-ı şimâli baħr-ı Kūlzum ve Yeşrib ve Tehâm'a ve taraf-ı (16) cenūb deryâ-yı Hind'dür. Tūlı rub-ı meskūnuñ tūlı kâdardur ve Kūlzum tâ Yemen'e (17) dört yüz altmış fersengdür ve 'arzı azdur. Şöyle ki kaşaba-ı Kūlzum'dan ol bir kenār

[298b]

(1) dīdār olur. Ol yere Lisānū'l-Baħr dērler ve ol başında 'arzı altı fersengdür. (2) Vardukça inilür tâ ki deryâ-yı Hind'e muttaşıl olduĝda 'arzı altmış ferseng olur. (3) Ve ortalıkda yüz ferseng olur ve bu deryâda nice taĝlar pinhân olmuştur. (4) Gemilere haţer-i 'azīm vardur ve bir gird-âb vardur ki geminüñ andan hâlâşı müşküldür. (5) Ve iki taĝ vardur ki birbirine ğarībdürler. Nâ-ĉâr gemiler ol aradan geĉerler. (6) Ziyâde rūzgār olur ki ğarĝ olmaya ğarīb olurlar. Dērler ki Fir'avn ol arada (7) ğarĝ oldu. Bu deryâda Cezâyir çoĝdur ve Cezîre-i Bārân Fir'avn ğarĝ olduĝı (8) ĥudūddadır. **Deryâ-yı Ĥumeyr**; Baħr-ı Hind'den bir lüccedür. Ana Deryâ-yı Berber taraf-ı (9) şarĝî deryâ-yı Hind ve ğarbî deryâ-yı Aħmer ve şimâli vilâyet-i Berber ve cenūbı Kāmer (10) taĝları ve bu lücce ol iki lücceden küçükdür. Tūlı yüz altmış ferseng ve 'arzı (11) otuz üç ferseng. Dērler bu deryâda Cezâyir çoĝdur. Cümlesi hey'et kitāblarında (12) mestūrdur. **Ĥalîc-i Siyüm**; Zenk deryâsıdır. Mevci Hind deryâsından ziyâde- (13) dūr. Bu sebebden mevcine Mecnūn dērler ve şuyı tîredür. 'Acâ'ibü'l-Maħlūĝât da (14) dēr ki bu deryānuñ ba'zı cezîrelerinde Kūţb-i Şimālî dīdār olur ve hey'et (15) kitāblarında dēr ki ba'zı cezîrelere iki kūţb daħı mer'î olur ve bu deryâda (16) biñ üç yüz cezîre vardur. Meşhūrları; **Cezîre-i Vāgile**; 'Acâ'ibü'l-Maħlūĝât da (17) dēr ki ol cezîrede her otuz yılda bir yıldız tūlū' eder. Eger favĝa's-semā

[299a]

(1) olursa her ne kâdar şey olursa cezîrede var ise cümle yanar ve ĥalk bu hâlden (2) āĝāh olup ol maħalde cezîreden ĝāyib olurlar. **Cezîre-i Zāvzā**; bunda (3)

şehirler çoktur. Cümleden bir şehir vardır ki cümle beyâz taşdan gece çerâğ gibi (4) ışık vürür. Şonra ol cezîre ol cezîre yağmür harâb olmuşdur. **Cezîre-i Elveh;** (5) bu cezîrede kaşîrû'l-kâmet âdemler var ki kâmetleri bir gezdür. **Cezîre-i (6) Seksârân;** bir nice cezîredür. Seksârlar ve merdüm-hârlar çoktur ve bu deryâda (7) envâ' 'acâ'îb çoktur ve şu içinde 'anber pâreleri bulurlar. Şöyle her pâre biñ (8) mişkâl olur ve gemiciler ol 'anber pârelerin kelbetânıyla hürd édüp taşra (9) çıkarurlar ve âbnûs ve şandal ve sâc bî-şümârdur. **Halîc-i Çehârüm;** deryâ-yı (10) mağribdür. Bilâd-ı 'Abdu'l-Mü'min ve Talha ana dâhıldür ve taraf-ı şimâlden Mecma'u'l-Bahreyn (11) cezîresi için bir lücce hâşıldur. Halîc-i Reķāk dërler ve bu lücce mağrib deryâsıyla (12) karîb mâbeynde âncak üç ferseng kûrû vardır. Tûlı igirmi bês fersengdür. (13) Ve iki deryânuñ cezîreleri birbirine muttaşıldur lâkin deryâ-yı Mağrib şuyı siyâh (14) ve deryâ-yı Reķāk beyâzdur ve her gün iki kerre cezr ve iki kerre medd olur. Mabeynde (15) olan cezîrelere Mecma'u'l-Bahreyn dërler ve deryâ-yı Mağrib ve deryâ-yı Reķāk'da biñ (16) cezîre vardır. Meşhûrları Cezîre-i Endelüs ve Talantala ve İsbîliye ve Cezîre-i (17) Şa'la'ya devri yétmiş bês fersengdür ve Cezîre-i Kûytaş ve Cezîre-i Kıbrıs devri

[299b]

(1) seksen fersengdür ve Cezîre-i Zeheb ve Cezâyir-i Halidât ki andan öte cezîre yoğdur. (2) Ve tûlı eķâlîm bundan hisâb olunur ve bu deryâda 'acâyib çoktur. Zikri tavîl (3) olur. **Halîc-i Pencüm;** Rûm ve Freng deryâsıdır. Baħr-ı Koştançiye dërler. (4) Bu deryâ bir kuş şeklindedür. Ki boynın uzatmışdur. Tûlı deryâ-yı Reķāk'dan Felce-i (5) İskender'e biñ üç yüz fersengdür ve 'arızı iki yüz altı fersengdür ve Felce-i İskender (6) zemîni Yûnân idi ve hâlâ İskender anı daħı dâhil-i deryâ kılmışdur ve İskender (7) kesdügi yêrünj 'arızı Freng deryâsınuñ yanında yüz on gezdür. Ol kadardur ki (8) iki taraf birbirinden cüdâ olmuşdur ve ol yêrde halk geçmek için bir cisir (9) bağlamışlar ve baħr-ı Freng halîci Reķāk hudûdında Baħr-ı Muħîţ muttaşıl olur. (10) Ve bu mevza' tengdür. İgirmi ferseng miķdârı âncak vardır

ve bu Freng deryāsına (11) Felce-i İskender dërler lâkin ğalaṭdur ve Baḥr-ı Freng'de altı yüz cezîre vardır. (12) Meşhûrları Cezîre-i Seles. Devri ṭoḡsan bêş fersengdür. Bu cezîrede eyü (13) dîbâ tökerler. Şîr ve mâhîdür ṭa'âmları ve dërler ki bu cezîrede şahrâ koyunu (14) bî-ḥisâbdur ve ğâyet semüz olurlar ve çok da ḥalkdan müstevḥîş (15) degüldürler ve bu cezîre Rûm'dan İskenderiye'ye giden yoldadır ve sâyir (16) cezîreler daḥı çokdur lâkin şerḥleri ṭavîl olur. **Ḥalîc-i Şeşüm**; Ālâ Ṭayḡûn (17) deryâsı dërler. Ṭaraf-ı şarkında vilâyet-i Bülend ve Bedriye ve Bode ve ṭaraf-ı

[300a]

(1) cenûbda deşt-i Kıpçâḡ ve ṭaraf-ı ğarbında vilâyet-i Freng ve Ḳulzum ve Ḳoştanṭaniye ve (2) şimâlınden baḥr-ı Muḥîṭ'dür. Bu deryâda iki biḡ cezîre vardır ki günler kışsa (3) olduḡda ol cezîrelerüḡ ba'zı ḡarânlıḡ olur. Bu sebebden Zulumât dërler. Çok (4) 'acâ'îbler vardır. **Ḥalîc-i Heftüm**; Maşrıḡ deryâsıdır. Ṭaraf-ı şarkından vilâyet-i (5) Ye'cûc ve Me'cûc ve cenûbında Ketmâl şahrâsı ve ğarbında Sen Reye ve Sîver (6) ve Zulumât ve şimâlınde Baḥr-ı Muḥîṭ. **Deryâ'-ı Ḥazar**; bu ḥalîclere dâḥıldür. Ḥazar (7) ḡaşabasına mensûbdur. Baṭlamyûs aḡa Deryâ-yı Ḳânyâ demişdür. Şînlîk (8) ortasındadır. Bu deryâ sâyir deryâlara peyveste degüldür ve ba'zılar Deryâ'-ı (9) Ceylân daḥı dërler ve 'avâm Deryâ-yı Ḳulzum dërler. Bu deryânuḡ ṭaraf-ı şarkında (10) Ḥavârizim ve Saḡsîn ve Bulġâr'dur ve şimâlınde Deşt-i Ḥazar'dur ve Kûh-ı Lakzî (11) ve cenûbında Mazderân ve Ceylân Suyı tîredür lâkin bu deryâda cevâhir (12) olmaz. İki yüz cezîre vardır. Meşhûrları Cezîre-i Ateşḡûn ki ḥâlâ şuda (13) pinhândur ve Cezîre-i Mârân ve Cezîre-i Cin ve Cezîre-i Siyâhkûh ḥâlâ (14) ḡarâbedür ve Siyâhkûh ḡurbında gemiye ḡaṭer vardır ve Ceyḡûn Şuyı ve Sefîd- (15) rûd ve Kerü ve Aras ve Şâhrûd cümle bu deryâya tökülür. Bu deryânuḡ ṭûlı (16) iki yüz altmış fersengdür ve bu deryânuḡ mevci 'azîm olur ve Freng deryâsında (17) Felce-i İskender bu deryâya ol ḡadar ḡarîbdür ki mâbeynlerinde heman bir ṭaḡ

[300b]

(1) vardır. **el-Buḥayrāt**; ya^ç nī deryāçeleri beyân eder. **Deryāçe-i [N]aḥtekân**; Fârs (2) vilâyetinde eṭrâfında birkaç kaçaba vardır. Tûlı on iki fersengdür. **Deryāçe-i (3) Deşt-i Erzen**; Fârs vilâyetindedür. Şuyı şîrîndür. Bahâr eyyâmında şuyı ziyâde (4) olup yazın kem olur. Şîrâz'a bâlığı bundan iletürler. Devri üç fersengdür. (5) **Deryāçe-i Mahlûne**; Şîrâz ile Serûstân ortasında vâқи^ç devri on (6) iki fersengdür. **Deryāçe-i Sashüviye**; İştâhar ḥudūdında tûlı yeddi ferseng, (7) şaydı çokdur. **Deryāçe-i Merğ-zâr**; Fârs diyârında. Bahâ[r] eyyâmında deryâ olur. (8) ve yaz gününde ḥuşk olur. Devri bir fersengdür. **Deryāçe-i Ḥançer**; (9) Âderbâycân'da Deryâ-yı Şûr dërler. Ūrmiye ve Tesû ve Salmâs anuḡ sâhilinde- (10) dür. Ortasında bir cezîre vardır. Ol cezîrede bir taḡ vardır ki Moḡol pâdişâhı (11) anda medfûndur. Ceftû şuyı ve Serâv şuyı ve Şâfî şü anda tøkülür. Devri kırk (12) dört fersengdür. **Deryāçe-i Ercîş**; Ermen vilâyetinde ṭavîl deryâçedür lâkin (13) ' arzı ol kadar ki bu cânibden ol cânibi mer'î olur. Anda ṭurunc bâlıkı eyü olur. (14) Devri seksen fersengdür. **Deryāçe-i Çeşme-i Sebz**; Ḥorâsân'da Tûs ḥudūdında (15) devri bir ferseng. Andan iki büyük ırmaḡ Nîşâbûr'a ve Tûs'a revândur. Dërler ki (16) Yezdecer ol kenâra geldükde nâ-gâh ol deryâçeden bir at çıkup Yezdecerd'i (17) helâk eyledi. **Deryāçe-i Çeşme-i Sebz**; kenârına oḡ erişmez ve dërler ki Râfi^ç bin Ḥuzeyme

[301a]

(1) ol deryâçenüḡ derinliḡin bilmek diledi. Mallâḡlar şaldı ve mallâḡlar étdiler ki (2) biḡ arşun miḡdârı varduḡ henüz dibine erişmedük. **Deryāçe-i Ḥavârizim**; (3) Devri yüz fersengden ziyâdedür. Egerçi çok şîrîn şular aḡa tøkülür henüz şuyı (4) şûrdur. Bu deryâçeden tâ Ḥazar deryâçesine varınca yüz ferseng kuru yér mâbeynde (5) vardır. Avâm dërler ki bu deryânuḡ şuyı yér altından Ḥazar deryâsına muttaşıldur. (6) lâkin bu sözüḡ i^ç tibârı yoḡdur. **Deryāçe-i Seter**; Mısır ḥudūdında, şuyı Nîl'dendür. (7) Ve hergiz şûr ve müte^ç afin olmaz. Ne kadar ki havâ

aḥvālinden bī-ḥaber idiler. Ḥulefānuḡ aḥvālin bunlardan istimā‘ (14) édüp ta‘ accüb kıldılar ve Selām-ı tercümānı alup sed yanına iletdiler. (15) Görđi ki bir emles tağ bir çay içinde munkaṭi‘ olmış. Ol çayuḡ ‘arzı (16) yüz elli arşun ve iki bārū demür ve kal‘īden içinde durmuşlar. (17) Her bārūnuḡ ṭılı ve ‘arzı igirmi bēş arşun ve üç çeşmeden şū revān

[302a]

(1) taşradan içeri ve ol bārūlardan on gez miğdarı şū içinde ve (2) bārūların başında kaṅtara şeklinde ‘arzı bēş arşun sed dīvārınuḡ (3) öñinde bir memerr var idi ve seddüḡ dīvārı ol kadar bülend ki eger şerefesine (4) ādem çıksa aşağadan altı yaş oğlan gibi nemā olurdu ve (5) sed dīvārınuḡ bünyādı bārūlar üstinde üç yüz geze karīb idi. (6) Ve şerefeleri üstini şöyle sehülü kılmışlar ki andan yürimek olmaz (7) idi ve dīvār-ı seddüḡ ‘arzı şerefeler öñinde şöyle idi ki bēş altı ādem (8) koşa gitmek olurdu ve sed dīvārınuḡ ortasında iki kaṅatlu kaṅpu (9) igirmi bēş gez ènde ve ‘ulvı elli gez ve kalınlığı on gez. İki kaṅatı daḡı (10) şāf demürden ve ol kaṅpuda üç yerde kıfl urmuşlar. Her kıflıḡ ṭılı (11) yēddi arşun ve her kıflıḡ üstinde bir kilīd on iki dendānlu her biri (12) hāven destesi gibi ṭılı dört arşun ve ol seddi demür ve kal‘ī (13) ve misden yek pāre kılmışlar ve kalınlığı bir kārışdan ziyāde ve ol (14) diyāruḡ ḡākimi her cum‘a günü on ādem ile her birinüḡ elinde bir teber igirmi men (15) ol kaṅpuya varup herbiri üç zarb ederler tā ki kavm-i Ye‘cüc ve Me‘- (16) cüc ma‘lüm edeler ki pās-bānlar henüz bī-kaṅardurlar ve ol seddüḡ yanında (17) bir muḡkem kal‘a vardur ki ol seddi bekleyenlerüḡ meskenidür. Zirā‘at ve bāğları

[302b]

(1) vardur. Ma‘āşileri ol yerden ḡaşıl olurdu. Selām-ı Tercümān bu aḥvālleri (2) bilüp ol diyār ḡākiminden delīl alup gērü gelüp iki ayda Semerkaṅd’a (3) gelüp Ḥorāsān yolından Sāmīr’e gidüp ve bu aḥvālleri cümle Vāşık Ḥalīfe’ye (4) taḡrīr kıldı ve Selām-ı Tercümān’uḡ gidüp gelmesi iki yıl dört ay oldu. (5) Vallāhu a‘lem.

Şehr-i Semerkand; iklim-i rābi‘dendir. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan ş (6) ve ‘arzi hatı-ı istivādan m. Dêrler ki cümle bilādlardan hoş-terdür ve Semerkand’uñ (7) bir ‘arşası var imiş katı ‘azīm, āşārī bākīdür. Ol zamānda ol ‘arşada bir ‘azīm (8) kal‘a var imiş. Keştāsef ol yere varduğda ol kal‘anuñ ba‘zı bināları bākī (9) idi. Zelzele olup ol binālaruñ altından bir define zāhir olup Keştāsef (10) ol māl ile ol kal‘a’yı tecdīd edüp sonra yine bir müddetden harāb olup (11) Luhrāb oğlı Keştāsef yine yine tecdīd edüp bir ‘amīk hendek kazdı. (12) Ve ol diyāruñ şahrāsında bir ‘azīm dīvār çeküp İrān ile Tūrān’uñ meyānicesi (13) edüp İskender-i Rūmī ol ‘arşada bir ‘azīm şehir düzüp devri on (14) iki biñ adım sonra mülūk-ı tevāyif zamānında Tubbe-i‘ Yemeni neslinden Semernām (15) bir kimse ol diyāra müstevlī olup ol diyāruñ ehline ‘azīm ‘adāvet (16) edüp ol şehri harāb kıldı ki ašlā bir ‘imāret kalmadı. Cümlesin (17) kazup ve yuhup harāb eyledi. Bu sebebden Semerkend dediler ve ‘Arablar Semerkand

[303a]

(1) dêrler. Havāsı serd ve şuyı Rūdboy’dan ve Nehr-i Rebvās’dan ve ol şehrdan bir ‘azīm (2) arķ revāndur ve bāğ-istānı çokdur ve Sa‘d-i Semerkand ki meşhūr afāğdur. Bu (3) şuyuñ üstindedür. Bahārda gemile güzere ederler. Hāşılı ğalle ve meyve a‘lādur. (4) Ve meyvelerden kavun ve üzüm ve alma ğāyet eyü olur. Halkı ekşer anefī mezheb Ebū (5) ‘Abdullāh el-Buḥārī kabir ve İbn ‘Abbās ve Muḥammed bir Fazıl cümle Semerkand’a medfūndur. (6) Ve anda bir türb-istān vardır. Dest-i Kaṭvān dêrler. Bu ḥadīş anuñ ḥaḳkındadır ki (7) Ḥazret-i Resūl Şall‘am buyurmuşdur. *يَبْعَثُ مِنْهَا سَبْعُونَ أَلْفَ شَهِيدٍ يَشْفَعُ كُلُّ شَهِيدٍ فِي سَبْعِينَ أَلْفَ* (8) *مِنْ وَرَاءَ سَمَرْقَنْدٍ تَرَبَّةٌ يُقَالُ لَهَا قَطْوَانٌ* (9) *مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَعِترته*⁷²⁸ ya‘nī Semerkand’a bir türb-istān vardır ki Kaṭvān dêrler. (10) Kıyāmet günü ondan yetmiş biñ şehid kalķup her şehid yetmiş biñ ehl-i (11) beyte

⁷²⁸ Semerkand’ın arkasında Katvan denen bir türbe vardır. Bu türbeden yetmiş bin şehid kıyamet günü dirilecek ve her bir şehid kendi ailesi ve neslinden yetmiş bin kişi için şefaatte bulunacaklardır. (Hadis-i Şerif)

şefâ‘at  tse gerekdür ve  unki ol diy r-ı k fir-ist nidi. Halk bu had sden (12) ‘ac b ederler idi. Sulţ n Sencer Selc k  zam nında ol diy ra İsl m varup (13) k fir ile muh rebe  d p m slim ndan çok kimseler anda Őeh d olup ve (14) MoĒol ki hur c eyledi yine çok m slim nlar Őerbet-i Őeh det n Ő kıldılar. (15) Şonra bu had s r Ően oldu. **Siy veŐ-i Kürd**; Siy veŐ bin Keyk vus (16) bin K b d düzmişdür. Ol vaŐitde ki babasından incinüp T rkist n’a gitmişdi. (17) Ve Efr siy b ile vaŐlat  d p ol diy rları cümle Siy veŐ’e v rmiŐdi.

[303b]

(1) **Ferg ne**; bir vil yetd r iŐl m-i h misdend r. N Őirev n düzmişdür. Ol diy r (2) lardan her evden bir  dem ol Şehre ihr c  d p n mına Herh ne d diler Şonra (3) Ferg ne oldu. Vil yeti b -his b ve zir ‘ atı b -Ő m rdur. **Kenkedir**; maŐrıŐda (4) iŐl m-i r bi‘ dendür. Z h h k-ı ‘Ulv n  düzmişdür. Tarafı’l-Ēarbiyye yeddi mevzi‘ d r. (5) İskenderiye iŐl m-i Ő liŐdend r. T l  Cez yir-i H lid ttan s -nd ve ‘arz  hatt-ı (6) istiv dan l-nh. İskender bin D r b bin Behmen düzmişdür. BaĒr-ı R m (7) s hilinde v k ‘ İsl m ile Freng n serĒaddıdur. Ol Őehr n ĒaĒ ında had s (8)  ok v rid olmiŐdur. Havas  germe m yil ve Şuyı N l’den ol hava ol Şuya Şöyle (9) muv fiŐdur ki Şuyı    dört sene ŐaĒlarlar taĒy r olmaz. Ol Şehirde kumaş (10) katı a‘l  düzerler. Halkı Ő fi‘  d r. Ol Őehr n kurbında bir muĒkem  al‘a vardur. Bir (11) taĒun öninde dery ya müşrifdür ve katı bülend olma ile Min re-i İskenderiye (12) d mekle meŐh rdur ve ol y rde bir m rabba‘ m l düzmişler. ‘Ulv  t ksan (13) arşun ol m l n üstinde bir m Őmin m l yine t ksan arşun ve (14) anuĒ daĒı üstinde bir müdevver m l otuz arşun Mel n s Ēek m (15) İskender n ferm nıyla yeddi arşun bir  y ne düzmiş ve ol müdevver m l n (16)  stine k miŐ t lsımıyla k lmiŐ ki  y ne baĒsalar her ne ki K Őta tini’de (17) v k ‘ olsa z hir olurdu ve İskenderiye’den K Őta tineye    yüz

[304a]

(1) fersengdür. Şonra Ƙoştantiniye Frenklerine bu iş ƙatı zaħmet vèrüp bir (2) cemā‘at zāhid sūretinde İskenderiye’ye gönderüp şehir halkına iğvā (3) vèrdiler ki İskender bu ayine altında defīne ƙoymışdur. Bu āyīne anuñ (4) ‘alāmetidür. Ol maħalde ‘Amru ibni ‘Āş anda ħākim idi. Bu söze aldanup ol (5) āyīne yaƙup ħarābe èyledi bir şey ħāşıl olmadı ve bu şu‘arānuñ ħaƙƙında şābit (6) oldu.

Beyt

غاقلى كفت در جدارتو كنج

آرزو كرد جاهلى را كنج

بستد و زمين بشكافت (7) تبرى

چون بده كزر سيد هيچ نيافت⁷²⁹

şonra ‘Amr bin ‘Āş peşimān olup yine āyīneyi yerine vaz‘ eyledi lākin ol ‘ameli bātıl (8) oldu. Ol cemā‘atı taleb èyledi. Ƙaçmışlar idi. Ma‘lūm oldu ki mekr ve ħīle (9) ƙılımlar şonra peşimanlık fā‘ide vermeyüp bir böyle nādir ‘amel tama‘ evcinden (10) bātıl oldu. Dèrler ki İskenderiye’den ol mināreye yer altından bir yol (11) ƙazmışlar idi. ‘Ulvı igirmi ve ‘arızı sekkiz arşun ve bu mināre dedikleri (12) ƙal‘a ƙurbında bir ‘azīm ‘imāret varımış. Mescid-i Süleymān dèrler idi. Ol (13) mescidüñ üç yüz mermer diregi ve ƙapusu öninde bir taş direk üstinde (14) bir ‘azīm köşk ħālā üç direk şikest olup birisi bāƙīdür ve ol (15) diregüñ üstinde bir mürabba‘ ve muğarnas kürsī şeklinde her köşesi altı arşun (16) [ve anuñ üstinde bir müdevver

⁷²⁹ Akıllı dedi ki duvarında bir hazine var

Cahil hazineyi arzuladı

Eline baltayı aldı, zemini yani duvarı kazdı(yardı)

Oraya kavuşunca hiçbir şey bulamadı

diregün devri altı arşun ve ‘ulvı otuz arşun]⁷³⁰ (17) Ve anuñ üstinde dañı bir kürsî yek pare taşdan bir saķf gibi ol dört.

[304b]

(1) diregün üstine kıomışlar. Ol saķfuñ üstinde bir ‘azîm köşk düzmişler. (2) ‘Ulvı elli arşun. Ol ‘imârete ‘Amüd şavârim dêrler ve ol direk mermer taşdur. (3) suruñ levn siyâh noķtaları vardır. Cezi‘ gibi belki dañı a‘lâ ol diyâruñ (4) sâyir ‘imâretlerin buña kıyâs êtmek gerek naķldür ki İskender ol şehri (5) düzdükde dêdi ki: **بَنِيَتْ مَدِينَةً إِلَى اللَّهِ فَقِيرَةٌ وَعَنِ النَّاسِ غَنِيَّةٌ**⁷³¹ (6) Ve İskender’uñ bir mütekebbir şarındaşı var idi adı Fermâ. İskender’uñ rağmine (7) vardı. Bir ‘azîm şehr düzdi ve dêdi ki: **بَنِيَتْ مَدِينَةً إِلَى اللَّهِ** (8) **وَعَنِ النَّاسِ فَقِيرَةٌ**⁷³² Ya‘nî hâlķa muhtâc ve hudâdan ġanî ve İskender dêmıřdi (9) ki: “Allah’a muhtâc ve nâsdan ġanî.” Ve hâlâ ol şehr ki şarındaşı düzmişdi (10) yine ol hudûda Fermâ dêrler harâbedür ve şehr-i İskender ma‘mürdür ve ne kadar (11) ol Fermâ şehrini ‘imâret kılsalar ziyâde harâb olur. **العجب والغرور** (12) **نعوذ بالله من** **دیمیřķ;** iķlîm-i râbi‘ dendür. Tılu Cezâyir-i Hâlidât’dan (13) ‘ayn ve ‘arzı haţı-ı istivâdan lh. Evvel İrem bin Sâmbin Nuh (14) ol yerde bir bağ düzüp nâmina Bağ-ı İrem dêrlerdi. şonra şeddâdâ bin (15) ‘Âd gelüp anda çok ‘imâretler düzüp cennet ve cehennem düzdi. İrem-i (16) Zâtü’l-‘imâd dêrlerdi. Bu âyet anuñ haķķında nâzildür. **إِرمَ ذَاتِ الْعِمَادِ** (17) **إِرمَ ذَاتِ الْعِمَادِ** **الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ**⁷³⁴ andan şonra Târih ya‘nî peder-i İbrâhîm

[305a]

(1) Âzer ki Nemrüd’uñ vezîridi. Ol yerde şehr-i Dımıřķ düzdi. şonra İskender (2) bin Dârâb tecdîd kıldı. şonra Benî Ümeyye anda çok ‘imâretler ziyâde kıldı. (3) Devri on sekkiz ferseng, havâsı mu‘tedil ve şüyı Berdî çâyından ki (4)

⁷³⁰ Köşeli parantez içindeki kısım yazmanın haşiye kısmında yer almaktadır.

⁷³¹ Allah’a muhtaç ama insanlara muhtaç olmayan bir şehir inşa ettim.

⁷³² Allah’a muhtaç ama insanlara muhtaç olmayan bir şehir inşa ettim.

⁷³³ Bôbürlenmekten ve kendini beğenmişlikten Allah’a sığınırız.

⁷³⁴ Ülkeler içinde benzeri yaratılmamış olan, sütunlarla dolu İrem’e. (Fecr Suresi, 7-8)

Ba‘lebek’den cārīdūr. ‘Azīm şudur ki bahārda geçit vërmez. Tūlı on sekkiz (5) fersengdür. Ekşer ağaçlar gölgesinde gelür. Bu sebebden hāzm olmaz ve ‘Avīz bāğ-istānı (6) bu şu üstindedür. ‘Avīz’ünñ tūlı iki merhale ve ‘arzı bir merhaledür ve Cami-‘i (7) Dımışk’da mezār-ı enbiyā çoқdur. Ol mescidün çapusunda ki Yaḥyā peygamberi şehīd (8) édüp başını ber-dār kıldılar ve Yezīd ‘aleyhi’l-la‘ne daḥı emīrū’l-mū‘minīn (9) İmām Ḥüseyn’ünñ başın ol yerde ber-çüb kıldı. Şonra Velīd bin ‘Abd (10) el-Melik Mervān ol cāmī’ nünñ ‘imāretin ziyāde kıldı. Şöyle andan ‘ālī ‘imāret (11) olmaz ve daḥı dārū’z-ziyāfe ve dārū’ş-şifā düzdi ki andan evvel hiç (12) kimse düzmemişdi. Dérler ki Şām’uñ beş yıl maḥşūlını cümle anda şarf (13) kıldı ve Dımışk’da bir tağ vardır ki çoқ enbiyā ol tağda medfūndur (14) ve dérler ki Qābil Hābil’i anda şehīd kıldı. Qanınuñ eşeri henüz bākīdür ve Mağāret (15) el-Cū‘ dérler ki anda kırk peygamber cümle acından fevt olmuşlar ve Dımışk’dan Mışır’a (16) mesāfe bu minvāl üzredür ve Dımışk’dan tā Ṭaberiye igirmi iki ferseng, andan (17) Reml’e medīne-i Feleşīn 25, andan Ğar’a 11. Hāşim bin ‘Abdü’l-Menāf’uñ

[305b]

(1) qabri andadur ve Ḥāzret-i Şāfi‘ī’i anda mevlūd olmuşlardır. Andan Mışır’a 73, cümle (2) 126 fersengdür. **Rahya**; iqlīm-i şālīşdendür. Tūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan ‘aynd-lh (3) ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan ld-y. Bu şehre Qubbetü’l-Kūfe dérler. Devri iki biñ (4) beş yüz adımdur. Fırāt kenārında, bāğ-istānı vāfīrdür. Ba‘zı meyve anda bir yılda (5) iki kerre bār vërür. **Ṭarsūs**; iqlīm-i şālīşdendür. Tūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan (6) şh-m ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan ld-y. ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz düzmişdür. Şonra (7) Ḥārūn er-Reşīd tecdīd-i ‘imāret kıldı. Havāsı germe māyil, ḥāşılı ğalle ve meyve (8) çoқdur. **Şehr-i Mışır**; iqlīm-i şālīşdendür. Tūlı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan şh-l ve (9) ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan l-k. *Tārīḥ-i Mağrib*’de mezkūrdur ki şehr-i Mışır İbrāhīm (10) peygamberden tā Yūsuf peygambere gelince Nīl’ünñ ğarbında vāki‘idi ve şehrden (11) tā Nīl’e bir ferseng ol maqām şimdi qumda pinhān olmuşdur. Eksī Mışır dérler. (12) Ve Fir‘avn ol şehrünñ ‘imāretlerin şuya qarīb getürüp ‘ālī binālar düzdi. (13) ve

kendüsi için bir ‘azîm köşk düzüp Nîl’den dört arç ol (14) köşkün altında revân idi ve Hâzret-i Mûsâ’nuñ mehdini Fir‘avn’uñ hâtunı (15) Āsya ol şuda buldı ve Fir‘avn’uñ ‘imâretleri tâ âhiri ‘ahd-i İsmâ‘iliyân (16) bâkidi ve *Tārîh-i Mağrib* şâhibi dër ki: “Ben Mışır’a vardum ve Fir‘avn’uñ ‘imâretinde (17) bir hâne gördüm ki mermerden tırâş olmış ve feleklerüñ ve kevâkibüñ ve iklîmlerüñ

[306a]

(1) ve hayvânât şuretleri ol hânede naqş olunmuş. Bu şuretler şöyle hareket (2) ederler ki dërsin cân-dârdur ve zamân-ı İslâm’da ‘Ömer bin ‘Aş Kustât şehrin (3) düzüp ve bir mermerden câmi‘ ve kaşr. Tamâm-ı Qur‘ân’ı ol kaşırda yazup dört (4) biñ yerde ol câmi‘de qandîl yeri düzdi. Soñra Mıŝır’uñ ekşer ‘imâretleri yanup (5) Hamâd bin Aħmed bin Tûlûn mermet édüp çok ‘imâretleri ziyâde kıldı. Qarâka dërler. (6) Hâzret-i Şâfi‘î anda medfûndur. Soñra İsmâ‘iliyân el-Mehdî Billâh şehri-i Mehdiye’yi (7) düzdi ve oğlı Mu‘izzüddîn anuñ yanında Qâbre şehri düzdi ve Mu‘izzüddîn’üñ (8) nebîresi anda çok ‘imâretler düzüp anuñ qurbında bir qal‘a düzdi ve Mustanşır (9) Fâtımî zamânında yëddi yıl pey-â-pey Nîl şüyü ziyâde olup aşlâ mümkün olmayup (10) qaht ve galâ-yı ‘azîm oldı. Qavî âdemler za‘îfleri yëdiler. Ekşer halk helâk oldı. (11) Ve ‘imâretler dahı ekşer harâb oldı. Soñra yine zirâ‘at olup emirü’l-cüyüş (12) zirâ‘at ve ‘imârete sa‘y-ı belîğ édüp yine evvelki hâl üstine geldi ve Melik (13) Şalâhaddîn Mıŝır’a bārū çekdi. Devr-i bārūsı igirmi toquz biñ üç yüz arşun. (14) Ve hâlâ ol bārū içinde olana Mıŝır dërler. Altı biñ mescid ve biñ iki yüz (15) hammâm vardur. Havâsı germe mâyildür ve şüyü Nîl’den, qatı hâzım ve şîrîndür ve ol (16) şehirde aşlâ yağmür ve qar olmaz. Haşılı galle ve penbe ve ney şeker ve dîh-i Nüşîr ki (17) Hâzret-i Mûsâ’nuñ şahrâları ve Mervâli Himâd’uñ qatli anda vâki‘ olmuşdur. Mıŝır’uñ

[306b]

(1) igirmi fersengindedür ve Āmile şehri ki Hāḡ te'ālā ol şehriñ halkını mesh kıldı. (2) Nīl'ün ġarbındadır. **Herveye**; iqlīm-i şālišdendür. Hārūn er-Reşīd düzmişdür. (3) **El-Meb'as**; bir küçük ƣal'adur. 'Ömer bin 'Abdul'azīz düzmişdür. **Ṭarafī'l-cenūbiyyete**: (4) yēddi mevza'dur. (5) **Bādār Erdeşīr**; Behmen bin İsfendiyār düzmişdür. Yemen'de (6) hālā Temāşā dērler. Evvelki iqlīmdendür. **Hat**; bir cezīredür Fars deryāsında (7) İqlīm-i şānīdendür. **Rāmīr Feyrūz**; iqlīm-i şānīdendür. Hind tevābi'idür ve deryā (8) sāhilindedür. İskender düzmişdür. **Ferşāver**; iqlīm-i şānīdendür. Şāpūr (9) düzmişdür. **Şera'ran**; Yemen tevābi'idür. İqlīm-i evveldendür. Nūşīrvān-ı (10) 'Ādil düzmişdür. **Ṭarafī'ş-şimāliyyete**: beş mevza'dur. **Nabu'l-Ebvāb**; 'Arab (11) ve Fārisīler bir ƣavlda Derbend ve bir ƣavlda Ƙablān dērler ve ol diyāruñ hākimine (12) Ƙablānşāh dērler ve Moğollar Demür Ƙapu dērler. İqlīm-i hāmīsdendür. Ṭūlı (13) Cezāyir-i Hālidāt'dan fh ve 'arzı ƣatı-ı istivādan mh. Lahrāseb (14) binā edüp Bünīres-i İsfendiyār tamām etmişdür. Bir şehrdür. Tiflīs gibi (15) Ƙubād Feyrūz zamānında ƣarāb olup Nūşīrvān-ı 'Ādil tecdīd ƣılıp (16) bārū çekdi ve bārūya muttaşıl bir dīvār bir uci deryāda ve bir uci dağı varup (17) Feyƣ Ṭağı'na muttaşıl olmuş. Şöyle ki imkān-ı güzer yoƣdur. Ba'zılar bu dīvāra

[307a]

(1) Sedd-i Ye'cūc ve Me'cūc dērler ve ol ƣağda Nūşīrvān on dört ƣal'a (2) şeklinde köşƣ düzmişdi. Hālā ba'zı ber-ƣarārdur. Bābü'l'Ebvāb'uñ havāsı (3) germdür ve hāşılı ġalle ve 'alef-zāri ƣatı hūbdur. **Semender**; iqlīm-i hāmīsdendür. (4) Deşt-i Cezer'de vāƣi'dür. Nūşīrvān düzmişdür. Bostānlar ve üzüm firāvān (5) olur. Andan tā Bābü'l'Ebvāb'a varınca dört merhāledür ve hālā Serāy Manū (6) dērler ve Behrām Çūpīnī'ye mensūbdur. **Ma'dīl**; Deşt-i Cezer'de, iqlīm-i (7) hāmīsdendür. Nūşīrvān düzmişdür. **Filistīn**; Müslim bin Melik Mervānī (8) düzmişdür. **Ƙısm-ı Cehārūm Rub'-ı Meskūnda Olan Şehrleri Beyān eder**; egerçi (9) mülk-i Īrān'dan hāricdür lākin cihānuñ mu'āzam diyārları ve 'azīm pādīşāhlar (10) āşarı olmayla

zıkr-i ensebdür. Ol dağı iki nişfdur; şarkî ve ğarbî. **Nısf** (11) eş-Şarkıyye; igirmi toğuz memleketdür. Tertib-i hüruf ile yād olunur. **Bedriye** (12) ve **Senūriye ve Seddūrgā Mekrevā**; nice bilād ve şahrālardur. İklīm-i (13) sābi' dendür. Deryā-yı şark ile Deryā-yı 'Alā Taykūn mābeyninde vāki'dürler. Halkı (14) ekser şahrā-nişindürler. Havāları ğāyet serd, hāşılları buğday az lākin taruları (15) çoğdur. Qoyun ve sāyir mevāşî çoğdur. Ma'āşları ekser mevāşiden hāşıldur. (16) Ol diyārlarda ma' den-i billūr çoğdur. **Bilād-ı Sā'ūr**; bir memleketdür iklīm-i sādiden. (17) Havāşı ğāyet serd, ekser halkı şahrā-nişindürler. **Tibet**; iklīm-i rābi' den ve hāmisdendür.

[307b]

(1) bir vasi' memleketdür. Büyük şehrler vardur. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan ky ve 'arzi (2) haṭṭ-ı İstivādan m. Havāşı hoş meşhūr şehrlerden birisi Harḥāhūr Na'şin (3) bir 'azim şehrdür. Halkı çoğdur ve mu'teber vilāyetlerden; Qayālū ve Almāk ve Nişālīk (4) ve Halic ve Çekl ve Nemk ve Fārāb ve Kāşān ve Qum ve Tātār. **Çin**; Moğollar Mebras (5) ve 'Arablar Cesin dērler. Tavil ve 'Ariz memleketdür. İklīm-i şāniden ve şālīşden ve rābi' den (6) ve dārü'l-mülkine Yaçin dērler. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan kllh ve 'arzi haṭṭ-ı (7) istivādan kb. Halkı ekser butperestdür. İçlerinde müslimān dağı bulunur. (8) Ol mülkde cümle şan'atlar kemālinedür. **Hıtāy**; çoğ memleketdür. İklīm-i (9) rābi' den ve hāmisdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan kld ve 'arzi haṭṭ-ı istivādan (10) yv. Dārü'l-mülki Hān Balık'dur. 'azim şehrdür ve Qaylāqāān ol şehrüñ zāhirinde (11) bir ğayrı şehir dağı düzmişdür vesayir meşhūr şehrlerden şehir-i Tenkinke bir büyük (12) şehrdür. Şu içinde revāndur ve dağı Tenkinke ve qal'a Senkān ve Zulmnū ve sāyir (13) şehirler çoğdur. **Haten**; tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan fr ve 'arzi haṭṭ-ı istivādan mb (14) çoğ memleketdür. İklīm-i rābi' den ve hāmisdendür. Meşhūr şehirleri Qāşğar ve Tilādiş (15) ve Şayrum. Tevābi'i ve vilāyetleri bi-şümārdur. **Harezmi ve Cürcāniye**; çoğ memleketdür. (16) İklīm-i hāmisdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt'dan Şd -l ve 'arzi haṭṭ-ı istivādan mb-

mz. (17) Havāsi serd-sirdür. Dārü'l-mülk-i H̱areẕm'dür. Evvel bu şehre Ezkenc dërlerdi.

[308a]

(1) ve Kāāt şehrine Cürçāniye dërlerdi ve sāyir şehrleri; Hezārāsef ve Dergān ve H̱ās (2) ve Sām̱rūn ve Tūrdān ve Kerdān ve H̱uyūḱ ki Şeyh Necmeddīn Kübrā'nuñ maḱāmı- (3) dur. H̱aşılları ḡalle ve meyve ẖuşūşā ḱavun ḱatı a'lä olur. **Deşt-i Kıpçāḱ**; (4) İḱlīm-i sādisedendür. Şahrālar ve ẖüb 'alef-zārlar H̱azar şahrāsında vāḱi'dür lākin (5) 'imāret ve köyler azdur. H̱alkı ekşer şahrā-nişīndür. Meşhūr şehrleri; şehir-i H̱azar'dur (6) ki Bedevbā dërler ve Berḱās ve Sevād ve [...] hāl ve Sarāy Bābū ve Dūd ve Serīr. Tūlı (7) bir aylıḱ yoldur. Ekşerī şahrādur. H̱aşılı ekşer tarudur ve meyve nādīr olur. Mi'āşları (8) ekşer ḱayvānātđan ḱaşıldur ve havāsi serd ve şuları çeşmelerden ve ḱuyulardan (9) ve taḱlarından. Aḱāḱā ve Kırmāḱ Taḱı meşhūrdur. İki taḱdur. Āmil ve Türk (10) dërler. İki deredür. H̱alkı ekşer müslimāndurlar. **Diyār-ı Ye'cūc ve Me'cūc**; iḱlīm-i (11) sābi'dendür. Şehrleri azdur lākin şahrā ve meḱānları firāvāndur. Çīn deryāsıyla (12) maşrıḱ deryāsınuñ ortasında, şuyun ol cānibindedürler. **Bulgār**; (13) bir küçüḱ şehrdür. İḱlīm-i sādisedendür. Tūlı Cezāyir-i H̱ālidāt'dan 'aynḱ ve 'arzı (14) ḱatt-ı istivādan m-t. Çoḱ şahrālar ve vilāyetler aḱa mensūbdur. Ekşer meyve yine (15) ol diyārdan gelür. [...] bir küçüḱ şehrdür iḱlīm-i sādiseden. **Sind**; (16) 'azīm memleketdür. İḱlīm-i şānīdendür. Büyük şehrleri Maşşūriye. Tūlı Cezāyir- (17) den fh ve 'arzı k-zm ve sāyir şehrleri Multān ve Lehāver ve Ferşād

[308b]

(1) memleketdür. Berī ve hem baḱrī. Havāsi ekşer germ-sirdür ve dēmişler ki Hind cümle cihānuñ (2) bir dānḱı ḱadardur. **Müks ve Tāşḱar**; iki büyük şehrdür. İḱlīm-i sābi'dendür. Şahrāı (3) ve mevāzi'ı çoḱ ve köyleri bī-şūmārdur. Büyük şehrleri Dehlī iḱlīm-i şānīdendür. (4) Ve ḱālā taḱḱ-gāh-ı sulḱānīdür ve Deyr iḱlīm-i

şānīdendür ve Zeytūn ve Serāndīb (5) iqlīm-i evveldendür ve Sūmenān ve Fütūh ve Kenīd ve Kechrāt ve Mezra‘ (6) ve Mārā iqlīm-i şānīdendür ve Maq̄dşūr ve Pelī Barū ve Qal‘ī bir şehir- (7) dür. Çīn serhaddından dükānları cümle qal‘īdendür. Bu sebebden ol şehre Kal‘ī (8) dērler ve sāyir mu‘teber şehirler ve vilāyetler bī-ḥadd ve bī-ḥisābdur. **Yemen;** tūlī Cezāyir-i (9) Ḥālīdāt’dan ‘z ve ‘arzī [...]d-l. ‘azīm büyük memleketdür. Cümle germ-sīr . (10) İqlīm-i evvel ve şānīdendür. Dārū’l-mülki şehir-i Baḡrū’dur ve evvel şīgār idi ve ol (11) şehrūñ āb ve havāsı ol kadar muvāfiḡdur ki dört faşıl daḡı bir maqām da (12) olmaḡ k̄bildür ve Qaşr-ı ‘Amdān ki meşhūrdur, Şaḡā şehrinde dūr. Qapusında yazılmış ki (13) وَقَدْ عَلِمْنَا أَنَا نَخْلِدَ وَلَكِنْ عَلِمْنَا أَوْحَ سَاعَةٍ⁷³⁵ Ḥāzret-i ‘Oşmān ḡarāb (14) eyledi. Ol qalīs ve kenīsa ki Ebrehe-i Şabāḡ Şaḡā şehrinde düzmişdi. (15) Şöyle ḡāyet ‘azamet ve zīnetden göz ḡıyre olurdu. Seffāḡ Ḥālīfe (16) ḡarāb eyledi ve şehir-i ‘Aden bir qaşabadur lākin meşhūrdur ve Ḥāzramevt (17) daḡı bir küçük şehrdür. Ḥūd peyḡamber anda medfūndur ve ‘Aman ‘azīm şehrdür.

---

⁷³⁵ Kalıcı olduğumuzu bilmiştik. Ancak anladık ki sadece bir saat kalabiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

Sözlük hazırlanırken kullandığımız yöntemlerden bazıları şunlardır :

1. Metin içerisinde yer alan fiil, isim kökenli kelimeler ve deyimler alfabetik sıraya göre düzenlenip anlamları karşlarına yazılmıştır.
2. Metin içindeki kelimeler, fiiller ve deyimlere anlam verilirken sözlük anlamlarının yanı sıra metin bağlamında kazanmış oldukları anlamlarına yer verilmiştir.
3. Madde başından sonra kelimenin kökenin hangi dile ait olduğu belirtilmiştir.
4. Kelime grublarında yer alan kelimeler veya ekler iki ayrı dile ait ise bu dillerin hangileri olduğu belirtilmiştir:
‘**add** : < Ar. Sayma
‘**add ét-** < Ar + T. Saymak
‘**add ét**di (1) 204b-5
5. Sözlükte kelimelerin anlamları verildikten sonra kelimenin geçtiği varak ve satır numarası verilmiştir.

acıdur 207a-5

6. Sözlükteki kelimeler, iki farklı dile ait kelime veya eklerden meydana gelmişse bu dillerin hangileri oldukları kelimedden sonra parantez içinde dillerin kısaltmasının arasına “+” işareti konularak verilmiştir.

perveriş bul-: < Far.+ T. Terbiye edilip yetiştirilme

7. Sözcüklere gelen ekler alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.
8. Metin birleşik eylemler açısından oldukça zengin bir metindir. Dolayısıyla hepsine anlam vermeye çalışmak tezin hacmini çok fazla genişleteceğinden özel bir anlam kazanmış birleşik eylemlerin anlamlandırılmasına ağırlık verilmiştir.
9. Yazılış bakımından farklılık gösteren kelimeler diğer madde başına göndermelerle (Karşılaştırınız [karş.]) belirtilmiştir:

beri : Belli bir yerden ve zamandan bu yana; ;-den bu yana krş. berü

(2) 242a-13; 305a-7

10. Metin içerisinde bir kelimenin birden fazla anlamının bulunduğu kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimeler anlamlarına göre (1, 2, 3...) numaralandırılmıştır:

‘**ahd** : < Far. (1) Bir hükümdârın saltanat devri

Çüpân ‘ahdinde 195b-6

Gâzân Hân ‘ahdinden 218a-7

(2) : Antlaşma, sözleşme

Hattâb’uñ ‘ahdi (1) 245a-5; hilâf-ı ‘ahd éd- (1) 249a-2

(3) : Zaman, devir

‘ahd-i İslâm’da (1) 198a-10

‘ahd-i İsmâ‘iliyân 305b-15

11. Kelimelerin anlamı verildikten sonra metin içerisinde ek almadan kaç defa geçtiği yazılmıştır. Daha sonra ise ek almış haliyle kaç defa geçtiği yazılmıştır:

al- : Kaynağını oluşturmak

(2) 214a-13; 281b-11

alup (1) 301b-14; **alur** (1) 211b-16

12. Bazı yabancı kelimelerde kelimenin asıl şeklini göstermek için < işareti kullanılmıştır:

kebe : < Yun. kapa < Lat. cappa Kilim gibi yere serilen, hayvan örtüsü veya çoban kepenegi yapılan çok kalın keçe

13. Dizinde yer alan fiil kök veya gövdelerinde “mak, mek” mastar ekinin yerine kısa çizgi (-) işareti kullanılmıştır.

14. Dizin şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Genel Dizin

2. Özel Adlar Dizini

2. 1. Kişi Adları

2. 2. Kitap Adları

2. 3. Ulus ve Kabile Adları

2. 4. Yer Adları

15. Özel adlar dizini genel başlığı adı altında yer alan kişi adları dizininde kişilerin kim olduğunu tespit edebilmek için *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi ve Fars Mitolojisi Sözlüğü*, kullandığımız öncelikli kaynaklarımız olmuştur. Kişi adlarını tespit etmek için kullandığımız ikinci yöntem, metnin içinde hangi şekilde anıldıklarıdır. Örneğin; vezir olarak anılıyorsa ve kim olduğu kaynaklardan tespit edilememişse “ bir vezir ismi ” şeklinde bilgi verilmiştir. Kim olduğunu tespit edemediğimiz ve hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan kişiler için de sadece “ bir kişi ismi ” şeklinde belirtilmiştir.

3. 1. GENEL DİZİN

A

āb : < Far. Su

āb-ı revān : < Far. Akarsu

(8)194b-12; 211a-1; 213a-14; 248a-11; 249b-16; 264b-9; 270a-3;

277a-5

āb-ı Zemzem : < Far. Kâbe yanındaki meşhur kuyudan çıkan kutsal su

(1) 189a-17

ābād : < Far. Bakımlı, imar edilmiş

ābād kıla (1)198a-1

ābād kılmışdur (1) 215a-12

ābādan: < Far. Bayındır, māmur, şen

(1) 295-8,11

‘**abbāsī** : < Ar. Bir üzüm çeşidi

(2) 218a-13, 267a-1

abdest-ḥāne : < Far. Abdest alınacak yer

abdest-ḥāneler (1) 227a-15

ābnūs : < Far. Abanoz denilen sert, siyah ve dayanıklı ağaç

(2) 298a-1; 299a-9

ac : Aç

acından (1) 305a-15

‘**āc** : < Far. Fildişi, bağa

‘ācdan (1) 191b-3

‘**acā’īb** : < Ar. Şaşkınlık verici, şaşırtıcı, hayrete düşürücü, tuhaf

(10) 247a-9; 279a-5, 7; 283b-12; 287a-15; 295b-14; 298b-13, 16; 299a-7;
300a-4

acı : Acı

acıdur (1) 207a-5

ācir : < Ar. Tuğla, kiremit

(3) 275a-9; 222a-14; 233b-17

ācirden (2) 213b-16, 213b-17

‘**āciz** : < Ar. Gücü bir işe yetmez olan, güçsüz

(2) 230b-7, 247b-1

‘**ācizdürler** (1) 280a-16

aç- : Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek

açmağa (1) 191b-10;

açup (1) 242a-12

açıl- : Kapalı bir durumdayken açık hâle getirilmek

açılmış (1) 197a-13; **açılurdu** (1) 237b-7

‘**add** : < Ar. Sayma

‘**add ét-** < Ar + T. Saymak

‘add étmek (1) 204b-5

‘**adālet** : < Ar. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme

(1) 205b-3

‘**adāvet** : < Ar. Düşmanlık

(2) 199a-5; 302b-15

ādem : < Ar. İnsan

(18) 209a-3; 218a-6; 228a-1; 243b-12; 245b-17; 248a-3; 248b-14;
251a-14, 15; 252b-13; 253b-3; 288a-12; 295b-11, 17; 302a-4, 7, 14; 303b-2

ādemden (1) 244b-6; **ādemdür** (1) 207b-7; **ādemi** (2) 206a-9, 221a-8;

ādemler (4) 207b-4, 295b-12, 299a-5, 306a-10; **ādemleri** (1) 260b-13; **ādemleridür**
(1) 221a-9; 266a-11; 266b-5; 267b-14; 268a-1, 4; 302b-14

‘âdet : < Ar. Herkes tarafından uyulan hal, olagelmiş, alışılmış şey, usûl, görenek

(2) 223a-2; 260a-17

adım : Yürümek için yapılan ayak atışlarının her biri

(12) 213a-10; 245b-14; 262b-3; 264b-6, 7; 265a-1, 14; 265b

adımdan (1) 188b-10; adımdur (10) 206b-17, 207b-16, 208b-5, 208b-7, 211a-5, 215b-14, 218a-4, 218b-8, 218b-9, 224a-16

afāk : < Ar. Ufuklar

afākdur (1) 303a-2

afitāb : < Far. Güneş

(2) 243b-13; 259b-1

afitāba (1) 295a-7

āgāh : < Far. Haberdar

āgāh ol- : < Ar. T. Haberdar olmak, öğrenmek

āgāh olup (1) 299a-2

ağ : Ak, beyaz krş. Ak

(1) 320b-12

ağaç : Ağaç

ağaçdan (2) 190b-16, 195b-1; ağaçlar (4) 190b-13, 252a-15, 295a-12, 305a-5; ağaçlardan 1) 295a-14; ağaçları (5) 256a-11; 190b-14, 190b-

15, 266b-8, 295b-16; ağaçların (2) 248a-1, 244a-1; ağaçları (3) 226a-16, 252a-17, 261b-6;

ağla- : Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek

ağlasa (1) 255a-6; ağlayup (1) 189a-16

ağleb : < Ar. Çoğunlukla, genellikle

(1) 221a-1

ağ(1)rı: Vücudun herhangi bir yerinde duyulan şiddetli acı

ağrı**maz** (1) 261b-6

ağ(1)z : Ağız

ağzı (2) 214a-2, 242a-11; ağz**ın** (2) 242a-12, 260b-9

aḥcār : < Ar. Taşlar

(1) 280b -10

‘ahd : < Far. (1) Bir hükümdârın saltanat devri

Çüpân ‘ah**dinde** 195b-6

Ġâzân Ġân ‘ah**dinden** 218a-7

‘ahd-ı İsmâ‘ iliyân 305b-15

(2): Antlaşma, sözleşme

Ḥaṭṭâb’uḡ ‘ah**di** (1) 245a-5; ḥilâf-ı ‘ah**d** êde (1) 249a-2

(3): Zaman, devir

‘ahd-i İslâm’da (1) 198a-10

aḥfād : < Ar. Torunlar

aḥfād**ından** 208-1

âhir : < Ar. (1) Sonunda, nihâyet

(7) 204a-9, 227b-17, 278a-1, 230b-6, 234b-9, 247b-3, 220a-6

(2) : Son, en sonra

(3) 237b-7; 247b-6; 291a-5, 219b-12

â**hirde** (1) 257b-17; â**hiri** (1) 196a-14, 200a-16 305b-15; â**hirinde** (1)

277a-5; â**hirindedür** (1) 192a-11

âhir-i garbiye : < Ar. Güneş’in battığı yer olması

(1) 192a-15

âhū : < Far. Kâbe civarındaki avlanması yasak olan yerde bulunan ceylan

āhūlarla (1) 191a-6

aḥvāl : < Ar. İçinde bulunulan durumlar, hâller

aḥvālīn (1) 301b-13; **aḥvālīnden** (1) 301b-13; **aḥvālleri** (2) 302b-1,
302b-3

āhvān : < Far. Ahu, ceylan

āhvān-ı zerīn : < Ar+ Far. Altından yapılmış ceylan heykeller

(1)190a-1

aḥz : < Ar. Alma, alış

aḥz ed- : < Ar. + T. Kabul etmek

aḥz edüp (2) 204a-11,13

aḥ- : Akmak

aḥup (1) 189b-1 **aḥıda** (1) 286b/17

‘aḥabe : < Ar. Sarp, tehlikeli geçit, boğaz

(1) 272a-2

‘aḥabesinden (1) 288a-4

aḥalli : < Ar. + T En azı (iyelik eki kalıplaşmasıyla oluşmuştur.)

(2) 199b-17

aḥallü’z-zirā‘at : < Ar. Üründe meydana gelen azalma

(1) 286a-17

aḥdur : Akmasını sağlamak

aḥdursa (1) 286b/16

aḥıtmaḥ : Dökmek

(1) 213a-16

‘aḥīḥ : < Ar. Üzerine mühür kazılan, yüzük taşı ve tespih yapılan, bâzı eşyâlarda süsleme unsuru olarak kullanılan, çok sert, oldukça şeffaf, içinde çeşitli renk halkaları bulunan kıymetli süs taşı

(1) 298a-12

‘aksi : < Ar. Ters, zıt

- ‘aksidür (1) 279b-5
- aķarşu** : Akarsu
aķarşuları (1) 251b-13
- ‘aķlen : < Ar. Akıl bakımından, akıl gereğince
(1) 210a-16
- ‘aķreb : < Ar. Örümcekgillerden, kuyruğunun kıvrık ve kalkık ucunda zehirli bir iğnesi bulunan ve soktuğı zaman bu zehiri vücûda bırakan tehlikeli küçük hayvan
(5) 202a-7, 224b-9, 242a-8, 282b-5,6
- burc-i ‘aķreb** : < Ar. Burçlar kuşığı zodyak üzerindeki 12 takımyıldızdan Terâzi ve Yay burçları arasında bulunan sekizinci burcun adı [Güneş 21 Ekim’den 21 Kasım’a kadar bu burçta kalır].
(1) 218a-4
- al-** : Kaynağını oluşturmak
(2) 214a-13; 281b-11
alup (1) 301b-14; alur (1) 211b-16
- ‘ala ģide : < Ar. Başkalarından farklı bir yer
(1) 260a-6
- ‘alâmet : < Ar. İşaretler, belirtiler
‘alâmetidür (1) 304a-4; ‘alâmetler (3) 196a-3, 294b-9, 286a-12; ‘alâmetlerden (3) 195b-16; 286a-13, 286a-15
‘alâmet-i kıyâmet : < Ar. Kıyamet belirtisi
(1)192a-7
- âlât-ı ģarb** :< Ar. Savaş araçları
(1) 214a-13
- alçak** : Yerden mesafesi az, yere yakın, basık
(2) 202b-2; 275b-1
alçakdur (1) 259b-14; alçaklu (1) 251b-4
alçak olmaya (1) 202b-2

‘alef : < Ar. Hayvan yemi

1) 264b-9

‘alefi (2) 220a-16, 254b-15, 255a-8

‘alef-zār : Otlak

(8) 216a-10, 220a-15, 223a-10, 231a-1, 235a-16, 254a-5, 254b-16, 254b-17

‘alefzārda (1) 231a-2; ‘alefzārdur (3) 208b-14, 239b-5, 243a-10, 254b-5; ‘alefzārı (8) 238b-1, 242a-1, 221a-11, 226b-11, 242b-3, 243b-11, 259b-6, 307a-3; ‘alefzārılar (2) 278b-16, 280b-7, 308a-4; ‘alefzārıları (2) 218b-12, 238b-4

‘alef-zārılık : < Far. + T. Otlaklar

‘alefzārılıkları (1) 204b-10

‘ālem : < Ar. Dünya, evren

‘ālemde (1) 258b-6; ‘ālemler (1) 279b-6

ālet : Ar. Bir işi yapmak için kullanılan nesne

(1) 214a-7

‘ālī : < Ar. Yüce, ulu

(21) 191b-2; 207b-6; 209b-11; 211b-11; 212a-17; 212b-6; 214b-4; 218b-12; 220a-6; 225b-4; 228a-13; 236b-11; 238b-12; 240a-8; 241a-11; 247a-16; 264b-13; 305a-10; 305b-12

‘ālī kııl- : Ar + T. Üstün kıılmak

‘ālī kııldı (1) 207b-6

alma : Elma

(1) 222b-3

alması (1) 221b-14; almasından (1) 221b-14

alt : (1) Bir nesnenin yere temas eden kısmı, taban

(4) 190a-4, 244a-12, 247a-12, 251b-9

altı : Altı sayısı

(106) 193b-10, 11, 13, 16, 17; 194a-4; 200a-3, 4; 205b-17; 206a-8; 211a-3, 5; 211b-7; 212a-3; 213a-3; 217a-2; 221b-1, 9; 222b-5, 8; 223b-6; 226a-8; 226b-8; 228a-5; 232a-4; 237b-12; 238b-13, 14, 16; 239b-7, 10; 241b-16; 242a-15, 17; 253a-10; 256a-1, 4; 256b-12; 257b-9; 260b-3; 267b-16; 268a-1; 268b-14; 269a-10, 14; 269b-5, 8; 270a-4, 6, 13; 270b-3, 4, 6, 8; 271a-13, 15; 271b-1, 2, 3, 4, 6, 14, 16; 272a-3, 11; 272b-2, 11, 13; 273a-1, 3, 4, 5, 7; 273b-4, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15; 274a-7, 11, 12, 14; 274b-4, 8, 12, 14; 275a-3, 4; 286b-3; 288a-6; 292b-1; 293a-13; 298a-5; 298b-1; 299b-5, 11; 301b-8; 302a-4, 7; 304a-15, 16; 306a-14

Yüz altmış altıda (1) 191b-4; on altıdan (1) 200a-17

altıncı : Altı sayısının sıra sıfatı

(2) 198b-16, 229b-17

altmış : Altmış

(29) 191b-4; 193a-6; 194a-5; 203a-9; 214a-3; 215a-13; 217a-11; 227b-13; 233b-1; 236a-8; 241b-10; 242a-2; 256b-12; 264b-14; 269b-11, 12; 270a-6; 270b-7; 271b-9, 15; 272b-8; 274b-15; 275a-6; 288b-11, 13; 298a-17; 298b-2, 10; 300a-16

altın : Altın

(3) 221a-4 231a-4, 279a-17

altına (1)193a-1 altındandır (1) 295a-16; altındur (21) 211a-3, 211a-12, 211b-8, 211b-14, 212a-3, 218a-16, 221b-17, 223b-6, 223b-17, 224a-7, 224a-12, 224b-15, 225a-6, 225a-12, 225b-1, 225b-7, 226a-6, 226b-8, 226b-10, 233b-8, 235b-1; altunun 280b-12

altıncı : Altın alıp satan kişiler

altıncılar (1) 226a-6

a' māl : < Ar. İşler

(4) 246b-7; 252b-15; 253a-1; 257b-5

‘**amel** : < Ar. Bir maksatla yapılan iş, eylem

(3) 227b-1, 241a-14, 304a-7

‘**ameli** (2) 204a-9, 242a-14, 304a-7,9; ‘**amele** (1) 204b-10;

(1) ‘**amelledür** 207a-10

‘**amele getir-** : < Ar+ T. İşler hale getirmek

‘**amele getürmek** (1) 240b-10

‘**amel-pişe** : < Ar.+ Far. Huy edinilen iş

‘**amel-pişeleri** (1) 227b-1

ammā : < Ar. Ama

(64) 188a-17; 188b-10; 189a-6; 190b-7; 194b-6, 11; 195b-6, 7; 198b-2, 9; 199a-8; 199b-14; 200a-5, 12; 201a-17; 201b-11; 203b-13; 206a-2; 209a-1; 210b-4; 211a-1; 214a-16; 214b-17; 215b-7; 216a-17; 217a-14; 218a-13; 218b-4; 221a-1, 2; 221b-15; 222a-5, 17; 222b-2; 223b-9; 225b-12; 227a-16; 228b-4, 9; 230a-7; 231a-6; 233b-17; 238a-11, 17; 239a-6; 240b-9; 241a-8; 242b-7; 243b-7; 245a-7, 9; 248b-16; 253a-5; 255a-3, 7, 15; 256a-13; 257b-12; 265b-9; 267a-10; 281a-13; 281b-10; 282b-11; 306a-15

‘**amīk** : < Ar. Derin

(1) 302b-11

‘**amūd** : < Ar. Sütun, direk

(1) 202b-5

‘**amūduḡ** (3) 202b-6, 202b-7, 202b-9

‘**ammūzāde** : < Ar. + Far. Amca çocuğu

‘**ammūzādesi** (1) 214b-14; ‘**ammūzādeḡ** (1) 214b-1

aḡa : Ona

(37) 194b-11; 197a-8; 198b-10; 206b-16; 207b-11, 14; 208b-7; 221b-12; 225a-2, 16; 230a-14; 231a-17; 232b-2; 233b-16; 237b-5; 241b-9; 243b-16; 246b-

16; 248b-1; 251b-12; 252b-10, 16; 257b-11; 276a-9; 277b-15; 278a-14; 279a-1;
286b-2, 288a-14, 15, 16; 289a-17; 290b-2; 293b-14; 299a-10; 300a-7; 301a-3

ancağ : Sadece, yalnızca

(5) 209b-16; 222b-14; 223b-13; 234b-2; 247a-8

anber : < Ar. Amber Çiçeği

(4) 298a-10, 11 ; 299a-7, 8

anda : Onda

(2) 194b-12, 266a-14

andan : Ondan

(330)191a-9; 194b-9; 196b-9, 11; 197a-4; 197b-6, 13; 199a-3, 5;
202a-10, 12; 202b-9; 205b-3; 207a-2; 207b-5; 208b-1; 210b-8, 12; 211b-2, 15; 212b-
6; 213b-14, 17; 221b-1; 231b-13; 233b-7; 236b-10, 11; 241a-11; 251b-17; 255b-17;
260b-11; 261a-5; 268a-11, 12, 15, 16; 268b-1, 2, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13; 269a-17;
269b-9; 270a-1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17; 270b-1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10,
11, 12, 13, 15, 16; 271a-2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17; 271b-1, 2, 3, 4, 5, 6,
11, 12, 13, 14, 15, 17; 272a-1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17; 272b-1, 2, 4, 5, 6,
7, 10, 11, 12, 14; 273a-1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15; 273b-4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12,
13, 14, 15, 17; 274a-1, 2, 3, 4, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15; 274b-1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11,
12, 13, 14, 16, 17; 275a-2, 3, 4, 5; 276b-16; 280a-14; 281b-5, 11; 282b-15; 283a-6,
14; 286a-4; 287a-5; 292a-16; 294a-4; 298b-4; 299b-1; 300b-15; 301b-7, 8, 11; 302a-
6; 304b-17; 305a-10, 11, 16, 17; 305b-1; 307a-5

anı : Onu

(1) 233b-16

anuñ : Onun

(3) 191b-4, 199a-7, 202a-17

arası : Ortasında, içinde

(15) arasında 189b-5, 192a-14, 192b-2, 221a-6, 234a-8, 245a-4, 245a-4, 249a-5, 252a-14, 254a-11, 278a-16, 290a-11, arasında **dur** 279b-10, 192a-9, 195a-13

arāste : : < Far. Süslenmiş, bezenmiş

arāste kııl-.:< Far. + T. Süslemek, bezemek

arāste kııldı (1) 286b-7

arķ : Su kemeri

(13) 212b-16; 223a-7, 8; 230a-5; 232b-17; 235b-10; 242a-3; 244a-11; 267b-9; 288a-14; 303a-2; 305b-13

arķa : Ön, sağ ve solun dışında dördüncü yön, görünmeyen taraf.

(2) **arķalarına** (1) 202a-7; **arķasıyla** (1) 287a-17

armağan : hediye

(1) 249b-6

arpa : Buğdaygillerden, taneleri ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen bir tahıl cinsi

(6) 206a-6; 221b-12; 222b-9, 10; 259a-17

‘**arķa** : < Ar. Şehr, kasaba, köy gibi yerleşme merkezlerinde üzerine binâ yapılmak üzere ayrılmış toprak parçası

17

arşlan : Aslan

(3) 254b-10, 12; 255a-8

arşun : Metrenin resmen kabulünden önce kullanılan eski uzunluk ölçüsü

(48) 190a-3; 209a-1; 212b-1; 214a-1, 2, 3; 218b-10; 228a-9; 228b-10, 11; 230b-15, 16; 236b-11; 238a-1, 2; 240b-8; 241a-11; 244a-12; 248b-11; 261a-5; 264b-13, 14; 265b-13; 276b-9; 278b-7; 283a-5; 286a-13, 15, 16; 286b-1, 2, 3; 287b-16; 295b-3; 301a-2; 301b-16, 17; 302a-2, 11, 12; 303b-13, 14, 15; 304a-16; 304b-2, 11, 15, 16; 306a-13;

arşundur (2) 222a-15, 228b-3

artcı : Artarak gelen

(1) 289a-8

‘arz : Enlem

259a-3, 6, 11, 14; 259b-10, 16; 260a-6, 11; 261a-3, 9, 13; 261b-2; 262a-1, 12, 13, 16; 262b-2; 263a-1, 5, 14; 263b-2, 3, 11, 13, 14; 264a-1, 5, 8, 10, 12, 17; 264b-2, 4; 265a-9, 11, 13, 17; 265b-3, 6, 15, 17; 266a-4, 8, 10; 266b-3, 4, 10, 16; 267a-4, 9, 12, 16; 267b-4; 298a-4, 17; 298b-1, 2, 10; 299b-5, 7; 300b-13; 301a-17; 301b-15, 17; 302a-2; 302b-6; 303b-5; 304a-11; 304b-13; 305a-6; 305b-3, 6, 9; 306b-13; 307b-1, 6, 9, 13, 16; 308a-13, 17; 308b-9

‘arzda (5) 199b-17, 200a-11, 203b-15, 248b-2, 259a-3; ‘arżlar (1) 259b-10; ‘arżları (1) 203b-8; ‘arżlarınuñ (1) 204a-12; ‘arżıdur (3) 200a-7, 200a-10, 200a-17; ‘arżında (2) 199b-16, 204a-14; ‘arżındadır (1) 197b-7; ‘arżından (4) 203b-17, 204a-2, 205a-1, 206a-3; ‘arżımı (1) 198b-8

‘arż-ı şehr-i maţlûb : > Ar. İstenilen şehr-in enlemi

(2) 203b-1, 4; 204b-6

‘arż -ı Mekke-den : < Mekke şehr-inin enlemi

203b-1, 4, 204b-4

‘arż-ı cedvelde : < Haritada yer alan enlem

204b-14

‘arż-ı Ka‘be‘den : < Ka‘be‘nin enlemi

204b-6

‘arż-ı Kazvīn : < Kazvin şehr-inin enlemi

(1) 204b-17

‘**arżeyn** : < Ar. İki enlem arası

(5) 200a-6; 204a-13; 204b-13, 14; 205a-3 ‘arżeyni (2) 204a-13; 204b-14

aş- : Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştip sarkıtmak

aşmışlardır (1) 191a-4

‘**aşā**’ : < Ar. mânevî ve maddî kudret timsâli olarak elde taşınan değnek

(1) 197b-12

‘aşāşına 197b-9; ‘aşāya 197b-11; ‘aşāyı 1b-12

āsān : < Far. Kolay

(2) 214b-10 ; 288a- 3

āşar : < Ar. Eserler

āşarı (1) 307a-10

aşhāb : < Ar. Hz. Muhammed zamânında yaşamış, onu görmüş ve sohbetinde bulunma şerefine ermiş kimseler, sahābe

aşhābdan (1) 196a-10; aşhāblardan (1) 220b-3

‘**āşī**’ : < Ar. Başkaldırıcı

‘āşīdürler (1) 248a-4

āsumān : < Far. Gök, sema

āsumāna (1) 279b-3

aşağa : Aşağı

(6) 189a-16; 253b-9; 286a-14; 287a-16; 288a-4; 302a-4

āşikār : <Far. Açık, belli

āşikār kııl-: < Ar. + T. Açıkça ortaya koymak

āşikār kııldı (1) 198a-14

āşikār ét-:< Ar. + T. Ortaya çıkarmak, belli etmek

āşikār étmege (1) 207a-14

āşit : < Far Çığ

(1) 277b-3

āşkäre <Far. Açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan

āşkārāye çık-: < Far. + T. Açığa çıkmak

āşkārāye çıkıldı (1) 207b-4

āşkäre görün-: < Far. +T. Gözle görülebilir bir şekilde, açık bir şekilde

āşkäre göründü (1) 221a-8

āşkäre kııl-: < Ar+ T : Ortaya çıkarmak

āşkäre kııldı (1) 223a-

āşkäre ol-: < Far.+T. Açığa çıkmak

āşkäre oldu (2) 207b-5; 241a-8

āteş :< Far. Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık.

āteşe (1)268b-13, (2) āteşde 279b-1, 17

āteşe bırak- : > Far + T. Ateşin içine koymak

āteşe bırakduḡda (1) 211a-8

āteşe şal- : >Fars.+T. Ateşin içine atmak

āteşe şalduḡları (1) 241a-13

āteşe yak- : < Far+T Ateşte yakmak:

āteşe yakarlar (1) 276b-4

āteş-hāne : < Far. Ateşe tapanların ibadet yeri, Mecûsî tapınağı

(6) 217a-7; 256b-16; 262b-11, 224b-12; 262b-11; 280a-6 āteşhānesi
(1)242b-4

‘āṭıl : <Ar. Boş, faydasız, bir işe yaramaz

‘āṭıldur (3) 288a-10, 289b-7, 290a-3

‘atīḡ : <Ar. Eski

cāmi-‘i ‘atīḡ : < Ar. Eski cami

(2) 246a-12; 257a-7

‘avām : < Ar. Halk, umum, herkes

6) 245b-11; 248b-17; 258a-13; 269a-2; 276b-1; 300a-9

avlāk : Avlanacak yer

(1) 248a-16

āvlākı (1) 208b-13; avlaḡdur (1) 227a-16; avlaḡları (1) 216a-11

‘avnillāh : < Ar. Allah’ın yardımıyla

‘avnillâhdan (1) 298a-13

‘avret : > Ar. Kadın, eş

(8) ‘avreti (1) 192a-2; ‘avretler (3) 208b-9, 228b-15, 278a-2;

‘avretlerin (1) 295b-9; ‘avretünj (3) 287a-17; 191b-17, 192a-5

avuç : Elin parmak uçlarıyla bilek arasındaki iç bölümü

(1) 219b-14

ay : Ay

(3) 295a-3, 4, 5

ayağ (ğ) : (1) Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü

(2) 189a-17; 253b-9

(8) ayağa (1) 214b-2; ayağı (1) 248b-14; ayağın (1) 287b-2; ayağında
(1) 234a-8; ayağınuñ (2) 189a-17; 287a-17

(2) Birtakım şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan dayak,
destek veya bunlardan her biri

ayağı (1) 276a-4; ayağından (1) 231b-7

‘ayār- pişe : < Ar + Far hilekârlığı, düzenbazlığı huy edinmiş kimseler

(1) 262b-10

ayāz : Sâkin, açık ve genellikle mehtaplı gecelerde çıkan kuru soğuk

(1) 255a-3

âyende : < Far. Gelen

(1) 213a-11

āyet : < Ar. Kur'ân-ı Kerim'deki sûreleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri

(2)188b-11; 304b-16

āyine : < Far. Ayna

(6) 279a-6, 303b-15, 16; 304a-3, 5

āyineyi (1) 304a-7

aylık : Bir ay süren

(1) 308a-7

ayva : İki çenekliler sınıfının gülgiller familyasından, kışın yapraklarını döken, iri pembe çiçekli, yapraklarının altı tüylü, tâze filizleri, çekirdek ve tohumları çeşitli hassalar taşıyan küçük ağaç

(2) 222b-3; 224b-1

az : Nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksik

(2) 263b-11, 281a-15; 231b-3

azacuk : Azıcık, biraz

(2) 236a-6; 238a-17; 260a-6

azdur (11) 194b-12, 211a-16, 220b-2, 248a-15, 255a-5, 258a-1, 267b-6, 282b-10, 298a-17

‘azamet : < Ar. Büyüklük, ululuk, yücelik

(1)234b-3

azcuğ : Azıcık, biraz

(1) 288a-10

(1) 308b-15

‘azīm : <Ar. Büyük, yüce

(76) 189b-15; 192b-13; 209b-15; 212b-6; 214b-1; 223a-6; 226a-5;
227b-13, 15; 228a-1; 232a-9, 14; 233a-1; 234b-3; 235a-15; 236b-7, 17; 237a-3;
238b-2; 239b-15, 16; 240a-17; 241a-9, 11, 14; 242a-1; 248b-6, 17; 249a-3; 249b-1;
250a-11; 251a-2; 251b-3; 252b-6; 262a-8; 264a-10; 266a-1; 275b-16; 276b-15; 277a-
4, 5, 6; 279b-2; 280a-4; 287a-4; 287b-10, 17; 288a-1; 289a-14; 290a-8, 11; 291b-14;
294b-14; 298b-4

‘azīm ol-: < Ar+ T. Bir yere yönelmek

‘azīm olur (2)300a-16; 306a-16

B

bāb : < Ar. Bölüm, kısım

(10) 205b-1,2; 208b-5, 215a-10, 227b-5, 234a-11, 235a-16, 235b-13,
236a-8, 280b-11

bābda (1) 215a-15; **bābdur** (2) 245b-1, 250b-16

bāb-ı evvel : < Ar. Birinci bölüm, ilk bölüm

(2) 205b -9, 280b-11

bāb-ı düvüm : > Ar + Far. İkinci bölüm

(2) 215a -11, 282a-6

bāb-ı siyüm : < Ar+Far Üçüncü bölüm

(2)227b-5, 301a-9

bāb-ı çehārüm :< Ar+Far Dördüncü bölüm

(1)234b-11

bāb-ı pencüm : < Ar+Far Beşinci bölüm

(1)235a -16

bāb-ı şeşüm : < Ar + Far Altıncı bölüm

(1) 235b-13

bāb-ı heftüm : < Ar + Far Altıncı bölüm

(1) 238a-8

bāb-1 heştüm : < Ar+Far Sekizinci bölüm

(1) 239a-5

bāb-1 nehüm : < Ar + Far Dokuzuncu bölüm

(1) 240a-3

bāb-1 dehüm : < Ar + Far Onuncu bölüm

(1) 242a-16

bāb-1 yanzdehüm : < Ar + Far On birinci bölüm

(1) 243a-13

bāb-1 devāzdehüm : < Ar + Far On ikinci bölüm

(1) 244b-13

bāb-1 sīzdehüm : < Ar + Far On üçüncü bölüm

(1) 256a-1

bāb-1 çehārdehüm : < Ar + Far On dördüncü bölüm

(1) 256b-1

bāb-1 Panzdehüm : < Ar+Far On beşinci bölüm

(1) 257b-10

bāb-1 şanzdehüm : < Ar + Far On altıncı bölüm

(1) 258a-6

bāb-1 hefdehüm : < Ar + Far On yedinci bölüm

(1) 260a-2

bāb-ı heştdehüm : < Ar+Far On sekizinci bölüm

(1) 265b-4

bāb-ı nüzdehüm : < Ar + Far

(1) 266a-17 on dokuzuncu bölüm

bāb-ı bīstüm : < Ar + Far Yirminci bölüm

(1) 267a-3

baba : Baba

babası (3) 260a-14;197a-11, 223b-11; **babasına** (1) 252b-3;
babasından (2) 260a-14, 303a-16; **babasının** (2) 223a-2; 260a-15

bādām : < Far. Badem

(2) 220a-13; 248a-6

bādāma (1) 237a-16

bābet : < Far. Kısım

bābet-i kebīr : < Far + Ar. Büyük kısım

(1) 283b-14

bābūci : < Far. Pabuççu, ayakkabıcı

(1) 252a-7

ba' de : < Ar. Sonra

(1) 219b-8

bād-ı semūm : < Ar. Zehirli rüzgarlar

(1) 213a-13

bağçe : < Far. Bahçe sözcüğünün eskiden kullanılan asli şekli krş. baqçe

bağçelerinden (1) 195b-10

bāğ-istān : < Far. Bağ, bahçelik yer

bāğ-istānı (18) 211a-11, 227a-8, 231b-3,15, 232a-5, 232a-11, 232a-16, 233a-3, 12; 233b-11, 238b-7, 239b-3, 239b-9, 258a-15; 241b-15, 244a-2 bāğ-istānları (1) 231a-15; bāğ-istānuḡ (1) 210b-5;

bāğlar : < Far + T. Bostānlar, büyük bahçeler

(1) 190b-7216b-16; 229b-6; 258b-16; 278a-7

bağlarda (2)228b-8; 240b-1; **bağları** 212a-10; 226b-15; 294b-6; 298a-6; **bağlarına** 213b-2; **bağlarıḡ** 258b-16

bağla- : (1)Etkisiz hâle getirmek

bağlamışlar idi (1) 242a-10

(2) (y.f.)

buz bağla- : Sıvıların yüzeyinde meydana gelen donma olayı

(6)220b-1, 221a-14; 230b-14, 278a-2, 288a-7; 289b-12

cısır bağla- : < Ar.+T. oluşturmak, inşa etmek

cısır bağlamışlar (1) 299b-9

muzırratın bağla- : Ar.+ T. Zararsız hâle gertirmek

muzırratın bağlamışlar (1) 287a-2

peşşeyi bağla- :< Far. + T. Bir şeyi etkisiz hâle getirmek

peşşeyi bağlamışlar (1) 213b-6

raşad bağla- : < Ar.+ T. Oluşturmak, meydana getirmek

raşad bağlamışdur (1) 233a-7

sedi bağla- : < Ar. +T. Akarsuyun önüne set yapmak

sedi bağladı (1) 243b-3

sedi bağlaup (1) 248a-5

zincir bağla : < Ar.+T. Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak

zincir bağladı (1) 247b-6

bağlan- : (1) Kesilmek

bağlanup (1)286b-6

(2) (y.f.)

bend bağla- : < Far.+ T. Akarsuyun önüne set yapmak

bend bağlanmayınca (1) 258a-12

bend bağlandı (1)290b-3

bahā : < Far. Paha, değer

(1)215a-6

bahālu : < Far. Fiyatı yüksek olan, pahalı

(1) 220a-17

bahār : < Far. İlkbahar

(6) 246a-4; 255a-1; 286b-4; 291b-14; 292b-15; 300b-3

bahārda (2) 292a-5, 303a-3, 243b-6, 294a-14, 305a-4; **bahārlarda** (1)
292b-12

baħr : < Far Deniz

(1) 234b-1

baħş : < Far. Verme, bağış, ihsan, hıbe

(1) 203a-9

baħş ét- : < Far.+ T. paylaştırarak vermek

baħş étdi (1)199a-1

baħş kııl- : < Far.+ T. vermek

baħş kıılmışlar (1) 199b-1

baħş kıılmışdur (1) 198b-12

baħş olur (1) 286a-4

ba'īd : < Uzak, ırak

ba'īd ol- : < Ar. +T. Uzak olmak

ba'īd olmaz (1) 210a-16

ba'īddurlar (1) 259b-13; ba'īddür (2) 200a-17, 281a-11

baħçe : < Far. Bahçe krş. bağçe

baħçedür (1) 241a-15

bāķī : < Ar. (1) Ebediyen devam etmek, sürüp gitmek, kalıcı olmak

bākī kalan 287a-7

bākī kalmaz 288b-1

bākī kalur 244a-15

bākī **idi** (1) 302b-9; bākī**idi** (1) 305b-16; bākī**idür** (10) 199a-6; 207b-6,
219a-16, 225b-5; 233a-16; 301a-11, 302b-7, 8; 304a-14; 305a-14

(2) : Kalan kısım

bākī**isi** (4)198b-13; 287b-7; 290a-9; 294b-7

bal : Bal

balları (1) 252a-2

bālā : < Far. Yüksek, yüce, âli

‘arz-ı bālāda (1) 199b-15

balık : Suda yaşayan canlı, balık

balıklar 244b-6, 287a-1; **balıkları** 244a-1; **balıklardandır** 244a-1

ballūt : < Far. Kestane

(1) 281b-14

ballūt bağla-: < Far. + T. Ağacın kestane tutması

ballūt bağlar (1) 252b-12

bām : < Far. Dam, çatı

bāmını (1) 191a-14

bānī : < Ar. inşa eden

(1) 221a-12

bār vēr- : < Far.+T. Ürün vermek

bār vērür (1) 305b-5

bārān : < Far. Yağmur

(1) 279a-10

bārandegi : < Far. Yağmur hâline dönüşme

(1) 283b-7

bār-gāh : < Far. Makam, izinle girilecek yer, yüksek divan

(1) 276b-16

bārū : <Far. Kale duvarı, hisar burcu, sur

bārūnuj (6) 219a-16, 206b-16, 220a-9, 228a-9, 238a-1, 301b-17

bārū çek- : < Far + T. Kale duvarı örmek

bārū çekdi (17)194b-11; 206b-16; 208b-4; 215b-13; 220a-4; 226a-7;
230a-8; 238a-1, 10; 239a-16; 245b-14; 263b-16; 265a-1; 306a-13; 306b-16

bārū çekerse (1) 219b-6

bārū çeküp (1) 222a-16

baş : (1) Arazide dağ, tepe gibi yükselen yerlerin en üst noktası, zirve

başı (5) 275b-16,276a-2, 277b-2, 278a-7, 278b-11, başında (10) 231b-
13, 237a-6, 248b-17, 254a-6; 254a-14, 260b-10, 264b-8, 276a-2; 279b-3, 295b-3,
başından (1) 276b-9, başındadır (1) 254a-3

(2) : Kaynak, çıkış noktası

başın 256a-8

(3) :Vücutun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser

başı (3)197a-13, 214b-3, 279a-2; başın (1) 305a-9; başını (1) 305a-8başında
(2)248b-14, 298b-1

(4) Bir varlığın veya nesnenin en yüksek noktası

başına (3) 299a-14, 279b-13, 280b-1, başında (1) 302a-2; başı (1)
202b-6; başını (1) 202b-8; başına (1) 210a-14

(5) En önde olan

(1) 278b-6

başka : Diğer

(2) 251a-2, 251a-3

bâtil : < Ar. Geçersiz, hükümsüz

bâtil ol- : <Ar+ T. geçerliliği kalmamak

bâtil oldu (3) 242a-14; 304a-7, 10

bâtlâk : Sazlık, bataklık, çayırlarda kapalı küçük bataklık

bâtlâkdur (1) 280b-1

batmân: Yerine veya ölçülen mala göre birimi değişen (ülkemizde 2 ile 8 okka arasında) eski bir ağırlık ölçüsü

(11) 208b-12, 13; 216a-13; 229b-15, 16; 248a-12; 248b-12; 265a-2;
295b-3

batıl : < Ar. İşe yaramaz, işlemez, kullanılmaz

(1) 194b-12

batır : < Batırmak, bir şeyin sıvı veya yumuşak bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batmasını sağlamak

(1) 290b-7 **batırlar**

bayrām : Milletçe sevinç içinde kutlanan, dînî veya millî bir anlam taşıyan kutsal gün

bayrāmlarda (1) 196a-7

bāzār : < Far. .Pazar kelimesinin eskiden kullanılan asıl şekli, çarşı, alış veriş yeri

(11) 191b-15; 217a-14; 226a-6; 238b-10, 15; 258b-16; 261a-10, 11; 272b-5

ba'zı : < Ar. Bir takım, kimi

(51) 202a-4, 5, 9, 12; 207a-11; 212a-10; 214b-15, 16, 17; 219b-8; 220a-9; 221b-11; 230a-14; 231a-12; 231b-8; 240b-12; 245a-6, 7; 246b-4; 247a-4; 249a-7; 251a-15; 253a-13; 254b-2; 255b-11; 263a-11; 263b-7; 268a-3; 281b-11; 283b-16; 288a-3; 289a-2, 11, 16; 292a-6; 294b-2; 298b-14, 15; 300a-3; 301a-9, 15; 305b-4; 307a-2

ba'zılar 192a-3; 199a-6; 199a-7; 194b-5, 251a-14, 306b-17; 215b-6, 240b-3, 276a-9, 300a-8; **ba'zısı** (3) 246b-4, 287a-6, 287a-7; **ba'zısında** (1) 201b-20; **ba'zısını** (1) 201b-20

bed : < Far. Kötü, fenâ

beddür (2) 225b-12, 225b-15

bed-fi' il : < Far. + Ar. Kötü davranış

bed-fi' ilimizdendir (1) 236-14

bedel : < Ar. Bir şeyin yerini tutan başka bir şey

bedel vër- : < Ar.+T. : Bir şeyin yerine verilen karşılık

bedel vërmişdi (1) 96b-17

beden : < Ar. Vücut, gövde

bedeni (1) 207b-3

beg : Bey, soylu kişi; sözü geçen, nüfuzlu ve zengin kişi

(2) 234b-14; 250b-14

be-gāyet : <Far. +Ar. Son derece, pek çok

(2) 210b-7, 228b-15

behre : < Far. Pay, hisse

(1) 199a-9

behre-i cenüb: Güneyin hissesi

(1)199a-19

behre-i şimāl: Kuzeyin hissesi

(1)199a-11

behre-i meyān: Orta bölgenin hissesi

(1)199a-12

behmen : < Far Çığ

277b-2

bekre : < Ar. Kuyu makarası

(1) 190a-4

b l : İnsan vuc dunun orta kısmında g g sle karın arasında hafifçe darlaşmış olan ve kuşak bağlanan yer

b line 247b-6; 287a-17; b lden 287a-16

belki : < Ar + Far. Olabilir, olabilir ki, bir ihtim le göre, muhtemelen

(5) 259b-11; 267b-17; 279b-3; 281a-12; 304b-3

ben : 1. teklik kişi zamiri

benim (3) 195b-9, 10; 220a-2

bend : < Far. Suyun önüne tutmak ve biriktirmek için yapılan set

(2) 250a-1; 266a-3

bend düz- 249b-17; 250b-11

bend  d- 253b-9; 259a-1; 289a-6

bend  t- 223a-8

bend kıl- 241a-3

benn  : < Ar. Mim r

(2) 210a-10

beņze- : Ortak tarafları sebebiyle birbirini hatırlatmak, andırmak

beņzer (5) 237a-16, 249b-6, 250a-10, 259a-3, 282a-17

beraber : < Far. Birlikte

(2) 203b-8; 204a-14

beraberinde (2) 214b-6, 236b-13; beraberindedür (1) 241a-6

berca : < Far. Yerinde, uygun, münâsip

bercadur (1) 224b-3

ber- : < Far. Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelerek sıfat ve zarflar yapar; Türkçe'deki "-de" ekiyle "üzeri, üzere, üzerine, üzerinde" vb.nin karşılığıdır.

ber-ca : < Far. Yerinde, uygun

(1)224b/3

ber-çüb : < Far. Darağacı

berçüb kıl-: < Far + T. Darağacına çekmek, asmak

berçüb kıldı (1) 305a-9

ber-dâr : < Far. Darağacı

ber-dâr kıl-: < Far + T. Darağacına çekmek, asmak

ber-dâr kıldı (1) 305a-8

ber-çarâr : < Far. Aynı durumda, aynı kararda

ber-çarârdur (1) 307a-2

ber-çarâr kaldı (1) 253a-13

ber-sebîl : Bu yol üzerine

ber-sebîl-i ihtîşâr : Far.+Ar. Özetle

(1) 239a/9

berde : < Far. Köle

(4) 236a-11, 12, 13, 14

bereket : < Ar. Bolluk, feyiz

bereketi (1) 282a-4

beri : Belli bir yerden ve zamandan bu yana; ;-den bu yana krş. berü

(2) 242a-13; 305a-7

berķ : < Far. Şimşek

(1) 279a-10

barmak (ġ) : Parmak

barmāġından (1) 196b-1; 278b-6

ber-sebīl : < Far.+ Ar. Yoluyla

(1) 239a-9

berü : Belli bir yerden ve zamandan bu yana;-den bu yana; krş. beri

(9) 199a-3, 5; 206a-14; 207b-12; 208a-9; 221b-3; 236a-13; 264a-4;
286b-13

beste : < Far. Bağlanmış, bağlı; kapalı

251a-11

bestedür (1) 225b-12

bēş : Beş

(176) 190b-4, 12; 191a-3,12; 191b-6; 193b-4, 12; 194a-3, 5; 9, 197b-
8; 198a-13; 198b-14, 16; 199b-8; 205b-8, 15; 206a-13; 207b-7; 208a-12; 208b-17;
210a-8; 211a-11; 212a-7, 9; 214a-3; 215b-4; 216b-16, 217a-17; 218a-16; 220b-7, 11,

16; 221a-3, 12; 222b-5; 223a-12; 223b-2, 5, 17; 224a-9, 224b-11; 226a-9, 12, 13; 226b-4, 10, 11, 14; 227a-6; 227b-8, 9; 228a-9; 229b-4, 14, 16; 230a-3, 15; 230b-15, 16; 231b-16; 232a-4; 233a-9; 233b-11, 235b-12, 13; 236a-16; 236b-9, 15; 237b-10, 11, 13; 238b-14; 239a-1, 3, 13; 239b-4, 7, 8; 240a-16; 240b-11, 13; 241a-10; 241b-5; 242a-2, 7; 242b-1; 243b-6; 244a-10; 245b-14; 249b-14; 250a-4; 253a-8; 254b-6, 9, 12; 255b-7; 256b-13; 260a-16; 260b-6; 262a-6, 12; 263a-9; 265a-14; 265b-1; 267b-10, 14; 269a-4; 270b-5, 11; 271a-8, 10, 11, 14, 16, 17; 271b-1, 13, 17; 272a-5, 6, 7, 9, 13, 16; 272b-4, 7, 10; 273a-1, 9, 14, 15; 273b-2, 5, 8, 9, 10, 12, 13; 274a-3, 6; 274b-5, 10, 15, 16; 275a-1, 3; 277b-2; 278b-11; 280b-15, 16, 283b-16; 286a-3; 288a-17; 289b-3; 290a-2; 291a-13, 15, 16, 17; 291b-11; 292a-1, 13; 293a-16; 293b-15; 294a-10; 294b-4, 10; 298a-15, 299a-12, 17; 299b-12; 301b-17; 302a-2, 7, 9; 306b-10

bêşinci : Beş sayısının sıra sayı sıfatı

(4)198b-16, 199b-1, 223b-6, 226b-6

beyâbân : < Far. Çöl, sahrâ

(2) 207b-13; 247b-16

beyân : < Ar. Açıklamak, bildirmek, anlatmak, söylemek

beyânındadır 205b-1, 234a-11

beyân êd- :< Ar. + T. Anlatmak, söylemek

beyân êder (25) 188a-14; 188a-15; 194a-16; 198b-9; 205b-2; 235b-13; 236a-8; 239a-5; 240a-3; 242a-16; 243a-13; 254b-4; 267b-9; 267b-10; 275a-7; 275b-4; 280b-8; 282a-6; 293a-6; 293b-11; 294b-5; 295a-9; 300b-1; 301a-14; 307a-8

beyân ol- : < Ar + T. Açıklamak

beyân olundu (1) 200a-17

beyân olunur (1) 204b-11

beyāz : < Ar. Beyaz

(8)189b-8, 11; 237b-7; 248b-12; 249b-9; 277b-6; 295b-15; 299a-3,
14

beyāz**dur** (1) 299a-14

beyt : < Ar. Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası

(18) 206b-5; 214a-5; 215a-15; 216b-1, 3, 17; 217b-11; 225b-8; 228b-
17; 229a-2; 235a-3, 13; 258b-8; 261b-9; 262b-14; 276b-11; 280a-2; 288b-4

bezek : Süs, ziynet

bezek**ler** (1) 286b-7

bezr-ger : < Far.Çiftçi

bezr-gere (1) 207a-12

bezirketān : Keten yağı

(1)253a-6

bıçak (ğ) : Bıçak

bıçağ**la** (1) 231a-2

bıçuk : < Yarım krş.Buçuk

(4) 208a-16,220b-7;222b-9; 223a-10

bıraç : bırakmak, koymak

(10) bıraç**duğda** (1) 211a-8; bıraç**dı** (3) 189a-15, 268b-13, 282a-4;
bıraç**dılar** (1) 286b-12; bıraç**mışdur** (1) 260b-17; bıraç**mışlar** (1) 276a-3; bıraç**salar**
(1) 266b-7; bıraç**up** (2) 257b-7, 295b-10

biç- : Ekini ot vb.ni orakla, tırpanla, kesmek

(5) **biçen** (1) 188b-14; **biçerler** (2) 221b-12, 259b-1; **biçmeseler** (1)
243b-13

biçinci : Ekin biçen adam, orakçı

biçincidür (1) 259a-16

bi-iznillâh : <Ar. Allah'ın izniyle

bi-iznillâhi te'âlâ (1) 287b-2

bi- : < Far. Kelimelerin başına gelerek kelimelere -siz, -mez anlamı veren ön ek

bî-ḥadd : Sınırsız

(1) 207a/8

bî-ḥaber : < Far. Habersiz, bilgisiz

(1) 301b-13

bî-ḥisâb : Far + Ar. Hesapsız, sayısız

(4) 239b-5; 278b-8, 282b-5, 303b-3

bî-ḥisâbdur (10) 238a-17; 244a-2; 250a-14; 259b-5; 278b-9; 280b-13;
282a-14; 295b-12; 299b-14; 308b-8

bî-iḥtiyâr : < Far + Ar. Elinde olmadan

(1) 196a-1

bî-ḫiyâs : < Far + Ar. Benzersiz, eşsiz

(4) 220a-12; 233a-10; 256a-16; 282a-2

bî-miṣl: < Far + Ar. Benzersiz, eşsiz

bī-miṣldür (1) 228a-14

bī-miṣl ol- : < Far + Ar + T. Eṣsiz olmak

bī-miṣl oldu (1) 198a-10

bī-nihāyet : < Far. Ar. Sonsuz

bī-nihāyetdür (1) 238b-5

bi-rāh : < Ar + Far. Yoluyla

bi-rāh-ı Bağdād 193a-5, 9, 10, 17 ; 193b-1, 2

bi-rāh-ı Dımaşq 193a-6,7, 12, 16

bi-rāh-ı Necef 193a-6, 16

bi-rāh-ı deryā 193a-8,9, 10, 11, 14

bi-rāh-ı Bağdād 193a-8, 12, 13,14, 17; 194a- 12

bī-ṣekk : < Far. + Arp. Şüphesiz

(1) 206a-5

bī-ṣümār : < Far. Sayısız

210a-17, 239b-9, 251b-8, , 298a-12

bī-ṣümārdur (10) 209a-7, 210b-5, 240a-1, 251b-14, 258a-15, 264b-3,
264b-9, 298a-1, 299a-9, 307b-15

bī-zaḥmet : < Far + Ar Sıkıntı çekmeden yapılan, eziyetsiz, meşakkatsiz, kolay

(1) 204a-9

bīdār : < Far. Uyanık

(1) 197a-14

bīgāne : Far. Yabancı

: (1) 261b-3

bil- : Bir şey hakkında bilgisi, mālûmâtı olmak, o şeyi öğrenmiş bulunmak

bildürür (2) 235a-16; 294a-2; **bile** (2) 198a-16, 282a-12; **bilgil** (1) 203b-16; **bilmek** (2) 203b-15, 301a-1; **bilmekde** (1) 204a-6; **bilmez** (3) 237a-17, 249a-5, 279b-6; **bilmezler** (1) 257a-5; **bilüp** (2) 256a-8, 302b-2; **bilürler** (1) 280b-14; **bilürlerdi** (1) 301b-12

bilād :< Ar. Beldeler, şehirler

bilādlardan (1) 302b-6; **bilādlaruñ** (2) 199b-17, 202a-2; **bilādların** (1) 215a-11; **bilāduñ** (1) 203a-1

bilād-ı ‘Abdu’l-Mü’min ve Talha 299a-10

bilād-ı Erdebil 278a-4

bilād-ı Habeş 194a8

bilād-ı Horāsān 289a-2

bilād-ı ‘Irāk-ı ‘Arab 210b-16, 212a-2, 212a-12

bilād-ı Mağrib 194a-9

bilād-ı mu‘azzam : <Ar. Sıradan olmayan, büyük bir değer ve önem taşıyan, çok önemli

(1)193a-4

bilād-ı Rüm 276a-1

bilād-ı Şām 290a-4

bilād-ı Sā'ūr 307a-16

bilād-ı Şāpūr 251b-1

bi'l-külliyye : <Ar. Tamamen, büsbütün

(1) 250a-2

billūr : < Far. Bir maddenin atom veya moleküllerinin art arda tekrarlanmasından ve belirli bir kurala göre sıralanmasından meydana gelen, simetrik olarak birleşmiş düz satırlar şeklindeki katı madde, kristal

(3) 278b-8; 282b-16; 307a-16

binā : < Ar. Barınmak veya belli bir maksat için kullanılmak üzere yapılmış her türlü mîmârî eser, yapı

(2) 208a-12, 276a-3

binālar (2) 189b-14, 305b-12 ; **bināları** (1) 302b-8; **binālarıñ** 301a-13; **binālarıñ**, 302b-9

binā éd-: < Ar. + T. Yapılmak, inşâ edilmek

(2) 200a-14; 306b-14

binā kı1- < Ar.+ T. (Mîmârî eser için) Yapmak, kurmak, inşâ etmek

(8)195a-16, 195b-6, 197b-6, 206b-15, 213b-8, 215a-9, 218a-10, 219a-

15

bināen : < Ar. Dayanarak, -den ötürü, -den dolayı

(1) 200a-14

biḡ : bin

(242) 191b-6, 9; 192b-14; 193a-1; 193b-9, 10, 11; 194a-5, 10; 197b-8; 205b-3, 7, 8; 206a-1, 3, 4, 9, 12; 206b-2, 16; 207b-7, 16; 208b-5, 7; 211a-3, 5, 12; 211b-8, 13, 15; 212a-2, 8; 213a-4, 10; 215b-4, 14; 217a-13; 218a-4, 6, 16; 218b-8, 9; 220a-11; 220b-16; 221a-4, 13, 17; 221b-17; 222a-1, 8, 9, 14; 223b-6; 224a-7; 225a-3, 6, 12; 225b-1, 7; 226b-8, 10, 14, 17; 227a-3, 6, 10, 11; 227b-4; 228a-1, 5, 9; 230a-1, 9, 11, 15; 230b-8; 231a-3, 4, 7, 13, 16; 231b-4, 9, 12, 16; 232a-1, 4, 7, 10, 13, 15; 232b-3, 12, 16; 233a-5, 9, 11, 13, 15; 233b-3, 13; 234a-3, 8, 14; 235b-1, 12, 15; 236a-16; 236b-9, 14, 15; 237a-1, 3, 9, 10, 11, 12, 13; 237b-3, 10, 11, 12, 14; 238a-2, 10, 13; 238b-7, 13, 14, 15, 16, 17; 239a-1, 3, 13, 14, 17; 239b-1, 4, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 15; 240a-1, 3, 8, 10, 13, 14, 15, 16; 240b-1, 2, 5, 7, 11, 13, 15; 241a-2; 241b-1, 3, 5, 8, 10, 13, 16; 242a-2, 5, 7, 15; 242b-1; 245a-8, 9, 10, 11, 12, 17; 245b-12, 14; 246b-6; 248a-12; 248b-12; 249a-16; 249b-14; 250a-4; 253b-11; 255b-1; 256a-4; 256b-12, 13; 260a-16; 260b-3, 6; 262a-8; 262b-3; 264b-6, 7; 265a-1, 14; 265b-1, 7; 266a-11; 266b-5; 267b-14, 16; 268a-1, 4, 6; 276a-9; 276b-8; 283b-13; 286b-17; 294b-16; 295a-11; 295b-17; 298b-16; 299a-7, 15; 299b-5; 300a-2; 301a-2; 302b-14; 303a-10;

bir : (1) Bir sayısı

(39) 197b-3, 208a-15; 208b-12, 211a-1; 211b-9; 219b-16, 225a-10, 11, 228a-8, 229b-5; 230b-15; 237a-16, 252a-14; 254a-14, 254b-13, 255b-14; 255b-16; 255b-17, 256b-8, 1, 268b-3, 268b-13, 272a-12, 272b-6; 272b-17; 273a-6; 273a-7, 273a-17 274b-10; 287a-1; 287a-1; 287b-10 288b-17, 293b-2, 293b-4; 293b-7; 294a-1; 294b-3; 300b-15, 305b-11

(2) : belirsizlik sayı sıfatı

(1003) 188b-4, 7, 9; 189a-6, 9, 10, 11; 189b-3, 14; 190a-3, 4, 7, 11, 13, 16; 190b-2, 4, 5, 9; 191a-1, 3; 191b-8, 10, 17; 192a-9; 192b-1, 6; 194a-3; 194b-

10, 11; 195a-8, 15; 195b-6, 10, 13; 196b-7; 197a-8, 13; 197b- 4, 11, 15, 17; 198a-3; 198b-1, 2, 4, 7, 10; 202a-10, 13; 202b-4, 5, 14, 15; 203a-2, 9, 17; 203b-1, 3, 6; 204b-2; 205a-2; 205b-2, 8; 206a-7; 206b-1, 6, 11, 13, 17; 207a-5, 12, 15, 16; 207b-1, 7, 9, 15; 208a-7, 8, 9, 12, 208b-6, 7,14; 209a-3, 13; 209b-5, 11, 12, 16, 17; 210a-3, 13; 210b-4, 16; 211a-1, 5, 6, 7, 10; 211b-1, 13, 14, 15, 16; 212a-3, 8, 14, 16, 17; 212b-2, 6, 10, 11, 12, 14, 15, 17; 213a-2, 5, 7, 8, 9, 11, 16, 17; 213b-1, 3, 12; 214a-2, 10, 15; 214b-1, 2, 3, 5, 8, 13, 15; 215a-2, 4, 5, 6; 215b-12; 216a-13, 15; 216b-11, 12, 16; 217a-1, 3, 5, 7, 9, 11; 217b-5, 10; 218a-4, 5, 7, 8, 16, 17; 218b-1, 4, 8, 14; 219a-15; 219b-1, 2, 3, 6, 12, 13, 14; 220a-6, 12, 17; 220b-4, 12, 14; 221a-4, 7, 14, 17; 221b-3, 9, 15; 222a-10; 222b-6, 14, 16, 17; 223a-4, 6, 7, 10, 11, 16; 223b-1, 6, 10, 11, 13; 224a-1, 2, 3, 4, 10, 14; 224b-6, 7, 12; 225a-2, 6, 10, 15, 16, 17; 225b-1, 2, 4, 6, 7, 10, 12, 14, 15, 17; 226a-2, 4, 5, 15; 226b-1, 6, 10, 12, 15, 17; 227a-4, 7, 16; 227b-3, 4; 228a-7, 8, 13, 15; 228b-2, 3; 229b-5, 14; 230a-12; 230b-4, 9, 11, 13, 14, 15, 16; 231a-1, 3, 4, 6; 231b-1, 2, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 16, 17; 232a-3, 14; 232b-2, 4, 12, 13; 233a-1, 7, 9, 11, 14, 15; 233b-2, 4, 8, 11, 13, 14; 234a-1, 4, 6, 8, 9; 234b-2, 11, 12, 14, 15; 235a-9, 12, 15; 235b-1, 8, 10; 236a-4, 5, 6, 7; 236b-3, 10, 11, 13, 14, 15, 17; 237a-1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16; 237b-6, 7, 9, 16, 17; 238a-1, 3, 4, 9, 11, 12, 13, 14, 15; 238b-1, 2, 3, 6, 11, 12, 13, 14, 15, 16; 239a-1, 2, 13, 14, 17; 239b-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 16; 240a-2, 8, 12, 15, 16, 17; 240b-1, 2, 7, 11; 241a-2, 9, 10, 12, 16, 17; 241b-5, 7, 12, 13, 15, 17; 242a-1, 11; 242b-2, 3, 4, 6, 8, 10, 13; 243a-1, 4, 7, 8, 9, 10, 11; 243b-1, 14, 17; 244a-4, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16; 244b-2, 4, 5, 7; 245b-5, 6, 8, 10, 12; 246a-12; 246b-7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16; 247a-5, 6, 9, 10, 14, 16; 247b-4, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 16; 248a-4, 9, 12, 13; 248b-4, 10, 14, 16; 249a-4, 8, 10, 11, 15, 17; 249b-1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 14, 15, 17; 250a-6, 8, 10, 14, 15; 250b-4, 5, 7, 9; 251a-2, 4, 11, 14, 15, 17; 251b-1, 4, 5, 9, 10, 12, 13, 16; 252a-3, 7, 14, 16; 252b-7, 8, 10, 16, 17; 253a-2, 6, 9, 13, 16, 17; 253b-7, 9, 10, 16, 17; 254a-3, 4, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 17; 254b-1, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 13, 15; 255a-2, 4, 6, 7; 255b-4, 7, 14, 16, 256a-6, 7, 9, 10, 17; 256b-1, 2, 4, 5, 7, 9, 11, 13; 257a-7, 8, 11,

17; 257b-4; 258a-4, 5, 9, 12; 258b-4, 5, 6, 14, 15; 259a-4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13; 259b-3, 4, 6, 7, 8, 11, 15; 260a-1, 6, 13; 260b-1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 14, 15, 16; 261a-4, 6, 8, 10, 13, 15; 261b-2, 3, 4, 13, 16; 262a-5, 8, 12, 14, 15, 16; 262b-2, 7, 10, 16; 263a-1, 3, 10, 11, 13, 16; 263b-1, 2, 7, 10, 13, 16; 264a-6, 13, 14, 17; 264b-1, 2, 5, 8, 12, 14; 265a-2, 12, 14, 16; 265b-2, 15; 266a-6, 8, 12, 13, 14, 16; 266b-3, 6, 11, 14, 15; 267a-1, 9, 13; 267b-1, 8; 268a-4, 17; 268b-13; 269a-15; 269b-6, 12, 13, 14, 17; 271b-10; 272a-12, 17; 272b-6, 12, 14, 17; 273a-2, 3, 6, 17; 273b-14; 274b-10; 275a-8, 13; 275b-5, 8, 10, 12, 15, 16, 17; 276a-2, 17; 276b-4, 6, 7, 14, 15, 16; 277a-3, 4, 5, 11; 277b-2, 12, 15, 16, 17; 278a-1, 7, 16, 17; 278b-12, 17; 279a-2, 3, 6, 8, 10, 12, 13; 279b-1, 2, 3, 7, 12, 14, 16; 280a-4, 6, 8, 11; 280b-4, 5, 6; 281a-10, 15; 281b-4, 10, 13; 282a-17; 282b-10, 11; 283a-4, 5, 7, 14, 15, 17; 283b-4, 5; 286a-111; 286b-6, 7, 10; 287a-1, 4; 287b-10, 13, 14; 288a-12; 288b-8, 15, 17; 289a-6; 289b-1, 10; 290a-8, 11, 16; 290b-15, 16, 17; 291b-1, 2; 293b-15; 294a-1, 17; 294b-1, 2, 14; 295a-7, 12; 295b-3, 4, 10; 298a-2, 14, 17; 298b-4, 8, 17; 299a-3, 5, 6, 11; 299b-4, 8; 300a-17; 300b-8, 10, 16; 301b-1, 3, 4, 9, 10, 11, 15; 302a-3, 11, 13, 14, 17; 302b-7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16; 303a-1, 5, 6, 9; 303b-1, 2, 10, 12, 13, 14, 15; 304a-1, 5, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 304b-1, 6, 7, 14; 305a-6, 13; 305b-4, 13, 17; 306a-3, 8; 306b-3, 6, 11, 14, 16; 307a-16; 307b-1, 3, 11; 308a-7, 13, 15; 308b-2, 6, 11, 16, 17

birinci : Bir sayısının sıra sayı sıfatı

(2) 196a-15, 242a-8

biraz : Biraz, azıcık

(1) 189b-1

birazacuk : Pek az, çok az

(1) 221b-16

birbiri : Karşılıklı olarak bir diğeri

(1) 196b-4; birbirinden (1) 264a-14; birbirine (22) 292b-1, 202a-2, 216b-16, 217a-3, 218a-5, 221b-11, 226a-16, 229b-6, 238a-17, 256a-5 birbirinden (1) 299b-8

biri : Bilinmeyen bir kimse, bir tanesi; bir teki

(1) 290b-13; biri (24) 216a-10, 216a-12, 217a-13, 217b-13, 218b-13, 226a-1, 238a-6, 238a-6, 248b-8 birinde (5) 190a-4, 196a-4, 221b-12, 221b-12, 245a-13; birinden (3) 220a-6, 222b-14, 226a-15, birine (8) 207a-11, 207a-11, 211b-10, 211b-10, 241a-15, 267a-8, 270b-17, 288b-16; birini (1) 220a-4; birisi (8) 196b-4; 195b-13, 196b-5, 198b-13, 220a-3, 220a-3, 304a-14, 307b-2;

birbiriyle : Birlikte, bir arada

(2) 215b-12, 216a-17

birkaç : Çok olmayan, az sayıda, az

(15) 189b-16, 248b-17, 249a-2, 250b-2, 251a-17, 253a-1, 253a-3, 258b-10, 259a-15, 262a- (3) 238b-8, 250a-8, 251b-2

birinc : < Far. Pirinç

(10) 222a-4, 231b-15, 235b-11, 247a-5, 251a-12, 259a-17, 267a-10, 267a-13, 267a-15, 267a-17

birinci (1)242a-8

birâder: < Far. Erkek kardeş

(1) 229b-1

biş- : Isıtma sonucu belirli bir kullanıma uygun duruma gelmek

bişer 230b-15, bişmiş (1) 210a-8

boğazla- : Eti yenecek hayvanı boğazını keserek öldürmek

boğazlamāğı (1)206b-4

bostān : < Far. Bağlar, bağçeler

bostāndur (1) 223a-15 bostānlar (1) 190b-7

boy(u)n : Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ve başı bedene bağlayan kısmı

boynın (1) 299b-4

böyle : Bunun gibi olan, buna benzer, bu türlü, bu tarzda

(13) 196a-6; 198a-17; 212b-3; 214b-3; 218b-16; 219a-2; 243b-3;
252b-16; 268a-3; 275b-2; 287b-17; 304a-9

bu : (1) İşaret sıfatı

188a-16;188b-12; 189a-1, 5; 189b-9; 190a-1; 190b-4, 6, 11; 191a-8;
193a-4; 193b-2, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 194a-1, 4, 5, 6, 15; 13; 195a-1,
3; 195b-10, 16; 196a-1, 3, 9; 196b-12, 13; 197a-1, 5, 10; 197b-13, 16, 17; 198a-1,
17; 198b-6; 199a-5; 199b-18; 200a-10, 14, 16; 201a-17; 201b-3, 5, 7, 9, 11, 12, 13,
15; 202a-2, 12; 202b-13, 14, 16, 17; 203a-1, 2, 3, 8, 10, 12, 15; 203b-8, 10, 11, 12;
204a-5, 8, 9, 10, 12, 16; 204b-3, 6, 8, 9, 11, 16;; 206a-2, 6, 8, 10, 13; 206b-10, 12;
207b-2, 12; 208a-4, 10; 209a-3, 16; 209b-4, 9, 10; 210a-15; 211a-16; 211b-16; 213b-
9, 11; 214a-3; 214b-13, 16; 215a-15; 215b-14; 216a-14; 216b-1; 217a-2, 5, 6, 217b-
10, 17; 218a-4; 218b-3, 4, 8; 219a-16; 219b-9, 15, 16; 220a-4, 5; 220b-1, 2, 221a-14;
221b-9, 11, 222a-12, 13; 222b-1, 9; 223b-16; 224a-8, 9, 13, 15, 17; 225a-10; 225b-
17; 226b-7; 227a-2; 228b-6; 229a-2, 3, 10, 12; 229b-6, 7, 230a-1, 2, 3; 230b-2, 232a-
7; 232b-1; 234a-2, 15; 234b-4, 5, 7, 8, 9; 235a-1, 12; 236a-10, 14; 237a-8, 16; 237b-
8, 9; 238b-4; 239a-3; 240a-4, 17; 243b-13; 245a-1, 2, 3; 245b-1, 2, 3; 246a-7, 8, 11,

247b-7, 248a-3; 248b-1, 9, 13; 249a-5; 249b-9, 250b-5; 251a-1; 251b-13; 252a-14; 252b-15; 253a-10, 15; 253b-4, 5, 6; 254a-1, 9, 16; 254b-1, 6, 9, 17; 255a-1, 7, 11, 13; 255b-2; 256b-6, 17; 257a-5; 257b-7, 10, 16, 17; 258a-1, 7, 16; 258b-11; 259a-3; 259b-2, 15; 260a-7, 8, 9; 260b-8, 9, 14; 261b-3, 5, 6; 263a-11; 264b-16; 265a-6; 266b-9; 267a-2, 7, 8; 268a-2; 268b-3, 11, 12, 13, 16; 269b-1, 3, 8; 270a-2, 270b-1, 16; 271a-15; 272a-2, 5, 8, 10, 16; 272b-12, 13; 273a-2; 273b-11, 14, 17; 274a-8; 275a-3; 275b-3, 7, 12, 14; 276a-9; 276b-9, 11; 277a-7, 8, 14; 277b-8, 9, 10, 11; 278a-4, 13; 279a-1, 3, 7, 11, 14; 279b-13, 16, 17; 280a-1, 10; 280b-9, 13; 281a-1, 3, 11; 281b-1, 9, 17; 282a-8, 13; 282b-7, 8, 9, 10; 283a-2; 283b-1, 6, 8, 9, 12, 13; 286a-2, 6, 8; 286b-5, 8, 9, 12, 287a-3, 11, 16; 287b-2, 7; 288a-2, 3, 6, 7, 9, 10, 11; 288b-1, 10; 289a-1, 6, 8, 10, 13, 14, 17; 289b-1, 6, 11; 290a-3, 6, 7; 290b-2, 3, 4; 291a-2, 4; 291b-6, 9; 293a-10; 293b-8; 294a-15; 294b-11; 295a-11, 14; 295b-6, 13, 17; 298a-1, 4, 7, 10; 298b-3, 7, 11, 13, 14, 15; 299a-1, 2, 5, 6, 7, 11; 299b-4, 10, 12, 13, 15; 300a-2, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17; 300b-13; 301a-4, 5, 6, 12, 14; 302b-1, 3, 17; 303a-2, 5, 6, 7, 11, 15; 304a-1, 3, 4, 5, 11; 304b-16; 305a-5, 6, 16; 305b-3, 15; 306a-1; 306b-17; 307a-14; 307b-7, 308b-7

(2) : İşaret zamiri

(1) 289b-1

budur (4) 203a-10; 209b-5; 217a-17; 286b-14; **buña** (2) 204b-11, 249b-12; **bundan** (13) 205b-9; 212b-3; 221b-12; 241b-17; 244b-3; 271b-17; 273b-3; 281a-7; 281b-2; 287a-4; 298a-6; 299b-2; 300b-4; **bunlar** (2) 188a-16, 220b-6; **bunlara** (2) 194b-1, 219b-6; **bunlardan** (9) 209a-11, 210b-2, 222a-7, 246b-3, 277a-1, 283b-11, 298a-9, 301b-13; 234a-2; **bunlardur** (1) 253a-14; **bunlaruñ** (2) 192a-3, 282a-4; **bunuñ** (8) 197b-4; 217a-8, 10, 12; 229a-2; 247b-16; 263a-9; 286b-1

buçuk : Yarım krş. bıçuk

(2) 252a-14

bu' d : < Ar. Uzaklık

(15) bu' dde (12) 193b-6, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16 , 194a-1, 193b-8, 193b-11; bu' dudur (1) 295a-1

buğday : Buğday

(4) 206a-6; 229b-15; 260b-9; 307a-14

buğz : < Ar. Kin, nefret, düşmanlık

(1) 199a-5

buğâr : < Ar. Isı etkisiyle sıvı ve bazı katı cisimlerin gaz durumuna geçmiş hâli

(1) 283b-6

buğârlar (1) 283b-9

buğayre : < Ar. Kapalı ve küçük deniz, göl, her tarafı kara ile çevrilmiş su birikintisi

(1) 225a-11

bukâ' : <Ar. Yer, ülke, toprak, memleket

bukâ' (1) 188b-1; bukâ' ları (1) 188a-14

bul- : (y.f)

nâmiyla nâm bul- : < Far.+ T. Bir kimsenin veya şeyin adıyla ün bulmak

nâmiyla nâm buldı (1) 192a-3

perveriş bul- : < Far.+T. Terbiye edilip yetiştirilme

perveriş buldı (1) 189b-5

şeref-i tekellüm bul- : < Ar.+ T. Konuşma onuruna erişmek

şeref-i tekellüm buldı (1) 279a-14

fırşat bul- : <Ar.+T. Uygun, elverişli zaman bulmak

fırşat bulsalar (1) 295b-10

bura : Bu yer

burada (1) 200a-13; buradan (1) 272a-16; buradan (3) 207b-11, 268b-3, 269b-3

burāk : < Ar.

burākı (1) 248b-13

burc : < Ar. Zodyak üzerinde yer alan 12 takım yıldızından her biri

burcı (1) 190b-11; burcına (1) 298a-5; burcında (1) 243b-13

burc-ı cevzâ: < Ar. İkizler burcu

(1) 219a-16, 224a-15

burc-ı esed : < Ar. Aslan burcu

(1) 218b-8

burc-ı evliyâ : < Ar. Ermişler Kalesi

(1) 246a-11

but : < Fars.< Soğd. < Sans. Eski dinlerde, kendisine tapınılan bir ilâhı veya ilâhların bazı niteliklerini temsil etmek üzere yapılmış resim ve heykeller, put

butları (1) 216a-14

butperest : < Far. Putlara tapan kişi

butperest**dür** (1) 307b-7

buyur : (Saygı bildiren ifâdeyle) Söylemek, demek

(19) buyur**duğı** (1) 234b-5, buyur**dı** (4) 196b-12, 197a-1, 197a-10, 198a-17; buyur**mış** (1) 219b-16; 234b-4; buyur**mışdı** (1) 206a-8; buyur**mışdur** (11) 191a-8, 219b-9; 188b-12, 189b-9, 195a-1, 195a-3, 196b-13, 207b-12, 209b-5, 245a-1, 303a-7

buz : Buz

buz**ı** (2) 189a-1, 220b-1

bülend : < Far. Yüksek, yüce, ulu

(5) 247a-16; 295b-5; 299b-17; 302a-3; 303b-11

bülend**i** (1) 191a-13

bünyād : < Far. Esas, temel

(5) 201b-20; 218b-6; 228a-3; 247b-5; 302a-5

bürke : < Far. Havuz, su birikintisi, gölcük

(1) 269b-17

bürke**ler** (6) 269a-8, 269a-13, 269a-15, 269a-16, 269a-17

büyük (g) : Büyük

(107) 188b-9; 189b-3; 191a-7; 191b-4; 203a-3; 210a-9, 12; 211b-8; 212a-14, 17; 213a-9; 215a-2; 216a-14; 224b-6; 225a-15, 16; 226a-4; 227a-4; 228b-4; 233a-15; 234a-10; 235a-9; 235b-10; 236a-6; 237a-8, 12, 15; 237b-5, 16; 238a-9; 238b-13; 239b-2, 3, 11; 240a-2, 12; 240b-4, 12; 241a-17; 241b-9, 17; 242a-4; 243a-11; 244b-11; 246a-3; 246b-16; 247a-6, 14; 248b-17; 249a-10, 17; 249b-8; 250a-8,

14; 250b-14; 251a-11; 251b-3, 16; 252a-10, 16; 253b-3; 254a-13; 254b-3, 6; 255b-12; 256a-14; 258b-14, 15; 259a-15; 259b-5, 9; 261a-5; 261b-8; 263a-7; 263b-16; 267a-16; 267b-5, 7; 273a-14; 275b-8, 17; 278b-5; 281a-1, 2, 10, 17; 282a-13, 14; 283b-15; 291a-7; 293a-12, 16; 293b-3; 295a-11; 295b-12, 14, 15,16; 298a-9; 300b-15; 301a-15; 307b-1, 11; 308a-16; 308b-2, 3, 9

büyügi (3) 216a-10, 255a-16, 283b-13

büzürg : < Far. Büyük, ulu

(11) 214a-2; 217b-3; 218b-17; 220b-12; 225b-9; 243a-9; 288b-5, 12, 15; 289a-4; 294b-13

C

cāhiliyet : < Ar. Araplar'ın İslâmiyet'ten önceki dönemine verilen isim

cāhiliyet**de** (2) 191b-17, 291b-16

cāme : < Far. Giyilecek şey

(3) 191a-15; 266a-12, 13

cāmi' : < Ar. Müslümanların, içinde vakit namazlarıyla cuma ve bayram namazlarını kıldıkları ve ibâdet ettikleri mihraplı, minberli, genellikle minâreli bina, büyük mescit

(9) 210a-7, 225b-17; 228b-2, 5; 242a-8; 243a-8; 246a-13, 305a-10;
306a-3

cāmi'**de** 228b-5, 246a-13; 306a-4; cāmi'**den** 210a-12; cāmi'**ün** 264b-12; 264b-12; cāmi'**ler** 246a-15 cāmi'**yi** 240a-8, 210a-9, 12

cāmi'-i fevāyid : < Ar. Yararlı bilgileri kapsayan

cān-dār : < Far. Canlı, diri.

cān-dār**dur** (1) 306a-2

cānib : < Ar. Yan, taraf, yön, cihet

(1) 294a-3

cānib**de** (1)202a-8, cānib**den** (4) 224b-12; 244b-9; 289b-9; 300b-13;cānibe 202b-4; cānibi (1) 300b-13 cānib**inden** (6) 216a-1; 225b-14; 228a-2; 245b-10; 253b-8; 286a-1cānib**indedürler** (1) 308a-12; cānib**ine** (7) 199b-16; 202b-16; 203b-7; 204b-7, 9; 286a-2; 295a-8

cānib-i bīrūn : < Ar. Dış yön

(1) 199b-3

cānib-i cenūb : < Ar. Güney yönü

(1) 203b-3

cānib-i ġarb : < Ar. Güneybatı yönü

(6) 192a-10, 192a-12; 192b-8; 209a-7, 288b-9, 289b-8

cānib-i kıble : < Ar. Kâbe'nin bulunduğu yön

(2) 207a-13; 233b-1

cānib-i maġrib : < Ar. Güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön

(4) 202a-1; 203b-11; 204b-1; 205a-1

cānib-i maşriq: < Ar. Güneşin doğduğu yer veya yön, gün doğusu,

doġu

cānib-i maşriq olur(1) 203b-12

cānib-i maşriqdan (1)204b-5

cānib-i meyān : < Ar. Ara , orta yön

cānib-i meyāna (1)199b-2

cānib-i şahrā : < Ar. Çöl yönü

cānib-i şahraya (1) 248b-11

cānib-i şark : < Ar. Dört ana yönden güneşin doğduğu yön, doğu

(6) 208a-13, 209a-12, 209b-14, 211a-16; 212a-9, 262a-9

cānib-i şimāl : < Ar. Dört ana yönden biri, yüzünü doğuya dönen kimsenin sol tarafına düşen cihet, kuzey

cānib-i şimālde (4) 203b-6; 260b-9, 218a-8, 222b-11

cān-ver : < Far. Azgın, vahşî, yırtıcı hayvan (kurt, domuz, yılan vb.), canavar

(3) 190a-10, 260b-1, 295b-14

cārī : < Ar. 1. Akan

(5) 234b-10, 246a-2; 247a-3; 249b-10, 254a-1

(2) (y.f.)

cārī kııl- : < Akmasını sağlamak

cārī kııldı (2)190a-8, 247b-3

cārī ol- : Ar. + T. Akmak

cārī olmazdı (1)286b-7

cārī olurdu (2) 286b-8, 292a-5

cārī olmağ (1) 289a-14

(2) Yürürlükte ve geçerli olmak

cārī ol-: < Ar.+ T

cārī olmuşdur (1) 283b-17

cedvel : < Ar. Harita (1) 205a-3

cedvelde 200a-14, 204b-14, 202a-15; cedvelün 204a-9; 204a-13;
204a-14

cedvel-i inhirāf : < Ar. Haritadaki ölçümlerde yer alan sapma

(1) 204a-15

terkīb-i cedvel : < Ar. Haritanın bütünü

terkīb-i cedvele (1) 203b-13

cehennem : < Ar .< İbr. Günahkârların öldükten sonra âhirette azap görecekleri, cezâlarını çekecekleri yer, tamu, dûzah

(1) 304b-15

cem^ç ol-: < Ar. + T. Toplama, toplanma, bir araya gelme, getirilme

cem^ç olsa (1)262b-7

cem^ç olup (9) 287a-4; 289b-52, 292a-16, 292b-5; 286a-2; 290a-1, 14, 17; 290b-2

cem^ç olur (3) 253b-11, 278a-2, 283b-7

cem^ç olurdu 291b-17

cemā^ç at : < Ar. İnsan topluluğu

(2) 304a-2, 8

cemī^ç : < Ar. Bütün hep

cemī^ç ī (1)294b - 6

cemī^ç-ī cevānib : < Ar. Her tarafı

cemī^ç-ī cevānibden (2) 202b-3, 294a-4

cemre-i evvel : < Ar. Suya düşen ilk düşen cemre

(1) 192a-13

ceng : < Ar. Mücâdele etmek, çekişmek

(2) 195a-1, 254a-15

ceng eyle- : < Ar + T. Savaşmak

(1) 241a-6

ceng éd- : < Ar + T. Savaşmak

ceng édüp (4)192a-7, 219a-14, 232a-13, 238b-10

ceng ét- : < Ar + T. Savaşmak

ceng étükde (1) 256a-12

ceng étmek (1) 254a-1

ceng étse gerekdür 216b-12

ceng ol- : < Ar + T. Savaşın meydana gelmesi

ceng olup (1)265b-11

cennet : < Ar. Cennet

(4) 219b-13; 220a-5; 278a-16; 304b-15

cennetden (6) 189a-4, 6; 189b-7; 278b-4; 290b-5; cennetdendür (1)
290b-5; cennete (1) 189a-10; cennetüj (1) 219a-13

cenüb : < Ar. Güney

(6) 188b-9,195a-12; 203a-7, 203b-7; 229b-8, 298a-16

cerāhāt: < Ar. Kanın damar dışına sızmasıyle vücut dokularında meydana gelen, ak yuvarların hâkim olduğu donuk renkli birikinti, irin, yangı

cerāhātđan (1) 248b-13

cerīb : < Ar. Osmanlı idâresi altındaki Arap memleketlerinde kullanılan bir çeşit ölçek

(5) 206a-1, 2, 4, 6, 7

cesed : < Ar. Cansız, ölü vücut, naaş

(2) 197b-10, 12

cevāb : < Ar. Yanıt

cevābında (1) 229a-2; cevābından (1) 202b-3

cevāhir : < Ar. Elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli taşlar

(2) 283a-2, 300a-11

cevāhiri (1) 282a-6

cevher : < Ar. Elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli süs eşyası, mücevher, gevher, güher

cevherdür (1) 282a-8; cevheri (2) 282b-4, 283a-9

cevz : < Ar. İki çenekliler sınıfının cevizgiller familyasından, büyük ve kalın gövdeli, beyazımsı kabuklu, kışın yaprağını döken, uzun ömürlü, kerestesi makbul ağaç.

(1)247a-11;

dıraht-ı ceviz : < Far + Ar. Ceviz ağacı

(1) 250b-2

ceyrān : < Moğ. Çok hızlı koşan, ince bacaklı, gözlerinin güzelliğiyle meşhur bir geyik çeşidi, gazal.

(1) 207a-16

cezâyir : < Ar. Adalar

(3) 298a-7, 298b-7; 298b-11

cezâyirden (30) 218b-5; 222b-16; 223b-7; 226a-3; 232a-3, 8, 14; 234b-10; 236a-3, 17; 236b-10; 237a-14; 237b-4; 238b-2; 240a-7, 11, 14; 240b-14; 242a-3, 6; 242b-9, 16; 244a-8; 244b-12; 247a-15; 257a-9; 257b-3; 258a-3; 258b-1; 265b-2; cezâyirinde 298a-1

Cezâyir-i Hâlidât : < Ar. Kanarya Adaları

(121) 188b-4; 197a-7; 206b-9; 210a-5; 210b-13; 211a-12; 211b-3; 213a-4; 213b-7; 215a-8; 215b-7; 217b-6, 9; 219a-8; 221b-4; 223b-1, 17; 224a-14; 227a-12; 227b-11; 230a-17; 233a-14; 233b-15; 234b-1; 235a-5; 235b-16; 236a-2; 236b-4, 16; 237b-1, 15; 238a-8; 239a-12; 239b-14; 240a-2; 240b-6, 16; 241a-9; 241b-2, 11, 14; 242b-12; 243a-16; 244a-3, 5, 17; 244b-8; 245b-4; 248b-3; 249b-3; 250b-10, 16; 251a-8; 252a-9; 252b-4; 255b-3, 6; 256b-15; 257a-13, 16; 257b-1, 9; 258a-10, 16; 258b-13; 259a-6, 10, 14; 259b-16; 260a-11; 261a-3, 9; 261b-1; 262a-1, 13, 16; 262b-2; 263a-1, 5, 14; 263b-3, 12; 264a-1, 5, 8, 10, 12, 16; 264b-10; 265a-9, 11, 12, 17; 265b-6, 15, 17; 266a-4, 8, 9; 266b-2, 4, 10, 16; 267a-9, 12, 16; 267b-4; 301a-17; 302b-5; 303b-5; 304b-12; 305b-2, 5, 8; 306b-13; 307b-1, 6, 9, 13, 16; 308a-13

cezi' : < Ar. Çizgili ve farklı renkli bir Akik taşı

(1) 304b-3

cezire : < Ar. Ada

(15) 240a-4, 240b-3, 273b-17, 277a-8; 295a-12; 295b-10; 295a-14, 298b-16; 299a-4, 299a-16; 299b-1, 299b-11; 300a-2; 300a-12, 300b-10;

cezirede (8) ,255b-8; 295b-5; 298b-17; 299a-1, 5; 299b-12, 13; 300b-10; cezireden (3) 294b-16; 295b-7; 299a-2; ceziredür (6)255b-4, 14, 15, 16; 266a-14; 299a-6; cezireye (1) 295b-6; ceziyeler (12) 255a-14; 294b-15, 17; 295b-2, 6, 13; 298b-14, 15; 299a-13, 15; 299b-16; 300a-3; ceziyelerden (1) 295b-6; ceziyeleri (1) 299a-13; ceziyenünj (1) 295b-9; ceziresi (1) 299a-11, ceziresinde (2) 257b-8, 278b-3; ceziresine (1) 271a-2

cezir : < Ar. Gelgit

(7) 243b-17, 295a-1,3,4,6; 298a-5; 299a-14

cihān : < Far. Dünya

efzāl-ı buḳāʿ-ı cihān : < Ar + Far. Yeryüzünün en değerli, en yüce toprakları

(1)188b-1

naḳṣ-ı cihān : < Ar + Far. Dünyanın tasviri

(1) 233b-16

cihānda (1)241a-12;cihānuj (3)252a-13 , 307a-9, 308b-1

cihet : < Ar. Yön, taraf, istikamet

cihetden (2) 206a-2, 243b-4

cisir : < Ar. Köprü

(1) 299b-8

cism : < Ar. Nesne

cismi (1) 279b-5

cizme : Ayağı bacakla birlikte örtüp koruyan bir çeşit uzun ayakkabı

(1) 231b-4

cizye : < Ar. İslâm devletlerince müslüman olmayan tebaadan alınan vergi

(1) 206a-11

cum'a : < Ar. Cuma günü

(3) 260b-12; 276a-4; 302a-14

cūy-bār : < Far. Nehir, ırmak, akarsu

cūy-bāre (1)215b-9

cūdā : < Ar. Ayrı

cūdā ol- : < Ar. T. Ayrılmak

(4) 269b-3, 271b-17; 273b-3, 287a-5 , 299b-8

cūhelā : < Ar. Bilgisizler, cahiller

(1) 264a-17

cūmle : < Ar. Bir bütün meydana getirecek şekilde birbirine bağlı olan şeylerin tamamı, bütün, hep

(204) 189b-3; 190a-10; 190b-5; 191b-7; 195b-5; 196a-12, 17; 197a-3; 198b-3, 12; 199a-3; 199b-13, 14; 202a-15; 202b-3; 203a-9; 205b-1; 206a-9, 17; 206b-7; 207a-6; 209a-1, 3; 209b-12; 210b-7; 211b-7; 212b-16; 213a-3; 213b-10; 214b-2, 7, 15; 215a-11; 216a-10, 12; 216b-13; 217b-7; 218b-10; 220b-8; 221a-3, 8, 9; 221b-2; 222a-9; 223a-12; 223b-10, 15; 227a-12; 227b-6; 228a-2; 228b-5; 229b-2, 9, 16; 231a-1; 232b-3; 233b-7; 235b-13; 236a-5, 9; 237b-3, 8, 9; 240a-4; 241b-6; 242a-12, 16; 244b-10; 245b-2, 10; 246a-8; 246b-6, 8, 10, 11, 12, 15; 247a-4; 247b-8; 248b-3; 249a-11, 15; 249b-5, 6; 250a-1; 250b-2; 251a-5; 251b-16; 252a-14; 253a-9, 10; 253b-5, 7; 254b-2; 255a-11, 15, 16; 255b-2; 256a-1; 256b-11; 258a-7; 259b-12;

262a-9, 10; 262b-1, 7, 9, 17; 263a-2, 7, 10, 16; 264b-8; 265b-5; 266a-15; 266b-7;
267a-3; 267b-3, 13; 268a-5, 13; 268b-4, 8, 14; 269a-3, 10; 269b-1, 10, 15; 270a-6,
12; 270b-6, 10, 13; 271a-1, 4, 12, 13; 271b-15; 272a-13; 272b-2, 7, 15, 17; 273a-5,
10, 12, 16; 273b-2, 5, 8, 15; 274a-5, 9, 16; 274b-1, 7, 8, 9, 15; 275a-1, 6; 275b-1;
276b-10; 277a-13, 14; 278a-5; 278b-1, 5; 279b-2, 5, 6; 280a-12; 283a-9; 283b-13;
287a-3; 287b-14; 288b-2; 289b-5; 294b-16; 295a-11, 16; 295b-6; 298b-11; 299a-1,
3; 300a-15; 301a-14; 302b-3, 6, 16; 303a-5, 17; 305a-12, 15; 305b-1; 307b-8; 308b-
1, 7, 9

Ç

çāh : < Far. Kuyu

(2) 259a-8, 274a-15

çāha 196b-1, 214b-8 çāhı 192b-16

çāh-ı Arş : < Far. + Ar. Göğün en yüksek katı, âlem tasavvurunda en yüksek noktada yer alan kuyu

(1)196a-17

çāh-ı Zemzem < Far. + Ar. Zemzem kuyusu

(4)191a-6, 191b-14, 192b-14,

çağmak : Demir veya çeliğe sürtüldüğünde kıvılcım çıkartan bir kuvars türü

(1) 283a-9

çal- : Vurmak, çarpmak

çaldı (1) 207a-4

çalış- : Uğraşmak

çalışdı (1) 214a16

çamur : Su ile karışıp bulaşır ve içine batılır duruma gelmiş toprak, balçık

(3) 219b-14; 279b-14,

çamurdan (1) 189a-11

çamura gark ol- : Çamura bulanmak

çamura ğark oldu (1) 279b 15

çārsū : < Far Çarşı

(1) 261a-11

çāšt : < Far. Kuşluk vakti

(1) 202b-9

çay : < Irmaktan küçük, dereden büyük akar su

(25) 189b-3; 216a-3; 224b-7; 228b-9; 231b-8; 244a-9, 10; 247a-10; 250b-7; 252a-16; 260b-8; 272b-12; 276a-6; 283b-4, 5, 12; 287a-4, 5, 11; 287b-10; 289a-8; 291b-6; 301b-15

çaya (1) 289a-10; **çaydan** (10) 231a-17, 232b-8, 235a-11, 249a-12, 257a-12, 257a-14, 258a-17, 263b-7, 266b-6; **çaydandır** (4) 251a-11, 251b-12, 258a-15, 266a-6; **çaydur** (5) 224a-2, 225a-2, 283b-16, 292a-5, 292b-1; **çayı** (5) 231b-13, 239b-3, 243a-13, 260b-6, 289a-6; **çayına** (2) 222a-3, 293a-7; **çayında** (1) 261a-7; **çayından** (10) 222a-3, 224a-17, 233a-3, 233a-16, 247b-14, 247b-15, 250a-12, 252b-6, 259b-17; **çayındandır** (5) 233a-13, 234b-15, 265a-5, 265a-15, 266a-7; **çayınun** (2) 217b-5, 255a-8; **çayı** (1) 221b-1; **çaylar** (5) 283b-9, 283b-15, 291a-10, 292a-9, 295a-3; **çaylara** (2) 283b-8, 295a-2; **çaylardan** (1) 189b-3; **çayları** (1) 283b-14; **çayun** (4) 247b-2; 252b-6, 289a-6, 301b-15

çehār : < Far. Dört

(1) 256b-10

çehārüm : < Far. Dördüncü

bāb-ı çehārüm : < Ar. + Far. Dördüncü bölüm

(1) 234a-11

halīc-i çehārüm : < Ar. + Far. Dördüncü boğaz

(1) 299a-9

kısm-ı çehārüm : < Ar. + Far. Dördüncü kısım

(1) 307a-8

çehārdehüm : < Far. On dördüncü

bāb-ı çehārdehüm : < Ar.+ Far. On dördüncü bölüm

(1) 256b-10

çehār-pa : < Far. Dört ayaklı hayvan

çehārpālar (1) 208b- 15; çehārpālara (3) 222b-9, 234a-17; 255a-10

çehre : < Far. Yüz, surat, simâ

(15) 190a-9; 17; 210b-8; 221a-15; 228b-14; 230a-10; 232a-6; 232b-9, 15; 233a-5; 234a-1, 7; 235b-11; 243b-8; 244a-2

çehreler 199a-11,17; çehredür 233a-5

çekil- : Herhangi bir engel kurmak

çekilmiş (1)

çekirge : Ön bacaklarından daha uzun olan arka bacaklarına dayanıp uzağa sıçrayan düz kanatlı böceklerin ortak adı

(3) 242a-9, 13

çek- : Taşımak

(1) 190a-4

çeküp (1) 249a-4

çerde : < Far. Renk

çerdedür (1) 194b-14

çeşme : < Far. Çeşme

çeşmeden (5) 220b-2; 223a-7; 260b-12, 14; 301b-17; çeşmedür (2) 259a-12; 293b-15; çeşmelerün (1) 276a-6; çeşmeler (7) 226a-9; 252b-1; 253b-1; 278b-1; 283b-4, 9; 288a-14; çeşmelerden (9) 221a-10; 223b-14; 224b-14; 226b-13; 232a-16; 241b-15; 255b-10; 256b-5; 308a-8 çeşmeleri (7) 254b-5, 7, 16, 17; 258a-3; 278a-17; 283b-14 çeşmelerinden (1) 278a-17 çeşmelerün (1) 276a-6 çeşmenün (6) 223a-8; 260b-11, 12, 14; 276a-4; 278b-1 çeşmesi (1) 283a-14; çeşmesindendür (1) 293b-12; çeşmeye (3) 260b-17, 261a-1, 266b-7; çeşmeyi (1) 266b-8

çetin : Güçlükler ve zorluklarla dolu, güç, zor

(2) 252a-5; 287a-17

çenār : < Far. İki çeneklilerden, boyu 30 metreyi bulabilen, gövdesi kalın, yaprakları parçalı, uzun ömürlü, gölgesi koyu olduğu için bahçe ve parklara süs ağacı olarak dikilen büyük ağaç

(1) 261b-4

çenāruñ 261b-5

çerāk(ğ) : < Far. Mum, meş'ale gibi ışık veren şey krş. çerāk

(1) 253a-8, 299a-3

çerāğıla 238a-12

(1) çerāksız (1) 277a-6

çevre : Yakın olan yerler, etraf, civar

(2) çevresi 190a-10, 254a-4; çevresinde (4) 191a-17; 258b-15, 16;

17

çık- : (1) İçeriden dışarıya varmak, ayrılmak, uzaklaşmak

çıkar (2) 221b-8, 276b-15, 276b-17; **çıkarlar** (1) 267b-3, **çıkarup** (1) 195b-15, **çıkarı** (1) 191a-11; **çıkdı** (3) 189a-4, 189a-6, 202b-12; **çıkdı** (1) 277a-11, **çıkma** (1) 276b-10, **çıkma** (1) 210b-6, **çıkma** (3) 221a-9, 224b-14, 241b-16, **çıkup** (1) 270a-13

(2) : Meydana gelmek, oluşmak

çıkıştı (1) 191a-6; **çıkup** (2) 207a-2, 268b-1

(3) : Bulunduğu yerden daha yüksek bir yere yükselmek

çıkup (4) 214b-10, 220a-12, 283b-6, 266a-15 ; **çıkma** (1) 279a-4; **çıkdu** (1) 279a-4; **çıkabilmez** (1) 280b-1

(4) : Akmak

çıkma (1) 210b-6; **çıkma** (2) 247a-17 247b-15, **çıkup** (1) 275b-14, **çıkar** (1) 276b-17

(5) : Yetişmek

çıkar (1) 255b-17

âşkârâye çık- : >Far. + T. Görünür hâle gelmek

âşkârâye çıkı (1) 207b-4

çiçek (g) : Çiçek

çiçeği (1) 244a-14

çok : Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan

(144)189a-6; 189b-8; 190a-1; 191b-7; 192b-11; 194b-15; 195a-9, 17; 208a-12, 14, 16; 209a-12; 209b-4; 210b-2; 212a-4; 212b-5, 11, 17; 213b-3, 5; 215b-11; 216a-9; 218a-11, 14, 15; 220a-13; 220b-4; 221a-1, 6, 15; 221b-13; 222a-4; 222b-2; 223a-16, 17; 225a-3; 227a-2, 14; 228a-7, 17; 228b-7; 229b-15; 231a-12; 232a-11, 12; 232b-13; 233a-3, 12; 235b-10; 238b-1; 239b-3, 5; 243b-16; 244a-15; 247a-6; 248a-4, 6, 10, 15; 249a-5, 14; 249b-6, 8, 15; 250b-6; 251a-4; 251b-6; 252a-2, 5, 8; 252b-12; 253a-15; 253b-3; 254b-5, 10; 255b-5, 16; 256a-7, 11; 257a-4, 5, 12; 258b-6, 9; 259a-8; 259b-7; 261b-8; 262b-8; 263b-6; 264b-5; 265a-7; 266a-11, 14; 266b-3; 268b-17; 269a-1; 276a-7, 17; 277b-2, 3, 10, 11; 278a-2; 279b-12; 280a-10; 280b-13, 14; 281a-4; 281b-2; 287a-2, 6, 15; 287b-6; 288a-2, 10, 13; 289b-14; 290a-9; 290b-2; 291a-3, 8; 294b-15; 295b-13; 298a-10; 299b-14; 300a-3; 301a-3, 16; 303a-13, 14; 303b-8; 304b-15; 305a-2, 13; 306a-5, 8; 307b-8, 14, 15; 308a-14; 308b-3

çokdı (1) 265b-10, **çokdur** (161) 188b-11; 189a-3; 194b-13; 195b-5; 200a-12; 202a-17; 207a-1, 8; 208b-13; 209a-4; 210b-9, 14; 211a-11, 16; 211b-6; 213a-6, 15; 214a-4; 215a-5, 10; 216a-10; 219a-10; 220a-15; 221a-11; 222a-7; 224a-3; 224b-10; 225b-14; 226a-1, 2, 9, 10; 226b-12, 14, 15; 227a-8, 11; 228b-15; 229a-11; 229b-2; 230a-12; 231b-15; 232a-5; 233b-11; 234a-1, 4; 235a-9; 236a-5; 236b-8; 238b-4, 7; 240b-4, 10; 241b-8; 242a-8; 242b-3; 243a-6; 243b-8, 11; 244a-5, 7; 244b-11, 13; 246a-8, 16; 246b-4, 10; 247b-14; 248a-16; 249b-16; 250a-7, 11; 250b-3, 6; 251a-7, 13; 251b-5; 252a-13; 252b-1, 5; 253a-5, 6, 7; 253b-1; 254b-3, 15; 255a-13; 255b-5, 9, 14; 256b-2; 257a-14; 257b-8; 258a-2, 3; 259a-5, 12; 259b-6; 260b-15; 261b-14; 262a-11; 263a-16, 17; 265a-4, 5; 265b-9; 267a-10; 267b-3; 269a-3, 8, 14; 276a-11; 277a-16; 277b-14; 278b-8; 279a-13; 280b-12, 15; 281a-4, 13, 15; 281b-3, 9, 12, 14, 16; 282a-6; 282b-3, 13, 16; 283a-2, 3, 6, 11, 13, 16; 291a-2; 295b-11; 298a-7, 9; 298b-7, 11; 299a-3, 6, 7; 299b-2, 16; 300b-7; 303a-2; 305a-7; 305b-8; 307a-15, 16; 307b-3, 13,

çoklar (1) 196a-16

çokı : Bir şeyin büyük bölümü

(2) 288a-10, 289b-7

çoklık : sayı veya ölçü yönünden çok olma durumu, çoğul

(1) 282b-9

çoklığmdan (2) 226a-17, 252a-17

çok ol- : Miktarca fazla olma

(33) 208a-16, 212a-4; 212b-17, 213b-5 221a-1, 221a-15, 221b-13, 222b-2 223a-16, 223a-17, 225a-3, 228a-7, 229b-15, 231a-12, 232a-12, 232b-13, 233a-12, 238b-1, 248a-6, 251a-4, 252a-8, 254b-10, 255b-5, 255b-16, 256a-11, 257a-5, 258b-6, 258b-9; 264b-5, 280b-13, 280b-14, 287a-15, 298a-10

çölmek : Süzölmüş çamura istenen şekil verildikten sonra pişirilmek sùretiyle elde edilen tencere, küçük küp vb. kaplara verilen isim

çölmekler (1) 295a-16

çüb : < Far. Tahta, değnek krş. çüp

(2) 191b-3; 305a-9

çüp : < Far. Tahta, değnek krş. çüb

(1) 195a-16

çürü- : < çürüme, genellikle mikroorganizmaların etkisiyle, kimyasal değışikliğe uğrayarak bozulup dağılmak

çürüdür (1) 215b-16

çuvâl : < Far. Erzak, öteberi koymaya veya nakletmeye yarayan,
kenevir, pamuk gibi bitkilerin elyâfindan veya naylon iplikten yapılmış büyük torba

(1) 260b-9

çünkü : < Far. çünkü, zira, madem ki

(39) 188a-17; 189a-3; 189b-3, 5, 12; 191a-4, 8; 193b-2; 197b-4;
201b-11; 204b-17; 205b-11; 206b-10; 212a-12; 212b-8; 221a-9; 223a-15; 228a-6;
228b-4; 231a-10; 236a-11; 238a-7; 243b-2; 248a-17; 251a-1; 253a-11; 260b-1; 264b-
16; 276a-13, 15; 282a-2; 283b-6, 16; 286a-1; 288b-6; 290b-14; 292a-10, 11; 303a-11

D

daban : Ayağın yere basan tarafı, taban

dabanına (1) 278b-6

dahı : (1) de, da, bile

(172) 188a-14; 189a-12; 189b-16; 191a-7; 191b-1, 4, 13, 14, 15; 192a-1, 10, 11, 12; 192b-1, 3; 193a-6; 194b-1; 196a-4, 15; 196b-5; 197b-15, 17; 198b-7; 199a-8; 200a-13; 201b-14; 202b-12; 204b-11; 206a-16; 207a-9; 207b-14, 15; 208b-15, 16; 209a-15; 209b-4; 210b-12, 15; 213a-16; 213b-11, 14; 214a-1; 214b-2; 216a-5; 216b-16; 217a-2, 3, 6, 7, 9, 11; 218b-14; 219b-3, 6; 220a-3, 220b-3, 14; 222a-9; 224a-7, 9, 17; 224b-7; 226a-10; 228a-16; 228b-15; 230b-13, 16; 231a-15; 234a-3, 17; 236a-6, 9; 244b-5, 7, 17; 245a-10; 245b-5, 8; 246a-7; 248b-8, 9, 15; 249a-8, 9; 249b-1, 5; 250a-8, 11; 251a-13, 15; 251b-13; 252a-7; 253a-1; 254a-4; 255b-11; 259a-9; 260b-4,16; 264b-7; 269a-3, 5, 17; 270b-16; 271b-10; 272a-17; 272b-14; 273a-3; 274a-8; 276a-8; 276b-16; 277b-7, 10; 278a-4; 279a-4; 282a-12; 282b-6, 11; 283a-13, 15; 286a-17; 286b-13; 287b-13, 14; 288a-16; 288b-1; 289a-10, 17; 289b-1, 9, 17; 290a-3, 16; 290b-13, 16; 291a-6, 9; 291b-1, 2, 6, 9; 294b-17; 295a-5, 6; 295b-7, 10, 13; 298b-15; 299b-6, 16; 300a-9; 301b-3, 8, 9, 11; 302a-9; 303b-14; 304a-17; 304b-3; 305a-8, 11; 306a-11; 306b-16; 307a-10; 307b-7, 11, 12; 308b-11, 17

(2) : daha, fazla

(5) 210a- 9, 220a-14, 223b-16, 256a-14, 260b-5

dāhil : < Ar. İçinde, içine almış durumda

dāhildür (7) 233b-9; 257b-5; 258a-9; 265b-5; 266b-2; 299a-10; 300a-6; dāhili imiş

(1) 249a-10; dāhil idi (1) 261a-14

dāḥil-i deryā kı1- : < Ar + T. Denizi de içine alacak şekilde olması

dāḥil-i deryā kılmışdur (1) 299b-6

dāḥil-i mescid: < Ar. Mescite ait olma

dāḥil-i mesciddür (1) 195a-12

dāḥil-i şeh̄r : < Ar . Şehrin içinde bulunma

dāḥil-i şehrdedür (1) 209a-15

dāḥil-i Sāve : < Ar. Save şehrinin içinde bulunma

dāḥil-i Sāve'dür (1) 221a-17

dāḥil kı1- : Ar. Katmak

dāḥil kıldı (1) 222a-16

dāḥil-i bārū-yı Ġāzānī : < Ar. Ġāzānī Kalesinin içinde bulunma

(1) 228a-15

dāḥil-i Ġrān : < Ar. Ġran'ın içinde bulunma

(1) 239a-6

dāḥil ol- : < Ar. + T. Katılmak

dāḥil olmamışdur (1) 270b-2

dāḥil-i deryā kı1- : < Ar. Denizi de içine alacak şekilde olması

dāḥil-i deryā kıldı (1) 299b-6

daḳīqa: < Ar. Dakika

(2) 204a-16; 204b-16

dārü'l-mülk : < Ar. Başkent

(10) 213b-13, 15; 264b-11, 15, 16, 17; 267b-5; 274b-1; 307b-6, 10

dārü's-siyāde : < Ar. Hayır kurumu

(1) 207b-10

dārü'ş-şifā : < Ar. Şifā kazanılan yer, hastahâne

(1) 305a-11

dārü'z-ziyāfe : < Ar. Kervansaray

(1) 305a-11

dā'ire : < Ar. Merkez kabul edilen bir noktadan aynı uzaklıktaki noktaların meydana getirdiği, bir çemberin içinde kalan düzlem parçası krş. dā'ire

(13) 198b-12; 203b-14, 202b-4, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16; 203a-1

dāimā : < Ar. . Her vakit, her zaman, devamlı olarak, sürekli

(2) 190a-5, 209a-2

dāmen : < Far. Dağın eteği

dāmeninde (1) 277b-7; dāmenindedür (1) 277b-9, 278b-13;

dāmenindedürler (1) 278a-5

dāne-i müşk : < Far. Misk tanesi

(1) 278b-9

dānk : < Far. Bir dirhem altıda biri

(2) 288b-9, 10

dānkı (1) 308b-2

da'vâ ed- : < Ar.+T. İleri sürülerek savunulan düşünce, iddia

da'vâ **éderler** (1) 223b-9

davar : İnek, özellikle koyun ve keçi gibi hayvanların ortak adı

davara (1) 255a-3

da'vet : < Ar. Çağırma, gelmesini isteme, çağrı

(1) 221b-6

dayan- : Yaslanmak

dayanmış (1) 297b-11

dé- : Söylemek, anlatmak

(368) **dédi** (11) 191a-8, 214a-9, 214a-11, 214a-15, 245b-11, 251a-10, 258a-13, 276b-11, 278a-15, 304b-5; **dédiler** (7) 207b-10, 225a-1, 231a-10, 260b-3, 280a-7, 302b-17, 303b-2; **dédügi** (1) 228a-1; **dédügümüz** (1) 199a-12; **dédük** (1) 217a-13; **dédükleri** (19) 191b-13, 191b-14, 191b-14, 192a-10, 192a-11, 192a-16, 192b-5, 223a-13, 228a-15; **démekle** (5) 191b-11, 254b-4, 262b-12, 265b-14, 303b-12; **demiş** (2) 228a-3, 268a-2; **demişdi** (1) 304b-8; **demişdür** (11) 206b-5, 210a-3, 216b-1,) 229a-2, 229a-3, 255b-12, 275b-8, 275b-13, 276b-1, 279a-8, 292b-13. **demişler** (6) 215a-15, 235a-12, 252b-1, 289a-11, 301a-12, 308b-1; **demişlerdür** (3) 214a-5, 225b-8, 262b-14; **dér** (9) 206b-1, 235b-4, 236a-14, 240b-3, 251a-15, 253b-4, 298b-15, 298b-17, 305b-16; **dérler** (295) 191a-2, 3; 192a-4; 192b-6; 194b-4, 5, 6; 196a-9; 197a-6; 198b-5, 6, 10, 11; 199a-3, 6, 7, 9, 13, 14, 15, 16; 199b-2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12; 203a-3, 5, 7; 206a-14; 206b-13; 207a-11; 207b-8, 14; 208a-10, 11; 208b-5, 7; 209a-13; 209b-10; 210a-2, 12, 13; 210b-5; 211a-7; 211b-10, 17; 212a-13; 212b-7, 13; 213a-14; 213b-9; 214a-15; 214b-15, 16, 17; 215a-3; 215b-7; 217a-5; 217b-9; 219b-13; 220a-3, 4, 17; 221b-7, 15; 222a-1; 222b-10; 223a-5, 14; 224a-16;

224b-7, 17; 225a-11, 16, 17; 225b-1, 11, 17; 226a-8; 227a-2; 227b-15; 228a-12; 228b-7; 230b-5, 11; 231a-6, 10; 232a-7; 232b-1, 2; 233b-12, 16; 234a-4; 235a-1, 2; 236a-9; 236b-13; 237b-2; 238b-3; 240a-4; 240b-8; 241a-7, 13, 15, 16, 17; 242b-15; 243a-6, 13; 243b-5; 244a-14; 244b-9, 15; 245b-12; 246a-3, 12; 246b-7, 8, 15, 16; 247a-17; 247b-11; 248b-2, 9; 249a-1, 7; 249b-10; 250b-5, 8, 9; 251a-5, 15; 251b-9; 252a-6, 8; 252b-3, 7, 10, 16; 253a-2; 253b-6, 15; 255a-6; 255b-1, 8; 256b-4, 17; 257b-11; 258a-13, 14; 259a-4; 259b-1; 260a-17; 260b-10; 261a-6; 261b-4; 262a-5; 262b-11; 263a-9; 263b-10; 266b-13; 269a-2, 8; 269b-14; 270a-8; 270b-17; 271b-6; 272a-15; 276a-4, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16; 276b-2; 277a-1, 3, 10, 15; 277b-16; 278b-5; 279a-1, 9; 279b-13; 280a-1, 13; 281a-6, 16; 281b-4, 13; 282a-1, 15; 282b-3, 14; 283a-4; 286b-3, 6; 287a-4; 287b-1, 12; 288b-4, 15, 16; 289a-1, 8, 10; 289b-1, 3, 10; 290a-5, 6, 12; 290b-5, 8, 15, 16; 291a-6; 292a-11, 14; 293b-8; 294a-16; 294b-13, 14; 295a-15; 295b-1; 298a-14; 298b-1, 6, 11, 13; 299a-11, 15; 299b-3, 11, 13, 17; 300a-3, 9; 300b-9, 15, 17; 301a-5, 10, 15; 301b-4; 302b-6; 303a-1, 6, 9; 304a-10, 12; 304b-2, 10, 14, 16; 305a-12, 14, 15; 305b-3, 11; 306a-5, 14; 306b-6, 11, 12; 307a-1, 6; 307b-5, 6, 17; 308a-1, 6, 10; 308b-8; **dêrlerdi** (19) 194b-4, 194b-6, 212b-7, 221b-7, 224b-17, 230b-11, 231a-10, 235a-1, 235a-2; **dêrsen** (1) 289a-9; **dêrsin** (1) 306a-2; **dêse** (1) 214a-9; **dêseler** (1) 210a-15; **dêyü** (2) 213b-8, 223b-8; **dêyüler** (1) 197b-1

def a : < Ar. kez, kere

(3) 190a-7 249a-2; 266b-9

defîne : < Ar. Çok zaman önce gömülmüş, artık sâhibinin kim olduğu bilinmeyen mal, para, altın, gümüş vb. değerli şeyler, gömü

(2) 302b-9; 304a-3

defter : < Ar. Defter

deftere (1) 220b-7;

defterlerde (2) 230a-6, 261b-14

deg – : (1) Temas etme, dokunma

(5) **degdügi** (1) 202b-11; **degdügin** (1) 202b-13; **deger** (1) 253a-3;
degerdi (2) 214b-3; 294b-1; **degme** (1) 189b-8

(2): Değerinde olmamak, değersiz

degmez (1) 282a-5

degin : Kadar,dek

şimdiye **degin** (1) 228a-4

degirmen : Değirmen

(14) 223a-7; 230b-17; 251b-17; 252a-1; 259a-13; 260b-8; 263a-2;
268b-1; 276b-15; 277a-8; 278b-17; 294a-14; 294b-1

degirmene (1) 252a-1; **degirmenleri** (2) 252a-1, 263a-2

degül : Değil

(10) 216a-9; 221a-12; 222b-10; 228b-8; 239a-6; 255a-10; 280a-17;
281a-12; 283b-16; 299b-15

degüldür (12) 200a-11; 231a-11; 253a-17; 254a-3; 256a-10; 277b-1,
10; 279b-12; 287b-9; 289a-15; 290a-10; 300a-8

dehene: < Ar. Bakır, gümüş gibi madenlerde buhardan oluşan, yeşilimsi bir zengâr
çeşidi

(2) 282a-15, 16

dehene-i Firengî : < Ar. Avrupaya has bir maden

(1) 282a-14

dek : Bir işin, bir durumun sona erdiği zaman veya yer, kadar

(3) 217b-15, 234a-9, 278b-6

delīl : < Ar. Yol gösteren, kılavuz, rehber:

(5) 198a-5; 201b-15; 270a-14; 301b-8; 302b-2

delīl al-: < Ar. T. Yol gösterici nitelikte kanıt elde etmek

delīl alup (1)302b-2

delīl tut-: < Ar. T. Yolu göstermesi için rehber tutmak

delīl tūtip (1)270a-14

del- : Delik açmak, delik duruma getirmek

delūp (1) 247b/8

delv : < Ar. Su kovası

delvi (1) 214b-8; delvūṅ (1) 214b-9

dem : < Far. An

deme 212b-17

demür : Demir

(17) 250a-7; 276a-7; 280b-7; 281b-3, 5, 6, 10, 12; 295a-16, 17; 298a-1, 12; 301b-7, 16; 302a-10, 12; 306b-12

dendānlu : < Far. + T. Diş olan, dişli

(1) 302a-11

dérle- - : Terlemek

dérleyüp (1)195a-10

dérle- : Otlamak

dérlemez (1) 213a-15

depe : Tepe krş. deppe

(2) 212a-16; 223a-5

deppe : Tepe krş. Depe

(2)210a-2; 236a-6

(6) deppede (1) 241b-15; deppedür (1) 280b-6; deppeler (1) 188b-11;
deppenün (3) 212a-16, 239b-2, 241b-8

depren- : Hareket etmek

(2) 210a-14; 275a-15

derāzlık (ğ) : < Far. + T. Uzunluk krş.

derāzlığına (1) 199a-9; derāzlıkda (1) 192a-10

dere : < Far. Genellikle kışın akan küçük akar su

(11) 224a-9; 230b-13; 247b-8; 252a-16, 17; 259b-2; 276b-6; 277b-7;
287b-16; 291a-9

derede (4) 188b-4, 230b-13, 236a-4, 247b-9; dereden (2) 287b-15,
287b-17; derelerden (1) 221a-10; deredür (3) 192a-9; 252a-14; 308a-10

derece : <Ar. Bir çemberin üç yüz altmışta birine eşit olan açı birimi

(14) 193b-3, 15; 194a-2, 3, 5; 200a-15, 16, 17; 202a-1; 203a-9; 204a-16; 204b-15

dereceden (1) 200a-17; derecedür (15) 193b-6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17; 194a-1, 2, 4; 200a-15, 16

derin : Yüzeğe veya bulunulan yere göre aşığıda ve uzakta olan yer, dip

(4) 210a-3; 256b-1; 258b-15; 288a-11

derinden (1) 195a-10; derindür (2) 209a-1, 287a-11;

derinlik (g) : Bir şeyin dip tarafının yüzeğe, ağza olan uzaklığı krş. derinlig

derinlikde (2) 218b-10, 238a-1, derinligi (2) 190a-3, 269a-4;
derinligin (1) 301a-1

der-kâr : < Far. Belli, aşikâr

der-kâr kııl- : < Far. + T. Ortaya koymak, âşikâr etmek

der-kâr kııldı (1) 228b-5

derle - : Bir araya getirme işi

derleyüp (1) 195a-10

derle- : Terleme işi

derlemeye (1) 252b-12

derhâl + Ar. O anda, hemen, hiç vakit geçirmeksizin

(1) 275b-14

dermân : < Far. İlâç, şifâ, devâ, çâre

dermândur (1) 278a-3

dervāze : < Far Kale ve şehirlerin, külliyelerin büyük giriş kapısı

dervāzeden (1) 238a-4; dervāzesi (3) 208b-5, 228a-6, 238a-2;
dervāzesinden (1) 229b-3; dervāzesine (1) 280a-10

dervīṣ- nihād : < Far. Dervīṣ huylu, alçak gönüllü, hoş görülü

(1) 246a-8

deryā : < Far. Deniz

(31) 193a-8, 9, 14; 210b-6; 234b-16; 235a-17; 237a-13; 243b-17;
246b-7; 248a-10; 252b-17; 253a-2, 6; 254b-9; 256b-9; 257b-7; 267b-2; 270a-14;
283b-6; 290a-5; 294b-12, 14; 295a-2, 3, 7, 8; 299b-4, 6; 300a-8; 300b-7; 306b-7

deryāda (17) 255a-14, 286a-2, 287a-8, 295b-14, 298a-7, 298a-9, 298a-10, 298a-10, 298b-3. deryādan (2) 253a-4, 294b-13; deryādur (1) 294b-14; deryālar (1) 267a-8; deryālara (4) 255b-9, 283b-8, 283b-9, 300a-8; deryālardan (1) 283b-6; deryāları (2) 201b-9, 267b-9; deryāların (1) 280a-5; deryānuḡ (1) 243b-17, 298a-1, 298b-14, 299a-13, 300a-9, 300a-15, 300a-16, 301a-5; deryāsıyla (2) 299a-11, 308a-11; deryāsi (3) 234b-17 240a-2, 299b-17; deryāsıdur (4) 295a-11, 298b-12, 299b-3, 300a-4; deryāsına (22) 201b-9, 246a-5, 267a-6, 287a-7, 287a-8, 287a-10, 287a-14, 288a-3, 288a-5. deryāsında (2) 300a-16, 306b-6; deryāsından (3) 298a-2, 298a-14, 298b-12; deryāsmuḡ (7) 239a-2, 239a-17, 240a-1, 252b-11, 267a-4, 299b-7, 308a-12; deryāya (16) 190a-15, 265b-16, 257b-14, 257b-16, 258a-12, 287b-11, 288a-6, 290a-2, 293a-10, 293a-15. (2) deryāyı 247b-4; (1) 270b-16

deryāçe : < Far. + T. Küçük deniz, göl

(9) 222a-10, 11; 223a-7; 225a-10; 255a-1; 278b-12; 287b-5; 291b-4,

deryâçeden (3) 287b-5, 300b-16, 301a-4; deryâçedür (2) 247b-4, 300b-12; deryâçeler (1) 294b-17; deryâçelerden (1) 286a-2; deryâçeleri (1)300b-1; deryâçenün (1) 301a-1; deryâçesi (1) 230a-13; deryâçesine (4) 232a-11, 290a-16, 291a-9, 301a-4; deryâçesinün (1) 232a-15; deryâçeye (2) 233a-4, 290a-10; deryâyaya (1) 267a-5

dest : < Far. El

destin (1) 243a-2

deste : < Far. Elde tutulabilecek şekilde bir araya getirilmiş şeylerden meydana gelen bağ, demet, tutam, bağlam

destesi (1) 302a-12

deşt : < Far Bozkır, ova, sahrâ, çöl:

(2) 215b-9, 277b-2

deve : Deve

develer (1) 260b-13; **develerden** (1) **devesi** (1) 220a-16

devlet : < Ar. Belli bir toprakta bir hükûmet idâresi altında teşkilâtlanmış bulunan bağımsız siyâsî topluluk, milletin hukûkî şahsiyet kazanmış şekli

devleti (1) 260a-4; **devletleridür** (1) 221b-3

devr : < Ar. Genişlik

(21) 188b-10, 190a-3, 206b-16, 207b-7, 207b-15, 208b-7, 211a-5, 212a-17, 213a-10; 232a-4, 232a-10, 232a-15, 240b-7, 241a-2, 241a-10, 242a-15, 261a-5, 265a-1

devri (1) 218b-9

devr-i bārūsı : < Ar Kale duvarının genişliği

(8)195b-4, 215b-13, 218a-4, 218b-8, 220a-10, 220b-16, 221a-12,
222a-1

devr-i bīrūni :> Ar. Dış yüzeyinin genişliği

(1)191b-6

devr eyle- : < Ar.+ T. Dönmek

devr eyler (1)263a-2

devre : Başı sonu belli zaman parçası, dönem

devresi (1) 253a-16

dıraḥt : < Far. Ağaç

(4) 244a-14; 247a-11, 12; 248b-2

dīb : Dip, taban, alt, oyuk veya çukur bir şeyin en alt bölümü

(18) dibi (1) 202b-5; **dibinde** (10) 194b-7, 218a-8, 225a-15, 230b-1,
238a-14, 241b-5, 242b-11, 248b-8, 250a-17, 276b-14, **dibinden** (2) 198a-6, 261a-7;
dibine (3) 214b-9, 214b-11, 301a-2; **dibini** (1) 202b-6

dībā : < Far. Eskiden çok makbul tutulan, genellikle desenli, ağır dokuma ipeklilik
kumaş

(1) 299b-13

dīdār : < Far. Görünüş

dīdār ol- :> Far + T. Görünmek

dīdār olur (2) 298b-1, 14

dik- : Beklemek için birini bir şeyin başına getirmek

(1) **dikdi**

dikke : Taht

(6) 243a-1, 2; 279a-8, 9, 10

dil : Dil, lisân

(1) 276a-11

dilince (1) 278b-4

dile- : Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, rica etmek, arzu etmek

diledi (5) 214a-7, 214a-14, 247b-4, 260a-8, 301a-1; **dilediler** (1) 196b-11; **diler** (1) 189a-11; **dilerdi** (1) 213b-14; **dilerse** (1) 275b-6; **dilese** (1) 279b-7

dimâğ : < Ar. Beyin, akıl

dimâğın (1) 254a-11

dīn : < Ar. İnsanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan îmanlarını, ona yapacakları ibâdetlerin bütünü ve bu îmâna göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu

(1) 221b-16

dīnler (1) 228b-5

dīnār : < Ar. Altın liranın dörtte biri değerinde olan eski bir para

(11) 227a-10, 230b-8; 230a-15, 231a-16, 231b-9, 231b-16, 232a-8, 232b-16, 234a-3, 234a-8, 236b-9

dīnārdur 225a-3, 226b-14,17, 227a-3, 227b-5, 230a-1, 230a-11, 231a-3, 231a-7, 231a-13, 231b-4

direk (g) : Destek veya taşıma vazîfesi görmek üzere bulunduğu yere dikine yerleştirilen uzun ve kalın ağaç

(2)190b-16; 191b-2

direge (1) 207a-4; **diregi** (1) 304a-13; **diregün** (3) 304a-15, 304a-16, 304b-1

direm : < Far. Gümüş para, akçe

(10) 206a-6, 7, 8, 10, 12, 13; 245a-8

diş : Diş

dişi (1) 261b-6

dīvār : < Far. Duvar

dīvār 265b-13, 294a-17, 306b-16, 302b-12 **dīvāra** 302a -17; **dīvārdan** 294b-1; **dīvārı** 302a- 3; **dīvārın** (1) 191a-5; **dīvārını** (1) 195a-17; **dīvārınun** 302a- 2, 5, 8

dīvār-ı seddün : set duvarı

(1)302a- 7

diyār : <Ar. Memleket, ülke

(125) **diyāra** (6) 198a-12, 228a-2, 252a-1, 261b-3, 302b-15, 303a-12; **diyārda** (13) 188b-14, 193b-4, 206b-13, 214b-11, 222a-10, 233b-14, 236b-11, 241a-1, 243b-6; **diyārdan** (3) 220a-16, 251a-5, 308a-15; **diyārdandur** (1) 218b-14; **diyārlar** (5) 203b-15, 204b-11, 219a-2, 291a-4, 291a-8; **diyārlara** (2) 251a-6, 277a-8; **diyārlarda** (4) 217a-13, 256a-4, 282b-5, 307a-16; **diyārlardan** (6) 188b-16, 194b-13,

227a-17, 292a-17, 294a-10, 295b-9; diyârlarun (1) 199b-14; 289a-17; diyârları (9) 247b-1, 257a-10, 289b-14, 290a-9, 293a-9, 293b-6, 293b-9, 303a-17, 307a-9; diyârlarına (3) 209a-16, 218b-16, 287b-7; diyârından (2); diyârun (16) 194a-15, 214b-6, 230b-3, 230b-10, 243a-6, 245a-3, 248a-4, 251a-16, 253a-12.; diyârı (2) 252a-11, 291a-8; diyârına (4) 286a-3, 290a-7, 290a-7, 298a-2; diyârında (2) 282b-16, 300b-7; diyârından (7) 241b-2, 241b-13, 287a-13, 288a-14, 288b-17, 287b-15, 291a-16, 290a-6, 290a-7; diyârun (2) 198a-9, 227a-14

dolab : < Far. Bostân sulamak için gözleri bağlı bir beygir tarafından döndürülmek sûretiyle bostân kuyusundan su çekmeye yarayan düzenek

(1) 244a-12

dolu : Bir yerde bahsedilen şeyin çok bulunduğunu, çok olduğunu anlatır, çok, pek çok

(1) 286b-7

dost : < Far. Birini riyâsız ve samîmî duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse

(1) 267a-8

dostlık (ğ) : < Far + T. Dostça davranış, ahbablık, muhabbet

dostlığa (1) 228b-16

doy- : Bir gereksinimi yeterince karşılamak

doymca (1) 280a/13

dög- : Bir şeyin üzerine arka arkaya vurmak

dögerdi (1) 189a-17

dögüş- : Kavga etmek

döğüşebilmezler (1) 257a-5

dök- : (1) Bir yerden bir yere dökülen, aktarılan

(3) dökmez (1) 214a-14; dökmişlerdür (1) 190b-6; dökülür (1) 283b-8

(2) Üstünde bulunan bir şeyi düşürmek

dökdükde (1) 295a-13

döndür- : (1) Bir tarafa doğru yönelmek, çevirmek, taklip etmek

(7) döndürdiler (1) 198a-11; döndürdükde (4) 202a-6, 202a-10, 202a-12, 202a-14; döndürse (2) 203b-4, 203b-6

(2) Geri göndermek, geriye çevirmek

(1) döndürdi 257a-6

dördüncü : Dördüncü

(9) 198b-15; 199b-17; 211a-3, 9; 211b-3; 222b-8; 223b-5,226b-4, 229b-10

dört : Dört

(171) 188a-14; 190b-8, 11, 16; 191a-11, 12, 13; 193b-3, 7, 10, 15; 196a-4, 6; 198a-11; 203a-3, 8; 203b-12; 204a-5; 205b-7; 206a-1, 6, 10; 207b-16; 208a-15; 208b-5; 210b-15; 211a-2; 212b-17; 213a-4; 213b-1; 215a-15; 215b-8, 14; 216b-13; 217a-17; 217b-15; 221a-4; 222a-16; 222b-4, 9, 12; 223b-6; 224a-7; 224b-4; 225a-3; 225b-13; 227b-4; 229b-9; 230b-9; 232a-1, 2; 232b-10, 16; 233b-3, 8; 236a-7; 237b-12, 14; 238a-10, 15; 238b-13, 17; 239a-17; 239b-13, 15; 240a-1, 2; 240b-2, 4; 242a-5; 243a-2; 243b-10; 246b-5; 248b-6; 249a-16; 252b-1; 253b-2; 254a-4; 254b-17; 255a-5; 255b-1, 4; 257b-17; 262a-4; 266a-11; 267b-11; 268a-10; 268b-15; 269a-1, 4, 7, 9, 11, 13, 17; 269b-2, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 17; 270a-4; 270b-7;

271a-1, 8, 14, 15; 271b-4, 13, 14, 15; 272b-4, 5, 6, 8, 9, 10, 15; 273a-4, 5, 12, 16;
273b-3, 7, 15; 274a-14, 16, 17; 274b-1, 3, 7, 12, 14, 17; 275a-2, 3, 4, 5; 276b-8;
278a-1; 280a-7; 286a-13, 15, 16; 288b-9; 292a-5; 292b-14; 294a-8, 12; 295b-11;
298a-17; 300b-12; 301a-13; 302a-12; 302b-4; 303b-9; 304a-17; 305b-13; 306a-3;
307a-1, 5; 308b-11

du‘â : < Ar. ihtiyâcını ortaya koyarak Allah’a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz

(2) 246a-13; 276b-1

du‘âsıyla (1) 190a-10

dūd : < Far. Böcek

(1) 252a-11

dūr : < Far. Uzak

dūr ét - : Far. + T Uzaklaştırmak

dūr étürmiş (1) 288b-9

dost : < Far. Birini riyâsız ve samîmî duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse, enis

dostdurlar (1) 262a-11

dükân : < Far. İçinde perâkende öteberi satılan veya küçük îmalât yapılan iş yeri

(1) 308b-7

dünyâ : < Ar. İçinde yaşamakta olduğumuz yeryüzü, yer küresi, arz, cihan

dünyâda (3) (2) 243b-5, 251a-5, 287a-5; dünyânun (2) 205b-9, 252b-1; dünyâya (1) 214b-3; dünyâyı (3) 199a-9, 207a-2, 279b-2

dürlü : Çeşitli, muhtelif

dürlüdür (2) 280b-12, 282a-7;

dürlü dürlü : Çeşit çeşit

(2) 252a-15, 283a-7

dürüst : < Far Düzgün, iyi

(8) 211a-6; 222a-17; 249a-9; 262b-4; 264b-7; 265b-1; **dürüstdür** (1)

208b-8

düş - : (1) dik durumda iken devrilip yatık duruma gelmek:

düşme ét- : Yıkılmak

düşme étdi (1) 222a-14

(2) : Yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek

düşdi 192b-15, 197b-12 **düşürüp** 263a-13; **düşmiş** 275b-13

(3) : Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak

düşer 246a-9

(4) : Vurmak, değmek, yansımak, aksetmek

düşmez (2) 226a-17, 252a-17

(5) : (Bir şeye göre) Şu veya bu tarafta yer almak, şu veya bu tarafa rastlamak

düşer (2)203b-7 277b-1; 280a-10

(6) : Savrulmak

düşdi (1)275b-12

(7) : Yağmak

düşen karlar (1)278a-14

(8) : Kazanmış olduğu belli nitelikleri, sâhip olduğu imkânları kaybetmek
düşdi 278b-4

(9) : (Bir şey) Bulunduğu yerden ayrılmak, kaybolmak

düşürdüğü 263a-12; düşüp 196b-1

(9) : (y.f.)

yola düş : Gitmeye koyulmak, gitmek

yola düşüp (1)270a-15

düşenbe : < Far. Pazartesi

düşenbesidür (1) 237b-7

düşmen : < Far. İyi duygular beslemeyen, kötülük etmek için fırsat kollayan kimse

(1) 256a-7

düvüm : < Far. İkinci

(1) 198b-6

düz : Tertip ve tanzim etmek

(245) düzdi (40) 191a-7, 191b-3, 195b-1, 208a-2, 208a-7, 208a-9, 208a-13, 208a-14, 209b-9; düzdigi (2) 282a-16, 291b-4; düzdiler (6) 189b-7, 189b-14, 212a-16, 257a-7, 260b-3, 260b-5; düzdüğü (1) 260a-15; düzdükde (1) 304b-5; düze (2) 202b-5, 214a-8; düzerler (6) 231b-4, 241b-1, 281b-5, 281b-12, 283a-5, 303b-10; düzerlerdi (1) 260b-1; düzmemişdi (1) 305a-12; düzmemişdür (3) 212b-3, 213b-17, 261a-5; düzmiş (5) , 228a-13, 243b-15, 260b-11, 303b-15; düzmişdi (18)

206b-14, 212a-12, 213b-12, 217a-7, 237b-17, 239b-6, 244b-10, 248b-10, 250b-11.;
düzmişdür (119) 191b-8, 207b-15, 210a-6, 211a-8, 211a-14, 211b-5, 212a-5, 212b-6,
213a-1...; düzmişler (10) 190a-5, 196b-6, 238b-12, 252b-7, 258b-15, 261a-11, 276b-
16, 276b-17, 303b-12.; düzmişlerdi (2) 249b-17, 275b-17; düzmişlerdür (6) 211b-1,
213b-3, 227a-15, 268b-17, 272b-12, 286a-111; düzmişdi (1) 224b-12; düzmişdür (2)
224b-6, 225a-6; düzüp (16) 191b-2, 195b-14, 197b-3, 220a-6, 243a-1, 247b-9, 253b-
9, 264b-12, 280a-6

düz : Her tarafı aynı yöne doğru olan, eğrilip bükülmeden devam eden, doğru,
müstakim

(4) 208b-13; 253b-1, 2; 276b-7

E

eblehlik : < Ar+ T. Akılsızlık

(1) 263b-12

ebvāb : <Ar. Kapılar

(1) 246a-16

ecl : < Ar. Sebep, neden

ecliden (3) 198b-6, 202a-2; 205b-11, 213b-9

es- : Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak

esüp (2) 275a-12, 295a-13

êt(d) - : Etmek, yapmak, kılmak krş. êt

‘acīb êderler idi (1) 303a-12

‘ācir êder (1)275a-10

‘add êdüp (1) 204b-1

‘adālet êdüp (1) 205b-3

‘adāvet êdüp (1)302b-16

‘ahd êdüp (1)249a-2

aḥz êdüp (2)204a-11,13

‘arż êdüp (1)260a-7

beyān eder (25)188a-14,15, 194a-16, 198b-9, 205b-2, 235b-13, 236a-8, 238b-5, 240a-3, 242a-16, 243a-13, 254b-4, 267b-10,11, 275a-2, 275b-4, 280b-8, 293b-15, 293a-6,9,293b-11, 294b-5, 295b-9, 300b-1, 301a-14, 307a-8

binā edüp (1) 306b-14

bünyā edüp (1) 263b-15

ceng edüp (4)192a-7, 219a-14, 232a-13, 238b-10

cerīb eder (1)206a-2

dārü'l-mülk edüp (1) 215b-11

da'vā ederler (1) 223b-9

da'vet edüp (1) 221b-6

defñ edüp (1)207b-4

edā ederler (2)192a-16 ,17

galebe edüp (1) 243b-2

ğarķ edüp (1)190b-14

ğazā edüñ (1)219a-12

ğazeb edüp (1) 236a-12

güzer eder (21)1a-15,213a-12, 221b-1, 227a-14, 246b-11, 251b-6, 261a-7, 270b-2, 287a-13, 288b-16, 289b-17, 290a-14, 290b-17, 291a-7, 291b-3,7,17, 292b-7, 293b-16, 33a-3

helāk ederdi (2) 237b-9, 240b-2

ħarāb ede (2) 214a-7, 264a-3

hareket éderler (1) 306a-2

harīd édüp (1) 195a-15

hased édüp (2)189a-14, 199a-4

hıfz éderler (1) 195a-2

hisāb éderlerdi (1) 245a-10

hişār édüp (1) 241a-4

hurūc éder (1) 211b-2

hüküm édüp (1) 227b-17

ihrāc édüp (1) 215a-1, 235b-10,237b-2

‘imāret édüp (6)190b-13, 191a-6, 209a-11, 250a-3, 218a-13, 242a-11

itmām édüp (1)208a-1

kaşd édüp (1)197a-12

kaţ‘ éderler (1) 251b-6

kıyās édelim (1)192a-7

kirā édüp (1) 214a-14

munāzzara éderlerdi (1) 217b-14

musahhar édüp (1)196b-10

müşāvere édüp (1) 214a-8

muḥkem éde (1) 202b-7

naḳb édenleri (1)196a-2

naql  d p (1) 191b-3

niş n  deler (2) 202b-12,13

niz c  derlerdi (1) 230b-6

n z l  d p (1)189b-4

şarf  derler (1)207a-13

şehr e  d p (1)228a-13

ş r c  delim (1) 206b-7

şik r  derken (1) 207a-16

şaleb  derdi (1) 189a-15

tam m  dince (2) 197b-11; 206b-17

tanş f  d p (1) 230a-1

ta  r b  d p (1)225a-1

ta  r f  d p (1) 217b-14

taşarruf  der (1) 201b-10

tekye  d p (1) 197b-10

teraşh m  d p (1) 219b-16

tecd d  d p (1) 198a-14

tenezz l  d p (1) 206a-12

tev zu c  d p (1) 207b-11

temş l  d p (1) 206b-17

ṭevāf éderdi (1) 192b-2

teveccüh éder(1) 203b-7

ṭılsım édüp (1) 213b-5

‘urūc éde (1) 198a-17

vaz‘ édüp (1) 204a-12,14

vāşıl édüp (1) 204b-2

yād édelim (3) 268a-8, 280b-11, 283b-15

żarb éderler (1) 302a-15

zıkr édelim (1) 268a-9

zirā‘at éder (3) 212b-16, 223b-16, 294b-3

ziyāret éder (1) 207b-17

zor édüp (1) 247b -7

zuhūr éder (1) 279a -10

edā : < Ar. Ödeme, verme

edā éd- : Bir borç gibi üstüne düşen şeyi yerine getirmek, îfâ etmek

edā éderler (3) 192a-16, 17; 192b-1

edhān : < Ar. Enerji (petrol)

(1) 280b -10

efzāl : < Ar. Faziletli, erdemli

(1) 188b-1

eger : < Far. Şart anlamını güçlendirmek için şart cümlelerinin başına getirilir, şâyet

(64) 189b-2; 202b-3; 203a-14; 203b-1, 3, 4, 6, 7, 9, 11; 204a-1, 3, 16; 204b-3, 6, 7; 206a-6, 16; 214b-2; 215b-16; 219b-14; 220b-1; 223a-8; 228a-4; 232b-1; 233b-2; 243b-13; 248a-11; 256a-7; 257a-4, 5; 259b-10; 262b-6; 263a-11, 13; 266a-2; 266b-6; 275a-10, 14, 17; 275b-1; 279a-6, 9; 280a-11; 280b-4, 5; 281a-2; 283b-1, 2, 4, 5; 286a-13, 14, 16; 286b-3, 5, 14, 16; 287a-17; 289a-6; 292a-5; 298b-17; 302a-3

egerçi : < Far. Her ne kadar, ... ise de, gerçi

(9) 188a-15; 200a-15; 201b-9; 210a-15; 218b-3; 244b-14; 258a-1; 283b-16; 307a-8

egil- : Eğik bir durum almak, bir yöne doğru çarpılmak:

egilmiş (2) 207b-10, 207b-11

egri : Doğru veya düz olmayan

(1) 207b-12

ehl : < Ar. Sahip; topluluk, cemaat

(3) 193b-5; 196a-14; **ehlinden** 207b-1; **ehline** 246a 17; 302b-15

ehl-i imān : İman Sahipleri

(1) 188b-1

ehl-i Mekke: Mekke halkı

(1) 192a-2

ehl-i ‘Arab : Arap halkı

(1) 199a-8

ehl-i Hind: Hindistan halkı

(2) 199b-4, 290b-5

ehl-i Çin : Çin halkı

(1) 199b-7

ehl-i Rûm ve Freng : Yunan ve Avrupa halkı

(1) 199b-10

ehl-i Kıbt ve Berber ve İfrîkiye ve Endelüs’ : Mısır Halkları

(1) 199b-12

ehl-i zîmmet: İslâm hukûkuna göre yönetilen bir devletin himâyesinde bulunan gayrimüslimler

(1) 206a-8

ehl-i beyt-i resûl: Hz. Muhammed’in kızı Hz. Fatma, dâmâdı Hz. Ali ve onların evlâtlarının dâhil olduğu âilesi

(4) 206b-12, 282a-2; 283a-15, 303a-10

ehl-i Bağdâd : Bağdat halkı

(2) 208a-17

ehl-i tâ‘at: Tâatta bulunan, ibâdet eden 216a-17

ehl-i şehîr : Şehirde yaşayan halk

(2) 218a-5, 218a-14

ehl-i Qazvīn : Qazvīn halkı

(1) 220a-7

ehl-i Rūdbār : Rūdbār halkı

(1) 221b-15

ehl-i Tālekān : Tālekān halkı

(1) 24a-11

ehl-i vilāyet : Şhrin halkı

(1) 224b-11

ehl-i Tebrīz: Tebrīz halkı

(1) 228b-16

ehl-i sūnnet : Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Muhammed'in sūnnetine aynen tâbi olarak hak yoldan ayrılmayan, îtikādî meselelerde Selefiye, Eş'ariye, Mâtüridiye mezheplerinden birine, amelî hususlarda ise İslâmiyet'in temel esaslarında birleşen Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî mezheplerinden birine mensup olanlar, fırka-i nâciye, sūnnîler

(1) 231b-15

ehl-i şalâh.: Doğruluktan, dürüstlükten ayrılmama, dînin yasakladığı şeylerden kaçınan insan topluluğu

(2) 246a 16, 252a- 13

ehl-i temîz: Günahı olmayan insan topluluğu

(1) 247b-12

ehl-i faẓl: cömertlik, iyilik, lutuf ve kerem sahibi insan topluluğu

(1) 252a-7

ehl-i Fârs : İran halkı (2) 253a-11, 288b-3

ehl-i silâh : Silah konusunda yetkin insan topluluğu

(1) 262b-10

ehl-i Şam : Şam halkı

(1) 270a-1

ehl-i Sâve : Sâve halkı

(1) 278a-3

ehl-i mağrib : Batı halkı

(1) 280b-14

ehlüllah : Ar.Evliyâ

(1) 246b-4

ek- : Toprağa tohum atmak veya gömmek

ekerler (5) 220a-14, 221b-12, 222a-4, 227a-2, 211a-7

ekâbir : <Ar. Büyük adamlar, ileri gelenler, yüksek mevkilerde bulunanlar

(1) 251a-7

ekâbirler (1) 268b- 17

ekâbir-i ʿ ulemâ ve meşâyih (1) 207a-8

ekâbir-i evliyâdan 214b-12

eḳālīm : < Ar. Diyarlar, memleketler, iklimler

(11) 299b-2

eḳālīm-i seb'a : < Ar. Eskiden yeryüzünün ayrıldığı ve farklı yıldızların etkisi altında bulunduğu kabul edilen yedi iklim, yedi bölge

(1) 200a-16

ekşer : < Ar. Çok fazla, en çok, birçok

(81) 222b-4; 223a-17; 223b-8; 224b-3, 9, 11; 225b-16; 226a-5, 10; 227b-1, 6; 228b-14; 229b-12; 230b-3; 231b-4; 232a-17; 232b-6; 233a-5; 233b-17; 238b-9; 239b-6; 240a-10; 243b-6; 244a-1; 245b-17; 246a-5, 6, 9, 10; 246b-8; 248a-2, 14; 249a-13; 250b-5; 251b-3, 12; 252a-3, 5, 7, 16; 252b-12, 13; 253a-5, 12; 255a-16; 255b-15; 256b-10, 14; 259a-16; 260a-10; 261a-17; 262b-9; 264a-17; 265a-7; 265b-1; 266a-7; 278a-7; 278b-9, 13; 279b-11; 280b-14; 281a-13; 290a-3; 291a-13; 298a-6; 303a-4; 305a-5; 306a-4, 10, 11; 307a-14, 15, 17; 307b-7; 308a-5, 7, 8, 10, 14; 308b-1

ekseri : < Ar. Çoğunlukla, umûmiyetle

(19) 190a-9; 194b-14; 196a-12; 196b-4; 199b-16, 17; 200a-14; 204a-8; 205b-5; 207a-7; 208b-8, 9; 210b-8; 213a-13; 215a-11; 216a-16, 17; 216b-15; 218a-11, 14; 220a-14; 220b-2

eksiye düş-: Azalmak

eksiye düşer (1) 203b-7

eksük : Bir kısmı bulunmayan veya bitmemiş olan, tamam olmayan, noksan, nâkıs, nâtamam:

(8) 189a-1; 203b-5, 11; 204a-2, 4; 204b-4, 8

eksükdür (1) 287b-16

ekül : < Ar. Obur, çok yiyen (kimse), pisboğaz

eküldür (2)230b-3, 232b-10

el : (1) Kolun, bilek mafsalıdan itibaren avuç ve parmakları içine alan ve iş görmeye, tutmaya yarayan kısmı

(1) 248b-14

eli (1) 189b-8 **elini** (1) 207-4; **eliyle** (1) 210a-10

(2) : Birinin bakımında, yönetiminde olmak.

elinde kaldı 192b-17

elinden hâlâş édüp (3) 198a-13, 250b-14, 302a-14

Celâleddîn Tayyib Şâh'ın elindedür (1) 254a-5

Naşr elinden hâlâş olup (1) 97b-16

Freng elinde kaldı (1) 198a-1

İsrâ'îl elinden alup (3) 208a-1, 219b-4, 256b-7

(3) : deyim

elinden bir kâr gelmez: Beceriksiz olmak

(1) 206b-11

taḥayyür el vèrdi: Şaşırmaq

(1) 207b-1

yapa el vèrmedi: Başaramamak ,becerememek

(1) 213b-14

elbette : < Ar. Şüphesiz, muhakkak, mutlaka

(3) 194a-6; 246a-13; 253a-4

elḥāk : < Ar. Gerçekten ,doğrusu

(1) 259b-13

elli : Elli

(68) 193b-6, 8, 10, 11, 15, 16, 17; 194a-1, 4, 5, 8, 10, 11; 200a-3; 214a-1; 216b-14; 217a-15; 222b-5; 223a-12; 223b-4; 227b-9; 228b-3; 231b-10; 232a-7; 233b-4; 236a-14; 236b-11; 237a-1, 9; 239a-13; 240a-1, 2; 240b-7, 8, 15; 243a-8; 243b-3; 244a-12; 245a-8, 9, 16; 246b-6; 250a-4; 261a-6; 263b-1; 264b-13; 265b-13; 270b-6; 271a-2, 4; 272b-15; 273a-17; 278a-6; 278b-15; 283b-13; 287a-15; 288a-12; 289b-2; 290a-2; 291a-2, 9; 301b-5, 16; 302a-9; 304b-2

elmās : < Ar. < Yun. Billûrlaşmış saf karbondan ibaret, çok sert, çok kıymetli parlak taş

(2) 282a-8, 282a-10; elmāslar (1) 282a-13; elmāsları (1) 282a-12

em(i)r : Bir şeyin yapılması veya yapılmaması husûsunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk

(9) 192b-3, 15; 198a-1; 205b-17; 212a-15; 214a-12; 249a-3; 279b-8;

emriyle (3) 189b-6, 197a-11, 233a-7

emr eyledi (3) 212a-15, 214a-12, 279b-7

emr olundu (1) 189a-8

emirü'l-cüyüş : < Ar. Ordu komutanı

(1) 306a-11

emles : < Ar. Düz, düzgün, pürüzsüz

(1)301b-15

encū : < Far. İncir

(2) 255b-5, 255b-17

endūde: < Ar. Kaplamak

endūde kılmışlardır (1) 191a-14

ēnlū : Geniş

(1) 257b-12

ense : Boynun arka kısmı

enselerinden (1) 202a-6; **eşsesine** (1) 203b/4

enseb : < Ar. Uygun, yerinde, münâsip

zikri enseb : < Ar. Anlatılması uygun

zikri ensebdür (1) 307a-10

envā' : < Ar. Çeşitli, türlü

(4) 239b-3,7; 287a-1; 299a-7

ēr- : Varmak, ulaşmak

ērüp (1) 292a-8

ēriş- : Varmak, ulaşmak

ērişdi (2) 189b-5, 264b-16; **ērişdiler** (1) 301b-11

ērişdür- : Ulaştırmak

erişdürür (1) 283a-1

eşer : < Ar. İz, nişân, işâret

(1) 282a-3

eşerdür (1) 214b-1, eşeridür (1) 241a-14

eşeri (4) 207a-4, 213a-12, 214a-12, 305a-14

eşer kıl- : < Ar. T. İz bırakmak

eşer kılup (1) 282a-3

eşhâş-ı şühedâ : < Ar. Şehit olan kişiler

(1) 241a-8

êt- : Etmek, yapmak, kılmak krş. êd

êtdi (1) 207b-14, 15; êtdükleri (1) 206b-12, êtdiler (1) 301a-1;
êtmişler (1) 258b-15

êtdi (6) büyük êtdi (1) 210a-9, düşme êtdi (2) 222a-14, 230a-9, hārâb
êtdi (1) 213b-13, iktizâ êtdi (1) 275b-3, sü'âl êtdi (1) 207b-2

êtdiler (11) fermânsızlık êtdiler (1) 253a-11, hārâb êtdiler (3) 198a-3,
199a-5, 220a-10, hisâb êtdiler (1) 205b-8, icâd êtdiler (1) 189b-1, 'imâret êtdiler (1)
215b-12, katl êtdiler (1) 234b-7, kıyâs êtdiler (1) 242a-12, şulh êtdiler (2) 190a-
278a-15

êtdügi (3) ferîgat êtdügi (1) 195b-13, medd êtdügi (1) 210b-6, vüşül
êtdügi (1) 196a-14

êtdükde (5) ceng êtdükde (1) 256a-12, gurûb êtdükde (1) 295a-3,
hurûc êtdükde (1) 264a-2, nizâ' êtdükden (1) 190a-2, vefât êtdükde (1) 189a-10

ëtdükleri (1) zinâ ëtdükleri 192a-1

ëtdürdi (1) nidâ ëtdürdi 264a-3

ëtdürmiş (1) dūr ëtdürmiş. (1) 288b-9

ëtmedi (2) teslīm ëtmedi (1) 197a-1, vefâ ëtmedi (1) 219b-7

ëtmege (4), âşikâr ëtmege (1) 207a-14, h̄arâb ëtmege (1) 214a-12, h̄ıfz
ëtmege (1) 254a-17, şerh̄ ëtmege (1) 252b-17

ëtmek (6) ‘add ëtmek (1) 204b-5, ceng ëtmek (1) 254a-1, güzër
ëtmek (1) 275b-6, tevâzu‘ ëtmek (1) 221a-2, terk ëtmek (1) 214a-14 , zelzele ëtmek
(1) 279b-8

ëtmemişdür (1) vefât ëtmemişdür (1) 209a-6

ëtmeye (1) h̄areket ëtmeye (1) 202b-7

ëtmeyince (1) h̄arâb ëtmeyince (1) 214a-10

ëtmeyüp (2) sözine k̄ulağ ëtmeyüp (1) 214a-11, h̄âyınlığ ëtmeyüp (1)
263a-13

ëtmezler (1) vefâ ëtmezler (1) 228b-17

ëtmişdi (1) k̄aşd ëtmışdi (1) 228a-8

ëtmişdür (3) ,vağf ëtmışdür (1) 230a-2, şehrçe ëtmışdür (1) 228a-15,
z̄ikrin ëtmışdür (1) 235a-2

ëtmişler (4) dolab ëtmışler (2) 244a-12, 248b-14, nağş ëtmışler (1)
248b-15, vaz‘ ëtmışler (1) 294b-10

ëtmişlerdi (1) men‘ ëtmışlerdi (1) 206b-4

étmişlerdür (4) bünyād étmişlerdür (1) 201b-11, hüküm étmişlerdür (1) 244b-15, ‘alāmetler étmişlerdür (1) 286a-12

étmişdür (1) terkīb étmişdür (1) 204a-8

étse (5) 192a-8 ceng étse (1) 216b-1, ħurūc étse (1) 216b-7, ṭulū‘ étse (1) 295a-2, ūšefā‘ at étse (1) 303a-11

êtseler (1) bend êtseler (1) 223a-8

étsem (1) ūšefā‘ at étsem (1) 195a-6

et : Et

(2) 282a-11,12

ete (1) 282a-11

etek(g): Dağın alt bölümü

eteginde (1) 249a-10

etmek (g) : Ekmek

(1) 261a-1

etmegi (4) 221a-1, 222b-2, 226a-10, 261a-1

eṭrāf : < Ar. Bir yer veya şeyi kuşatan, çevreleyen yerler, çevre, yöre

(25) eṭrāfda (7) 198b-13, 231a-1, 246b-6, 248a-16, 250a-10, 252b-13, 279a-3; eṭrāfdan (1) 282a-3; eṭrāfları (1) 241a-15; eṭrāfuḡ (1) 283b-2; eṭrāfi (1) 254b-17; eṭrāfina (1) 288b-9; eṭrāfinda (9) 195b-5, 223a-9, 227a-3, 261b-2, 262a-12, 276b-5, 278b-1, 278b-16; 300b-2; eṭrāfindadur (2) 278b-17, 279a-15; eṭrāfindan (1) 197a-8; eṭrāfinuḡ (1) 198b

ev : Bir ailenin oturması için yapılmış yapı, içinde yaşanan, ikâmet edilen yer, konut, mesken, hâne, ikâmetgâh

(2) 189a-11, 220a-6; **evde** (1) 189a-9; **evden** (1) 303b-2; **evi** (2) 189a-10, 237b-6; **evinde** (1) 195b-14; **evindedür** (1) 195a-11, 270a-13; **evler** (4) 189b-14, 195a-16, 196b-6, **evleri** (3) 191a-17, 196b-3, 249a-11; **evlerün** (1) 258b-16; **evümle** (1) 195b-9

evâyil : < Ar. İlk zamanlar, başlangıç dönemleri

evâyileri (1) 238b-10

evc : < Ar. < Far. Bir şeyin en yüksek noktası, doruk

evcde (1) 280a/9; **evcinden** (1) 304a-9

evkât : < Ar. Vakitler, zamanlar

(1) 267b-17

evkâtda (6) 216a-17, 218a-11, 220a-14, 246a-1, 252a-16, 265b-1

evlâ : < Ar. Daha uygun, daha iyi, daha lâyük, yeğ, müreccah

evlâdur (3) 188b-2, 201b-12, 245b-3

evlâd : < Ar. Birinin soyundan gelen kimseler, soysop, sülâle, zürriyet

(1) 208b-1

evlâduna (1) 196b-9; **evlâdı** (1) 277a-14; **evlâdıdur** (1) 277a-14;

evlâdımdan (1) 212b-13

evliyâ : < Ar. Allah'ın sevgilisi olan, hâli, davranışları, çok üstün vasıfları ve gösterdiği kerâmetler sebebiyle bu husus halk tarafından da kabul edilmiş bulunan seçkin ve has kul (kullar), ermiş, ermişler, velîler

(8) 196a-16; 209a-9; 214b-12; 218a-15; 220b-4; 246a-13; 251a-7;
262a-8

evliyādan (2) 214b-12, 246a-11; evliyālaruñ (1) 276a-17

evsaṭ : < Ar. Orta derecede olan, orta halde bulunan

(1) 206a-10; 289b-13

evvel : < Ar. İlk, önceki

(105) 188a-15; 188b-2; 189b-8, 15; 191a-10, 14; 192a-13; 192b-4;
194a-15; 194b-3, 6; 195b-7; 198a-3; 198b-13; 200a-13, 17; 200b-17; 201a-17; 202a-
10, 16; 202b-16; 204a-14; 205b-9; 209b-15; 211b-8, 14; 212a-11; 215a-14; 215b-10;
216b-14; 218a-17; 218b-3; 221b-6; 222a-10; 222b-5, 13; 223a-17; 223b-2, 11, 15;
226a-5, 13; 226b-15; 227b-9; 229b-3; 230a-7; 231a-9; 233a-1; 233b-7; 235a-1;
239b-10; 242b-13; 244b-9; 245a-13; 245b-1, 6; 247a-6; 250b-13, 17; 15; 256a-6;
258b-10, 14, 15; 259b-11; 261a-14; 265b-10; 267b-7, 10; 268a-15; 269a-1; 280b-9,
11; 281a-9; 282a-1, 8; 282b-9; 283a-2; 288a-15; 294b-11; 295a-10; 301b-10; 304b-
13; 305a-11; 306a-12; 307b-17;

evvelde (2) 234b-2, 292b-1; evvelde (5) 230b-10, 238a-16, 242a-9,
253a-10, 256b-5; evveldendür (2) 306b-9, 308b-5; evveldür (1) 241b-7; evveli (2)
200a-16, 215b-10; evvelinde (5) 280b-9, 282a-8, 283a-2, 288a-15, 294b-11; evvelki
(10) 191a-10, 196a-13, 198a-3, 200a-13, 200a-17, 204a-14, 216a-4, 228a-7, 247b-2,
289a-8, 306b-6

evvelā : < Ar. İlk önce, ilk olarak:

(4) 194a-15, 202a-16, 212a-11, 230a-7; 269a-1

eyle- : (1) Yapmak, etmek

eylemek (3) Һarāb eylemek 189a-12, zıkr eylemek (1) 188b-2, ziyāret eylemek (1) 189a-9

eyledi (8) Һarābe eyledi (1) 304a-5, ibrām eyledi (1) 189a-14, iҺrāc eyledi (1) 190a-7, irsāl eyledi (1) 189b-8, men^ç eyledi (1) 196b-12, nüzül eyledi (1) 189a-4, siyāh eyledi (1) 191a-1, Һaş eyledi (1) 192a-1, Һaleb eyledi (1) 304a-8

eylediler (3) iҺrāc eylediler (1) 250b-13, siyāset eylediler (1) 196a-2, zāhir eylediler (1) 196a-6

eylese (2) nidā eylese (1) 280a-5,6; isti^ç māl eylese (1) 253b-12

eyledükde (2) fetҺ eyledükde (2) 251a-9, 257a-10

eyledügi (1) ceng eyledügi (1) 241a-6

eyleme (1) Һarāb eyleme (1) 214a-17

eylemese (1) bend eylemese 189b-2

eylemege (1) Һarāb eylemege (1) 214a-16

eylemek (2) Һatlı eylemek (1) 190a-11, zıkr eylemek (1) 188b-2

eylemekdür (1) şerҺ eylemekdür (1) 188a-17

eylemez (2)^ç imāret Һabül eylemez (1) 249a-14, Һabül eylemez (1) 262b-7

eylemiş (1) vefāt eylemiş(1) 197b-13

eylemişdür (2) Һurūc eylemişdür (1) 260a-1, vaz^ç eylemişdür (1) 268a-6

eylemişler (3) iҺyā eylemişler (1) 260b-13, naқş eylemişler (1) 277a-2, vaz^ç eylemişler (1) 268a-3

eylemişlerdi (1) katlā eylemişlerdi (1) 264a-2

eyler (6) devr eyler (1) 263a-3, güz̄er eyler (1) 260b-7, hāşıl eyler (1) 263a-10, hūn eyler (1) 248b-13, şikest eyler (1) 266b-8, zāyi‘ eyler (1) 233b-3

eylerdi (1) fesād eylerdi (1) 287a-2

eylerken (1) taleb eylerken (1) 279b-15

eylerse (1) rabṭ eylerse (1) 220a-4

eyleyüp (1) iḥrāc eyleyüp (1) 198a-6

ez‘āf : < Ar. Katlar, bir şeyi iki kat yapan fazlalıklar

(1) 206b-1

ez-ān cümle : Far. + Ar. O cümleden olarak

(1) 195b-5

F

faķir : < Ar. Yoksul (kimse), muhtaç, fukarâ

faķirdürler (1) 247a-14; faķirleri (1) 228b-16

falân : < Ar. Belirtilmesi gerekli görülmeyen isimlerin önüne getirilerek onları belirsiz şekilde niteler

(2) 227b-16; 279b-8

fâriğ : < Ar. Vazgeçmiş, terketmiş, el çekmiş

(1) fâriğdürler (1) 221a-9

fâriğ ol-: < Ar.+T. Bağımsız olmak

fâriğ olmak (1) 201b-12

fâriķ : < Ar. Ayıran, tefrik eden

(1) 201b-6

faşl : < Ar. Bölüm, kısım; devre

faşlı (1) 204a-11

faşl-ı mâbeyn-i tûleyni : İki boylam arasındaki aralık

(1) 204a-13

faşl-ı mâbeyni'l-^c arzeyni : İki enlem arasındaki uzunluk

(1) 204a-13

faşl-ı evvel (1) 267b-10

faşl-ı düvüm (1) 275a-7

faşl-ı siyüm (1) 280b-8

favqa's-semā : < Ar. Göğün en yüksek noktası

(1) 298b-17

fāyide : < Ar. İşe yarama, işe yaramanın meydana getirdiği iyi durum, olumlu sonuç, yarar, nefi

fāyide-i germ-sīr (1) 275b-1

fāzīl : < Ar. Ahlâkı, ilmi ve sâhip olduğu meziyetler bakımından üstün (kimse), fazîlet sâhibi, erdemli, fazîletli.

fāzlı (1) 291a-9

fāzīle : < Ar. Kıymet, değer ve üstünlük, meziyet

fāzīlesinde (1) 195b-7

fāzīlet : < Ar..Kıymet, değer ve üstünlük

fāzīleti (1) 210b-14

felāh : < Ar. Kurtuluş, selâmet

(1) 246a-3

ferāh : < Ar. Hoşa giden bir halden duyulan zevk, gönül açıklığı, sevinç, sevinme

(1) 261a-10

felek : < Ar. Eskiden her birinde bir gezegenin bulunduğu kabul edilen gök katlarından her biri

feleklerüñ (1) 305b-17

ferīft : < Far. Sınamak, imtihan etmek

ferīft êtdügi (1) 195b-13

fermān : < Ar. (1) Yazılı pâdişah emri, berat, yarlık, buyrultu

fermānıyla (1) 221b-10; fermānında (1) 295b-2; 303b-15

(2) : Emir, buyruk

(1)257a-7

fermānsızlık êtdiler (1) 253a-11

fersāḥ : < Ar. < Far 3 millik uzaklık ölçüsü [Yaklaşık 5 kilometre olup kullanıldığı yere ve zamâna göre uzunluğu değişmiştir]

fersāḥuñ (1) 267b-12 ; fersāḥları (1) 267b-14; fersāḥuñdur (1) 205b-15; fersāḥındadır (1) 188b-16

ferseng : < Ar. Far 3 millik uzaklık ölçüsü [Yaklaşık 5 kilometre olup kullanıldığı yere ve zamâna göre uzunluğu değişmiştir]

(574) 190a-11, 12, 15, 16; 190b-1, 2, 3, 4, 5, 8; 192b-6; 193a-5, 6, 7; 193b-4, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17; 194a-1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17; 194b-1, 8; 196b-16; 197b-3; 198b-4; 200a-3, 4, 5, 8; 205b-16; 206a-1, 3, 4; 207a-13; 207b-13, 16; 208a-15; 209a-17; 211a-1; 211b-9; 212a-15; 213b-1; 215a-14; 217a-17; 218b-16; 220a-17; 221b-1; 222b-12; 223a-12; 225b-13; 226a-5; 227b-8, 9; 229b-4, 5; 230a-4; 230b-15; 236a-7; 237a-2, 8; 245a-16, 17; 248a-10; 248b-6; 249b-11; 251b-6; 252a-14; 253a-17; 254a-2, 14; 254b-6, 7, 9, 11, 13, 15, 16; 255a-2, 5, 11; 255b-4, 7, 14, 15, 16, 17; 256b-8; 257b-17; 258a-1; 260b-8; 262a-4, 6, 12; 262b-11; 263a-9; 264b-8; 266a-15; 266b-13; 267b-11, 17; 268a-4, 5, 10, 13; 268b-3, 4, 8, 9, 11, 13, 14, 15; 269a-10, 11; 269b-1, 2, 11, 12, 13, 14; 270a-13; 270b-6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16; 271a-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 271b-1,

2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 272a-1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16; 272b-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17; 273a-1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 273b-2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 274a-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 274b-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 275a-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; 276a-9; 276b-6; 277a-15, 17; 277b-1, 2, 9; 278a-6; 278b-11, 15, 16; 279b-12; 280a-7, 8; 280b-2; 283b-13; 286b-17; 287a-1, 8, 9, 11, 15; 287b-10, 11; 288a-5, 6, 12; 288b-3, 6, 11, 14, 16, 17; 289a-6; 289b-2, 6, 13, 15; 290a-2, 6, 14; 290b-1, 4, 8, 11; 291a-2, 5, 9, 14, 16, 17; 291b-8, 11; 292a-1, 13, 16; 292b-1, 2, 4, 6, 8, 10, 14, 16; 293a-1, 3, 7, 11, 12, 14, 16, 17; 293b-2, 3, 4, 5, 7, 10, 13, 15, 17; 294a-1, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 16; 294b-3, 4, 11; 298a-4, 17; 298b-1, 2, 3, 10, 11; 299a-12, 17; 299b-1, 5, 10, 12; 300a-16; 300b-2, 4, 6, 8, 12, 14, 15; 301a-3, 4; 304a-1; 305a-3, 5, 16; 305b-2, 11; 306b-1

fesād : < Ar. Kargaşalık, karışıklık, fenâlık, kötülük, bozgunculuk, fitne

fesād eyle- : < Ar + T. Etrafı birbirine katacak işler çevirmek

fesād eylerdi (1) 287a-2

feth : < Ar. Bir memleket, şehir veya mevkiî savaşıla düşman elinden alma, ele geçirme, zaptetme

fethinden (2) 230b-7, 247b-1; fethine (3) 230b-6, 253a-12, 257a-1

feth eyledükde (2) 251a-9, 257a-10

feth kıldukda (1) 247b-1

feth kılup (1) 241a-4

feth olsa (1) 220a-2

feth olundı (1) 257a-6

feth olur (1) 256a-8

fevt : < Ar. Bir şeyi bir daha ele geçmeyecek şekilde kaybetme, elden kaçırma

(3) 192b-10; 196a-5; 305a-15

fevt oldı (1) 196-5

fevt oldılar (1) 192b-10

fevt olmuşlar (1) 301a-15

fevväre : < Ar. Fıskiye

(1) 247a-16

feyz : < Ar. Verimlilik, bolluk, bereket

feyz-i rabbānī : < Ar. Allah tarafından bahşedilen bolluk

(1) 286b-2

feyrüze : < Ar. Yüzük, bilezik, küpe vb. kuyumculuk işlerinde kullanılan, açık mavi renkte, şeffaf olmayan kıymetli taş

(3) 282b-3, 4, 8

fındık : < Far. < Yun. Fındık

(1) 235a-10

fıstık : < Ar. < Far. Fıstık

(4) 220a-13; 224b-1; 263a-10; 264a-15

fıstık**dan** (1) 263a-12; fıstık**dandır** (1) 263a-11

fi'ıl : < Ar Olup gerçekleşmiş iş, yapılp gerçekleşmiş hareket veya davranış, kasıtlı kasıtsız her türlü iş, eylem, amel

fi' il**imizdendir** (1) 236a-14

fī'1-ḥāl : < Ar. Muhakkak, hemen, derhal

(1) 280b-5

filizzāt : < Ar. Hâm madenler

(2) 280b-9,12

firāvān : < Far. Çok, aşırı, bol

(3) 239a-13,242a-4, 242b-7,9

firāvāndur (17) 218b-12; 231a-16, 232a-17, 233a-12, 235a-16, 237a-1, 238a-16, 241b-4, 248a-7, 250b-3; 254b-7; 251b-7, 256a-10, 258b-3; 259a-8; 266a-2; 307a-4

Firūze : < Ar. Yüzük, bilezik, küpe vb. kuyumculuk işlerinde kullanılan, açık mâvi renkte, şeffaf olmayan kıymetli taş

(1) 279a -16

fitne : < Ar. Karışıklık, fesat, kargaşalık:

(1) 243b-9

fuzūl : < Ar. Haddi aşan, haddini bilmez kimse, gereksizve boşuna konuşan kimse

(1) 252b-13

fukarā : < Ar. Fakirler, yoksullar; fakir, yoksul

(1) 209a-2

fürū-çekīde : < Far. Aşağıya doğru damlamış

(1) 247b-8

G

ġalīz : < Ar. Katı,sert

(1) 243b-7

ġalle :< Ar. Topraktan alınan ürün, zahîre

(6) 207a-1, 208b-11, 212b-11, 215a-17, 231b-15, 306a-16

ġallenüñ (1) 211a-5

ġar : < Ar. Mağara

ġarı 192b-5

ġavġā :< Far. Kargaşa

(1) 243b-9

ġāvur : (Ar. **kāfir** veya Far. Gebr “ateşe tapan”dan): < Far. Müslüman olmayan kimse, özellikle hıristiyan

ġāvurlarun (1) 234a-10; **ġāvursun** (1) 214a-11; **ġāvurun** (1) 214a-12

ġeçe : Gece

(8) 210b-3; 214a-17; 228a-1; 236b-12; 263a-12; 283a-17; 295a-1;
299a-3

ġeç - : (1) Bir yerden başka bir yere gitmek

ġeçdi (2) 197b-5, 222a-11; **ġeçdükde** (1) 207b-11; **ġeçer** (7) 208b-12, ,
259a-17, 288a-7, 289b-12; **ġeçerler** (1) 298b-5; **ġeçmek** (1) 299b-8; **ġeçmesi** (1)
245b-17; **ġeçürüp** (1) 282a-3; **ġeçürürler** (1) 209a-2;

(2) : Belli bir yönde belli bir yol takip ederek akmak, dolaşmak

geçer 208b-12; 211b-15, 212b-16, 236b-8, geçüp 287a-14, 287b-14, 288a-9, 288a-14, 288b-12,14 203a-2, 222a-3, 257b-13, 257b-16, 270a-15, 286a-3, 287a-14, 287b-17, 288a-9

(3) : Geride bırakmak

geçer 259a-17

(4) : Bir nesnenin bir tarafından girip öbür tarafından çıkmak

geçürmişlerdür (1) 190a-4

(5) : Aklına gelmek

geçürdi (1) 197b-17;

geçit ver-: Çay, ırmak, dağ vb.nin geçilecek bir yeri olmak

geçit vermez (2) 293a-12, 305a-4

gel- : (1) Konuşana göre uzak bir yerden daha yakın bir yere doğru yol almak, bir mesâfe katedip uzak bir yerdan daha yakın bir yere varmak

geldi (1) 243b-2, gelüp 264a-3, 302b-3, gelür 233b-7; gelürler 282a-13,304b-15

(2) : Kaynaklanmak, doğmak

geldi (3) 195a-14, 243b-2, 306a-12; geldügi (1) 202b-11; geldüğine (1) 221b-8; geldükde (2) 213b-12, 300b-16; gele (1) 275b-3; gelen (1) 288b-2; gelme (1) 214b-3; gelmeden (1) 195a-6; gelmesi (1) 302b-4; gelmeyüp (1) 249a-3; gelmez (1) 206b-11; gelmişdür (6) 217b-13, 219a-13, 253a-15, 258b-7, 277b-11, 294b-14; gelmişler (1) 221b-16; gelince (1) 305b-10; gelüp (23) 191a-9, 194a-15, 195a-9, 197a-14, 197b-5, 198a-3, 207b-5, 208b-16, 210a-8293b-12; gelür (47) 188b-16,

207a-1, 213a-14, 221a-10, 221a-13, 222a-3, 223b-14, 224a-3, 224a-6; **gelürdi** (2)
192b-3, 301b-9; **gelürken** (1) 197b-16; **gelürler** (1) 282a-13

(3) : (Koku hissi için) Duyulmak

(rāyiha) **gelürdi** (1) 301b -9

(4) : Zamana bağlı olarak başlamak

gelince (1) 305b-10

(5) :Bir eserde yer almak, bulunmak

gelmişdür (3) 253a-15,258b-7, 277b-11

(6) (y.f.)

īmāna gelme- : Merhamet etmemek

īmāna **gelmeyüp** 249a-3

ğayret gel-: İçinde gayret etme arzusu uyanmak, şevklenmek, canlanıp harekete geçmek

ğayret **gelüp** 260a-14

eyü gel-: Yaramak, fayda vermek

eyü **gelür** 265a-6

zuhūra gel- : Ortaya çıkmak, baş göstermek

zuhūra **gele** 275b-3

gemi : Su üstünde giden büyük taşıt, sefîne

(3) 288a-2, 288b-1, 298a-7

gemiden (1) 277a-11; gemile (4) 190b-13, 290a-8, 298a-7, 303a-3; gemiler (3) 266a-15, 267b-2, 267b-3; gemilere (1) 298b-4; gemilerdendir (1) 266a-15; gemiye (1) 300a-14; geminün (1) 298b-4; gemiyledür (1) 253a-5; gemiyi (1) 190b-14

gemici : Gemi işleten veya gemilerde çalışan kimse

gemiciler (1) 299a-8

gerek : Herhangi bir şeyin yapılabilmesi veya olabilmesi için şart olan (şey), lâzım

(1) 195a-6

gerekdi (2) 259b-10, 259b-11; gerekdür (20) 191a-9, 192a-8, 202a-5, 202a-10, 202a-13, 202a-14, 202a-16, 202b-7, 204b-5, 204b-7

gerive : < Far. Tepe, yamaç

(1) 247b-1 gerivesi, gerivel (1) 247a-8, gerivelerdür (1) 247b-9

gerivesinün (1) 243a-5 gerivesinden (1) 292a-13

gerive-i saht :Zor ve zahmetli yamaç

germ : < Far. Sıcak

(22)206b-17;232b-13; 238a-12; 244a-16; 247a-5, 8; 251a-11; 253a-3, 7; 254a-16; 255b-5, 10; 256a-16; 257a-15; 258b-5; 259b-12, 14; 265a-14; 265b-1; 266a-6; 272a-8; 301a-7

germdür (13) 231b-3, 231b-15, 232a-16, 243a-14, 243b-6, 250b-6, 251a-3, 252b-6, 254b-3; 278b-2; germe (15) 231b-17, 234b-9, 234b-13, 235b-2, 235b-6, 248a-5, 258a-14, 258b-2, 259b-15

germ-sir : < Far. Kışın barınılan yer, kışlık yer , kışlak

(16) 208b-10; 215a-7, 217b-10, 221b-11; 223a-16, 224b-7; 240a-5, 246b-10, 246b-14, 247a-4, 250b-15, 251b-11, 251b-15, 252a-7, 256a-2 (3) 259b-5, 265a-16, 280b-12

germ-sîrdür 234a-12, 246b-8, 244a-5, 244a-7, 244b-13, 246b-15, 247a-12, 247b-16, 248a-8, 250b-8; 252a-12, 257b-6, , 263b-16, 267b-6; 308b-1; germ-sîri (2) 251a-4, 266a-1

gêrû : Arkada bulunan taraf, arka taraf

(6)196b-15; 206b-7; 260b-17; 268a-7; 275b-4; 283b-3,

gêrû gel- : Ayrıldığı yere tekrar dönmek

gêrû gelüp (1) 302b-2

gêrû döndür-: Tekrar geldiği yere geri gitmek

gêrû döndürdü (1) 257a-6

gêydür- : giydirmek

gêydürmişdür (1) 191a-15

gez : < Far. Metrenin resmen kabûlünden önce kullanılan eski uzunluk ölçüsü, orta parmak ucu ile omuz başı arasındaki mesâfe, metre

(2) 190a-11, 302a-1

gezdür (6)190a-12,13 299a-5; 299b-7; 302a-1, geze 302a- 5

gez-i hayyâti : Bir ölçü birimi

gez-i hayyâtidür (2) 268a-4,5

gibi : Benzerlik bildirir; benzer, benzeyen

gibidür (14) 209b-12, 210b-17, 211a-10, 213a-1, 216a-3, 217b-7, 223a-17, 229b-14, 244b-5; **gibidürler** (1) 252b-15

gird-âb (gird “dönme” ve âb “su” ile gird-i âb > gird-âb): < Far. Suyun kendi etrâfında gibi dönmesi ve döndüğü yer, su çevrintisi, çevrinti, burgaç, eğrim

(1) 298b-4

gird-âblar (1) 298a-13

gird-bâd (gird “dönme” ve bâd“rüzgâr” ile gird-i bâd > gird-bâd): < Far. Hortum

(1) 195b-16

git (d) - Konuşana göre yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, bir mesâfe katedip yakın bir yerden daha uzak bir yere varmak, azîmet etmek

gide (3) 276a-13, 280a-12, 280a-12; **giden** (3) ; 265a-15, 269b-16, 270b-7, 270b-14271b-10, 283a-17, 299b-15; **gider** (33) 194a-15, 203a-2, 218a-13, 220b-17, 221b-12, 224a-9, 225b-11, 225b-16, 253a-4; **giderdi** (1) 253b-8; **giderken** (1) 207b-9; **giderler** (6) 197a-14, 252a-2, 252b-14, 260b-14, 271a-7, 298a-7; **gidüp** (4) 301b-9, 301b-11, 302b-3, 302b-4

gitdi (3) 211a-9, 214b-11, 270b-1; **girdiler** (1) 301b-8; **girdükde** (2) 198a-16, 283a-15; **gitmek** (3) 197a-8, 277a-6, 302a-8; **gitmişdi** (1) 303a-16; **gitse** (2) 195a-9, 289a-7; **gitseler** (1) 224b-12

giyâ : < Far. ot, bitki

zehr-i giyâ : < Ar + Far. Otların zehri

(1) 213a-15

göç : Göçmek işi, bir yerden başka bir yere taşınma, hicret

göç ed-: Hicret etmek, taşınmak

göç edüp (1) 247b-6

gök : Yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, gök kubbe, sema

gökden (1) 197a-13; **göki** (1) 279b-7; **gökini** (1) 279b-9

gölge : Saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık

(3) 202b-10, 11, 12

gölgesin (1) 202b-10; **gölgesinde** (1) 305a-5

gönder- : Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek

gönderdi (2) 219a-17, 257a-2; **gönderüp** (2) 189a-7, 304a-2

gör - : Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek

gördi (1) 214a-13; 197a-13, 301b-15; **gördiler** (1) 242a-12; **gördü** (1) 207b-10; **gördükde** (1) 257a-2; **gördüm** (2) 206b-2, 305b-17; **görmek** (3) 277a-17, 278a-6, 278b-15; **görmeyle** (1) 208a-17; **görmeyüp** (1) 276b-13; **görmez** (1) 254a-9; **görmüşem** (1) 281b-11; **görseler** (1) 232b-2; **görünmez** (1) 234a-16; **görünür** (5) 234a-17, 241a-8, 259a-10, 276b-6, 279b-14; **görüp** (4) 189b-17, 210a-11, 219b-16, 267b-13; **görür** (1) 301b-4

götür- : (Bulunulan yerden daha uzak bir yere) Taşımak, ulaştırmak, iletmek

(5) **götürdiler** (2) 189a-10; 192a-3; **götürmeyeler** (1) 195a-1; **götürürler** (2) 197a-4; 249b-6

göz : (1) Ayrı ayrı bölümleri olan bir şeyin veya yerin her bölmesi, bölünmüş her parçası, bölük, hâne

kırk iki **gözdür** (1) 244a-10

(2) : Görme organı

(1) 308b-15

gözet (d)- : Dikkatle bakmak, gözlemek, gözetlemek, tarassut etmek, kontrol etmek

gözedeler (1) 202b-10

guvârende : < Far. Hazmı kolay olan saf ve temiz (su)

(4) 228b-9, 230b-2, 246b-13, 256a-9

guvârendedir (1) 225b-13, 278b-1

guyâ : < Far. Sözde, sanki

(1) 289a-10

gül : < Far. Gül

güller (2) 279b-17; **gülleri** 280a-1

gümüş: Gümüş

(3) 276b-3; 279a-11; 298a-12

gümüştendir (1) 191a-14; **gümüşle** (1) 191a-4; **gümüşün** (1) 281a-14

gün : 24 saatlik zaman parçası

(12) 207a-15, 16; 220b-1; 259a-11, 289b-12, 295b-2, 299a-14, 236a-13, 277a-16, 301b-8, 9, 11

günde 271a-7, 274a-4; 274b-14; **günden** 243b-12; **günü** 230b-14; 239b-6, 247b-17, 252b-11, 13, 255a-1, 261b-5; 277a-16; 288a-7, 280a-11, 302a-14,

303a-10; **güninde** 194b-9; 233b-2; 255a- 3; 262a-8; 300b-8; 292a-8; **günler** 300a-2;
günlerde 195b-15; 196a-7; 280a-9; **günlerinde** 292a-6, 294a-15

gündüz : .Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki aydınlık zaman, gün

(3) 210b-3; 283a-16; 295a-1

günlük (g) : Bir günlük mesafede olan

(2) 222b-16; 254a-5

günliginde (2) 259a-8, 11

Güneş : Dünya ve diğer gezegenlerin etrafında döndüğü, bunlara ısı, ışık ve hayatın devâmı için gerekli enerjiyi veren gök cisminin adı, dünyâyâ en yakın yıldız, şems

(5) 275a-9; 280a-9; 295a-7, 8; 298a-4

güzer : Geçme, geçiş

güzer et-: < Far+ T. Geçmek

(23) 261a-7; 287a-10, 13; 287b-11, 15; 288a-3, 4; 288b-17; 289b-17;
290a-4; 290b-17; 291a-7, 17; 291b-3, 6, 16; 292a-10; 292b-7; 293a-6, 9; 293b-16;
303a-3; 306b-17

H, H, H

haber : < Ar. Olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dâir orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz

haber vèrdi (2) 244b-17; 286a-9

hâb-gâh : < Far. Uyku odası, yatak

hâb-gâhı (1) 228a-13

hâdis : < Ar. Hz. Muhammed'in sözleri, davranışları ve başkalarının yaptığı kendisi tarafından tasvip edilen hareketleri

(1) 207a-11

hafta : < Far. Birbiri arkasına gelen yedi günden ibâret zaman bölümü

(1) 233b-2

hafi : < Ar. Gizli

hafidür (1) 270b-17

hakikat : < Far gerçek şu ki, gerçekten, doğrusu

(3) 276b-14, 281a-12, 205b-11

hakikatini (1) 279b-6

hâkim : < Ar. Hükmeden, buyruğunu yürüten, hâkimiyet kurmuş olan, egemen

(5) 209a-6, 228a-3; 230b-12; 231b-14; 241a-1

hâkim olduğda (1) 264b-15

hâkim olurdu (1)195a-8

hâkim idi (1) 304a-4

halk : < Ar. Bir milleti meydana getiren insan topluluğu

halkı (7) 220b-2, 222b-4, 231b-4, 243a-6; 243b-8, 246b-8, 246b-16

halka : < Ar. Bir yere tutunmak veya bir şeyi bir yere tutturmak için kullanılan maden, tahta veya plastikten çember

halkası (1) 295a-16

hân-kâhlar : < Far. Dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri bazen inzivaya çekildikleri mekânlar

(1) 191b-7

hârâ : < Far .(Taş için) Çok sert

hârâdan (1) 276a-3

haşin : < Far. Demir

(1) 259b-6

haṭâ : < Ar. Günah

haṭâları (1)189b-12

harablık (ğ) : < Ar. Yıkık dökük, yıkılmaya yüz tutmuş, vîran şekilde olan

harablığındandır (1) 216a-5

harâbe : < Ar. Harap, yıkılmaya yüz tutmuş binâ, çok harap ev

(1) 231b-12

ḥarābedür 207a-7; 230b-13, 234b-2, 11, 15; 235a-6; 251b-3; 264a-4, 11; 265a-7; 265b-12; 266a-12, 16; 300a-14

ḥarābe ҡaldı (1) 197b-15

ḥarābe  yledi (2) 304a-5; 304b-10

ḥaṣṣe : < Ar. Duyu

ḥaṣṣesi (1)195a-9

ḥāmis : < Ar. Beşinci

(29) 200b-17; 201a-17; 234b-14, 17; 235a-5, 7, 11; 235b-1, 5, 16; 236a-1, 3, 17; 236b-3, 9; 237a-14; 237b-1, 4, 15; 238a-8; 303b-1; 306b-12; 307a-3, 7, 17; 307b-9, 14, 16

ḥastalık : < Far.+T. Canlılarda organların yapılarında ve işleyişlerinde görülen bozukluk, sağlık durumu bozuk olma h li

(1) 215b-17

ḥaṣm : < Far. Öfke, kızgınlık, gazap

ḥaṣmı (1) 208a-16

ḥarāc : < Ar. 206a-8, 14

(2) 206a-8, 14

ḥarācı (1) 257b-5 ḥarācları (1) 207a-11; ḥarācuṅ (1) 206a-11

ḥarāc-gūzār :< Far. Haraç veren (kimse), haraç verici

ḥarāc-gūzārı (2) 244b-16,

ḥararāt : < Ar Sıcaklık

(1) 275a-10

ḥarāc : < Ar. Müslüman olmayan tebâdan ve sâhibi müslüman olmayan arâziden alınan vergi

(1) 286a-17

ḥarām : < Ar. Kirli, pis

(1) 287a-11

ḥarāmī : < Ar. Haydut, yol kesen kimse

ḥarāmīler (1) 257b-7 ḥarāmīsi (1) 258a-2

ḥāric : < Ar. Bir şeyin sınırları dışında kalan yer, dış, dışarı

(1) 222b-11

ḥareket: < Ar. Bir şeyin, bir nesnenin bütününün veya bir kısmının yerini, konumunu yâhut durumunu değiştirmesi, kımıldama, kımıldanma

ḥareketi (1)287a-8

ḥarekete gelürdi (1)192b-3

ḥareket étmeye. (1) 202b-7

ḥareket édüp (1) 277b-3

ḥareket éderler (1)306a-1

ḥāşıl : < Ar. Elde edilen ürün

ḥāşılı (6) 224b-14, 225a-3, 225a-9, 225b-15; 208b-14, 233b-11,17

ḥāşıl vèür (1) 233b-13

ḥāşiyyet : < Ar. Bir şeye has nitelik

hāşiyyeti (1) 191a -16

hāt : < Ar. Çizgi

(8) 202b-14,15,16; 203a-2; 204b-2

hāter : < Far. Tehlike

(1) 300a-14

hātṭ-ı istivā : < Ar. Ekvator çizgisi

(127) **hātṭ-ı istivādan** 188b-4; 189b-12; 194b-5; 197a-7; 199b-10; 202a-16, 14; 204a-15; 204b-2, 3, 5; 205a-2; 206b-9; 208a-6; 210a-6; 210b-13; 211a-4, 13; 211b-4; 212a-11; 213a-5; 213b-7; 215a-9; 215b-8; 217b-6, 9; 218b-5; 219a-9; 221b-4; 223b-2, 7, 17; 224a-15; 224b-5; 225a-8, 13; 226a-3; 227a-7, 13; 227b-12; 230a-17; 232a-3, 8, 14; 233a-1, 15; 233b-15; 234b-1, 11; 235a-5, 8; 235b-2, 17; 236a-2, 3; 236b-1, 6, 10, 16; 237a-15; 237b-1; 238a-9; 238b-2; 239a-12, 15; 239b-14; 240a-7, 11, 14; 240b-6, 15, 17; 241a-10; 241b-11, 14; 242a-4, 6; 242b-9, 12, 16; 243a-17; 244a-3, 6, 8, 17; 244b-8, 12; 245a-5; 245b-4; 247a-15; 248b-4; 249b-3; 250b-11, 17; 252a-9; 252b-4; 255b-3, 6; 256b-16; 257a-9, 13, 16; 257b-1, 3, 9; 258a-4, 10, 16; 258b-2, 4, 13; 259a-6, 11, 14; 259b-9, 17; 260a-12; 261a-9, 13; 261b-2; 262a-1, 13, 16; 262b-2; 263a-1, 5, 14; 263b-2, 3, 11, 13, 14; 264a-1, 5, 8, 10, 12, 17; 264b-2, 4, 10; 265a-9, 11, 13, 17; 265b-3, 6, 15, 17; 266a-4, 8, 10; 266b-3, 5, 10, 16; 267a-9, 12, 16; 267b-4; 282b-12; 286a-1, 2; 298b-4; 300a-14; 301b-1; 302b-6; 303b-5; 304b-13; 305b-3, 6, 9; 306b-6, 13; 307b-2, 6, 9, 13, 16; 308a-14

(1) **hātṭ-ı istivādur** (1) 200a-12

havā : <Ar. Hava

(1) 275a-17

(253); havāda (8) 210b-16, 212a-12, 217b-6, 224a-8, 227b-3, 252b-15, 259a-3, 263b-13; havādan (1) 253b-13; havāları (3) 250a-5, 251b-15, 307a-14; havānuḡ (1) 279b-5; havāsınuḡ (1) 259b-10; havāsı (103) 189a-2, 206b-17, 208b-8, 209b-12, 210b-2, 211a-6, 211a-17, 212a-1, 212a-4; havāsı 194b-12, 230a-9, 230a-13, 230b-1, 231a-6, 231a-10, 231a-16, 231b-8, 231b-15..; havāsına (1) 250a-9

ḡavāb : < Far. Uyku

ḡavāba (1) 197a-12

havālıḡ: < Ar. + T. Hava ile ilgili, havada bulunan

havālıḡdan (1) 216b-1

ḡavālī : < Ar. Çevre, civar, yöre

ḡavālīde (1) 260b-3; ḡavālīdedür (1) 278b-10; ḡavālīsinde (1) 283b-15

ḡavf : < Far. Korku

(4) 228a-4; 247a-1; 286b-3; 291b-14

ḡavf-nāk : < Far. Korkulu, korku veren

ḡavfnākdur (2) 247a-1, 260b-12

ḡavf-nāk olup (1) 195b-17

ḡavz : < Ar. Havuz

(4)195b-10; 253b-9, 10, 11

ḡavzuḡ (1) 278a-1

ḡāyīte : < Ar. Dönmek

ḡāyīte-i Ka'be'ye: < Ar. Kabeye dönmek

(1) 201b-13

ḥayme : < Ar. Çadır

(1)189a-7

ḥayvānāt : < Ar. Hayvanlar

ḥayvānātdan (1) 308a-8; **ḥayvānātun** (1) 280a-15

ḥayyāṭi: < Ar. Bir ölçü birimi ismi

(2) 268a-4, 5

ḥay(1)r : < Ar. Maddî veya mânevî karşılık beklenilmeden yapılan iyilik, yardım, ihsan

(1) 246a-16

hāzm : < Ar. Yenen şeylerin vücutta değişikliklere uğrayarak kana karışacak duruma gelmesi işi, sindirim

(1) 265b-1

hāzmdur (1) 243b-7

ḥazīne : <Ar. Toplu halde bulunan altın, gümüş, mücevher, para vb. maddî değeri yüksek şeylerin bütünü

(1) 237b-2

heftüm: < Far. Yedinci

(2) 236a-8; 300a-4

ḥekīm : < Ar. Mesleği hastalıkları teşhis ve tedâvi etmek olan kimse, tıp doktoru, tabip

(1) 224b-9

helūķī : < Far. Bir üzüm çeşidi

(2) 232a-17; 232b-2

hemān : < Far. Derhal, çabucak, hiç vakit geçirmeden

(9) 196a-3; 214b-5; 216a-4; 221a-14; 234a-17; 263a-11, 12; 276b-13;
277a-13

hemvār : < Far. Düzgün, muntazam, uygun

(2) 202b-3; 275a-17

hendek (Ar.ḥandaḳ) < Ar Şehr, hisar, kale, tarla vb. yerlere girilmesini önlemek, arâzide, yol kenarlarında suların akmasını sağlamak için kazılan, iki tarafı yüksek, uzunlamasına derin çukur

(2) 208b-4, 238a-1, 258b-15; 302b-11

hendeki 256b-1

herbiri : Ayrı ayrı hepsi

(5) 229b-14 248b-12; 294b-1, 14; 302a-15

hergiz : < Far. Hiçbir zaman

(5) 223a-8; 243b-9; 246a-3, 11; 261b-6

heykel : < Ar. heykel “şekil” < İbr. < Akat

Mermer, tunç, taş, pişmiş toprak vb. şeylerden yapılan insan veya hayvan şekli

(1) 244a-1

hezār : < Far. Bin

hezār hezār : bin bin (2) 206a-2, 206a-13

hırsız : Başkasının malını çalan kimse, uğru

(7) 242b-7; 248a-2, 9; 250a-16, 251b-5, 12; 258a-1

hırsızdan (2) 247a-2, 255b-15, hırsızdur (1) 243a-7

hırsız olur (2) 238b-9; 250b-10;

hırsızlık : Çalma, arakçılık

(1) 255b-11

hışm : < Far. Öfke, kızgınlık, gazap

hışmı (1) 208a-16

hıyre : < Far. Kamaşık, donuk, fersiz

(1) 308b-15

Hicret : < Ar. Mîlâdî 622 târihinde Hz. Muhammed'in Mekke'den Medîne'ye göçü

Hicret'ün (3) 196a-3, 196a-15, 233b-11; Hicret'den (1) 192b-1

hidem : < Ar. İşler, hizmetler

(1) 208a-16

himmet : < Ar. Yardım, ihsan

himmeti (1) 206b-3

hısâr : < Ar. Bir yerin korunması için yapılan yüksek duvarlı, kuleli, bâzan etrâfi hendeklerle çevrili küçük kale

hısârı (1) 258b-5

hiyānet : <Ar. .Sonuna kadar bağlı olması gereken bir şeye karşı kendisinden beklenen sadâkati göstermeme, güveni kötüye kullanma, ihmal ve hîlekârlık göstererek sözünü ve ahdini tutmama, ihânet etme

(1) 263a-11

hüb : < Far. Güzel

(36) 213b-12; 218b-12; 223a-10; 228b-14; 229b-6; 232a-6; 232b-1; 235a-15; 235b-8; 236a-1; 236b-7; 237a-13; 238b-14; 239a-16; 239b-10; 240a-2, 17; 240b-16; 241b-10, 15; 243a-9, 10; 251b-3; 253b-2; 254b-5; 255a-10; 264a-15; 264b-7; 265a-15; 266a-2; 278b-16; 283a-11; 295b-8; 302b-17; 307a-3; 308a-4

hoş : < Far. Beğenilen, güzel, iyi, latif

(22) 195a-10; 209a-1, 2; 216a-2; 235a-12; 235b-8; 236b-17; 238b-15; 241b-1; 242b-2; 245b-16; 248a-4; 249b-15; 253b-15; 254a-14; 254b-15; 255a-13; 256b-5; 267a-2; 280b-7; 301a-16; 307b-2

hoşdur (8) 189a-2, 218a-12, 232b-14, 237a-5, 238b-4, 244b-11

hubûṭ eyle- : < Ar.+ T. İnmek, batmak

hubûṭ eyleye (1) 295a-8

hukemā : < Ar. Hakîmler, filozoflar, ilim adamları

(3) 267b-10; 268a-6; 275a-7

hukūk : < Ar. Haklar

hukūkı (1)225a-3

hukūk-ı divān : Birkaç köyden oluşan küçük birliklerin yıllık geliri

hukūk-ı divānı (4) 211b-13, 225a-6, 224b-10, 225a-3

huld : < Ar. Sürekli olma, sonsuz olma, süreklilik, ebedilik, bâkîlik.

(1) 226a-15

humus : < Ar. Beşte bir

(1) 245a-6

hūn : < Far. Kan

(1) 282b-10

hūn eyler 248b-13

hurđ : < Far. Kırık , parça

hurđ éd- : Parçalamak, kırmak

hurđ édup (1) 299a-8

hūrde-bīnlık :< Far. T. Küçük ve ince şeyleri görebilen, inceliklerden anlayan (kimse), müdekkik

hūrde-bīnlık kıl-: < Far. + T. ince ayrıntılarla, detaylarla uğraşmak

hūrdehbinlik kıldı (1) 277a-2

hūrrem :< Far. Gönül açıcı

hūrremdür (1) 255a-3;

huşūşan : < Ar. Bilhassa, hasseten, özellikle

(1) 220a-15

hüccāc : < Ar. Hacılar

hüccācı (1) 191b-8

hüküm : < Ar. Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı

(1) 227b-16

hüküm eyle- : < Ar. + T. Bir şey hakkında karar vermek

hüküm eyledi (1)227b-17

hükâm : < Ar. Hâkimler krş. hükâm

hükâmları (1) 255a-16

hükkâm : < Ar. Hâkimler krş. hükâm

hükkâmı (1) 191b-9

I, İ

ırmak : Çoğunlukla denize dökülen, özellikle genişliği ve taşıdığı su niceliği bakımından en büyük akarsu

(2) 287a-4, 210b-4

Irmaklar (1) **287b-6**; Irmakları (1) 283b-14; Irmaklardan (1) 287b-6

ışık : Yüksek derecede ısıtılan cisimlerin veya çeşitli enerji biçimleriyle uyarılan cisimlerin gaz ışığı yaydığı gözle görülen ışımaya

(1) 299a-4

ıssı : Sıcak

ıssıdur (2) 194b-12, 230a-13; ıssısında (1) 220a-17; ıssıya (2) 222a-17, 232a-4

ibrām : < Ar. Bıktırıncaya kadar üstüne düşme, can sıkacak şekilde ısrar etme, zorlama

(1) 189a-14

ıbret : < Ar. Bir olaydan çıkarılan göz açıcı, uyarıcı ders

(1) 192a-2

ibrişim: < Ar. Bükülmüş ipekten iplik

(2) 251a-13, 259a-2

īcād : < Ar. Yeni bir şey bulma, ortaya koyma, varlığı bilinmeyen bir şeyi meydana getirme

(1) 189b-13

ictināb : < Ar. Kaçınma, sakınma, çekinme

(1) 200a-17

iç- - : Bir sıvıyı ağza alıp yutmak

içeler (1) 248a-2; **içer** (5) 210b-7, 212b-12, 217a-5, 217a-6, 220a-13; **içerdi** (1) 250a-1; **içerler** (5) 221a-14, 222b-2, 224b-1, 250a-12, 280a-13; **içmek** (1) 247a-13; **içse** (1) 286b-5

iç : (1) Bir şeyin iç kısmı, dahil, içeri, orta, ara

içinde 188b-3, 188b-10, 190b-9, 191b-6, 196b-4, 207a-3, 209a-14, 212b-1, 219a-15; **içindedür** (2) 259a-15, 279b-2; **içinden** (7) 202b-14, 208b-12, 211a-15, 212b-15, 227a-14, 248b-16, 252b-6; **içine** (5) 191a-7, 202b-10, 216a-2, 270b-1, 279a-3; **içini** (1) 219b-1

iç : (2) (İnsanlar için) Arada bulunma

içlerinde (1) 307b-7

içerü : İç taraf, içteki kısım

içerü (2) 260b-14, 302a-1; **içerüde** (1) 191a-9; **içerüden** (1) 202b-12;

içün : İçin (28) 190a-5; 190b-5; 191b-8; 192a-2; 200a-17; 204a-6, 7; 204b-10; 209b-9; 210a-10, 15; 211b-11; 213a-9, 11, 12; 213b-4; 220a-6; 225b-4; 228a-13; 238a-11; 263a-10; 279a-9; 286a-111, 13; 290b-6; 299a-11; 299b-8; 305b-13

içündür 203b-16

igirmi : Yirmi

(130) 191a-11, 13; 192b-16; 193b-4, 12; 194a-2, 3, 4, 9, 17; 204b-15; 205b-1, 7, 8, 15; 206a-10, 11; 212a-17; 215b-4, 14; 217a-8; 221a-3; 223b-5; 224a-7; 225a-4; 225b-6; 226b-6, 11; 228a-9; 229b-9; 231b-13; 232b-3, 6, 16; 233a-8, 11; 233b-3; 235b-15; 236b-14; 237a-10; 237b-10; 238a-13; 239a-1, 3; 239b-4; 240a-3, 10, 13; 240b-11; 241b-8; 242a-5; 242b-2; 244a-10; 245a-17; 245b-12; 251b-6; 253a-17; 256a-4; 260a-7; 261b-17; 268a-17; 268b-14, 16; 269a-1, 8, 9, 13, 16; 269b-4, 5, 6, 8, 9, 15, 17; 270a-1, 2, 3; 270b-3, 4, 5, 11; 271b-9; 273a-12; 273b-3; 274a-4, 9; 275a-1; 276b-6; 277b-1; 278b-11; 286b-3; 287a-10; 290a-14; 291a-15; 291b-8, 11; 292a-1, 13, 16; 292b-4, 6, 8; 293a-1, 3, 10; 293b-15; 294a-14, 16; 299a-12; 299b-10; 301b-8, 11, 17; 302a-9, 14; 304a-11; 305a-16; 306a-13; 306b-1; 307a-11

iğvā ver- :< Ar. Yolunu şaşırtma,yanıltma

iğvā vérdiler (1) 304a-2

ihrāc : < Ar. Dışarı çıkma, dışarı çıkma

ihrāc édüp 237b-2; 215a-1; 223a-15; 235b-10

ihrāc eyledi (1) 190a-7

ihrāc eylediler (1)250b-13

ihrāc eyleyüp (2)198a-6; 202a-17

ihrāc olmışdur (1)287b-6

ihrāc olunur (3)288a-1, 17; 289a-9

ihrāc olur (3)291a-4, 7, 12

ihrāc kıldı (1) 227b-17

ihrāc kılmışdur (1) 246a-2

ih̄rācāt : < Ar. Bir ũlkeden başka bir ũlkeye ũrũn ve mal satma işi, dış satım

ih̄rācātı 223a-15

iki : İki

(274) 190a-15, 16; 190b-1, 2, 5, 8; 192a-1, 14, 15; 192b-4; 193a-6; 193b-9; 194a-2, 5, 8, 10; 194b-4, 8; 197b-8; 198b-4; 199a-14, 15; 199b-1, 18; 202b-13, 16; 203a-1, 3, 4, 6, 8; 204a-14; 204b-15; 205b-4; 206a-7, 10; 206b-7; 207a-10, 13; 207b-7, 15; 208a-11; 208b-7; 210a-4; 210b-17; 211a-11; 211b-9, 15; 212a-6; 213a-10; 213b-1; 214a-2; 215b-4; 217b-5; 218a-4, 5; 218b-9, 10; 220a-2, 4, 5; 221a-5; 221b-11, 15; 222a-8, 9, 14; 222b-6, 8, 13; 223a-7, 10; 223b-3; 224a-7; 225a-3; 225b-7, 14, 17; 226a-5, 7; 226b-1, 11, 14, 17; 227a-3, 11; 227b-4, 5; 228b-3, 6; 229a-3; 229b-5; 230a-12, 16; 230b-15, 17; 231a-13, 15; 231b-4; 236b-9, 13; 237a-13; 237b-3; 238a-2, 6, 13; 239b-12; 240a-6, 12, 14; 240b-5, 13; 241a-13, 14; 241b-3, 16; 242a-5; 243a-5, 14, 15; 244a-10; 244b-9; 245a-11, 12; 245b-14; 247a-8, 13; 248a-14, 16; 249b-1; 250a-4, 11, 13; 250b-1, 3; 251b-3, 15; 252a-2, 4, 13; 254b-10; 256a-3, 5, 13, 15; 256b-8; 257b-2, 17; 258a-1; 258b-10; 259a-13; 260a-10; 260b-8, 9; 261a-5; 261b-2, 4; 262a-12; 262b-11; 263a-16; 267a-3, 7, 8, 11; 268a-6, 9; 268b-7; 269a-10, 13; 269b-1, 2, 6, 9, 10, 11, 12; 270a-5, 6, 7, 12; 270b-3, 6, 7, 15, 16; 271a-10, 12; 272a-2, 6, 12, 13, 14; 273a-7; 273b-2, 5; 274a-2, 8, 9, 10; 274b-13; 275a-7; 276a-6; 276b-16; 277a-15; 278b-17; 280a-2; 281b-14; 283b-12, 14; 286a-2; 287b-16; 288a-5, 12; 288b-9, 10, 14; 289b-9, 16; 290b-1, 13; 292b-1; 293b-10, 17; 294a-3, 13; 294b-16; 295b-2, 4; 298b-5, 10, 15; 299a-13, 14; 299b-5, 8; 300a-2, 12, 16; 300b-2, 6, 15; 301a-10; 301b-16; 302a-8, 9, 11; 302b-2, 4, 14; 305a-6, 16; 305b-3, 5; 306a-14; 307a-10; 308a-9, 10; 308b-2

ikinci : İkinci krş. İkinci

(8) 194b-4; 199b-18; 208a-11; 222b-6; 223b-3; 226b-1; 229b-5; 258b-10

ikinci : İkinci krş. ikinci

(1) 198b-14

ikindi : < Ar. Öğle ile akşam arasındaki zaman

(1) 192a-15

iklīm : < Ar. Yeryüzünün ekvordan kuzey kutbuna kadar bölündüğü, yaşanılabilir, oturulabilir yedi bölgesinden her biri

iklīmdendür (9) 197a-6; 208a-4; 211a-3, 9, 12; 211b-3, 8; 301a-17;

306b-6

iklīm-i ḥāmis : < Beşinci bölge iklīm-i ḥāmisdendür

239a-11

iklīm-i rābiʿ : < Ar. Dördüncü bölge

iklīm-i rābiʿ dendür (91) 212a-1, 5, 9; 213a-4, 8; 213b-7; 215a-2,

8; 215b-6, 7; 217b-5, 8; 218b-5; 219a-8; 220b-11; 221a-12; 221b-4, 17; 222a-9; 222b-16; 224a-1, 5, 14; 224b-4, 15; 225a-4, 5, 12; 225b-2, 3, 12, 17; 226b-8, 12; 227a-6, 12; 227b-11; 230a-6, 16; 231a-9; 232a-3, 8, 14; 232b-7, 17; 233a-14; 233b-15; 234b-1, 10, 14, 17; 235a-4, 7, 11; 235b-1, 4, 16; 236a-3, 17; 236b-3, 4, 5, 9, 16; 237a-5, 12, 14; 237b-1, 4, 15; 238a-8, 16; 238b-1; 239a-12; 239b-13; 240a-7, 11; 240b-3, 5, 11, 13, 16; 241a-9; 241b-2, 7, 10, 13; 242a-3, 6; 242b-9, 12, 15; 243a-16; 243b-14, 16; 244a-3, 5, 8, 15; 244b-2, 8, 11; 245b-4; 247a-14; 248b-3; 250b-10, 16; 251a-8; 252a-8; 252b-3; 255b-3, 6; 256a-2, 17; 256b-15; 257a-8, 13, 16; 257b-1, 3, 5; 258a-3, 5, 10, 16; 258b-1, 3, 13; 259a-3, 6, 10, 14; 259b-8, 11, 12, 16; 260a-10; 261a-3, 9, 12; 261b-1, 7, 14; 262a-1, 13, 15; 262b-1, 17; 263a-4, 5, 14; 263b-1, 10, 12, 14; 264a-1, 5, 7, 9, 12, 16; 264b-1, 3, 9; 265a-9, 11, 12, 17; 265b-5, 14, 17; 266a-

3, 7, 9; 266b-2, 4, 9, 16; 267a-4, 9, 11, 13, 14, 15; 267b-1, 2, 4, 7; 301a-15, 17; 302b-5; 303b-1, 4, 5; 304b-12

iklīm-i şāliṣ : < Ar. Üçüncü bölge

iklīm-i şāliṣ**endür** (1) 209b-13

ile : İle edatı ve bağlacı

(84) 189a-14, 189b-1, 191a-5, 14, 191b-17, 192a-5,15,16, 247a-16, 248a-14, 250a-7, 251a-10, 256b-1, 265b-12, 267b-11, 274a-1, 275b-4, 303a-13, 285b-12, 296-3...

ilet - : Ulaştırmak, götürmek

iletḍiler (2) 197b-4, 219b-5; (1) 301b-14; (1) 236a-12; **iletmeye** (1) 247b-6; **iletüp** (1) 192b-15; **iletürler** (9) 210b-8, 216a-9, 236a-13, 236a-14, 251a-6, 251b-17, 277a-8, 290b-6, 300b-4; **iletürlerdi** (1) 190b-13

iltizām : < Ar. Gerekli bulma, lüzumlu sayma ve buna göre gereğini yapma

iltizām**dur** (2) 222a-8, 233a-6

ilzām : < Ar. Bir tartışmada kuvvetli delil ve fikirlerle karşısındakini cevap veremez duruma getirme, susturma, susmaya mecbur etme

ilzām kılduḑda (1)243b-2

imām : < Ar. Cemâatle kılınan namazlarda en önde duran ve namaz kılınırken kendisine uyulan kimse

(22) 196a-10, 11, 16, 17; 207b-13; 209a-7, 8, 9, 12; 211b-2; 212b-4, 8; 220b-3, 6; 229a-11; 246a-17; 250a-17; 250b-1; 262b-13; 265b-13; 282a-2, 3; 305a-9

‘**imāret** : < Ar. Bir yeri bayındır ve mâmur etme, bayındırlık

‘imāreti (9) 207b-6, 213b-17, 220a-9, 228a-17, 228b-1, 228b-6, 235a-9, 251b-10, 263b-4; ‘imāretde (1) 228a-17; ‘imāretdür (1) 255a-6; ‘imārete (6) 206b-4, 246a-3, 247a-17, 247a-17, 304b-2, 306a-12; ‘imāreti (10) 208b-8, 215b-14, 218b-8, 219a-16, 222a-13, 224a-15, 228a-16, 228b-4, 256b-17; ‘imāretin (2) 261b-16, 305a-10; ‘imāretinde (3) 219b-14, 249a-5, 305b-16; ‘imāretinden (1) 197b-8; ‘imāretine (1) 237b-3; ‘imāretini (1) 207b-14; ‘imāretler (13) 208a-14, 213b-3, 214a-4, 218b-12, 228a-7, 236a-5, 261b-7, 280b-8, 295b-2; ‘imāretleri (5) 211b-11, 212a-10, 305b-15, 306a-4, 306a-5; ‘imāretlerin (2) 304b-4, 305b-12; ‘imāretlerindendir (1) 249a-8; ‘imāretlerin (1) 209a-5; ‘imāretün (1) 218a-1

‘imāret édüp 190b-12; 191a-6; 209b-11; 218a-3; 250a-13

‘imāret düzüp 191b-2

‘imāret kıldı 208b-1, 4; 209b-10, 15; 227b-14; 235a-9

‘imāret éderken 242a-11

in- : Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek

inilür (1) 298b-2; **,inmeyince** (1) 224b-13; **inerler** (1) 253b-9

iniş : Yukarıdan aşağıya gittikçe alçalan eğimli yer, yokuş karşıtı

(1) 275b-3

incin- : Birinin herhangi bir davranışı yüzünden üzüntü duymak, gücenmek, kırılmak

incinüp (1) 303a-16

incū : İnci

incūye (1) 216-15, (1) **incūyi**

ip : Dokuma malzemesinden yapılan ve bağlamak için kullanılan, çeşitli kalınlıkta bükülmüş sicim

ipini (1) 214b-9

irş : < Ar. Bir kimseye ölen birinden kalan mal, mîras

(1)196b-11

irşimüz (1) 196b-13

irsāl : < Ar. Göndermek, yollamak

irsāl éderler (1) 282a-11

irsāl édüp (1) 301a-6

irsāl eyledi (2) 189b- 8, 193b-2

istimā' : < Ar. Dinleme

istimā' édüp (1)301b-14

İslām : < Ar. Allah'ın Kur'an ile vahyettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, müslümanlık

(7) 249a-1; 257a-11; 265b-10; 303a-12; 303b-7; 306a-2; 301b-12

hucetü'l-İslām : < Ar. İslâm dininin kılavuzu (Dinde söz sâhibi mânâsına gelip İmâm-ı Gazalî hazretlerinin lakabı)

(1) 262a-9

Medînetü'l-İslām : < Ar. İslâm'ın merkez şehri

(1) 208a-10

iste- : İstemek, arzulamak

istedi (1) 198a-16 istemez (1) 214a-11; istese (2) 279b-8, 266a-15

isteme : Bir çeşit hastalık

(1) 218a-14

istihrâc : < Ar. Sonuç çıkarma

istihrâc kıla (1) 202a-17

‘işā : < Ar. Akşamla yatsı arasındaki zaman

(1) 192a-17

işle- : Çalışmak

işlerse (1) 219b-14

ittifāk : < Ar. Fikir birliğine varma, uyuşma, anlaşmaya varma.

ittifāka (1) 195b-15

izāfe : < Ar. Ekleme, katma, ilâve etme:

izāfe kıldı (1) 191b-1

izhār : < Ar. Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşık etme

izhār eyledi 196a-1

izhār kıldılar 219b-5

izn : < Ar. Bir şeyi yapmak için verilen serbestlik, müsâade, ruhsat, destur

izniyle (1) 190b-15

izn vermişlerdür (1) 191b-10

K

Ka'be : < Ar. Bütün müslümanların kıblesi ve ziyâret yeri olan Mekke şehrindeki mukaddes binâ

(46) 188b-3; 189a-7; 189b-7, 13; 190b-10, 12, 15, 17; 191a-3, 5, 6, 7, 8, 10; 191b-14; 192a-1; 192b-9; 193a-2; 201b-13, 14, 17; 203a-11; 203b-10; 204a-2, 4, 10, 12; 204b-6, 8, 12, 17; 207b-17; 210a-11; 236b-13; 268b-16; 269b-15, 16; 270a-7; 270b-2; 275b-8; 276a-13

ķabla- : Bir madeni bir başka madenle kimyasal bir yöntemle örtmek

ķablamışlardır (1) 191a / 4

ķabuk(ğ) : Bir şeyin üstünü kaplayan ve onu dış etkilere karşı koruyan, kendiliğinden oluşmuş sertçe bölüm

ķabuğı (1) 261b-6

ķabz : < Ar. Teslim almak

ķabz olun- : < Ar. + T. (Azrail bir kimsenin) canını almak

ķabz olundu (1) 198a-1

ķabz eyledi (1) 197b-10

ķāfile : < Ar. Birlikte yolculuk edenlerin meydana getirdiğı topluluk:

(2) 288a-7; 289b-12

ķāfir : < Ar. Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkar eden kimse

(1) 303a-13

ķāfirler (1) 190b-13

kāfir-istān : < Ar+ Far. Kafirlerin yaşadığı yerler

(1) 303a-11

kāğız : < Far. Kağıt

(1) 223b-12

kaḥṭ : < Ar. Kıtılık

(3) 218a-12, 286a-17, 306a-10

kaḫ- : Bir yerde doğmak, ortaya çıkmak

kaḫmıṣdur (1) 265a-7

kaḫ'ī : < Ar. Demirden daha sağlam olan bir maden adı

(3) 191a-14, 281b-13,14

ma' den-i kaḫ'ī (1) 281b-13

kaḫīs : > Ar. Kilise (?)

(1) 308b-14

kan : < Kan

kanınuḫ (1) 205a/14

kanavāt : < Ar. Kanallar, su yolları

kanavāt dan (1) 263b-8; **kanavāt dandur** (1) 263a-16

kanun : < Ar. Geçerli olan kural, yasa

(1) 206b-2

ķapu : Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı

(2) 191a/5 , 197a/13

ķapularından (1) 219b/13; ķapusu (1) 219a/13; ķapusından (1) 198a/5

ķapucu : Bazı bakım ve hizmetlerle ilgilenen kimse

ķapucusı (1) 233b/9

ķaranlık : Işık olmama durumu

ķaranlıkdur (1) 277a-6, ķaranlıklar (1)195b-16

ķarar : < Ar. Değişmez olma, devamlı ve sürekli olma, istikrar

ķarardadır (1) 191b-5

ķarar kılmaz (1) 280b-1

ķarar stunedir (1) 195b-3

ķarar etdi (1) 230b-7

kār-ķāne : < Far. İş yeri

(1) 234a-13

kārīz : < Ar. Yer altı su kanalı

(22) 190a-7; 224b-7; 225a-9; 228b-8, 246a-2; 250b-7; 264a-9; 283b-

11

kārīzden (7) 217a-5, 6; 247b-17; 249a-12;251a-3, 258b-5, 259a-5,8

kārīzdedür (1) 250b-9; kārīzi (3) 246a-2 ;247b-10; 259a-15; kārīzlerden (4) 225a-9, 227a-13;228b-9; 259a-2

kaṭʿ : < Ar. İlerleme, geçme, yol alma

kaṭʿ éderler (1) 251b-6

kaṭı : Çok, pek çok

(5) 216a-6, 279b-12, 288a-11, 293a-10, 304a-1

kaṭī : < Ar. Güçlü, kuvvetli

(2) 244a-1, 306a-10

kaṭs : < Ar. Yay, yay biçiminde olan şey

kaṭsı (1) 203a-1

kaṭs-ı inḥirāf : < Ar. Yayın sapma miktarı

(1) 203b-13

burc-ı kaṭs: < Ar. Yay burcu

(1) 203a-1

kaṭz- : Herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak

kaṭzdı (3) 194b-10, 238a-1, 302b-11

kebe : < Yun. kapa < Lat. cappa Kilim gibi yere serilen, hayvan örtüsü veya çoban kepenegi yapılan çok kalın keçe

(1) 231b-4

keḫş : < Ar. Koç

keḫş-i İsmāʿīl : < Ar. Hz. İsmailin koçu

(1) 188b-8

kefen : < Ar. Gömölmek için hazırlanan bir müslüman ölüsünün kabre konmak üzere yıkandıktan sonra sarıldığı amerıkan bezi

(1) 290b-7

kelâm : < Söz, laf

kelâmı**dur** (1) 281a-12; kelâmı**ı** (1) 286b-14

kelâm-ı mecîd : < Ar. Kuran-ı Kerim

kelâm-ı mecîd**de** (4) 192a-5; 244b-16; 275a-15; ; 286a-8

kelbetân : < Çivi sökmeye, bâzı cisimleri tutmaya yarayan kıskaç şeklinde âlet.

kelbetânı**yla** (1) 299a-8

kem : < Far. Eksik, noksan, az

(1) 209a-1

kemâl : < Ar. Bir şeyin tam ve noksansız dereceye erişmiş olması durumu, mükemmellik, tamlık

kemâl**dedir** (1) 307b-8

kendlân : < Ar. Yamaç

kendlân**dur** (1) 288a-11

kendü : < Kendi, öz

(13) 199a-1; 212b-7; 217b-13; 218b-7; 221a-7, 225b-4; 228a-13; 252b-9; 257a-11; 262a-2; 263a-10; 268a-1; 280a-5

kendü**ler** (1) 201b-20; kendü**leri** (1) 196b-11; kendü**lerin** (1) 221b-16;
kendü**si** (2) 211a-8, 305b-13; kendü**ye** (3) 196b-10, 243a-1, 270a-14; kendü**yi** (2)
221a-7, 247b-6; kendü**je** (1) 286b-15

kendülikde : Dıştan bir belirleme ile değil, kendi kendine gerçekleşen etkinlik
kendü**likdedür** (1) 286b-15

kenīsa : < Far- Ar. Kilise kelimesinin eski metinlerde ve sözlüklerde geçen şekilleri
(2) 263a-12, 308b-14

kerāmāt : < Ar. Kerāmetler, ermişlerden zuhur eden olağanüstü haller
(1) 196a-6

kerāmāt**larındandır** (1) 196a-5; kerāmāt**ı** (1) 210a-16

kerbiç : Tuğla gibi kalıplara dökülerek güneşte kurutulmuş samanlı balçık krş.kerpiç
(1) 230a-8

kerpiç : Tuğla gibi kalıplara dökülerek güneşte kurutulmuş samanlı balçık krş.kerbiç
kerpiç**den** (2) 210a-8, 233a-10; kerpiç**dür** (2) 208b-8, 233b-17

kesb : < Ar. Kazanma, çalışarak kazanma
(1)228b-16

keşif : < Ar. Zayıf (karakter)
(1) 248a-7

kes- : Kesme işi

keser**ler** (1) 231a-2

ketān : < Ar. Keten

(2) 253a-7, 252b-13

kevākib : < Ar. Yıldızlar

kevākibūḡ (1) 305b-17

ging : Genişletmek

(1) 195b-2

kez : kere, defa

(28) 191a-11, 191b-6, 202b-6, 9, 15; 203a-2; 204b-2; 205a-2; 223a-8;
228b- 3; 229b-7; 243b-9; 246a-3, 11; 258b-9; 261b-6; 268a-4, 5; 269a-5; 275b-16;
276a-2; 277b-1; 278a-7; 278b-11, 15; 280a-8; 295b-5; 301a-7, 302a-9

kezden (1) 218a-7; kezdür (9) 191a-12, 191a-13, 191a-13, 191b-5,
191b-7, 228b-1, 228b-1, 269a-5

kıl-: Etmek, yapmak

cārī kıl- : < Ar. + T. Akıtmak

cārī kıldı (1) 190a-8

ḡarāb kıl- : < Ar. + T. Yıkmak

ḡarāb kıldılar (1)191a-5

ḡorluḡlar kıl- : < Far. + T. Aşağılayıcı davranmak

ḡorluḡlar kıllalar (1) 195b-15

maḡām kıl- : < Ar. + T. Yerleşmek

maḡām kıldı (1)197b-2

mūsakḡaf kıl- : Ar. + T. Döşemek

müsaqqaf kıldılar (1) 190b-15

tażarru^c ve zārılıklar kııl-: < Ar. + T Yalvarmak

tażarru^c ve zārılıklar kııldı (1)189a-5

izāfe kııl- : < Ar. + T. Eklemek

izāfe kııldı (1) 191b-1

zamm kııl- : < Ar. T. Katmak, eklemek

zamm kıılmışdur (1) 191b-13

kılıc : Kılıç

kılıcı 281b-5

kılāde : < Ar. Gerdanlık

kılādesi (1) 295a-16

kırma : Sürgün (?)

(1) 282a-3

kırmız kıurdı : Bir solucan çeşidi

(1) 233b-1

kışın : Kış mevsiminde, kış süresince

(2) 224a-17, 248a-2

kışlak : Kışın orduların, göçebe oymakların hayvanlarıyla birlikte yayladan inip konakladıkları yer

kışlakıdur (1) 231b-5

ki : < Far. ki, öyle, o kadar, o denli

(8)188b-1, 191a-2, 3, 192b-2, 195b-8, 196b-3, 197a-1, 198b-4,199a-4

kibār : < Ar. Terbiye ve nezaket kurallarına uygun, ölçülü ve nazik davranan insan

(1) 290b-6

kifāyet: < Ar. Yeter miktarda olma, yetişme, elverme, kâfi olma

kifāyet kılmayup (1) 245b-10

kifāyet eyleye (1) 227a-17

kifāyet eyler (1) 292a-6

kim : Belirsizlik zamiri

(12)194a-9, 210a-13, 219b-13, 220a-4, 242b-10, 253a-4, 255a-6,
255b-11, 261b-5, 275b-6,278a-14, 287a-16,

(2) ki, öyleki (bağlaç)

(4) 256a-17, 275a-15, 279a-2, 279a-11,

kimesne : < Kimse, kişi

(3) 195a-8; 214b-10; 244b-6

kin : < Far Birine karşı duyulan öç alma isteği, garaz:

kiniyle (1) 197b-14

kişi : Kişi, şahıs, insan

kişile (1) 301b-5; kişiyile (2) 191b-17, 192a-4; kişi'î (1) 192a-2

kişver : < Far. İklim, memleket, vilayet, ülke

kişver-i Çîn (1) 198b-17

kişver-i Hindusitān (1)198b-14

kişver-i Mışır (1)198b- 15

kişver-i Tāzyān (1)198b- 14

kişver-i Türk. (2) 198b-16

kitāb : < Ar. Kitap

kitāblarda (1) 242b-15; kitāblarında (5) 275a-7, 294b-15, 295a-9, 298b-11, 298b-15; kitābuñ (4) 188a-16, 229a-3; 236a-14, 280b-9, 282a-8, 283a-2, 294b-11

ço- : (1) Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek

ço**sa** (1) 259a/17; ço**ydılar** (1) 242a-13

(2) Adlandırmak

ço**dı** (1) 194b-4; ço**dılar** (1) 223b/13; ço**ydı** (2) 189b-1, 260a/16

korğu : Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı

(1) 249b-2

köyun : Koyun

(1) 213a-15

kök : Bitkileri toprağa bağlayan, topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm

(1) 282b-14

kökli : Esas,temel

(1) 205b-11

köprü : Aralarında doğrudan doğruya geçişi önleyen bir engel bulunan iki yeri birbirine bağlayan veya bir trafik akımının diğerini kesmeden üstten geçmesini sağlayan yapı

(2) 233b-14, 247a-14

köprü(1) 247a/11; **köprüsinden** (1) 292a/12

körü körine : İşlek olmayan, kuytu

körü körindedür (1) 226a-17

köy : < Far. Yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışılan, konutları ve öteki yapıları bu hayata uygun yerleşim birimi

(49) 198b-4; 207a-10; 208a-7, 8, ;211b-14, 213a-17; 214b-14, 15; 215a-1, 5, 6; 215b-11; 216b-14, 17; 217a-2, 4, 5, , 218a-17; 220b-8, 9; 221a-4, 16; 222a-7, 15; 222b-5, 6, 8, 14; 223a-12, 13; 223b-3, 4, 6, 13; 224a-5, 8; 224b-13; 225a-5, 7; 225b-2, 6; 226a-13, 14, 15, 226b-2, 3, 4, 7, 11, 12, 227a-4, 9; 229a-15, 229b-5, 7, 9, 10, 12, 13, 16, 17; 230b-9; 231a-3, 4, 5, 6; 231b-10, 11, 14, 16; 232b-3, 6, 10, 12, 14; 233a-11; 233b-1, 4, 5, 8; 234a-9, 234b-2, 6, 12, 15; 235b-10; 238a-15; 239b-11; 240a-2; 241b-5, 6; 243a-5, 9, 11; 246b-7, 16; 247a-14; 248a-11, 16; 248b-7, 17; 249a-4, 10; 249b-1, 9, 15; 250a-1, 250b-2, 3, 4, 17; 251a-1, 2; 251b-3, 16, 17; 254a-2; 254b-6; 255b-8; 256a-6; 257a-11; 258a-2; 258b-6; 259a-13; 259b-3, 8; 261a-6, 11, 17; 261b-17; 262a-4, 15; 262b-8; 263a-4, 268b-13, 270b-17; 277a-11

köyde (3) 234a-10, 240b-9, 277a-13; **köydür** (69) 211b-7, 211b-17, 213a-3, 214b-15, 216b-14, 216b-17, 217a-2, 217a-4, 217a-6.; **köye** (4) 254a-2, 261b-17, 263a-16, 266a-6; **köyi** (11) 241b-6, 251a-1, 251a-2, 263a-8, 271b-4, 272b-10, 272b-11, 273a-4, 273a-14; **köyidi** (1) 250b-17; **köyidür** (1) 234b-6; **köyinde** (4) 229a-15, 229a-15, 229a-17, 262a-4; **köyinden** (3) 257b-11, 292a-15, 293a-6; **köyine**

(15) 268a-11, 268a-11, 268a-12, 268a-15, 268b-1, 268b-2, 268b-10, 271a-16, 272b-1; köy**in**üñ (1) 289a-15; köy**ler** (17) 196b-3, 214b-14, 217a-12, 220b-9, 225a-7, 235b-10, 248a-11, 248b-7, 248b-17; köy**lerde** (1) 294a-11; köy**lerden** (1) 215b-11; köy**lerdür** (8) 226a-14, 226b-2, 226b-4, 229b-13, 231a-6, 231b-11, 231b-14, 259b-3; köy**leri** (4) 211b-17, 250a-1, 251b-3, 308b-3; köy**leridür** (16) 197a-3, 216b-15, 217a-5, 217a-8, 217a-11, 12, 218a-11, 222b-7, 226b-6; köy**lerinden** (1) 240b-8; köy**miş** (2) 215b-8; 226b-15; köy**ün** (3) 208a-9, 222a-15, 277a-12; köy**ündür** (1) 226a-16

ķūhī : < Far. Kaba saba, görgüsüz (dağlı)

(1) 247a-3

ķulak : İşitme organı

ķulak ètmeme- : Dinlememek, dikkate almamak

ķulak ètmeyüp (1) 214a-11

ķūhī : < Far. Kaba saba, görgüsüz (dağlı)

(1) 247a-3

ķulle : < Ar. Zirve

ķullesine (1) 279a-4

ķum : < Kum

(2) 287b-17; 294b-8

ķum**da** (1) 305b-11

ķunbed : < Ar. Kubbe

(3) 236b-11,12, 238a-4

ķurbağa : Kurbağa

ķurbađalar (1) 295b-14

ķuru : Kuru

(2) 245a-12, 301a-4

ķurut(d)- : (1) Bazı sebze ve meyvelerin kuru bir durum almasını sağlamak

ķurudup (1) 249b-6

(2) Suyunu ve ıslaklığını giderip kuru duruma getirmek

ķuruda (1)247b-4

ķut : < Yaşamak için gerekli yiyecek, rızık

ķutları (2) 244a-1, 257a-4

ķuvvet : < Ar. Fiziksel g, takat

ķuvvetden (1)208b/14; **ķuvveti** (1) 283b-10; **ķuvvetlerinden** (1) 246b-17;

ķuvvetli (1) 292a-5

ķuvvet-i mdvemeti ol- : < Ar+T. Aksatmadan sürekli gidip gelme

ķuvvet-i mdvemeti olursa (1) 283b-2

ķuvvet-i ھرreti : < Ar. Sıcaklığın etkisiyle oluşan basınç

(1)282b-13

ķuħi : < Far. Kaba saba, görgüsüz (dağlı)

(1) 247a-3

ķubr-ı e'imme : < Ar. İmamların nde gelenleri

(1) 196a-16

küçük Ölçüleri bakımından aynı cinsteki benzerlerinden daha ufak olan, niceliği az olan

(84) 194b-11; 225b-12, 14, 15; 226b-8; 227b-3; 231a-16; 233a-7, 9, 11; 234a-6; 236b-15; 237a-9, 14; 237b-14; 238a-14; 238b-1, 14; 239b-2, 9, 12; 240b-1, 2; 242b-6, 8; 243b-17; 247b-13; 248a-13; 249a-12, 17; 249b-4, 5, 9, 12; 250a-5, 6, 14; 251a-17; 251b-9, 13; 252a-6, 7; 253b-16; 255a-13; 256a-10, 13, 15; 258a-5; 258b-4; 259a-4, 5, 7, 10; 259b-7, 15; 262a-16; 263a-1; 264a-13, 17; 264b-2, 5; 265a-12, 16; 266b-3, 11; 267a-14; 267b-8; 276b-3; 280b-6; 281a-1; 281b-8, 14; 282a-12; 283a-7; 291a-10; 292a-9; 298b-10; 306b-3; 308a-13, 15; 308b-17

küffār : < Ar. Kafirler

(1) 189b-8

küffār-ı Hind : < Ar. Hintli Kafirler

(1) 210b-14

küp : Su, pekmez, yağ vb. sıvıları veya un, buğday gibi tahılları saklamaya yarayan, geniş karınlı, dibi dar toprak kap

küpler (1)

küre-: < Ar. Bölge, arz

(1) 245b-2

kürede (2) 245b-1, 253a-8; **küreyi** (2) 245b-3, 248b-1; **kürelerden** (1) 245b-2; **küredendir** (1) 250b-5

Küre-i Erdeşîr-i Hüre (1) 252b-2

Küre-i Qubādihüre (1) 252b-3

Küre--i Dārābahred (1) 250b-4

Küre--i Fenâdık (1) 239a-4

Küre--i İştâhr (1) 248a-17

Küre--i Şâbūr (1) 250b-15

küşte : < Far. Öldürülmüş

(1)192b-14

küşâde : < Açılmış,açık

küşâde olmuş (1) 301b-5

küşâde kıldukda (1) 247b-5

L

lā-būd : < Ar. Elbette, mutlaka

(1) 203a-2

lā-yezāl : < Ar. Ebedi, sonsuz

(1) 283b-2

lāġar : < Far. Zayıf, etsiz, arık

(1) 243b-8

lakin : < Ar. ama, fakat

(80) 202a-17; 204b-10; 206b-3, 7; 210a-16; 210b-3, 6; 212b-7; 214b-11; 219b-7; 224a-13; 224b-10; 226a-10; 237a-16; 237b-8; 238a-6; 244a-15; 244b-11; 245b-3, 13, 16; 246a-1, 16; 248a-7, 11; 248b-14; 250b-15; 253b-16; 254b-3; 255a-3, 5, 8, 10, 14; 256a-9; 257b-5; 258a-1; 259b-13; 260a-9, 17; 263b-17; 265a-4; 265b-8; 269b-14; 273a-12; 277a-13; 278a-3; 278b-7; 279a-4, 11; 281a-2, 5; 282a-7, 9; 282b-5, 10, 16; 283a-10; 283b-16; 288a-3; 289a-13; 292a-8; 294a-15; 295a-6; 295b-9, 13; 298a-10; 299a-13; 299b-11, 16; 300a-11; 300b-12; 301a-6, 9; 301b-13; 307a-9, 14; 308a-4, 11; 308b-16

la'1 : < Far. Parlak kırmızı renkli kıymetli taş

(3) 282b-8, 9, 12

leş : < Far. Kokmuş hayvan ölüsü

(1) 192b-15

leşker : < Far. Asker, ordu

(4) 244b-9, 10, 249a-5, 273b-3

leşkerden (1) 205b-5; leşkere (1)245b-10, leşkeri 245b-11

leşker-i bigāne : < Far. Yabancı askerler

(1)261b-3

leşker-i İslām : < Far + Ar. İslām ordusu

(1) 257a-11

leşker-i Moğol : < Far. Moğol askerleri

(1)220-10

levn : < Ar. Renk

(1)304b-3

levni 282a-16, 287a-8, 298a-11

lezūcet : < Ar. Yapıřkan olma durumu

(1) 275a-8

lezūceti (1)275a-9

ligām-gīr : öl (?)

(1)247a-1

līmūn : < Far. Limon

(3) 244a-2, 225b-15, 259a-12

lūlū : < Ar. İnci

ma^c den-i lūlū (1) 281b-2

M

mābeyn : < Ar. İki şeyin arası, ara

mābeynde (3) 205a-3, 299a-12, 301a-4 mābeyninde (9) 191b-15;
199a-15, 201b-16, 204a-10, 238b-11, 251b-2, 259b-6, 307a-13, 287b-
16;mābeynindedür (1) 192a-17; mābeynleri (1)287b-11; mābeynlerinde (1) 300a-17

faşl-ı mābeyni'l-^c arzeyn (1) 205a-3

mābeyn-i cenüb (1) 199b-8

mābeyn-i ğarb (1) 199b-11

mābeyn-i kıble (1) 207a-3

mābeyn-i Save (1) 291b-8

mesāfet-i mābeyn-i ^c arzeyn (1) 202a-6

mābeyn-i mağrib (1) 201b-13

mābeyn-i şarḳ (1) 199b-9

mābeyn-i şimāl (1) 199b-10, 204a-1,3

mābeyn-i tūleyn (1) 200a-2, 204a-11,

tefāşil-i mābeyne't-tūleyn 204b-13

tefāşil-i mābeyne'l-^c arzeyn (1) 204b-13

māder : < Far. Anne

māder-i Hārūnü'r- Reşīd 191b-12

meşhed-i māder-i Süleymān (1) 247b-11

maḥşuldār : < Ar.+Far. Maḥsûlü bol olan, verimli, bereketli

mağrib: < Ar. Güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön, taraf, batı

(31) 192a-17; 194a-9; 195b-12; 196a-4; 198b-15; 201b-13; 202a-1, 8, 14, 17; 203a-3, 4, 5; 203b-9, 11, 14; 204a-1; 204b-1, 7; 205a-1; 222b-13; 280a-13; 280b-13, 14; 299a-10, 13, 15; 305b-9, 16

mağrūr ed-: Aldatmak, kibirlendirmek

mağrūr edüp (1) 254a-10

maḥal : < Ar. Yer, mekân, mevki

maḥalde (1) 190b-16

maḥalle : < Ar. Şehr, kasaba, nâhiye ve büyük köylerin, çeşitli isimlerle birbirinden ayrılan ve idârî yönden bir muhtarlığa bağlı olan kısımlarından her biri

(4) 215b-14, 264a-13, 264a-14; 271b-3

maḥalledür (5) 208b-6, 208b-7, 219a-15, 245b-16, 251a-2;
maḥallesinüñ (1) 228b-2

maḥall : < Ar. Mahaller, yerler, mekânlar, mevkiler

maḥallinde (2) 192b-12, 255a-12;

maḥlaş : < Ar. Özet

(1) maḥlaşa 198b-7

maḥrūt: Ar. Koni şekli

maḥrūtı (1) 206a / 17

maḥtam : < Ar. Bitiş

maḥtama (1) 198b-8

mā-ḳabl : < Ar. Bir şeyin kendinden evvel olanı,öncesi

mā-ḳablde (1) 202a-14

maḳāle : <Ar. Eskiden bir kitabın ayrıldığı bölümlerin her birine verilen isim

maḳāle-i siyüm : < Ar. + Far. Üçüncü bölüm

(1) 188a-13

maḳām : < Ar. Mevki, yer

(19) 191a-1; 191b-13; 192a-16; 195a-11; 197b-2, 5; 198b-4; 208a-3;
211b-1; 215b-10; 216a-4; 2; 254b-12; 255b-12; 261a-16; 279b-11; 301b-10; 305b-
11; 308a-2; 308b-11

maḳāmlardan (1) 241b7; maḳāmlarıdur (1) 196b-5; maḳāmıdı (1)
235a-1, maḳāmıdur (7) 199a-12, 15, 16, 17; 199b-7, 9; 207b-7; maḳāmıdu (1) 235a-2
(2) (y.f.)

İçinde bir yatan bulunsun bulunmasın, peygamber, velî vb. büyük bir
zat adına yaptırılmış olan türbe, mezar

maḳām ederse (1) 255b-12

maḳāmı idi (1) 268b-13

maḳām oldı (1) 252a-11

maḳarr : < Merkez, başşehir, pâyitaht

maḳarr-ı devletleridür (1) 221b-3

maḳarr-ı hilâfetleri (1) 205b -13

maḳbūl : < Ar. Kabul edilen, reddedilmeyen

maḳbūl oldu (1) 198a-7

maḳbūl olmaz (1) 210a-16

maḳşad : < Amaç

(1) 205b-1

maḳşada (1) 198b-7

māl-ā-māl : < Far. Ağzına kadar dolu, dopdolu,

(2) 192b-14; 242a-12

mallāḥ : < Ar. Dalgıç

(1) 301a-1

mallāḥlar (2) 301a-1

ma' lūm : < Ar. Herkes tarafından bilinen, öğrenilmiş olan

(3) 221a-12; 287b-9; 290a-10

ma' lūm éd- : < Ar. + T. Bildirmek

ma' lūm édeler 302a-16

ma' lūm ol- : < Ar. + T Anlaşılmak, ortaya çıkmak

ma' lūm ola (1) 214b-2

ma' lūm oldu (1) 304a-8

ma' lūm oluna (1) 193b-5

ma' lūm olunur (1) 194b-2

ma^çlüm olur (1) 287a-9

ma^çna : < Ar Kelime, söz, hareket, davranış vb.nin ifâde ettiği şey, anlatılmak istenen veya onlardan anlaşılan şey, anlam

ma^çnanuñ (1) 201b-15; ma^çnası (1) 245a-3

mancınık :< Ar. menceñik < Far. menceñik < Yun. manganikos
İri taşları uzağa atabilecek şekilde yapılmış ve kale duvarlarını dövmek için kullanılmış olan eski bir savaş âleti

(1) 191a-5

mānend : < Ar. Benzer, eş

mānendi (1) 238b-11

maşrıq : < Ar. Güneşin doğduğu yer veya yön, gün doğusu, doğu, şark

(10) 203b-9, 12, 14; 204a-3, 5; 204b-5, 9; 289a-12; 290a-11; 300a-4

maşrıqda (2) 303b-3; 308a-12

ḥaṭṭ-ı maşrıq : < Ar. Güney çizgisi

(3) 202a-8, 16; 203a-3, 4

nokṭa-ı maşrıq : < Ar. güney noktası 203a- 5

mā-takaddeme: < Ar Öncekiler, geçmiştekiler

(1) 199a-13

maṭla^ç : < Ar. Bir kasîde veya gazelin mısırâları birbiriyle kâfiyeli olan ilk beyti

(4) 198b-7, 8; 209b-5

maṭlūb : < Ar. İstenilen, aranılan, istek ve arzu duyulan, talep edilen şey

‘**arz-ı şehir-i maṭlūb** : < Ar. İstenilen şehrin enlemi

(3) 203b-1, 4, 8

şehir-i maṭlūbda (1) 202a-17

şehir-i maṭlūbuṅ . (10) 203a-12, 15; 203b-11, 204a-12,16, 204b-3, 6, 8 10

ṭūl-ı şehir-i maṭlūbda : < Ar İstenilen şehrin boylamı

(1) 204a- 11

ṭūl-ı şehir-i maṭlūb

(1) 204a-10

maṭmūs : < Ar. Silik

(1) 190a-8

maṭmūs ol-: < Ar.+T.

maṭmūs olup (1) 190a-8

māyil : < Ar. Andırır, benzer

(15) 234b-13, 236b-5, 238a-14, 238b-15, 259b-15, 262a-17, 266a-7, 305b-7; 199b-16, 231b-17, 232a-4, 232a-10, 234a-12, 252a-6

māyildür (8) 191a-2, 196b-2, 218b-10, 222a-17, 224a-11, 233a-2, 235b-2, 306a-15; māyildürler (2) 246a-10, 263b-6

meb‘aş : < Ar. Gönderilme, yollanma

meb‘aşından (1) 190b-12

mecmū' : < Ar. Bütün, hep

(1) 301a-16

medār : < Ar. Geçim kaynağı olarak destek, dayanak

medārı (4) 229a-12, 244a-13, 287b-8, 289a-2

meded-kārlık(ğ) : < Ar.+Far.+T Yardımcı olmak, yardım etmek

meded-kārlığına (1) 283b-10

medfūn : < Ar. Gömülü

medfūndur (20) 207a-8, 211b-7, 216a-13, 220b-3, 220b-4, 226b-1, 252b-10, 257a-8, 261a-2; 262a-4; medfūndurlar (13) 192b-9, 192b-11, 195a-14, 196a-17, 209a-12, 210a-17, 210b-2, 214b-13, 218a-15

medrese : < Ar. Ders okutulan, İslâm dîninin koyduğu esaslara uygun olarak eğitim öğretim yapılan yer, mektep

(2) 195b-6, 209a-4

medresedür (1) 216a-12; medreseler (3) 195b-5, 216a-11, 246a-16; medreseleri (1) 217a-14; medresenün (1) 216a-16; medresler (1) 191b-7

mekr : < Ar. Hîle, düzen, aldatma

(1) 304a-8

melâ'ike : < Ar. Melekler

melâ'ikeler (1) 195a-2

melikî : Bir üzüm çeşidi

(1)238a-1

memerr : < Ar. (murūr “geçmek, geçip gitmek”ten memerr) Yol, geçit

(1) 302a-3

memleket : < Ar. İl, şehir, kasaba, belde, yöre

(8) 199a-1, 5; 199b-12; 205b-2, 7; 260a-6, 308a-16; 308b-1

memleket**dür** 307a-11,16, 307b-1, 5, 8, 14, 15; memleketi (2) 205b-2, 205b-7; memleket**ini** (1) 199a-1;memleket**ler** (1) 199a-5; memleket**lerinde** (1) 268a 1
memleket-i Fāris (1) 9244b-14

memleket-i Mışır (1) 286a-3

me'mūr : < Ar. Görev haline getirmek

me'mūr oldılar 189b-13

memzūc ol- : < Ar.+T. Karışmış olmak, karışmak

memzūc olduḡda (1) 275a-8

men' : < Ar. Yasaklama

men' èyledi. (2) 196b-12; 212b-9

men' ètmişlerdi (1) 206b-4

menkūḡa : < Ar. Eş, zevce

menkūḡası (1) 227b-12

mensūb : < Ar. Bir yerle veya bir kimseyle bağlantısı olan, ilişkili, -den olan, -
e baḡlı

(5) 225a-2; 231a-17; 237b-5; 251b-12

mensūbdur (33) 199a-6, 7, 8; 218b-4, 7; 224a-2; 232b-8; 238b-3; 12;
243b-16; 245b-1246a-15; 248b-1; 249b-12; 250b-4, 16; 251a-12, 252b-3; 256b-13;
266b-12; 277b-15; 300a-7; 307a-6; 308a-14 mensūbdı 245b-,7; mensūbdurlar 221b-
15

mensūb édüp (1) 244b-1

mensūb kıldı (1) 262a-2

mensūb olundı (1) 241b-9

merd-āne : < Far. Mert bir insana yakışır tarzda, mertçe, yiğitçe

(1) 221a/8

merdüm-hār : < Far. Yamyam, insan yiyen

merdüm-hārlar (1) 299a-6

merğ-zār : < Far. Çayırılık, çimenlik, sulak yer

(3) 216a-10, 262a-10,256b-7

merğ-zārdur (1) 255a-8; merğ-zārlardan (1) 255a-13

merhale : < Ar. Değeri ve önemi bakımından kademe kademe yükselen mevki ve derecelerden her biri, aşama, mertebe, basamak, pāye

merhalesinde (3) 232b-4, 268b-16, 271a-15; merhalede (3) 272b-12,
272b-13, 273a-2; merhaledür (6) 268b-16, 269b-15, 269b-16, 288a-6, 305a-6, 307a-
5; merhaleleri (1) 269b-17; merhalenüñ (4)268b-11 270a-2, 272a-8, 272a-10;
merhalesinde (1) 237a-2; merhalesindedür (2) 197a-4, 277b-15; merhalesine (1)
197a-12; merhaleye (2) 269b-1, 272a-5

mer'î : < Ar. Gözle görülebilen

(1) 283b-8

mer'î olur (2) 298b-15, 300b-13

mertebe : < Ar. Kademe, derece, basamak, sıra

(8) 200a-12, 13; 206a-9; 206b-4; 208a-15; 212a-14; 228a-7; 245b-12

mervî : Ar. < Ağızdan ağıza söylenip gelen, nakil ve rivâyet edilen

mervîdür (4) 195b-8, 210a-9, 216b-6, 278a-8;

meşâbîh : < Ar. Aydınlatma araçları, kandiller, meş'aleler, çırağlar

meşâbîhde (1) 195b-8

mesâfet : < Ar. + Far. Uzaklık

(13) 193a-4; 194a-16; 194b-1; 200a-1, 6; 206a-1; 209a-16; 218b-16;
219a-2; 230a-3; 267b-11, 13; 288b-6

mesâhat : < Ar. Bir arazinin ilmî şekilde ölçülmesi, ölçü

mesâhat-ı derûnisi (1) 191a -12

mescid : < Ar. Müslümanların vakit namazlarını kılmaları ve ibâdetlerini yerine getirmeleri için yapılan, içinde cuma ve bayram namazları kılınmayan minâresiz, minbersiz küçük câmi [Son zamanlarda bâzıları, minâre ve minber ilâve edilerek cuma ve bayram namazları kılınır hâle getirilmiştir]

(10) 195a-16; 197a-5; 208a-2; 212a-17; 236b-13; 241a-16; 261a-4;
276a-17; 286a-12; 306a-14

mescidde (3) 191b-2, 207a-3, 276b-1; mesciddür (1) 195a-12; mescide
(3) 191b-1, 191b-13, 198a-9; mescidi (4) 191b-4, 197b-11, 197b-14, 198a-3;

mescid**idür** (1) 249a-8; mescid**ün** (13) 191b-6, 195b-4, 195b-5, 195b-7, 197b-7, 197b-9, 198a-5, 198a-10, 198a-15

meş : < Ar. Bir şeye el sürme veya bir şeyi elle sıvazlama,

meş kıldı (1)306b-1

mesire : < Ar. Gezinti yeri

mesire**lerindendür** (1) 252a-13

meskün : < Ar. Yerleşilip yurt edinilmiş, ahâlisi olan (yer)

meskün**da** (1) 283b-12; 307a-8;

rub^ç-ı meskün : < Ar. Oturulan dörtte bir kısım. Eski coğrafyacılara göre dünyânın, üzerinde hayat bulunan oturulmaya elverişli karalarla kaplı kısmı

(2) 199a-13, 199b-5

rub^ç-ı meskün**u** (8) 198b-9, 199b-13, 199b-16, 200a-12, 200a-15, 202a-1, 244b-16, 298a-16

meştür : < Ar. Yazılı

meştür**dur** (4) 189a-3, 198b-3, 295a-9, 298b-12

meşgül : < Ar. Bir şeyle uğraşan, bir iş yapmakta olan

meşgül**dur** (1) 249a-13; meşgül**durlar** (1) 190a-9

meşhür**dur** (32) 191b-11, 195a-9, 196b-4, 210b-7, 227a-17, 229b-8, 234a-6, 236b-3, 246a-3, 249b-6; 281b-5; 308b-12, 16 meşhür**durlar** (1) 263b-12, meşhür**lardan** (1) 227b-2 ,307b-11; meşhür**ları** (1) 298b-16; 299a-16, 299b-12, 300a-12;

meşhür : < Ar. Herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli

(37) 198b-1; 202a-17; 219a-1; 227b-2; 251b-10; 252a-13; 253a-10, 14; 254b-3; 255a-9, 12; 262a-4; 263b-12; 275a-7; 275b-4, 7, 9; 276b-5; 277a-17; 277b-8, 13; 278a-4; 278b-3; 279a-13; 280b-13; 282a-7, 14, 15; 282b-5; 283a-2, 10, 11, 14; 295a-12, 14; 299a-16, 303a-2; 303b-12; 307b-2, 11, 14; 308a-5, 9

meşmūmāt : < Ar. Mis, Anber bibi güzel kokulu şeyler

(2) 252a-12, 266a-2

meşmūmāt**dan** (1)251a-13

mevāšī: < Ar. Yük hayvanı olarak kullanılan veya etleri, sütleri için beslenen deve, sığır, koyun, keçi vb. hayvanlar

(1) 307a 15

mevāšī**den** (1) 307a 15

mevāzi' : < Ar. Yerler, mekânlar, mahaller

(5) 231b-13; 249a-14; 249b-7; 250a-8; 258b-12

mevāzi-^ci ġarbiye : < Ar. Batıya ait yerler

197a-1

mevc : < Ar. Dalga

mevci (2)253a-13, 300a-16

mevc**ine** (1)298b-14

mevlūd : < Ar. Doğmuş

mevlūdı (2) 191b-11, 238b-5

mevrid : < Ar. Bir kimsenin veya bir şeyin eriştiği, varıp ulaştığı yer, varılacak ulaşılabacak yer, yol.

(1) 250b-3

mevza^c-yü mültekalari : < Ar. Birleşme yerleri

(1) 204a-15

meyāne : < Ar. Orta, vasat

(33) 199a-2, 12, 17; 199b-1, 2, 12, 13, 16; 211a-5, 10; 213a-8, 17; 216a-6; 223b-11; 224a-1; 224b-8; 225b-2; 227a-7; 228b-2; 230b-9; 232a-4; 232b-12; 267b-7; 273a-3; 289b-4; 292b-9, 16, 17; 293a-2, 4; 302b-12

meyl : < Ar. Bir yöne doğru yönelmek, eğilmek, eğik duruma gelmek

meyli (3) 196b-2, 202a-10, 13

meyl kılmaya (1) 202b-4

meyl edüp (1) 283b-1

meyve : < Far. Meyve

206a-1, 215a-7, 216a-6, ,217b-6, 218a-4, 221b-13, 222a-4, 222b-2, 223b-8, 223b-16, 231a-17, 231b-8,12, 233a-12, 233b-7,17, 233a-4, 233b-13, 234a-5, 236a-1,17 236b-2,5, 240a-16, 240a-17; 236b-2, 241b-4, 242a-8, 247a-5, 248a-1, 13,16, 249b-5, 16, 250a-7,9, 250b-2, 6, 251b-8, 14, 15, 252a-13, 15, 252b-7, 253a-5, 255b-17, 256a-11,14, 256b-2, 258b-11, 259a-2, 16, 260a-2,261a-11, 263b-8, 264a-11, 265b-9,16, 267b-15, 303a-15, 305b-4, 308a-3,7,14

meyvedür (11) 224a-11, 224b-14, 225a-10, 230a-10, 232b-6, 233a-17, 233b-12, 237a-17, 265a-10.; meyveler (4) 208b-10, 229b-6, 266b-17, 280b-7; meyvelerde (2) 221a-15, 262a-11; meyvelerden (1) 232a-17; 218a-13, 229b-11,

248a-6, 262b-9, 263b-16;265a-6, 265a-15, 303a-4; meyveleri (2) 216a-7, 230a-13; meyvelerini (1) 216a-9; meyvesi (2) 237a-16, 238a-16; meyvesi (38) 189a-2, 220b-17, 221a-11, 222b-17, 223a-17, 226a-9, 226b-14, 226b-16, 228b-12.;231b-17; meyveyi (2) 216a-9, 251a-4

mevve-i germ-sîr ve serd-sîr : < Ar. Far. Yaz ve kışa ait meyveler

(1) 246b-14

mezârât : < Ar. Mezarlar

mezârât-ı müteberrike (1)229a-19, 263a-17

mezârât-ı Ekâbir (1)229b-2

mezkûr : < Ar. Az önce adı geçen, sözü edilen, yukarıda anılan, zikrolunan

mezkûr**dur** (11)194b-6, 195b-12; 197a-9, 205b-6, 205b-10, 219a-14, 228a-17, 230b-5, 234b-3, 7, 276a-10

mihmân-hâne : < Far. Misafirhane

(1) 231a-11

mihr : < Ar. Dînî nikâh esnasında belirlenen ve erkek tarafından kadına verilmesi gereken mal veya para, nikâh bedeli

mihrine (1) 196b-17

mihrâb : < Far. Câmi, mescit gibi ibâdet yerlerinde kible duvarında bulunan, cemâatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu, zeminden biraz yüksek girintili yer

(1) 246a-13

mihrāc : < Far. < Hint Hindistan'da müslüman olmayan, racadan daha büyük yerli hükümdarlara verilen unvan

(1)295b-1

mihrācuḡ (1) 295b-2

mīḳāt : < Ar. İhrama girilen yer

mīḳātḡur (1) 270a-11; mīḳātı (1) 190b-2; 190a-11, 190a-13, 190a-14, 190a-16, 190a-17, 190b-3; mīḳātıḡur (2) 269b-8, 270a-1

mīḳāt-kāh : < Ar.+Far. Hacca gidenlerin Mekke'ye varmadan önce ihrâma girdikleri yerlere verilen isim

mīḳāt-kāhlaruḡ (1) 190b-7

mīl : < Ar. mil < Lat. (1) Uzunluğu ülkeden ülkeye değişen bir uzaklık ölçüsü birimi

(36) 190a-11, 15, 16; 190b-2, 3, 5, 8; 192a-10; 241a-13; 267b-11; 268a-3; 269a-7, 14, 16; 269b-1, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 13; 270a-4, 5, 6, 7; 283a-4; 303b-12, 13, 14

mīlde (1) 269a-9; mīlden (1) 272b-13; mīldür (13) 190a-13, 190a-16, 190b-4, 190b-5, 190b-9, 192a-13, 269a-1, 269a-3, 269a-8; mīli (1) 270a-10; mīlindedür (1) 270a-2; mīlüḡ (2) 303b-13, 303b-15

mīl : Bir yolun uzunluğunu ölçmek veya gidilen mesafeyi belirtmek maksadıyla belli aralıklarla dikilen sivri taş veya kazık, nişan taşı

mīller (1) 190b-6,9

minber : < Ar. Cāmi içinde genellikle mihrâbın sağ tarafında bulunan, cuma namazının farzından önce hatîbin üzerine çıkıp hutbe okuduğu merdivenli kürsü

minberüm (2) 195b-10, 195b-10

mihrābı (1) 198b-2, 198b-3, 240a-9; mihrābım (2) 198a-11, 198a-12

mis : < Bakır

(4)234a-4, 241b-1, 279a-16, 298a-12,

mīşe : < Far. Orman

(7) 231b-6,7, 238b-8; 254b-10,12; 263a10,11

mīşeyi (1) 257a-11

mīşe-i āzim : Büyük orman

(1)250a-11

mīşelik: < Far. T. Ormanlık alan

(1) 257a-10

miyāh : < Ar. 289b-2

mu' aṭṭal : < Ar. Bırakılmış, terkedilmiş, kullanılmaz, iş görmez veya işe yaramaz duruma gelmiş

(2) 188b-10; 237a-15

mudhikāt : < Ar. Gülünecek şeyler, komiklikler

mudhikātda (1) 217b-13

muḥālif : < Ar. Aykırı, zıt

muḥālifdür (1) 246b-9

muḥammes : < Ar. Beşgen

(1) 275b-14

muḳābil :< Bir şeyin tam karşısına gelen, karşısında bulunan, karşı karşıya olan
muḳābilinde (2) 223a-11, 243a-12; muḳābilindedür (1) 192a-14

muḳaddem : < Ar. Zaman bakımından daha eski olan, önce, evvel, önceki, evvelki
(1)190b-12; 192b-10,195a-6; 248b-1
muḳaddem olundu (3) 205b-11, 13; 206b-7
muḳaddem tutmaḳ (1) 245b-3

muḳarnas : < Ar. Taşıyıcı duvar veya sütunların üst kısmından başlayıp
merdiven biçiminde basamak basamak yükselen (kubbe, tavan vb.):
(1) 304a-15

munḳaṭi' : < Ar. Kesilen, kesilmiş
munḳaṭi' ol- : Ar. + T. Son bulmak, devam etmemek, kesilmek
munḳaṭi' olmuş (1)301b-15

munẓam ol- : < Ar.+T Eklenmek
munẓam olup (7) 287a-14, 287b-14, 288b-2,13; 288a-16, 289a-17,
290b-15
munẓam olduḳda (1) 290b-15
munẓam olur (1) 291a-1

musahḥar : < Ar. Ele geçirilmiş, zaptedilmiş
musahḥar édüp (1) 196b-10

muṣallā : < Ar. Namaz kılınan veya namaz kılınması için ayrılmış olan açık
yer, namazgâh

muşallâda (1) 196a-7

muşannif : < Ar. Yazar

(2) 206b-1; 229a-3

mutaḥarrrik ol- : < Ar. Hareket halinde olmak

mutaḥarrrik olsaydı (1) 275a-17

mute'azzir : < Meydana gelmesi zor olan

mute'azzirdür (1) 245b-16

muṭlaḳ : < Ar. Kesin, kat'î, tam, eksiksiz

(1) 202a-14

muttaşıl : < Ar. Aralıksız ve yan yana olan, bitişmiş durumda bulunan, bitişik

(8) 248b-10; 253a-17, 254a-3; 264a-13; 279b-7, 12, 306b-16, 17

muttaşıldur 201b-9; 213b-3; 215a-13; 231a-5; 236a-15; 238a-17;
238b-9; 239a-11; 242b-1; 243a-9, 15; 245a-15;; 256a-3, 5; 256b-15; 257b-14; 260a-
4; 262b-9; 266b-1; 267a-6; 269a-11; 276a-7, 10, 14;; 298b-2; 299a-13; 299b-9; 301a-
5

muttaşıl olduğda (1) 238b-2

muttaşıl olup (1) 288a-14

muttaşıl olur (2) 251b-7; 299b-2

mübriz : < Ar. Gösteren, meydana çıkaran

(1) 192b-16

mücâvir : < Ar. yerleşmek, oturmak

mücāvīr aldı (1) 207b 4

mücāvīr ıldı (1) 223a-3

müce‘‘ād : < Ar. Kıvırcık duruma getirilmiş

(1) 248b-14

mücebince : <Ar + T. Gerektiği şekilde, gereğince

(2) 199b-15; 219b-9

müddet : < Ar. Bir şeyin, bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman bölümü, süre

(1) 197b-15

müddetden (2) 189b-16; 302b-10

müdevver : < Ar. Yuvarlak

(4) 256a-17, 303a-16, 303b-14,15

müfsid : < Ar. Ara bozan, bozgunculuk yapan, fitne fesat çıkararak (kimse), bozguncu, karıştıracı

müfsiddürler (1) 227b-1

mühre : < Far. Her çeşit şekilde sahip olan (Süs eşyası)

(1) 275b-15

mülk : < Ar. Ülke, diyar

Mülk-i ‘Arab’da (2) 279a-15, 281b-4

mülk-i Ğorāsān’a (1) 258a-8

mülk-i Gürcistān’da (1) 193a-16

mülk-i Ermen'de (1) 193a-15

mülk-i İrân (4) 188a-16; 257b-4; 283a-6; 307a-9

mülk-i 'Irâk-ı 'Acemde (1) 193a-11

mülk-i Kirmân'da (1) 283a-3

mülk-i Kubbuddîn (1) 275b-7

mülk-i Mâzenderân'da (1) 193a-17

mülk-i Rûm (1) 238a-11

mülk-i Şerefü'd-dîn (1) 245b-8

mülk-i Tekfûr ve Mîs (1) 290a-5

mülk-i Tibet (1) 193b-15

mültekâ : < Ar. Birleşme veya buluşma yeri

mültekâları (1) 204a-15

münakkaş : < Ar. Nakışlı, süslü, resimli

(1) 195a-17

mürebba' : < Ar. Dörtgen

(5) 190a-4; 200a-11; 248b-10; 275b-14

mürebba' **dur** (1) 197b-7

mürûr : < Ar. Geçme, geçiş

(1) 277b-3

mürûrıyla (1) 221b -7

mürür-ı eyyām : < Ar. Günlerin geçmesi

(1) 258a-14

mürür-ı zamān : < Ar. Zamanın geçmesi

mürür-ı zamānıyla (1) 247b-8

müsekkaf : < Ar. Üzeri tavanla örtülmüş, tavanı olan (yapı)

müsekkaf kıldılar (1) 190b-15

müşelleş : < Ar. Üçgen

(1) 190b-14

müseddes : < Ar. Altıgen

(1) 190b-14

müsilman : < Ar. İslâm dîninden olan kimse

müsilmanlar (2) 198a-12, 249a-2; müsilmanlara (1) 205b-16;
müsilmanların (1) 210b-15; müsilmanlarıyla (1) 192b-13; müsilmanı (1) 198a-14

müşmin : < Ar. Şişman, semiz

(1) 303b-13

müstaķimü'l-'azlā' : < Ar. Düz veya doğru şekilde

(1) 200a-11

müstecāb : < Ar. Olumlu, müspet cevap alınan, kabul edilen

müstecāb olur (1)246a-14

müstedir-i hemvār ol- : < Ar. + Far. + T. Düzgün bir yuvarlaklığa sahip olma

müstedir-i hemvâr olup (1) 275a-17

müstevhîş : < Ar. Vahşi

(1) 299b-14

müstevlî : < Ar. Bir yeri zapt ve istîlâ eden, hükmü, idâresi altına alan

müstevlî olup (3) 198a-12; 256b-6, 302b-10

müşâvere : < Ar. Danışma

müşâvere edüp (1) 214a-8

müşerref : < Ar. Şereflenmiş, şerefli. Herkesce kıymetli

müşerrefdür (2) 201b-14, 266b-14

müşrif : < Ar. Bir yer veya şeyi yüksekte gören, etrâfa bakan

müşrifdür (2) 188b-8, 303b-11

müştemil : <Ar. İçine alan, kapsayan, ihtivâ eden, şâmil olan

müştemildür (1) 198b-8

müte' affin : < Ar. Kokuşmuş, çürümüş

(1)267a-15

müte' affindur 244a-16

mütefâvit gör- : < Ar. Aralarında fark olduğunu tespit etmek

mütefâvit görüp (1) 267b-13

mütekebbir : < Ar. Büyüklük taslayan, kendini beğenmiş (kimse), kibirli

(3) 227b-1, 228b-14, 304b-6

müzmin : < Ar. Devam edip giden, süregelen, kronik

(1) 215b-17

N

nā : < Far. Genellikle Farsça, bâzan da Arapça sıfatların başına gelerek dilimizdeki “olmayan, değil” kelimelerinin anlamını karşılar.

nā-bedīd : < Far. Meydanda ve görünür durumda olmayan

(3) 196b-2; 223a-2; 281a-11

nā-gāh : < Far. Zamansız, vakitsiz

(3) 277b-3, 279b-15, 300b-16

nā-ḥoş : < Far. Hoşa gitmeyen, hoş olmayan

nā-ḥoşdur (1) 235b-7

nā-pāk : < Far. Saf, temiz olmayan

(1) 266b-6

nā-peydā : < Far. Açığa çıkamamak, yok olmak

(2) nā-peydā oldı (2)189b-16; 190a-7

nā-tamām : < Far. Tamamlanmamış, yarım kalmış

(2) 219b-7, 228a-9

nā-resīde : < Ar. Olgunlaşmamış, ermemiş, ham

(2) 282b-8, 11

nādīr : < Ar. Az bulunur, az görülür, seyrek, ender

(5) 218a-12, 221b-9, 246a-9, 304a-9; 308a-7

nādirdür (2) 249a-16, 286b-16

nâdir olur (3) 190b-6; 224b-10; 308a-7

naḥl-istân : <(Ar.naḥl'den Far. yer bildiren-istân ekiyle naḥlistân) Hurmalık, hurma bahçesi

naḥistânda (1) 206a-7; naḥl-istândadur (1) 196b-2; naḥl-istânı (4) 207a-1; 211a-16, 213a-5, 215a-4, 215a-5, 215a-10

naḥb : < Ar. Gedik açmak, delmek

naḥb düzüp (1) 195b-14

naḥb edenleri (1)196a-2

naḥl : < Ar. (1) Başkasına âit bir sözü veya bir fikri, bir olayı bir yerde anlatma, hikâye etme

naḥldur (2) 189b-2, 191b-16, 197b-8; 236a-11

(2) Bir yerden başka bir yere götürme, taşıma, aktarma, geçirme

naḥl édüp (1) 191b-2

naḥl olur (1) 275a-13

nâm : < Far. Ün, ad, san

(1)208a-10

nâmıla (1) 295a-14; nâmları (1) 192a-5; nâmlarıdur (1) 191b-17; nâmı (1) 242b-13; nâmıdur (1) 192a-4; nâmına (9) 218b-7, 245b-11, 257a-11, 260b-3, 262a-2, 262a-9, 280a-6, 303b-2, 304b-14

nâmıyla nâm bul-: < Ar.+ T. Adıyla adlandırılmak

nâmıyla nâm buldılar (1) 192a-3

nāme : < Far. Mektup

nāmeyi (2) 257a-2,5

nāv-dān : < Far. Oluk

(1) 294b-1

naẓar : < Ar. Bakış, bakma, göz atma

naẓar olunsa (1) 202a-15

nāzil : < Ar. İnmek, nüzul etmek

(3) nāzildür 267b-17, 279b-4; 304b-16

nāzil oldı (2) 188b-9; 197a-15

nebāt : < Ar. Bitki

(1) 190b-6

nebīre : < Ar. Torun

nebīresi (1)306a- 8

nejād : < Far. Tabiat, cibilliyet, yaratılış

(1) 232a-6

nemā ol- : < Ar. Gelişmek, büyümek

nemā olurdu (1)302a-4

nemāz : < Far. İslâm dînince belli kurallara göre günde beş vakit yapılması müslümanlar üzerine farz kılınmış olan ve İslâm'ın beş şartından birini teşkil eden ibâdet

nemāzın (2) 192a-15, 192a-17; nemāzıyla (1) 192a-17

nemek : < Far. Tuz

(1)301a-8

nerdibān : < Far. Merdiven

(1) 197a-14

nesl : < Ar. Aynı yıllarda yaşamış olan, yaklaşık aynı yaşta bulunan kişilerin bütünü, kuşak

neslinden (4) 198a-2, 213a-2, 220b-15, 302b-14; **neslindendürler** (1) 238b-10

neṭāyic : < Ar. Neticeler, sonuçlar

(1) 288b -1

nevāḥi : < Ar. Nahiyeler

nevāḥi-i Serāfeyi : < Ar. Serāfe bölgesindeki yerler

(1) 289a-17

nev-bār : (Far. nev “yeni” ve bâre “defa”) Turfanda yemiş, yeni çıkmış sebze, yemiş

(1) 233b-7

nevet : < Ar. hakimiyet, yönetim

nevet-i Selāciḳ’e eriş-: Selçuklu hakimiyetine girmek

nevet-i Selāciḳ’e erişdi (1) 264b-16

ney-şeker : < Far. Şeker kamışı

(1) 244b-7

nı̄şf : < Ar. Yarı, yarım, nim

(1) 245b-6

nı̄şf^{dur} (1) 307a-10; nı̄şfi (3) 194b-11, 205b-5, 233a-16

nı̄şf-ı ğarḅide (1) 199b-16

nı̄şf-ı ŝarḅide (1) 199b-17

ḥaṭṭ-ı nı̄şfi'n-nehār : < Ar. Meridyen çizgisi

(7) 202b-17, 202b-17, 203a-6, 203a-17, 203b-2, 203b-5, 203b-14,
204a-15

nice : Birçok, çok, hayli, nasıl krş. niçe

(33) 189b-9; 196b-12; 200a-12; 205a-3; 206b-4; 214a-9; 221a-14;
229a-8; 234a-2; 251b-12; 255b-12; 256a-17; 259b-3, 8; 260b-13; 269a-12; 275a-9,
15; 277a-2; 277b-3; 283b-4, 5; 288a-15; 293a-14; 294b-9, 17; 298b-3; 299a-6; 301a-
11, 13; 301b-11; 307a-12

niçe : Birçok, çok, hayli, nasıl krş. nice

(29) 198b-10; 207a-16; 209a-3; 215a-5; 216a-2, 10; 218b-4; 223a-1,
3; 224a-14; 232b-12; 233a-14; 233b-8; 237b-9; 238a-15; 242a-11; 245a-13; 246b-8,
10; 247a-1, 4; 249a-6; 250b-4; 252b-8; 253a-9; 259a-4, 13; 282b-10; 289a-14

nigeh-bān : <Far. Gözcü

nigeh-bānlar (1) 253a-13

nikāḥ : < Ar. Bir kadınla bir erkeğin kânun nazarında karı koca sayılmalarını
sağlayan işlem

nikāḥ eyle 197a-10

nikāḥ etdükte 197b-2

nīm : < Far. Yarım

(1) 198a-17

nīme-i cenūb : < Far+ Ar. Güneyin yarısı

(1)199b-1

nişādir : < Far. Amonyak tuzu

(1) 279a-12

nizāʿ : < Ar. Çekişme, kavga, anlaşmazlık, ihtilâf

(1) 216a-7

nizāʿ ederlerdi (2) 230b-6; 265b-12

nizāʿ kıldılar (2) 196b-7, 216a-17

nizāʿ kıilup (1) 220a-7

nizāʿ-ı def : < Ar. Saldırılarına engel olmak

(1) 265b-12

nuşret : < Ar. Üstünlük, başarı, galebe, zafer

nuşretleri (1) 244b-15

nüzül : < Ar. Yukarıdan aşağıya inme

nüzül eyledi (4) 189a-4,189b-4,11,210b-10

O, Ö

o : İşaret sıfatı

(3)190a-2, 200a-17, 206a-16

odun : Odun

(2) 276b-4, 279b-1,17

oğlan : Oğlan, erkek çocuk

(1)302a-4

oğlanlar (1) 189b-12; oğlanı (1) 234b-6

oğ(u)l : Oğlan, erkek çocuk

oğlı (11)189a-13, 191b-4, 196a-10, 197a-9, 197b-6, 208a-13, 208a-16, 208b-3, 209b-14.; 243a-1, 260a-13; oğlına (1) 199a-1; oğlınuğ (1) 209b-14

ođyānūs : < Okyanus

(1) 294b-13

oğu- : Söylemek, demek

oğudı (1) 247b-9

ol : (1) İşaret sıfatı

(35) 188b-14, 189a-1,2, 188b-11, 189a-1,189b-1,4, 190a-5,6, 192a-3,4, 192b-1,2; 220b-1,2; 221a-1,2, 222a-4, 10, 11; 225-8, 23; 231a-1,2,4, 234,6,7; 237b-2,3; 241a-1,2,3,4; 243b-4,5,6,7,10

(2) İşaret zamiri

(4)189a-3, 192b-2, 193a-9, 218b-1

(3) Üçüncü teklik şahıs zamiri

(1)206b-6

ol- : Meydana gelmek, ortaya çıkmak, bulunmak

(1079) **ola** (25) 191a-9, 202a-8, 202a-8, 202b-2, 202b-3, 202b-4, 202b-6, 202b-8, 202b-8.; **olabilmezler** (1) 282b-6; **olacak** (1) 289b-1; **olalar** (1) 259b-12; **olunmadı** (1) 259b-13; **olamaz** (1) 191a-17; **olan** (29) 192b-9, 199b-15, 202a-14, 202b-1, 204a-11, , 208b-10, 213a-15, 214a-13 **olan** (3) 275a-7, 293a-6, 307a-8; **olana** (1) 306a-14; **olanlar** (1) 295a-12; **olanlar** (4) 253a-9, 281b-16, 282a-7, 283a-2; **olanlardan** (1) 298a-8; **olanları** (1) 254b-4; **olaydı** (4) 206a-17, 242b-14, 259b-10, 259b-11; **oldu** (3) 207b-2, 222b-14, 304a-8; **oldur** (14) 191a-16, 199a-8, 202b-1, 205b-11, 211b-1, 214b-17, 240b-9, 245a-3, 245b-7; **olduğu** (3) 192b-5, 205b-13, 298b-7; **olduğın**(1)280b-11; **olduğindandır** (1) 259b-13; **olduğda** (22) 192b-4, 197a-12, 197a-15, 206a-9, 207b-10, 219b-8, 226a-6, 241b-6, 249a-1; **olduğdan** (4) 212a-13, 234b-11, 262a-2, 262b-3; **oldı** (104) 188b-9, 189a-5, 189a-9, 189a-13, 189a-17, 189b-4, 189b-9, 189b-15, 189b-16.; **oldılar** (4) 189b-13, 192b-10, 249a-2, 277a-13; **oldığı** (1) 295a-4; **olma** (2) 243b-11, 303b-11; **olmadan** (1) 212a-4; **olmadı** (4) 196a-1, 207a-15, 214a-16, 304a-5; **olmamışdır** (2) 236a-11, 277a-7; **olmamışken** (1) 292b-14; **olmasaydı** (3) 275a-15, 275a-17, 275b-1; **olmasun** (1) 189b-2; **olması** (1) 283a-9; **olmaya** (5) 202b-2, 215b-5; 288a-12, 294b-10, 298b-6; **olmayla** (16) 199a-4, 206b-7, 213b-5, 217b-8, 223a-14, 223a-16, 228b-4, 252a-1, 254a-17.; **olmayup** (5) 220a-5, 252a-1, 275b-2, 283b-10, 306a-9; **olmayınca** (1) 282b-13; **olmaz** (93) 189a-1, 190a-11, 196b-12, 196b-13, 203b-13, 203b-13, 205b-5, 208b-14, 210a-13.; **olmazdı** (4) 237b-8, 242a-10, 275b-2, 286b-7; **olmazlar** (2) 228b-16, 286a-8; **olmaz**188 **olma** (1) 280b-1; **olmak** (3) 201b-12, 289a-14, 308b-12; **olmuş** (3) 218a-8, 218b-9, 234b-8; 241a-17, 242a-1, 251a-17, 287a-16, 301b-5, 301b-10, 301b-

15, 305b-17, 306b-17; **olmuşdı** (2) 232a-9, 236b-1; 205b-4, 206a-9, 245a-6, 252b-5, 260a-15; **olmuşdur** (41) 217a-3212a-10, 218b-1, 218b-4, 223a-16, 228a-5, 228b-4, 234b-8; 191b-12, 192a-6, 198b-5, 201b-6, 201b-15, 202a-2, 206b-11, 207b-12, 208a-5...; **olmuşlar** (1) 305a-15; **olmuşlardur** (1) 305b-1; **olsa** (16) 195a-4, 203b-5, 219b-13, 220a-3, 248a-12, 257a-4, 257a-5, 262b-7, 266a-3...; **oluna** (1) 204b-11; **olunan** (6) 200a-10, 204b-9, 206a-5, 253a-8, 255b-2, 278a-13; **olunandan** (2) 202a-10, 202a-12; **olundu** (3) 198a-1, 214a-13, 230b-6; **olunmaz** (2) 206b-12, 226a-16; **olunsa** (2) 202a-15, 218b-11; **olunup** (1) 194b-1; **olunur** (3) 217a-17, 228b-8, 230a-7; **olup** (137) 189a-15, 189b-14, 190a-8, 192b-4, 195b-17, 197b-16, 198a-4, 198a-5, 198a-12...; **olur** (361) 190b-6, 194b-14, 195a-10, 200a-17, 202a-3, 202a-15, 202b-17, 203a-1, 203a-4...; **olurdi** (22) 189b-3, 195a-7, 195a-8, 205b-7, 206b-1, 206b-3, 230b-11; 237b-8, 238a-12, 239b-6...; **olurlar** (6) 218a-14, 221a-9, 257a-5, 298b-6, 299a-2, 299b-14; **olurlardı** (1) 260a-7; **olursa** (20) 203b-2, 203b-8, 203b-10, 203b-12, 204a-4, 204a-17, 204b-4, 204b-7, 204b-8 **olur** (1) 197a-8; **oldı** (1) 227b-15; **oluna** (1) 193b-5; **olunduğda** (1) 205b-17; **olundu** (19) 189a-8, 200a-13, 200a-17, 200a-17, 203a-10, 204b-15, 205a-3, 205b-11, 206b-7...; **olunmadı** (1) 295b-13; **olunmamışdur** (1) 267b-17; **olunmasına** (1) 205b-17; **olunmaz** (1) 205b-6; **olunmuş** (1) 306a-1; **olunmuşdur** (2) 280a-10, 280a-15; **olunmuşdur** (2) 266b-9, 268a-1; **olunup** (2) 205a-2, 288a-10; **olunur** (9) 194b-2, 200a-15, 204b-11, 205b-9, 253a-9, 288a-17, 289a-9, 299b-2, 307a-11

āgāh olup (1) 299a-1

ma‘mūr olup (1) 256a-14

me‘mūr oldı (1) 218a-8

müyesser olmaz(1) 254a-15

peydā oldı (5) 189a-17; 189b-4, 16; 195b-16; 281a-9

revān olur (2) 276a-6, 280b-6

tavil olur (1) 299b-2, 16

oluğ : Bir şeyin akmasına yarayan üst yanı açık boru

oluğı (1) 191a-14

omuz : Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm

omuzlarına (1) 202a-6

orta : Ara ,iç

ortada (2) 198b-13, 198b-15; ortadan (1) 202b-14;; ortası (1) 281b-15; ortasında (19) 204b-2, 212a-4, 215a-4, 231b-17, 232b-4, 246a-13, 247a-16, 248a-15, 250a-15; ortasında (2) 275b-5, 300b-10; ortasındadır (7) 190b-10, 213b-4, 229b-8, 254b-11, 268a-7, 287b-16, 300a-8; ortasından (1) 244a-9; ortasından (4) 202b-15, 236a-5, 247a-10, 294a-17

ortalık : Bulunulan yer, çevre

ortalıkda (1) 298b-3

ot : Ot

(1) 234a-17

otlat- : Hayvanı veya sürüyü otlayabileceği bir yere götürmek, otlamaya bırakmak, otlamasını sağlamak

otlatınca (1) 208b-14

otur- : Bir yerde ikâmet etmek

oturur (1) 298a-7 , oturdu (1) 206b-6

otuz : otuz

(85) 190a-15; 190b-5, 8; 193a-1; 193b-6, 7, 13, 14, 15, 16; 194a-1; 200a-17; 205b-17; 211b-7; 215a-6; 217a-2, 6, 17; 217b-15; 218b-8; 222b-6, 8; 224a-5; 225b-2; 226b-4; 228b-10; 229b-12; 231a-5; 231b-11, 16; 232a-13; 234a-14; 236a-16; 236b-8; 237a-3, 11; 238a-1, 15; 239a-11; 240a-15; 241b-16; 243a-15; 245a-7, 11; 248a-10; 248b-11; 264b-14; 268a-13; 268b-8; 269a-10, 13, 14, 15, 16, 17; 269b-3, 6, 7; 270a-4, 6; 270b-2, 3, 4; 271b-8; 272b-3, 7; 273b-8; 274a-17; 274b-2; 275a-6; 276a-2; 278a-6; 280a-8; 283b-16; 288b-6; 290a-2; 291a-13, 17; 298b-11, 17; 303b-14; 304a-16

öküz : Çift sürmekte, kağını çekmekte kullanılan, etinden yararlanılan, iğdiş edilmiş erkek sığır

(3) 206b-4, 6; 248b-15

öküzler 260b-13

öl - : Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek

öldükde (1) 290b-6; **öldürür** (1) 217b-16; **ölmege** (1) 195a-5; **ölmegi** (1) 262b-7; **ölmişini** (1) 217b-16; **ölsün** (1) 195a-5

ölü : Hayâtı sona ermiş bulunan, artık yaşamayan

ölüyi (2) 215b-16, 217b-15

ölüm : Bir canlıda hayatî fonksiyonların tam ve kesin bir şekilde sona ermesi durumu, mevt, irtihal, vefat

(1) 281a-3

ölç- : En, boy, hacim, süre gibi nicelikleri kendi cinslerinden seçilmiş bir birimle karşılaştırıp kaç birim geldiklerini belirtmek

ölçmege (1) 267b-13; **ölçmişler** (1) 268a-3

ön : Ön, ön taraf

öninde (10) 212b-4, 214b-6,241b-17; 256a-7, 256a-9, 260b-5, 261b-4, 262a-8; 302a-3, 302a-7; **önlerinde** (1) 202a-7; **öninden** (1) 207a-16

öşür : < Ar. Eskiden toprak ürünlerinden onda bir nispetinde alınan vergi
(1) 245a-6

öte : (1) Daha uzaktaki yer, iki uzaklıktan daha uzak olanı. Karşıtı: beri
(3) 218a-9 286a-1; 301b-8

ötesi (1)277a-6;

ötesinde (1) 279b-5

(2) Diğer, başka, öbür

210b-12, 299b-1

öyle : Öğle namazı

(2) 192a-15; 234a-9

öyle : O şekilde, o biçimde, o tarzda

(5) 204a-9; 214b-2, 231a-2; ; 247a-13; 282a-5

öylece : Tam öyle, tam olduğu gibi, o şekilde, o biçimde

(2) 197b-11, 268a-3

P

pādişāh : < Far. Osmanlı Devleti'nde hükümdarlara verilen unvan, sultan

(7) 198a-3, 198b-11, 214a 15, 16; 221a-7; 243a-2; 301a-12

pādişāhı (2) 300b-10; 301b-7; pādişāhım (1) 214a-9, pādişāhları (1) 244b-16; pādişāhına (1) 295b-1 pādişāhlar (1) 307a-9; pādişāhlara (1) 260a-6; pādişāhlarından (1) 198a-2; pādişāhlarınuñ (1) 208a-6; pādişāhına (1) 295a-15

pādişāh-ı Yemen (1) 195a-7

pādişāhlık : < Far. + T. Pādişāh olma durumu, saltanat, hükümdarlık

(1) 230b- 7

pādişāhlıkda 230b-5

pāre : < Far. Parça

(115) 189a-7; 192b-4; 199a-14, 15; 207a-10; 211b-7; 212b-1; 213a-3, 17; 214b-15; 215a-6, 11; 215b-8; 216b-13, 14, 17; 217a-2, 4, 6, 8, 9, 11; 217b-5; 219b-6; 220b-8; 221a-3, 16; 222a-7; 222b-5, 6, 8; 223a-12; 223b-3, 4, 5; 224a-5, 8; 224b-13; 225a-5; 225b-2, 6; 226a-13, 15; 226b-2, 3, 4, 6, 11, 12; 227a-9; 229b-9, 12, 16; 231a-3, 5; 231b-11, 16; 232b-3, 6, 10, 14; 233a-11; 233b-1, 4, 8; 240a-4; 243a-8; 246b-7; 253b-6, 16; 259a-13; 259b-3, 8; 261a-6, 11; 261b-17; 262a-15; 262b-8; 263a-4, 16; 263b-1; 266a-6; 275b-10, 12; 277a-10; 281a-2, 6, 17; 281b-14; 282a-10, 12; 286b-10, 12, 14; 287b-13, 14; 289b-16; 290a-16; 291b-1; 299a-7, 8; 302a-13

pas-bān : < Far. Gözetici, koruyucu

pās-bānlar (1) 302a-16

pāyende : < Far. Yerinde duran, kalıcı, sürekli, dâim, pâyidar

(1) 243a-11

pehnā : < Far. Genişlik, enlilik

pehnāsma (1) 199a-14

pek : (1) Sert, katı

(1) 281b-10

(2) Çok, fazla, ziyade

(1) 287b-3

pek ol- : Artmak, fazlalaşmak

pek oldı 281a-9

penāh : < Far. Sığınacak yer

penāhıdur (1) 49a-11

penāh éderler (1) 249b-2

penāh étdiler (1) 207a-1

penāh kıldılar (1) 195b-17

risālet-penāh: < Ar + Far. (Ar. *risalet* “peygamberlik”, Far. *penāhi* “sığınma” ile) Hz. Muhammet için kullanılır.

(1) 195a-13

penbe : < Far. Pamuk

(6) 207a-1,11, 208b-11, 212b-11, 217b-7, 231b-15

pencere : < Far. Pencere

(1) 191b-10

perveriş : < Far. Yetişmek, beslenmek

perveriş bul-: < Far.+ T. Terbiye edilip yetiştirilme

perveriş buldı (1) 189b-5

pes : < Far. Öyleyse, öyle ki, o halde, şimdi

(18) 188b-2; 192a-3; 203a-14; 203b-16; 204a-16; 206a-4; 206b-7;
245b-3; 268a-5, 6; 270a-15; 275b-2; 278a-15; 279b-9; 280b-10; 283a-1

peşe : < Far. Sivrisinek

(1)242a-8

pey-â-pey : < Far. Yavaş yavaş, azar azar

(1) 306a-9

peydâ : < Far. Açıkta ve meydanda olan

peydâdur (1) 278b- 6

peydâ oldu (5) 189a-17; 189b-4, 16; 195b-16; 281a-9

peydâ olmaz (1) 278b- 7

peydâ olmuş (1) 251a-17

peydâ olmuşdur (1) 261b-8 , 282b-11

peydâ olsa (1) 287b-2; 12

peydâ olup (1) 215b-11; 279a-12; 280a-4289a-7

peydā olur (10) 233b-1; 261b-8; 266b-7; 275a-8; 281a-14; 281b-1,283a-17; 286a-17; 289a-7, 282b-5

peygamber : < Far Allah'ın buyruklarını insanlara ileten elçi, resul, nebi

peygamberden (1) 305b-10; peygamberdür (2) 198b-12, 207b-17; peygambere (1) 305b-10; peygamberi (1) 305a-7; peygamberler (1) 198b-1; peygamberlerün (1) 196b-12; peygamberligine (1) 214b-1; peygamberî (2) 228b-12, 232a-17; peygamberün (8) 192b-7, 197b-14, 208a-3, 222b-13, 242a-15, 244b-5, 249a-8, 277b-16

peygamberî emrüd : < Ar.+ Far. Peygamber armudu olarak adlandırılan bir cins meyve

(1)228b-13

peynir : < Far. Peynir

(2) 231a-2, 275b-6

pinhân : < Far. Saklı, gizli

pinhân kılmışlar (1) 240b-10

pinhân olmışdur (1) 305b-11

pinhân olup (1) 292b-14

pülād : < Far. Çelik

(3) 250a-5, 281-5,7

pür : < Far. Dolu, çok

pür kıldı (1) 219b-1

pür-kār : < Far. Çok işleme, çok çalışma

(1) 259a-1

R

ra' d :< Gök gürültüsü

(1) 279a-10

raġm : < Ar. İnadına

raġmına (2) 216a-16, 260a-16

rāh : < Far. Yol

(2)191b-15, 286a-8

rāh-ı Medīne'den (1) 190a-11

rāh-zen : < Far. Yol kesen, haydut, eşkıyâ

(5) 238b-9, 242b-7, 248a-9, 250b-10, 251b-5

resül : < Ar. Elçi , peygamber

cedd-i Resül (1) 189b-17

Ĥazret-i Resül (40) 190b-12, 16; 191a-8; 191b-11; 192a-6; 192b-3, 5, 9; 194b-3, 9; 195a-6, 11, 14; 195b-8, 14, 17; 196a-7, 9; 196b-1, 10, 13, 16; 198a-16; 206b-12; 208a-3; 214a-17; 216b-6; 222a-11; 233b-9; 236b-12; 245a-1; 248b-13; 270a-13; 275b-8; 278a-8, 15; 283b-17; 303a-7

revān : < Far. Akan

revān olur (2) 276a-6 , 280b-6

rızā : < Ar. Söz konusu olan husûsu kabul etmiş olmak, izni olmak

rızāsıyla (1) 190b-17

risāle : < Ar. Mektup

(1) 268a-2

rivāyet : < Ar. Nakledilen haber veya söz

(2) 234b-9, 249a-4

rivāyetde (10) 189a-9, 189a-10, 245b-5, 245b-5, 245b-8, 248b-4, 249a-7, 249a-8, 301b-1; rivāyetdür (1) 192a-6

riyāḥ : < Ar. Rüzgarlar, meltemler

riyāḥımı (1) 246a-1

rub^ç : < Ar. Dörtte bir, çeyrek

(1) 198b-9

rub^ç -ı meskūn : < Ar. Eski coğrafyacılar göre dünyânın, üzerinde hayat bulunan oturulmaya elverişli karalarla kaplı kısmı

(1) 198b-9, 283b-12, 298a-16

rūd : < Far. Irmak, çay

(1)303a-1

rūḥ : < Ar. İnsan ve hayvanda vücûdu canlı kılan, bilen, duyan ve idrak eden hayat gücü, hayat cevheri, can

rūḥı (1) 198a-1; rūḥımı (1) 197b-10

rūz : < Far.

rūzi (1) 290a-2

rūkn : < Ar.

(1)191a-1

rükne (1) 191a-2

rükni-i 'Irâkî'de (1) 190b-17

rükni-i Şâmî (1) 191a-2

rükni-i Yemânî (1) 191a- 3

rüşen : < Far. Âşikâr, meydanda

rüşen olur (1) 202a-15

rüşen oldu (1) 303a-15

rûzgâr : < Far. (1) Yel, rüzgar (Türkçede kullanılan anlam)

(8) 197b-4; 266b-7, 8; 275a-12; 279a-5; 295a-13; 298b-6

rûzgârdan (1) 279a-4; rûzgârlar (1) 275a-12 r

(2) Vakit, an

(1) 209a-2

S Ş Ş

sā' at : < Ar. Saat

(1) 275b-6

şabāḥ : < Ar.Sabah

(2) 189b-17; 261b-5

şāc : < Ar. Hindistan'da yetişen, kerestesi çok sert ve değerli iyi cins ağaç

(1) 190a-3

sābıḳ : < Ar. Zaman bakımından geride kalan, geçen, geçmiş, önceki

sābıḳda (2) 231b-5, 239b-2

sābi' : < Ar. Yedinci

ıḳlīm-i sābi' (1)201a-17

ıḳlīm-i sābi' **dendür** (4) 200b-17; 307a-13; 308a-11; 308b-2

şābit : < Ar Gerçekliği, doğruluğu ortaya konmak, ispatlanmak

şābit olmuştur (1) 276b-9

şābit edelim (1) 283a-7

şābit oldu (1) 304a-5

şadā : < Fars.sedā “yankı” > Ar. -Far. şadā) Arapçada “yankı” anlamında olan kelime “ses” mânâsını Farsçada kazanmıştır.

şadālar (1) 260b-12; şadāsı (1) 295a-13

şadağa : < Ar. Karşılık beklenmeden sâdece Allah rızâsı için fakirlere verilen para, mal.

şadağadur (1) 196b-15

sâde : < Far. Süsü, gösterişi olmayan, yalın, gösterişsiz

zemîn-i sâde : < Ar. + Far. Üzerinde çok az yapı bulunan mahal

(1)195a-15

sâdis : < Ar. Altıncı

iklîm-i sâdis (2) 200b-17; 201a-17

iklîm-i sâdisden (2) 307a-16; 308a- 15

İklîm-i sâdisdendür (2) 308a-4, 13

şâf : < Ar. Katıksız, arı, katışıksız, halis, has

(1) 302a-10

şâfî : (sâfî > sâf) < Ar. Halis, saf

(1) 218b-9

şag : Sağ

(7) 202a-6, 8; 219b-15; 268b-7; 272a-8, 10; 283b-15

şagîr : < Ar. .Küçük, ufak

(2) 219b-15; 283b-15

şahabe : < Ar. Hz. Muhammed'in sohbetinde bulunmuş olan müslümanlar

şahâbe-i ' izâm (1) 196a-12; 210a-17

şahabe-i ' izâmdan (1) 192b-11

şāhib : <Ar. Mālik olan

şāhib-i cemāl : < Ar. Endam ve güzelliğe sahip olan

şāhib-i cemāldurlar (1) 228b-16

şāhīhū'n-neseb : < Ar. Soyu sopusu belli olan, asil

(1) 246a-8

sāhil : < Ar. Deniz, nehir veya göl kenarı, kıyı

(7) sāhilinde (1) 234b-17; sāhilde (1) 248a-17; sāhilinüñ (1) 255b-4, sāhile (1) 255b-17; sāhilindedür (1) 300b-9; sāhilinde (1) 303b-7; sāhilindedür (1) 306b-8

saḥḥ : < Ar. Döverek ezme, dövme, ezme

saḥḥı (1) 248b-2

saḥḥ edeler (1) 279a-6

şahn : < Ar. Orta yer, sâha, meydan

şahnun (1) 190b-10; şahnı (1) 190b-10

şahrā : < Ar. Kasaba, köy vb. meskûn yerlerin dışında kalan boş ve geniş yer, kır, ova

(1)229b-5

şahrāda (1) 246b-12; şahrādur (1) 248a-9

şahrā-yı Deştābād (1) 243b-3

şahrā-yı Necd (2) 201b-7; 205b-13

şahrā-nişin : < Ar. + Far. Çölde oturan kişiler

şahrā-niṣīndürler (2) 307a-14,17

saḥt : < Ar. Güçlü kuvvetli, sağlam, muhkem

(2) 253b-4; 289a-14

şā' iqa : < Ar. Yıldırım

(2) 195b-16; 215b-15

saḳā : < Ar. Su vermek, su dağıtmak

saḳā édüp 289a-17

saḳal : < Ar. Sakal

saḳalı (1) 248b-14

saḳālandur- : Sulanmak

saḳālandurup (1) 287a-4

saḳf : < Ar. Tavan

(1)304a-17

saḳfa 214b-3; saḳfin 191b-3; 228b-1; saḳfuḡ 190b-16; 304b-1;

saḳfindan 280a-1104b-1

saḳf-ı 'imāret-i Ġāzān (1) 247b-7

sākin : < Ar. Bir yerde oturan, ikāmet eden, o yerin halkından olan kimse:

sākin édüp (1) 245b-11

sākin oldı (2) 189a-9; 196a-3

sākin oldılar (1) 277a-13

sâkin olmadı (1) 196a-1

sâkin olup (1) 205b-12

sâkin olur (3) 266a-14; 298a-5, 266b-9

şakla- : Korumak, muhafaza etmek

şaklar (1) 217b-7; şaklarlar (1) 303b-9

saky : < Ar. Tarla, bağ, bahçe vb. bir yeri sulama

saky édüp : < Ar. + T. sulamak

(9) 298a-6, 290a-9, 291a-9, 293a-9, 293b-1,6,9, 234a-1,9

şal- : (1) Göndermek, yollamak

şaldı (2) 190b-14, 301a-1

(2) : Koyvermek, serbest bırakmak

şaldukda (1) 214b-8

(3) : Koymak, bırakmak, atmak

şaldukları (1) 241a-13

(4) : Atmak, fırlatmak

şalur (2) 244a-1, 244a-13

üstine şaldılar : Üstüne hücum ettirmek, saldırtmak

(1) 192b-16

şalâh : < Ar Doğruluktan, dürüstlükten ayrılmama, dînin yasakladığı şeylerden kaçınma

şalâhdurlar (1) 247b-12

ehl-i şalâhdur (3) 246b-16; 252a-13

şalb : < Ar. Asarak idam etme, asma, darağacına çekme.

şalb édüp (1) 191a-10

şâliş : < Ar. Üçüncü

(1) 259b-11

iklîm-i şâlişden (3) 215b-7, 244b-2, 307b-5

iklîm-i şâlişdendür (9) 209b-8, 209b-13, 210a-5, 212a-5, 213a-8,
213b-7, 215a-2, 215a-8, 217b-5

sâlm : < Far. Soğuk

sâlm^{dur} (1) 224a-5

sâlim : < Ar. Sağlam, sağlıklı, sıhhatli

sâlim^{dur} (1) 224a-5

şaman : < Saman

şamanı (2) 222b-9, 222b-10

şan'at : < Ar. Zanaat, insanların maddî ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan
ve el emeğine dayanan iş

şan'atlar (1) 307b-8

şanem : < Ar. Put

(1) 216a-13

şānī : < Ar. İkinci

şānīden (1) 307b-5; şānīdendür (9) 255b-3, 306b-7, 306b-7, 306b-8,
308a-16, 308b-3, 308b-4, 308b-6, 308b-10

şarāy : < Ar Hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük ve
gösterişli binâ

(11) 213b-3; 214a-1, 3, 4, 7; 223a-6, 9; 239b-6; 308a-6

şarı : Sarı rengi

(1) 244a-14

şatun al- : Bedelini ödeyip bir şeye sahip olmak

şatun aldı (1) 216a-15

şatun aldılar (1) 193a-1

şavm : < Ar. Oruç

şavminüñ (1) 222b-2

şavuk (ğ) : Soğuk

(2) 222b-2; 278b-1

şavuğa (1) 218b-9

şay- (1)Varsaymak, tutmak, farz etmek

şayārlar (1) 221b-16

(2) Hesaplamak

şaymıslardur (2) 193b-4, 206a-7

sāye : < Far. Gölge

sāyesi (1) 280a-9; sāyesinde (1) 295b-17

sā' y-ı belīg : Hacda Safā ile Merve arasında süratle gidip gelme.

(1) 208a-14

sāyir : < Ar. Başka, diğer

(68) 188b-16; 194b-1, 13; 208b-11; 209a-16; 210a-17; 210b-16; 212a-2, 12; 215b-17; 217a-13, 16; 218a-12; 218b-16; 219a-1; 220a-16; 221b-13; 228b-11, 15; 229b-11; 230a-3; 232a-12; 232b-6, 9, 14; 233a-4; 233b-17; 235a-7; 235b-3; 238a-5; 241b-4; 242b-15; 246a-15; 247b-12; 251a-7; 253b-16; 255b-9; 258b-9, 12; 259b-12; 260a-9; 263a-17; 267a-8; 267b-8; 268b-17; 270b-7; 276a-5, 17; 289a-4; 289b-10; 290a-4, 6, 12; 291a-4; 294a-10; 294b-2; 295b-8; 298a-10; 299b-15; 300a-8; 301a-8; 304b-4; 307a-15; 307b-12; 308a-1, 17; 308b-8

sāz-kār : < Far. Uygun, muvâfik

sāz-kārdur (1) 208b-9

se' āsir : < Ar. Şaban ayı

(1) 237b-6

seb' a : < Ar. Yedi

seb' anuḡ 200a-16, 17

ḡurrā-yı seb' a: < Ar. Yedi kırâat ve on rivâyete göre okuyan usta hâfızlar için kullanılır

ḡurrā-yı seb' adandır (1) 211b-6

sebeb : < Ar. Bir şeyin olmasına yol açan şey, durum yâhut kimse, neden

sebebden (43) 192a-1, 198a-1, 200a-17, 201b-14, 205b-13, 209b-10, 211a-16, 211b-16, 216b-1, 217a-5, 217b-10, 227a-2, 230b-2, 232a-7, 232b-1, 242b-14, 246a-11, 248a-3, 249b-9, 254a-9, 261b-3,6, 265a-6, 276a-9,277a-7,14, 279a-1,

279b-13, 280b-13, 282a-4,13, 282b-9, 286b-5, 288a-11, 293b-8, 295a-14, 298b-13, 300a-3, 302b-17, 305a-6, 308b-7

sebebdendir (1) 282b-8; **sebebi** (1) 295a-1; **sebebinden** (1) 243b-4; **sebebiyle** (2) 189a-2, 199a-4

sebz : < Far. Yeşil rengi

(1) 277b-6

sefid : < Far. Beyaz, ak

(10)198a-17, 221a-15, 228b-14, 230a-10, , 232a-16, 232b-9,15, 233a-15, 234a-1, 235b-11

bâz-ı sefid : < Beyaz Doğan kuşu

(1) 295b-16

segir- : Çabuk çabuk veya sıçrayarak bir yere doğru koşar gibi yürüme ve hızlı hızlı gitmek

(1) 287b-3

segird - : Çabuk çabuk veya sıçrayarak bir yere doğru koşar gibi yürüme ve hızlı hızlı gitme şekli

segirdüp (1) 189a-16

sehlece : < Ar. + T. Kolay bir şekilde

(2) 202a-10, 13

sehülü : < Ar. Yüksek

(1) 302a-6

sekiz : Sekiz krş. sekkiz

(34) 194a-3, 16; 204b-16; 206a-7, 12; 208b-5; 212a-2; 216b-13, 14; 231b-12; 232a-10; 233a-15; 245a-17; 255b-15; 266b-5; 268b-16; 269a-10; 269b-7; 271b-12; 272b-15; 273b-16; 274a-10, 11, 15; 274b-2, 3, 4, 5, 6, 9; 276b-8

sekkiz : Sekiz krş. sekiz

(51) 188b-16, 17; 193b-8, 16; 194a-2, 11; 200a-3; 206b-16; 220b-8; 221b-17; 222a-9, 14; 225a-6; 232b-16; 233b-8; 234a-3, 8; 237a-8; 239b-1; 240a-8, 10; 241b-1; 256b-12; 260a-17; 262b-8; 264b-8; 268a-4; 268b-4, 9; 270b-10; 271a-6, 16; 272b-11; 273a-8, 9; 273b-6, 7, 16; 274a-3, 7; 292b-16; 293a-7; 293b-5, 13; 304a-11; 305a-3, 4

seksen : Seksen

(33) 191b-6; 193a-5, 6; 194a-7; 205b-16; 214a-2; 217a-9; 221b-3; 230b-8; 232b-12; 238b-7; 240b-13; 245a-9, 12; 256b-12; 268b-9; 269b-2, 10, 14; 270a-6, 13; 270b-6, 14; 271a-1, 2; 273a-16; 273b-16; 274a-1; 274b-8; 277a-13; 290b-11; 299b-1; 300b-14

selef : < Ar. Bir mevkide daha önce bulunan ve yerine geçilen kimse

selefe (1) 255a-16

semiz : Eti, yağı çok olan, tavlı

semiz olur (1) 208b-15

semt : < Ar. Yan, taraf, cihet, cânip

(1) 204b-5

semt-i kıble : < Ar. Kible yönü

(13) 203b- 5, 9, 10, 12,; 204a-6, 8, 15; 204b-3, 5, 9, 10, 16; 205a-3
semt-i kıblesi (6) 203a-11, 203b-2, 17, 204a-3, 5, 204b-3

semt-i kıblesinde (1)203a-11

semum : < Ar. Çok zehirli

(1) 213a-13

sene : < Ar. Yıl

(14) 190b-12; 191b-4; 192b-17; 197b-11; 198a-11; 206a-15; 208a-11;
221b-9; 239a-9; 263b-8; 286a-14, 15; 286b-1; 303b-9

sene-i Hicret

(1)233b-11

seng : < Ar. Taş

(2)191a-5, 197a-3

seng-i şaħra (1) 198a-15

seng-i lâşeden (1) 213a-10

seng ber sengden : < Ar. +Far. Taş taş üstüne

(1) 234a-15

serāce : < Far. Küçük saray

serrāceler (1) 214a-4

serādib (sirdab) : < Far. Yer altında su soğutacak yer.

serādibler (1) 227a-15

serd : < Far. Soğuk

(56) 221a-10; 222a-2; 222b-17;223b-6, 14; 224a-2, 5; 226a-8; 226b-6, 13; 227a-4; 227b-6; 228b-9; 229a-17; 229b-5, 6; 230a-9; 230b-1; 231a-16; 232a-10; 232b-8; 235b-14; 236a-2, 9; 236b-2, 5, 14; 238a-13, 14; 238b-15; 247a-11; 248a-15; 249b-1; 250a-15; 250b-2, 3; 252a-2, 4; 254b-5, 14; 259b-7, 9, 13, 14; 262a-17; 264a-2; 266b-15, 17; 283a-1; 288b-7; 293b-6; 301a-7; 303a-1; 308a-8

serd-sîr : < Far. Kışlak

(1) 215a-7

serd-sîri (3) 266a-2, 275b-2, 281a-13, serd-sîrdür (1) 307b-11, serd-sîrdür (5) 221b-11, 223a-14, 246b-14, 251b-7, 307b-17

ser-ḥadd : < Far. Sınır boyu, hudut

ser-ḥaddıdur (3) 210b-15, 280a-4, 303b-7

serin : Soğuğa yakın, soğukça (hava)

(1) 220b-1

sermāye : < Ar. Bir malın mâliyet fiyatı

sermāyedürler (1) 243b-10

ser-tā-pā < Baştan aşağı ,baştan ayağa, bütünüyle

(1) 252a-15

serv : < Far. Servigillerden, kışın koyu yeşil yapraklarını dökmeyen, daha çok mezarlıklara dikilen uzun ömürlü, güzel kokulu, kozalaklı, ince uzun ağaç

(6)188b-7; 224b-2; 249a-15, 16; 258b-6, 7

sevād : < Ar. Topluluk, kalabalık

sevād-ı a'zzam :< Ar. Büyük görünümlü şehir (Mekke için kullanılır.)

(1) 227b-10

şevr burcı : < Ar. Sabah vakti

şevr burcında (1) 243b-13

seyl : Sel

(4) 220a-12, 227a-14, 246a-4, 291b-14

seylden (2) 220a-13; 228a-4

seyyid : < Ar. Hz. Muhammed'in küçük torunu Hz. Hüseyin'in soyundan gelen kimse

seyyidler (1) 246a-8

şık- : Sıkıştırıp suyunu çıkarmak

şıkmişlardur (1) 232b-2

sırr : <Ar. Bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey

sırrı (1) 196a-1

şīb-i meylānī : Meylani elması

(1) 228b-13

şifāl : < Far. Çanak çömlek, testi vb. toprak kap

(3) 286b-10, 12, 14

şığār : < Küçük olma, küçüklük

(1) 308b-10

sih der sih : < Far. Üçte üç

(1) 199b-5

silāh : < Ar. Düşmanı öldürmek, imhâ etmek veya kendini savunmak maksadıyla kullanılan her türlü alet

silāhı (1) 195a-1

silāh-verz : < Ar. + Far. Silah kullanmakta mahâret sahibi olma

(1) 251b-5

sim : < (Far. sim < Yun.) Gümüş

(1) 273b-9

siṅek : Sinek

siṅegi (3) 232b-13, 242a-9 , 242a-14

sipāhī : < Ar. Osmanlı ordusunda bir sınıf süvâri askeri

(2) 259a-16; 265a-7

si' r : < Ar. Kıymet, değer

si' ri (1) 216a-5

siyāh : < Far. 1. Siyah

(1) 189b-9

(2) Siyah (ten rengi), Zenci

(9) 189b-9, 12, 210b-8; 243b-8; 244a-2, 277b-6; 283a-16; 299a-13; 304b-3; siyāhlar (2) 199a-10, 16

siyāset : < Ar. Devletlerarası ilişkileri, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı, politika

siyāset eyle-: < Ar. + T. Cezalandırmak, özellikle idam etmek

siyāset eylediler (1) 196a-2

siyüm : < Far. Üçüncü

bāb-ı siyüm (2) 227b-5, 301a-9

Ḥalīc-i siyüm (1) 298b-1

şof : < Ar. Yün ve ince tiftik ipliğinden dokunmuş, yıkanıp fırınlanmış sertçe, ince yünlü kumaş

(1) 236b-3

şoq- : Girmek

şoqsa (1) 279a-3

soqak : < (Ar. *zuqāk*'tan) [Kelime Türkçe'den Balkan dillerine de geçmiştir]

soqakları (1) 245b-16

sonra : Sonra

(6) 197b-6; 213b-14; 295a-8; 304a-7; 306a-4, 6

söz : Ağızdan çıkan, bir veya daha çok heceden meydana gelen kelime veya kelime dizisi

söze (1) 304a-4; sözi (1) 255a-7; sözine (1) 214a-11; sözlerine (1) 206b-11; sözüñ (3) 236a-10, 289a-13, 301a-6

sözlü : Konuşma şeklinde olan

(1) 228b-15

şuffe : < Ar. Tekke, zâviye gibi yerlerde sütunlar veya kısa parmaklıklarla ayrılmış olan oturma yeri

(4) 228b-3, 248b-10,11, 276b-16

şuffede (1) 277a-2; şuffenüñ (1) 276b-16

şuffe-i büzürg (1) 214a-2

şuffe-i şebdîz (2) 243a-12; 268a-17

suhûlet: < Ar. Kolaylık

(2) 200a-17; 204a-6

sulţân : < Ar. Hükümdar

(22)207b-9; 216a-12, 15; 218b-7, 15; 236b-1, 6; 237a-3; 238a-10; 241a-3; 259b-1; 260a-8; 262a-7; 264b-17; 266b-11; 267b-12; 268a-2, 276b-8; 281a-8; 286a-17; 288a-8; 291b-7; 303a-12

sumāk : < Ar. Antep fıstığıgiller familyasından, Kuzey ve Güney yarı kürenin ılıman bölgelerinde yüz elliye yakın türü bulunan, çoğu zehirli, kabuğu hekimlikte, yaprakları boyacılık ve dericilikte kullanılan ağaç veya ağaççık

(1) 241b-4

şuvar- : sulamak, su vermek

şuvarurlar (1) 259a-1

sü 'âl : < Soru

sü 'âl êtdi (1) 207b-1

sü 'âl olduĝda (1) 207b-10

şülüş : < Ar. Üçte bir

(1) 245a-6

şülüşi (1) 207a-12

sünbüle : < Ar. Başak burcu

(1) 298a-4

Sünnî : < Ar. Sünnîliği benimsemiş (kimse)

Sünnîdür (4) 224b-11, 232a-12, 232a-17, 232b-6; 261a-17;

Sünnîdürler (1) 225b-1

sür- : Bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak yaymak,
dökmek, serpmek

sürerler (1) 251a-16

sürh : < Far. Kızıl, al

(3) 199a-11, 17; 229b-14

sürme : < Far. Süs amacıyla kirpik diplerine sürülen siyah toz

(1) 283a-10

sürmesi (2) 283a-11, 283a-12

sürül- : Kovulma, atılma

sürüldükde (1) 210b-10

süst : < Far. Gevşek, zayıf, güçsüz

(1) 227b-2

sütun : < Far. Silindir şeklindeki direk, destek, dayanak

sütunı (1) 198a-6

Ş

şadırvān : < Ar. Genellikle cami avlularında bulunan, çevresindeki musluklardan ve ortasındaki fiskiyeden su akan, üzeri kubbeli veya açık havuz

(1) 288b-8

Şâfi'î : < Ar. İmam Muhammed bin İdris eş-Şâfiî'nin mezhebine mensup olan kimse

26) 216a-16; 222b-3, 223b-2, 223b-14, 224a-3, 224a-6, 227b-1, 228b-15, 230a-10, 230b-3

şâfi'î **îdür** (2) 221a-2, 303b-10; şâfi'î **îdürler** (3) 222a-5, 226b-16, 248a-7

şâhid : < Ar. Tanık

şâhiddür (1) 214b-1; şâhididür (2) 206b-12, 236a-10

şahpalût : < Yun Palamut ağacının tanen bakımından zengin, sepicilikte ve boya sanâyiinde kullanılan, yüksüksü bir kadeh biçimindeki, sert pürüzlü bir kabuk içinde bulunan fındığa benzer meyvesi

(1) 235a-10

şährâh : < Ar. Ana yol, ana cadde

şährâhdan (1) 268a-8; şährâhlaruñ (1) 268a-8; şährâhları (1) 268a-7

şâhül : < Far. Ucuna küçük bir ağırlık bağlanmış iple oluşturulan, yer çekiminin doğrultusunu belirtmek için sarkıtılarak kullanılan bir araç

(1) 219-17

şâ'ir : < Ar. Şiir söyleyen veya şiir yazan kimse

(4) 206b-5; 216b-1; 217b-11; 255b-12

şakık : < Ar. Yarılma

şakkü'l kamer : < Ar. Hz. Muhammed'in ayı ikiye bölme mucizesi

(1) 192b-4

şarāb : < Ar. Meyve sularının ve özellikle üzüm suyunun belli usûllerde mayalandırılmasından elde edilen alkollü içki

şarābı (2) 234a-6, 247a-12

şark : < Ar. Doğu

şarkā (5) 199b-9, 202a-10, 208a-13, 287a-7, 295a-8; şarkda (8) 208b-4, 209b-8, 209b-14, 211a-16, 229b-3, 262a-9, 264a-13, 288b-9; şarkdan (1) 295a-10; şarkı (4) 199a-1, 298a-2, 298a-14, 298b-9; şarkına (1) 277b-1; şarkında (11) 201b-1, 212a-9, 223a-12, 224a-10, 232b-8, 239a-6, 260b-7, 287b-12, 289b-8; şarkından (1) 300a-4; şarkısında (2) 194b-7, 208a-2; şarkısındadır

şarkī : < Ar. Doğuya ait, doğuyla ilgili

şarkīde (1) 208b-4; şarkīsi (1) 276a-14; şarkīsine (1) 203a-5; şarkīsinde (1) 191b-14;

pāre-i şarkīye-i Eysā

(1)199a-14

şeftālū : < Far. Şeftali

(1) 218a-13

şehir : < Far. Şehir

(1) 240b-2

şehrde (28) 189b-15, 195a-11, 208b-15, 211b-1, 215b-17, 216a-11, 218b-11, 220b-1, 222a-4.; şehrden (12) 216a-1, 220a-5, 222b-11, 227b-17, 228a-7, 228a-8, 246a-4, 251a-17, 252b-13.; şehrdendür (1) 259b-2; şehrdi (1) 230b-9; şehrdür (191) 188b-9, 194b-11, 211a-5, 211a-10, 211b-13, 211b-16, 213a-5, 213a-17, 215a-6, 249b-7, 308b-6; şehrdürler (2) 251b-15, 256b-8; şehirler (8) 188a-14, 216a-2, 227b-6, 299a-3, 307b-1, 307b-13, 308a-1, 308b-8; şehirlerden (1) 307b-2; şehirlerdür (1) 256a-15; şehirleri (8) 205b-1, 260b-1, 267a-7, 307a-8, 307b-14, 308a-5,11, 308a-16, 308a-17, 308b-3; şehirleridür (1) 239a-8; şehirlerinden (1) 244b-10; şehirlerine (2) 217a-16, 230a-3; şehirlerinüñ (1) 205b-2

şehrçe : < Far. Küçük şehir

(2) 207b-7, 228a-15

şehrçede (1) 228b-6; şehrçedür (1) 213b-1

şehr-istān : < Far. Büyük şehir

(2) 219b-2, 3

şehr-istānı (2) 219a-15, 234b-2, şehr-istānına (2) 255b-8, 263b-10

şehīd : < Ar. Allah yolunda ve din uğrunda savaşırken ölen kimse

(6) 241a-7; 303a-10, 13; 305a-7, 14

şekl : < Ar. Biçim, tarz

(18) şekli (4) 244b-5; 251a-14, 259a-9, 280a-15, 282a-17; şeklidi (1) 250b-13; şeklin (1) 248b-13; şeklinde (9) 198b-12, 212a-6, 236b-13, 260b-1, 283a-5, 294a-17, 302a-2, 304a-15, 307a-2; şeklindedür (2) 243b-1, 299b-4

şeref : < Ar. Fazilet, cesâret vb. üstün niteliklerle kazanılmış iyi şöhret

şeref-i tekellüm : < Ar. Faziletli sözler

(1) 279a-14

şerh : < Ar. Anlatmak, izah etmek

şerhinde (1) 200a-12; şerhleri (1) 299b-16

şerh etmek (1) 252b-17

şerh eylemekdür (1) 188a-17

şerī' at-rev : < Ar. Din kuralları yolunda ilerleyen, dine bağlı

şerī' at-revdürler (1) 263b-5

şerīf : < Ar. Şerefli, kutsal, mübârek

(1)196a-7

şerīf olmayla (1)206b-7

ķabr-i şerīfi (1) 262a-3

merķad-ı şerīfleri (1) 209a-15, 212b-8

şerīr : < Ar. Kötü işler işleyen (kimse)

şerīrdürler (1) 255b-15

şeytān : < Ar. şeytān < İbr. şātān Şeytan

(2) 210b-10; 269a-5

şī'ār : < Ar. İz, işaret, alâmet

şī'ār-ı müslimān :.< Ar. Müslümanlık alameti

(1) 198a-14

şī'ī-i işnā' aşer : < Ar. On iki imama tabi olanlar

şî'î-i işnâ 'aşerdür (4) 211a-17, 218b-2, 221a-16 ,261a-12 ; şî'î-i
işnâ-'aşerdürler (2) 207a-7, 218a-14;

şikâft : < Far. Gedik, yarık

(2) 275b-5, 6

şikâr : < Far. Av hayvanı

şikârı (3) 221a-15; 238b-1, 239b-5

şikâr ederken (1) 287a-16

şikâr-gâh : < Far. (şikâr “av” ve yer bildiren-gâh) Avlak yeri, avlak

(3) 220a- 15, 243b-15, 250a-13

şimâl : < Kuzey

(8) 188b-9; 199b-1, 10; 203b-4, 7; 204a-1, 3; 262b-4

şimâlde (6) 203b-6, 207b-16, 218a-8, 222b-11, 229b-15, 260b-9;
şimâlden (4) 204b-4, 204b-7, 204b-9, 299a-10; şimâle (4) 191a-2, 199b-9, 287a-12,
287b-12; şimâlı (3) 199a-11, 206b-17, 225b-12, şimâlinde (13) 201b-4, 221b-1,
223a-16, 224a-4, 225a-14, 233b-4, 239a-7, 241a-14, 261a-6.; şimâlinedür (3) 276a-
16, 277b-6, 277b-8; şimâlinde (1) 300a-2; şimâline (2) 231a-11, 233a-2; şimâlisine
(1) 203a-7; şimâliye (2) 199a-16, 199b-6; şimâli (4) 194a-12, 203a-7; 272a-15, 298b-
14; şimâlı (8) 202a-6, 208b-8, 251a-11, 257b-14, 262b-6, 298a-3, 298a-15, 298b-9;

şimdi : Şimdi

(25) 196b-4; 207a-7; 207b-15; 209a-8; 210a-1, 12; 210b-15; 211b-5,
14; 212a-6; 213a-7, 8; 215a-3; 215b-5; 222b-14; 224a-13; 226a-2; 235b-14; 238a-17;
241b-17; 245b-3, 13; 280b-10; 282a-5; 305b-11

şimdiden (1) 268a-7; şimdiye (2) 197b-8, 228a-4

şirīn : < Far. Tatlı

(21)211a-1, 214b-11; 12, 216a-8; 228b-15; 243a-4; 246b-13; 259a-1;
260b-10; 268a-14, 16; 268b-3, 4, 5, 7, 8; 277a-1; 286b-5; 293a-12; 293b-1; 301a-3

şirīndür (4) 211a -2; 237a-17; 300b-3; 306a-15

şīşe : < Far. İçine su ve her türlü sıvı madde konan, camdan çeşitli biçim ve büyüklükte, boyu enine göre çok daha uzun, ağız kısmı dar kap

(2) 283a-8, 10

şitevī : < Far. Kış mevsimiyle ilgili

(1) 207a-12

şöyle : Şu şekilde, şu yolda

(50) 192b-13; 199b-16; 202b-2, 5, 15; 208b-12; 212b-17; 215a-7;
218a-6; 221b-11; 226a-5, 16; 228a-14; 234a-9; 243b-16; 245b-9; 247b-16; 248b-6;
251b-5; 252a-11; 253a-2; 253b-10; 254b-17; 255b-9; 258b-14; 265a-1; 266a-2;
267a-1; 276a-8, 11; 277a-5; 279b-3; 280a-4, 16; 286b-4; 287a-11, 16; 287b-3; 288a-
7, 17; 295b-17; 298a-17; 299a-7; 302a-6, 7; 303b-8; 305a-10; 306a-1; 306b-17;
308b-15

şu'be : < Ar. Dal, kol

(1) 290b-16

şu'bedür (1)290b-13, **şu'be** 290b-15, 17

şūr : < Far. Tuzlu

(1) 292a-16

şūrdur (6) 190a-5, 209a-1, 210b-4, 214b-7, 265a-5, 301a-4

şūr-istān: < Far. Tuzlu ve çorak yer

(1) 292a-16

şurūt : < Ar. Şartlar

şurūtı (1) 245a-5

şühedā : < Ar. Şehitler

(1) 241a-8

şürūʿ : < Ar. Başlama

şürūʿ edelim (1)206b-7

şürūʿ olundu (2)214a-12; 247a-7

şümār : < Far. Sayı

(1) 204b-7

bī-şümār : < Sayısız

bī-şümārdur (4) 204b-7; 210a-17; 239b-9; 251b-8

şümār gerekdür (1) 204b-7

T, Ṭ

ta' alluḡ : < Ar. İlişik, ilgi, bağ

(1) ta' alluḡ**dur** (1) 267a-6

ṭa' am : < Ar. Yemek, aş

ṭa' amlar (1) 243b-7

ṭab' : < Ar. Huy, mizaç, karakter, yaratılış

(2) 209a-2; 217b-7

ṭab' **larında** 221a-2; ṭab' **dur** 247a-3

ṭab'lık : < Ar.+T. Karakterde, mizaçta

ṭab' **lıkla** (1) 227b-2

ṭaberzed : Bir karpuz çeşidi

(1)228b-13

tābi'ī : < Ar. Hz. Muhammed'i görmüş olanları gören ve onlardan hadis dinleyenler, peygamberden sonra gelen ikinci nesil

tābi'ī **inden** (2) 196a-15

tāc : < Far. Hükümdarlık alâmeti olarak giyilen, genellikle kıymetli taşlarla süslü baş kisvesi

(1) 248b-14

tāc-gāh : < Far. Hükûmet merkezi, başşehir

(1) 213a-14

tâc-gâha (1) 213a-16

tağ : Dağ

(1) 300a-17

(340) **tağa** (7) 248b-10, 253a-17, 254a-3, 275b-16, 276a-8, 279b-4, 279b-12; **tağda** (28) 248b-15, 249b-1, 275b-17, 277a-4, 277b-2, 277b-4, 277b-5, 277b-12, 277b-16, **tağdadur** (1) 249a-11; **tağdan** (15) 189a-1, 226a-9, 227a-4, 230b-17, 231b-3, 247a-16, 260b-7, 260b-7, 265b-8...; **tağdur** (18) 188b-8, 253b-17, 275b-5, 275b-8, 275b-16, 276b-5, 277a-17, 277b-16, 278a-6...; **tağlar** (11) 192a-3, 234b-9, 247a-1, 252a-16; 267b-9, 275a-12, 275a-15, 276a-8, 289a-14, 294b-17...; **tağlara** (2) 276a-17, 301a-8; **tağlarda** (5) 196b-6, 221a-7, 223b-14, 240b-1, 248a-1; **tağlardan** (22) 224a-6, 224a-10, 224b-14, 225b-13, 226b-13, 230a-14, 232a-10, 232a-16, 232b-15...; **tağlarından** (26) 232a-5, 287b-13, 288b-5, 291a-1

tağallub : < Ar. Zorla hüküm sürme, zorbalık etme

(1) 224a-13

tağyîr : < Ar. Değiştirme, başka şekle sokma

(2) 253b-13, 259b-13

tağyîr olmaz (1)259b-10

tağyîr-i havâ : < Ar. Havanın değimesi

tağyîr-i havâdan (1) 253b-13

tağyîr-i 'arz : < Ar. Toprakların farklı olması

tağyîr-i 'arzlar (1) 259b-10

taḥmīnen : < Ar. Yaklaşık olarak, aşağı yukarı

(1) 193b-5

taḥrīk : < Ar. Harekete getirmek, hareket ettirmek

(1) 279b-9

taḥt : < Ar. Hükümdarlık makāmı, hükümdarlık

(1) 209b-16, 243a-1

taḥt-gāh : < Far. Hükümdar tahtının bulunduğu yer, başşehir

taḥt-gāhı (1) 197b-4

ṭāḳ : < Far. Kubbe, kümbet

(2) 214a-16, 261a-10

ṭāḳat : < Ar. Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet

ṭāḳat getir- : < Ar. + T. Dayanamamak

ṭāḳat getürmeyüp (1) 275b-11

taḥrīben : < Ar. Yaklaşık olarak, aşağı yukarı

(1) 193b-5

taḥrīr : < Ar. Sözle anlatma, ifâde ve beyan etme, anlatış

taḥrīr kıldı (1) 302b-4

ṭalāḳ(ġ) : Midenin arkasında, diyaframın altında, sol böbreğin üstünde, yassı, uzunca, akyuvar üreten ve yıpranmış alyuvarları toplayan, damarlı, gevşek bir dokudan oluşmuş organ, dalak

ṭalāḳı (1) 255b-12

ṭaleb : < Ar. İsteme, dileme, arzu etme

ṭaleb ederdi 189a-16; ṭaleb olursa 218b-11; ṭaleb eyledi 260a-14;
ṭaleb eylerken 279b-15; ṭaleb eyledi 304a-8

ṭāli : <Ar. Doğan

ṭāli' i burc-i ' akreb : < Ar. Akreb burcunun görünmesi

(1) 218a-4

ṭālib : < Ar.İsteyen, talep eden, istekli olan kimse:

ṭālibi (1) 202a-16

ṭama^c : < Ar. Aç gözlülük, tamah

(1) 304a-9

ṭama^c -kār : < Ar + Far. Açgözlü

(1) 227b-1

tamām : < Ar. Bütünlüğünü bozacak bir eksiği olmayan (şey), bütün

(26) 192b-16; 197b-7, 11; 198a-7, 10, 13; 200a-11; 202a-4; 206b-16;
210a-12; 218a-6; 218b-7; 219b-7; 220b-13; 221b-16; 228a-14; 228b-6; 241a-3;
243b-16; 244a-13; 244b-14; 248b-5; 250b-12; 259b-11; 265b-11; 306a-3

tamğa : Bir şeyin üzerine belli bir maksatla basılan işaret, mühür, nişan, kaşe

10) 207a-9; 209b-13; 211b-2; 215a-10; 216b-13; 218b-15; 222b-4;
227b-2; 231b-1; 246b-5

tamğasına (1) 209b-13; tamğayıla (8) 215a-10; 218b-15, 220b-7,
221b-8, 222a-8; 222b-4, 229b-2, 231b-1; tamğayla (1) 207a-9

taḡla- : Yuvarlak biçimde, çok küçük miktarda sıvı, damla

taḡlar (2) 230b-17, 280a-11

taḡaz : < Ar. Alay

(1) 222a-5

taḡşif : < Ar. İkiye bölme, iki parçaya ayırma

taḡşif edüp (1) 203a-1

taḡ : < Far. Karanlık

(1) 287b-17

taḡraf : < Ar. Yön, yer

taḡrafa (2) 201b-13, 275b-12; **taḡrafda** (3) 201b-15, 278b-8, 278b-12
taḡraflara (1) 207a-16; **taḡrafında** (1) 238a-6; **taḡrafıñ** (3) 193b-4, 194a-6, 207b-1; **taḡrafi**
(5) 188b-7, 188b-9, 247a-11, 247a-12, 276a-10; **taḡrafına** (2) 244a-12, 268a-8;
taḡrafında (13) 191b-12, 193b-3, 213b-2, 230b-14, 238a-6, 238a-6, 242a-16, 251b-9,
251b-10; **taḡrafındadır** (3) 218a-9, 272a-8, 272a-10; **taḡrafındadurlar** (1) 192b-11;
taḡrafından (6) 195a-7, 195a-7, 240b-4, 242a-1, 242a-2, 253a-12

taḡrafi'l-cenūbiyyete (1) 306b-4

taḡrafi'l-ġarbiyye (1) 303b-4

taḡrafi'ş-Şarḡiyye (1) 301a-14

taḡrafi'ş-şimāliyyete (1) 306b-10

taḡraf-ı şarḡisi (1) 276a-18

ta'rib : < Ar. Arapçaya tercüme etme

ta^ç rīb edüp (1)225a-1

tāriḥ : < Ar. Bir şeyin oluş zamanı

(1)304b-17

tāriḥ-i ^ç imāretinden (1) 197b-7

ṭariḳ : < Ar. Yol

(1)209a-16

ṭariḳi (2) 202a-17; 202b-1; 204b-10; ṭariḳler 267b-13; ṭariḳleri 267b-9, 268a-2

ṭariḳ-i ^ç am : < Ar. Herkese açık umûmî yol

ṭariḳ-i ^ç amda (1) 223a-15

ḳuttā-^ç ı ṭariḳ : Yol kesiciler, haydutlar

ḳuttā-^ç ı ṭariḳdürler (2) 251b-16, 278b-14, 279b-14

ḳuttā-^ç ı ṭariḳ olup (1) 241a-3

ṭaru : Mısır

(1) ṭarudur 308a-7; (1) ṭaruları 307a-15

taşarruf : < Ar. Bir şeye sâhip olma ve sâhip olduğu şeyi istediği gibi kullanma yetkisi

taşarruf eder (1)201b-20

taşarruf ederler (1)224a-13

taşarruf kıllalar (1) 196b-11

taşarruf kıldılar (1) 198a-12

taşdıķ : < Ar. Doğru ve yerinde bularak kabul etme, onaylama, onama

taşdıķ eylediler (1) 198a-6

taş : Taş

(20)189a-11; 191a-11, 13; 191b-2; 192a-1; 198a-16; 202b-10, 12;
212b-2; 216a-13; 218a-5; 218b-9; 221a-2

taş (1) 249b-1; taşda (1) 256b-5; taşdan (8) 236b-2, 7; 240a-9; 244a-
11; 248b-11, 16, 251a-17; 254b-2; taşdur (4) 248b-12, 249b-1, 2; 15; taş1 (2) 228b-
5; 230a-8; taşın (1) 251b-17; taşuñ (2) 234a-8, 9

taş eyledi (1) 251a-17

taşlık : Taşı bol olan yer

taşlıkdur (1) 276b-10

taşra : Dışarı

(2) 253b-10, 283b-1

taşradan (1) 302a-6, 266a-13; taşrasında (2) 251a-14,202b-10

taşra çık- : Bulunduğı yerden dışarı çıkarmak

taşra çıkardı (1) 191a-11

taşra çıkduķda (1) 202b-11

taṭvīl : < Ar. Uzatma (söz için)

(1) 255a-14

ṭavāf : < Ar. Kutsal sayıp etrâfını dolaşma, ziyâret etme

ṭavāf ederdi (2) 192b-2, 14

ṭavāf-gāh : < Ar. + Far.

ṭavāf-gāhda (1) 192b-4

ṭavīl : < Ar. Uzun

(7) 206a-3; 209b-5; 225a-16; 254b-5; 295b-8; 300b-12; 307b-5

ṭavīl olur (2) 299b-2, 16

ṭāvus : < Fars. ṭā'ūs < Ar. ṭa'ūs < Yun. Sülüngiller familyasından, tiz sesli, erkeğinin kuyruğu çok uzun, süslü, parlak ve güzel renkli çok büyük kuş.

(1) 295b-16

ta' yin : < Ar. Bir göreve yerleştirme, atama

ta' yin eyledi (1) 246b-2

ṭayyār : < Ar. Görgüsüz

(1) 295b-5

taẓarru' : < Ar. Yalvarma, yakarma

(1) 189a-5

teber : < Ar. Balta

(1) 302a-12

teberrüken : < Ar. Uğur sayarak, îtibar ederek, edebe uyarak

(1) 188b-2

tecdid : < Ar. Yenileme, yenilenme

tecdid édüp (6) 198a-4; 247b-10; 305a-2; 306b-15, 302b-10, 11

tecdīd kıldı (15) 210a-1, 15; 218a-2; 219b-16; 230a-8; 232a-9, 234b-12; 242b-17; 243b-1; 244b-9; 245b-15, 250b-12, 14, 262a-2; 262b-3;

tecdīd kılmışdur (1) 245b-9

tecdīd-i 'imāret kıldı (2) 209b-1,15

tecdīd kılup (8)222a-14; 226a-7; 237b-17; 251a-10; 252a-12; 258a-12; 260a-15; 261b-15;

tedārik : < Ar. Edinme, sağlama, hazır etme, hazır bulundurma, araştırıp elde etme

tedārik eyleyüp (1)247b-2

tedārik kıldı (1)243b-3

tedbīr : < Ar. Bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, başvurulan çare, önlem

tedbīriyle (1) 194b-10

tedric : < Ar. Derece derece ilerleme, azar azar, yavaş yavaş hareket etme

tedricle (1) 189b-14

te'essüf : < Ar. Üzülme, esef etme

te'essüf çekerdi (1) 189a-6

tefaħħus : < Ar. İyice, etraflıca araştırma

tefaħħusına (1)301b-6

tefařīl :< Ar. Ayrıntı

(1)204a- 17

- tefavüt** : < Ar. İki şey arasındaki fark, farklılık
tefavüti (3) 200a-11; 202a-3; 267b-13
- tefavütlü** : < Ar + T. Farklı
(1) 206a-13
- teḳāṭi'** : <Ar. Kesişme, iki çizginin birbirini kesmesi
teḳāṭi' -i dāyire-i Hindīden (1) 204a-17
- tekebbür** : < Ar. Kibirleşmek
(1) 218b-3
- tekellüfât** : < Ar. Gösterişe kapılma, bir işi gösterişli bir duruma koymak için uğraşma
envā-ı tekellüfât (1) 228b-5
- tekrār** : < Ar. Yeniden yapmak veya söylemek
tekrāra (1) 277b-13
- tekye** : < Ar. Dayanma
tekye edüp (1) 197b-9
- te'lif** : < Ar. Uzlaştırma, uyuşmalarını sağlama
te'lifinden (1) 188a-16, te'lifidür (1) 195b-12
- tell** : < Ar. Tepe
(4) 209b-16; 210a-2, 3; 271a-5
- temāşā** : < Ar. Bakıp seyretme, zevkle, hayranlıkla seyretme, izleme

(1) 201b-12

temâşâsında (1) 197b-9

temâşâ-gâh : < Ar. + Far. Gezinti yeri, seyir yeri:

temâşâ-gâhları (1) 280a-1

temelluḡ : < Ar. Dalkavukluk

(1) 221a-200

temelluḡ : < Ar. Sahip olma, mâlik olma

(1) 221a-2

temevvüc : < Ar. Dalgalanma, çalkalanma

(1) 298a-5

temîz : < Ar. Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı

ehl-i temîz (1) 247b-12

teng : < Far. Dar

tengdür (1) 299b-10

tengnây : < Far. Geçit, boğaz

tengnâylar (1) 247a-1

tennür : < Ar. Volkan

(1) 207a-2

ter : < Far. Nem

terdür (1) 206b-17

terahhüm : < Ar. Acıma, merhamet etme

terahhüm édüp (1) 219b-6

tersā : < Hıristiyan

tersālde (1) 198b-6

terāşide : < Far Dibinden kesme, kazıma

(1) 240a-9

tertīb : < Ar. Düzenleniş biçimi, tanzim

(1) tertīble (1) 206a-11

tereke : Tahıl

(1) 220a-15

terekeyi (2) 208b-14, 243b-13

terk : < Ar. Bırakmak

terk étmek (1) 214a-14

terk eylediler (1) 280a- 5

terkīb : < Ar. Birkaç şey birleşip yeni bir şey meydana getirme

terkīb-i cedvele (1) 203b-13

cedveli terkīb étmüşdür (1) 204a-8

tertib : < Ar. Düzen

tertib-i hūrūf : < Ar. alfabe düzeni veya sırası

(1) 307a-11

teslīm : < Bir şey veya birini bir makam veya kimseye verme, götürüp verme

(1) 196b-17

tevābiʿ : <Ar. Bir kimse ile beraber bulunan, ona tâbi olan kimseler, maiyet

tevābiʿi (32) 210b-9, 215a-6, 223a-12, 223b-15, 225a-5, 225b-2, 231b-16, 233a-14, 234a-1,) 248a-4, 307b-15; tevābiʿ idür (25) 213a-3, 215a-5, 223b-3, 223b-4, 223b-10, 230b-9, 247a-9, 247b-16, 248a-17, 255b-2, 306b-7, 306b-9, 224a-5, 225b-6, 226a-15, 231b-10...; tevābiʿ inden (2) 212a-6, 255a-17; tevābiʿ indendür (7) 210a-2, 210b-12, 211a-1, 247a-14, 256a-16, 260a-1, 263a-3; tevābiʿ leridür (1) 222b-15; tevābiʿ indendür (1) 210a-2

tevāzuʿ : < Ar. Alçak gönüllülük, kibirli olmama, gösterişsiz olma

(2) 207b-11; 221a-2

tevbe : < Ar. İşlediği bir hatâdan, suç veya günahıtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme

tevbesi (1) 189a-5

teveccüh : < Ar. Bir tarafa doğru yönelme, doğrulma

(2) 202a-14; 203b-7

tevellüd : < Ar. Doğma, dünyâya gelme, doğum

tevellüdi (1) 280b-10

traş : < Far Yontmak, düzeltmek

traş olmuş (1) 218b-9

tılâ : <Ar. Cila

tılâsı (1) 219a-16

ticâret : < Ar. Kazanç elde etmek için yapılan mal ve ürün alım satımı, alış-veriş

ticârete (2) 190a-9, 252b-12

tiryāk : < Ar. tiryāk < Far. tiryāk < Yun. Hayvânî, nebâtî ve mâdenî maddelerin karışımından meydana gelen, sancıya, öksürüğe, yılan ve akrep sokmasına, bazı hastalıklara ve zehirlenmeye karşı kullanılan afyonlu mâcun, panzehir, antidot.

(1) 237b-8

timsāḥ : < Ar. Timsah

(1) 286b-17

timsāḥuḡ (1) 287a-2

tīre : < Far. Karanlık, kara

(1) 282b-12

tis‘a : < Ar. Dokuz

(1) 192b-17

tīz : < Far. Çabuk, süratli

(2) 256a-8, 293b-8

toğ- : Doğmak, dünyaya gelmek

toğar (1) 287a-17, toğduğı (1) 222a-12 toğura (1) 287b-1

toğan : Yırtıcı bir kuş, doğan

(1) 244b-5

toğru : Hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca

(1) 269b-14

toğsan : Doksan

(15) 190a-14; 196a-15; 198a-11, 13; 203a-8; 227b-8; 228b-1; 240a-6;
255b-1; 269b-10; 274a-16; 274b-10; 299b-12; 303b-12, 13

toğkuz : Dokuz

(35) 190b-3; 193a-7;14, 193b-14, 213a-17, 245b-17, 228b-8,232a-3...

tol- : Dolu duruma gelmek

toğdurup (2) 222b-1, 224a-17

tolu : Havanın üst tabakalarındaki su zerrelerinin soğuktan donması ile
oluşan ve yere buz hâlinde düşen iri, yuvarlak yağmur tanesi

toludandır (1) 283b-5

toprak (ğ) : Toprak

(5) 189b-1; 212a-15; 215b-16; 249b-9; 265a-14

toprağı (5) 283a-4, 215b-16, 217b-14, 262b-6, 283b-11, **toprağıyla** (2)
198b-2, 275a-8

tök- : (1) (Kan için) Akıtılmak:

tökmeyeler (1) 195a-1

(2) Belli bir yere boşaltmak

tökseler (1) 202b-3

(3) (Akarsu) Göl veya denizde son bulmak

tökülüp (5) 288a-4, 291a-11, 291a-15, 292a-2, 292a-3; tökülür (64) 232a-5, 232a-11, 233a-4, 234a-7, 246a-5, 275a-11, 287a-10, 287a-14, 287b-8.; töküp (1) 261a-1

tūc : < Far. Tunç; bakır, çinko ve kalay karışımı

tūcdan (1) 261a-4

tuhm : < Far. Tohum kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli

tuhmdan (1)265a-2

tuhm-ı halef : <Ar. Bir armud çeşidi

(1) 228b-12

tuhm-ı Aḥmed : < Ar. Bir armud çeşidi

(1) 228b-13

tūl : < Ar. Boylam

191b-5, 263b-1; tūlda (1) 248b-2; tūlları (1) 203b-8; tūlın (1) 306a-5; tūlı (235) 188b-4, 194b-4, 206b-9, 230a-16, 231a-9, 232a-3, 232a-8, 232a-14, 232b-17...; tūlı (81) 195b-4, 197b-7, 199b-14, 200a-1, 200a-1, 200a-14, 200a-15, 200a-16, 203a-13...; tūlıdur (1) 200a-2; tūlın (1) 203b-1; tūlına (1) 203a-16; tūlında (1) 204a-13; tūlını (1) 198b-8

tulā : Kalıplara dökülüp güneşte kurutulduktan sonra özel ocaklarda pişirilen ve duvar örmekte kullanılan kerpiç

tulāları (1) 211b-12

tūleyn : < Ar. iki boylam

(1) 200a-2

leynde (1) 204a-11; leyni (1) 204a-13

l : < Ar. Doğma, dođuŝ

l -ı **** ayyk : < Ar. Aığa kmak

(1) 202a-7

r- : (1) Beklemek

r 210a-15, ralar (1) 243b-12; r**mayup** (1) 286b-13

(2) : Bir yerde olmak veya bulunmak

r**maya** (1) 248a-3, r**mayla** (1) 278a-3

(3) : Beklemek

r**sa** (1) 214b-3

r**ur** (3) 210a-15, 254b-12, 290b-12

(4) : (y.f.)

tekye dp rurken (1) 197b-10

rmağ : Durma işi

(1) 243b-12

rŝ : < Far. Ekŝi

(2) 286b-5,6

runc : < Far. Portakal

(1) 244a-2

t- : (1) Hrriyetinden yoksun bırakıp bir yere kapamak

utup 196a-2, 301b-12;

(2) : Benimsemek, beğenmek

utarlar 221b-14,

(3) : Ele geçirmek, yakalamak

utarlar (1) 233b-2, utmasalar (1) 233b-2

(4) : bağlamak

utarlar (1)167a-1

(5) : Sarmak, etkisi altına almak

utdı (1) 207a-2

(6) : Kaplamak

utmuşlardur (2) 206a-4, 268a-1

(7) : Elinde bulundurmak

utsa (1) 261b-5

(8) : (y.f)

kre ut- : < Ar. + T. Mesken edinmek,o blgede yerleşmek

kre utmuşlardı (1) 245a-13

muaddem ut-: < Ar. + T. ncelik vermek

muaddem utmağ (1) 245b-3

tty : Çinko

(1) 283a-5

tūtyā-yı hindī : < Ar. Hint çinkosu

(1) 249a-5

tūmen : (1) On bin

(14)205b-4,8, 209a-12, 211a-2, 211b-15, 212a-7,8,12, 212b-12, 213a-13, 17, 215b-5, 217a-15, 217b-8...

tūmende (1) 224a-13; **tūmenden** (2) 225b-11, 234a-14; **tūmendür** (22) 210a-4, 210b-16, 215b-5, 220b-11, 222a-9, 222b-9, 223a-10, 223b-10, 224b-4.; **tūmendi** (2) 205b-3, 206a-15; **tūmenine** (1) 261a-14; **tūmenün** (1) 218b-1

(2) : İdarî ve askerî birim, nahiyelerden oluşmuş birlik

Tūmen-i Sultāniye (1) 218b-3

Tūmen-i Yezd (1) 218b-3

Tūmen-i Sultāniye (1) 215a-3

U, Ü

- uç (c)** : Bir uzaklığın son noktası
uçı (2) 306b-16; uçmda (1) 259a-5
- uç-** : Uçmak
uçmaga (1) 191a-17
- ufağ** : < Boyutları gerekenden veya olağandan küçük olan
(1) 202a-2
- ‘ufūnet** : < Ar. Çürümüş bir şeyden yayılan pis koku
‘ufūnete (3) 232a-16, 233a-12, 234a-12
- uğra-** : Yola devam etmek üzere, bir yerde kısa bir süre kalmak
uğradı (1) 197b-17; uğrar (2) 194a-7, 253a-4
- ‘ulemā** : < Âlimler, bilginler
(3) 196a-16; 207a-8; 209a-11
‘ulemādan (1) 196a-16
ekābir-i ‘ulemā : < Büyük âlimler
(1) 276a-8
‘ulemā-yı mā-takaddem : < Ar. önceki bilginler
(1) 236a-9
- ‘Ulvi** : < Ar. ‘ulūvv “büyüklük, yücelik”in nispet eki -i almış şekli ‘ulvī

(10) 214a-3, 238a-1, 240b-8; 303b-12, 304a-11, 304b-2; 212b-1, 248b-11, 302a-9, 304a-16

ušturlāb : < Ar. ušturlāb < Lat. < Yun. Eskiden bir yıldızın ufuk çizgisinden yüksekliğini ölçmekte kullanılan yarım dâire şeklinde tahtadan âlet

(2) 200a-2,7,10

uşbu : Özellikle bu

(1) 294b-15

uzat- : Başı, kolları ve bacakları bir yere yöneltmek

uzatmışdur (1) 299b/4

üç : Üç

(167) 190a-11, 12, 15; 190b-1, 3, 8; 191a-12; 191b-5, 6, 8; 192a-10, 13; 192b-14; 193a-5, 6; 193b-9; 194a-9, 11; 194b-1; 196b-16; 197a-4; 197b-8; 199a-1, 9; 200a-4; 201b-13; 202a-1; 202b-8; 203a-9; 206a-9, 15; 206b-2; 211a-7; 211b-13; 212b-1, 17; 215a-1; 215b-5; 217b-8; 218b-10; 219b-6; 220a-11, 17; 220b-8; 224a-1, 12; 225a-11; 225b-7; 226b-8; 227a-3, 9, 10, 12; 227b-11; 230a-9; 231a-3; 231b-9; 232a-7; 233a-11; 233b-13; 234a-14; 236a-16; 236b-8; 237a-2, 9; 237b-10; 238a-4; 239a-9; 239b-13; 240a-10; 240b-1, 7; 245a-7, 11; 247a-8; 248a-3; 248b-7, 9, 11; 249a-9; 250b-17; 251a-1, 2, 3; 252a-14; 252b-14; 253b-6; 254a-2; 254b-13, 14, 15; 255a-4, 11; 255b-2, 15; 256b-7; 258a-2; 264a-7, 13; 264b-6, 7; 265a-1; 266a-15; 266b-13; 267b-11; 269a-16; 269b-3, 12, 13, 14; 270a-12; 271a-5, 9, 13; 271b-1, 8, 9; 272a-1; 272b-3, 5, 17; 273a-8, 13; 274a-5, 7, 12, 13; 274b-8, 11, 13, 17; 275a-1; 276b-15; 280b-2, 9, 11; 282a-7; 286a-6, 7; 288a-5; 288b-3; 290b-7; 291a-5; 293b-13; 294a-7; 294b-1; 295a-11; 298b-11, 16; 299a-12; 299b-5; 300b-4; 301b-17; 302a-5, 10, 15; 303b-9; 304a-13, 14; 306a-13

üçüncü : Üçüncü

(12) 197a-6; 198b-14; 199b-17; 206b-9; 208a-4; 211a-12; 211b-8;
222b-7; 223b-4; 226b-3; 229b-8; 258b-11

üslüb : < Ar. Yol, tarz

(3) 193a-4; 199b-18, 200a-14; 230a-3

üst : üst

üstinde (34) 211b-13, 214b-14, 215a-1, 217b-5, 223a-11, 228a-14,
247a-10, 264b-9, 278a-16; 222a-4, 238a-3, 238a-4, 243a-5, 244a-10, 244a-11, 244b-
5; 303b-14, 304a-13, 304a-15, 304a-16 **üstindedür** (3) 219a-13, 303a-3, 305a-6;
üstinden (4) 191a-16, 283b-11, 287a-1, 288a-7; **üstine** (7) 303b-16; 192b-16, 214b-
10, 282a-11, 286b-14, 304b-1, 306a-12; **üstinedür** (4) 195b-3, 286b-1, 287b-8, 289a-
3; **üstini** (1) 302a-6

‘ünnāb : < Ar. Keçiboynuzu

(1) 265b-9

üzre : Üstünde, üzerinde

(5) 197b-12; 220b-8; 269a-7, 280b-11, 301a-13

üzredür (4) 193a-4, 199b-18, 200a-14, 209a-16

üzeri : Üst, üst tarafı

üzlerinde (18) 190a-3, 197a-13, 203a-17, 207b-4, 210a-2, 212a-16,
212b-16, 220b-14, 223a-5, 238b-12; **üzerindedür** (2) 195b-10, 212b-15; **üzlerinden**
(1) 289b-12; **üzlerine** (13) 195b-1, 195b-3, 197b-4, 203b-9, 218a-5, 220a-2, 267b-10,
231a-1 268a-1, 268a-17

üzüm : Üzüm

(33) 218a-13; 220a-13, 15; 221b-13; 222b-3; 224a-3, 6; 227a-5, 8; 228b-13; 232a-17; 232b-2, 14; 233a-4; 233b-6, 12, 17; 234a-6; 237a-1; 247a-12; 249b-13; 262a-11; 262b-9; 263b-5, 8, 17; 264a-15; 265a-6, 15; 265b-2, 9; 303a-4; 307a-4

üzümden (1) 229b-11; **üzümdür** (4) 225b-16, 226b-10, 259b-3, 266a-13; **üzümü** (7) 224b-8, 232a-11, 241b-8, 263a-2; 232a-5, 240b-4, 259b; **üzümüne** (1) 232b-1

üzül- : Kopmak, koparılmak, kırılmak, kopup dağılmak, bozulmak, kesilmek, sökülme, uzaklaşmak.

üzülüp (1) 214b-9

V

vādi : < Ar. İki dağ arasında uzanan arâzi

vādidür (1) 192b-1

vaḥy : < Ar. Bir emir veya hükmün Allah tarafından peygamberin kalbine bildirilmesi ve bu yolla gelen ilâhî haber

(1) 197a-15

vāḳı'a : < Ar. Olay, hâdise

vāḳı'a (1) 196a-3; vāḳı'ayı (1) 196a-1

vāḳı'ada (2) 189b-17; 301b-4

vāḳi' : < Ar. Var olan, bir yerde konumlanmış olan

(10) 237b-11,12, 238b-4, 241b-8, 247a-4, 248a-17, 254b-13, 266a-5, 275b-10; 300b-5

vāḳi'dür (9) 188b-4,6,7, 190a-2, 190b-9, 190b-11, 191b-14, 239a-6 2, 280a-13; vāḳi'dürler (1) 307a-13; vāḳi'idi (1) 305b-10

vāḳi' olmuşdur (14) 191b-12, 198b-5, 201-b, 201b-15, 202a-2, 208a-5, 217a-3, 221a-7, 231b-7, 234b-8, 249a-6, 250b-1, 294a-17, 306a-17

vaḳit : < Ar. Zaman

(1) 195a-14

vaḳitde (3) 196a-3, 223a-9, 303a-16; vaḳitlerde (4) 208b-10, 213a-13, 246a-6, 278a-7

var - : Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak

vara (6) 207b-6, 207b-7, 215b-12, 275a-14; 275a-14; **varabilmez** (2) 261b-3, 279b-13; **varabilmezler** (1) 282a-9; **vardum** (1) 305b-16; **vardur** (260) 190a-3, 190b-11, 191b-7, 194b-15, 195b-10, 196b-3, 196b-7, 198b-2, 198b-4...; **varduk** (1) 301a-2; **vardukda** (6) 216b-11, 241a-8, 259b-1, 279b-14, 291b-3, 302b-8; **vardukça** (2) 281a-9, 298b-2; **vardur** (1) 218b-13; **vardı** (6) 197a-13, 208a-15, 212a-15, 223a-12, 253a-10, 304b-7; **varmadı** (1) 207b-1; **varmışdur** (1) 276a-8; **varsa** (1) 295b-6; **varup** (40) 189a-8, 189a-9, 197b-1, 215b-12, 225a-2, 251b-7, 257a-2, 257b-7, 260a-15 1, 276a-12, 288b-3, 289b-2, 290b-15... **varur** (5) 208b-17, 257b-12, 288a-5, 289b-11, 292a-16; **varınca** (10) 200a-6, 200a-17, 200a-17, 205b-14, 235a-4, 235a-17, 245a-16, 245a-17, 246b-17, 301a-4, 307a-5

gerü gerü varup : Geriye doğru gitmek

(1) 260b-17

var : Bulunma, mevcut olma

(8) 238a-15, 240a-12, 244a-16, 247a-11, 249b-13, 251a-14, 251b-13, 253a-3

vardur (1) 238a-14; **vardı** (6) 211b-9, 237b-6, 242b-4, 253b-7, 258b-6, 277a-13

vārid : < Ar. Erişmek, ulaşmak

vārid olur (1) 289b-14

vārid olmuşdur (1) 303b-8

vāriş : < Ar. Mirasçı

vārişi (1) 196b-1

vasat : < Ar. Orta düzey

vasat**dur** (18) 212a-1, 226a-1, 232b-4, 232b-7, 238a-16, 238b-12, 238b-17, 244b-1, 244b-2, 244b-7; vasat**ında** (1) 200a-17

şehir-i vasat**dur** (1) 239a-2

vâşıl : < Ar. Ulaşma, birleşme

vâşıl **édüp** (1) 204b-2

vâşıl **ola** (1) 202b-16

vâşıl **oldukda** (1) 197a-12

vâşıl **olmamışken** (1) 292b-14

vâşıl **olup** (4) 205a-3; 286a-3; 287b-7; 290a-16

vâşıl **olur** (4) 246a-17; 288a-5; 289a-2; 292a-11

vasīʿ : < Ar. Geniş

(1) 307b-1

vazʿ : < Ar. Koyma, konulma

: **vazʿ a koy-** : < Ar. + T. Yerine koymak

vazʿ a **koyup** (1) 191a-10

vazʿ **édüp** (1) 204a-11, 14; 253b-12

vazʿ **eyledi** (1) 191a-1, 210a-11; 304a-7

vazʿ **eylemiştir** (1) 268a-6

vazʿ **eylemişler** (1) 268a-3

vaż' étmişler (1) 294b-10

vaż' kıldılar (1) 193a-2

vaż' olunup (1) 205a-2

vefât : < Ar. Ölüm

(8) 189a-9; 196a-6, 14, 15; 197b-13; 198b-2; 209a-6; 214b-7

vér- : (1) Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine erişirmek, iletmek

vérmişdür (1) 191b-9; **vérdiler** (1) 304a-3 **vérmedi** (1) 260a-10
vérmeyüp (1) 260a-14; **vérmez** (5) 279a-12, 287a-11, 293a-12, 293a-16, 305a-4;
vérmezler (1) 220a-14; **vérmezse** (1) 216a-4; **vérmişdi** (2) 303a-17; **vérmişdür** (2)
191b-9, , 286a-9; **vérüp** (1) 304a-1; **vérür** (5) 248a-13, 254a-11, 279a-7, 299a-4,
305b-5; **vérürler** (2) 212b-17, 257b-5

(2): Bırakmak veya bağışlamak

vérđi (5)199a-2,3,10,11,12; **vérdiler** (1) 198a-10 **vérürler** (1) 239a-9

(3) : Sahip olmasını sağlamak

vérđi (1)208a-2

(4) : (y.f.)

el vér- : < Meydana gelmek

el vérđi (1) 207b-1

el vérme- : Yapamamak

el vérmedi (1) 213b-14

haber vér-: <Ar. + T. Söylemek, bildirmek

haber vèrmişdür (1) 244b-17

hâşıl vèr- : < Ar. + T. Ortaya çıkmak

hâşıl vèrür (2) 208b-13, 245a-7

izn vèr- : < Ar. + T. Müsade etmek

izn vèrmişlerdür (1) 191b-10

(5) : Ant

yemîn vèr- : < Ar. + T. Bir kimseden, kendisince mukaddes şeyleri öne sürüp bir şeyi yapması veya yapmamasını istemek

yemîn vèrse (1) 210a-14

vèril- : Verme işine konu olmak

vèrilen (1) 267a-7

vilâdet : < Ar. Doğum

vilâdeti (1) 198b-5

vilâyât : < Ar. İller, ülkeler

vilâyâtı (1) 239a-7

vilâyât-ı Başra ve Hüristân (1) 202a-11

vilâyet : < Ar. Diyar, ülke

205b-14, 207a-9, 215a-12, 218a-8, 221b-10, 223a-4, 223b-9; 202a-3, 221a-6, 224a-9, 239a-5, 289b-17; vilâyetde (12) 221a-7, 221b-2, 223b-16, 225a-10, 230b-13, 231a-4, 241b-1, 250b-9, 259b-4; vilâyetden (4) 218a-12, 222a-8, 258b-11, 292b-17; vilâyetdendür (1) 265a-8; vilâyetdür (40) 212a-7, 212a-8, 212b-11, 212b-

12, 215a-5, 221a-17, 222b-17, 223b-7, 224a-7, vilâyete (1) 218a-12; vilâyeti (12) 232b-10, 233a-4, 233a-11, 233b-1, 234a-1, 244b-13, 262b-1, 264b-3, 267a-10; vilâyeti (18) 188b-16, 216b-13, 220b-8, 221a-3, 221a-16, 222a-7, 222b-4, 224b-11, 226a-12; vilâyetiden (1) 294b-6; vilâyetidür (1) 235a-4; vilâyetine (8) 225b-7, 240b-10, 254b-1, 258b-10, 281b-13, 290a-3, 300b-2, 300b-12; vilâyetindedür (2) 287b-3, 300b-3; vilâyetinden (14) 221a-8, 234a-12, 287a-14, 288a-8, 289b-10, 290a-8, 290a-13, 291b-7, 292b-3; vilâyetindendür (3) 250b-8, 264a-11, 264a-16; vilâyetine (8) 233b-9, 289a-5, 291a-11, 291a-15, 292a-2, 292a-3, 292a-4, 292a-8; vilâyetiyle (1) 224b-4; vilâyetler (14) 188a-14, 194b-1, 201b-5, 203b-16, 215b-5, 221a-6, 245a-12, 252b-15, 287a-6; vilâyetlerde (1) 246b-10; vilâyetlerden (5) 260a-9, 287b-11, 289b-11, 290b-3, 307b-3; vilâyetlere (1) 249b-6; vilâyetleri (4) 258b-12, 287a-3, 293a-14, 307b-15; vilâyetlerin (1) 245a-13; vilâyetlerine (1) 227b-7; vilâyetlerinün (2) 200a-14, 294a-2; vilâyetlerün (9) 201b-9, 221a-8, 224a-8, 235a-16; 266b-1, 267a-5, 267a-7, 287b-8, 289b-9; vilâyetin (1) 259a-8; vilâyetine (1) 254a-13; vilâyetindedür (1) 197a-6; vilâyetine (1) 197a-11; vilâyetün (15) 204a-1, 204a-2, 204a-4, 205b-5, 207a-10, 218a-15, 220b-11, 221a-4, 222b-3;

vüşül : < Ar. Ulaşmak, varmak

vüşül êtdügi (1) 196a-13

Y

yaḥūd : < Far. ya da

(1) 195a-8

yaḳ- : Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak

yaḳarlar (1) 276b-4

yaḳın : Arada az mesafe bulunan

yaḳındur (2) 188b-17, 191a-1

yaḳın var- : Erişmesi ve olması bakımından yaklaşmış olan

yaḳın varmadı (1) 207b-1

yaḳın varduḳda (2) 241a-8,14

yaḳın varabilmezler (1) 282a-9

yāḳūt : < Ar. Kıymetli bir taş

yāḳūtdan (1) 189a-7

yan- : Isı, ışık veren bir konuma geçmek

yanup (1) 306a-4

yandur- : Yakmak

yandururlar (1) 297b-17

ya'ni : < Ar. Demek oluyor ki, kısacası

(44)189b-11; 190a-10; 194b-15; 195a-4; 195b-9; 196b-13; 197b-7;
198a-17; 199b-12; 200a-9; 203b-3, 6; 206b-6; 216a-6; 216b-11; 219a-12; 219b-12;
220a-2, 4, 15; 221a-2; 225a-10; 228b-3; 233b-17; 236a-10; 236b-9; 240b-8; 245a-12;
252b-16; 255a-14; 257a-3; 262b-6; 277b-3; 278a-13; 283a-8; 283b-15; 289a-8; 291a-
10; 295a-2, 3, 4; 300b-1; 303a-9; 304b-8, 17

yanzdehüm : < Far. On birinci

(1) 243a-13

yapraq : Yaprak

yapraq**ları** (1)295a/13

yaramaz : Faydasız

yaramaz**dur** (1) 213a-13

yarlıga- : Bağışlama

yarlıgar (1)219b-16

yaşıl : Yeşil

(1) 260b-10

yataq(ğ) : Barınak,in

yatağ**ıdı** (1) 257a-10

yaylaq : Otlak

yaylaq**ıdur** (1)235a / 15

yaz- : Yazmak

yazar (1) 278a-15; yazarlar (1) 261b-14; yazduğı (1) 198a-5; yazdı (2) 286b-9, 286b-10; yazdılar (1) 198a-15; yazup (1) 306a-3

yaz : Yaz mevsimi

yazdan (1) 259a-17; yazın (6) 221a-14, 222b-1, 224a-17, 259a-9, 265b-8, 300b-4 yazuğ (1) 286a-6

yazıl- : Yazma işi yapılmak

yazılan (1) 286b-14; yazılmış (1) 308b-12; yazılmışdı (1) 206b-2

yèddi : Yedi krş. yèdi

(97) 190a-16; 190b-8; 191a-13; 193a-5; 193b-6, 15; 194a-1, 7, 10; 196b-4; 198b-12; 204b-15; 206a-10; 208b-1; 212a-2, 15; 213b-10, 11; 227a-10; 229b-17; 231a-8, 16; 231b-12; 233a-4; 237a-2; 237b-3; 238b-15; 239a-1; 239b-12; 241a-10; 241b-4, 8, 10; 245b-16; 253b-9; 254b-9, 14; 256b-3; 258a-7; 259a-8, 11; 265b-5, 7; 269b-14, 15; 270a-1, 2; 270b-5, 9, 11; 271a-3, 4, 9; 271b-5, 7, 11, 14, 16; 272a-1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10; 272b-1, 3, 8, 11; 273a-1, 16; 273b-4, 10, 17; 274a-5; 274b-15; 275a-6; 280b-12; 286a-4; 286b-1, 2; 292b-2; 293a-11; 294b-13; 295a-12; 300b-6; 301a-14; 301b-11; 302a-11; 306a-9; 306b-4

yèdi : Yedi krş. yèddi

(6) 190b-5; 200a-3; 212a-1; 229b-2; 271b-9; 306a-10

yèddinci : Yedi sayısının sıra sıfatı

(2) 198b-17; 301a-17

yèg : Üstün, daha iyi

yègdür (3) 21a-2, 222b-10, 235b-3; yègi (1) 212a-2

yemin : < Ar. Sağ

taraf-ı yemininde : < Ar. Sağ tarafında

(1)201b-8

yengi : yeni

(1)226a-1

y r : Mah l, mek n

(137) **y rde** (49) 189b-4, 189b-6, 189b-14, 192a-16, 192b-1, 194b-13, 196b-7, 198a-2, 207a-5; **y rded r** (2) 213a-16, 235b-4; **y rdeki** (2) 283b-1, 286b-2; **y rden** (13) 190a-12, 190a-13, 190a-15, 190a-17, 190b-1, 190b-2, 190b-4, 206a-8, 216a-3; **y rdend r** (1) 259b-16; **y rd r** (2) 199a-13, 239b-1; **y re** (22) 189a-15, 189a-17, 189b-4, 194b-5, 202b-3, 211a-8, 222a-11, 226a-17, 227a-2; **y ri** (7) 190a-1, 197b-17, 202b-11, 207b-3, 247b-4, 247b-8, 306a-4; **y rinde** (3) 198b-1, 222a-12, 282a-14; **y rinden** (2) 277b-3, 289a-7; **y rine** (4) 189a-11, 220a-14, 270a-16, 290b-12; **y rl r** (5) 253b-1, 255a-14, 257a-10, 289a-14, 294b-2; **y rl rde** (7) 208b-10, 247b-12, 258b-9, 259a-1, 263b-7, 280b-12, 281a-13; **y rl rd r** (1) 206a-5; **y rl re** (1) 290b-6; **y rl ri** (5) 219b-8, 221b-10, 240b-12, 258b-17, 258b-17; **y rl rin** (1) 220a-9; **y rl rine** (1) 242a-13; **y rl r n ** (2) 215b-9; 238b-9; **y rl ** (1) 253b-16; **y r n ** (5) 223b-10; 232b-1, 239a-8, 295b-1, 299b-7

y rl  : Oturduğu b lgede doğup b y yen, ataları da orada yaşamış olan

y rl ye (1) 208b-9

y r altı : Yerin y zeyi altındaki b l m 

y r altında (2) 283b-9, 292b-14; **y r altından** (1) 301a-5 **y r altıyla** (2) 289a-12, 15

y ry zi : D nya

y ry zine (1)283b-7

y tmış : Yetmiş

(25) 191b-5; 212b-2; 228b-11; 230a-2; 232b-3; 233a-5; 237b-3;
238b-6; 239a-17; 240b-5; 253a-10; 269a-10; 269b-1; 270b-16; 271a-7, 12; 273a-10;
273b-17; 276a-11; 278b-7; 289a-6; 291a-5; 298a-4; 299a-17; 303a-10

yıl : Sene

yıla (1) 217b-15; **yılda** (6) 211a-7, 218b-4, 220a-12, 295a-6, 298b-17,
305b-4; **yıldan** (5) 189a-5, 221b-3, 227b-13, 227b-14, 241a-2; **yıldur** (1) 197b-8;
yıllar (1) 253a-15; **yıllarda** (1) 226b-7; **yılında** (1) 196a-15; **yıluñ** (1) 217b-15

yılduz : Yıldız

(1) 298b-17

yine : Yeniden, bir daha, tekrar

(97) 189a-10; 190a-8, 12; 191a-10; 193a-1; 195a-3; 202b-12; 204a-
12; 207b-4; 210a-1, 15; 214a-14; 214b-10; 217b-16; 218a-2; 219b-8; 220a-8; 223b-
4; 224a-2, 6; 224b-13; 225a-2; 226b-13; 227a-4; 227b-15; 228a-3; 230a-14; 233b-5;
234b-12; 238a-3; 240a-2; 242a-13; 243a-10; 244b-15; 247b-4, 13; 249a-2; 250a-3;
250b-14; 253a-16; 255a-1; 256a-13; 258b-3; 260b-2, 14; 263a-9; 264b-17; 268a-3,
11, 12, 15; 268b-1, 2, 10; 271a-16; 272a-10; 272b-1, 3, 4, 13; 273b-3, 6; 275a-10,
11; 279a-7, 12; 280b-6; 281a-1; 282a-12; 286a-2; 286b-8; 287b-5; 289a-7, 9; 292b-
15; 294a-11; 301a-9, 12; 302b-10, 11; 303a-14; 303b-13, 15, 16; 304a-3, 5, 7; 304b-
10; 306a-11, 12; 308a-14

yoğ : Mevcut olmayan krş. yok

yoğdı (1) 189b-16

yoğun : Koyu, kalın

(1) 202b-5

yoğurt : Yoğurt

(1) 231a-2

yoğır : Katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur durumuna getirmek

yoğırup (1) 283a-4

yok : Mevcut olmayan krş. yoğ

yokdur (42) 211a-1; 212b-7; 214b-6, 8, 12; 218b-13; 228b-6; 231a-7; 236b-11; 238b-11; 240a-9; 241a-12; 243b-5; 244b-3; 246b-11, 12; 247b-2, 17; 248a-11; 248b-1; 250b-15; 252b-13; 253a-17; 253b-5; 254a-1; 271a-4; 272a-6; 275b-3, 7; 276a-6; 276b-6; 277b-7, 13; 280a-14; 281a-8; 281b-3, 10; 282a-14; 282b-2, 9; 286b-16; 287a-2, 5; 288a-1; 289a-13; 292a-6; 298a-7; 299b-1; 301a-6; 306b-17; **yokıdı** (1)195b- 7

yokış : Aşağıdan yukarıya gittikçe yükselen eğimli yer, iniş karşıtı

(1) 275b-3

yol : Bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer

yolına (1) 221b-16; **yolında** (5) 246b-17, 250a-15, 254a-1, 256b-8, 258a-2; **yolından** (8) 190a-12, 190a-14, 190a-16, 190a-17, 190b-1, 190b-3, 268b-2, 302b-3

yonma : Yontulmuş

(1) 236b-3

yoldaş : Yol arkadaşlığı

yoldaşı (1) 263a-12

yuğ- : yıkmak

yuhup (1) 302b/17

yukaru : Yukarı

(5) 189a-16; 210a-10; 244a-12; 248a-5; 283b-6

yumşak : yumuşak

(1) 253b-1

yukse : Belirli bir yere göre daha yukarıda bulunan

(1) 254a-6

yukse**de** (1) 197a-8; yukse**dur** (3) 210b-6, 230b-16, 259b-14

yukse (g) : Yükselti

yukse**ligi** (1) 191a-1; yukse**liginde** (1) 202b-5

yukselü : Yüksek yer

(1) 251b-4

yüz : (1) Surat, çehre

yü**zi** (1) 248b-14; yü**zine** (1) 203b-3, 203b-6; yü**zlerin** (4) 202a-5,
202a-9, 202a-12, 202a-13

(2) : Yüzey, satıh

yü**zinde** (1) 276b-15

(3) : Ön taraf

yü**zini** (2) 191a-4, 201b-13

yüz : Yüz sayısı

(268) 189a-4, 5; 190b-8; 191a-4, 12, 13; 191b-4, 5, 6; 193a-5, 6; 193b-6, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17; 194a-1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 16, 17; 194b-1; 196a-4, 6; 196b-1, 13; 198a-2, 11; 200a-3, 4; 201b-13; 202a-5, 9, 12, 13; 203a-9; 203b-3, 6; 205b-3, 4, 7, 8, 15; 206a-2, 11, 15; 207b-7, 16; 208a-12; 211a-12; 211b-8, 15, 17; 212a-3, 9; 212b-2, 17; 213a-17; 214a-1; 215a-1, 13, 14; 215b-4; 216b-13; 218a-6, 16; 220a-11; 220b-8, 16; 221b-3, 9; 222a-7, 14, 16; 222b-5; 223b-3; 224b-13; 225b-7, 11, 16; 226a-8; 226b-14; 227a-6, 9; 227b-5, 14; 228b-1, 3, 8; 230a-1, 2; 230b-15; 231a-3, 13; 231b-12; 232a-4; 232b-3, 10, 14; 233b-8; 234a-3, 14; 235b-12, 15; 236a-16; 236b-9, 13, 15; 237a-3, 9, 13; 237b-4, 12; 238a-4, 10, 15; 238b-6, 7, 13, 14, 16; 239a-1, 13; 239b-1, 7, 11, 12, 13; 240a-1, 2, 10, 12; 240b-5, 7, 13; 241a-2, 10, 11; 241b-3, 5, 16; 242a-2, 5, 7; 242b-1; 243b-6; 244a-10; 245a-11, 12, 16, 17; 245b-14, 16; 246b-5; 248b-14; 249a-16; 249b-14; 250a-4; 255b-1, 2; 256a-3; 256b-12, 13; 257b-17; 258a-1; 260b-4; 263a-16; 265a-1, 2; 266a-6; 268a-10; 268b-9, 15; 269a-5, 10, 11; 269b-1, 2, 10, 11, 12, 13, 14; 270a-6, 12; 270b-6, 7; 271a-4, 13; 271b-9; 272a-14; 272b-8, 17; 273a-13, 17; 273b-2; 274a-5; 276b-9, 15; 277a-17; 280a-12; 283b-7, 12; 287a-9, 10, 15; 287b-11, 16; 288a-6; 288b-3; 289b-6; 290b-1, 7, 11; 293b-13; 295a-12; 295b-2, 3; 298a-4, 17; 298b-3, 10, 16; 299b-5, 7, 11; 300a-12, 16; 301a-3, 4; 301b-16; 302a-5; 303b-17; 304a-13; 305b-4; 306a-13, 14

yüzük(g) : Parmağa takılan, genellikle altın, gümüş vb. mâdenî halka

yüzügi (1) 196b-1

yekpâre : < Far. Tek parça, bütün

(2) 189a-7; 302a-13

yemîn : < Ar. Sağ taraf

yemîninde (1) 201b-8

yesâr : < Ar. Sol taraf

yesârında (1) 201b-8

Z

zāḥmetāk : < Ar. Zahmet veren, sıkıntılı

(1) 207b-4

za^ʿ ferān : < Ar. Safran

(2) 227a-12, 259a-16

zāḥmetāk : < Ar. Sıkıntılı, yorucu

(1)207b-4

zamm kııl- : < Ar. T. Katmak, eklemek

zamm kıılmışdur (1) 191b-13

zārılıķ : < Far. + T. Ağlamak, inlemek

zārılıķlar (1) 189a-5

zāviye : < Ar. Tekke

(2) 199a-17; 273b-1

zebūn : < Far. Güçsüz, zayıf, aciz

zebūndur (1) 253a -8

zebūn olurlar (1) 221a-9

zecr : < Ar. Zorla

(1) 241a-4

zemin : < Far. Yer, mahal:

(7) 194b-12; 199b-3, 13, 206a-16; 292a-1615; zeminūñ 200a-11

- zer** : < Far. Altın
(2)189a-8, 277b-14
- zer-în** : < Far. Altından yapılmış
(1) 190a-1
- zerlâ** : < Ar. Bir altın çeşidinin adı
(2) 280b-12, 295b-3
- zeybağ** : < Ar. Civa
(1) 279a-16
- zīb** : < Far. Süs, bezek
(2) 198a-9, 295a-17
- zībā** : < Far. Güzel
(3) 229b-9; 232b-2; 248b-15
- zicl** : < Ar. Cetvel
ziclere (1) 200a-14
- zinā** : < Ar. Nikâhsız birleşme
zinā étdükleri (1) 192a-1
- zinde** : < Far. Canlı
(4) 198a-4; 202b-9, 15; 276b-15
- zinet** : < Ar. Takı, süs
(3) 198a-9; 295a-17; 308b-15
- zirā** : < Ar. Çünkü şundan dolayı

(23) 198b-11196b-6; 205b-5; 210b-14; 217a-13; 219a-9; 222b-10; 224b-16; 225b-12, 13; ; 233a-2, 234a-4; 243a-6; 244b-10; 247a-10; 247b-1; 249a-11; 253b-6; 254a-10; 277a-12; 282b-17; 289a-9, 13; 290b-2

zirā' at : < Ar. Bitki yetiştirmek amacıyla toprak üzerinde yapılan alışmaların bütünü

(9) 190b-7; 207a-11; 248b-7; 255b-5; 286a-14; 287a-15; 288a-2, 289a-9; 289b-7

zirā' ata (1)206b-3

zirā' at éder (5) 212b-16, 223b-16; 240b-2; 243a-6; 258a-3

zirā' at éderler (1) 287b-6; 10

zirā' at édüp (2) 286a-8, 14

keşirü'z-zirā' at olur : < Ar. + T. Mahsülde bolluk olması

(1)286a-16

aķallü'z-zirā' at : < Ar. Üründe azalma olması

(1) 286a-17

ziyāde : < Ar. Fazla, ok

(54) 191b-5; 195b-2, 3; 202b-4; 204a-2, 4, 16; 204b-6, 8; 206b-3, 17; 208b-9; 215a-1; 216a-4, 6; 217b-8; 218a-1; 220a-13; 224a-16; 225b-11; 228a-8, 17; 228b-11; 230b-3; 232b-10; 234a-14; 236a-17; 237b-8; 241a-11; 242a-8, 14; 243a-7; 243b-12; 244b-7; 246a-10; 247b-10; 248a-3255b-17; 256a-3; 257a-4; 260a-9, 14; 261b-16; 265a-1; 275a-10; 281b-15; 282b-13; 283a-12, 13; 286a-4, 15; 286b-1, 2, 3; 287a-8; 294b-2, 16; 295b-7; 298b-6; 300b-3; 302a-13; 304b-11

ziyâdedür (8) 188b-10, 205a-1, 217a-14, 248b-12, 268b-3, 277b-2,
295a-5, 301a-3

ziyâde ola (1) 203b-17

ziyâde olmaz (1)223a-9

ziyâde olursa (2) 203b-2,10

ziyâde kıldı (4) 191b-5; 218a-1, 305a-2, 10; 306a-5, 9

ziyâde kıldılar (1) 195a-17

ziyâde kılmışdur (1) 212b-5

ziyâret : < Ar. Bir kimseyi veya bir yeri görmeye gitme

ziyâretine (1) 189b-13

ziyâret édüp (1) 251a-16

ziyâret eyleye (3) 189a-8, 238b-6, 207b-7

ziyâret-gâh : < Ar.+Far. Saygı için veya bir şey dilemek, sevap kazanmak gibi bir amaçla gidilen kutsal yer, türbe.

ziyâret-gâhdur (2) 198b-1; 238b-6

zürî :< Far. Kuvvet, güç, zor

(1) 242b-14

3. 2. ÖZEL ADLAR DİZİNİ

3. 2. 1. KİŞİ ADLARI

A Ā ‘A

‘**Abdullāh bin ‘Amir** : Abdullah bin Amr bin Ās bin Vâil bin Hâşim bin Sa’îd bin Sehm bin Amr bin Haris bin Ka’b bin Lüey el Kureyşî’dir. Eshâb-ı kiramın büyüklerinden Amr bin Ās’ın oğlu.

(1) 210a-7

‘**Abdullāh bin ‘Ömer** : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 257a-9

‘**Abdullāh el-Buḥārī** :Şafiî mezhebinde meşhûr fıkıh âlimlerinden olup Bağdât’da yaşamıştır. H. 398/M.1007 senesinde vefât etmiştir.

(1) 303a-5

‘**Abdullāh Sekkāk** : O dönemde yaşamış olan ulemalardan bir kişi ismi

(1) 222a-6

‘**Abdullāh Zübeyr** : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 191a-5

‘**Abdullāh-ı Mübârek** : Asıl adı ‘Abdullāh bin Mübârek’tir. Hâdis ve fıkıh âlimi

(1) 261a-2

Ādem : Hz. Adem

(9) 189a-3, 8, 9, 11; 192b-6; 277a-15; 278b-4, 6

Ahmed bin Emîrû'l-Muvaffak Talha bin el-Mütevekkil 'Alallâh : Abbâsî

Halifelerinden bir kişi ismi

(1) 208b-2

Ahmed ibn Mūsā-yı Kāzım : Ehl-i Beyt mensubunlarından bir kişi ismi

(1) 246b-1

'Alî : İslâm Devleti'nin 656-661 yılları arasında halifeliğini yaptı. İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hem damadı hem de amcası Ebu Talib'in oğlu olan Hz. Ali, İslâm'a daveti kabul eden ilk erkek

(23) 196b-9, 11, 17; 205b-12; 206b-15; 207a-3, 4, 13; 207b-2, 3, 10, 11; 208b-4; 210a-8, 9, 14, 15, 16; 212b-4; 217a-15; 268b-14; 270a-12; 292a-11

'Alî bin Mūsā el-Rızā :Ehl-i Beyt imamlarından bir kişi ismi

(1) 262a-3

'Amr bin 'Âş : Kureyş kabilesinin Sehm koluna mensup sahabelerden bir kişi ismi

(1) 304a-8

Argün Hân : İlhanlı Hükümdarlarından bir kişi ismi

(4) 218b-6; 223a-1 239b-5; 261b-15

Atâbeg Cāvî : Selçuklu emirlerinden bir kişi ismi

(7) 225b-16; 250a-2, 12, 250b-14; 252a-12; 253a-11; 256a-12

Atâbeg Muhammed Hânı : Salgur Hanedanlığına mensup olup babası Atabeg Zengi'den sonra tahta geçmiştir.

(1) 268a-11

Atâbeg Serker : Salgur Hanedanlığının mensublarından bir kişi ismi

(1) 291b-5

Atābeg Sunḳur : İnan'ın Fars bölgesinde hüküm süren Türk-İslâm hânedanlığının (Salgurlar veya Fars Atabegleri olarak bilinen) temelini atan kişi.

(1) 246a-14

‘**Ayişe** : Hz. Muhammet'in üçüncü eşi

(2) 195a-11; 196b-17

Āzer : Hazreti İbrahim'in babası

(5) 202a-3; 227b-5; 248a-11; 305a-1

‘**Azrāīl** : Dört büyük melekten can almakla görevli olan melek

(1) 197b-10

‘**Azudü'd-Devle Deylemī** : Büveyhi Hükümdarlarından bir kişi ismi

(5) 245b-9, 13; 247b-10; 253b-8, 246a-15

‘**Azudü'd-Devle oğlu Şamsāmü'd-devle** : Büveyhi Hükümdarlarından bir kişi ismi

(1) 245b-1

B

Bābā Ferruḥ : Tebriz’de türbesi bulunan alimlerden bir kişi ismi

(1) 229a-11

Bābā Hasan : Tebriz’de türbesi bulunan alimlerden bir kişi ismi

(1) 229a-11

Bābā Kūhī : (Esere göre) Bir şair ismi olduğu tahmin edilmektedir.

(1) 246b-2

Bābā Ṭāhir : İran’ın Hemedan şehrinde doğup Hemedan ile Lûristan’da yaşadığı anlaşılan Baba Ṭāhir Uryân H.401/M.1010 senesinde Hemedan’da vefât etmiş bir şair

(1) 226a-11

Bahā’üddin Ḥaydar Atābeg Būstegīn : Salgur Hanedanlığına mensup yöneticilerden bir kişi ismi

(1) 220b-14

Baṭlamyūs : Yunan coğrafyacı, matematikçi ve astronomdur. İskenderiye’de yaşadığı sanılmaktadır.

(5) 193b-3; 200a-2, 7; 238b-3; 300a-7

Bāyezīd-i Bestāmi : Ünlü sûfilerden bir kişi ismi

(1) 266b-11

Bedrūddīn Lüvlüv : Musul Atabeylerinden bir kişi ismi

(1) 240a-9

Behmen bin İsfendiyār : İran hükümdarlarından İsfendiyarın oğlu Erdeşir'in lakabı.
Krş. Behmen-i İsfendiyār

(5) 217a-7; 250b-6; 250b-12; 257a-15; 306b-5

Behmen kıızı Humāy : Sasani Hükümdarlarından biri olan Erdeşir'in kızı

(1) 249a-7

Behmen-i İsfendiyār : İran Hükümdarlarından Erdeşir'in lakabı. Krş. Behmen bin İsfendiyār

(2) 210b-10258b-5

Behrām-ı Çüpīn: VI. Behrām diye de bilinen İranlı büyük komutan ve hükümdar. Ailesi Sasaniler döneminin yedi büyük ailesinden bir kişi ismi

(2) 233b-16; 307a-6

Behrām-ı Gür Sāsānī : V. Behrām olarak da bilinmektedir. I. Yezdicerd'in oğlu ve halefi olup on beşinci Sasani Hükümdarıdır.

(2)191a-15; 211b-11

Belīnās Hekīm : Eserleri müslüman Ortaçağ âlimlerinin çalışmaları sayesinde tanınan ünlü Grek matematikçisi.

(1) 238a-11

Bin Leys Şıgār : Yönetici isimlerinden bir kişi ismi

(1) 264b-16

Buhtu'n-Naşr : Babil Kralı

(2) 197b-14, 16; 209b-9; 235a-1

C

Ca'fer Nāhī : Metinde sadece ismi geçmektedir. Hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

(1) 241a-1

Celāleddīn Tayyib Şāh :Türkmen kökenli bir emirdir. Teber Kalesini elinde bulundurmuştur.

(1) 254a-5

Cemāleddīn Ceylī : Kazvin'de kabri bulunan evliyalardan bir kişi ismi

(1) 220b-6

Cemşid : Müslüman bir müellif ismi krş. Cīmşid

(10) 213b-8, 11; 215b-9; 225b-3; 226a-4, 7; 248b-5, 9, 15; 249a-5, 262a-2

Cīmşid : Müslüman bir müellif ismi krş. Cemşid

(1) 249a-5

Cüneyd-i Bağdādī : Asıl adı Ebü'l-Kāsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî'dir (ö. H. 297/M.909). İlk devir sûfliğinin en güçlü temsilcilerinden olan meşhur bir sûfidir.

(1) 209a-9

Ç

Çengiz Hân : Moğol İmparatorluğunun kurucusu ve ilk hükümdarı
(2) 242b-11; 264a-3

D

Dābbetü'l-ʿArz : Kıyamet alameti bir mahlûk
(1)192a-7

Dānyāl : Kitâb-ı Mukaddes'e göre Benî İsrâil peygamberlerinden olan kutsal kitap yazarlarından biri
(1) 244b-5

Dārâ ibn Dārâb Keyânî : Eski İnan hükümdarlarından Darius
(1) 220b-13

Dārâb bin Behmen : İnan hükümdarlarından İsfendiryar'ın oğlu.
(3) 250b-4; 256a-17; 303b-6

Dāvūd : İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine Zebûr verilen peygamber
(2) 197b-5; 210b-1

Deccāl: Kıyâmet alâmetlerinden olarak kıyâmete yakın zamanda insanları kandırmak, halkı azdırmak için ortaya çıkacağı haber verilen, çok kötü ve yalancı kimse

(3) 195a-2; 216b-6, 11

E

Ebrehe-i Şabāh : Metinde sadece ismi geçmektedir. Hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

(1) 308b-14

Ebū ‘Alī Ca‘fer : Deylemilerin emirlerden bir kişi ismi

(1) 220a-8

Ebū ‘Alī Şakafī: Büyük velilerden. İsmi, Muhammed bin Abdülvehhâb, künyesi Ebû Ali Sekafî'dir. Nişâbur'da doğmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. H. 328/M. 939 senesi Nişâbur'da vefât etmiştir.

(1) 261a-2

Ebūbekir : 572 yılında Mekke'de doğan Hazreti Ebû Bekir Es-Sıddık Ra, Hazreti Muhammed Mustafa (a.s.)'nın İslâm'ı tebliğ başlamasından sonra ilk iman eden hür erkeklerin; raşit halifelerin, aşere-i mübeşşerenin ilkidir. Câmiû'l Kûr'an, es-Sıddîk, el-Atik lakaplarıyla bilinen büyük sahabi

(7) 191a-15; 195a-13; 195b-14; 196a-5; 221a-3; 262a-9; 270a-8

Ebūbekr-i Şādānī : Bir kişi ismi

(1) 220b-5

Ebū Ca‘fer ‘Abdullāh : Abbâsî Halifelerinden bir kişi ismi

(1) 208a-11

Ebū Dāvūd Sicistānī :Hadis âlimlerinden bir kişi ismi

(1) 210b-1

Ebū Devāniq : Abbasî hükümdarlarından bir kişi ismi

(4) 206b-15; 214a-6; 214b-13; 218a-3

Ebū Dulef ‘İclī : Güney Irak’ta Hîre civarında yaşayan Arap asıllı İcl kabilesine mensup bir yöneticidir. Doğum ve ölüm tarihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

(1) 225a-14

Ebū Düccâne : İsmi Semmah bin Harese olup, künyesi Ebū Düccâne’dır. Bedir, Uhud gazvelerine ve diğer gazvelere katılmıştır.

(1) 226a-17

Ebu’l-Hasin Harkānī : Ebū’l-Hasan Harakānī, takrîben Hicrî 352/M.963 senesinde Bistam’ın kuzeyindeki Harakan köyünde, çiftçilik yapan bir ailenin evlâdı olarak dünyaya gelmiştir. Dînine ve ibadetlerine düşkünlüğü, nefsiyle mücâhedesini ve dâimî zikir ve murâkabe hâlinde bulunması sebebiyle kendisine “Şeyhü’l-Asr”, yani “Asrının Şeyhi” denilmiştir.

(1) 267a-2

Ebū’l-ḥikme : Çeşitli kültürlerde değişik isimlerle anılan mitolojik veya yarı mitolojik bir şahsiyettir. Değişik gelenek ve kültürlerde farklı isimlerle anılan bu şahsiyet Greko-Latin literatüründe Hermes Trismegistos diye şöhret bulmuştur. Krş. Ebū’n-Ni’ am

(1) 198b-10

Ebū’l-Mihcen-i Kürd : Adının Amr veya Mâlik, babasının adının Hubeyb olduğu da kaydedilmemiştir. Aynı zamanda şair olan sahabelerden biridir. Ebū Mihcen’in şiirleri az olmakla birlikte kendisi güçlü bir şair olarak anılmaktadır.

(1) 229a-17

Ebū Muhammed Mūrta’iş : Ulema ve meşâyihlerden bir kişi ismi

(1) 209a-11

Ebū Müslim Şāhibū'd-devlet : Emevileri yıkan kişidir. Ebu Müslim Horasanî olarak anılmaktadır.

(1) 264b-12

Ebū Naşr Mîr-i Mervānî : Mervani hükümdarlarından bir kişi ismi

(1) 253a-16

Ebü'n-Ni'am : Çeşitli kültürlerde değişik isimlerle anılan mitolojik veya yarı mitolojik bir şahsiyet. Değişik gelenek ve kültürlerde farklı isimlerle anılan bu şahsiyet Greko-Latin literatüründe Hermes Trismegistos diye şöret bulmuştur. Krş. Ebü'l-hikme

(1) 198b-11

Ebü 'Oşmān-ı Hîrî : Bir kişi ismi

(1) 261a-2

Ebü Reyhān : Asıl adı, Ebu Reyhan Muhammed bin Ahmed El-Birûnî olan Fars kökenli Müslüman bilgindir. Gök bilim, doğa bilimleri, matematik, tarih ve coğrafya alanındaki çalışmalarıyla tanınır.

(2) 200a-3, 8

Ebü Sa'id : Çin, Hindistan, İran ve Anadolu'da İslâmiyetin yayılmasında büyük hizmeti geçen âlimlerden biridir. İsmi İbrâhim bin Şehriyâr'dır. Annesinin ismi Bânuveyh bin Mehdî'dir. Ebû İshak künyesiyle ve Kâzerûnî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Krş. Ebū Sa'id Kâzerûnî

(2) 230a-15; 252a-10

Ebü Sa'id Kâzerûnî : Çin, Hindistan, İran ve Anadolu'da İslâmiyetin yayılmasında büyük hizmeti geçen âlim ve mücâhid velî. İsmi İbrâhim bin Şehriyâr'dır. Annesinin

ismi Bânuveyh bin Mehdî'dir. Ebû İshak künyesiyle ve Kâzerûnî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Krş. Ebû Sa'îd

(1) 252a-10

Ebû Tâhir Münecim : O dönem münecimlik yapan bir kişi ismi

(1) 227b-15

Ebû Vâşık 'Abbâsî :Abbasi Halifelerinden bir kişi ismi

(1) 191b-3

Ebû Zer Cumhur Bahtikân : Devrin ileri gelen alimlerden bir kişi ismi

(1) 265a-8

Efrâsiyâb-ı Türk :İran millî destanında adı geçen ünlü Turan hükümdarı

(3) 265a-13; 282a-16; 303a-17

el-Hādî Billâh 'Abbâsî : Abbâsî Halifelerinden bir kişi ismi

(1) 219b-1

el-Mehdî Billâh : Abbâsî Halifelerinden bir kişi ismi

(3) 208a-13; 218a-3; 306a-6

el-Mehdî Billâh Muhammed : H. 126/M. 744 veya H.127/M. 745 yılında Hûzistan'ın İzec kasabasında doğdu. Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'un oğludur.

(2) 208a-13; 218a-3

el-Mehdî Billâh Muhammed İbn Ebû Devânîk : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 218a-3

el-Müttakī Billāh ‘Alī bin el-Mu‘taşır : Abbâsî Halifelerinden bir kişi ismi

(1) 208b-3

Emîr ‘Alī İlyās : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 257a-7

Emîr Çobān : İlhanlı kumandanı ve devlet adamı (öl.1327). Cengiz Han’a bağlılıklarıyla tanınan Sulduz kabilesindedir. Krş. Emîr Hāsan Çobānī

(4) 190a-8; 195b-6; 260b-11, 16

Emîr Ğiyāşeddīn : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 273a-2

Emîr Hāsan Çobānī : (Metinde) Avnik Kalesini yıkan kişinin ismi. Krş. **Emîr Çobān**

(1) 237a-7

Emîr Ğutulmuş Deylemī : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 249a-3

Emîr Nizāmeddīn : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 272b-14

Emîrū’l-Mü’minīn Cehre : Alim olarak anılan bir kişi ismi

(1) 229b-1

Emîr Şeref Ebū ‘Alī Ca‘fer’i : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 220a-8

Emîr Yūsuf ed-Devle : H.442/M.1050 veya H. 446/M.1054 yılında doğmuştur. Mezyedî Emîri Mansûr b. Dübeys'in oğlu olup hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi yoktur.

(1) 211a-13

Enüş oğlu Kaynân : Hz. Adem'in oğlu Enüş'ün torunu

(1) 244b-2

Enverî : (12.yy) İranlı şair. Şiirlerinde büyük ölçüde konuşma dilinden yararlanarak yeni bir çığır açmıştır. Enveri, Horasan yakınlarındaki Ebiverd kentine bağlı Bedene köyünde doğmuş ve Belh' de ölmüştür. Devletşah tezkiresine göre 1151'de ölmüştür. Doğduğu bölgeye Deşt-i Haveran dendiğinden önceleri Haviri mahlasını almış ve daha sonra bunu Enveri'ye çevirmiştir.

(2) 209b-4; 229a-13

Erdeşîr-i Bâbekân : Eşkanilerden sonra Sasaniler Devletini kuran I. Erdeşir olarak bilinmektedir. Bilimsel ve teknik anlamda İran'ın parlak çağlarından birini yaşattıran hükümdardır.

(22) 219a-14; 222a-1; 240b-3; 243b-1, 15; 244a-4, 9; 244b-12; 245b-1; 247b-9; 250b-16; 251a-1, 10; 252a-10; 255b-9; 256b-17; 257b-5, 7; 258a-6; 260a-13; 267a-17

Erfahşed ibn Sām ibn Nūh : Hz. Nuh'un oğullarından biri olan Sam'ın oğlu (?)

(1) 240b-6

Es'ad Ebūbekir Hîmyerî : Yemen'de hüküm süren Arap Hânedanı olan Hîmyerîlerin atası Hîmyer'in oğlu

(1) 191a-15

F

Faḫrū'd-Devle : Būveyhî hükümdarlarından (983-997) bir kişi ismi

(1) 219b-9

Faḫīh 'Alī : Din alimlerinden bir kişi ismi

(1) 229a-11

Fārs bin Māsūr bin Sām bin Nūḥ : Sam'ın torunu

(1) 245b-6

Felek Ḳazvīnī : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 220b-6

Ferhād : Firdevsî'nin meşhur eseri olan “Şehnâme”de yer alan “Ferhad ile Şirin” adlı hikâyenin kahramanı. Krş. Gūderz oğlu Ferhād

(3)235a-2;276b-11; 277a-1

Ferīdūn : İran millî destan kahramanı.

(2) 199a-1; 218a-2

Fīrūz Sāsānī oğlu Ḳubād : Sasani İmparatoru Nuşirevân'nın oğlu. krş. Ḳubād bin Feyrūz Sāsānī

(6) 218a-10; 235b-5, 240b-13, 252b-3,5, 265b-12

Feyrūz bin Behrām-ı Gūr : Behrām-ı Gūr adıyla bir destan kahramanı olan Behram, Sāsānî krallarının en meşhurudur

(1) 251a-2

Feyrüz bîn Yezdigerd bin Behram Gūr : Kaynaklarda “Yezdicerd” olarak geçen Sasani kralı Behrâm-ı Gūr’un oğlu ve ondan sonra tahta geçen kişidir.

(1) 231a-14

Fir‘avn : Eski Mısır kralı

(4) 305b-12, 14, 15, 16

Firdevsî : Künyesi Ebü’l-Kâsım, lakabı Fahreddin, mahlası Firdevsî’dir. Meşhur destan Şehnâme’nin müellifidir.

(2) 235a-2; 262a-1

G , Ğ

Güderz : Zerdüşti olan Keyânîler’in kutsal kitapları Avesta’da geçen bir kahramandır. Keyhusrev sarayının önde gelen ünlü kahramanlarından biri ve Rüstem’in kayınpederidir.

(2) 198a-2; 235a-1

Güderz oğlu Ferhād : Firdevsî’nin meşhur eseri olan “Şehnâme”de yer alan “Ferhad ile Şirin” adlı hikâyenin kahramanı. krş. Ferhād

(1) 235a-1

Ġazân Hân : 29 Rebûlâhir 671’de (23 Kasım 1272) Âbeskûn’da doğdu. İlhanlı Hükümdarı Argun Han’ın oğludur.

(9) 205b-2, 3; 207b-8; 218a-7; 228a-8, 12; 230a-2, 8; 234b-16

Geštāseb bin Luhrāseb : Keyanî hükümdarlarından Luhraseseb’in oğludur. Zerdüştonun döneminde ortaya çıkıp dinini yaymıştır.

(1) 250b-12

H, H, H

Hâbil : Hz. Adem'in oğlu

(1) 305a-14

Haccâc bin Yûsuf : Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî H. 95
(M.714) Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisi.krş. Haccâc Yûsuf

(3) 215a-9; 245b-7, 254a-7

Haccâc Yûsuf : Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî H. 95 /
M.714 Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisi.krş. Haccâc bin Yûsuf

(2) 206a-12, 257a-1

Hâcer : Hz. İsmail'in annesi krş. Hacere

(4) 189a-13, 14, 15; 189b-1

Hâcere : Hz. İsmail'in annesi. krş. Hâcer

(1)192b-9

Hâcî Rûkneddîn : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 246b-3

Hâcî Ta'âmîoğlu Şeyh Hâsan : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 237a-7

Hadîce : Ümmü'l-Kâsım (Ümmü'l-Hind) Hadîce bint Huveylid b. Esed b.
Abdiluzzâ b. Kusay el-Kureşiyye (ö. 620) Hz. Muhammed'in ilk hanımı.

(1) 192b-9

Hâkânî : İranlı bir şair

(1) 229a-14

Ḥalīl İsmā‘īl : Faḥrū’d-Devle’nün vezīri krş. Ḥalīl İsmā‘īl bin ‘Abād

(2) 219b-8, 15

Ḥalīl İsmā‘īl bin ‘Abād : Faḥrū’d-Devle’nün vezīri krş. Ḥalīl İsmā‘īl

(1) 219b-8

Ḥamād bin Aḥmed bin Ṭulūn : Dokuzuncu asırda Mısır ve Suriye’ye hâkim olan Türk-İslâm devletlerinden. Tolunoğullarının kurucusu.

(1) 306a-5

Ḥāriş-i Muḥāsibī : Evliyânın büyüklerinden. İsmi Hâriş bin Esed, künyesi Ebû Abdullah’tır. Nefsini çok hesâba çekmesi sebebiyle Muḥāsibî denilmiştir. H. 243’de (M .857) Bağdât’ta vefât etti.

(1) 209a-11

Hārūnū’r-Reşīd : Ebû Ca‘fer Hārūn er-Reşīd b. Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr (ö. H. 193/M. 809). Abbâsî Hâlifesi

(14)190a-6; 191b-12; 207a-15, 17; 208a-14; 212a-13; 219b-4, 5; 224b-5; 225a-13; 227b-12; 262a-3; 305b-7; 306b-2

Hārūt ve Mārūt : Kur’ân-ı Kerîm’de adları geçen ve insanlara sihir öğrettiklerine inanılan iki melek.

(1) 210a-3

Ḥasan-ı Başrī : Basralı meşhur tâbiî, âlim ve zâhit

(1) 210b1

Ḥasan Şabbâh : İran’da Nizârî-İsmâilî Devleti’nin kurucusu (1090-1124). Parlak bir zekâyâ, teşkilâtçılık vasıflarına sahip, basiretli, kabiliyetli, cebir, geometri, astronomi, sihir ve dinî ilimlere vâkıf bir kişi olan ve düzenli örgütüyle, etrafa dehşet

saçan fidâileriyle insanların düşünce ve inanç dünyasına hâkim olmak isteyen Hasan Sabbâh 6 Rebiülâhir 518 (23 Mayıs 1124) tarihinde, aralıksız otuz beş yıl faaliyet gösterdiği Alamut Kalesi'nde öldü.

(2) 221b-5, 8

Ḥasan bin el-Pūye : Büveyhi Hükümdarlarından bir kişi ismi

(1) 246a-2

Ḥasan 'Askerî : Hz. Muhammed'in soyundan gelen On İki İmam'ın on birincisidir.

(1) 212b-4

Ḥasan ibn Zeydü'l-Bâkır : Baba tarafından Hz. Hüseyin'in, anne tarafından Hz. Hasan'ın torunudur. Bâkır lakabı, "bâkirü'l-ilm" tamlamasının kısaltılmış şekli olarak "ilmi yarıp derinliklerine ulaşan, geniş ilim sahibi" anlamına gelir.

(1) 221b-5

Hâşim bin 'Abdü'l-Menâf : İmam Şafi'in dedesinin dedesi olan Haşim bin Abdi Menaf H. 150 (M.767) senesinde Gazze'de doğdu. H. 204 (M.820)'de Mısır'da vefat etti. Kabri, Kurafe kabristanlığında büyük bir türbe içindedir.

(1) 305a-17

Ḥoca Aḥmed : Bir kişi ismi

(2) 273a-14, 15

Ḥoca Aḥmed köyi : Bir kişi ismi

(1) 273a-14

Ḥoca Celâleddin : Bir kişi ismi

(1) 273a-2

Ḥoca Ebü'l-Velīd : Bir kişi ismi

(1) 262b-13

Ḥavvā : Yaratılan ilk kadın, Hz. Âdem'in zevcesi ve insan neslinin annesi

(1) 192b-6

Ḥayrudān : Abbāsî hâlifesi Harun Reşit'in eşi Hayzuran

(1) 191b-13

Ḥazret-i 'Abbās : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 196a-11

Ḥazret-i 'Alī : İlk müslümanlardan, Hz. Peygamber'in damadı ve Hulefâ-yı Râşidîn'in dördüncüsü (656-661).

(15) 196b-9, 17; 206b-15; 207a-3, 4, 13; 207b-2, 3, 10, 11; 210a-8, 9; 238a-12; 241a-5; 268b-14

Ḥazret-i 'Ayşe : Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in hanımı.

(2) 195a-11; 196b-17

Ḥazreti Dāvūd : İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine Zebûr verilen peygamber.

(2) 197b-5; 198b-2

Ḥazret-i Ebübekir : İlk müslümanlardan, Hulefâ-yı Râşidîn'in birincisi (632-634).

(2) 195a-13; 196a-5

Ḥazret-i 'İsâ : Hz. İsâ Kur'an-ı Kerîm'de İsâ, İbn Meryem ve Mesîh şeklinde zikredilen, kendisine İncil'in verildiği Hz. Muhammet'i müjdelediği bildirilen, "Allah'tan bir ruh ve kelime" olarak tavsif edilen, ancak kul olduğu vurgulanan peygamberdir.

(1) 198b-5

Ḥazret-i ‘İsmâ‘îl : Hz. İbrâhim’in oğlu ve Kur’an’da adı geçen bir peygamber.

(1) 192b-8

Ḥazret-i ‘Osmân: İlk müslümanlardan, Hulefâ-yı Râşidîn’in üçüncüsü (644-656).

(4) 191b-1; 196a-10; 196b-1; 308b-13

Ḥazret-i ‘Ömer : Hulefâ-yı Râşidîn’in ikincisi (634-644).

(12)191a-17; 195a-13, 16; 196a-5; 196b-12; 205b-16; 206a-5, 6, 17;
210a-6; 286b-8, 9

Ḥazret-i Fâtıma: Hz. Peygamber’in soyunu devam ettiren kızı.

(1) 196b-11

Ḥazret-i Hızır : Hz. Mûsâ döneminde yaşayan, kendisine ilâhî bilgi ve hikmet öğretilen kişi.

(1) 234b-6

Ḥazret-i İbrâhîm Ḥalîl : Hazret-i İbrahim “Ulü’l-Azm (azm sahibleri)” denilen büyük peygamberlerden biridir.krş. Ḥazret-i İbrâhîm

(1) 240b-9

Ḥazret-i İbrâhîm : Hazret-i İbrahim “Ulü’l-Azm (azm sahibleri)” denilen büyük peygamberlerden biridir. Krş. Ḥazret-i İbrâhîm Ḥalîl

(1) 241a-13

Ḥazret-i İmâm Mâlik : Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795). Mâlikî mezhebinin imamı, büyük müctehid ve muhaddis.

(1) 196a-16

Ḥazret-i Mūsā : İsrâiloğullarına gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamber.

(5) 234b-7; 275b-11; 279a-13; 305b-14; 306a-17

Ḥazret-i Peygamber Hz. Muhammed krş. Ḥazret-i Resûl

(1) 194b-4

Ḥazret-i Resûl :Hz. Muhammed krş. Ḥazret-i Peygamber

(33) 189b-9; 190b-12, 16; 191a-8; 191b-11; 192a-6; 192b-3, 5, 9; 194b-3, 9; 195a-6, 11, 14; 195b-8; 196b-1, 10, 13, 16; 198a-16; 208a-3; 214a-17; 216b-6; 222a-11; 233b-9; 236b-12; 245a-1; 248b-13; 270a-13; 275b-8; 278a-8; 283b-17; 303a-7

Ḥazret-i Şâlih : Kur'an'da Semûd kavmine gönderildiği bildirilen peygamber

(1) 196b-7

Ḥazreti Süleymân : Hz. Dâvûd'un oğlu, İsrâiloğulları'na gönderilen hükümdar-peygamber.

(2) 197b-9, 10

Ḥazret-i Şeyh Külândâm : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 250a-17

Ḥazret-i Tāvusü'l-Ḥaremeyn : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 249a-13

Ḥazret-i Ya'kûb : Hz. İbrâhim'in torunu ve İsrâiloğullarının atası olan peygamber.

(1) 197b-1

Hekim Hermes : Çeşitli kültürlerde değişik isimlerle anılan mitolojik veya yarı mitolojik bir şahsiyet.

(1) 198b-10

Hoca Ahmed Gazzālī : Eş'arî kelâmcısı, Şâfî fakihî, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürü.

(1) 220b-4

Hocâ 'Alîşâh : Erciş'te kale yaptıran bir vezir ismi. Krş. Hocâ 'Alîşâh Vezîr-i Tebrîz

(1) 232a-9

Hoca 'Alîşâh Vezîr-i Tebrîz Erciş'te kale yaptıran bir vezir ismi. Krş. Hocâ 'Alîşâh

(1) 239a-16

Hoca Hâfız Ebü'l-'Alâvî Hemedânî : Arap edebiyatında makâme türünün ilk örneklerini veren şair ve kâtip.

(1) 226a-11

Hoca Muhammed Lehcecânî : Bir kişi ismi

(1) 229a-15

Hocâ Naşîreddîn Tûsî : Moğollar döneminde yaşamış olan astronomi bilgini.

(1) 233a-6

Hoca Zahirü'd-dîn 'Alî bin Melik Şerefü'd-dîn Sâvcı : Bir kişi ismi

(1) 222a-13

Ḥoca Şemsü'd-dīn : Ḥoca Zāhîrû'd-dīn 'Alî bin Melik Şerefû'd-dîn Sāvci'nin oğlu

(1) 222a-15

Hūlagū Ḥān : İlhanlı Devletinin kurucusu ve ilk hükümdarı olan Hūlagū Han, Cengiz Han'ın torunudur.

(2) 218b-6; 221b-9; 233a-6

Ḥüseyn Mansūr : Ulemadan Bir kişi ismi

(1) 209a-10

Ḥüsrev Deylemī: Büveyhi Hükümdarı

(1) 207b-15

Ḥüsrev ile Şîrīn : Şeyhî'nin (ö. 832'den [1429] sonra) Nizâmî-i Gencevî'nin aynı adlı eserinden nakil yoluyla meydana getirdiği mesnevisi.

(2) 268a-16; 277a-1

Ḥüsrev Pervīz : Büveyhîler'in Irak kolunun son hükümdarı (1048-1055)

(3) 205b-6; 213a-9; 243a-7

Hūşeng Pişdādī: Firdevsî'nin Şehnâmesinde yer alan Pişdadîlerin hükümdarlarından ikincisidir. Siyamek'in ođlu Keyumers'in torunu

(10) 199a-7; 206b-13; 218a-1; 244b-4; 243a-17; 248b-5; 266b-5; 274a-8

İ, İ̄, ʿİ, ʿİ̄

İbn ʿAbbās : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 303a-5

İbn-i Sîrîn : Ebû Bekr Muhammed b. Sîrîn el-Basrî (ö. 110/729)Rüya tabiriyle tanınan hadis ve fıkıh âlimi, tâbiî.

(1) 210b-1

İbnü'l-Yemân : Bir kişi ismi

(1) 208a-3

İbrâhîm : Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ın müştereken kabul ettiği büyük peygamber. krş. İbrâhîm-i Hâlîlî

(19) 189a-12; 189b-6; 190a-10; 191a-1; 194b-15; 196a-10; 198b-4; 211a-8; 220a-7; 229a-11; 240b-9; 241a-16; 251a-6, 304b-17; 305b-9

İbrâhîm-i Hâlîlî : Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ın müştereken kabul ettiği büyük peygamber.krş. İbrâhîm

(1)268b-13

İbrâhîm bin Mamâ Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 256b-6

İbrâhîm Edhem : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 209a-9

İbrâhîm Setbine : Eviyadan bir kişi ismi

(1) 220b-5

İdrîs : Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerden biri

(1) 198b-11

‘**İmād-i Kazvīnī** : Kur’ân-ı Kerîm’de adı geçen peygamberlerden biri

(1) 191b-8

‘**İmādüddeve Deylemî** : Ebü’l-Hasen Alî b. Büveyh b. Fennâhusrev ed-Deylemî (ö. 338/949).Büveyhîler hânedanının kurucusu ve bu hânedanın Cibâl, Fars, Hûzistan kolu hükümdarı (932-949)

(1) 241b-9

İmām Aḥmed Ḥanbel : Dımaşk’ta doğdu. Pek çok ilim adamının yetiştiği bir aileden gelmektedir. Özellikle babası Ebü’l-Ferec Abdülvâhid eş-Şîrâzî, Hanbelî mezhebinin Suriye ve Filistin bölgesinde yayılması hususunda büyük gayret göstermiş olup soyundan gelenler İbnü’l-Hanbelî diye anılmıştır.

(1) 209a-9

İmām Ca’de : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 229a-11

İmām Ca’fer-i Şâdıḳ : İsnâaşeriyye’nin altıncı, İsmâiliyye’nin beşinci imamı, Ca’ferî fikhının kurucusu. Krş. İmām Muḥammed bin Ca’fer-i Şâdıḳ

(1) 265b-13

İmām Ca’fer-i Şâdıḳ : İsnâaşeriyye’nin altıncı, İsmâiliyye’nin beşinci imamı, Ca’ferî fikhının kurucusu. Krş. İmām Muḥammed bin Ca’fer-i Şâdıḳ

(1) 265b-13

İmām Ebū Ḥânîfe : Hanefî mezhebinin imamı, büyük müctehit.

(1) 209a-12

İmām Fahreddīn Rāzī: Kelām, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanlarına dair çalışmalarıyla tanınan Eş‘arî âlimi.

(1) 262b-13

İmām Hasan : Hz. Peygamber’in torunu

(1) 196a-10

İmām Hüseyin :Hz. Peygamber’in torunu

(5) 207b-13; 212b-8; 220b-3; 282a-2; 305a-9

İmām Hüseyin İbn Mūsā er-Rızā : Ehl-i Beyt imamı

(1) 220b-3

İmām Ma‘şūm ‘Alī Nākī : Ehl-i Beyt imamı

(1) 212b-4

İmām Muḥammed Bākır : Ehl-i Beyt imamı

(1) 196a-11

İmām Muḥammed Cevvād : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 209a-8

İmām Muḥammed Mehdī : Abbâsî Hâlife Mansûr’a karşı Medine’de isyan eden son imam (on ikinci imam)

(1) 211b-2

İmām Mūsâ-’i Kâzım : Ehl-i Beyt imamı

(1) 209a-7

İmām Rafi‘î : Şafi fıkıh alimi

(1) 220b -6

İmām Yāfi‘ī : Tarihçi

(1) 196a-17

İmām Zeyne’l-‘Abidīn : Ehl-i Beyt imamı

(1) 196a-11

İmāmzāde İsmā‘īl bin İmām Mūsā’-ı Kāzım : İsmâiliye mezhebinin kurucusu

(1) 250b-1

İrec : Feridun’unun ağabeyleri tarafından öldürülen küçük oğlu. Şehnâme’de geçen kahramanlardan biri.

(6) 199a-2, 3, 4, 8; 225b-11; 257b-1

İrem bin Sām bin Nūh : Sam’ın oğullarından biri (?)

(1) 304b-13

‘İsā ibn Mūsā : Halife Ebū Devānīk’in amcası

(1) 214b-14

İsāf : Cürhüm kabilesinden İsāf b. Yâlâ adında bir kişi

(1) 192a-5

İsfehālār bin Esāme : Bir kişi ismi

(1) 278b-11

İsfehālār Üsāme bin Şerik : Bir kişi ismi

(1) 229a-16

İsfendiyār : İnan tarihinde hak, kudret ve lütûf sembolü olarak yer alan efsanevî kahraman

(10) 210b-11; 217a-7; 250b-6, 12; 257a-15; 258b-5; 277a-1; 301b-4; 306b-5, 14

İskender : İslâm tarihinde daha çok efsanevî şahsiyetiyle tanınan Makedonya kralı. Krş. İskender-i Rûmî

(43) 194a-8; 200b-18; 201b-6; 210a-1; 210b-11; 213b-12; 214b-17; 215b-10; 216b-17; 220a-3; 220b-13; 235a-8; 247a-17; 251a-9; 262b-3; 264b-11; 286a-4; 299b-5, 6, 11, 15; 300a-17; 301a-14; 301b-1, 3; 302b-13; 303b-5, 6, 11, 15, 17; 304a-2, 3, 11; 304b-4, 6, 8, 10; 305a-1; 306b-8

İskender-i Rûmî : İslâm tarihinde daha çok efsanevî şahsiyetiyle tanınan Makedonya kralı. Krş. İskender

(5) 216b-17; 220b-13; 235a-8; 251a-9; 302b-13

İskender bin Dārāb Behmeni hükümdarlarından biri. Krş. İskender bin Dārāb bin Behmen

İskender bin Dārāb bin Behmen : Behmeni hükümdarlarından biri. Krş. İskender bin Dārāb

(1) 303b-6

İsmā'îl : Hz. İbrâhim'in oğlu, Kur'an'da adı geçen bir peygamber.

(12) 188b-8; 189a-13, 14, 16; 189b-5, 6; 192b-8; 219b-8, 15; 221b-2; 250b-1; 306a-6

İşyān bin Akşeri : Bir kişi ismi

(1) 257a-1

K, K̇

Ḳādir Ḥalīfe : Abbāsi hālifesi

(1) 240b-17

Ḳāyim Billāh : Abbāsi hālifesi

(1) 211a-14

Kaynān oğlı Mihā'īl : Őis'in torunu Kaynan'ın oğlu

(1) 244b-2

ḲayŐer-i Rūm : Bir padiŐah ismi

(8) 237b-2, 10; 238a-8, 11; 243a-3; 243b-2; 275b-16

Ḳāzī NāŐıra'-d-dīn Beyzāvi : Őnlü bir din ālimi

(1) 249b-12

Ḳāzī AḤmedī Dāmeđānī : Otuz yıl Bağdat kādīlkudātliđı yapan Hanefi fakih

(1) 195b-12

Ḳāzi Ebubekir: Bir Kadı ismi

(1) 259b-15

Kemāl-i İsfahānī : İrani bir Şair

(1) 216b-2

Keyḥūsrev : Keyāni hūkūmdarlarından üçüncüsü. KarŐ. Keyḥūsrev-i Keyānī

(9) 220b-12; 223a-5; 230a-17; 230b-5, 7; 280a-4, 5; 301a-15

Keyḥūsrev-i Keyānī : Keyāni hūkūmdarlarından üçüncüsü. KarŐ. Keyḥūsrev

(1) 223a-5, 220b-12

Keykāvus : Keyâni hükümdarlarından ikincisi Karş. Keykāvus Keyānī
(3) 211a-7; 241b-7; 303a-15

Keykāvus Keyānī : Keyâni hânedanlığının ikincisi. Karş. Keykāvus
(1) 241b-7

Keykubād : Keyâni hânedanlığının kurucusu. Karş. Keykubād Keyānī
(4) 215b-10; 237a-4; 264b-4; 267b-10

Keykubād Keyānī : Keyâni hânedanlığının kurucusu. Karş. Keykubād
(1) 215b-10

Keyūmers İran'ın efsanevi hükümdarı
(5) 199a-6; 248b-4; 263b-15; 266b-17

Ḳılıc Arslān : Anadolu Selçuklu Hükümdarı
(1) 237b-16

Ḳızıl Arselān-ı Selcūkī: Azerbaycan Atabeglerinden biri (1186-1191)
(1) 236b-17

Kisrā : Sâsânî hükümdarının ünvanı
(2) 212b-13; 213a-2

Ḳubād bin Fīrūz Sāsānī : Sasani İmparatoru Nuşirevân'nın oğlu. Krş. Fīrūz Sāsānī
oğlu Ḳubād/ Ḳubād-ı Sāsānī/ /Ḳubād bin Fīrūz Nūşīrevān/ / Ḳubād oğlu Fīrūz
(9) 211b-4, 235a-8; 235b-17, 235a-6 266a-5, 252b-5; 266a-16, 242b-
13, 17, 306b-15

Ḳuṭbeddīn Ḥaydar : Bir kişi ismi
(2) 262a-6; 263b-9

L

Lāmān bin Māmer : Hazreti İshāk'ın dayısı

(1) 197a-10

Luhrāseb : Keyânî hânedanının ikinci dönemini yöneten kraldır. Keyhüsrev oğlu olan Luhraseb döneminde tek tanrı inancı yaygınlaşmış bir çok saray ve şehir inşa edilmiştir.

(2) 209b-9, 263b-15

Leşker bin Tehmüreş : Tehmures'in oğlu

(1) 244b-10

M

Māmka bin Çağatây-ı Hānî : Moğol İmparatorluğunun kurucusu ve ilk hükümdarı Cengiz Han'ın oğlu.

(1) 264a-2

Māriye Mıtrıb : Hz. Muhammed'in Mısırlı cariyesi

(1) 265a-8

Ma' ruf Kerhî : Ünlü bir sûfi ismi

(1) 209a-10

Mehdî : Abbâsi hâlifesi Ebu Devanik'in oğlu

(5) 191b-4; 208a-13; 211b-2; 218a-3; 306a-6

Melik-i Zevzenî : Yöneticilerden bir kişi ismi

(1) 263b-4

Melikşâh Selçûkî : Büyük Selçuklu Sultanı. Krş. Melikşâh-ı Selçûkî

(10) 205b-8; 207b-9; 241a-4; 264b-17; 265b-6; 267b-12; 268b-6, 17;
269a-4

Melikşâh-ı Selçûkî : Büyük Selçuklu Sultanı. Krş. Melikşâh Selçûkî

(3) 205b-8; 207b-9; 241a-4

Me'mûn : Abbâsî halifesi (813-833)

(3) 195b-2; 264b-14; 286a-11

Menûçehr : İran'ın Pişdadiyan sülalesinden olup Feridun'dan sonra tahta çıkan yedinci hükümdardır. Krş. Menûçehr ibn Mişhûryâr ibn Feridûn

(1) 214b / 16

Menûçehr ibn Mişhûryâr ibn Feridûn : İran'ın Pişdadiyan sülalesinden olup Feridun'dan sonra tahta çıkan yedinci hükümdardır. Krş. Menûçehr

(2) 214b-16; 218a-2

Mevlânâ Hamâ-yı Tebrîzî : Meşhur şair Mevlâna Celaleddin-i Rûmi

(1) 229a-2

Mu'aviye : 602 veya 603 yılında Mekke'de doğdu. Ebû Süfyân ile Hind bint Utbe b. Rebîa'nın oğlu, Ümmü Habîbe bint Ebû Süfyân'dan dolayı Hz. Muhammed'in kayınbiraderidir.

(1) 241a-6

Muhammed bin 'Abdullâh 'Abbâsî : Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahâbî Abdullah Abbasi'nin oğlu

(1) 195b-2

Muhammed bin Hazret-i 'Alī : Hz. Ali'nin oğlu

(1) 238a-12

Muhammed bin Hārūn : Bir kiři ismi

(1) 208a-16

Muhammed bin Kāsım bin 'Ukeyl : Emevi valisi Haccac Yusuf'un amcası

(1) 245b-8

Muhammed bin Yūsuf : Emevi valisi Haccac Yusuf'un kardeři

(1) 191b-10

Muhammed bin Fazıl : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 303a-5

Muhammed ibn Revādī : Tebriz'i yöneten kişilerden biri

(1) 228a-2

Muhammed Ğazālī : Eş'arī kelâmcısı, Şâfiî fakihî, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürü.

(1) 262a-9

Muhammed Zü'l-Fikār 'Alevī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 292b-13

Muḥammed Reşīdī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 228a-16

Muʿizzüddīn : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(2) 306a-7

Muḳtedir Billāh : 22 Ramazan 282'de (14 Kasım 895) doğdu. Halife Mu'tazid-Billāh'ın oğlu olup annesi Türk asıllı Seyyide Şağab Hatun'dur. Karş. Muḳtedir Ḥalīfe

(1) 192b-12

Muḳtedir Ḥalīfe : 22 Ramazan 282'de (14 Kasım 895) doğdu. Halife Mu'tazid-Billāh'ın oğlu olup annesi Türk asıllı Seyyide Şağab Hatun'dur. Karş. Muḳtedir Billāh

(1) 245a-8

Mūsā : İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamber.

(17) 198a-4, 5; 209a-7; 214b-14; 219b-2; 220b-3; 222b-12; 234b-3, 7; 235b-4; 246b-1; 250b-1; 262a-3; 275b-11; 279a-13; 305b-14; 306a-17

Mustaʿşım : Abbâsî hâlifelerinden bir kişi ismi

(1) 213b-4

Mustanşır Fâtımī : Fâtımî Hâlife (1036-1094).

(1) 306a-9

Mu' ter Billāh (Mutez Billah): Abbâsî hâlifesi, 233'te (847) doğdu. Babası Halife Mütevekkil-Alellah, annesi Kabîha adlı bir câriyedir. İki yaşında iken kardeşleri Müntasır ve Müeyyed'in arasında ikinci veliahtlığa tayin edildi.

(1) 219b-7

Mübârek Türkî : Abbâsî hâlifelerinden birinin yardımcısı

(1) 219b-3

Müslim bin Melik Mervânî : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 307a-7

Müstazhir Billāh : Abbâsî hâlifesi, 19 Şevval 470'te (5 Mayıs 1078) Bağdat'ta doğdu. Babası Halife Muktedî-Biemrillâh, annesi Türk asıllı Altun adlı bir câriyedir.

(1) 208b-4

Mütevekkil Hâlîfe : Abbâsî hâlifelerinden bir kişi ismi

(2) 212b-5; 227b-14

N

Nâsır Hâlîfe : Abbâsî hâlifelerinden bir kişi ismi

(3) 206b-2; 249b-11; 274b-4

Necâşi : Muhacirleri himaye eden ve Hz. Peygamber'in davetini kabul edip müslüman olan Habeşistan kralı.

(1) 190b-15

Nūḥ : Büyük peygamberler arasında sayılan, kendisine inanmayan kavmi tûfan ile helâk edilen peygamber.

(13) 189a-10; 199a-9; 207a-2; 240b-7; 241b-6; 245b-7; 277a-11, 12, 13, 14, 15; 293b-5; 304b-13

Nu‘mān bin Munzir : Irak’ta Hıre ve çevresinde hüküm süren Lahmîler’in son hükümdarı (580-602)

(1) 211b-10

Nüreddin : Zengi Hükümdarlarından bir kişi ismi

(2) 220b-6; 229a-13

Nüşîrevân : Enûşîrvân klasik Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında Nüşîrevân-ı Âdil şeklinde zikredilmektedir. Ahlâk ve nasihat kitaplarıyla bazı müstakil hikâye ve mesnevilerde daha çok adalet timsali kahraman bir hükümdar olarak yer almış, diğer manzum türlerde ise bu yönüyle teşbih, mecaz ve mazmunlara konu olmuştur.

(14) 208a-8; 212a-5; 213b-16; 235b-3, 6; 243a-1, 2; 252b-3; 303b-1; 306b-10, 15; 307a-1, 4,

○ ‘ ○

Olcāytū Sultān : İlhanlı hükümdarı. Krş. Olcāytūn Sultān

(3) 268a-2; 276b-7

Olcāytūn Sultān : İlhanlı hükümdarı. Krş. Olcāytū Sultān

(1) 218b-7

‘**Oşmān** : İlk müslümanlardan, Hulefâ-yi Râşidîn’in üçüncüsü (644-656).

(10) 191b-1; 195a-17; 196a-10; 196b-1; 216a-8; 219a-17; 222b-11; 261a-2; 270a-8; 308b-13

Oycān Hātūn : Argun Han’ın kızı

(1) 223a-2

‘Ö

‘Ömer bin Hattâb :Hulefâ-yı Râşidîn’in ikincisi (634-644). Krş. ‘Ömer bin Hattâb

(28) 191a-17; 195a-13, 17; 195b-15; 196a-5; 196b-12; 205b-16; 206a-5, 6, 13, 17; 210a-6; 220a-5; 240b-3; 245a-5; 246a-12; 257a-6, 9; 260b-1; 270b-1; 272a-4; 286b-8, 9, 10; 305b-6; 306a-2; 306b-3

‘Ömer bin ‘Aş : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 306a-2

‘Ömer bin ‘Abdul‘aziz : Emevi hükümdarı

(5) 220a-5; 240b-3; 257a-6; 305b-6; 306b-3

‘Ömer bin Leys : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(2) 246a-12; 260b-1

P

Pîr Şirvânî : İranlı bir şair

(1) 229a-15

Pîr-i Herâ[t] : Ebû İsmâil Abdullah b. Muhammed b. Alî el-Ensârî el-Herevî (ö. 481/1089) Mutasavvîf şair ve âlim

(1) 262b-12

R

Rāfi' bin Huzeyme : Abbāsilerin önde gelen kumandanlarından biri

(1) 300b-17

Raẓiyüddīn-i Tālekān : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 220b-5

Rüknü'd-Devle Ḥasan ibn Poye : Büveyhî hükümdarlarından biri

(1) 215b-13

Rüstem : Rüstem-i Zal, İran millî destanının en güçlü kahramanı. Krş. Rüstem Dāsītān

(1) 277a-1

Rüstem Dāsītān : Rüstem-i Zal, İran millî destanının en güçlü kahramanı. Krş. Rüstem

(1) 225a-5

S Ş Ş

Sābıḡ ibn Ca'fer : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 241a-2

Sa'd bin Zerāre : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 196a-13

Sa'd Süleymān : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 265b-4

Sa' d Vakḳās : Aşere-i mübeşşereden olan sahâbî, kumandan.

(1) 269a-2

Şadaḳa bin Manşūr Esedī : Mezyedi emiri

(1) 211a-13

Şadreddin Muḫammed ibn ' Abdullāh-ı Lek : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 220a-9

Şafvān ibn Mu' aṭṭal : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 237a-15

Şāhibū' d-devle Ebū Müslim : Kendi bastırıldığı sikkelerde adı Abdurrahman b. Müslim şeklinde geçmesine rağmen bazı kaynaklarda İbrâhim b. Osman, Gûderz (Gevderz) ve Büzürgmihir'in (Büzüremihir) torunu İbrâhim, Vendâd Hürmüz'ün oğlu Behzâdân olarak da kaydedilmiştir.

(1) 265a-8

Sa' id ibnü'l-' Āşī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 219a-17

Şalāhaddīn Yūsuf Ebū'l-Muzaffer el-Melikü'n-Nâsır Salāhuddīn Yūsuf b. Necmiddīn Eyyüb b. Şâdī (ö. 589/1193). Haçlılara karşı mücadelesiyle tanınan İslâm kahramanı, Eyyübîler hânedanının kurucusu ve ilk hükümdarı (1171-1193)

(1) 242a-10

Sālār İbrāhīm : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 220a-7

Şālīh : Kur'an'da Semûd kavmine gönderildiği bildirilen peygamber

(2) 192b-7; 196b-7

Sām : Hz. Nuh'un oğlu

(22) 1b-2; 199a-12; 208a-17; 208b-2; 212a-9, 17; 212b-5, 10; 215a-2; 224a-3; 227a-3; 229a-16; 240b-6; 243b-6; 245b-6; 271a-9; 278b-11; 290b-14, 15; 302b-3; 304b-13; 308a-2

Seffāh hālīfe : İlk Abbâsî hālīfe (750-754).

(2) 209b-11, 308b-15

Sehl bin Sa' d Sâ' idī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 196a-14

Selmān-ı Fārisī : İslâmiyet'i kabul eden İran asıllı ilk sahâbî

(5) 194b-10; 214b-5, 7, 9, 10

Serī Şakaṭī : Bağdatlı ilk sūfîlerden bir kişi ismi

(1) 209a-10

Seyyid Aḥmed-i Kebīr : Rifâiyye tarikatının kurucusu.

(1) 214b-12

Seyyid Aḥmed-i Keser : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır.
Sadece ismi geçmektedir

(1) 214b-12

Seyyid Ebu'l-Vefā : Anadolu'daki bazı sosyal-dinî hareketlerde önemli rol oynayan Vefâiyye tarikatının kurucusu.

(1) 214b-12

Seyyid Ebū İshāḫ bin Mūsā-'i Kāzım : İsnâaşeriyye'nin yedinci imamı.

(1) 222b-12

Seyyid Vahāb Ğāzi : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 238b-5

Siyāveş oğlu Keyḫüsrev : İran'ın eski hükümdar sülalesinden Keyaniyan sülalesinin III.hükümdarı

(1) 230a-17

Siyāveş-i Kürd : Eski İran hükümdarlarından Keykavus'un oğlu, Keyḫüsrev'in babası

(1) 303a-15

Süfyān-ı Şevrî: Hadis âlimlerinden bir kişi ismi

(1) 210b-1

Sultān Sencerī-i Selçūķī : Büyük Selçuklu sultanı, 25 Receb 479'da (5 Kasım 1086) Sincar'da doğdu. Babası Sultan Melikşah'tır. Sencer isminin ona doğum yerinden dolayı verildiği rivayet edilir.

(1) 204a-7

Sultān ‘ Alāddīn Keykubād Selcūkī : I. Alāeddin Keykubad, Anadolu Selçuklu sultanıdır.

(4) 236b-1,6; 237b-17; 238a-10

Sultān Ebū Sā‘īd : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 260a-8

Sultān Maḥmūd Sebūktekīn : Gazneli Hükümdarı

(1) 259b-1

Sultān Melikşāh : Anadolu Selçuklu hükümdarı (1110-1116). Krş. Sultān Melikşāh-ı Selcūkī

(4) 264b-17; 267b-12; 268b-6

Sultān Melikşāh-ı Selcūkī : Anadolu Selçuklu hükümdarı (1110-1116). Krş. Sultān Melikşāh

(1) 264b-17, 207b-9

Sultān Muḥammed : Büyük Selçuklu sultanı. Krş. Sultān Muḥammed Selcūkī’

(2) 216a-12, 15

Şultān Muḥammed Selcūkī’ : Büyük Selçuklu sultanı. Krş. Sultān Muḥammed

(1) 216a-14

Sultān Süleymān: Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 262a-7

Sultān-ı Moğol : Moğol sultanı

(1) 208a-1

Süleymân : Hz. Dâvûd'un oğlu, İsrâiloğullarına gönderilen hükümdar-peygamber.

(15) 197b-6, 9, 10, 13; 214b-16; 249a-8; 255a-4, 5; 262a-7; 265b-4; 274b-11; 279a-8; 304a-13

Süleymân bin Hâlid : Ebu Devanik'in veziri

(1) 214a-8

Süleymân Şâh : Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı (1075-1086)

(1) 242b-4

Ş

Şâbûr bin Erdeşîr Bâbekân : Erdeşirin oğlu I. Şapur

(2) 250b-16 ,252a/12

Şâbûr-ı Zü'l-Ektâf : Sâsânî hükümdarı olan Erdeşirin oğlu II. Şapur. Krş. Şâpûr-ı Zü'l-Eknâf

(8) 209b-10; 219a-15; 244a-9, 213a-6, 242b-16, 243b-1; 244b-4, 9; 288b-7

Şâh Şücâ' Kirmânî : Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebü'l-Fevâris olup, adı Şah bin Şücâ'dır. Kirman padişahının oğludur.

(1) 257a-8

Şâpûr-ı Zü'l-Eknâf : Sâsânî hükümdarı olan Erdeşirin oğlu II. Şapur. Krş. Şâpûr-ı Zü'l-Ektâf

(2) 208a-7; 213b-15

Şeddādā bin ‘Ād : Ad kavminin lideri

(1) 304b-14

Şehābeddin Sühreverdī: Sühreverdiyye tarikatının kurucusu, müfessir ve muhaddis.

(1) 209a-13

Şemseddīn Muḥammed : Şeyh Cāmī’nin dedesi

(1) 291b-4

Şemseddīn Seycānī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 229a-14

Şeyḫ ‘Abdullāh-ı Enşārī : Ebû İsmâil Abdullāh b. Muhammed b. Alî el-Ensârî el-Herevî (ö. 481/1089). Mutasavvıf, şair ve âlim.

(1) 262b-12

Şeyḫ ‘Abdurrahmān-ı Hārībī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 204a-7

Şeyḫ ‘Abdülkâdir Geylānī : Kadiriyye tarikatının kurucusu

(1) 209a-14

Şeyḫ ‘Alī Münhil : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 217a-15

Şeyḫ ‘Atṭār : İranlı meşhur şair ve mutasavvıf.

(1) 261a-2

Şeyh ‘Aynü’l- Kuzẓāt : Hemedânî ilim adamlarından bir kişi ismi

(1) 226a-11

Şeyh Behlül : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 246b-2

Şeyh Cāmī : Nakşibendî tarikatına mensup İranlı âlim ve şair.

(1) 263a-17

Şeyh Ebü’l-Hasin Şirāzī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 252b-10

Şeyh Ebü ‘Abdullah Hafif : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 246b-1

Şeyh Ebübekir Tahirānī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 221a-3

Şeyh Ebü İshāk İbrāhīm bin Şehriyār Kâzerūnī : Kâzerûniyye tarikatının kurucusu.

(1) 251a-6

Şeyh Ferrah Zencānī : Şafiî fakihî

(1) 222a-6

Şeyh H̄amza : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 211b-6

Şeyh ʿĪsāy-ı Kaşānī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 222a-6

Şeyh Keyā : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 246b-3

Şeyh K̄uṭbeddīn H̄aydar : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 263b-9

Şeyh Necmeddīn Kübrā : Kübreviyye tarikatının öncüsü

(1) 308a-2

Şeyh Nizāmī : Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan şair

(1) 276b-10

Şeyh Nizāmī : (ö. 611/1214 [?]) Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan şair. Türk bir baba ile Kürt bir annenin çocuğu olup bazı kaynaklarda doğum yerinin Kum ve Tefreş olduğu belirtilirse de babasının Gence'ye gelip yerleştiği ve Nizāmī'nin orada doğduğu kabul edilmektedir.

(1) 276b-13

Şeyh ʿOsmān Sāvci : Evliyâdan biri

(1) 222b-11

Şeyh Rūzbehān : Din âlimlerinden bir kişi ismi

(1) 246b-3

Şeyh Sa' dī : Fars edebiyatının en büyük şairlerinden bir kişi ismi

(1) 246b-3

Şeyh Sa' dūddīn Hamevī : Kübrevî şeyhi. Benî Hameviyye diye bilinen sûfî ve fukaha ailesinden gelmektedir.

(1) 261a-16

Şeyh Şafiyüddin : Safevi tarikatının öncüsü

(1) 230b-3

Şeyh Şiblī : İlk Sûfilerden bir kişi ismi

(1) 209a-10

Şirāz bin Temhūreş : İran hükümdarlarından Temhures'in oğlu

(1) 245b-5

Şirin : İran şahı Perviz'in eşi

(1) 223b-11

Şiş : Hz. Âdem'in üçüncü oğlu

(3) 209b-14; 217b-17; 244b-2

Şiş oğlu Enūş : Şiş'in oğlu. Şiş ile birlikte çeşitli dünya devirlerinde kötü ve karanlık güçlere karşı inananların koruyuculuğunu üstlendiğine inanılır.

(1) 244b-2

T Ṭ

Ṭehmūreş : Hayatı efsaneleşmiş ve efsanevi kimliği ile şiir ve edebiyat dünyamıza da girmiş olan Fars tarihi ve edebiyatının karakterlerinden biri olan Hükümdar II. Huşeng'in oğludur.

(14) 209b-15; 213b-8; 215b-9; 225a-8; 244b-10; 250b-11; 251a-9; 252b-15; 260a-12, 15; 263b-15; 264b-11; 266a-1, 10

Ṭehmūreş-i Divbend : Dev bağlayan Tahmurs Tahmures'in lakabıdır. Krş. Ṭehmūreş-i Pişdādī

(3) 260a-12; 263b-15, 264b-11

Ṭehmūreş-i Pişdādī : Bir kişi ismi

(1) 209b-15

Ṭehmūres Deyūbend oğlu Ferķīsā : Tahmures'in oğlu

(1) 241b-12

Ṭehmūreş oğlu Ḥanāyā : Tamures'in oğlu

(1) 252b-15

‘U

‘Uķbe ibn-i ‘Arvān : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 210a-6

Uveys Ḳarneyn : Veysel Karani, tâbiîn neslinden Yemenli zâhid. Krş. Uveys Ḳarneyn

(1) 276b-2

‘Uzeyr : Kur’an’da adı geçen, peygamber olup olmadığı tartışmalı kişi (Metinde peygamber olarak zikredilmektedir).

(4) 197b-15; 198a-1, 4, 6

Ü

Ümeyye bin ‘Amr : Sahâbî, Hz. Peygamberin elçilerinden bir kişi ismi

(1) 229b-1

V

Vâsık Hâlife : Abbâsî Hâlife (842-847)

(1) 245a-7

Velîd bin ‘Abdümelik Mervânî : Emevi Hükümdarlarından bir kişi ismi

(3) 191b-1; 195b-1; 305a-10

Veys K̄arani : Veysel Karani, Tâbiîn neslinden Yemenli zâhid. Krş. Uveys K̄arneyn

(1) 277a-3

Vezīr Ğiyâseddîn : Bir vezir ismi

(1) 260a-8

Vezīr Hoca Tâcû’d-Dîn ‘Alîşâh : Bir vezir ismi

(1) 228b-1

Vezīr Sa‘ deddîn : Bir vezir ismi

(1) 272b-13

Y

Yâfeş : Tevrat'a göre Hz. Nûh'un üç oğlundan biri.

(1) 199a-11

Yaḥyâ : Kur'an'da adı geçen, İsrâiloğullarına gönderilen bir peygamber.

(3) 197b-14; 261a-16; 305a-7

Ya'kûb : Hz. İbrâhim'in torunu ve İsrâiloğullarının atası olan peygamber

(5) 197a-9, 11; 197b-1; 268b-8; 291a-1

Ye'cûc ve Me'cûc : Zülkarneyn döneminde ortaya çıkan ve kıyametin kopmasına yakın dönemde zuhur ederek yeryüzünde bozgunculuk yapacak olan topluluk.

(6)194a-5; 300a-5; 301a-17; 301b-10; 307a-1; 308a-10

Yezdicerd : Sasani hükümdarlarından I. Yezdicerd

(1) 300b-16

Yezdicerd Şehriyârî : Sasanileri son hükümdarı III. Yezdicerd. Şehriyar'ın oğlu ve Hüsrev'in torunu

(1) 289a-3

Yezîd : Ebû Hâlid Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân el-Kureşî el-Ümevî (ö. 64/683). Emevi Hâlife

(1) 305a-8

Yûnus : Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen bir peygamber

(2) 208a-2; 242a-15

Yûsuf : Hz. Ya'kûb'un oğlu, İsrâiloğullarına gönderilen bir peygamber.

(8) 191a-9; 191b-11; 206a-12; 211a-13; 215a-9; 242a-10; 254a-7

Z Ğ Z

Ğaĥĥāk : Eski İnan mitolojisinde, Hint-İnan ortak geleneğinden kalma insan vücutlu ejder veya ejder görünömlü insan. Krş. Ğaĥĥāk-ı ‘Ulvānī

(3) 209b-16; 277b-4

Ğaĥĥāk-ı ‘Ulvānī : Eski İnan mitolojisinde, Hint-İnan ortak geleneğinden kalma insan vücutlu ejder veya ejder görünömlü insan. Krş. Ğaĥĥāk

(1) 303b-4

Ğahīr Fāryābī : Din ālimlerinden bir kişi ismi

(1) 229a-14

Ğiyād bin Ūmeyye : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 210a-8

Ğiyāeddīn Naĥĥivānī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 233b-14

Ğübeyde Ĥātūn : Beřinci Abbāsī hālifesi Harun Reřit’in eři

(3) 190a-6; 224b-6; 227b-12, 268b-17

Ğübeyr : Sahabelerden bir kişi ismi

(2) 191a-6; 210a-17

3. 2. 2. ULUS VE KABİLE ADLARI

A ‘A Ā

‘Acem : Arapların Arap olmayanlara ve özellikle İranlılara verdikleri isim.

(17) 193a-11; 208a-10; 209b-1; 213b-14; 215a-11, 15; 215b-4; 217a-16; 218b-16; 227b-7; 242b-1; 245a-4, 14; 256b-15; 266b-1; 267a-5; 294b-12

‘Arab : Çölde konar-göçer olarak yaşayan Araplar, bedevîler.

(48) 189a-1; 197a-5; 199a-9; 205b-10, 13; 206b-2, 13; 207a-7; 208a-4, 10; 209a-16; 209b-1, 7; 210b-9, 17; 211a-17; 212a-2, 12; 213b-9; 225a-1; 240a-5; 242a-17; 243a-14; 245a-4; 246b-8, 12; 255b-12; 258a-13; 260a-17; 262b-4; 279a-15; 281b-4; 286a-4; 288b-11, 13; 290a-14; 290b-13; 294b-5, 12; 298a-3, 6; 301a-10, 11; 301b-12; 302b-17; 306b-10; 307b-5

B

Benî ‘Abbās : Abbasiler

(4) 190a-6; 208a-11; 209a-13; 213b-3

Benî İsrā’îl : İsrailoğulları

(3) 197b-3; 198a-7; 207b-17; 208a-1

Benî Kureyzā : Medine’de bulunan bir Yahudi kabilesi

(1) 195a-8

Benî Naşr : Bir kavim ismi

(1) 195a-8

Benî Ümeyye : Emevi Hanedanı

(3) 191a-4; 207a-14; 305a-2

Berber : Tarihî eski devirlerinden itibaren Berka'dan Atlantik sahillerine ve güneyde Nijer nehri kıvrımına kadar uzanan Kuzey Afrika'da yaşıyan bir kavim.

(8) 198b / 9, 11

C

Ca' feriiye : İsnâaşeriyye Şîası'nın fıkıh mezhebi

(1) 212b-7

Ç

Çerkes : Mısır'da yönetim kurmuş bir millet

(2) 194a-12; 201b-5

D

Deyâlim : İran'ın kuzeyinde Gîlân eyaletinin bir bölümünü teşkil eden, Hazar deniziyle Kazvin arasındaki dağlık bölgenin ve bu bölgede yaşıyan kavmin adı.

(3) 219a-9; 219b-4; 247a-7

E

Ermeniyân : Ermeniler

(1) 272b-13

Ehl-i Kıbt : Mısır halklarından biri

(1) 199b-11

F

Freng : Avrupalılar

(17) 194a-13; 198a-11, 13, 14; 198b-16; 199b-10; 201b-5; 282a-15;
282b-16; 299b-3, 7, 9, 10, 11; 300a-1, 16; 303b-7

G

Gürçî : Gürciler

(1) 231a-10

H

Habeş : Habeşler

(7) 191a-3; 194a-9; 198b-14; 280b-15, 16; 286a-3; 298a-15

İ

İsmâ'îliyân : İsmâil b. Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilerek varlığını günümüze kadar sürdüren aşırı Şîî mezhebi.

(2) 221b-2; 306a-6

İfrikiye : Ortaçağ'da Arapların, bugünkü Tunus ve civarına verdikleri isim.

(1) 199b-11

K

Karâmiçe : Aşırı Şîî İsmâiliye mezhebine mensup bir zümre.

(2) 192b-12, 16

M

Melâhîde : Dinden çıkma sonucunu doğuracak inanç ve görüşleri savunma anlamında felsefe ve kelâm terimi.

(4) 219a-10; 252b-5; 259b-4; 280a-1

Mezdikiyye : Mazdek dinine mensup olanlar.

(1) 221b-15

Moğol : Moğollar

(26) 208a-1; 218a-7; 220a-10; 222a-2; 222b-14, 17; 223a-1, 4, 13; 223b-15, 16; 224a-13; 225a-11; 228a-6; 231b-5; 257b-12; 260a-4; 264a-2; 265b-11; 267a-7; 272a-15; 292a-13; 300b-10; 303a-14; 306b-12; 307b-4

N

Naşārā : İslâm kaynaklarında hıristiyanları ifade etmek için kullanılan kelime

(1) 198b-6

T

Tac̣îk : Tacikler

(1) 230a-14

Tātār : Moğol Kavmi

(1) 307b-4

Türk : Türkler

(29) 198b-16; 199b-7; 219b-3; 230a-14; 231b-8; 232a-7; 232b-15;
233a-5, 13; 243a-3; 245a-8; 265a-13; 273a-3; 276a-8; 276b-3; 277b-13; 280b-17;
281a-1, 5, 15, 17; 282a-15; 287b-3; 289b-2, 3; 290a-11; 303a-16; 308a-9

Türkmen : Türkmenler

(1) 273a-3

Û

Ûrüs : Ruslar

201b-4

3. 2. 3. KİTAP ADLARI

‘Acā’ibü’l-Maḥlūqāt : Kazvini tarafından yazılmış kozmografya kitabı. Krş.

‘Acāyibü’l-Maḥlūqāt

(11) 275b-13; 276a-5; 276b-1; 279a-1, 5, 7; 280b-3, 283b-12; 287a-15; 298b-13, 16

‘Acāyibü’l-Maḥlūqāt : Kazvini tarafından yazılmış kozmografya kitabı. Krş.

‘Acā’ibü’l-Maḥlūqāt

(2) 210a-3; 280b-3

Cāmi’ü’l-Ḥikāyāt : Avfi tarafından yazılmış tarih kitabı.

(1)242a-8

Fārsnāme : İbnü’l-Belhi tarafından yazılmış bir kitap.

(2) 253a-14; 253b-4

Fütūḥāt : Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin (ö. 638/1240) tasavvufî görüşlerini en geniş boyutlarıyla açıkladığı eseri.

(1) 228a-17

Kitāb-ı Tedvīn : Rafîi tarafından yazılmış tarih kitabı.

(1) 219a-14

Kitābü’t-Tibyān : Şemseddin Tibi’ye ait hadis kitabı.

(1) 219a-13

Kütübü Ma’ārif: İbn Kuteybe’ye ait tarih kitabı. Krş. Kitāb-ı Ma’ārif

(1) 189a-3

Kitāb-ı Ma'ārif: İbn Kuteybe'ye ait tarih kitabı. Krş. Kütübü Ma'ārif

(1) 197a-9

Mecma'u'l-Bilād: Yakut el-Hamevi'nin coğrafya sözlüğü. . Krş. Mecma'u'l-Buldān

(1) 235b-7

Mecma'u'l-Buldān : Yakut el-Hamevi'nin coğrafya sözlüğü. Krş. Mecma'u'l-Buldān

(1) 239a-3

Mecma'u'l-Baḥreyn : Saḡanî isimli yazarın kitabı

(1)234b-8

Mesālikü'l-Memālik : İbn Hurdārbih tarafından yazılmış coğrafya kitabı

(5) 198b-3; 234b-3; 235b-3; 295a-15; 295b-1

Risāle-i Melikṣāhī : Astronomi hesaplarını içeren kitap

(1) 267b-12

Şuverü'l-'Eḡālīm : Belhî'ye ait coğrafya kitabı

(8)234b-7; 240a-4; 276a-10; 277b-4, 5; 279a-16; 282b-14; 287b-4

Şehnāme : Firdevsî tarafından kaleme alınmış ve Gazneli Mahmut'a sunulmuş manzum eser

(3) 230b-5; 235a-2; 258b-7

Tārīḡ-i Maḡrib : Bir kitap ismi

(2) 305b-9, 16

3. 2. 4. YER ADLARI

	(1) 293b-5
	Āb-1 Āhvān
A Ā 'A	(1) 271b-5
A 'ad	Āb-1 'Aṭṣābād
(1) 253b-17	(1) 294a-13
Ābād	Āb-1 Belīḥ
(5) 205b-4; 210b-12, 14; 231a-14, 254a-5, 249b-12	(1) 293b-11
'Abādān	Āb-1 Berāza
(7) 200a-5, 200a-8; 205b-4, 15; 210b-12, 14, 270b- 15	(1) 247b-11
'Abādī	Āb-1 Beyāt
(1) 269a-9	(1) 294b-5
Abād Ṣāv	Āb-1 Bohrūd
(1) 278a-5	(1) 292a-1
Abān	Āb-1 Ceftev
(2) 270b-10; 274b-7	(1) 292b-6
Abdaḥ	Āb-1 Cūrcān
(1) 217a-17	(1) 288a-8
Abgūl	Āb-1 Daḳūḳ
(1) 220a-17	(1) 294b-7
Āb-1 Āhū	Āb-1 Dermād
(1) 292a-13	(1) 294a-4
Āb-1 Aḥten	Āb-1 Dīvrūd
	(1) 293b-7
	Āb-1 Ebher

	(1) 291b-6		(1) 294b-3
Āb-1 Enderāb		Āb-1 Hātūfer	
	(1) 292a-10		(1) 293b-13
Āb-1 Fırāt		Āb-1 Hermās	
	(1) 208b-15		(1) 293b- 17
Āb-1 Germ		Āb-1 Heşterūd	
	(2) 272a-8; 292b-9		(1) 293a-3
Āb-1 Germrūd		Āb-1 Kāfrūn	
	(1) 292b-9		(1) 293a-1
Āb-1 Hā' ān		Āb-1 Kānrūd	
	(1) 294a-16		(1) 292a-3
Āb-1 Hancak		Āb-1 Kārrūd	
	(1) 294a-10		(1) 291a-16
Āb-1 Hāndān		Āb-1 Kāşān	
	(1) 293a-17		(1) 291b-12
Āb-1 Harem		Āb-1 Kavmāmsār	
	(1) 293a-14		(1) 291b-1
Āb-1 Harekān		Āb-1 Kāzvīn	
	(1) 292a-7		(1) 292a-4
Āb-1 Harsak		Āb-1 Kerdenrūd	
	(1) 293b-3		(1) 292a-2
Āb-1 Hārūd		Āb-1 Kermrūd	
	(1) 291b-9		(1) 291a-14
Āb-1 Hāşāb		Āb-1 Lest Ferūs	

(1) 294a-8	(1) 294a-6
Āb-1 Mehrānrūd	Āb-1 Serd
(1) 292b-10	(1) 293b-6
Āb-1 Merdrūd	Āb-1 Serrūd ve Tāvīl
(1) 292b-2	(1) 292a-16
Āb-1 Merend	Āb-1 Süfīdrūd
(1) 292b-13	(1) 289b-2
Āb-1 Meyānic	Āb-1 Şaḡān
(1) 292b-16	(1) 294a-7
Āb-1 Müzdeḡān	Āb-1 Şīrīn
(1) 291b-15	(1) 293a-12
Āb-1 Nehrevān	Āb-1 Şūr
(1) 208b-16	(1) 272a-5
Āb-1 Nişābūr	Āb-1 Ŧāb
(1) 294a-3	(1) 293a-7
Āb-1 Nişāvur	Āb-1 Ŧārmīn
(1) 293b-8	(1) 291b-11
Āb-1 Retīr	Āb-1 Ŧās
(1) 293b-2	(1) 293a-11
Āb-1 Şāfī	Āb-1 Ta‘ter
(1) 292b-4	(1) 294a-12
Āb-1 Secd ve Keryū	Āb-1 Zenderūd-1 Isfahān
(1) 292b-1	(1) 289a-4
Āb-1 Seḡer	‘Abş

	(1) 270b-3		(1) 270a-9
Acān		‘Aḳabe-i Őeytān	
	(1) 281b-17		(1) 269a-5
‘Aden		Akācermān	
	(2) 194a-17; 308b-16		(1) 230b-11
Āderbāycān		Aḳākā	
	(17) 215a-2, 12; 227b-9, 10; 230a-3; 233a-1; 267a-6; 267b-14; 276a-14; 278a-4, 16; 278b-10, 12; 281b- 8,17; 282a-5, 17; 287a-13; 292a-9; 300b-9		(1) 308a-9
		Āḳbend	
			(1) 273a-9
Aḳādi		‘Aker-i Bekrem	
	(1) 270b-4		(1) 244b-7
Āhenkrān		‘Aḳrā	
	(1) 263b-10		(1) 241b-7
Aher		Aḳṣa	
	(2) 230a-5; 231a-8		(4) 198b-7; 205b-1; 268a-10; 269a-5
Aḳlāt		Āḳsarā	
	(6) 193a-15; 239a-10, 11, 17; 239b-16; 278b-14		(1) 236b-16
Aḳmedabād		Aḳşehir	
	(1) 271b-14		(3) 237a-1 238b-11; 273a-14
Aḳtān		Alamūt	
	(1) 234a-3		(1) 221b-7, 289b-17
‘Aḳabe-i Savlıḳ		Ālān	

	(4) 201b-5; 235b-16; 242b-2; 201b-5	Amāsiye	(1) 237a-3
Ālānī	(1) 242b-2	Āmid	(1) 288a-13
Ālāṭağ	(1) 239b-5	Āmile	(2) 210b-5; 306b-1
‘Aleḳ	(1) 220b-6	‘Ammān	(3) 201a-18; 255a-15; 257b-13
Ālıncağ	(1) 229b-17	‘Amūdiye	(2) 200b-18; 237a-17
Almālīg	(1) 201a-18	Āmul	(1) 265b-16
Almāk	(1) 307b-3	Anāšek	(1) 298a-8
Altun Ṭağı	(2) 277b-14; 281a-6	Anbūṭ	(1) 239a-13
Alḥān	(1) 217a-7	Andān	(1) 216b-15
Altun Ḥāmı	(1) 272b-11	Andaḥı	(1) 224a-4,7
A‘māl-ı Seyf	(1) 246b-8	‘Āne	(1) 213a-4
‘Aman	(3) 269b-6; 308b-17	Ānī	

	(1) 236a-1		(1) 276a-14
Ankara		Arrān	
	(1) 236b-3		(13) 202a-3; 234a-11;
Anṭākiyye			235a-3; 235b-14; 239a-11;
	(6) 190b-13; 200b-18;		240b-5, 8; 260a-1; 267b-16;
	212a-5; 234b-8; 237a-5; 276a-		276a-14; 290a-16; 293b-12;
	12		304a-5
‘Arāb		‘Arvān Ṭaġi	
	(2) 197a-2; 294b-5		(1) 279a-14
‘Arafāt		Arz-ı Rūm	
	(5) 192a-10, 12, 16		(3) 201a-18; 236b-9; 237a-8
Arāk		‘Aṣār	
	(1) 236b-14		(1) 275a-4
Aras		Aṣhūr	
	(33) 189b-5; 192a-9, 14;		(1) 237a-6
	192b-2; 195a-13; 221a-6; 232a-5;	Aṣıl Şuyı	
	233b-6, 10, 14; 234a-7, 8, 15; 235a-3;		(1) 287a-2
	235b-9; 245a-4; 249a-5; 252a-14;	‘Āṣī Şuyı	
	254a-11; 272b-9; 274a-12; 278a-16;		(1) 290a-3
	279b-10; 287a-12; 286b-7; 290a-11,	Asitāne	
	17; 292a-12, 15; 292b-15; 293b-4;		(1) 272a-9
	300a-15	Aṣlāk Şuyı	
‘Arbaş			(1) 287b-3
	(1) 286a-6	Asliye	
Arcāk			(1) 200b-18
	(2) 231a-8, 13		
‘Arec			

Ası

(8) 213a-5; 237a-5;
237b-13; 239a-1; 240b-11; 247b-13;
267a-12; 273b-6

Aıkūr

(1) 221a-5

Atherūd

(2) 222b-15; 223a-4

Āve

(5) 221a-12; 222b-1;
224a-17; 291b-3, 5

‘**Avīs**

(1) 270b-17

‘**Avl**

(1) 213a-5

Āvnik

(1) 237a-6

‘**Aydecān**

(1) 252a-6

Aylāk Tağı

(1) 276b-3

‘**Ayn Hālil**

(1) 241a-15

‘**Ayn Züleyhā**

(1) 241a-15

Azād

(3) 234a-5; 271b-12

Āzādmerd Hānı’

(1) 255a-11

Āzerbāycān

(4) 202a-3; 215a-12;
227b-5; 239a-11

B

Bā' bādān	(1) 265a-11	(1) 289a-1
Bāb-1 Benī Şeybe	(1) 190b-11	Bağdād (68) 193a-5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 17; 193b-1
Bāb-1 Ḥorāsān	(1) 208b-5	Bāğ-1 İrem (1) 304b-14
Bāb-1 Sūḳ-1 Sultān	(1) 208b-6	Bāherz (1) 263a-3
Bābil	(3) 209b-13; 213b-11; 240b-10	Bāhiye Şuyı (1) 287b-10
Bābü'l-'Ebvāb	(6) 200a-6, 9, 201a-18, 272a-15; 307a-2, 5	Baḥrem (1) 247a-8
Bābü'l-Ḥalbe	(1) 208b-6	Bāhrevān (5) 234b-1, 6, 9, 15; 272b-10
Bābü'l-Ḥalec	(1) 208b-6	Baḥreyn (12) 202a-13; 234b-8; 255a-16; 255b-6, 8, 11; 270b-14, 16; 271a-1; 298a-8; 299a-10, 15
Bacmāl	(1) 282b-7	Baḥr-1 Ceylān (1) 201b-7
Bādğasar	(1) 263a-5	Baḥr-1 Ḥazar (1) 201b-6
Bādkīs		Baḥr-1 Koşantıye

	(1) 299b-3		(17) 200a-5; 201a-18; 202a-11; 209a-17; 210a-4, 13, 15; 210b-5, 12; 270b-13, 14, 15, 17; 271a- 1, 4; 288b-3; 298a-6
Bāhūr	(1) 262a-7		
Ba'ir		Baṭān	
	(1) 271b-11		(1) 269a-7
Ba' kṭbā		Baṭarlūh	
	(2) 212b-13, 15		(1) 240a-16
Bākūyeh		Baṭāyih	
	(1) 201a-18		(1) 270b-12
Ba'lebek		Baṭn-ı Maḥsen	
	(1) 305a-4		(1) 192b-1
Bālīg		Baṭn-ı Mer	
	(1) 222b-7		(1) 269b-17
Bāmdād Ṭaġı		Baṭrem-i Suflā	
	(1) 276b-3		(1) 223b-4, 5
Bānet		Bāvīl	
	(1) 199b-10		(1) 229b-9
Ba'reṣ		Bāvīlrūd	
	(1) 224b-12		(2) 229a-17; 229b-8
Bārīm		Bāyburt	
	(1) 274a-14		(1) 237a-8
Bārkeh		Bāzarcūḳ	
	(1) 273b-17		(1) 272b-5
Başrā		Bebāvīlrūd	

	(1) 229b-8	Benās	
Bedeḥṣān			(1) 291b-13
	(3) 201a-18; 287b-13;	Bend-i Emīr	
290b-9			(1) 251b-9
Bedevbā		Bendmāhī	
	(1) 308a-6		(1) 273a-8
Bedriye		Berāan	
	(3) 194a-14; 299b-17;		(1) 217a-9
307a-11		Berāh	
Bedūstān			(1) 230a-5
	(1) 230a-1	Berāvār	
Bedveleş			(1) 255a-9
	(1) 199b-12	Bercin Ŧađı	
Behār			(1) 277a-4
	(1) 242b-4	Berda‘	
Behūdeh			(3) 235a-7, 15; 272b-5
	(1) 264a-7	Berdīn	
Beksābād			(1) 269a-8
	(1) 258b-1	Berhenrūd	
Belḥ			(1) 226b-6
	(12) 193a-13; 200a-1, 4;	Berk	
201a-18; 219a-6; 263b-13, 14;			(1) 256a-13
272a-3, 13, 14; 294b-4		Bermāşir	
Bem			(1) 257b-4
	(1) 257a-8		

Bermiyūn	(1) 231b-14		
	(1) 193b-7	Beyāt	
Berhuvār			(5) 210b-16, 17; 211a-1; 294b-5, 6
	(1) 217a-6	Bey'et-i Kūbā	
Berrend			(1) 212b-14
	(1) 234b-10	Beylegān	
Berṭāvus			(1) 235a-4
	(1) 201b-5	Beyne'n-Nehreyn	
Bestām			(1) 212a-6235a-4
	(10) 266b-9, 11; 267a-2; 271b-7, 8, 9, 10, 11, 15	Beyzā	
Bêş Barmak			(5) 249b-9, 12; 254b-15
	(1) 289b-3	Beytü'l-Muḳaddes	
Beşcer			(8) 197a-5; 197b-3, 5, 14, 16; 198a-3; 209b-9; 236a-11
	(1) 199b-8	Bicehr	
Bêşgöl Dere			(1) 264a-4
	(1) 224a-9	Bikābād	
Beṭhā			(1) 226b-2
	(1) 192b-5	Bilgān	
Bevārā			(1) 272b-11
	(2) 275a-6	Bilād-ı Mağrib	
Bevāriḥ			(1) 194a-9
	(1) 240b-2	Bilād-ı Habeş	
Bevl			

	(1) 194a-9		(6) 193b-17; 201b-3; 229a-12; 287a-3; 300a-10; 308a-12
Bilād-ı Sâ'ūr		Buḡārā	
	(1) 307a-16		(7) Orta Asya'da bir şehir 201a-18; 281a-3; 281b-1, 9, 17; 282b-7; 287b-7
Bilād-ı Şāpūr		Burs	
	(1) 251b-1		(1) 268b-12
Bīr-i Mervān		Buruṭlī	
	(1) 251b-3		(1) 240a-17
Bīrkermī		Burūcerd	
	(1) 239b-1		(1) 225b-17
Biryārbād		Bust	
	(1) 271b-13		(4) 217b-10; 258a-16; 269b-9; 307a-4
Bīstūn		Burc-ı Evliyā	
	(4) 242b-10; 243a-12; 276b-4; 277b-7		(1) 246a-11
Bīstūn Ṭaḡı		Būgā Şuyı	
	(3) 242b-10; 243a-12; 276b-4		(1) 287b-4
Buhayreyn		Būrend	
	(1) 201a-18		(1) 272b-10
Buḡey			
	(2) 196a-9; 270b-1		
Bulgān			
	(2) 254a-16; 275a-3		
Bulgār			

C

Cağābud	(1) 251b-8		
	(1) 259a-3	Cerimeyn	
Cağātāy			(1) 208b-4
	(1) 290a-8	Cerhā	
Cācerm			(1) 270b-4
	(7) 261b-1; 271b-7, 12; 278b-17; 289a-16; 294a-16; 294b-2	Cevrān	
Cādvā			(1) 216b-14
	(1) 263a-6	Ceyb	
Cāhek			(1) 251b-14
	(1) 274b-4	Ceyhūn	
Cāsib Cevāl			(16) 200a-1, 4; 264b-5, 6; 271a-13; 272a-3, 14; 287b-8, 11; 288a-1, 4; 289b-8, 11; 290b-10; 294b- 4; 300a-14
	(1) 255a-9	Ceyhūn-ı Akṣā	
Cemcāl			(1) 271a-13
	(2) 242b-10; 268a-16	Ceylān	
Cenūbiye Levīne			(18) 201b-7; 202a-5; 215a-13, 14; 219a-8; 221a-6; 234b-5, 7; 235b-12; 251a-5; 267b-5, 8; 281a- 14; 294b-3, 4; 300a-9, 11
	(1) 199a-15	Ceylānāt	
Cerār			(6) 202a-5; 215a-13, 14; 221a-6; 267b-5, 8
	(1) 274b-16	Ceyl-i Ceyleviye	
Cerbādikān			
	(2) 224b-15; 225a-1; 291a-16		
Cereh			

(1) 251b-6	(1) 295b-5
Cezâyir-Ĥâne ve Râyih	Cezîre-i Vâgile
(1) 295a-17	(1) 298b-16
Cezîretü'l-An	Cezîre-i Vaqvâk
(1) 271a-2	(1) 295a-12
Cezîre-i Beyân	Cezîre-i Żavzâ
(1) 295b-7	(1) 299a-2
Cezîre-i Āin	Cîlân
(1) 271a-3	(2) 267a-3, 6
Cezîre-i Ebrûn	Cîreft
(1) 271a-3	(1) 257a-13
Cezîre-i Elveh	Cuĥfe
(1) 299a-4	(1) 190a-14; 270a-1
Cezîre-i Ķayş	Cûdî Ŧaġı
(2) 271a-1, 4	(2) 241b-5; 277a-8
Cezîre-i Ķiş	Cürcân
(1) 255a-16	(10) 193a-17; 201a-18; 219a-7; 264a-6, 265b-5; 266a-12; 288a-8, 9
Cezîre-i Râmî	Cürcâniye
(1) 295b-11	(2) 307b-15; 308a-1
Cezîre-i Seksâr	Cûters
(1) 295b-12	(1) 259b-1
Cezîre-i Seksârân	
(1) 299a-5	
Cezîre-i Selâmî	

Ç

Çağtū

(1) 233a-12

Çāh

(9) 191a-6; 191b-14;
192b-14, 16; 196a-17; 196b-1; 214b-8;
259a-8; 274a-15

Çah-ı ‘Aķab

(1) 274b-5

Çehl Minār

(1) 249a-7

Çehrāk

(1) 227a-10

Çehrem

(3) 189b-4; 250b-5;
254a-8

Çehrūd

(1) 222b-7

Çekāriş

(1) 268b-1

Çekl

(1) 307b-4

Çerendāb

(1) 229a-8

Çerk

(3) 194a-12; 201b-5;

249b-14

Çeşme-i Heyvān

(1) 235b-4

Çeşme-i Sebz

(3) 260b-10; 294a-7,
300b-14

Çin

(21) 193b-8, 9; 198b-17;
199b-4, 7, 8; 210b-7; 220b-9; 243a-3;
271a-3; 281b-11; 295a-11; 307b-4, 6;
308a-11; 308b-7

Çünd-i Şābūr

(1) 244a-3

D

Dādān

(1) 247a-3

Dāgrāmekrū

(1) 274a-12

Dakūḳ

(3) 212a-1; 294b-7, 8

Dāmḡān

(4) 271b-5, 8; 277b-14;
281a-6

Dārāb

(9) 220b-13; 226a-4;
250b-4; 256a-17; 277b-5; 301b-
3; 303b-6; 305a-2

Dārābcird Ṭaḡi

(1) 277b-5

Dārābkird

(1) 256a-16

Dārḡān

(3) 256b-3; 274a-11,
17

Dārmin

(1) 231a-3

Dārū'l-Mülk-i Hārezm

(1) 201a-18

Dārū'n-Nedve

(2) 191b-14; 192b-8

Dāryān

(1) 274b-2

Debīr

(1) 193b-12

Dehḡāremān

(1) 233a-9

Dehistān

(2) 281a-16; 287a-10

Dehma'ar

(1) 250b-3

Dehr

(3) 231b-10; 247b-15;
278b-4

Dehrem

(1) 247b-15

Dehrī

(1) 231b-10

Del'ayd

(1) 261a-15

Demḡān

(1) 266b-4

Demāvend

(7) 266b-14, 15; 277a-17; 281b-9; 283a-8, 11; 291a-11

Demāvend Tağı

(3) 266b-14; 277a-17; 281b-9

Demīdü

(1) 238b-12

Demū' ākūl

(1) 212a-3

Demür Kapu

(3) Azerbaycan'da bir yer 276a-7; 301b-7; 306b-12

Demür Kapu

(1) 272a-15

Denbūr

(1) 242b-8

Der Ebrec

(1) 253b-17

Der Hindū

(1) 272a-6

Derābād-ı 'Ulyā

(1) 223b-5

Derābād-ı Sufā

(1) 223b-5

Derāk

(1) 246a-4

Derāverd

(2) 231b-4; 258b-10

Derbend-i Rikī

(1) 242b-6

Derbend-i Tāc Hātūn

(1) 242b-6

Derbīl

(1) 242b-7

Dergā

(1) 308a-1

Dergüzīn

(2) 217b-2; 226b-14

Der-i Kūl

(1) 244a-8

Derīcān

(1) 217a-8

Derīce

(1) 254b-6

Derīst

(1) 250b-17

Dermād

(2) 294a-5

Dersin

(1) 273b-7

Derudā

(1) 226b-2

Derūkeylevān

(1) 231a-6

Deryāçe-i Çeşme-i Sebz

(1) 300b-14,17

Deryāçe-i Deşt-i Erzen

(1) 300b-2

Deryāçe-i Erciş

(1) 300b-12

Deryāçe-i Hānçer

(1) 300b-8

Deryāçe-i Hāvārizim

(1) 301a-2

Deryāçe-i Mahlūne

(1) 300b-5

Deryāçe-i Mürğzār

(1) 300b-7

Deryāçe-i [N]ahtekān

(1) 300b-1

Deryāçe-i Sashūviye

(1) 300b-6

Deryāçe-i Seter

(1) 301a-6

Deryā-yı Hāzar

(1) 300a-6

Deryā-yı Hūmeyr

(1) 298b-8

Deryā-yı Kūlzum

(1) 298a-13

Deryā-yı ‘Ammān

(1) 255a-15

Deryā-yı Fārs

(1) 255a-15

Deryā-yı ‘Ummān ve Fārs

(1) 298a-1

Destkīr

(1) 244a-15

Destyārī

(1) 252a-6

Deşt-i Kūrd

(1) 272a-12

Deşt-i Kıpçāk

(4) 194a-12; 201b-5;
300a-1; 308a-3

Devān

(5) 206b-15; 214a-6;
214b-13; 218a-3; 247a-3

270b-12; 288a-12, 17; 288b-4, 5, 11,
17; 290b-11; 291a-1; 294a-1

Develü

(1) 237a-10

Dicle-i Bağdād

(1) 288a-12

Devlāb

(1) 218a-9

Dicle-i Tüster

(2) 288b-5, 11

Deylem

(2) 220b-2, 267a-5

Dicletü'l-Für

(1) 270b-12

Deylemān

(1) 221a-5

Dīh-i Azād

(1) 271b-12

Deyrcān

(1) 237a-11

Dīh-i Bahrābād

(1) 271b-13

Deyr-i 'Aqūl

(1) 270b-8

Dīh-i İsfehān

(1) 272b-6

Deyrū'l-'Amel

(1) 270b-11

Dīh-ī Merāga

(1) 249a-15

Deyverūd

(1) 257a-12

Dīh-i Hakester

(1) 271b-17

Dımaşq

(14) 193a-6, 7, 12, 16;
200b-18; 252b-2; 271a-6; 276a-13;
304b-12; 305a-1, 7, 13, 15, 16

Dīh-i Havr

(1) 274b-13

Dicle

(25) 208a-5; 208b-12,
15, 16; 211a-4, 10; 211b-16; 212a-9;
215a-4, 9; 240a-8; 240b-4; 242a-2, 14;

Dīh-i Pare

(1) 272a-13

Dīh-i Sultān

(1) 271b-11

Dih-i Şirāvān

(1) 274b-13

Dihḥārḳān

(1) 232b-17

Dihistān

(3) 263a-7, 8; 266a-3

Dihke

(1) 250b-1

Dimyāt

(1) 286a-5

Dīnever

(1) 290a-12

Divriki

(1) 237a-10

Diyār-ı Bekir

(11) 193a-16; 202a-9;
205b-14; 219a-2; 239a-10; 240a-3;
242b-1; 267b-16; 288b-15, 16; 293b-11

Diyār-ı ‘Abdümü’min

(1) 194a-10

Diyār-ı Fer‘ir

(1) 287a-3

Diyār-ı Freng

(1) 194a-13

Diyār-ı Ye‘cūc ve Me‘cūc

(2) 194a-5; 308a-10

Diyārpest

(1) 291a-7

Diyeh Emvā

(1) 270a-2

Düceyl

(2) 211b-16, 17

Düvīn

(1) 286a-6

Düdāvel

(1) 226b-17

Düşt

(1) 229b-6

Düzāl

(1) 233b-4

E

Eberşehr	(1) 255b-13
(1) 235a-1	Ebū Kays Tağı
Eberkūh	(1) 275b-8
(1) 249a-11	Ebū Kubeys Tağı
Ebher	(2) 188b-6; 192b-7
(7) İnan'da bir Şehir 218b-16; 220b-11; 271a-14; 278b-2; 291b-6, 7, 9	Edmān
Ebherā	(1) 226b-5
(1) 220b-11	Efek
E[b]lisār	(1) 236b-15
(1) 236b-3	Egrībedūl
Ebred	(1) 238b-16
(1) 247b-13	Eher
Ebrehir	(10) 207b-15; 209a-8, 13; 212a-3; 219b-12; 228a-13; 231a- 16; 237a-1; 262a-5; 272b-11
(1) 224a-4	Ehvāz
Ebrekākān	(1) İnan'da bir Şehir 243b-14
(1) 298a-9	Ekerbūyūk
Ebreĥ	(1) 273a-14
(1) 249a-10	Ekĥel
Ebrekūh	(1) 197a-2
(1) 274b-12	El-Baĥr
Ebrūt	(1) 255a-14

Elbeşe

(1) 242b-3

Elber

(2) 236a-1; 245a-12

Elbruz Ȧđı

(1) 236a-1; 276a-7

Elbüstān Ȧđı

(1) 275b-5

Elince

(2) 273a-11; 280b-15

El-Meb‘aş

(1) 306b-3

Elter Ȧđı

(1) 276a-16

Elükāfān

(1) 273b-16

Elūs

(1) 266a-14

Enbār

(4) 209a-16; 209b-8, 10;
271a-6

Endelūs

(8) 199b-11; 280b-15;
281b-2, 13; 282b-15; 283a-12; 287b-
10; 299a-16

Endülüs

(1) 194a-10

Enūrān

(2) 251a-16, 17

Erbīl

(4) 201a-18; 205b-17;
240a-11; 242b-7

Ercān Ȧđı

(1) 275b-13

Ercāst Ȧđı

(2) 238a-9; 275b-15

Erciş

(4) 201a-18; 239a-14;
273a-8; 300b-12

Erdebīl

(15) 201a-18; 230a-4,
16; 230b-8; 272a-16, 17; 272b-2, 8;
278a-5; 292a-10

Erdeřān

(1) 217a-17

Erĥān

(2) 249b-3, 7

Ermeniye

(9) 238b-8; 239a-5, 6, 9;
278a-16; 290a-5; 301b-6

Ermeniye-i Aşger

(1) 239a-6

Ermeniyetü'l-Aşger

(1) 239a-10

Ermeniyetü'l-Ekber

(2) 239a-6, 9

Ermük

(1) 239a-17

Ermūs

(1) 273b-17

er-Ravzetü'ş-Şerīfe

(1) 194b-2

Errecān

(3) 252b-3, 9, 15

Ervend

(11) 226a-8; 226b-9;
227a-1, 8; 254b-8; 268a-14; 276a-1, 5;
288b-4; 290a-12; 291b-1

Ervend Tağı

(5) 226b-9; 276a-1, 5;
290a-12; 291b-1

Erzen

(2) 274a-6; 300b-3

Erzen-i Rūm

(1) 236b-9

Erzincān

(9) 193a-15; 236b-5;
237a-2; 237b-13; 273a-10, 12, 13

Erzinkān

(1) 200b

Erzurūm

(6) 273a-6, 10, 11, 16;
287a-12

Esde

(2) 209b-9; 230b-10

Esedābād

(3) 226b-8; 268a-14;
291b-1

Eskerān

(1) 217a-12

Esrūşine

(1) 282b-7

Esterābād

(3) 201a-18; 218b-17;
265b-14

Eşkehrān Tağı

(1) 276a-7

Eşkesan

(1) 217a-9

Eşkū

(2) 274a-14; 300a-12

Eşn

(1) 199b-9

Eterkâfân

(1) 255b-14

Etrük Şuyı

(1) 287a-9

Eyvân-ı Kesrî

(3) 213b-16; 214b-6;
228b-3

Ezkenc

(1) 307b-17

F

Fağfūr-ı Çīn

(1) 243a-3

Faḥrābād

(1) 226a-14

Fārāb

(1) 307b-4

Fārfaan

(1) 217a-11

Fāris

(20) 194b-10; 198b-10;
220b-9; 244b-14, 15; 245a-4, 5, 9, 13,
15; 246b-6; 251b-17; 253a-2; 255a-15;
267b-15; 275a-5; 301b-12; 306b-11

Fārisçīn

(1) 220b-9

Fārlicin

(1) 271a-15

Fārs

(44) 193a-7, 8; 198a-2;
201b-8; 202a-11; 205b-14; 215a-12;
217b-3; 225b-10; 243a-15; 245b-2, 3,
6; 248a-17; 250a-7; 251a-9; 251b-2;
252b-10, 14; 253a-4, 11, 14; 253b-4;
254b-3; 255a-15, 17; 256a-2; 257b-7;
274a-1; 280a-3, 11; 281b-7; 289a-15;

290b-1, 2; 293a-5, 10; 298a-2; 300b-1,
3, 7

Fārūḳ

(1) 274b-11

Fāryāb

(5) 229a-14; 264a-7;
264b-1; 272a-10; 273b-12

Fāzfā

(1) 215b-6

Fehūd

(1) 223a-13

Feleşīn

(1) 305a-17

Felsaḳ

(1) 276a-15

Felūbiye

(1) 239a-2

Femcān

(1) 267a-13

Ferah

(1) 263a-3

Fer' ar

(1) 194a-4

Ferāş	(1) 306b-8		
	(1) 268b-10	Ferzeng	
Ferdāʾ			(1) 252b-14
	(1) 222b-6	Feylān	
Fergāne			(2) 232b-17; 233a-11
	(8) 279a-15; 281a-6;	Feyrūzābād	
281b-1, 10, 17; 282b-8; 303b-1, 3			(8) 223b-1; 230b-11, 12;
Fereh Şuyı			245b-1; 246b-17; 247a-14; 247b-10;
	(1) 290a-9		254a-14
Ferg		Feyrūzān	
	(1) 220b-10		(5) 215b-6; 217b-2, 4;
Ferhān			218a-10; 289a-5
	(1) 225a-6	Feyrūzkūh	
Ferḥār			(1) 259b-6
	(1) 194a-2	Fırāt	
Ferībrez			(21) 207a-1; 208b-15;
	(2) 230b-5, 6		209b-8, 13; 211a-15; 212b-11; 214b-
Ferḳisā			14; 215a-1, 6; 236b-7, 14; 238b-4;
	(2) 241b-10, 12		240a-15; 241a-1; 242a-1; 268b-11;
Fermānşīn		Filistīn	288b-1; 293b-12, 15, 16; 305b-4
	(1) 242b-15		
Ferşād			(1) 307a-7
	(1) 308a-17	Fīrūzabād	
Ferşāver			(1) 235b-7
		Fūlcān	
			(1) 250a-8

Füreyvār

(1) 226a-13

Fütūḥ

(1) 193b-6

Fūrṭān

(1) 217a-12

Fūṣenc

(2) 201a-18; 291a-4

G

Gence

(4) 235a-11; 272b-7;
281b-8

Gerdkūh

(1) 266b-12

Gergūheyṛ

(1) 226b-7

Gerīve ḥānī

(1) 274a-7

Gerīve-i Sersūfīd

(1) 273b-11

Gürcistān

(9) 193a-16; 202a-4, 9;
219a-3; 227b-7; 267b-16; 276a-10;
279b-10; 290a-15

Gürcüstān

(3) 235b-13, 15; 236a-

15

Geylān

(3) 209a-15; 289b-6;
290a-1

Gulbādikān

(1) 225a-1

Gülüstān Ṭaġı

(1) 279b-17

Gür

(14) 193a-16; 202a-4, 9;
219a-3; 227b-7; 231a-10; 235b-10, 13,
15; 236a-15; 267b-16; 276a-10; 279b-
10; 290a-15

Ġ

Ġaltūr

(1) 230a-7

Ġarne

(1) 257b-16

Ġazne

(5) 201a-18; 259b-6, 8,
10; 281a-8

Ġazneyn

(4) 259b-6, 8, 10; 281a-
8

Ġūr

(7) 201a-18; 12, 13;
290a-9; 291a-3, 6

Ġūrcah

(1) 263b-12

H H H

Habis	(1) 251b-16	
	(1) 252b-14	Halāvcān
Hābū		(1) 252b-17
	(1) 240b-13	Haleb
Hacerū'l-ʿEsved		(4) 200b-18; 271a-10; 282a-1; 283a-10
	(8) 189b-7, 11; 190b- 17; 191a-7, 8, 11; 192b-15; 201b-14	Halhāl
Hadād		(2) 227b-8; 230a-16
	(1) 271b-6	Hālī
Hadīse		(1) 240b-11
	(1) 211a-9	Hālīṣ
Hafā-yı Kāvān		(1) 211b-12
	(1) 268b-1	Halic
Hafān Yāvur		(1) 307b-4
	(1) 225a-11	Hālīkī
Hafkān		(1) 212a-8
	(1) 246b-16	Halhāl
Hāhemrūd		(6) 230b-9, 12, 15, 17; 272b-1
	(1) 229b-17	Hamā
Hākimūr		(4) 252a-2; 271a-8; 290a-4; 306a-5
	(1) 231a-3	Hamāyḥān
Halād		(1) 252a-2

Ḥamirpīt

(1) 237a-12

(2) 211b-14; 268b-5

Ḥamiṣ

(1) 290a-4

Ḥaniġenān

(1) 247b-2

Ḥamiye

(1) 197a-3

Ḥaniġeyān

(1) 246b-16

Hamraḳān

(1) 222b-6

Ḥaniḳān

(1) 247b-11

Hanāyā

(1) 252b-15

Ḥanḳiz

(1) 290b-17

Ḥān Bāliġ krş. Ḥān Balıġ

(1) 193b-10

Ḥarāf

(1) 263b-2

Harām

Ḥān Balıġ krş. Ḥān Bāliġ

(1) 307b-10

(1) 252a-4

Ḥaras

Ḥanān

(1) 236a-6

(1) 274a-12

Ḥarāvān

Ḥanāv

(1) 231b-2

(1) 227b-8

Ḥarbirt

Ḥāndān

(2) 275a-2; 293a-17

(1) 239b-9

Ḥardkurd

Ḥānerūd

(1) 265a-15

(1) 263a-3

Ḥārek

Ḥāneḳin

(1) 255b-16

Ḥarekân

(3) 292a-4, 7, 9

Ḥarḥāḥūr Naʿ ṣ̄īn

(1) 307b-2

Ḥārik

(1) 298a-8

Ḥarīm

(5) 254a-15; 254b-13;
269a-12, 13; 274b-16

Ḥarīr

(3) 246b-15; 249b-12

Ḥarḳābīn

(1) 226b-12

Ḥarḳān

(4) 227a-3; 267a-1, 2;
291b-15

Ḥarḳānīn

(1) 227a-3

Ḥarlī

(1) 211a-10

Ḥarme

(1) 249b-15

Ḥarrān

(4) 240b-5, 8, 10; 293b-

Ḥarṣe

(1) 250b-8

Ḥarūd

(3) 222b-15; 223b-9;
291b-9

Ḥāruk

(1) 271a-2

Ḥarvāniḳ

(1) 233b-5

Ḥasan Ḥanī

(1) 273b-4

Ḥās

(7) 209a-11; 221a-10;
222b-13; 227a-5; 252b-1; 279a-
16; 308a-1

Hasde

(1) 230b-1

Ḥaṣere

(1) 197a-1

Ḥaṣīnkeyf

(1) 288a-15

Ḥaṣet

(1) 263b-1

Ḥaṣhān

(1) 221a-6

Ḥaṣik	(5) 201b-13; 207b-14; 263b-9; 269a-16; 274a-6
(1) 298a-8	
Ḥaṣved	Ḥayāriḥ
(1) 256b-3	(1) 220b-9
Ḥaṭā	Ḥayber
(2) 189b-12; 199b-10	(1) 196b-4
Ḥaten	Ḥayderiyye :
(1) 199b-10; 307b-13	(1) 220b-15
Ḥatlān	Ḥāyit-i Ḥācī Kavām
(1) 287b-14	(1) 274a-6
Ḥavārizm	Ḥayr
(13) 193b-16; 201b-2; 260a-4; 262b-6; 267b-14; 271b- 10; 288a-3, 4, 6; 289b-11, 15; 307b-15, 17	(5) 191b-13; 246a-10, 16; 246b-13; 263b-6
Ḥavātūn	Ḥayy
(1) 271a-17	(2) 216b-16, 270a-7
Ḥāverān	Ḥazar
(2) 261b-7, 8	(18) 201b-6; 267a-4, 6; 287a-7, 10, 14; 288a-5, 9; 289b- 6; 290a-1; 300a-6, 10; 301a-4, 5; 301b-7; 308a-4, 5
Ḥaviḥ	Heftādpūlān
(1) 223b-12	(1) 291b-5
Ḥavlāmduzuk	Heftevād
(1) 229b-7	(1) 256b-13
Ḥāy	Ḥelā'

	(1) 274b-16		(8) 201a-18; 262a-17; 262b-2, 6, 7, 11, 13; 287b-15
Ḥelūlā			
	(1) 268b-5	Herāvdetīn	
Ḥelvān			(1) 225b-6
	(3) 201a-18; 268b-2; 290b-17	Herāz	
Hemcān			(1) 233b-5
	(1) 248a-14	Herbesū	
Hemedān			(1) 248a-14
	(14) İnan'da bir Şehir 201a-18; 217b-4; 226a-2, 11; 268a-11, 12, 13, 14; 268b-3, 9, 15; 276a-1; 291b-3, 15	Herdīn	(2) 268b-6, 7
Hemekān Ḥānī		Hered	(1) 248a-16
	(1) 273b-9	Herek	(2) 235a-15; 247a-14
HemŐerhūr		Ḥerekām	(1) 221a-6
	(1) 234b-17	Herem Ṭaġı	(1) 280b-3
Herā		Herī	(3) 219a-6; 262b-8; 271b-17
	(16) 193a-13; 201a-18; 220b-11; 225b-6; 233b-5; 250a- 4; 262a-17; 262b-2, 6, 7, 11, 12, 13; 287b-15; 293b-15	Ḥerre	(1) 289a-16
Herāh		Hermās	
	(1) 250a-4		
Herāt			

	(3) 242a-7; 293b-14, 17		(5) 193b-8; 198b-17; 232a-6; 290b-5; 307b-8
Hersin		Hicaz	
	(1) 243a-10		(2) 188b-4; 199b-3
Herveye		Hicret	
	(1) 306b-2		(5) 192b-10; 196a-3, 15; 233b-11; 270a-13
Heşterrüd		Hille	
	(1) 289b-4		(4) 211a-12; 213b-12; 268b-8, 12
Hevl		Hindusitân	
	(2) 231b-14		(2) 198b-14; 201a-18
Heynân		Hinduvân	
	(1) 242b-5		(1) 231b-14
Heytün		Hirâ	
	(1) 242a-14		(7) 192b-2; 203b-13; 204a-15; 204b-1, 4, 16; 205a-2
Hezârdıraht		Hire	
	(1) 248b-2		(3) 211b-8; 213b-11; 256a-15
Hinûs		Hiri	
	(1) 273a-9		(2) 255b-4; 265a-14
Hışın Fûve		Hiri Şuyı	
	(1) 239a-4		(1) 291a-2
Hışn-ı Belî'		Hiri Mend Şuyı	
	(1) 196b-9		(1) 291a-5
Hışn-ı Keyf			
	(1) 240b-12		
Hıţây			

Ḥiṭāy		(1) 251b-3
	(1) 193b-11	Ḥūd
Ḥivāz		(1) 308b-17
	(1) 276a-8	Ḥudeyb
Ḥorāsān		(2) 192a-14; 271a-11
	(35) 193a-13; 202a-5, 12; 212b-12; 219a-6, 7; 257b- 15; 258a-8; 260a-3, 5, 7, 11, 13; 260b-1, 5; 264b-11, 15; 265b-5; 266b-1, 2; 267b-15; 273b-3; 276a-16; 278b-16; 287a-9; 289a-1, 2; 294a-2; 300b-14; 302b-3	Ḥudeybiye
		(1) 192a-14
		Ḥulvān
		(7) 205b-15; 209a-17; 211b-3, 15; 213a-12; 213b-10; 243a-5
		Ḥūlcān
		(1) 274b-3
Ḥorestān		Ḥūm
	(1) 193b-2	(1) 274b-3
Ḥoşāb		Ḥümā
	(1) 239b-8	(2) 224b-16
Ḥoşkrūd		Ḥumār
	(1) 292a-7	(1) 271b-2
Ḥoy		Ḥumuş
	(6) 201a-18; 230a-4; 232a-1, 2, 7; 273a-6	(2) 231a-5; 276a-13
Ḥubeys		Ḥunec
	(1) 257a-16	(3) 230a-13; 232a-11,
Ḥübkan		15
		Ḥuneyn

	(1) 270a-10		(17 202a-11; 205b-14;
Ḥūr			215a-12, 14; 219a-4; 242a-17;
	(30) 202a-11; 205b-14;		243a-13; 243b-16; 244b-3, 10;
	211b-10; 215a-12, 14; 217a-10;		245a-14; 251b-2; 267b-15;
	219a-4; 242a-17; 243a-13;		275a-2, 5; 288b-2; 298a-3
	243b-16; 244b-3, 10; 245a-14;	Ḥurmuḡ	
	245b-1; 247a-9; 247b-9; 251b-		(1) 258a-2
	2; 252b-2; 259a-5; 267b-15;	Ḥürsitān	
	271b-12; 273b-6; 275a-2, 5;		(1) 293a-10
	277a-2; 283a-5; 288b-2; 293a-	Ḥusreviye	
	10; 293b-7; 298a-3		(1) 289a-15
Ḥūrāṣāh		Ḥusrevṣāh	
	(1) 261a-16		(1) 229b-9
Ḥūrāṣāh		Ḥutelān	
	(1) 271b-12		(1) 264a-9
Ḥurbādḡān		Ḥuten	
	(1) 217b-1		(2) 198b-17; 199b-4
Ḥurdār Küçek		Ḥuvār	
	(1) 217b-1		(2) 260a-4; 266b-2
Ḥurdmāh		Ḥuveyn	
	(1) 248a-12		(1) 261a-14
Ḥuris		Ḥuveyze	
	(1) 272b-5		(2) 244a-5; 290a-13
Ḥüristān		Ḥuyūḡ	

(1) 308a-2

Hücre-i ' Aqabe

(1) 192a-10

Hürsiy

(1) 245a-16

Hürşini

(1) 247a-9

Hürtuq

(1) 211b-10

Huşân

(1) 243a-4

Huşât

(1) 270b-16

Huşter

(2) 232b-5; 268b-3

Hüten Tağı

(1) 280b-6

I‘I

9; 240a-5; 242a-17;

243a-14; 290b-13; 294b-5

‘Irāk

(35) 190b-3,4,11 17;

193a-2,11; 202a-3, 205b-10, 13,

16; 206b-2, 208a-4; 209a-16;

210b-16; 212a-2; 213b-9, 10;

215a-11, 14; 215b-4; 221a-6;

227b-7; 240a-5; 242a-17; 243a-

14; 245a-14; 250a-7; 256b-14;

266b-1; 267a-5; 267b-15; 276a-

15; 278b-2; 280a-3; 288a-15;

290b-13; 294b-5; 298a-3

Işfahān

(2) 273b-5; 276a-7

Isfahān

(3) 273b-7; 289a-4, 5

Işlaheybed

(1) 267a-8

Iştabhānāt

(1) 256a-10

Iştaḥar

(2) 280a-15; 300b-6

‘Iraḳeyn

(1) 202a-3

‘Irāk-ı ‘Acem

(2) 217a-16; 218b-15

‘Irāk-ı ‘Acem

(7) 193a-11; 215a-11;

215b-4; 227b-7; 245a-14; 266b-

1; 267a-5

‘Irāk-ı ‘Arab

(12) 205b-10, 13;

206b-2; 209a-16; 212a-2; 213b-

İ 'İ

İbrāhān	201b-1, 6, 12; 204a-8;
(1) 250b-8	205b-1, 2, 10; 206b-7; 208a-6;
İbrāhistān	212b-6; 215b-8; 218b-4; 221a-
(1) 247b-16	3; 223b-4; 228a-14; 228b-6, 7;
‘İcl Birāder	232a-7; 236a-14; 239a-6, 9;
(1) 229b-1	243b-2; 244b-14; 249a-15;
İfrīkiye	250b-9; 255a-17; 256b-15;
(1) Afrika kıtası 199b-	257b-5, 6; 267b-13; 268a-7, 8,
11	10; 272b-16; 273b-2; 279b-10;
İklīd	281a-7; 281b-2, 10; 283a-4, 6,
(4) 249b-2, 4, 5, 7	16; 283b-14, 15, 16; 287b-12;
İksi	301a-9, 10; 302b-12; 307a-9
İrem-i Zātü'l-‘imād	
(1) 199b-9	(1) 304b-16
İlyā	İsgam Ābīn
(3) 197a-6; 226b-11;	(1) 261a-3
257a-7	İşfehān
‘İmādiyye	(18) 193a-11; 215b-5,
(1) Irak’ta bir kale ve	6; 216b-3, 7, 11, 12; 217a-16;
şehir 241b-9	217b-4, 7, 13, 14, 17; 218b-17;
İrān	221b-14; 250a-9, 10; 262b-6
(79) 188a-16, 17; 193a-	İsfenc
3, 5; 198b-7, 8, 16; 199a-3, 6, 7,	(1) 229b-4
8, 12; 199b-3, 12, 13, 14, 15;	İsfendiyān
200a-2, 5, 7, 10, 11, 13, 17, 18;	

	(2) 249a-16, 17	İşnür	
İsfidhân			(1) 226b-5
	(1) 227a-10	İşterân	
İsfizâr			(1) 272b-4
	(1) 262b-16		
İskenderiye			
	(9) 194a-8; 200b-18; 286a-4; 299b-15; 303b-5, 11, 17; 304a-2, 11		
İskevidâr			
	(1) 229b-10		
İştahr			
	(16) 245b-2; 248a-17; 248b-1, 2, 3, 5, 8, 9; 249a-1, 2, 10; 253b-4, 6, 14, 15		
İştahr Bâz			
	(1) 253b-15		
İsterâbâd			
	(1) 266a-15		
İstevvezn			
	(1) 226b-5		
İşkenber Tağı			
	(1) 231a-17		
İşmüyil			
	(1) 222b-13		

K 

abād

(1) 226b-2

Ka'be

(47) 188b-3; 189a-7;
189b-7, 13; 190b-10, 12, 15, 17;
191a-3, 5, 6, 7, 8, 10; 191b-14;
192a-1; 192b-9; 193a-2; 201b-
13, 14, 17; 203a-11; 203b-10;
204a-2, 4, 10, 12; 204b-6, 8, 12,
17; 207b-17; 210a-11; 236b-13;
238a-13, 268b-16; 269b-15, 16;
270a-7; 270b-2; 275b-8; 276a-
13

Kābil

(3) 194a-3; 201b-2;
258a-8

abru'l-'Abadī

(1) 269a-8

acvāceh

(1) 257b-12

ādise

(1) 213b-10

adisi

(1) 205b-16

ādisiyye

(2) 213a-7; 271a-9

ādū

(1) 270b-10

āf aı

(1) 279b-1

Kāızkenān

(2) 223b-11, 13

ahāb

(1) 266b-13

ahcavresān

(1) 217a-4

ahrad

(1) 249b-17

ahrūd

(1) 273b-6

ahsān

(1) 223b-10

alamān

(1) 240b-9

al'atū'l-Mevt

(1) 221b-2

al'a Dere

(2) 259b-2	(1) 254a-7
Ḳal' a Necm	Ḳal' a-1 İřtaḥr
(1) 240b-8	(3) 248b-8; 253b-4, 14
Ḳal' a-1 Alıncak	Ḳal' a-1 İřtaḥr-ı Bāz
(1) 234a-2	(1) 253b-14
Ḳal' a-1 Ateřgāh	Ḳal' a-1 Ḳenend Bulgān
(1) 258b-11	(1) 254a-16
Ḳal' a-1 Bāde	Ḳal' a-1 Ḳīsr
(1) 253b-16	(1) 254a-2
Ḳal' a-1 Betrek	Ḳal' a-1 Muḥāmidabād
(1) 218a-8	(1) 258b-11
Ḳal' a-1 Cerme	Ḳāl' a'-1 Semīrān
(1) 254a-11	(1) 223b-4
Ḳal' a-1 Derāverd	Ḳal' a-1 Sūmārī
(1) 258b-10	(1) 234a-2
Ḳal' a-1 Es'ad	Ḳal' a-1 řehrān
(1) 253a-14	(1) 254a-15
Ḳal' a-1 Ḥahāv	Ḳal' a-1 řenkvān
(1) 254a-13	(1) 248b-9
Ḳal' a-1 Ḥavādān	Ḳal' a-1 şikeste
(1) 254a-12	(1) 248b-8
Ḳal' a-1 Ḥavs	Ḳal' a-1 Terḥudā
(1) 274b-14	(1) 254a-6
Ḳal' a-1 Ḥurře	Ḳal' a-1 Tāk

	(1) 259b-7		(1) 286a-1
Ḳalerdiye		Ḳamerü'ş-Sulḥ	
	(1) 238b-3		(1) 270b-9
Ḳal'eyār		Ḳāmġirūd	
	(1) 265b-3		(1) 250a-10
Ḳalġalā		Ḳandahār	
	(1) 290a-15		(1) 193b-13
Ḳal'ī		Ḳapān	
	(1) 308b-7		(2) 234a-5, 7
Ḳālif		Ḳarābāġ	
	(1) 264b-5		(7) 219a-3; 272b-3, 7, 9, 15
Ḳālīġalā		Ḳarāḥiṣār	
	(1) 237b-4		(5) 237b-9, 10, 11, 12
Ḳālīkān		Ḳarāḥiṣār-ı Behrānṣāḥ	
	(1) 287a-12		(1) 237b-10
Ḳālītlā		Ḳarāḥiṣār-ı Kemerkūḥ	
	(1) 276a-12		(1) 237b-9
Ḳallā'		Ḳarāḥiṣār-ı Lī'āvīz	
	(1) 253a-9		(1) 237b-12
Ḳālūn		Ḳarāḥiṣār-ı Livās	
	(1) 263a-7		(1) 237b-11
Ḳamā'a		Ḳarāmān	
	(1) 230b-14		(1) 238a-7,8
Ḳamer Taġı			

Ḳārāmān Şuyı

(1) 290a-8

Ḳārāvah

(1) 262a-13

Ḳārāvīye

(1) 191b-8

Kārbirkeh

(1) 263a-9

Ḳarfīn

(1) 220b-9

Kārīn

(1) 289a-16

Kārīḡ

(1) 251b-14

Ḳar'ir Şuyı

(1) 290a-10

Kārīzfin

(1) 224b-7

Ḳarş

(2) 236a-7; 251b-13

Kārūn

(1) 263a-7

Ḳarūṡ

(1) 226b-5

Ḳāryān

(1) 247b-15

Kārzīn

(3) 247b-13, 14; 248a-8

Ḳārzūn

(3) 273b-10, 250b-16; 274a-7

Ḳaşaba-ı 'Ammān

(1) 201a-18

Ḳaşaba-ı Hāşimiyye

(1) 206b-15

Ḳaşaba-ı Kūsūy

(1) 263a-3

Ḳasās Ṭaḡı

(1) 281b-4

Ḳāsımābād

(1) 226a-14

Ḳaşrān

(2) 218a-9

Ḳaşr-ı Şirīn

(8) 213a-8; 268a-14; 268b-3, 4, 5, 7, 8; 290b-17

Ḳaşrū'l-Lüşūş

(1) 243a-6

Kaşamūniye

(1) 237b-13

Kāshān

(10) 217b-3; 218b-17;
224b-4; 257b-14; 273b-5, 6;
291b-13, 14; 307b-4

Ḳāşġar

(1) 307b-14

Ḳaṭrah

(1) 250a-6

Ḳaṭvān

(2) 303a-6, 9

Kāvbārī Şāhrāsı

(1) 234b-16

Ḳāvil

(1) 257b-16

Ḳavl-i Şehriyān

(1) 254b-8

Ḳavm-i Aḳcaḳ

(1) 258a-11

Ḳavseyn

(1) 218a-9

Ḳayālū

(1) 307b-3

Ḳāyin

(2) 258a-9; 259a-14

Kaynā

(2) 244b-3; 250b-10

Ḳaynān

(1) 209b-14

Ḳayrevān

(1) 194a-11

Ḳays

(3) 202a-13; 229a-17

Ḳayseriyye

(3) 237b-10; 238a-8;
275b-16

Ḳayş

(4) 193a-10; 271a-1, 4

Ḳayż

(1) 256b-3

Ḳazaş Taġı

(1) 279b-10

Kāzerūn

(5) 193a-8; 251a-6;
252a-10; 255a-10; 274a-6, 9

Kāzri

(1) 261a-15

Ḳazvīn

(52) 191b-1, 8; 193a-12; 204b-11, 16, 17; 205a-3; 216b-12; 217b-2; 218b-3; 219a-8, 10, 12, 13, 14, 17; 219b-4, 13, 16; 220a-3, 6, 7, 11, 16; 220b-6, 17; 221b-1; 224a-9, 12, 16; 225a-17; 257b-12; 271a-15; 276a-16; 277a-4; 277b-9; 283a-8; 289b-16; 291a-14; 291b-7, 9, 10; 292a-2, 4, 5, 6

Ke[n]kūr

(1) 243a-6

Kebīse

(1) 252b-16

Kebūterhān

(1) 272a-9

Kecācān

(1) 229a-14

Kecrāt

(1) 308b-5

Keç Ez Mukrān

(1) 201a-18

Kedārān Şuyı

(1) 290a-14

Kedūk

(1) 238b-14

Kehnān

(1) 258a-5

Kehrān

(2) 231b-6; 276a-7

Ḳe‘ḳay‘ān Ṭaġı

(1) 188b-6

Kelāle

(1) 231b-11

Kelār

(2) 250a-14

Kelāt

(2) 262a-14, 15

Kelīvān

(1) 231b-6

Kelībūr

(1) 231a-9

Kelīr Ḳaşabası

(1) 278b-13

Kelüz

(1) 231a-5

Kemāḡ

(1) 238a-14

Kemīn	(1) 250a-11	
	(2) 255a-9; 274b-11	Kerbāl-ı Süflā
Kemīrān	(1) 217a-12	(1) 250a-11
Kemrān	(1) 257b-5	Kerbelā
		(1) Irak'ta bir yer 207b-13
Ken		Kerce Şuyı
	(1) 223b-10	(1) 290a-11
Kenābed Tağı		Kerdān
	(1) 280a-2	(2) 291a-3; 308a-2
Kendeş		Kereh
	(1) 274b-4	(2) 225a-12; 251b-9
Kendrūd		Kerend
	(1) 229b-4	(2) 243a-4; 268b-2
Ken'ān		Kerfās Şuyı
	(4) 197a-10, 11; 197b-1, 2	(1) 290b-1
Kenīd		Kerkān
	(1) 308b-5	(1) 267b-3
Kenkedir		Kerkehdend
	(1) 303b-3	(1) 268a-12
Kerān		Kerker
	(2) 217a-12; 247b-16	(1) 233b-13
Kerbāl-ı 'Ulyā		Kerkes Tağı
		(2) 279b-11, 13

Kerm

(1) 256b-8

Kerme

(3) 226b-4; 241b-12;
256b-13

Kermecān

(1) 226b-4

Kermelīs

(1) 241b-12

Kermrūd

(3) 232b-12, 13; 291a-
14

Kerdmān

(1) 217b-3

Kerḥ

(10) 208a-7; 208b-7;
209a-10; 217b-3; 223b-10;
225a-12; 225b-5; 271a-10;
277b-6; 291b-2

Kerḥāl

(1) 267a-17

Kerḥ-i Kerehrūd

(1) 225a-12

Keṣīr

(2) 270b-17; 286a-16

Keṣker

(1) 267b-1

Keṣmīr

(1) 193b-13

Ketmāl

(3) 194a-1; 287a-3;
300a-5

Kevākerkeh

(1) 243a-13

Kevānī

(1) 231b-11

Kevār

(1) 274b-17

Kevāšīrān

(1) 256b-15

Keyābed

(1) 259a-4

Keylān

(4) 231b-9; 266a-14;
268b-2; 276a-15

Keys

(1) 275a-3

Keytū

(1) 225a-17

Ḳıble Ṭaġı		Kind	
	(1) 279b-10		(9) 192a-15; 234a-10;
Ḳıbleh			237b-8; 253b-5; 263b-9; 266a-
	(1) 235b-4		14; 278b-15; 281b-4; 298a-8
Ḳıhıstān		Kirāmān	
	(10) 248b-2; 257b-15;		(1) 256b-14
	258a-6; 260a-3, 5; 280a-2;	Kirmād	
	281b-6; 293a-11; 294a-2		(1) 289a-16
Ḳılıġ		Kirmān	
	(1) 222b-7		(26) 193a-14; 202a-11;
Ḳır'ād			219a-5; 229a-11; 242b-15;
	(2) 269a-2, 3		245a-15; 256a-2, 14; 256b-7,
Kırmāk			13; 257a-8; 257b-6, 11, 14;
	(1) 308a-9		268a-16; 274b-2, 9; 279b-11,
Ḳırşehir			16; 281a-16; 281b-6; 282b-8;
	(1) 238b-13		283a-3; 289a-12; 293a-5, 13;
Kicīl		Kirmān Ṭaġı	
	(1) 229a-8		(1) 279b-16
Ḳıl Şūyı		Kirmānşāh	
	(1) 290b-4		(1) 268a-16
Kilār		Kirmānşahān	
	(1) 290b-1		(1) 242b-15
Ḳılūḡ Ḥamı		K[ī]r u Le[kī]ḡ	
	(1) 273a-11		(1) 238a-16

Ḳiṣ̄

(17) 245a-16; 255a-1,
2, 16, 17; 255b-4, 2; 273a-12;
273b-8, 15, 16; 274a-5; 295a-
15; 298a-8

Ḳiṣeʿ-ī Diltḥane

(1) 255b-1

Ḳiṣmīr

(1) 295a-15

Ḳūh-ī Seylān

(3) 231a-13; 231b-2;
232b-8

Ḳūh-ī Sīnā

(1) 227b-9

Ḳonya

(13) 193a-15; 200a-1,
5; 200b-18; 219a-4; 237a-2;
237b-11, 14, 17; 238b-11;
239a-4; 272b-16; 273a-17

Ḳostaṭṭīniye

(2) 200b-18; 239a-2;
304a-1

Ḳörpti

(1) 271a-11

Ḳöṣkbāḡ

(1) 226a-14

Ḳöṣk-ī Naʿam

(1) 274b-6

Ḳöṣk-ī Zerd

(2) 250a-15; 254b-4

Ḳūʿanābād

(2) 263a-6, 8

Ḳubāʿ

(1) 196b-3

Ḳubādiyān

(1) 264b-3

Ḳubān

(1) 281b-3

Ḳubbetüʿl-Kūfe

(1) 305b-3

Ḳubbuddīn

(1) 257b-8

Ḳubeys

(3) 188b-6; 191b-15;
192b-7

Ḳum

(17) 217b-2, 218b-17;
222b-10; 224a-13, 14; 225a-2;

249a-17; 257b-14; 272a-5;
280a-16; 295b-17; 298a-1;
303b-9; 307b-4

Ḳumiş

(2) 217b-3; 245a-15

Ḳumiş-i Fârs

(1) 217b-3

Ḳumsân

(2) 249a-17

Ḳûmşa

(1) 250a-7

Ḳureyş

(4) 190a-1; 190b-12,
14, 17

Ḳuru Çay

(1) 272b-12

Ḳustât

(1) 286a-5; 306a-2

Kohistân

(8) 223b-7; 231b-7;
232b-4; 247a-4, 5; 250a-15;
251b-1, 14

Ḳuhâb

(2) 217a-3, 5

Ḳuhistân

(4) 193b-1; 202a-11;
219a-5; 257b-11

Ḳuhsârân

(1) 225b-10

Ḳuhûd

(1) 271a-14

Ḳulzum

(9) 200b-18; 270a-1;
280b-16; 298a-13, 15, 16, 17;
300a-1, 9

Ḳulzum-ı Kenâr-ı Deryâ

(1) 200b-18

Kûcâbâd

(1) 272a-7

Kûcyân

(1) 267b-6

Kûd

(3) 250a-14; 275a-15

Kûfe

(20) 192b-17; 201a-18;
206b-7, 16; 207a-2, 6, 8, 9, 13;
207b-9, 13; 208a-2; 211b-9;
216b-11; 268b-12, 14; 269b-15;
305b-3

Kûh-ı Lekzî

(1) 276a-10

Küh-ı Nakreh

(1) 263a-6

Küh-ı Kāf

(1) 276a-9

Küh-ı Zerde

(1) 288b-5

Külān

(1) 233b-4

Kūlī

(1) 274a-2

Ḳülküz

(1) 290a-12

Külşād

(1) 217a-8

Ḳūm

(20) İran'ın Kum şehri
215a-13; 244a-7; 250a-7; 257b-
15; 260a-1, 3, 5; 266a-17; 267a-
7, 15; 267b-1; 273b-1; 287b-17;
288a-1; 291a-11, 16; 294b-8, 9,
10; 305b-11

Ḳūmī

(2) 267a-15; 267b-1

Ḳūmis

(2) 215a-13; 260a-1

Ḳūmiş

(5) 257b-15; 260a-5;
266a-17; 267a-7; 273b-1

Künkūreh

(1) 268a-15

Kür şuyı

(2) 249b-17; 287a-13

Kūr şuyı

(1) 236a-4

Kürāreh

(1) 217a-2

Kürdābād

(1) 226b-2

Kürdeşt

(1) 233b-4

Kürdistān

(17) 193a-15; 202a-4;
205b-14; 215a-12; 227b-7;
239a-10; 240a-5; 242a-16;
243a-14; 267b-15; 268a-15;
276b-5; 289b-3; 290b-13; 292b-
6; 294b-6, 7

Küre-i Dārābahred

(1) 250b-4

Küre-i Fenādiḳ

(1) 239a-4

Küre-i İştāḥr

(1) 248a-17

Küre-i Şābūr

(1) 250b-15

Küre-i Ḳubādḥüre

(1) 252b-2

Kürsurḥ

(1) 265b-14

Ḳürūḳ

(1) 272b-4

Kürük

(1) 254b-11

Ḳūsān

(1) 213a-16

Ḳuş Ḥişār

(1) 239a-1

Kūsüy

(1) 263a-3

Kuşid Ṭaḡı

(1) 280a-3

Kütmir

(1) 267b-2

Ḳüybān

(1) 237b-14

Küzekenān

(1) 229b-13

L

Lā‘ar

(1) 289a-16

Lāger

(4) 243b-8; 246a-6;
248a-7; 273b-12

Lāhcān

(1) 267a-7

Lāheycān

(1) 267b-4

Lāhicān

(1) 219a-7

Lāhin

(1) 226a-14

Lücce ‘i ‘Uzmā

(1) 274a-4

Lehāver

(1) 308a-17

Lekzī Tağı

(1) 276a-11

Leşker

(10) 205b-5; 220a-10;
244b-9, 10; 245b-10, 11; 249a-
4; 257a-10; 261b-3; 273b-3

Levīne

(1) 199a-15

Levkān

(1) 274b-17

Liken Keylān

(1) 268b-2

Lisān

(2) 270a-2; 298b-1

Lurdekān

(1) 225b-15

Lur-ı Büzürg

(4) 225b-9, 288b-5, 12;
289a-4

Lur-ı Küçük

(3) 281b-14; 283a-7;
219a-1

Luristān

(4) İran’da bir bölge
245a-15; 251b-7; 267b-15;
289a-5

Lurkebūdcāme

(1) 266a-12

Lursitān

(1) 293a-8

Lūḥ

(1) 246b-11

Lūlīm

(1) 267a-11

Lūrdikān

(1) 217b-3

Lūr-i Būzūrg

(2) 217b-3; 218b-17

Lūristān

(1) 243a-14

Lūskānāt

(1) 246b-9

Lūvlūv

(2) 238b-1; 240a-9

M

Mabīn	(36)	219a-5; 241a-16,
(1) 217b-4		17; 256b-14; 257b-11, 17;
Māce' elū		258a-1, 7; 260a-13; 270a-8, 9;
(1) 226b-11		277a-4, 5, 7; 277b-12, 17; 278a-
Māçīn		1; 279a-2, 8; 280b-4, 16, 17;
(6) 193b-8; 198b-17;		291a-15, 17; 291b-6, 8, 11, 13,
199b-4, 8; 210b-7; 295a-11		17; 292a-2, 3; 305a-14
Ma' den-i Benī Selīm		Mağāre-i Sīstān
(2) 269b-4, 5		(1) 219a-5
Ma' den-i Naḳre		Mağrib
(1) 269b-10		(31) 192a-17; 194a-9;
Māderāy		195b-12; 196a-4; 198b-15;
(1) 210b-17		201b-13; 202a-1, 8, 14, 17;
Mādereng		203a-3, 4, 5; 203b-9, 11, 14;
(1) 252a-4		204a-1; 204b-1, 7; 205a-1;
Ma' dīl		222b-13; 280a-13; 280b-13, 14;
(1) 307a-6		299a-10, 13, 15; 305b-9, 16
Mādmā		Maḥalle Bāg
(1) 271a-11		(1) 271b-3
Mağān		Māhān
(1) 266b-13		(1) 273b-14
Mağār		Māḥī Rūyān
		(1) 253a-2
		Mahirā

	(1) 213a-1	Māmeşānrūd	
Maḥmūdabād			(1) 226a-15
	(1) 234b-16	Mām̄rīn	
Maḡar			(1) 220b-10
	(3) 205b-13; 221b-3; 253a-6	Māmyān	
Maḡdşūr			(1) 263b-17
	(1) 308b-6	Manşūrabad	
Mākīdūnā			(1) 266b-13
	(1) 200b-18	Manşūriye	
Mākisāy			(1) 308a-16
	(1) 210b-17	Mandistān	
Māküy			(1) 293b-10
	(1) 227b-8	Mānend Düceyl	
Mākūyeh			(1) 213a-6
	(1) 234a-8	Mārā	
Malāṭī			(6) 212a-15; 227a-15; 233b-17; 238b-13; 300a-13; 308b-6
	(1) 276a-12	Mārbīn	
Malāṭiye			(3) 192a-14; 216b-14; 217a-1
	(1) 200b-18	Mārbīn Şib'ī	
Malāzkird			(1) 192a-14
	(1) 273a-8	Mārdīn	
Māmeşān			
	(2) 226a-15; 226b-1		

	(3) 241b-13; 293b-17; 294a-1	265b-4; 266a-14; 266b-1; 267a- 5; 276a-15; 288a-8
Maşab Mihrān	(1) 274a-1	Megāre (1) 215a-13
Māsetķūṭā	(1) 251a-16	Medābin (1) 201a-18
Māsige	(1) 221a-13	Medāyin (7) 209a-17; 213b-7, 9, 10, 12, 13; 214b-4
Māst Ṭaġi	(1) 280a-7	(1) 219b-2
Ma‘ tebe	(2) 269b-3, 4	Medīnetü’l-Hükemā (1) 200b-18
Mā’ü’l-Ḥalīş	(1) 270a-9	Medīnetü’l-İslām (1) 208a-10
Māverāü’n-Nehr	(6)193b-14; 201b-2; 258a-8; 289b-7, 9, 13	Mefārķin (1) 242a-3
Māydestān	(1) 248a-9	Mehine (1) 261b-7
Māyideşt	(1) 243a-8	Mehne (1) 268a-15
Māzenderān	(12) 193a-17; 201b-7; 202a-4; 219a-7; 260a-3, 5;	Mehrāsiyā (1) 234a-10
		Mehrevān Şuyı (1) 290b-8

Mehrūd

(1) 224b-8

Mehrūrān

(1) 213a-2

Mekān Köprisi

(1) 252b-7

Mekb-i Sa' di

(1) 246a-3

Mekferer

(1) 201b-4

Mekke

(49) 188a-15, 17; 188b-4, 16; 190a-8, 9, 10, 12, 13, 15, 17; 190b-1, 2, 4, 9; 191b-9; 192a-2, 10, 13, 16; 192b-2, 5, 7, 10; 193a-3; 193b-3; 194a-7, 15, 16; 194b-11, 15; 201a-18; 203a-13, 15, 17; 203b-1, 5, 8, 17; 204a-16; 204b-4; 268b-16; 269b-9, 10, 17; 270a-6, 7, 14; 270b-6

Mekki

(1) 190a-5

Melāṭya

(1) 238b-1

Melāyir

(1) 227a-9

Melāzcird

(1) 239b-13

Mel'ūniye

(1) 239a-3

Memek Hānı

(1) 274b-12

Menābād

(2) 259b-2, 3

Menār Şuyı

(1) 273b-13

Meḥyā Ṭaġı

(1) 280b-7

Merāġa

(12) 230a-5; 232b-16, 17; 233a-6; 249a-15; 278b-10; 292b-3, 5, 7; 293a-1, 3

Merāġiyān

(1) 221b-15

Meram

(1) 273b-13

Mercān

(4) 248a-8; 282b-14,

Merdaneḳīm	253a-16; 264b-9, 17; 265a-5, 16; 272a-6; 273b-14; 278a-8; 289a-2; 293a-6; 305a-10; 306a- 17; 307a-7
(2) 231b-10; 233b-9	
Merdeşb	
(2) 249b-7, 8	
Merend	Mervärlüd
(9)201a-18; 230a-6; 233a-14; 233b-1; 273a-6; 292b- 13, 14, 15	(1) 265a-16
	Merve Tağı
Merfan	(8) 191b-16, 17; 192a-2, 4, 6, 9; 249a-9; 272a-6
(1) 244b-11	
Merḥ Şeydān	Merve'r-Rūd
(1) 252b-2	(1) 272a-6
Merḥemān	Merzak
(1) 224a-4	(1) 275a-4
Merḥemnān	Mescid-i Akşā
(1) 224a-7	(1) 198b-4
Merḳisā	Mescid-i 'Āyişe
(1) 293b-14	(1) 192a-13
Mermān	Mescid-i Ḥarām
(1) 262a-15	(3) 188b-3; 190b-11
Merv	Mescid-i Ḥayf
(29)191b-1, 16, 17; 192a-2, 4, 6, 9; 195b-1, 8; 210a- 9; 216b-6; 249a-9; 251b-3;	(1) 192a-11
	Mescidü'l-'Akşā
	(4) 188a-15; 188b-1; 197a- 4197b-6

Mescidü'l-Ḥarām

(5) 190b-9; 191a-17;
191b-12, 16; 192a-9, 11

Mes'ūd Bān

(1) 254a-14

Mesīme

(1) 273b-9

Meskān

(1) 226b-17

Meş' erü'l-Ḥarām

(1) 192a-8

(1) 207b-14

Meşhed-i Zü'l-kifl

(1) 207b-16

Meşķīn

(4) 231a-7, 8, 9, 10

Metnü'l-Merāre

(1) 270a-15

Mevāyin

(1) 270b-8

Mevlid-i Ḥalīl

(1) 241a-17

Mevz

(2) 237b-7; 276a-16

Meyānic

(10) 232b-12; 273a-3;
289b-4; 292b-9, 16, 17; 293a-2,
4; 302b-12

Meyānicrūd

(1) 289b-4

Meybūd

(1) 227b-3

Meyḥārķān

(1) 230a-5

Meylān

(2) 228b-13; 229b-10

Meymend

(2) 248a-13; 259b-16

Mezra'

(4) 211b-5; 214b-15;
215a-1; 308b-5

Mışır

(26) 190a-14; 194a-8;
198b-15; 199a-13; 199b-8;
200b-18; 209a-3; 236a-15;
280b-16; 286a-3, 5; 286b-3, 5,
9; 287a-1; 301a-6; 305a-15;
305b-1, 8, 9, 11, 16; 306a-4, 13,
14, 17

Mihmān-ı Dūst

	(4) 271b-2, 6, 7	Mu' ayyene	(1) 269a-1
Mihrānrūd			
	(2) 229b-3; 230a-7	Mu' azam Tağı	(2) 280a-13; 282b-1
Mihrūyān			
	(1) 253a-2	Muğān	(1) 227b-7
Milel			
	(1) 270a-5	Mufārķin	(1) Silvan 288a-14
Milibār			
	(1) 274a-3	Muḥtemmete	(1) 267b-8
Milyān			
	(1) 226b-11	Mukrān	(6) 193b-12; 201a-18; 202a-13; 256b-11; 257b-14; 290b-11
Minā			
	(17) 188b-7, 8; 192a-9, 10; 192b-1; 207b-9, 11, 12; 208a-2; 210a-13; 212b-2, 3; 249a-7; 303b-11; 304a-11, 12	Muḥsidedü'l-Bilād	(1) 236a-9
Minricān			
	(1) 252b-14	Multān	(1) 308a-17
Miḥvel			
	(1) 213b-1	Muṣallā-'i Resūl	(1) 196a-7
Mirānrūd			
	(1) 228b-7	Mustanşiriyye	(1) 209a-5
Mişān			
	(1) 266b-16	Musūl	(1) 201a-18

Mübārekābād

(1) 219b-4

Müks

(1) 308b-2

Mürğarāhā

(1) 254b-3

Mürğazā Nergis

(1) 255a-10

Mürğazā Kām Feyrūz

(1) 255a-7

Mürğazār-ı Arşekān

(1) 254b-11

Mürğazār-ı Averd

(1) 254b-4

Mürğazār-ı Beyzā

(1) 254b-15

Mürğazār-ı Bīdümüşkān

(1) 254b-14

Mürğazār-ı Deşt-i Erven

(1) 254b-7

Mürğazār-ı Fānī

(1) 255a-2

Mürğazār-ı Kālān

(1) 255a-4

Mürğazār-ı Kemīn

(1) 255a-9

Mürğazār-ı Pehen

(1) 254b-13

Mürğazār-ı Şebīdān

(1) 254b-16

Mūgān

(7) 202a-3; 234a-11,
15; 234b-2; 267a-4; 267b-16

Mūkiyūn

(1) 193b-7

Mūnisū'-ı Üstād

(1) 243a-8

Mūrḥān Ṭaġı

(1) 280a-10

Mūrḥürd Ḥāmı

(1) 273b-6

Mūşıl

(1) 219a-2

Mūslih

(2) 269b-7

Mūşul

(5) 193a-16; 240a-6, 7;
271a-7, 12

Müş

(2) 241b-17; 244b-2

Müzdeḳān

(6) 223b-17; 224a-16;
227a-4; 291b-15

Müzdelife

(3) 188b-8; 192a-16;
192b-1

N

Na‘bādiye	(3) 1a-7; 202a-15; 217b-4
(1) 214b-12	
Nābeh	Necārā
(1) 248a-16	(1) 201a-18
Nābeyn	Necd
(1) 227b-3	(3) 190a-17; 201b-7; 205b-14
Nabü’l-Ebvāb	Necef
(1) 306b-10	(10) 193a-6, 16; 268a-9; 268b-10, 14, 16; 269a-9; 269b-1, 12, 15
Naḥçivān	Neder
(5) 201a-18; 233b-14, 15; 280a-7	(1) 222b-6
Nardīn	Nefset Ṭağı
(1) 226b-1	(1) 280a-14
Nārmeyān	Nehrevān
(1) 228b-2	(10) 208b-16; 209b-1; 211b-12; 212b-15; 213b-11; 215a-2, 3; 290b-12, 15; 291a-1
Nāşiretü’l-Ḥalīl	Nehr-i ‘İsā
(1) 198b-5	(4) 208b-15; 213b-2, 6; 214b-13
Naţanz	Nehr-i Hermās
(2) 225b-2, 7	(1) Nusaybin’de bir nehir 242a-7
Nāzar	Nehr-i Melik
(1) 265b-2	
Nazar	

	(1) 214b-15		(1) 226b-5
Nehrü'l-'Esed		Neyser	
	(1) 270b-12		(1) 267b-7
Nekle		Nışf	
	(2) 231a-8; 231b-1		(18) 194b-11; 199b-16,
Nemek Lân Tağı			17; 202a-16; 202b-17; 203a-6,
	(1) 280a-16		17; 203b-2, 5, 14; 204a-15, 17;
Nemk			205b-5; 233a-16; 245a-6; 307a-
			10
	(3) 271b-3; 301a-8;	Nışibîn	
	307b-4		(1) 242a-5
Nemrūd		Nişalık	
	(3) 209b-16; 268b-12;		(1) 307b-3
	305a-1		
Nemyūd		Nigde	
	(1) 225b-3		(1) 237b-12
Nerdşir		Nihāvend	
	(1) 256b-17		(3) 217b-4; 219a-1;
Nermāmān			227a-6
	(1) 239b-9	Niksār	
Neşin			(1) 238b-6
	(1) 230b-12	Nīmerdā	
Neşiz			(1) 242b-13
	(1) 231b-14	Nīmmerdān	
Nevār			(1) 266a-13
		Nīmrūz	

	(3) 219a-5; 258a-7; 283a-16	Nüder	(2) 231b-12; 292a-14
Nîmrûz Tağı	(1) 283a-16	Nüdiye	(1) 271b-14
Nizâmiyye	(1) 209a-4	Nüh	(1) 277a-9
Nîr u Mukrân	(1) 193b-12	Nüptecân	(1) 252a-8
Nîrîz	(1) 256a-15	Nüred	(3) 220b-6; 229a-13; 250b-17
Nîşâbûr	(22) 193a-13; 219a-5; 258a-2; 258b-12; 260a-10, 16, 17; 260b-2, 7; 264b-16; 271b- 10; 271b-7, 10, 15, 16; 282b-4, 7; 294a-3, 4, 6, 8; 300b-15	Nüshehr	(1) 273a-7
Nîşâvur	(2) 293b-9		
Niyâz	(1) 261a-12		
Nu‘mâniye	(1) 215a-3		
Nuşaybîn	(2) 293b-15, 16		
Nübendikân	(1) 252a-8		

P

Palās

(1) 210b-9

Peçin

(1) 193b-9

Pelī Barū

(1) 308b-6

Pelsuvār

(2) 234b-13, 14

Peņç Engüšt

(1) 289b-3

Perk

(1) 256a-13

Peyker Hōy

(1) 230a-4

Piṣkin

(1) 278a-5

Pūseyḥ

(1) 262b-17

R

Rabī' a

(1) 306b-7

(7) 202a-9; 240a-3, 13;
241b-2, 13; 242a-3, 5

Rāmiz

(2) 244a-17; 244b-1

Rabī' a '1 Naşşārī

(1) 237b-5

Rārān

(2) 217a-4; 272a-9

Rağūş

(1) 232b-11

Rasend

(1) 291b-10

Rāhbān

(1) 250b-17

Rāsmend

(2) 225a-14; 291b-2

Raḥbe

(2) 197a-2; 271a-5

Rastāk

(1) 256b-3

Raḥbetü'ş-Şām

(1) 271a-5

Raḫīm Ṭağı

(1) 277b-10

Raḫya

(1) 305b-2

Raḫça

(4) 240b-16; 241a-1, 5;
293b-12

Rām Ṭağı

(1) 277b-6

Rāveh-i Sincān

(1) 262a-5

Rāmend Ṭağı

(1) 277b-9

Rāy-ı Hind

(1) 243a-3

Rāmin

(6) 218a-17; 231a-9;
271b-1, 2, 8

Re'sü'l-' Ayn

(2) 240b-14; 293b-13

Rāmir Feyrüz

Rekbe

	(1) 210b-9	Reyān	
Remzvān			(1) 216b-15
	(1) 247a-3	Rey' ān	
Resed Ṭaġı			(1) 257a-14
	(1) 280a-2	Rızvā	
Restāk			(2) 196a-12; 197a-3
	(1) 274a-13	Riṣahr	
Resü'l-Küllī			(1) 252b-10
	(1) 271b-3	Ribāṭ-ı Şalāhaddīn	
Reṣṭ			(1) 254b-8
	(1) 267a-14	Ribāṭ-ı Ābkīn	
Revnāk			(1) 272a-2
	(1) 229b-10	Ribāṭ-ı Bün' aymī	
Rey			(1) 272a-4
	(48)190a-1; 190b-12,	Ribāṭ-ı Cāb	
	14, 17; 195a-8; 200a-3, 8; 201a-		(1) 272a-1
	18; 202a-13; 212a-6; 216b-15;	Ribāṭ-ı Ca' ferī	
	217b-1, 8, 15, 17; 218a-15, 17;		(1) 272a-4
	218b-2; 226a-13; 234b-8; 235a-	Ribāṭ-ı 'Alevī	
	4; 245a-4; 255a-16; 255b-6, 8,		(1) 272a-12
	11; 257a-14; 257b-15; 270b-14,	Ribāṭ-ı Ka' b	
	16; 271a-1, 14; 271b-1; 277a-		(1) 272a-11
	17; 279a-11; 281b-3; 291a-11,	Ribāṭ-ı Seng	
	13, 14; 292a-3, 7; 293b-5;		(1) 272a-1
	295b-6; 298a-8; 299a-10, 15;		
	300a-5; 304a-11		

Ribāṭ-ı Tūrān

(1) 272a-1

Riṣehr

(1) 252b-10

Rubʿ -ı Belḡ

(1) 263b-13

Rubʿ -ı Merv

(1) 264b-9

Ruhā

(2) 197a-2; 241a-9

Ruhāṭ

(1) 197a-2

Ruveyn

(1) 270a-4

Rüstemdār

(1) 266a-6

Rūʿād

(1) 266a-7

Rūbʿ Herā

(1) 262a-17

Rūknābād

(1) 246a-1

Rüstendār

(1) 267a-4

Rūdābād

(1) 222a-15

Rūdbār

(5) 221a-17; 221b-10,
15; 289b-16, 17

Rūde

(1) 222b-8

Rūdḡāne

(6) 220b-16; 221a-13;
222a-2, 3; 222b-1; 231b-13

Rūdsetīn

(1) 217a-11

Rūdḡāt

(1) 229b-14

Rūhā

(1) 241a-12

Rūm

(63)188b-4; 193a-14;
198b-16; 199a-11; 199b-10;
201a-18; 201b-4; 202a-9; 210a-
1; 212a-5; 213b-10; 216a-9;
216b-17; 220a-3; 220b-13;
230a-5; 232a-2; 232b-4, 5;
235a-8; 235b-14; 236a-8, 10,
11, 13, 14, 15; 236b-9; 237a-8;
237b-2; 238a-11; 238b-9; 239a-

7, 10; 240a-5; 243a-3; 243b-2;
247a-17; 251a-9; 273a-6, 10,
11, 16; 275b-5, 15; 276a-1;
277b-11; 287a-12; 287b-9;
288a-14; 290a-5; 299b-3, 15;
301a-15; 302b-13; 303b-6

Rūmiye

(4) 212a-5; 213b-10;
230a-5; 232a-2

Rūtīn

(1) 230b-5

S

Sa' arka

(1) 269a-7

Şa' b

(2) 269b-6

Sa' dābād

(1) 229b-4

Sa' d-i Seme

(2) 252b-2; 303a-2

Sadrin

(1) 212b-10

Şafā

(9) 191b-14, 15, 17;
192a-2, 4, 5, 8, 9; 194a-16

Şafah

(1) 275a-3

Şāfe

(1) 209a-12

Şaffin

(1) 241a-6

Şāfi

(4) 233a-3; 292b-4, 7;
300b-11

Şafvā

(2) 237a-15; 270a-9

Şagāniyān

(1) 287b-14

Sagre

(1) 232b-11

Şāhibād

(1) 220a-7

Şāhid

(2) 250a-4, 5

Şahra-ı Mūsā

(1) 235b-4

Şahrā'-ı Necd

(1) 201b-7

Şa' īde

(1) 282b-2

Sa' idābād

(1) 273a-4

Sa' ird

(1) 241a-17

Şa' leb

(11) 269a-9, 10, 11, 12;
269b-1, 11; 270b-2, 5, 6

Salmās	(1) 265a-9		
	(6) 201a-18; 230a-5;	Sārī	
	232a-2, 5, 8; 300b-9		(1) 266a-9
Sāmān		Şarşar	
	(2) 224a-3; 227a-3		(1) 268b-10
Sāmerre		Sārūķ	
	(4) 212a-9, 17; 212b-5,		(1) 225a-7
	10		
Sāmīr		Sātīre	
	(7) 208a-17; 208b-2;		(1) 197a-2
	215a-2; 271a-9; 290b-14, 15;	Saqlān	
	302b-3		(1) 278b-3
Sāmīre		Saḡsiin	
	(5) 208a-17; 208b-2;		(1) 201b-3
	215a-2; 290b-14, 15		
Sāmīrūn		Şāmān	
	(1) 308a-2		(2) 223a-13, 293b-10
Samsaṭ		Şamekān	
	(1) 276a-12		(3) 247a-9, 273b-10, 11
Sānāṭ		Sāve	
	(1) 208a-8		(16) 217b-2; 221a-17;
Sāne			222a-9; 222b-10; 227a-5; 257b-
	(1) 197a-2		14; 273b-2, 5; 277b-15; 278a-3;
			291b-3, 5, 16
Sāre			
	(3) 189a-13, 14		
Sa' rerrfā			

Sāveh	(1) 222b-13		
	(1) 257b-14	Sehend	
Şayrum	(1) 307b-15		(12) 228b-7; 229a-16; 230a-9; 233a-2, 3, 9; 292a-16; 292b-2, 4, 11
Sāz	(2) 208b-9; 239b-7	Sehend Tağı	(1) 278b-9
Sebzwār	(1) 201a-18	Sehrūd	(1) 230b-10
Secās	(1) 223a-1	Sekān	(3) 258a-13; 274a-12; 274b-5
Secd-i Hālḥāl	(1) 272b-1	Seḳāyetü'l-Hüccāc	(1) 191b-13
Sedd-i Ye'cūc ve Me'cūc	(2) 301a-17; 307a-1	Sekbānād	(1) 239b-10
Seddürgā Mekrevā	(1) 307a-12	Sekistān	(1) 258a-13
Sedīrūd	(1) 222a-3	Sekyāk Hānı	(1) 273a-1
Sedīr	(1) 211b-10	Selām	(14) 189a-4, 12; 197a- 9, 11; 197b-6; 199a-9; 263b-3; 286b-17; 295b-5; 301b-5, 6, 14; 302b-1, 4
Sefīdrūd	(6) 215a-13; 291b-12; 292b-2, 10; 293a-2, 4		
Seḫās			

Selbārāt

(1) 272a-11

Selm

(8) 194b-10; 199a-2, 4;
214b-5, 7, 9, 10; 239b-12

Semavāt

(1) 271a-6

Şemere

(1) 197a-1

Şemkān

(1) 289a-16

Semendān

(1) 274a-3

Semender

(1) 307a-3

Semerķand

(13) 201a-18; 252b-2;
281a-3, 15; 287b-4, 7; 302b-2,
5, 6, 17; 303a-2, 5, 9

Semnān

(1) 264a-11

Semre

(2) 224b-16, 17

Şen'āniyān

(1) 201b-2

Senīķān

(1) 270a-8

Senk Zīne

(1) 256b-4

Senkān

(1) 307b-12

Senūriye

(1) 307a-12

Sepin

(1) 201b-4

Serā

(1) 248b-8

Serāf

(2) 247a-6; 289a-17

Seraḥs

(5) 271b-16; 272a-2,3,
13; 291a-5

Seraḥsad

(1) 272a-13

Serāndīb

(7) 189a-4; 194a-17;
273b-16, 274a-4, 5; 278b-3;
282a-8; 308b-4

Serāsed ʿAğı	(2) 224a-4
(1) 278b-2	Serḥ
Serāv	(4) 229a-13; 271b-4; 272a-2, 3
(7) 230a-6; 232b-7; 249b-12; 282b-11; 17; 292b-9, 300b-11	serḥadd-ı Lār
Serāvrūd	(1) 274a-14
(3) 229a-16; 292a-16, 17; 292b-12	Serḳāl
Serāyrūd	(1) 265a-16
(1) 223b-9	Serḳān
Sercān	(1) 226b-17
(4) 274b-7, 8	Serḳīne
Sercihān	(1) 274a-13
(1) 223a-10	Sermerḳuhūr
Serçem	(1) 271b-5
(1) 273a-1	Sermuḳ
Serdest	(3) 249b-2, 5, 7
(1) 229b-6	Serpenḥ
Serdrūd	(1) 276a-16
(3) 226b-6; 229a-17; 229b-5	Serūd
Serek	(1) 226b-7
(1) 224a-8	Serūstān
Serg	(3) 247a-5; 274a-10; 300b-5
	Servān ʿAğı

	(2) 188b-7	Sihkünbed	
Servesek			(1) 248b-9
	(1) 274b-6	Sihvādivend	
Sevāl			(1) 229b-16
	(1) 240b-11	Simbān	
Seyf			(1) 271b-8
	(2) 246b-8; 286a-5	Simnān	
Seyhūn Şuyı			(1) 271b-4
	(1) 289b-7	Simyāt	
Seylān			(1) 237a-14
	(18) 230b-1, 2, 4; 231a-11, 13, 15; 231b-2; 232b-8; 234a-16, 17; 278a-4, 14, 15, 16; 282a-5; 292a-10, 16	Sinān	(1) 197a-2
		Sincān	
Seylān Tağı			(3) 262a-5, 6; 263b-4
	(9) 230b-1, 2; 231a-15; 234a-16; 278a-4, 14, 15; 292a-10, 16	Sincār	
			(2) 201a-18; 241b-2
Seylengār		Sind	
	(1) 194a-4		(67)190b-8; 191a-17; 191b-7, 14, 15, 16; 192a-10, 12; 195b-7; 196a-8; 196b-3; 197a-4; 199b-4; 201a-18; 201b-1, 3; 203a-11; 205b-11; 207b-13; 212a-8; 226b-15; 229b-3; 230a-7; 231a-14; 231b-3; 232b-5; 237a-2; 239b-16; 248a-8; 254b-
Sibāh			
	(1) 278a-5		
Sicistān			
	(2) 210b-1; 258a-14		
Sih Künbedān			
	(1) 253b-6		

14; 255a-15; 257b-9; 258b-15,
16, 17; 272b-12; 274a-1; 276a-
1; 276b-2; 277b-10, 15; 278b-3,
5; 279b-5; 282a-9; 283b-15;
288a-4, 8, 13; 290b-8, 9, 10;
291b-17; 292a-12, 13; 293b-12;
295b-17; 305a-5; 308a-15

Sipān Ṭaġi

(1) 278b-14

Sirāf

(1) 201a-18

Sīrecān

(1) 257b-1

Sīs

(9) 219a-5; 239a-8;
257b-16; 258a-9; 260a-1; 281a-
8; 290a-10; 290b-8; 291a-8

Sišhat

(1) 252a-3

Sīstān

(8) 219a-5; 257b-16;
258a-9; 260a-1; 281a-8; 290a-
10; 290b-8; 291a-8

Sīvās

(7) 236a-17; 236b-3;
273a-13, 16, 17; (2) 193a-15;
219a-3

Siyādīn

(1) 220b-10

Siyākūh Ṭaġi

(1) 278b-12

Siyāvend

(1) 229a-10

Şuffe-i Şīrīn

(1) 243a-4

Şūfiyān

(1) 229b-13

Sultāb Meydān

(1) 294a-14

Sultān Devīn

(1) 288a-8

Sultāniyye

(38) 193a-4; 200a-4, 8,
9; 217b-2; 218b-3, 4, 15; 220b-
17; 222a-3; 222b-15; 223a-11,
14, 16; 268a-7, 9, 10, 11, 13;
268b-4, 9, 15; 269b-14; 271a-
13, 14; 271b-9; 272a-7, 15, 16;
272b-2, 8, 16, 17; 273a-5;
273b-1, 2, 3; 291b-7

Sunḡurbād

	(1) 271a-17	Sūmiġān	
Sutūrtū			(1) 220b-10
	(1) 223a-5	Şūr Taġı	
Sūrremenre'ā			(1) 279a-5
	(1) 212a-13	Sūriye	
Sūdevrā			(1) 194a-14
	(1) 252b-17	Sūs' ān	
Sūdķāniye			(1) 257b-12
	(1) 271a-10	Şūstān	
Sū Hīşār			(1) 261b-13
	(1) 239a-2	Sūved	
Sūķarkān			(1) 190a-17
	(1) 272a-11		
Sūķ-1 Şemānīn			
	(2) 241b-5; 277a-12		
Sūkmānābād			
	(1) İnan'da bir yer		
	273a-7		
Sūķu'l-Emīr			
	(1) 245b-11		
Sūmenān			
	(1) 308b-5		
Sūmenāt			
	(1) 193b-6		

Ş

Şābvān	15; 201b-4, 8; 228a-12;
(1) 235b-6	236a-15; 239a-7; 240a-5; 270b-
Şādābād	3; 271a-5, 7; 282a-1; 290a-3, 4;
(1) 229a-15	305a-12
Şādbāc	Şa' şa'
(1) 260b-3	(1) 270b-2
Şāh Sencān	Şāş Şuyı
(1) 262a-6	(1) 289b-13
Şāhcān	Şakān Tağı
(1) 264b-9	(1) 278b-16
Şāhrāh-ı Cenūbī	Şatı
(1) 268a-9	(5) 208b-17; 268b-11;
Şāhrūd	270b-12; 286a-4; 298a-6
(5) 221b-1; 231a-4;	Şatı'ı-l- Arab
289b-5, 15; 300a-15	(1) 298a-6
Şāhrūd Şuyı	Şatı'n-Nīl
(1) 289b-15	(1) 268b-11
Şāl	Şaver
(2) 220b-9; 231a-5	(2) 251a-1, 11
Şām	Şebānkā
(22) Suriye coğrafyası	(13) 193a-7, 10; 202a-
0b-8; 190a-14; 191a-2; 191b-2;	11; 245a-15; 250b-5, 14; 256a-
194a-9; 197a-6; 198b-15; 199a-	1, 12; 256b-14; 267b-15; 274a-
	17; 274b-1; 293a-5

Şebānkāre

(10) 193a-7; 202a-11;
(1) 219a-4, 250b-5, 14; 256a-1,
12; 256b-14; 267b-15; 293a-5

Şebdīz

(3) 243a-12; 268a-17;
276b-17

Şebrer

(1) 237a-13

Şebüster

(1) 229b-13

Şecer

(2) 268a-11; 270a-5

Şehīn

(1) 222a-1

Şehrabād

(1) 266a-16

Şehrbān

(1) 268b-7

Şehrbāmān

(1) 213a-1

Şehrek

(1) 273b-8

Şehrezūr

(2) 219a-4; 242b-12

şehr-i Bābek

(3) 257b-3; 274b-5, 7

şehr-i Emek

(1) 274b-1

Şehr-i Kāzvīn

(1) 219a-8

şehr-i Rey

(2) 217b-8; 271b-1

Şehr-i Rūd

(1) 266a-7

şehr-i Şah

(1) 273b-12

Şehr-i Semerkānd

(1) 302b-5

şehr-i Şaver

(1) 251a-1

Şehr-i Zūr

(2) 193a-16; 242b-15

Şehristāne

(2) 220b-10; 226a-13

Şehristānek

(1) 220b-10

Şehristān-ı Ferbūd

(1) 261a-15

Şekrâbâd	275a-1, 6; 277a-15, 16; 300b-4, 5
(1) 220b-9	
Şemâhî	Şîrvân
(2) 201a-18; 235b-1	(16) 193b-1; 202a-4;
Şemrâ	219a-3; 229a-14, 15; 234a-12;
(2) 269a-15, 16	234b-6; 235a-16, 17; 267b-3, 17; 306b-9, 15; 307a-1, 4, 7
Şenküvân	
(1) 253b-7	Şolistân-ı Fârs
Şera' ran	(1) 225b-10
(1) 306b-9	Şu' yâ
Şerefâbâd	(1) 198a-5
(1) 220b-10	Şûdekan
Şi' ân	(1) 264a-7
(1) 261b-16	Şûrerûd
Şi' b Tevân	(3) 294a-5, 10, 15
(3) 252a-8, 13; 252b-2	Şûş' ân
Şikeste	(1) 271a-15
(1) 253b-7	Şûşter
Şîrâz	(6) 243a-15, 16; 243b- 3, 4; 275a-2; 293a-9
(42) 193a-8; 201a-18; 219a-4; 245b-3, 4, 5, 10, 14, 15; 246a-11; 248a-14; 251b-9, 10; 252b-10; 254a-2; 254b-11; 273b-8, 15; 274a-5, 6, 9, 10, 16, 17; 274b-2, 8, 9, 10, 15, 16;	Şüter
	(1) 272b-6

T

Tābād

(1) 271b-16

Ṭaber Kīlekī

(1) 258a-3

Ṭaberistān

(7) 202a-5; 260a-5;
266a-17; 267b-3275b-13; 279a-
7; 280b-3

Ṭa[b]s Ke[y]lekī

(1) 259a-10

Ṭa[b]s Sa

(1) 259a-6

Ṭahāristān

(3) 263b-14; 264a-11,
16

Tahīḳ

(2) 261a-8, 14

Ṭahḷ

(1) 192b-6

Ṭahrān

(1) 218a-16

Ṭā'if

(3) 190b-1; 192b-12;
194a-16

Ṭāḳān

(1) 271b-14

Ṭālegān

(1) 272a-8

Ṭālekān

(8) 220b-5; 223b-6;
224a-11; 264a-15; 264b-2;
291a-14; 292a-1, 3

Tāliṣ

(1) 231b-9

Ṭāliṣ

(1) 289b-4

Ṭamaḥavān

(1) 254b-6

Ṭanerk-i Rey Ṭaḡı

(1) 279a-11

Tarāblus

(1) 200b-18

Ṭārm

(2) 218b-17, 256a-13

Ṭārm-i 'Ulyā Bāc

(1) 223b-3

	(2)	Ṭāyif	
Ṭāriḳ Ṭaġı			(4) 188b-16; 189a-2; 231a-7
	(1) 279a-7		
Ṭāriḳ-i Ḥorāsān		Ṭāzyān	
	(1) 212b-12		(3) 198b-14; 199a-10; 199b-6
Ṭārmin		Tebriz	
	(9) 223a-11, 16; 224a-9; 281b-7; 289b-5; 290a-1; 291b- 11, 12		(44) 193a-6; 201a-18; 218b-13; 219a-2; 227b-10, 11, 14, 16; 228a-4, 5, 8; 228b-2, 4, 6, 7, 8, 10, 16; 229a-2, 12; 229b-2, 12; 230a-3, 12, 13; 233b-3,7; 239a-16; 272a-17; 272b-9, 15, 17; 273a-5, 6, 13, 17; 278b-10; 292a-16, 292b-11
Ṭarsīt			
	(1) 259b-14		
Ṭarsūs			
	(2) 200b-18; 305b-5		
Tasūy			
	(1) 233a-7	Ted 'Aḳerḳūt	
Tāşġar			(1) 211a-7
	(1) 308b-2	Tehām	
Tāveyḩ			(1) 298a-15
	(1) 268a-11	Tell 'Aḳarkūz	
Ṭavīl			(1) 271a-5
	(9) 206a-3; 209b-5; 225a-16; 254b-5; 295b-8; 299b- 2, 16; 300b-12; 307b-5	Temür Ḳapu	
Ṭavur Ağac			(2) 235a-17, 200a-9
	(1) 238b-17	Tenceh	

	(1) 259a-2		(1) 201a-18
Tenk Dehān Şīr		Trabzon:	
	(1) 287b-15		(1) 239a-8
Tenkinke		Tibet	
	(2) 307b-11, 12		(4) 193b-15; 198b-17; 287b-13; 307a-17
Terb		Tiflīs	
	(1) 243b-16		(7) 193a-17; 219a-3; 235b-16; 236a-3, 7; 290a-15; 306b-14
Tereter		Tihāme	
	(1) 235a-10		(2) 194b-6
Terşiz		Tikrit :	
	(4) 258b-3, 8, 9, 12		(4) 205b-15; 209a-17; 211a-3, 10
Test		Tilādiş	
	(1) 263a-6		(1) 307b-14
Tesvī		Tirādek	
	(1) 232b-17		(1) 244b-7
Tevāli		Tuġv	
	(4) 221a-5, 6; 231a-5; 267a-5		(1) 270a-9
Tevāliş		Ŧusūc	
	(3) 221a-5, 6; 231a-5		(2) 230a-12; 292a-16
Tevān		Ŧufe	
	(7) 249b-7, 9; 250a-13; 252a-8, 13; 252b-2		(1) 276a-15
Ŧirā			

	(1) 308a-2		
Ṭūn	(1) 258a-9	Türkistān	(14) 232a-7; 276a-8;
Tūr	(16) 199a-2, 4; 212b-16, 17; 223a-5; 225b-14; 230a-7; 244a-2; 247a-12; 259a-12; 265b-12; 267a-13; 269a-15; 272a-1; 302b-12; 308a-2		276b-3; 277b-13; 280b-17; 281a-1, 5, 15, 17; 282a-15; 287b-3; 290a-11; 303a-16
Ṭūr Ṭaġi	(2) 275b-10, 11	Ṭūs :	(14) 201a-18; 233a-6; 260b-16; 261b-17; 262a-2, 4, 7, 10, 11; 265a-15; 282b-6; 300b- 14, 15
Ṭūr-ı ‘Aydeyn	(1) 293b-16	Tūser	(1) 274a-15
Ṭūr-ı Sīnā Ṭaġi	(1) 279a-12	Tūster	(9) 193b-2; 254b-14; 288b-5, 6, 7, 8, 11, 13; 290a-13
Tūmen-i Lur-ı Būzürg	(1) 225b-9	Tūsucān	(6) 274b-15; 275a-1, 2, 6
Tūmen-i Lur-ı Küçük	(1) 225b-16	Tūḳāt :	Tokat (1) 262a-3
Tūmen-i Sulṭāniye	(1) 218b-3	Tūy	(1) 226b-17
Tūman-ıYezd	(1) 227a-12		
Tūrdān			

U‘UÛ

Uḥud

(5) 194b-7, 8; 275b-9,
10, 12

Uḥud Taḡı

(4) 194b-7; 275b-9, 10,
12

‘Ukeyre

(2) 213a-6; 271a-8

‘Umān

(1) 194a-17

‘Umre

(2) 269b-7

Ûcān

(9) 230a-4, 6, 7; 273a-4;
278b-10; 292a-16; 292b-16;
293a-1, 3

Ulamevt :

(2) 221b-7, 8

Ûnkīr

(1) 274a-2

Ûrdubād

(1) 234a-4

Ûrgen

(1) 201a-18

Ûrmez

(1) 244a-17

Ûrmiye :

(2) 232a-13; 300b-9

Ûrşelim

(3) 197a-5, 12; 197b-3

Ûrķī

(1) 199a-16

Ûrus

(1) 287a-3

Ûrūmī

(1) 201a-18

Ûrūmiye / Ûrūmiyye

(2) 230a-5; 232a-2,
232b-4, 5

Uşneviye

(3) 230a-4; 232a-2;
232b-3

Ûtar

(1) 199b-6

‘Ü Ü

‘Ürvān Ṭaġı

(1) 188b-16

Üsnūzed

(1) 265a-12

V

Vādi'l-Kurā	(1) 240a-2
(1) 196b-5	Veliyān-ı Kūh
Vahīde	(1) 229a-10
(1) 197a-1	Velḥ
Vaḳūr	(2) 217b-1; 264b-7
(1) 222b-13	Velḥān
Vānīḳ Ḥānı	(1) 217b-1
(1) 273b-4	Verāk Taḡı
Vārāmın	(1) 277a-15
(1) 218a-17, 231a-9; 271b-1, 2	Vertāmān
Vāsiṭ	(1) 216b-15
(12) 208b-17; 209b-1; 212a-3; 215a-4, 8; 269a-11; 270b-2, 5, 9, 10, 13; 288a-17	Verzen
Vaṣāk	(1) 218a-10
(1) 225b-7	Vestān
Vāteṭi' arṣ	(1) 240a-2
(1) 239a-4	Vestām
Vāy' ān	(1) 243a-11
(1) 229b-13	
Velāṣcird	

Y

Yaçın

(1) 307b-6

Ya'kūbāt

(1) 268b-8

Yekān

(1) 274b-9

Yelemlem

(1) 190a-16

Yelkūn Bāzār

(1) 238b-10

Yemen

(15) 190a-15; 191a-15;
194a-16; 194b-6; 195a-7; 198b-
14; 199b-3; 282b-2; 298a-3, 14,
16; 302b-14; 306b-5, 9; 308b-8

Yerdān Şuyı

(1) 287b-9

Yerdhāst

(1) 250b-1

Yeren Bāzār

(1) 238b-15

Yeşrib

(3) 194b-3; 199b-11;
298a-15

Yezd

(17) 201a-18; 215a-13; 217b-4;
219a-1; 227a-12; 227b-3; 231a-14;
245a-16; 248b-2; 257b-14; 259a-11;
274b-10, 15; 289a-3; 300b-16

Z Z Z

Zāb Şuyı

(1) 242b-5

Zābīn Şuyı

(1) 288b-14

Zābsitān

(1) 201a-18

Zābulistān

(2) 257b-16; 258a-7

Zādeh

(2) 263b-6, 7

Zāmīre

(1) 226a-1

Zāra

(1) 273a-15

Zātu'l-ʿAyn

(1) 270b-3

Zātu'l-ʿIrķ

(1) 269b-8

Zāvul

(1) 259b-5

Zekān Şuyı

(1) 289a-15

Zelincān

(1) 225a-4

Zelūber

(1) 233a-16

Zemāli

(1) 269a-6

Zencān

(5) 221b-17; 222a-6;
272a-16; 272b-17; 289b-4

Zencānrūd

(1) 289b-4

Zenderūd

(4) 216a-1; 217b-5; 289a-
4; 291b-9

Zengiyābād

(1) 212a-7

Zenk Tağı

(1) 277b-13

Zenkenān

(1) 233b-8

Zenūr

(1) 233b-11

Zerāva

(1) 225a-5

Zerdkünbed

(1) 266b-12

Zerencelābād

(1) 230b-10

Zerīḡ Şuyı

(1) 288b-17

Zerkān

(4) 256a-5, 8; 274b-10

Zermār

(1) 233b-3

Zevāre

(2) 217b-1; 257b-14

Zevāreh

(1) 257b-14

Zeylūḡālī

(1) 237b-5

Zeytūn

(1) 308b-4

Zinānbād

(1) 249a-1

Ziyā' iş

(1) 232b-11

Zübd

(3) 209a-5; 269b-4

Zü'l-Ḥalīfe

(2) 190a-12 ,(1) 270a-11

Zūzan

(1) 263b-4

SONUÇ

1. Tezimizin konusu, *Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb* adlı eserin coğrafya bölümünün incelenmesidir. Tercüme eserin aslı Müstevfi'ye ait *Nüzhetü'l-Kulûb* isimli Farsça bir ansiklopedik eserdir. *Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb'un* mütercimi hakkında elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak o dönem bu tercüme yapıtıran edebiyat ve diğer ilim dallarıyla meşgul olan âlimleri himâyesine alıp destekleyen Abdal Hân'ın sarayında veya çevresinde bulunan ilim erbâbından biri tarafından Türkçeye çevrildiğini tahmin etmekteyiz. Eserin Abdal Hân adına tercüme edilmesi de varsayımımızı güçlendirmektedir.

2. Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb, değişik bölümlerden oluşmaktadır; fakat biz çalışma alanımız olarak coğrafya bölümünü seçtik. Bunu da hem varak sayısının en fazla olduğu bölüm olması -ki bu durum özellikle dil incelemelerinde daha fazla tespitte bulunmamızı sağlayacaktı- hem de bu bölümdeki bilgilerin orijinalliği sebebiyledir. Eseri değerli kılan en önemli husus, coğrafya denince akla sadece nehirler, dağlar, şehirler, enlem veya boylamların gelmesidir; fakat bu eserde o bölgelerde yaşayan insanların, psikolojik ve fiziksel özellikleri, yetiştirilen sebze ve meyveler, önemli din ve ilim adamları, ekonomileri, dönemin mimarî yapıları ve yapıları inşa eden kişiler, madenler, devlet adamları, bugün bilimsel kanıtlılığı olan bilgiler ve halk inanışları gibi günümüze de ışık tutabilecek birden çok konuyu kapsayan bilgiler içermesidir.

3. Eserin toplamda üç nüshası bulunmaktadır. İki nüshada coğrafya bölümü eksiktir. Bu sebeple çalışmamızı tek nüsha üzerinden sürdürdük. Eserin Farsça

orjinalinin birden fazla nüshası bulunmasına rağmen Osmanlıcaya tercüme edilen üç tane nüshası vardır ve sadece birinin –üzerinde çalıştığımız nüsha- bölümleri tamdır.

4. Eserde anlamını kestiremediğimiz, eksik ya da okunması güç olan kısımlar için Farsça nüshadan yararlandık. Özellikle yer isimlerin tamamı, eserin Farsça aslıyla bire bir karşılaştırarak tespit edilmiştir. Özel isimler tercüme edilirken yanlış yazımlar bulunmaktaydı. Bunların Farsça aslında geçen şekilleri dipnotlarda belirtilmiştir.

5. Metinde Farsça şiirler, Arapça âyet ve hâdisler bulunmaktadır. Bazılarının anlamı metin içinde yer alsa da çoğunlukla anlamları verilmeden bırakılmıştır. Bu kısımlar tercüme edildikten sonra meâllerine dipnotta yer verilmiştir.

6. Eserin dili ile ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır:

- Eserin girişi ağır ve süslü bir dile sahiptir. Metnin geneline baktığımızda girişi kadar olmasa da eserde hareketlerin kısıtlı kullanılıyor oluşu ve Farsça kelime oranının yüksek olması metnin dilini kısmen de olsa ağırlaştırmaktadır. Buna neden olan etmenlerden biri de özellikle coğrafya ile ilgili kullanılan terimlerdir.

7. Eserin üslûbu ile ilgili şunlar söylenebilir:

- Konuların içeriği ile ilgili olsa gerek belli bölümler anlatılırken ek açıklamalar yapılma ihtiyacı duyulmuştur. Buna madenler bölümünü örnek verebiliriz o dönem insanı için adının dahi duyulmadığı madenler bulunmaktadır. Bunlar anlatılırken özellikleri izah edilmeye çalışılmıştır.

- Deyimlerin kullanımı eseri halk diline yakınlaştırıp biraz daha basitleştirmiştir.

- İspat ve kanıt gösterme başvulan yöntemlerden biridir. Bir olayın meydana geliş şekli anlatılırken ayet ve hadislerden, bir şehrin özellikleri anlatılırken bazı şairlerin o yerlerle ilgili söylemiş oldukları şiirlerden veya diğer kitaplarda o yerler ve olaylarla ilgili ilginçlikler alınarak kitapta sunulmuştur.

8. Dizin bölümünde, metin içinde kullanılan kelimeler, deyimler ve atasözleri cümlelerin bağlamından yola çıkılarak karşıladıkları anlamlara yer verilmiştir. Anlamla ilgili birkaç sonuca da yer vermek gerekirse eş anlamlı kelimelerin kullanımına değinmek yerinde olacaktır. Metinde Farsça-Türkçe ve Arapça-Türkçe eş anlamlı kelimelerin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Farsça-Türkçe ve Arapça-Türkçe eş anlamlı kelimelerden bazıları şunlardır: ağaç/dıraht, akarsu/ab-ı revân, afitâb/güneş, târik/yol, şeb/gece, huşk/kuru gibi

9. Metnin imlâ özellikleriyle ilgili şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- Genel olarak harekesiz bir metindir; fakat harekelendirme de şöyle bir husus dikkat çekmektedir, mütercim kelimeyi metnin bir yerinde hareketlendirmişse diğer yerlerde genellikle hareke veya harf kullanımından kaçınmıştır. Bu yazım açısından mütercim için daha hızlı ve akıcı bir yöntem olsa da okuyucu veya araştırmacı için özellikle bazı Farsça ve Türkçe kelimelerin okunmasında zorluk yaratmaktadır.
- Kelimelere gelen eklerin ünlüleri de genelde harekesiz yazıldığı için ne şekilde okunacağı o ekın gelişim tarihi, o dönemde yazılan diğer eserler veya metin içinde kullanılan harekelendirilmiş örneklerine bakılarak okunmuştur.
- Ünsüzler için kullanılan işaretlemelerde ise özellikle hemze işaretinin sık sık kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan özellikle Belirtme ekini göstermek için hemzenin kullanımı da mütercimin yöntemlerinden biri olarak göze çarpmaktadır.
- Metinde bilinçli işaretlenmelerin olduğu kelimeler de bulunmaktadır yani diğer örneklerin kullanımına bakmanıza gerek kalmadan rahatça okuyabileceğiniz harekelendirmeler yapılmıştır. Bu özellik Türkçe kelimelerde “a” ünlüsünün neredeyse metnin genelinde hareke ile kullanılmaya çalışılmasıyla tespit edilen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

10. Metinde yer alan bazı Türkçe kelimelerin imlâsında ünlülerin yazılışı açısından bir düzensizlik bulunmaktadır. Aynı kelime aynı sayfada hatta aynı satırda bile farklı şekilde yazılmış veya hareketlendirilmiştir:

eksük اکسك 203b/5 , اكسوك 203b/11

ارمق 287a / 5 , ارماق 210b/ 4

Türkçe kelimelerde farklı yazıma sebebiyet veren diğer dikkat çekici bir özellik de “elif ” harfinin harekeli veya harekesiz olarak kullanımı ile ilgilidir.

arķalarına 202a-7 , آرقه , arķa 287a-17 ارقه

aŗa 194b-11 , اكا , aŗa 197a-8 اكا

avlaķdur 227a-16 , اولقدر , avlaķları 216a-11 اولاقلى

Farklı yazım özelliği alıntı kelimelerde de göstermektedir. Dilimize Arapça ve Farsçadan geŗmiŗ olan kelimelerin bazılarında da yazım birliği görülmemektedir:

ذراع 267b / 12 , زراع 268a / 4 , zira-‘ı zira-‘ı

دفعه 190a / 7 , دفعا 249a / 2 , def‘a def‘a

افتاب 243b/ 13 , افتاب 259b / 1 , afitab afitab

11. Bazı ek ve edatların hem ayrı hem bitişik yazım şekilleri bulunmaktadır. Bunlardan –IAr çokluk eki kalın sıradan ünlülere sahip olan Türkçe kelimelerle ve sonu kalın ünlü ile biten alıntı kelimelerle istisnasız bitişik yazılmıştır. İnce sıradan ünlülerle ise büyük oranda bitişik yazılmakla beraber ayrı yazılan örnekler de bulunmaktadır. Bitişik yazılan kalın sıradan ünlüye sahip örneklerden bazıları şunlardır:

bunlar 188a / 16 , بۇنلر , zārılıķlar 189a / 5 زارلىقلار

çaylardan 189b / 3 , چايلردن , қаранлиқлар 195b / 16 қаранлиқлар

İnce sıradan ünlülü olup bitişik yazılan örneklerimizden bazıları şunlardır:

kimseler كيمسler 192b/ 11 , memleketler مملكتلر 199a / 6

Ayrı yazılan ince sıradan ünlüye sahip örnekler:

melâ'ikeler ملائكة لr 195a / 12 , kürelerüñ كوره لرك 245a/14

“dahı” bağlacı *ol* ile (اولداحى 207b/15) , “kadar” edatı *ne* ile (نقدر 207a/17) kullanımlarında bitişik yazılmıştır

“(i)çün” edatı hem ayrı hem bitişik yazılmıştır (حقيچون 210a/14) ve “şonra edatı” ise *andan şonra* şeklinde (اندنصكره 197b/6) “+dAn” çıkma durum ekiyle kalıplaşmış halde kullanılmış olup bitişik yazılmıştır.

+ (y)(ı)la / +(y)le edatı ise hem “ile” şeklinde *elif* (تمغا ايله 216a/13) ile ayı bir şekilde yazılmış hem de kendinden önce gelen kelimeye bitişik ve elifsiz (كئيله 191b/17) şeklinde yazılmıştır.

12. Metin içerisinde Eski Türkçede yer alan bir takım kelimelerin yuvarlak şekillerini korudukları tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: berü 264a/4, altun 280b/14, gërü 283b/3, yaruğ 287b/12...

13. İsimlerde bildirme başlığı adı altında yer alan i- fiilinin öğrenilen ve görülen geçmiş zaman ekleri de farklı yazılış şekilleriyle dikkat çekici örnekler arasında yer almaktadır. Öğrenilen geçmiş zaman, hem kelime tabanından ayrı yazılmış (şehir imiş 215a/2) hem de kelime tabanına bitişik şekliyle (varımış 223b/1) yazılmıştır. Kelime tabanına bitişik yazılırken herhangi bir ünlü kaybı meydana gelmemiştir.

Görülen geçmiş zamanda ise üç çeşit yazım şekli bulunmaktadır:

“idi” ek-fiilinin ön ünlüsünün düşmeden kelime tabanına bitişik yazılan örnekler (varıdı 237b/6); “idi” ek-fiilinin “-di” (دى) şeklinde ön ünlüsünün düşerek

isim tabanına eklendiği örnekler (vardı 223a/12); Kelime tabanından ayrı yazılmış örnekler (var idi 208a/7) gibi...

14. Metin içerisinde Eski Türkçede kelime başında yer alan “t” ler tonlularak “d” (teg->degme 189b/8; tağı > dağı 287b/13) olmuştur. Günümüz Türkçesinden farklı olarak bazı örneklerde “t” sesi (toğuz 245b/17; tağından 246a/4) korunmuştur. Metin içindeki bazı kelimelerin son sesinde tonlu ünlü (süd 213a/16; yudar 295b/15) bulunmaktadır.

15. Arapça kelimeler çoğunlukla +lAr çokluk eki kullanılarak çoğul hâle (‘imâretler 306/8; zamânlarda 222a/12) getirilmekle beraber bazı kelimeler, hem Türkçe çokluk ekiyle hem de kendi dilinin kurallarına göre (aşhâblardan 220b/3; mezâhiblerden 221a/9) çoğul hale getirilmiştir. Metin içerisinde aynı kelime hem Arapça çokluk eki “ât” ile hem de Türkçe çokluk eki “lAr” ile (vilâyetler 203b/16; vilâyât 239a/7) çoğul hâle getirilmiştir.

16. Metnimizde, sonu güzel he (◌) ile biten bazı alıntı kelimelerde +ı/+i belirtme durum eki hemze ile (نامة nâme 257a/5) belirtilmiştir. Metinde içerisinde Türkçe bir kelimedede belirtme ekini göstermek için hem ye “ى” hem de hemze “ء” (صويى suvı 207a/5) kullanılmıştır.

17. Metnimizde, Eski Türkçeden süregelen dil uyumundaki sağlamlık (varduğda 216b/11; olduğu 295a/4) devam etmektedir. Bu durumun aksine dudak uyumunda aynı sağlamlığı görmek mümkün değildir. Örneğin “+IU” (yükseklü 251b/4) gibi isimden isim yapan ekler; bunun yanısıra -sUn teklik 3. kişi emir eki (olmasun 189b/2) ve -dUK Sıfat-Fiil Eki (feriğat êdüğü 195b/13) gibi çekim ekleri de dudak uyumunu bozan yapılardan bazılarıdır.

18. Bazı Türkçe kelimelerde iki ünsüz bulunmasına rağmen ünsüz harf iki defa değil bir defa yazılmış olup şedde kullanılmıştır (دپه deppe 236a/6; اسى issı 210b/2).

19. Metinde yer alan cümlelerde edat ve bağlaç kullanımı sıkça bulunmaktadır. Özellikle “ki ve kim” edatları ile bağlanmış uzun cümleler dikkat çekicidir. (Nağldur ki eger Hâcer toprağıla bend eylemese ol ş u bir ç ay olurdı **ki** cümle ç aylardan büyük ç unki ol yêrde ş u peydâ oldı 189b/ 2, 3, 4.)

20. Metinle ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğ er bir konu da kullanılan birleş ik fiillerle ilgilidir. Özellikle “êd/t-” ,(hâsed êdüp 189a/14); “ol-” (helâk olur 275b/7); “kı1-” (kârâr kılmış dur 277a/9); “vêr-” (bedel vêrmış di 196b/17) “ur-” (zağ m urdılar 207a/3) gibi çok sayıda yardımcı fiille kurulmuş birleş ik fiil metinde kullanılmış tır.

21. Metin içerisinde bir ö rnekte fiile gelen birinci tekil kişı ekinin ünlüsü Eski Anadolu metinlerindeki kullanımlarda olduğ u gibi dü z-geniş olarak kullanılmış olup ş u şekildedir: *görmüş em* (كؤرمشتم). Diğ er kişı eklerinin ünlüsü kullanıldıkları zaman eklerine göre değ iş iklik göstermektedir.

22. Bildirme ekinin ünlüsü daima yuvarlaktır ve bitiş ik yazılmış tır: *meskenidür 302a/17, çokdur 282b/17, taş lıkdur 276b/10...*

23. Dönüş lülük eki olan “-n” sesinin ünlüsü yuvarlaktır: *aş kârâ gör-ün-ür 241. a/ 8, bul-un-ur 307b/ 7...* Dü z ünlüye sahip ö rneğ imiz bulunmamaktadır.

24. Geniş zaman ekinin (-r) ünlüsü genel olarak yuvarlak ünlülü (-ur, -ür) olmakla beraber dü z-geniş ünlülü (-ar ve -er) kullanımı da tespit edilmiş tir: *kabul olur 276b/1, çıkar 282a/13...*

25. Ö ğ renilen geçmiş zaman eki daima dü z-dar ünlülü olarak yazılmış tır. Bu durum dudak uyumuna aykırı kullanıma sebep olmuştur: *ş ıkılmış lardur 232b/2, vâkı’ olmuş 242a/1...*

26. İyelik 3. teklik kişı ekinin ünlüsü daima dü z-dar ünlülüdür: *gölgesi 202b/10, ç ayı 231b/13...*

27. “dek” son çekim edatı hem kalın sıradan hem de ince sıradan ünlüye sahip bulunma durum ekinden sonra ince sıradan olarak yazılmıştır. Bu edat için tek şekilli kullanıma geçişin bir göstergesi olabileceğini göstermektedir. Metinde beş yerde geçen bu edatın kullanımlarından bazıları şu şekildedir: kırk yıla dek 217b/15, dabanına dek 278b/6, vaktine dek 234a/9...

28. Arap alfabesine uygun olarak kalın sıradan ünsüzlerde “ sad” (ص), ince sıradan ünsüzlerde “sin”(س) kullanılması gerekirken Uygur yazı dili geleneğinin Anadolu'da devam etmesinin sonucu olarak Türkçe kelimelerde bulunan “s” ünsüzü kalın sıradan olan kelimelerde “sad” (ص), ince sıradan kelimelerde metinde “ sad ” (ص) ile yazılması gereken bazı kelimeler “sin”(س) ile yazılmıştır: سَوَاقَل soğaqalar 245b/16, أَرَس Aras 272b/9

29. Eserde gelecek zaman için kullanılan özel bir ek yoktur.

30. Metnimizde “ +da” bulunma durum eki, “+dan” ayrılma durum eki, “+dI” görülen geçmiş zaman eki, “+dUr” bildirme eki, “-dUq” sıfat -fiil eki, “-dUqda” zarf fiil ekleri daima “d” ile yazıldıkları için ünsüz uyumuna aykırılık teşkil etmektedir.

31. Metinde Arapça ve Farsça uzun okunan “a” sesini (ā) karşılamada kullanılan dik üstünlü elif (ا) Bazı Türkçe kelimelerde kısa “ a ” sesini karşılamak için kullanılmıştır:

دَوَارَه : davar 255a/3; طَوَارَه : tavar ; اَرَالرِنْدَه aralarında 243b/9; اُورْتَادَه ortada 198b/3; يُولْدَاشِي : yoldaşı 263a/12 ; اَرَالرِنْدَه : aralarında 243b/9

32. Metnimizde, dudak uyumu bakımından eklerin durumu oldukça sistemsizdir. Bazı eklerin sadece düz ünlülü şekilleri; bazılarının ise sadece yuvarlak şekillerinin bulunduğu görülür. Kimi zaman da ekin hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü şekli mevcut olup bu biçimlerin ilgili sözcüğe eklenişinin dudak uyumu bakımından istikrarsız olduğu görülür.

KAYNAKÇA

Ata, A. (2009). Türk Dillerinde +la Çokluk Eki. *International Journal of Central Asian Studies*, Volume 13, 90, 89-99.

Ay, Ö. (2001). “+(y) lA (< ile)” Ekinin Cümle Öğeleri Oluşturmadaki Yeri. Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. II, sy. 2, s.254. <https://sbd.aku.edu.tr/II2/21-ozgur-ay.pdf> adresten 3 Şubat 2019 tarihinde edinilmiştir.

Banguoğlu, T. (2010). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yay.

Başdaş, C. (2006). Türkçede Üçüncü Grup Ara Ekler. *I. Uluslararası Büyük Türk Dili Bildirileri*. http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/cahit_basdas_ara_ekler.pdf adresinden 14 Nisan 2019 tarihinde edinilmiştir.

Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Fiilimsiler*. Ankara: TDK Yay.

Benzer, A. (2014). -sA Ekinin İşlevleri ve Dilek-Şart Ayrımı. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 131-140.

Buran, A. (1999). Türkçede İsim Çekim Ekleri. *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara: TDK Yay.

Clauson, S. G. (2007). Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler, (Uluhan Özalan Çev.). *Dil Araştırmaları Dergisi* 1, s.185-196.

Çağatay, S. (2018). Eski Osmanlıca'da Fiil Müştakları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5(4). [file:///C:/Users/Hp/Downloads/4936-15592-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Hp/Downloads/4936-15592-1-PB%20(2).pdf) adresinden 15. Haziran 2019 tarihinde edinilmiştir.

Çelebi, E. (2001). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (S. A. Kahraman & Y. Dağlı Haz.). İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yay., C. IV. 70-73.

Çiftçi, F. (2016). Hamdullah Müstevfi'nin Nüzhetü'l-Kulûb adlı Farsça Eserine Göre Moğollar Devrinde Azerbaycan, Mezopotamya ve Anadolu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dankoff, R. (1990). *Evliya Çelebi in Bitlis*. E. J. Brill, Leiden, 66-76

Daşdemir, M. (2013). Çağdaş Dil Biliminin Işığında Yeni Lisan Hareketi ve Türk Dil Devrimi'nin Karşılaştırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/3 53-58.

Demir, M. (2007). İslâm Ortaçağında İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34, s. 257.

Demircan, Ö. (2005). *Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Birleşmeleri*, İstanbul: Papatya Yay.

Develi, H. (1993). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri Ve Uyumlar*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden 08.12.2018 tarihinde edinilmiştir.

Devellioğlu, F. (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (18. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yay.

Dilçin, C. (1999). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.

Duman, M. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17.Yüzyılda Ses Değişmeleri*. Ankara: TDK Yay.

Demir, N. & Yılmaz, E. (2003). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yay.

Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eker, S. (2018). Coğrafya Öğretiminde Haritanın ve Cihânnüma'nın Önemi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi* , 5 (1) , 1-15
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/etad/issue/37928/341651> adresinden 12 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.

Eminoğlu, E. (2008). *Şeyyad Hamza Destan-ı Yusuf, (Dil İncelemesi-Metin-Dizin)*. Ankara: IQ Kültür Sanat Yay.

Ercilasun, A. B. (2007). Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler. *Makaleler Dil–Destan–Tarih–Edebiyat*, 359-363.

..... (2008). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi (5. Baskı)*. Ankara: Akçağ Yay.

Ergin, M. (1997). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.

Ersoy, H. Y. (2017). Türkçede Ses Düşmesi/Hece Kaynaşması Problemi: Başkurt Türkçesi Örneği. *Dil Araştırmaları*, Bahar 20, 35-40

Erten, M. (2007). İlgi Zamiri ve İyelik Zamiri Terimleri Üzerine. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, 6, 20. 221-228.

Gabain, A. Von (2007). *Eski Türkçenin Grameri* (M. Akalın Çev.). Ankara: TDK. Yay.

Gemalmaz, E. (1988). Türk Dilindeki Ses Hadiselerinin Bu Dilin Sentaksiyle İlgisi. *VI. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*.http://efrasiyap.tripod.com/yazilar/ses_sent.pdf adresinden 07.11.2019 tarihinde edinilmiştir.

Gencan, T. N. (2001). *Türk Dilbilgisi*, Ankara: Ayraç Yay.

Gökçe, A. (2009). Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Dudak Uyumu ve Ünsüz Uyumu. *Turkish Studies*. Volume 4/3, 992-1014.

Gökçe, F. (2013) . *Gramerileşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.

Grønbech, K. (2011). *Türkçenin Yapısı*. (M. Akalın Çev.) Ankara: TDK. Yay.

Gülsevin, G. (1990). Türkçede Şart Gerundiumu Üzerine. *Türk Dili*, 467 (2), Ankara: TDK Yay., 266-279.

..... (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yay.

..... (2014). Eski Türkiye Türkçesinde İstek Kipi. *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 37, 35-50.

Gültekin, Y . (2006). Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Gelecek Zaman Ekleri Üzerine Bir Deneme. *Türklük Bilimi Araştırmaları* , (20) , 33-59 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16961/177120> adresinden 12. 11. 2019 tarihinde edinilmiştir.

Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yay.

Hamza, M. (2008). Hamdullah Müstevfî ve Eseri Nüzhetü'l-Kulûb. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hançerlioğlu, O. (2007). Türk Dili Sözlüğü (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hatipoğlu, V. (1974). Türkçedeki Eklerin Kökeni, *Türk Dili*, XXIX. (s. 331-340)https://www.academia.edu/11897048/T%C3%BCrk%C3%A7edeki_Eklerin_K%C3%B6keni_Prof._Dr._Vecihe_Hatipo%C4%9Flu_pdf adresinden 10 Temmuz 2019 tarihinde edinilmiştir.

İlhan, N. (2009). Türkçede Ek + Kök / Kök + Ek Kaynaşmasıyla Ortaya Çıkan Ekler. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 4/8, 1572-1594.

..... (2009). Türk Dilinde Ünsüz Düşmesi, Nedenleri ve Türleri. *ZWTZeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, (1), 43-55.

Kalkan, U. (2003). *Türkiye Türkçesinde hâl (Durum) Kavramı ve Hâl (Durum) Eklerinin İşlevleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kanar, M. (2015). *Farsça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay.

Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yay.

Karahan, L. (1996). Yükleme (accusative) ve İlgi (genitive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler, *Uluslar Arası Türk Dili Kongresi*, 7. http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/leyla_karahan_yukleme.pdf adresinden 13 Şubat 2019 tarihinde edinilmiştir.

Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*. Ankara: TDK Yay.

Keyanî, M. (2013). *Hankahlar Tarihi*. (A. Ertuğrul & S. Gökbulut, Çev.) İstanbul: Büyüyenay Yay.

Kocaoğlu, T. (2003). Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı ê/i Meselesi. *Türk Kültürü*, sy. 483-484, 266-281.

Korkmaz, Z. (1955). Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme, *AÜ. DTCF Dergisi*, XVII. 3-4, (s.275). <http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/4315> adresinden 5 Ocak 2019 tarihinde edinilmiştir.

..... (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmaları I-II*. Ankara: TDK Yay.

..... (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.

.....(2005). Türkiye Türkçesinde–madan/-meden;-madın,-medin Zarf-fiil(gerindium) Ekinin Yapısı Üzerine. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar II*, 145-150, Ankara: TDK Yay.

..... (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Köhler, W. (1989). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesinde Bitlis ve Halkı*. (H. Işık, Çev.). İstanbul: Alan Yay.

Mungan, G. (2002). *Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik Ve Semantik Yönden İncelenmesi*. İstanbul: Simurg Yay.

Müstevfî, H. (1958). *Nüzhetü'l-Kulûb*. Muhammed Debîr-i Siyâkî (Yay.), Tahran: Kitaphane-i Tahuri Yay.

Özaydın, A. (1997). Hamdullah el-Müstevfî, *DİA*, İstanbul 1997, C. XV, 454.

Özezen, Y. M. (2001). Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz. *Türk Dili*, S.600, 869-879.

Özkan, M. (2009). *Türk Dilinin Gelişim Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. (3. Baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi.

Öztürk, M. (2007). *Farsça Dilbilgisi*. Ankara: Murat Yay.

Özyetgin, A. M. (2001). *Kitâb'u-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk Fül: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*. Ankara: KÖKSAV.

Robert Dankoff, (1990). *Evliya Çelebi in Bitlis*. E. J. Brill, Leiden.

Savran, H . (2008). Türk Dilinde “+Dır” Bildirme Eki ve “+Dır” Bildirme Ekiyle Yapılan Belirsizlik Kelimeleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (14) , 163-188 .

.....(2018). Türk Dilinde Yuvarlaklaşma Olayı ve Dudak Uyumu . *Turkbilig/Turkoloji Arastirmalari Dergisi*, (35). 89-96.

Strange G. (1993). *Nüzhetül Kulûb*. E. J. W. Gibb Memorial Series, nr. XXIII/2, Frankfurt.

.....(2015). *Doğu Hilafetinin Memleketleri (Mezopotamya, İran ve Orta Asya) İslâm Fetihlerinden Timur Zamanına Kadar*. İstanbul: Yeditepe Yay.

Şahin, E. (2003). *Tarihî ve Çağdaş ve Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, H. (2009). *Eski Anadolu Türkçesi*. (2. Baskı), Ankara: Akçağ Yay.

Şeşen, R. (1998). *Müslümanlarda Tarih- Coğrafya Yazıcılığı*. İstanbul: İSAR

Tekin, T. (1994). Türk Dillerinde Ön seste y-Türemesi. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 4, 51-66.

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb. Millî Kütüphane Yazmalar Bölümü, Nr. 957/1 <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/terceme-i-nuzhetul-kulub/126393>, adresinden 24 Aralık 2017 tarihinde edinilmiştir.

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb. Millî Kütüphane Yazmalar Bölümü, Nr. 979 <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/terceme-i-nuzhetul-kul%C3%BBb/182>, adresinden 24 Aralık 2017 tarihinde edinilmiştir.

Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar Ünlemler ve Zarf Fiiller*. Ankara: TDK Yay.

Timurtaş, F. K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yay.

Tokatlı, S. (2005). Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde “ ki ”, “ kim” Edatı ve İlgi Zamirlerinin Zaman Ve Kip Eklerine Yüklediği Görevler. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 133-148.

Topaloğlu, A. (1989). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yay.

Türkay, C. (1999). *Osmanlı Türklerinde Coğrafya*. Ankara: MEB Yay.

Üstüner, A. (2000). *Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri*. Ankara: TDK Yay.

.....(2001). Eski Türkiye Türkçesinde -sUz Eki. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 s. 2, 177-184.

Vural, H. & Böler, T. (2002). *Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yay.

Von Hammer, J. (1830). *Geschichte Des Osmanischen Reiches Grossentheils Aus Bisher Unbenutzten Handschriften Und Archiven*. Viyana. (s.188) <https://books.google.com.tr/books?id=le5NAAAACAAJ&pg=PA188&dq=Hammer+abdalchan&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjkiuTvs97fAhUIDOwKHfE5D7YQ6AEILzAB#v=onepage&q=Hammer%20abdalchan&f=false> pdf adresinden 12 Aralık 2019 tarihinde edinilmiştir.

Yavuz, O. (2006). *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l Evliya Tercümesi ve Dil Özellikleri [İnceleme-gramer-metin]*. Konya: Tablet Kitabevi.

Yıkılmaz, A. (2014). *Babürnâme'de Fiilimsiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yay.

Yılmaz, E. (1991). Ana Türkçede Kapalı é Ünlüsü. *Türk Dilleri 2 Araştırmaları* 151-165.

TIPKIBASIMDAN ÖRNEKLER

ایدیلر حق تعالی غضب ایدوب بونلری مسخ ایدوب پوشکاله
 بر اقدی و بو قومله عقلی یوقه **یا جوج و ما جوج** بعضی علما دیرلر
 که قابیل ابن آدم نسلند لر و بعضی دیرلر که نوح نسلند لر
 و بونلر قتی جوج اولمیلله اولدیا رخلقی ننه اینا ایدر لر ایدر اول
 دیارک خلق بونلردن عاجز قالوب اسکندر شکیایت ایتدی لر
 اسکندر بونلرک بولنن دموردن برسد چاکدی تاکه بوجانیه
 کالکه قادر اولمیلر **قوله تعالی حتی اذ ابلیح بین السین و جد**
من دونهما قوما لا یکادون یفقهون قولا قالوا یا اذ القریین
یت یا جوج و ما جوج مفسدون فی الارض فصل جعل لک
خروجاً علی ان تجعل بیننا و بینهم سدا الایة نقله قیامه
 یاقین اولد قه خروج ایدر لر و یا جوج و ما جوج قصیر العام
 و کثیر النسله لر اکثر بیید کالی صیوه و آخچ بیر اغلی دیر اکثری
 سیاه اولور صورتلری زینا و سیر تلری ناسزادر **مقاله سیم**
 ولایتلر و شهرلر و بقاع عالی بیان ایدر اولد اخی دورت قسمد
قسم اول مکه و مدینه و مسجد الاقصی بیان ایدر اکر چه
 بونلر مملک ایراندن خار جدر لر و بوکتابک تألیفندن
 عرض ایران دیارین شرح ایلمکدرا اما چونکه مکه و مدینه

زایله

فی کتبه
۱۱

کلبا دگان قویں عربی تعریب اید و جب جرباد قان دینیل هو ای
 معتدل و صویبینه اکا منسوب بر جای رکه وار و بقمه اق
 حاصلی غله چوق اولور حقوقی ورت توغان وایکی سیکر دیناردر
زنجان اقلیم ثالث دندر طولی **فهم** و عرضی **له** خالخر ایدر ایکی
 پانه کویدر توابعی **زراوه** اقلیم رابع دندر رستم داستانا کوزن
 دوزمشدر حقوق دیوانی سکنی بیگ التوندر **فرهان** برولاتدر
 معتبر کویدری وارد ر ساروق کویانل؛ دارالملکی در طولی جزایر
 خالراترت **فدک** و عرضی خط استوادن **لدن** طهورت دوز
 مشدر هو ای معتدل صوی کایز لردن حاصلی غله وینبه
 و میوه در خلقی شیعی اول ولایتده بر جیره یعنی دریاچه
 وارد مغول رحفان یاوردی بر حقوق دیوانی اوچ توغان
 ویدی بیگ التوندر **کوخ کهرود** اقلیم رابع دندر طولی جزایر
 خالراترت **فدمه** و عرضی خط استوادن **لد** هاروزالرشید
 زمانته ابودلف عجیلی دوزمشدر راسمند طایغی طرف شمالته
 واقعدرا اول طاغال دینده بر بیوک چشمه وارد چشمه
 کیخسرو دیرلر و بر بیوک طویل و عرضی مرغزار وارد رکه اکا
 مرغزار کیتودیرلر و اولحدوده بر حکم قلعه وارد قزوین

کنارند: بر خوشجه بیورد حقوق دیوانی بیله سکر: یوز دینار **بیر کومی**
 بر کوچک شهر در زمانی سابقه بر بیوک شهر ایلی بر دیده ناله باشند: واقعه
 بر بیوک چای وارد که الاطاعتن جاری در باغستان چوق و انواع میوه
 اولور و شهرک بر طرفند: بر یک قلعه وارد در حقوق دیوانی ایگر پیش بیله
 دینار **الاطاع** بر علقه در رو آب و روانی چوق و شکاری و حسابی بلوغن
 خان اند: بر ساری دوزمشه ای کثریار کونی اند: اولور دی حقوق دیوانی
 الت بیله پیش یوز دینار **ساز** بر قصبه در باغستان و انواع میوه چوق
 حقوق دیوانی اون پیش بیله دینار **خوشاب** بر قصبه در حقوق دیوانی
 بیله دینار **خبریت و نطمان** بر کوچک شهر در باغستان و میوه بی بی شمار
 و هوا سی غایت خوب حقوق دیوانی اون الت بیله دینار در **سکباناد** اول
 بیوک شهر ایلی حالاً بر کوی قدری مجورد: در حقوق دینار طقوز یوز دینار
س بر قصبه در حقوق دیوانی بی بیله ایکی یوز دینار **عین** بر وسط
 شهر در حقوق دیوانی اون پیش بیله اوچ یوز دینار **کبود** بر کوچک شهر در
 حقوق دیوانی دورت بیله اوچ یوز دینار **ملاد جرد** اقلیم رابعه در طولی
 جزایر خالاندن **عه ۴** و عرضی خط استوان **لح مه** حالاً بر قلعه بی
 وارد عظیم می که حاصل غله حقوق دیوانی اون دورت بیله دینار در
وات بر قلعه در و خالاطرف قبله سینه بر عظیم شهر وارد راجع لاط

دینار

و میوه‌ی وافر بر معمور و لایند **قاریاب** اقلیم را بعدند طول جزایر
 خالراتدن **صسط** و عرض خط استوادت **لومه** طالقاندت کوچک بر
 شهر در ولایتی و میوه‌ی بی شمار در **قیادیان** اقلیم را بعدند طول جزایر
 خالراتدن **قب** و عرض خط استوادت **لنمه** کی قیادد و زمشدر
 کوچک شهر در هوای کرمسیر زعفران جوق اولور **کالف** بر کوچک شهر در حیون
 کنار نه اول برده جیحونک ابنی اوچ بیله آدمدر و اول شهرک دور بارو
 داخی اوچ بیله آدمدر آب و هوای درست و میوه‌ی خوب و فراواند و **لح**
 بر قلعه در برطاعه یا شند که دوری سکن فرسنگدر جمله قوه طاشاند
 اوستند آب روان و علف بی شمار در **ربع مر ووشا** جان مر و اقلیم
 را بعدند طول جزایر خالراتدن **صنر** و عرض خط استوادت **لنم**
 طهوریت دیونید و زمشدر و اسکندر دارالملک خراسان قلیشدر
 و ابو مسلم صاحب الدوله اند بر جامع در زوب اولجامعال یا شند دار
 الامان و زمشدر غایت عالی قبه بی اللی رشون ابنی و اوزوف و اول
 قبه ناک هر طرفه بر ایوان او تو زارشون ابنی و التمش و زوق مأمون
 خلیفه خراسانه حاکم اولدند افر دارالملک قلیشدر و صکر بن لیث
 صغاردارالملکیشابوره کتوردی چونکه نوبت سلاجقه ایرشدر
 ینه دارالملک مر و ینه کتوردی سلطان ملک شاهی سلجوقی مر و ینه

بارو

آذر که نمودند و زبردی اول برده شهر دمشق و زردی صکره اسکندر
 بن دارا بختیور قلدی صکره بنی ائمه اند چون عمارت از زیاد قلدی
 دوبری اون سکره فرستاد هلالی معتدل و صوبی بری چایندرت که
 بعلکن کن جای در عظیم صودر که بهارده کجست و در مژ طولی اون سکره
 فرستاد اکثر انچه کسینه کلور بوسیدت هاجم اولوز و عویظ بافت
 بوضوا و سینه در و عویظ نال طولی ایکی مرحله و عرضی بر مرحله در و حاج
 دمشق مزار انبیا چوقه در اول مسجد کعبه سینه که بحی پیغمبری شهید
 ایدوب باشی بردار قلدی و زبرد علیه الالعنه داعی امیر المؤمنین
 امام حسین با شین اول برده بر چوب قلدی صکره ولید بن عبد
 الملك مروان اول جامع عمارت زیاد قلدی شویاله اندن عالیه عمارت
 اولوز و داعی دار الضیافه و دار الشفاد زردی که اندن اول هیچ
 کسه دوزمشوی بر لور که شامل پیشی سل محمولی جمله انده صرف
 قلدی و دمشق بر طاع وارد که چوق انبیا اول طاعه مد فوندر
 و بر لور که قابل هابلی انده شهید قلدی قانینک اثری هنوز باقی در معانی
 الجوع و بلکه آنه قرق پیغمبر جمله اجندن فوت اولمش و در مشقون مصره
 مسافه بوضوا اولوز دره مشقون تا طبری به ایگرم ایکی فرسنگ آنون
 بر ماه مدینه فلسطین ۲۰ اندن غره ۱۱ هاجم بن عبد المتناذک

(vr. 305a)